

PASCHASII QUESNELLI
* VARIE LECTIONES, NOTE, ET OBSERVATIONES,
IN EPISTOLAS S. LEONIS MAGNI,
AD CALCULOS IN SUBJECTIS ANNOTATIONIBUS REVOCATÆ.

1279 AD EPISTOLAM I.

APUD QUESNELLUM VI.

Episcopo Aquileiensi.

1. Quo (a) tempore et ad quem data fuerit hæc epistola, nulla ratione quæ certa sit manifestum est. Conjecturæ igitur nobis est agendum. Et tempus quidem quod attinet, ad nullum aliud potius referendum mihi videtur quam ad 444. Nam cum testatur auctor libri de *Promissionibus et Prædictionibus dimidii temporis*, inter Pro-peri Opera cap. 6, eodem tempore quo Manichæos subvertebat S. Leo apud Campaniam, Pelagianos quoque et maxime Julianum ibidem ab illo fuisse contritos; Manichæos autem subvertos a Leone fuisse eodem illo anno constat ex ejus epistola 8 ad episcopos Italie, vix dubium relinquunt quin ad eam Pelagianorum cladem pertineat hæc epistola, ac proinde anno 444 scripta sit. Etsi enim jam ab anno 459 Pelagianam communionem Ecclesiæ subire simulata erroris sui ejectione tentarint, jam tamen aliquot annos in episcopatu egisse Leonem oportet, cum hæc scripsit, siquidem testatur nonnulla disciplina ecclesiastica capta sæpe a se fuisse decreta. Nec serius emissam esse crediderim epistolam in qua significat non ita pridem detectam quendam ex parte esse Pelagianorum hypocrisis: *Nunc saltem*, inquit cap. 2, *postquam hypocrisis eorum ex quadam parte detegitur*. Jam enim ab anno 459, ut testatur Pro-per, detegi cœperat a Leone hæreticorum istorum simulatio.

Quod si verum est editam fuisse hæc epistolam anno 444, certum est pariter eam ad Nicetam scriptam non esse, ejusque nomen fuisse per errorem huic epistolæ affixum ab 1280 imperito scriba, aliam Leonis epistolam ad Nicetam ob oculos habente. Eamvero ex epistola 129 (nunc 159) a Leone nostro ad Nicetam scripta ann. 458. et epist. 14 (nunc 18) ejusdem ad Januarium Aquileiensem quoque episcopum, manifestum est an. 447, quo hæc ultima data est, Nicetam nondum ad urbis illius episcopatum evectum fuisse. Nec hujus epistolæ, vel consularis, quæ habet, notæ fides vacillat, cum et Dionysus Exiguus, qui scripsit paulo post Leonis obitum, et Cresconius, et antiqui codd. mss., eam ita notatam nobis repræsentent. E contra vero Nicetæ nomen in hæc epistola quam nunc tractamus, non exhibent antiqui codices aliquot excusi, ut Crabbi, Sicardi, Isidori, Colonien-sis an. 1551, omnesque quotquot vidimus mss. Bar-budo, Thuanei tres, Cantabrig., Cisterciens. et Treo-pithean., Autissiodorensis S. Mariani, Herovallianus Isidori, etc., qui habent tantum: *Ad Aquileiensem episcopum*; exceptis Cisterciensi et Isidoriano. In illo enim ita legitur: *Ad metropolitanum episcopum provincie Venetiæ*, quod ad marginem priorum editionum adjectum reperitur; quasi alter esset titulus

A epistolæ encyclicæ a pari scriptæ; cum idem esset Aquileiensi episcopo et Venetiæ metropolitano, qui in epistola sequenti hujus nomine dignitatis designatur; unde et nostræ opinioni suffragantur, quotquot excusi vel mss. codices hunc eundem titulum præ se ferunt. In editione Conciliorum Merlini seu collectionis Isidorianæ, et in ejusdem codice ms., hæc pro titulo leguntur: *Item ejusdem ad eundem*, scilicet Alinum episcopum: qui titulus genuinus esse non potest, cum ad ejusdem Altini episcopi relationem scriptam dicat Leo epistolam.

Ex dictis corrigendum nobis venit auctor Italia sacre, ubi de Aquileiensibus episcopis 1281 scribit, ipsaque Aquileiensi historia emendanda. Primum enim cum ille asserit Januarium successisse Nicetæ, eum, inquam, ad quem Leo scribit anno 447, quam manifeste hallucinatur, eum potius dicere debuerit Nicetam Januarium fuisse subrogatum. Erroris pariter convincitur Aquileiensi historia, eamque secuti Baronius, Ughellus et alii, cum ab his Nicetam immediate post Chromatium numeratur. Chromatius enim, a quo Rufinus *signaculum fidei consecutum se* proficitur, ante an. 400 episcopus fuit, proindeque inter hunc et Nicetam medius fuit, saltem unus Januarium. Immo Augustinum et Adelphum Aquileienses pariter episcopos inter Chromatium et Januarium collocat Palladius rerum Aquileensium scriptor, teste H. de Noris Hist. Pelag. lib. II, c. 12. Tertio, si conjectura nostra de epocha hujus epistolæ vana non est, non ad Nicetam, sed potius vel ad Januarium vel ad Adelphum datam esse necesse est. Januarium inscriptam eam putat H. de Noris, et quidem missam anno 447, quo alia data legitur a Leone ad eundem Januarium. Facile assentior quoad Januarii personam: jam enim anno 444 sedis eum in cathedra Aquileiensi, innuere videntur prima verba epistolæ anno 447 data: *Vigorem fidei 1282 tue, quam cum noveramus*; quæ indicant eum jam ab aliquot annis Ecclesiam Aquileiensem rexisse, et aliquid habuisse litterarum cum Leone commercium. Nec temerarie forsitan suspicari Leonem tunc in mente habuisse negotium illud circa Pelagianos, ex quo nata est Leonis occasio ad Aquileiensem episcopum scribendi, vigoremque fidei ejus explorandi. Quæ conjectura nostram de anno datæ epistolæ opinionem confirmat, probatque potius circa ann. 444 scriptam esse quam ann. 447, ut autumat Norisius. Probationem opinionis sue accessit ex similitudine epistolæ 14 (nunc 18) ad Januarium cum epistola ad Septimum Altinum, et alteram aliter exemplum esse, et ad utrumque episcopum a pari eodem tempore scriptam. Sed ex utriusque discrimine, quod in notis ad sequentem epistolam statuimus, conjectura huic robor omne detrahetur.

2. *Damnent superbi erroris auctores*; (b) auditos sci-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

* In editione Balleriana notæ Quesnelli rejiciuntur ad calcem tomæ secundi: unde, distributione typographica permittente, revocavimus ut in eodem volumine lector haberet et textum et in eum omnes annotationes digestas. In tomo autem secundo nostro lacunam complevimus opere eximio P. Cacciarri nuncupato: *Exercitationes in S. Leonem*. Edit.

D (a) Quoad tempus et nomen episcopi Aquileiensi cum hæc epistola data fuit, videsis admonitionem eadem præmissam § 5.

(b) Satis fuit Pelagium, qui errores libris inspererat, iudicium non adire, ut iure damnaretur ab Innocentio I, unde auditus et discussus dici nequit. Immo cum errores ejus ex suis libris constarent, idem non-

licet, discussos, damnatos, tam in conciliis Africanis A et Orientalibus, quam in Romano iudicio, et (a) in Ephesina synodo œcumenica, errorisque sui damnatum sensum palam confitentes, propugnantes, disseminantes.

5. *Decreta synodalia*. Africanæ in primis 1283 Ecclesie Milevi et Carthagine pluries congregata. Quæ decreta primum a pontificibus Romanis Innocentio, Zosimo, Bonifacio et Cœlestino approbata sunt; deinde ab œcumenica synodo Ephesina (b) ir-retractabili decreto firmata, una cum gestis a Cœlestino papa in eorundem hæreticorum damnationem. Sic enim scribunt Patres in epistola synodali ad Cœlestinum: *Cæterum ubi lecti sunt in sancta synodo commentarii de depositione impiorum Pelagianorum Cælestii, Pelagii, Juliani, Perfidii, Flori, Marcellini, Orontii, et reliquorum eadem cum illis sentientium, iudicavimus et nos solidam et firmam permanere debere, quæ a pietate tua sunt decreta, sumusque omnes ejusdem sententia. Vide etiam canones 1 et 4 ejusdem synodi.*

4. *Ut in quacunque particula dogmatis execrandi, quam a damnandorum (dogmatum) soliditate disceverint.* Ita emendavimus hunc locum ex mss. codd. Barb. duob., Trecopithæano, Thuaneis et Cantabr. et editione Nicolini, licet non omni mendo careant posteriores codices. Sic antea lectum in editis: *Ut in quacunque particula dogmatis execrandi, qua se a damnatorum societate disceverint, etc.* Quo sensu? Nescio: quomodo enim quis se a damnatorum societate discernat per execrandum dogma? Porro dubium non est quin Semipelagianos hoc loco indicet S. Leo, quos iisdem ferme verbis depingit auctor epistolæ ad Demetriadem cap. 11, ubi illos priter Pelagianorum surculos esse docet, eorundemque consilia callida, simulatam confessionem, unicam dogmatis Pelagiani portionem, quæ totum illius virus legat, ab illis servatam commemorat.

5. *Ad subrepenti facilitatem.* Ita Barb. 2, Trecopith. et Thuaneus Cod. ed. Rom. 1591, et Nicolini, cum in vulg. ed. *ad tantam facilitatem* habeatur, et in tribus C mss., *ad subrepentem facilitatem*; quod et in editis aliquot legitur

6. *Omnis itaque bonorum operum donatio, divina præparatio est: quia non prius quisquam justificatur virtute, quam gratia, quæ unicuique, etc.* Hanc hujus loci lectionem, quam nobis exhibent edit. Rom. ad marg. et mss. Cod. Barb., duo Cantabrig., Trecopith. et Thuaneis tres, alteri prætulimus, quæ in vulg. edit. Isidoriana et ms. Viet. sic se habet: *Omnis itaque bonorum operum devotio, divina præparatio est; nec propria quisquam justificatur virtute, quoniam gratia unicuique, etc.*; prætulimus, inquam, quia verbis Apostoli, ex quibus argumentatur S. Leo, magis congruit. Edit. Canisii et Paris. an. 1568 habent ad marg., *divina operatio est: 1284* quæcumque lectionem elegeris, nihil catholice doctrine interest, quam omnes continent; sed ea præsertim quam retinimus, quamque S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum c. 55, iisdem verbis exprimit, ut fide firmissima tenendam. *Prædestinatio enim illa, inquit, gratiæ donationis est præparatio qua nos Apostolus, ait (Eph. s. 1, 5), prædestinatus in adoptionem filiorum Dei per Jesum Christum in ipsum.* Augustinum sequetur Fulgentius: hæc enim ille lib. de Præd. sanct. c. 29: *Prædestinatio est gratiæ præparatio; gratia vero jam ipsa donatio.*

7. *Salvare quod perierat.* Post hæc verba in omnibus editionibus, quas quidem vidi, in ms. cod. Viet. et alio insertus est pannus ex pluribus locis Enchiridii sancti Augustini consutus, capp. scilicet 45, 46 et 47, excepta prima parvi particula, cujus fontem nondum retere potui. Quoniam vero in mss. pluribus, et longe melioris notæ codicibus, pannum istum non invenimus, in tribus scilicet Thuaneis, Barb. duob., Cantabrig. ac Trecopithæano, expungendum putavimus a contextu epistolæ. Ne quis tamen illum subreptum sibi possit conqueri, eundem hic repræsentamus. Sic igitur se habet:

« Ideo etiam parvulos dicunt, si sine baptismo hinc de sæculo exierint, non posse damnari, neque reos in peccato Adæ teneri, sed ad regnum Dei, vel ad vitam æternam, sine ulla cunctatione venire, cum Apostolus dicat: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homi-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

lifex eum haud accessendum credidit ad iudicium: quia, *si confidit*, inquit in epistola ad Aurelium et quatuor alios episcopos Africae, *novitque non nostra dignum esse damnationem quod dicat, aut jam hoc totum se refusasse quod dixerat, non a nobis accessiri, sed ipse potius debet festinare, ut possit absolvi. Nam si adhuc taliter sentit, quando se nostro iudicio quibusvis accitus literis, cum sciat damnandum se esse, committet?* Idem Pelagius etsi Zosimo Innocentii successoris fucum fecerit ea epistola ac fidei professione quibus suos errores occultare studuit, postea tamen ab eodem pontifice ejus errores edocto, licet absens, damnatus fuit; et similiter Cœlestius, qui eundem pontificem auditus fefellerat, ab ipso anathemate percussus fuit, cum vocatus ad iudicium sese subduxit. Pelagii quidem professio fidei ita errores tegebat, ut catholicis videri potuerit, eidemque Augustino fucum fecisset, nisi eam ex erroribus ipsius aliunde cognitis ambiguum et dolosam diligentiori examine detexisset. Vide librum de Peccato originali num. 20. Hinc licet Pelagius hujusmodi professione erroris sui damnatum sensum palam confiteri, propugnare, ac disseminare dici non possit, non potuit tamen Zosimi damnationem evitare, nec impedire quin idem pontifex ejus condemnationem ab aliis per subscriptiones tractoriis literis exigeret. Qui in ipsa Aquileiensi provincia Zosimi tractoriæ eo nomine noluerunt subscribere, ne absentes et inauditos damarent, soli hæretici fuerunt eadem labe infecti, et hac de causa damnati, ut videbimus in annotatione sequenti. Confer libellum fidei in append. tom. X Operum S. Augustini, quem ad Aquileiensem provinciam pertinere vidimus in admonit. ad epist. 1, n. 26.

(a) Cum S. Leo a Pelagianis qui ad Ecclesiam redirent, apertas professiones exigi voluit, quibus et errores, et errorum auctores expresse et sine ullo fuce damnarent; allegans decreta synodalia, quæ ad excisionem hujus hæreseos apostolica sedis confirmavit auctoritas, decreta respexit synodorum Africae, quæ cum Zosimus confirmavit per celebrem tractoriam toto orbe vulgatam, hæc quidem hæresis in universa Ecclesia excisa fuit; unde Prosper in Chronico ad an. 418: *Concilio, inquit, apud Carthaginem habitoductorum quatuordecim episcoporum, ad papam Zosimum SYNODALIA DECRETA perlata: quibus probatis per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est.* Leo eodem sensu quo Prosper coævus et sibi intimus locutus est. Quid ergo Quesnellus hic Ephesinam synodum ingerit, de qua S. pontifex hac in re ne cogitavit quidem? Num indicare voluit, a nemine posse exigi ut vel errores, vel errorum auctores damnentur, nisi postquam generalis concilii iudicium accesserit? Nonne ante Ephesinum concilium universa Ecclesia subscripsit Zosimi tractoriæ qua Pelagiani errores eorumque auctores anathemate plectebantur? Nonne hæ subscriptiones fuerunt ante eandem synodum præceptæ; et Julianus cæterique complices ejus subscribere detrectantes, non solum imperialibus legibus, sed et sacerdotalibus statutis depositi atque exauctorati ex omni Italia deturbati sunt, ut Marius Mercator in Commentario tradit?

(b) Quod *irretractabile* solum appellat œcumenicæ Ephesinæ synodi decretum, ac si iudicia sedis apostolicæ, nisi a generali synodo firmentur, retractari queant, fusius refellimus annotat. 2 (Col. 1046, n. 1) in epist. 120,

nae pertrahitis (Rom. v; 12) : propter quod et ipsi parvuli baptizantur. »

« Quamvis in illo uno possint intelligi plura peccata, si enim ipsum in sua quasi membra singula dividatur. Nam et superbia est illic, quia in sua homopolitus esse quam in Dei potestate dilexit; et sacrilegium, quia Deo non credidit; et homicidium, quia se præcipitavit in mortem; et fornicatio spiritualis, quia integritas mentis humana serpentina suasionem corrupta est; et furtum, quia prohibitus usurpatus est cibus; et avaritia, quia plus quam sufficere illi debuit, appetivit; et si quid aliud in hoc uno admissio diligenti consideratione poterit inveniri (S. Aug. Enchirid. cap. 43). »

« Parentum quæque peccatis parvulos obligari, non solum primorum hominum, sed etiam suorum, de quibus ipsi nati sunt, non improbabiler dicitur. Illa quippe sententia, *Reddam peccata patrum in filios, tenet eos utique, antiquam per regenerationem ad testamentum novum incipient pertinere* : quod testamentum prophetabatur, cum dicebatur per Ezechielem, **1285** non accepturos filios peccata patrum suorum, nec alterius futuram in Israel parabolam illam : *Patres manducaverunt avam acerbam, et dentes filiarum obtupescunt* (Ezech. xviii, 2, 20; Jerem. xxxi, 29). Ideo enim quisque renascitur, ut solvatur in eo quicquid peccati est cum quo nascitur. Nam peccata quæ male agendo postea committuntur, possunt et penitendo sanari, sicut etiam post baptismum fieri videmus. Ac per hoc non ob aliud est instituta regeneratio, nisi quia vitiosa est generatio, usque adeo ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat : *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis mater mea in utero me aluit* (Ps. l, 5). Neque hic dixit, in iniquitate, vel in peccato, cum hoc recte dici posset, sed iniquitates et peccata dicere maluit; quia et in illo uno, quod in omnes homines pertrahitur, quodque tam magnum est, ut eo mutaretur et converteretur in necessitatem mortis humana natura (sicut supra dissever) reperiuntur plura peccata, et alia parentum, quæ licet non ita possunt mutare naturam, reatu tamen obligant filios, nisi gratuita gratia et misericordia divina subveniat (S. Aug. Enchirid. cap. 46). »

« A parvulo enim recens nato, usque ad decrepitum senem, quamlibet corporis ætatem gerant, sicut nullis prohibendus est a baptismo, ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo. Sed parvuli tantum originali, majores autem etiam his omnibus moriuntur peccatis, quæcumque male vivendo addiderunt ad illud quod nascendo traxerunt (S. Aug. Enchirid. cap. 43).

8. A nobis sæpe hæc retum est. Vide notam nostram ad cap. 8 epistolæ 12 (nunc 14) et cap. 9 ejusdem consule etiam, si lubet, conc. Antioch. can. 5, et cæteros canones a Cresconio abunde relatios collectionis suæ III. 47.

AD EPISTOLAM II.

APUD QUESNELLUM VII.

Septimo Alinensi episcopo.

Quid de hujus epistolæ adverteat profuntiarum, diu anceps fui : neque tum adhuc quo inclinarem certus eram, cum typis mandata est in prima nostra editione. (a) Suppositionem tamen statim deprehendimus, et in notis jam tunc exposuimus. At loco tamen movendæ epistolam non censuimus, ne cæterarum offensa numerusque jam fixi non sine lectoris incômittendâ limitarentur. Ad suppositionis argumenta jam venio.

Ac primo eadem ita (b) similis est alteri **1286** Leonis nostri epistolæ ad Januarium Aquileiensem

A scriptæ (quæ alias 3, nunc 14 [In hac ead. epist. 13] numeratur) ut alterutram ad alterius exemplum transcriptam esse dubitari non possit. Non certe ab ipso Leone : quis enim vero erudiderit facundissimi secundissimique sermonis pontificem ad hæc verborum penuriam redactum, ut epistolam ad unum olim scriptam episcopum ad alium mittendam integram describeret, præsertim vero cum uterque intra eandem provinciam episcopatum gereret? Eam porro quæ est ad Januarium genuinum esse Leonis opus non est ambiguum. cum ab antiquissimo collectore Dionysio Exiguo inter germanas Leonis epistolæ descripta fuerit, et postea a Cresconio Africano episcopo, et insuper inventa sit a nobis in mss. codicibus Thuan. duobus, Pithosano, Victorino et aliis. Antiqua etiam Ecclesiæ Aquileiense monumenta testantur, auctore Ughello in Italia sacra, ad Januarium Aquileiensem scriptam fuisse a sancto Leone epistolam. Notatias igitur notanda est altera, etsi in aliquibus mss. existet, sed ex Isidoriana collectione transcripta.

3. Hæc verba epistolæ ad Septimum inserta (c) : *Ad metropolitanum episcopum provincie Venetiæ scripta diraximus*, fraudem impostoris arguunt. Numquam enim, ni fallor, ante divisionem metropolitæ Aquileiense, *metropolitanum provincie Venetiæ* legimus apud scriptores ecclesiasticos, sed potius *Istriæ metropolitanum et episcopos sæpe sæpius scriptum habemus*. Plerumque in civilibus Venetiæ et Istriæ nomina junguntur; in ecclesiasticis non memini Venetiæ provincie mentionem solitarie haberi; nec Venetiæ metropolitanam dictam esse putem ante constitutionem Venetiæ episcopalem sedem. Hinc Pelagi papæ epistolæ tres inscribuntur *Eliæ Aquileiensi episcopo et universis Istriæ episcopis*; quo nomine procul dubio omnes Istriæ et Venetiæ episcopos significat. Gregorius quoque Magnus scribit *Petro et Prudentio episcopis de Istriæ*; item, *ad Firminum episcopum Istriæ*. Idem pontifex *Istricorum schisma* appellat, *Istricos episcopos, et Istriæ partes* de eadem causa lib. vii, epist. 94, 95, 96, 97, 98 et 99, licet certum sit Venetiæ quoque episcopos in eodem schismate tum versatos esse. Mauritius etiam imperator ad Gregorium M. scribens, vocat episcopos *Istriæ seu Venetiæ*; ex quo patet sub Istriæ nomine Venetiam quoque comprehendit. In synodo Romana subscribit *Agatho episcopo sanc. Ecclesiæ Aquileiense provincie Istriæ*, litteris ad imperatores scriptis recitatisque act. 4 concilii sexti; subscribunt eidem epistolæ episcopi Patavinus, Altinus, aliique, qui sine controversia ex Venetiæ provincia **1287** erant, consequenter hoc loco sub Istriæ nomine intelligenda.

Recentioris igitur styli est nomenclatio illa metropolitana provincie Venetiæ; quæ forte post institutionem Venetiæ metropolitæ ecclesiasticam adinventam est. Forte etiam eo consilio hic conficta, ut ex antiquo monumento illi constituendæ color quæreretur; quod certe ante nonum sæculum factum esse non existimabit qui cum Sabellico primum episcopum Venetiæ datum anno 772 asseruerit.

3. Hæc verba epistolæ inserta : (d) *Quibus ad status sui periculum cognosceret pertinere*, etc., nec ætatem nec styli sancti Leonis redolent. Hujusmodi enim minis non crediderim eum uti vel consuevisse vel voluisse in metropolitanis episcopos, multo minus erga Aquileiensem, qui ad synodum Romanam tunc non pertinebat, nec a pontifice Romano ordinabatur sed a Mediolanensi. In epistola quidem superiori ad Aquileiensem episcopum, minuitur se *vehementius commovendum*, si pro canonum custodia et fidei integritate negligentius se haberent episcopi ;

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc epistolam a suppositionis nota erimus in admonitione eidem præmissa num. 10, 13, 14 et 19.

(b) Istam objectionem ibidem refellimus num. 19

et 20.

(c) Responsum in eadem admonitione invenies num. 13.

(d) Lege num. 14 ejusdem admonitionis.

sed neque ad unum metr. politanum spectant minæ A
hujusmodi, nec enim e sua sede dejectidum minatur. Quamobrem in epist. 14 (nunc 18) genuina, unde hæc verba subrepta sunt, Aquileiensem episcopum, non de status, sed de animæ periculo monet pontifex: *Insinuantes, inquit, ad animæ periculum pertinere.*

4. Licet Photius Bibliothecæ lib. 1, cod. 54, epistolæ Septimii ad Leonem PP. meminerit, silet tamen de Leonis ad Septimum rescripto. Hæc sunt ejus verba: EXEMPLAR, inquit, ACTORUM AB OCCIDENTI SEPTI- C PIS ADVERSUS NESTRIANA DOGMATA (hoc etiam nomine Pelagiana intelligit), ubi hæc habentur: *Cum temporis deinde progressu sectæ hujus homines per hæresis suæ abjuratiouem Ecclesiæ restituti essent, iterum malum ab ipsis principium sumpsit: ut Septimo episcopo renascens eadem lues, antequam longius serperet, fuerit reprimenda, datis ad Leonem Romæ tunc sedem apostolicam tenentem litteris; qui Leo serventi zelo contra impios depugnauit. Si tunc responsum sancti Leonis ad Septimum exstisset, cum scribebat Photius, vel potius cum acta ista a Photio recensita eoque antiquiora descripta sunt, (a) non ommissa fuisset illius memoria. Et certe nulla necessitas fuit ut peculiarem ad eum faceret epistolam, qui ex epistola ad Aquileiensem scripta de Leonis consilio certior fieri poterat.*

5. Suppositionis argumento est quod 1288 utraque epistola diversis temporibus et (b) contra diversos hæreticos (ut probabimus) emissa, eadem tamen contineat quæ difficile est in diversis negotiis simul contigisse; ut quod Leo ac cepit litteras ab episcopo reuiscens hæreseos indices, quod ab episcopo in quo fides uigeret, quod eum vigorem jam olim cognitum Leo habuerit, quod diuersi illi hæretici sine professione legitime satisfactionis recepti sint in Ecclesiæ communionem; quod eorum clerici proprias reliquerint Ecclesias, et ad loca sibi non deputata transierint; hæc et alia ejusmodi ita quasi ex eodictio simul contigisse in diversis occasionibus diversisque erroribus; ut una utriusque epistola nulli potuerit, vix ac ne vix fidem inueniet.

Quod porro vir eruditus Henricus de Noris binas epistolas ejusdem exempli esse putat, quas de eodem Pelagianorum negotio eodem tempore miserit ad Januarium Aquileiensem et ad Septimum Altinensem, pace viri optimi dixerim, verum esse non potest. Si enim essent unius epistolæ exempla, non recisa essent ex altera nonnullæ voces, quæ necessariæ viderentur, quales sunt istæ de Pelagianorum et Cælestianorum consortia. Deinde de redeuntibus ab hæresi clericis aliqua decernuntur in epistola ad Januarium, quæ in altera non apparent: ne videlicet ad superiorem ordinem promoveantur, sed in eo quem adepti sunt perseverare aiantur, si tamen iterata tinctione non fuerint maculati. Multa etiam alia omittuntur in epistola ad Septimum, quæ ex encyclica epistola sublata non fuissent.

Sed quod observatione dignissimum est, litemque dirimit, de diversis distinctisque prorsus hæreticis sermo est in epistola utraque. De Pelagianis et Cælestianis tota est epistola ad Septimum; de iisdem autem in alia silentium; sed potius de Donatistis. Hoc clarissime inuit conditionalis hæc clausula: *Si tamen iterata tinctione non fuerint maculati*: numquam enim Pelagiani rebaptizasse dicti sunt; immo verum cum peccati originalis contagium non agnoscerent, baptismum vel semel recipere non valde necessarium arbitrabantur. A Donatistis vero certum est rebaptizatum esse. Certum etiam eosdem ad catholicam reuersos suo ordine potiri esse permisso. Certum de-

niquit, si qui ab his rebaptizati essent, ad clerum admissos non fuisset. Nihil igitur in ea epistola 14 (nunc 18) quod in Donatistas non quadret; qui adhuc designantur voce *schismaticorum* huic inserta; a schismate enim 1289 ad hæresim deflexerant, et contra unitatem Ecclesiæ pugnantem ex professo.

Cum hæc ita sint, notitia episcopalis sedis Septimii æque obscura manet ac si numquam hæc epistola innotuisset. Inpostor enim qui epistolæ artifex fuit, Septimii eam sedem attribuit quæ in mentem venit, ac prout fraudis suæ consilio melius conducere putavit. Reuera nihil ab Ughello de Altinensi hujus nominis episcopo in antiquis monumentis inuentum, quando eodem de eo nihil in Italia sacra legitur.

AD EPISTOLAM III.

Paschasini Lilybæi episcopi ad S. Leonem, de Paschate.

APUD QUESNELLUM POST EPISTOLAM II.

Hanc epistolam in anterioribus editionibus truncam et mutilam, modo integram et emendatam datus ex Mariano Scoto et ex Petavii et Bucherii Operibus de *Doctrina temporum*; in quibus ille nonnulla castigavit ad mss. codd. Jac. Sironi, hic totam de-crisit multis auctiorem ac elimatiorem ex mss. aliis codicibus. Illius mentionem faciunt Ado Viennensis in Chronico, et venerabilis Bedæ lib. de Temporibus. Eodem Marianus Scotus non laudat modò, sed et refert integram in Chronico lib. II, ad an. 445, ubi eam male in duas secat epistolas. Eandem quoque epistolæ clausulam quam addidit Bucherius, habet Marianus. Ante illos omnes Dionysius Exiguus in epistola de Ratione Paschæ ad Bonifacium primum pontificem et Bonum secundum, quam Bucherius et Petavius in lucem ediderunt. Quoniam, inquit, *sanctitas vestra, orta rei hujus questione, de archivo Romanæ Ecclesiæ Paschasini venerabilis episcopi scripta, quem constat pro persona beatissimi papæ Leonis sancto Chalcedonensi præsedisse concilia, ad eundem papam per idem tempus directâ uinc protulit, quæ sanctis Patribus evidenti ratione consentiunt, huic præsentî indidimus operi: ut hujus etiam viri testimonio niteremur, qui manifesto miraculo venerabilium pontificum paschalia decreta confirmat.* Ubi quod tanta cura in archivo sedis apostolicæ seruala sit, manifestum facit plurimi semper fecisse Romanos pontifices aliorum episcoporum rescripta. Eandem autem esse hanc quam habemus in manibus epistolam, et miraculi mentio demenstrat, et annorum in communes et embolismales divisio, quorum explicationi unice incumbit Dionysius in hæc sua epistola, quam vice commentarii adhibis, lector, si uoles, apud Bucherium pag. 489.

Scrupulum tamen alicui forsitan incipient hæc epistolæ verba, *per idem tempus*, scilicet concilii Chalcedonensis, persualebuntque Dionysio magi sermonem esse de scriptis 1290 missis ad sanctum Leonem de controversia paschali anni 455 quam anni 444. Constat enim eo ipso anno quo synodus convocabatur, scripsisse Leonem nostrum ad Paschasinum de Paschate, ab eoque expectasse responsum; illud publici nunc juris facimus, istud pondum et tenebris erutum est, si tamen unquam datum. Sed, ut jam diximus, et miraculi et embolismorum communionumque annorum explicatio evincunt, non de alia quam de hac ipsa Dionysium intelligendum esse: quam ad anni 455 difficultatem pertinere qui Dionysium existimasse crediderit, injuriam profecto ferret viri erudito totiusque hujusmodi disciplinæ peritissimo, ac Paschasini epistolam ex professo commentanti.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

a) Hoc negativum argumentum ex silentio Photii, vel potius actorum quæ Photius recensuit, contra argumenta positiva, quæ pro vindicanda hæc Leonis epistola in laudata admonitione attulimus, nihil evincere potest. Immo cum eadem acta ac ex his Photius

certam faciunt Septimi episcopi epistolam ad S. Leonem, quis hunc ei rescripsisse in dubium vocet?

(b) Ad eosdem Pelagianos utramque epistolam, diverso licet anno scriptam, pertinere probavimus annot. 5 (Col. 707, n. c) et 6 (Col. 707, n. e) in epist. 18

Benigne igitur interpretamur hæc verba, *per idem tempus*. Eisi enim integri octenni sit intervallum ab anno 443, quo data est Paschasini epistola, ad concilium Chalcedonense, non est tamen insolens loquendi modus homini post centum fere annos ista scribenti, et S. Leonis tempora hoc loquendi modo indicanti.

Emendandi igitur Annales ecclesiastici (*Baron. ad an. 455, num. 34*), qui inter utramque de Paschate controversiam non discernentes, hanc epistolam ad posteriorem referunt; quod ex ipsis Paschasini verbis refellitur. Scribit enim annum de cuius Paschate contentio nata erat fuisse sexagesimum tertium supputationis Romanæ, quæ a consulatu Antonii et Syagrii cœpit. Horum porro consulatus incurrit in annum Christi 382, a quo si tres et sexaginta numerentur, calculus desinet in annum 444. Ex quo priores hujus epistolæ editiones corrigendæ, et pro *sexagesimus quartus*, legendum *sexagesimus tertius*, uti emendarunt Pelavus ex Sirmondiano codice, et Bucherius ex suo, et in suis quoque Marianus Scotus legerat. Ex quo corrigas eundem Marianum, qui post hæc verba, *A consulatu Antonii et Syagrii*, addit, *anno quarto Gratiani*. Legendum enim Theodosii, cuius revera quartus annus erat, Gratiani vero decimus sextus; vel illud omnino expungendum.

Præterea dicit Paschasinus vii kalend. Aprilis hujus anni Dominicam fuisse diem et lunam 21, et iterum iv kalend. Maias Dominicam diem et lunam 19, quod alteri anno quam 444 quadrare non potest. Addit etiam ogdoadæ quæ coss. Aetio et Sigesvulto cœperat, illo ipso anno terminatam de quo quæsitum fuerat. Anno Christi 437, quo consulatum isti gesserunt, cyclus fuit lunæ 1, atque adeo ogdoadis initium, cuius ultimus annus incidit in annum 444, Theodosio xviii et Albino coss. Hæc ex Petavio delibavimus.

Baronius errandi occasionem forsitan ex Jordane sumpsit, qui pariter circa utriusque Paschatis negotium hallucinatus est in Annalibus, cum ait de anni 444 Paschate ad Leonem papam scripsisse Proterium et Paschasinum. De Paschasino quidem verum est, at de Proterio falsissimum; qui anno solum 452 ordinatus Alexandrinorum episcopus. 1291 Cyrillum dicere debuit Jordanis; qui Cyrillus anno eodem, mense Junio obiit, et ante scripserat ad Leonem litteras de Paschate, quas Paschasinus ipse commemorat. Baronio et Jordani etsi errasse commune est, unius tamen error alteri contrarius est: cum enim epistolarum Paschasini et Proterii altera ad annum 444, altera ad an. 455 pertineat, utriusque epistolam priori anno ascripsit Jordanis, utramque posteriori Baronius attribuit.

Ex quo errore in alium ruit idem auctor (*Ad ann. 454, num. 22*), dum Siciliæ populationem, quam Paschasinus in sua epistola recenset, ad annum 454 revocat; arguitque Adonem Viennensem, quasi captivitate Carthaginensi male conjungat Siciliæ cladem his verbis: *Wandali, Carthagine capta, Siciliam quoque deleverunt; cuius captivitatis Paschasinus Lilybætanus antistes in epistola quam de Ratione Paschatis papæ Leonis scripsit, meminuit*. Hæc optime, et Prospero concinunt, qui in auctiori Chronico sub consulatu Valentiniani Aug. v et Anatolii, hoc est an. Chr. 440, Siciliam a Genserico graviter afflictam narrat, cum superiori anno Carthaginem dolo pacis captam dixisset. Recte igitur Ado alteram alteri connexuit; nec Baronius Siciliæ cladem, de qua Paschasinus, ad an. 454 referre potuit, nisi tredecim aut quatuordecim annorum metachronismo.

Plurima porro emendavimus addidimusque in hæc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer annot. 10 (*Col. 607, n. d*) in epi-t. 3.

(b) Hic Latinorum cyclus annorum 84 ante annum 382 erat in usu, uti ex antiquis Fastis consularibus probavit noster card. Norisius dissert. 1.

epistola, partim ex mss. codd., partim ex Petavii Bucherique editionibus, apud quos doctrinam temporum accurate edisserentes, illustratam Paschasini epistolam reperies.

Miraculum quod idem narrat, de baptisterio aqua divinitus immissa rep'eri ac vacuari solito, qui aliis non absimilibus confirmari voluerit, adeat Pratum spirituale (cujus Soplironius auctor prædicatur) cap. 214 et 215, et Gregorium Turonensem, de Gloria mart. lib. 1, cap. 21.

(a) Hebræorum seu legalem supputationem, de qua Lilybætanus episcopus mentionem facit, et cuius ignorantia Romanos in errore dicit inductos, si quem videre curiositas incessit, apud Bucherium inveniet, ejusque insuper locupletem de hujusmodi Judæorum cyclo disquisitionem. Illum sine castigatione ulla primis Christianis usui fuisse, saltem usque ad annum Christi 222, idem probat cap. 6 Commentarii in Victorii Aquitani Canonem Paschalem, circa quem annum ab Hippolyto Portuensi episcopo prolatus est non felici successu, Canon Paschalis. Qui cum Judaico deterior facile deprehensus esset, ea causa fuit ut legalis de novo interpolatus in usum reductus 1292 fuerit (b) circa annum Christi vulgarem 382, isque cyclus est qui a Paschasino ROMANA SUPPUTATIO appellatur, de qua etiam et Prosper Aquitanus in prolitore Chronico ad annum mundi Eusebianum 5583, Christi 382, et Leo noster (*Epist. 104, nunc 150, et 105, nunc 131*): quo vivente perseverabat illius usus in Romana et in tota etiam Occidentali Ecclesia. De hujusmodi cyclo, qui 84 annorum erat, vide eundem Bucherium in tractatu de Paschali Judæorum cyclo cap. 9, et toto passim opere.

AD EPISTOLAM IV.

APUD QUESNELLUM III.

Episcops per Campaniam, Picenum, Tusciam et universas provincias constituitis.

1. *Per dissimulationem compago non congrua*. Ita corrigendum putavimus ex editione Epistolarum S. Leonis, quæ prodit Parisiis ann. 1563, cum operibus S. Clementis Romani et aliorum pontificum Romanorum epistolis, quæ ad Victorinorum codicum fidem emendatæ dicuntur. Ita etiam habent Conciliorum editiones Petri Crabbe, Nicolini, Merliniana Isidori, in textu, et aliquæ recentiores ad marginem. Omnes porro codices mss. hujus epistolæ quibus usi sumus, Thuanæ sex, Victorinus, Corbeiensis, Bellovacus, Trecoptithæanus, Cantabrigensis, Herovallianus Isidori, collectiones Donsii, Cresconii et aliorum constanter habent *dissimulationem*. Romana editio ad marg., *dissimilitudinem*, ex conjectura, ut opinor.

2. *Qui aut origini, aut alicui conditioni obligati sunt*. (c) Sic legendum exhibent mss. Thuan. duo, Corb. et Trecoptith., quod constructioni magis congruit et sensui quam alia hæc lectio. ORIGINALI, quæ Dionysii et Cresconii est, et editorum passim exemplarium. Gratianus distinct. 54, cap. 21: *Admittuntur passim*; ita legit: *Sed etiam ab aliis originariis, vel qui alicui conditioni obligati sunt*; quod a jure civili mutuatus esse videtur collector. Dicebatur porro *origini obligatus, seu colonus originarius*, qui coloni conditionalis filius erat: ex eo quod originaliter conditioni colonariæ erat subjectus. Colonus autem conditionalis, seu, ut Leo, conditioni obligatus, is erat qui ex conditione sua prædia seu agros colendus accipiebat a suo domino: quod et ipse dum viveret, et ejus post ipsum filii præstare tenebantur. Potest et S. Leo intelligi de servis cuivis conditioni ascriptis; de qui-

(c) Aliam lectionem ex præstantioribus mss. inductam constituimus annot. 16 (*Col. 611, n. f*) in hanc epistolam.

bus Tertullianus lib. de Idololatria cap. 12 **1293** A
 varias persequens causationes eorum Christianorum
 qui victitandi gratia in s. vacabant artibus quæ idolola-
 triæ inserviebant, hæc habet: *Sed conditionalis eram,*
Inquit artifex. Nemo, reponit Tertullianus, duobus
dominis servire potest, etc. Porro, si conditionarii
 iidem sunt qui et ascriptitii, quod jurisperitis reser-
 vamus diligentibus excutiendum, dicendum est eos
 quos ordinari vetant S. Leo hic, et Gelasius papa
 epist. 9 ad episcopos per Lucaniam, et Brutios, et
 Siciliam constitutos, postmodum in *ipsis possessioni-*
bus clericos etiam præter voluntatem dominorum fieri
permisisse Justinianum imperatorem relatum a Gra-
 tiano dist. 54, cap. 20. *Ita tamen ut clerici facti im-*
positam sibi agriculturam implerent. Observandum
 insuper hanc S. Leonis legem de servis a clero remo-
 vendis primam omnium ecclesiasticarum constitutio-
 num esse, nisi me fallit memoria, sed tamen ad
 apostolicæ constitutionis instar esse conditam. Vide
 de iisdem concilium Aurelianense l. cap. 8.

3. Qualis vero cum unicuique constiterit natalium B
honestus et morum, esse debeat sacri altaris minist-
erio sociandus, etc. Locus in prioribus editionibus adeo
 mendosus, ut a nemine intellectum putem. Ita lege-
 batur: *Qualis vero unicuique natalium honestus et mo-*
rum esse debeat qui sacri altaris ministerio est socian-
dus, et Apostolo nos docente, et divina præceptione
didicimus et canonum regulis.

Ex duarum vocularum omissione, cum constiterit,
 et prava interpunctione, sensus et a Leonis mente
 alienus, et omnino falsus exurgit: nimirum de ser-
 vis non ordinandis, deque natalium honestate ad
 clericam una necessaria edictum esse divino, apostolico
 canonicoque præcepto, quod nec usquam, ni fallor,
 invenias, nec intendit auctor noster; sed solum do-
 cere qualem præterea velint esse Scripturæ et Cano-
 nes virum ecclesiasticum, de cuius natalibus morum-
 que honestate jam constat. Mss. Bellovaceusis Eccle-
 siæ codex sic habet ut restituimus, Cresconius et
 Isidorus excusos (non item ms.), si commatum vitia C
 excipias ad quos plerique alii codices mss. accedunt.

4. Viduarum maritos. Canonem apostolicum 18
 non commemorat, quod argumento est nondum tunc
 eos canones plene **1294** auctoratos fuisse. Non
 meminit quoque epist. Siricii ad Himerium Tar-
 rac. cap. 8, nec epist. Innocentii ad Victorium, ad
 Felicem Nucernianum, ad episcopos Macedoniae, etc.,
 nec Celestini ad episcopos provinciarum Viennens.
 et Narbonens., ubi viduæ maritos et digamos a clero

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Si reservationem discussionis, ubi aliqua dubi-
 tat o incidere, S. Leo non solum ad suburbicarias,
 sed ad *universas* etiam provincias his litteris exten-
 disse, nihil esset mirum, cum Romanus pontifex pro
 ea potestate qua toti Ecclesiæ omnibusque provinciis
 ex primatu præsidet, non modo suburbicariis, sed
 aliarum quoque provinciarum episcopis præcipere
 possit, ut alia multa Leo præcepit Gallis, Hispanis,
 Afris, etc., nisi forte reservationem *discussionis* ejus-
 modi in questionibus facti ad remotiora loca exten-
 dere ob nonnulla incommoda et difficultates non exp-
 edere credatur. Non improbabilis tamen est con-
 jectura P. Constantii in præfat. ad tom. I Epist. Ro-
 man. pontif. n. 47, hanc epistolam Leonis primo
 directam fuisse ad solos episcopos *per Campaniam*
Picenum et Tusciam, ad quas provincias pertinere
 videntur verba c. 2: *Hæc ergo ad provincias vestras*
per Innocentium, Legitimum et Segetium fratres et
coepiscopos nostros scripta direximus; sed aliis subinde
 aliarum provinciarum episcopis communicatam fuisse,
 ut alios Romanorum pontificum decretalibus ad cer-
 tas provincias missis contigit, et hæc ratione com-
 mune epistolam evasisse, atque ideo in ejus inscrip-
 tione adjectas fuisse voces *et universas provincias;*
 quod aliis exemplis confirmat.

(b) Hic nonnulla animadversione digna sunt. Præ-

arcent. Sed eosdem in fine epistolæ indicat. Hujus
 constitutionis rationem vide supra in epist. 4 (*nunc*
12), cap. 5, et apud Innocentium III, epist. ad Me-
 tensensem episcopum. Haud pœnitebit libellum quoque
 Gallium D. Leschasserii de Digamis legisse, tametsi
 a communi sententia recedat.

5. Nec sibi poterunt vindicare. Editi codices habent,
pro arbitrio vindicare: ex recentiori procul dubio
 consuetudine adjectum, qua plerumque non *pro arbi-*
trio digami, sed tamen cum dispensatione ac venia
 pontificis clero se addicunt. At aurea illa ætate nulli
 ministerium ecclesiasticum vel capessere licuit, vel
 servare, qui si transisset prius ad nuptias, non esset
 unus unius, vel cujus uxor non *unica unci*, ut loquitur
 Innocentius III. Quod ita religiose observari voluit
 S. Leo, ut nec in summa ministrorum eccle-
 siasticorum penuria, qua Mauritaniæ Cæsariensis Eccle-
 siæ laborabant, bigamos ordinatos gradu suo gaudere
 passus sit, ut ex epist. 4 (*nunc* **12**) manifestum est.
 Immo duodecimo jam exeunte sæculo, Lucius III
 pontifex Romanus dispensari posse non censuit cum
 bigamo ordinato, ut in presbyterali gradu permaneret:
 si quidem germana est ejusdem epistola, quæ
 refertur c. *super eo, de Bigamis.* Recte igitur verba
 illa in omnibus codicibus mss. omittuntur, necnon et
 apud Dionysium Exig. et Cresconium. Leguntur in
 excusa Isidorii collectione; non tamen in ejusdem
 mss. codice Herovalliano, aliisque.

6. Hujus discussionis curam nobis specialiter (a) vin-
dicantes. Nec mirum, cum Ecclesiæ ad quas in primis
 scribebat, ad Romanam synodum pertinerent, utpote
 quæ ex urbariis provinciis essent. Hæc porro de-
 creta non a solo Leone, sed a synodo etiam Romana
 profecta crediderim, ex qua et cujus decreto tres
 episcopi Innocentius, Legitimus et Segetius directi,
 qui Leonis episcopi litteras perferrent. Tempus syn-
 odi et litterarum congruit: sexto enim **1295** idus
 Octobris hæc date sunt, et ex epistola **16** constat ad
 iii kalendas Octobris synodum Romæ solitam esse
 convenire.

7. Usurariam exercere pecuniam. (b) Ante Leoniam
 hanc sententiam, vix ecclesiasticam legem invenias
 quæ laicis usura interdicit; si canonem 20 Eliberi-
 tani concilii excipias, quod tamen nec lucrum fenore
 contractum reddi jubet, nec usuræ reos ulla pœna
 afficit, sed tantum deinceps exerceri prohibet. Non
 quod primis sæculis approbat Ecclesia improbum
 usuræ quæstum; absit: sed quia usuras *etiam ipsæ*
leges et iudices reddi jubent, inquit Augustinus (Epist.

ter Illiberitanam synodum, usuras in laicis reprehendit
 etiam concilium Carthaginense sub Grato can.
13, et Basilium in epistola I canonica ad Amphilo-
 chium can. 14, *injustum lucrum* etiam in laicis appel-
 lat. Quod si canones non ita multi hæc in re suppe-
 tunt, certum tamen est Ecclesiæ Patres in concionibus
 et catechesibus contra idem vitium antiquissimis quo-
 que temporibus disseruisse; iidemque cum ejus
 injuriam notarunt (ut inter cæteros legitimus apud
 Clementem Alexandrinum lib. II Stromatum c. 18,
 Lactantium lib. VI Instit. c. 18, S. Hilarium in psal.
 xiv, n. 15, S. Gregorium Nyssenum hom. 4 in Eze-
 chielem, S. Ambrosium de Bono mortis num. 57, et
 alios), restitutionis debitum satis docere. Quis enim
 nescit restituendum quod fuit injuste perceptum?
 Hinc porro falsum est episcopos istorum temporum
 non ausos fuisse palam et publice damnare hoc sæ-
 culus, quod Scriptura manifeste condemnat: eadem
 semper traditio et doctrina viguit. Quod si non ita
 multæ expressionis eorum temporum testimonia
 suppetunt, id non ex doctrinæ, sed ex librorum vel
 occasionum quæ hanc scriptionem postularent, de-
 fectu evenit, ut alia non pauca iisdem de causis de-
 sunt testimonia in aliis certissimis doctrinæ capitulis,
 quæ nihilominus prioribus quoque sæculis
 tradita fuisse nihil ambigimus.

54, sub *finem*). Tunc temporis non audebant episcopi palam et publice damnare quod sæculi leges et principes auctoritate sua saniebant: et eamobrem circumspicte loquuntur. Audeat tamen Augustinus Macedonium Cæsareum iudicem alloquens in epistola citata ita scribere: *Hæc et hujusmodi, inquit, male utique possidentur, et vellem ut restituerentur; sed non est quo iudice repetantur.* Ita S. Leo hoc non solum in eos qui sunt in clericali officio constituti, sed in laicos cadere qui Christiani se dici cupiunt, condolet. Sed neque hic, quamvis majori utens fiducia, usurarios laicos condemnat, neque uli fere ante ipsum pœnam ullam laicis infligere ausi sunt: solos clericos, ut suæ jurisdictioni magis subiectos, pœna indicta deterrere a turpi hujusmodi lucro aggressi sunt sancti Patres Arelatensis concilii 1, can. 12, Nicæni can. 17, Laodiceni can. 4, Carthaginensis 1, sub Aurelio, can. 5, Leo, Gelasius et alii. *Primum imperatorum Leo.* inquit Grotius in sextum capit. S. Lucæ, ut idem Hermenopolus notat, existimans omne sensu Christiano interdictum, lege id ipsum communi sanxit; eum ante ipsæ Ecclesiæ solerent pecunias sumere sub tributibus usuris.

8. *Omnia decretalia constituta, tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum; quæ de ecclesiasticis ordinibus et canonum (a) promulgata sunt disciplinis.* 1296 Ita scribitur in Thuaneis collectibus mss. quinquæ, in Herovalliano Isidori, in Bellovacensi, Corbeiensi, Victorino et Cantabrig. apud Dionysium Exig. Nicolaum I PP., utrumque Hincmarum Remensem et Laudunensem, et in edit. Cantii ad marginem, Nicolini, etc. Aliquæ edit. pro ordinibus leg. ordinationibus, et pro promulgata leg. ordinata. Prior lectio proel dubio præferenda Codicem decretalium constitutorum a pontificibus Romanis promulgatorum indicare mihi videntur verba ista, ut fusius annotavimus in dissertatione de Codice Romano. Hæc eadem Hincmarus Laudunensis episcopus inseruit collectioni ex antiquis pontificum Romanorum epistolis ad Hincmarum Remensem missæ, ut probaret illi dem epistolæ neminem obedientiam sine temeritatis nota detrectare posse. His dum respondet Hincmarus Remensis in opusculo capitulorum 53 pluribus prosequitur verba illa capitulo 40 et sequentibus, fusius etiam de vocis etymol. disserens. Itaque *Promulgo* ita dictum putat, quasi *promo vulgo*, sive *primum in vulgus edo*. Unde, inquit, Paulus in Glossis suis dicit hoc modo: *Promulgari leges dicuntur, cum in vulgus eduntur.*....

A Isidorus quoque, ut ipse dicit, auctore Tullio, exposuit dicens: *Promulgatum est foras prolatum; ut lex dicitur promulgata: promulgatum autem ad omnium notitiam et totius vulgi intinatum.*

Postea quid voluerit his verbis Leo, discutit Hincmarus: *Primum, inquit, nobis sciendum est aliud esse promulgare sacros ordines et canonum disciplinas, aliud promulgare de sacris ordinibus et canonum disciplinis; sicut aliud est promulgare leges, et aliud promulgare de legibus. Promulgare autem leges, est leges condere; promulgare vero de legibus, est de illis judicia sumere, et secundum illas judicare, earumque observationem et judicia omnibus intimare.* Sic sacros ordines promulgare, est a Domino constituere episcopos, presbyteros, etc., eorum ministerio qui a Domino ad hoc constituti sunt. 1297 Domino quod suum est exsequente. *De sacris autem ordinibus promulgare est, qui et quot sint et quales ac qualiter, et a quibus vel quando sint ordinandi, et quomodo ac quantum in singulis gradibus debeant ministrare, etc.*.... Similiter, subjungit Hincmarus post pauca, aliud est sacros canones promulgare, et aliud est de sacrorum canonum disciplinis constituta decretalia promulgare. Qui namque sint canones, de quarum disciplinis promulgata adeo conservari a S. Leone papa jubentur, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit negari, memoratus ab eo beatus Innocentius in disciplina ex eisdem sacris canonibus decreta ad Victricium Rotomagensis episcopum patenter ostendit: « Si quæ, inquit, causæ vel contentiones inter clericos tam superioris ordinis quam etiam inferioris fuerint exortæ, ut secundum synodum Nicænam congregatis ejusdem provincie episcopis, jurgium terminetur, et reliqua.

Denique longe pluribus sanctorum Patrum pontificumque testimoniis in medium adductis, ex his concludit Hincmarus Leonem nihil nisi sacrorum canonum observationem præcipere; in quo præcipiorum Leonis prædecessorum successorumque auctoritate ostendit nullum robur obtinere decretalia constituta, quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata. Leone ita scribente: *Si quid usquam aliter quam illi (Nicæni Patres) statuerunt, præsumitur, sine cunctatione cessatur (Leo ep. 80, nunc 105, cap. 4).* Et alibi: *Omni penitus auctoritate sit vacuum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum (Ibid., c. 27)* Hæc ex prolixiore Hincmari tractatione delibata et Leonis mentem asportant, et Hincmari circa decretalia pontificum decreta.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Duo in sequentem Quesnelli notam observanda sunt. Primum quod sit idcirco *promulgata* tradi decretalia constituta prædecessorum Leonis, quia Codici canonum, quem Romanæ Ecclesiæ codicem publice editum putat, inserta leguntur, falsæ hypothese innititur, cujus falsitatem ostendemus in observationibus ad dissert. 42 Quesnelli de Codice canonum Romanæ Ecclesiæ, quæ tom. III inseretur. *Promulgata* autem hætenus dicta sunt, quia ad episcopos per provincias missa publice prodierunt; et licet non pauca constituta ad certas tantum provincias directa fuerint, exinde tamen communicata fuerunt eorum exemplaria aliis atque aliis provinciis vicinioribus, ita ut universim innotuerint; quemadmodum probe statuit P. Constantius in præfatione ad l. I Epist. Roman. pontif. n. 47. Alterum est quod obtrudit quasi ex Leonis atque Hincmari sententia, nullum robur obtinere decretalia constituta, quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata. At in laudatis S. Leonis locis de Romanorum pontificum decretalibus sermo non est, sed de canone Chalcedonensi pro statuenda prærogativa Constantinopolitane sedis editio, qui cum adversaretur canonibus Nicænis, eum S. Pontifex noluit confirmare, sed potius cassum et irritum declaravit. Hincmarus quoque nihil pronuntiat de decretalibus pontificis. Solum urget testimonia quibus Leo et alii

pontifices custodiam sacrorum canonum præcipientes, eos crimine notarunt, qui ab eorum observantia temere discederent. Inter plura autem testimonia Leonis verba recitat, quibus indicatum Chalcedonense decretum respiciens, quidquid Nicænis constitutis repugnat, nihil auctoritatis habere voluit. Quod si idem Hincmarus Innocentii decretum de eaus vel contentionibus clericorum in provincia terminandis laudavit, reservationem tamen majorum causarum ab eodem pontifice confirmatam statim subiecit inquit: *Et ibi post aliquanta: Si quæ autem majores causæ in medio fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit (scilicet Sardicensis) et vetus consuetudo exigit, post iudicium episcopale referantur.* Cur priorem tantum Hincmari partem Quesnellus descripsit? Nec Leo igitur, nec Hincmarus ullibi indicant nullum robur obtinere decretalia constituta quæ contra canonum disciplinam fuerint promulgata. Hæc in sententia nunquam mutari posset disciplina quam canones semel statuisset; nec ulla cujusque auctoritate ferri possent decreta, quæ pro varietate temporum atque circumstantiarum aliter constituerent. Confer quæ in hanc rem animadvertimus in observ. ad serm. 4 S. Leonis, tom. I. col. 405, ubi alium Quesnelli locum excussimus.

1298 AD EPISTOLAM V.

Metropolitanis per Illyricum episcopis.

Hanc pariter epistolam cum superiore (nunc sequenti) publici juris fecit Holstenius. Cui manum medicam necesse fuit alicubi adhibere; in quo ne propriis conjecturis plus æquo indulsisse videamur, emendationum hic reddenda ratio.

1. *Fidei suæ remuneratione.* Apud Holstenium legatur *sui*; quod in constructione textus sensum vix aliquem habere potest.

2. *In fundamentis ipsius soliditate.* Suspicio legendum *istius*, nempe fidei, cuius ante mentionem fecit: ita enim (a) alibi idem pontifex interpretatur petram illam super quam Christus Ecclesiam suam ædificavit, ut epist. 92 (nunc 119) ad Maximum Antiochenum cap. 2, epist. 132 (nunc 162) cap. 1, epist. 10, cap. 1, et serm. 3 (nunc 4) in annivers. assumptionis suæ cap. 2. In quo a cæterorum Patrum traditione non recessit, quæ verba Christi ex cap. 16 S. Matthæi, quæ explicat S. Leo, eodem ut plurimum modo interpretantur. Conule, si placet, Joannis Launoii theologi Parisiensis epistolas, parte II, epist. ad Adr. Valantium, et parte IV, epist. 1, ubi abunde SS. Patrum de hac re testimonia congerit.

3. *Acceperint.* Holstenius legit *Accipiant*; sed tum ex sequentibus verbis: tum ex superiori epistola, in qua eadem fere in hunc modum leguntur: *Ut unius uxoris vir sit, et hanc virginem, ut auctoritas divini legis caret, acceperit*; inde constat, inquam, ita corrigi debuisse. Sensus enim quem præ se 1299 fert necessario mendosa illa lectio, auctoritate antiquorum canonum, ecclesiasticæque nunquam interruptæ consuetudinis proscribitur, cuius discutendæ locus opportunior infra occurret.

4. *Ipsum vero secundum definita canonum, etc.* Totus hic locus subobscurus est. Hoc tamen videtur asserere, (b) jus illud relationis, quod sedi apostolicæ competeat, sanctorum conciliorum auctoritate pro reverentia principis apostolorum illi esse collatum. Quod diserte Innocentius asserit epist. ad Victricium Rotomagensem cap. 3, qui jus illud ex veteri quoque consuetudine reperit. *Si quæ autem causæ, inquit, vel contentiones inter clericos tam superioris ordinis quam eijam inferioris fuerint exortæ, ut secundum synodum Nicænam congregatis ejusdem provinciæ episcopis iurium terminetur, nec alicui liceat (sine præjudicio tamen Romanæ Ecclesiæ, cui debet in omnibus causis reverentia custodiri) relictis his sacerdotibus, qui in eadem provincia Dei Ecclesiam nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias. Si vero majores causæ in medio fuerint devolutæ, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit, et vetus consuetudo exigit, post iudicium episcopale referantur.* Gelasius item papa Comenitorio ad Faustum: *Ipsi sunt, inquit, canones qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus sedis examen deferri voluerunt.* Quin eandem synodum eosdemque canones, Gelasius, Leo et Innocentius pontifices Romani in mente habuerint, dubitari vix posse existimo. Sed (c) quinam canones illi fuerint, disceptatur ab eruditibus. Totus ille papæ Innocentii textus mox transcriptus ad Nicænos referendus videtur illustrissimo Petro de Marca lib. 1 Concordiæ sacerdot. et imp. cap.

A 10. Aliter olim intellexit Hincmarus Remensis epist. 9, cap. 12, et duo priora capita ad synodum Nicænam pertinere, postremum vero ad Sardicensem existimavit. Diversam ab utroque sententiam mire me cogunt rationes inferius exponendæ, et totam illud Sardicensi concilio tribuere, cuius canones sub Nicæna synodi nomine prius illis temporibus a Romanis episcopis laudatos fuisse, testes sunt Innocentius ipse, Zosimus, et noster Leo epist. 40 (nunc 44). In quem errorem qua ratione inciderint, Codex Romanus, quo publicum beamus, manifestam facit. Non, inquam, Nicænos, sed sub Nicæni concilii nomine Sardicenses adducere mihi videtur Innocentius I 1300 quia agit de clericis tam superioris quam inferioris ordinis inter se litigantibus, de quibus synodus Nicæna sermonem non habet can. 5, quem ab Innocentio notatum putant; sed tantum de iis qui a proprio episcopo sunt excommunicati, sive sint ex laico ordine, sive ex clero: quod ad clericos superioris ordinis, qui depositioni, non excommunicationi, subiacebant, minime pertinet, nec cum iurgiis eorundem inter se, de quibus loquitur Innocentius, ullatenus convenit. Conveniunt vero quam maxime ejusdem pontificis verba cum canone 3 Sardicensi, cuius hic titulus apud Dionysium Exiguum: *Ut inter discordes episcopos comprovinciales antistites audiant: quod si damnatus appellaverit Romanum pontificem, id observandum quod ipse censuerit.* Deinde de his qui, relictis provinciæ suæ sacerdotibus, ad alias iudicandi convolant, ne verbum quidem in Nicæno; in Sardicensi autem plura reperiuntur. Denique de relatione ad apostolicam sedem post episcopale iudicium faciendam in causis majoribus, prorsus tacent Nicæni Patres; ex professo autem Sardicenses agunt can. 3, 4 et 7. Quare argumentum illustrissimi Petri de Marca assumens, sententiam oppositam sic confirmo. De eadem synodo hic intelligendus est Innocentii textus quantumque est; at in posteriori loco Sardicensis intelligenda, non Nicæna: in prioribus ergo pariter ad Sardicenses animum advertebat Innocentius.

AD EPISTOLAM VI.

APUD QUESNELLUM IV.

Anastasio episcopo Thessalonicensi.

Hanc epistolam acceptam referimus doctissimo viro, deque ecclesiastica antiquitate bene merito Lucæ Holstenio Vaticanæ et Basilicæ canonico et bibliothecæ præfecto. Eam in collectione Romana inter acta synodi Romanæ sub Bonifacio papa II habitæ insertam publicavit Romæ an. 1682, editionem ab illo cœptam procurante post ejus obitum eminentissimo doctissimoque cardinale Francisco Barberino. Ejusdem fragmenta anno 1648 jam emiserat in lucem in opere de Eccles. Orient. et Occid. consensione, in addendis p. 1368 Leo Allatius; sed plurimis mendis scatentia.

1301 1. *Cum nostra vice, etc.* Ne erudite jam tractata retractemus, consule clarissimum virum Stephanum Baluzium in appendice libri V illustriss. Petri de Marca de Concord. sacerdot. et imperii, cap. 22, ubi ex hac epistola et aliis arguit vicariatum Thessalonicensem huic Ecclesiæ fuisse tributum,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Quo sensu S. Leo *petram super quam Ecclesia ædificata est*, explicaverit de fide, non excluso Petro, nec apostolicæ sedis auctoritate ullatenus imminuta, fusius ostendimus in observat. ad serm. 2.

(b) Et-i relationis jus, præsertim in majoribus causis, quod sedi apostolicæ competit, in sacris canonibus asseratur, ex altiori tamen primatus jure, quod divinam originem agnoscit, provenit. Hinc ante omnes canones, qui de hac relatione decernerent, aliquot ejusmodi relationes ad Romanos pontifices delatæ inveniuntur inter ea pauca documenta quæ ex

prioribus sæculis supersunt. Appellationum quidem jus in causis majoribus ex primatu divini juris proficisci ostendimus in observationibus ad dissert. 5 Quesnelli part. I, c. 7.

(c) Cum in canonibus Sardicensibus de causis clericorum inferioris ordinis nihil constituitur, nisi canone 16, ubi finitimos episcopos interpellare permittitur, probabilior est Hincmari sententia, quam P. Constantius propugnat in Innocentii epist. 1, tom. I Epist. Rom. pontif. pag. 749, not. a (*Patrol. XX, col. 463*).

(a) nec personale tantum privilegium fuisse. Vide etiam, si lubet, Franciscum Florentem tract. 6, ad tit. de Electore et Electi potestate; Petrum Franciscum Chiffletum in notis ad Vigilium Tapsensem, ubi contra Lucæ Holstnii sententiam disputat.

2. *Propter custodiam regularum.* Sicut partes hæc sunt potestatis Romani pontificis tamquam in Ecclesia universa capitis, divinæ legis esse vindicem, propugnatorem traditionis, canonum custodem, patrumque constitutionum executores assiduum; ita his quos per varias partes orbis Christiani vice sua delegat, hæc maxime (b) et unice cura incumbit, regularum seu canonum custodiæ invigilare, et in specie esse: *Ne quid illicitum*, ut Leo loquitur epistola sequenti (*nunc antecedenti*) a quoquam *presumatur* adversus canones. Qui si ubique et ab omnibus rite servantur, jam pene otiosa est delegata viciorum in aliis Ecclesiis potestas. De propria quid sentiret sanctissimus papa Gregorius I aperit ipse lib. vii, epist. 65, ad Joannem Syracusanum episcopum.

3. *Certa tum primum ratione commisit.* Quo sensu vicariatus Thessalonicensis initia sua Siricio debeat (quæ Damaso tribuuntur ab Innocentio I, Nicolao I, et Joanne III, Romanis pontificibus, quod et manifestum est ex epistola Damasi ad Acholium Thessalonicensem ab Holstenio edita in Romana collectione) vide in appendice lib. v Petri de Marca cap. 23, ubi supra laudatus Baluzus primum hujus dignitatis velut crepusculum, quod sub Damaso cepit illucescere, a majoribus ejusdem incrementis *certa quadam ratione* a Siricio primum **1302** firmatis, recte distinguit, ut facile sit utramque opinionem conciliare.

4. *Sicut enim peccata et quæ, etc.* Has duas voces, *sicut enim*, supplevimus; et *aboleantur* pro *abolentur* reposuimus ex conjectura, non temeraria, ut puto, sed quam complendi sensus necessitas confirmat. Cæterum hæc verba de bigamia etiam post baptismum remanente a Leone transcripta videntur ex cap. 3 epist. Innocentii I, Rufi, Eusebio, etc. Episcopis Macedoniæ circa ejus tempora contrariam sententiam tenebat Hieronymus scribens ad Oceanum epist. 85, quem S. Augustinus tacto nomine reprehendere videtur lib. I de Bono conjugali cap. 18, ubi veram opinionem tuetur: opinionem dico, quia nullum ea de re canonem seu constitutum videtur ob oculos habuisse.

5. *Quisquis vero a metropolitanis episcopus, etc.* Ita corrigendum censuimus Holstenii exemplar Vatica-

num [*Leq. Barberinum*], quod habet, si tamen habet: *Quisquis vero de metropolitanis episcopis*; quod manifeste contra mentem Leonis est. Non enim hic agit de ordinatione metropolitanorum, quam post aliquot lineas a tingit, sed de provincialibus tantum, qui inconsulto vicario Illyrici a metropolitanis ordinabantur episcopis; quod et ex epistola subsequente (*nunc præcedente*) comprobatur cap. 5, et ex 12 (*nunc 14*) ad eundem Anastasium cap. 6. Latum revera inter utramque ordinationem discrimen ponit: omnes enim metropolitanos non modo consulto vicario Illyrici, sed ab ipso consecrari vult: alios provinciales episcopos, non a vicario, sed a propriis metropolitanis, qui de ordinatione ad vicarium Illyrici referant, ordinari præcipit. Contra istos poenam non edicit, quoniam metuebat ne minus offensi metropolitani vicariatus a se (c) jugum alijcere tentarent, quod ab illis ægre susceptum ipsæ Leonis litteræ indicant; at episcopis, inconsulto Thessalonicensi ordinatis, denuntiat **1303** nullam ab eo status sui habituros esse firmitatem.

6. *Vocem appellationis.* Ratio exceptionis est, (d) quod Illyrici quæ provincie, ut Occidentium partium quidam portio, ad Romanum pontificem jure peculiari pertinebant. Cæterum quod hic de appellationibus scribit S. Leo, id ex Sardicensibus canonibus asserit, ut veteris instituti et reverentiæ sedis apostolicæ mentio testatur: qui canones Orientalibus ignoti erant tunc temporis.

7. *Circa quos par consecratio fieri debet.* Procul abest ut sententiæ, quæ S. Hieronymo tribuitur, obsecundet Leo noster, dum parem consecrationem presbytero, immo et diacono cum episcopo tribuit. In multis quidem tres hi gradus conveniunt, servata tamen ubique episcopis et presbyteris dignitatis suæ prærogativa. Id porro, in quo paritatem suggerit S. Leo inter triplicis illius ordinis viros, procul dubio impositio manuum est, qua tam diaconi quam sacerdotes consecrantur. Unde quod ait auctor Commentariorum in Epistolas Pauli (e), qui Damaso papæ æqualis fuit, et Ambrosius dicitur: *Episcopi et presbyteri una ordinatio est*; idem et de diacono potest asseri. Quæ de causa non dubitavit Optatus lib. I, diaconos sacerdotii nomine ornare, cum lapsos in persecutione recensens: *Quid, inquit, commemorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? Quid ministros plurimos? Quid diaconos in tertio? Quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? ipsi apices et principes omnium, aliqui episcopi, etc.* Immo et subdiaconum Epiphianus sacerdotem esse

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Immo vero personale privilegium fuisse, quod morte cujusque pontificis exspiraret, hinc colligi posse videtur, qui Anastasius licet a Xysto antea creatus apostolicæ sedis in Illyrico vicarius, ejusdem tamen prærogativæ confirmationem a Leone petiit, et S. pontifex ipsi annuens, idem privilegium ita concessit, ut encyclicam ea de re ad omnes Illyrici metropolitanos transmissit: quæ novæ delegationis notitiam necessariam præsumunt.

(b) Non raris fuit Quesnello *maxime*; restringendam adhuc duxit viciorum apostolicorum auctoritatem *et unice*, ac si præter id quod ad custodiam canonum pertinet, nihil aliud vicariis apostolicis tribui facultatis possit. At cum Romanus pontifex præter custodiam canonum, pro suo divini juris primatu multa alia potest in tota Ecclesia; tum alia potest quibusdam vice sua in provinciis committere, prout ex circumstantiarum ac temporum varietate crediderit expedire. Ita vel antiquis temporibus quædam demandata leguntur episcopo Thessalonicensi, aliove in aliis provinciis, quæ ad custodiam canonum necessaria non erant. Num huic finis opus erat Thessalonicensi reservare metropolitanorum ordinationem? Num causarum episcopalium cognitionem et

definitionem ipsi tribuere? Num synodis cogendis ejus consensus aut presidentiam requirere? Num formatum jus eidem vindicare? quæ tamen in litteris Cælestini, Xysti ac Leonis episcopis Thessalonicensibus tribuuntur.

(c) *Jugum* ne appellari potest *vicariatus* apostolicus, quo Romani pontifices jam inde a Damaso vel Siricio pro suo, quod postea vocarunt patriarchalem, in totum Occidentem jure, ob disciplinæ canonique custodiam in Illyrico instituerunt?

(d) Si Illyriciarum provinciarum appellationes ad Romanum pontificem jure peculiari pertinebant, nimirum uti patriarchæ Occidentis, quæ erant *Occidentium partium quidam portio*, ad ipsum altiori jure spectabant ex tota Ecclesia, quia tota Ecclesia eidem uti primati a Christo subiecta fuit: unde canones Sardicenses non de solis Occidentalium, sed et de Orientalium appellationibus ad Romanam sedem staterunt: quos quidem canones Orientalibus fuisse tunc tempore ignotos, quemadmodum hic Quesnellus repetit, falsum probavimus in observat. ad dissert. 5, part. 1, cap. 6, num. 16.

(e) Hilario diacono tribuitur *Commentarius iste*, cap. 3 in Epist. I ad Timotheum.

aliquo sensu insinuat, cum lib. III advers. hæreses in Exposit. fidei num. 21, ait subdiaconum, sicut et alios superiorum ordinum clericos, ab uxoribus se abstinere, non vero lectorem: *Quippe lector*, inquit, *non sacerdos est, xai γὰρ οὐκ ἔστιν ἱερεύς ὁ ἀναγνώστης.* Nam presbyteri, inquit Innocentius PP. epist. ad Decentium Eugu., *licet sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent.* Hinc porro aliter de sacerdotio disserere cogimur, quam solet a plerisque disseri, qui presbyteratum primum sub oculis habentes, episcopatum aliud nihil quam presbyteratum extensionem et ampliationem quamdam existimant; cum potius primo conspectu intuentus sit episcopatus tamquam sacerdotii apex summus, plenitudo, ac perfecta, ut ita dicam, totalitas; a pontificatu vero cæteri gradus veluti **1304** portiones quædam delibantur, ac cæteris quibusdam officiis et ministeriis pro Ecclesiæ necessitate circumscribuntur. *Nam in episcopo*, inquit commentator anonymus jam laudatus, *omnes ordines sunt: quia primus sacerdos est, hoc est, princeps est sacerdotum, et propheta, et evangelista, et cætera adimplenda officia Ecclesiæ in ministerio fidelium; tamen postquam omnibus locis Ecclesiæ sunt constituta, et officia ordinata, aliter composita res est quam cæperat.* Intelligit autem auctor ille per evangelistam, diaconum, et per cætera officia, lectores et exorcistas. His bene intellectis, intelliget quisque pariter quid sibi velit sanctus pontifex cum hic asserit *presbyteros et diaconos dignitate officii sacerdotalis accipere* (quamquam non sacerdotum, sed officium sacerdotale, dicit), et quanto per discrepet saltem in loquendi modo a canone qui dicitur esse concilii Carthaginensis IV, negatque diaconis sacerdotii vim et consecrationem consequi: *Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manum super caput ejus ponit: quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.*

8. *Contra canones et traditionem Patrum.* De traditione apostolica, cujus oblitus vel nescius Anatolius episcopus CP. Actium in presbyterium sexta sabbati ordinat, meminit sanctus Leo epist. 84 (nunc 111), cap. 2. Eandem allegat in epist. 11 (nunc 9) ad Dioscorum; sed in neutra canones commemorat, nec revera ullos habemus ante ejus tempora, quibus scilicet ejusmodi ordinationes qualibet die celebrari prohibentur: forte quia nullus contra traditionem et consuetudinem abiens, concesso canoni occasionem dederat. Per canones igitur nihil aliud Leonem velle arbitror, quam regulam ecclesiasticam solo usu et traditione ecclesiastica firmatam, quomodo sæpe sæpius usurpare videtur.

AD EPISTOLAM VII.

APUD QUESNELLUM VIII.

Episcopis per Italiam constitutis.

Septem codd. mss. ad quos relegimus hanc epistolam, inter se non conveniunt de titulo. Corb. et Thuan. 4 sic habent: *Universis episcopis per diversas provincias constitutis.* Bellovac., *Universis Ecclesiis per Italiæ provincias constitutis.* Thuanus unus, **1305** *Universis episcopis per Siciliam constitutis.* Thuan. tres, Dionys., Exig. et Isidorus, *Universis episcopis per Italiæ provincias.* Edit. vulg., *per Italiam.* Qui sciunt magnas sæpe difficultates ex hujusmodi titulis vel emergere vel dissolvi, non mirabuntur ista a nobis adeo scrupulose annotata.

Ex hujus maxime epistolæ verbis confictæ sunt commentitiæ litteræ Anastasii papæ I ad omnes Germaniæ et Burgundiæ episcopos; finis etiam epistolæ

A Lucii papæ ad Gallos et Hispanos, et rescripti Marci papæ ad Anastasium de canonibus Nicænis, ex hujus pariter sine coalescit.

AD EPISTOLAM IX.

APUD QUESNELLUM XI.

Dioscuro episcopo Alexandrino.

1. Hæc epistola extra suum hactenus locum vaga, hic reponenda mihi videtur. Certum est enim ex ipsiusmet initio scriptam fuisse a S. Leone ad Dioscorum cum hic Alexandrinæ Ecclesiæ præse inciperet. *Tua*, inquit, *firmius fundare desideramus initia.* Quorum initiorum seu ordinationis nuntius Possidonius presbyter adhuc tunc Romæ versabatur. Constat autem ad hanc sedem evectum esse anno 444, tum quia hujus anni mense vel Februario secundum Latinos, vel Junio secundum Græcos, dececit ex hac vita illius prædecessor Cyrillus; tum quia Dioscorus depositus est ab episcopatu septimo ordinationis suæ anno, ut testatur Liberatus diaconus cap. 13; hoc autem mense Octobri an. D. 451 contigit, ac prout ejus ordinatio cadit in annum 444. Non potuit vero eodem anno scribi epistola quo creatus est Dioscorus, cum ad tantæ sedis episcopi electionem et consecrationem plures menses necessarii fuerint, nisi post alios plures Possidonius ordinationis nuntius mitti potuerit ad Romanum pontificem, et ab eodem litteras ad Dioscorum accipere perferendas, unde nec citius nec tardius scripta est quam kalendis Julii anni 445. Quis porro fuerit Dioscorus tota clamat ecclesiastica sæculi quinti historia, testanturque ejus nomine ad hanc usque diem dicti hæretici. Ejus electioni suffragata erant *spiritualis* vel *specialis gratiæ merita*, ut eodem præfationis loco habet Leo noster: *Velox siquidem fama, ut loquitur Theodoretus ad ipsum Dioscorum scribens (Epist. 69), quaquaversum discurrens omnium aures gloria ejus repleverat; maxime autem 1306 omnes prædicabant ejus animi modestiam.* Quanto per utrumque fama fefellerit, quartus post annus in latrocinio Ephesino edocuit.

2. *Exordia delignantur.* Post ista verba, nescio quo pacto hæc alia irrepserunt in omnia excusa exemplaria: *Hoc est sub lege divini officii substituanur*; quæ nos expuncta censuimus, tum quia desiderantur in mss. codd. Grim., Viet., Cantabr. et Thuanæ, immo et apud Gratianum, et Isidorum tam excusum quam manuscriptum, tum propterea quod sensum omnem hujus loci subvertunt. Agitur enim de defectu diei et horæ conferendæ benedictionis sacerdotalis et leviticæ, pro qua *ejus noctis quæ in prima sabbati luce cit, exordia deligi* præcipit S. Leo; non autem de defectu ministrorum consecrandorum, ut imperitus ille glossator intellexit: cui forsitan imponere e dicet mss. similes Thuanæ et Cantabrig., in quibus legitur: *Exordiis consecrandi delignantur.*

3. Ex his porro et adjacentibus verbis nascitur apud nonnullos duplex difficultas: una, an quodlibet sabbatum vel quælibet Dominica per annum occurrens designetur a S. Leone tamquam ordinationi sacerdotali et leviticæ constituta; an vero solum sabbatum sanctum et anniversaria Dominicæ Resurrectionis solemnitas? Altera difficultas est, utrum vox sabbatum consequens ad hanc consecrationem delecta fuerit, ut pars sabbati antecedentis, an ut pars instantis Dominicæ? Uterque nodus facile solvitur, si paulo attentius Leonis verba considerentur, et redeant in mentem temporis illius mores et disciplina. Tantum enim abest ut sabbato solum sancto ministrorum Ecclesiæ consecratio fieret, ut potius e nunquam illa

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Si de die paschali qui a vigilia sabbati sancti initium sumit, hæc intelligantur, vera fortassis sunt de Romana et alibi plerisque etiam Ecclesiis, non autem de omnibus. Certe enim in Veronensi Ecclesia sancti Zenonis ævo ministrorum promotiones peragebantur

die Paschatis, seu in pervigilio Paschæ, id est sabbato sancto, ut ex tractatu ejus 50 libri secundi perspicue (ut nobis quidem videtur) colligere licet, uti monimus annotatione 4 in eundem sermonem pag. 261, quod testimonium antea non observatum ad an-

die facta mihi fuisse videatur, non Leonis tantummodo, sed plurimorum etiam successorum eius temporibus: unde titulus huic epistolæ hactenus præfixus merito a nobis expungendus fuit, qui ordinationem sacerdotalem sabbato sancto celebrandam asserebat. Ut autem hoc fieri non potuisse credam, facit solemnitas baptismi, cui conferendo paschalis dies consecratus erat, ita ut dies sanctam hanc solemnitatem antecedentes toti insumerentur scrutiniis, exorcismis, catechismis, aliisque conferendo baptismi præviis cæremoniis; et ipsa octava Paschæ, octava Neophytorum appellaretur. Hinc est quod Gelasius I PP., qui ordinationes certis temporibus fieri præcipit, scribens episcopis per Lucaniam et Brutios constitutus, de sabbato sancto mentionem non facit, quamvis de quatuor solitis anni temporibus **1307** exacte meminerit. *Ordinationes, inquit, presbyterorum et diaconorum, nisi certis temporibus et diebus exerceri non debent, id est quarti mensis jejunio, septimi et decimi, sed etiam quadragesimalis initii, ac medianæ hebdomadæ et sabbati jejunio circa vespæram noverint celebrandas.* De sabbato sancto itidem silent, dum alios dies predictos numerant, synodus Romana sub Zacharia PP. an. Dom. 743, c. 2, Lemovicensis sub Benedicto an. 1054, Claromontana sub Urbano II, an. 1095, IX, etc. Quamvis autem hoc non constaret, ut certe constat, manifestum tamen esset nihil de sabbato sancto haberi in hoc Leonis loco quod ad ordinationem spectet. Cum enim inquirat ad quam diem noctis sabbatum excipientis initia pertineant, concludit ad diem Resurrectionis, id est, ad diem Dominicam pertinere, atque id evincit adducto sabbati sancti exemplo, cujus noctis initia ex solemnitate officii ecclesiastici et baptismi collatione, certum est ad diem Dominicam pertinere. Hoc semel constituto, restat examinandum an certis aliqui dies Dominicæ ordinationi deputarentur, an vero quemlibet ad id eligere permitteretur. Quod postremum apud me certissimum est: 1º quia nullum in particulari designat Leo noster, nullumque proinde excludit, uti nec ante ipsum factum fuisse deprehendimus. 2º Ex hodierna etiam consuetudine cognoscimus Dominicam quemlibet diem ex auctoritate consuetudinis antiquæ, traditionis apostolicæ, et sacrarum Scripturarum, ex quibus arguit S. Leo, ad episcoporum consecrationem assumptam fuisse. Si autem episcoporum, procul dubio et presbyterorum ac diaconorum: nullum enim discrimen, quo ad diem ordinationis, inter utrosque ponit S. Leo in præsentis epistola. 3º Mos iste vigeat aureis illis temporibus, ut quo citius fieri poterat, Ecclesiæ pastore suo viduata per alterius pontificis electionem subveniretur; sicut vidimus etiam Chalcedonensi decreto cautum fuisse.

Alteri demum quæstioni satisfacere sine ullo negotio; satis enim ex hac sola epistola perspicuum est noctem illam quæ celebrandis ordinationibus eligebatur ad Dominicam pertinuisse. Primum enim S. Leo expresse asserit satagendum esse Dioscuro, ut his qui

A consecrandi sunt nunquam benedictio nra in die Resurrectionis Dominicæ tribuatur, cui a vespera sabbati initium constat ascribi. Deinde dum reconset illustriora mysteria quæ die Dominicæ contingunt ex divina ordinatione (a) satis innuit, et per diem Dominicæ Resurrectionis eam intelligi debere quam nunc Dominicam absolute vocitamus; nec sabbatum, sed ipsam Dominicam ex apostolorum in-situto consecrationi **1308** sacerdotum fuisse dedicatam. Denique, ut alia multa missa faciamus, illud indicat Urbanus secundus in concilio Claromontano citato, cum præcipiens ut ordines sabbato quatuor temporum celebrarentur, addit: *Et tunc protrahatur jejunium usque ad vespæras, et si fieri potest usque ad crastinum, ut magis appareat in die Dominicæ ordines fieri.* Nihil enim magis evincit hanc sacratissimam diem ordinibus conferendis destinatum fuisse, quam quod ne tunc quidem ejus consuetudinis memoriam penitus aboleri voluerunt sancti pontifices, cum rationes magui, ut credere par est, momenti ad illam mutandam eos impulserit. Cujus mutationis varii præcedentes sibi viates fuere gradus. Primum enim extra dubitationem omnem esse videtur hanc cæremoniam ipso die Dominicæ inter sacras synaxes celebratam fuisse ab apostolis et apostolicorum temporum episcopis; idque hora diei tertiæ; quæ sacris mysteriis agendis semper assignata fuit.

B Postmodum ingruente persecutione gentiliam, eam iidem cœtus antelucanis horis agi cœperunt a Christianis, ut videlicet diurnam hostiam fidei diligenter eluderent, eadem quoque hora ordinationes celebratas fuisse verisimillimum est. Quod postea etiam reddita Ecclesiæ pacis continuatum: unde inducta sabbati vigiliæ, de quibus Leo noster: tum ne consuetudinis sanguine martyrum veluti consecratæ memoria aboleretur; tum ut Resurrectionis Dominicæ, quæ summo mane contigit, honor eadem hora exhiberetur; tum denique ne sabbati jejunium ad ulteriorem Dominicam partem continuatum, tam consecratam episcoporum quam consecratorum nimum fatigaret. Quæ ratio, opinor, in causa fuit ut sensim a mane Dominicæ ad initia noctis, deinde a noctis exordio ad antecedentis sabbati vespæram, ut ex Gelasio supra citato patet; post a vespæra ad meridiem; demum a meridie ad matutinas horas, ut et hodie, ordinatio retrogradiens, tandem revocata sit.

C Quod autem quidam ajunt ob eam rationem circa noctis initia celebratas esse ordinationes, ne officium Dominicæ per occurrence hujus consecrationis solemnitatem impediretur, verum esse non existimo: quemadmodum enim in ipso Resurrectionis die, immo et per totam octavam Paschæ totum officium Ecclesiæ neophytorum atinebat, ita nullam erat aliud Dominicæ officium, nulla sacrificii oblatio in die ordinationis quam quæ ipsius gratia celebrabatur. Quod ita verum est, ut cum ad diem sabbati revocata est ordinationis solemnitas, in eundem quoque diem translatum sit (b) missæ officium, et Dominicæ sequens

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

tiquam originem sacrarum ordinationum in sabbato sancto demonstrandam mirifice confert.

(a) Vide dissert. 6, de Jejuniis sabbati.

(b) Cum omnes codices Sacramentarii Gregoriani exhibeant orationes proprias ad missam sabbati ordinationis, et proprias item Dominicæ, quæ ordinationis sabbatum subsequitur, verum esse nequit, ob traductas ordinationes in diem sabbati pro die Dominicæ, totum quoque officium missæ translatum fuisse in sabbatum, Dominicam vero missæ officio fuisse expertem. Quis credat hos Dominicos dies divino cultui æque ac cæteros semper in Ecclesiæ addictos sacrificio caruisse? Quod si hæc Dominicæ vacare in iisdem Sacramentariis traduntur, id aliter quam de sacrificio intelligendum est. In ms. Gregoriano Sacramentario Ottoboniano apud Muratorium, quod omnium antiquissimum est, cum omnibus diebus Dominicis indi-

D centur antiphonæ, responsoria, offertorium, et communio, quæ a choro canebantur, solum in quatuor Dominicis subsequentibus sabbato quatuor temporum ordinationibus jam deputata hæc omnia omituntur. Id autem indicio esse videtur, in his quatuor Dominicis non missam, nec totum officium missæ, sed solum officium laboriosius cantas antiphonarem, responsorium, etc., fuisse omissum, ea forte de causa ut ministris labore et prolixiori cantu sacrarum ordinationum laxatis parceretur; et hoc sensu hæc Dominicæ dicebantur vacare, nimirum officio cantus; ac propterea quæ incidebant in Adventum et Quadragesimam, cum stationes debuissent recipere, statione etiam ac processione vacabant. Quod si harum quoque Dominicarum antiphonæ, responsoria, etc., notantur in Antiphonario Gregoriano, quod card. Thomasius vulgavit, id posteriori accessioni tribuen-

proprio caruerit; **1309** unde et Dominicæ vacantes ad hunc usque diem appellatæ sunt illæ quæ sabbatum ordinationis sub euntur, quæ hodie quidem officio suo gaudens, sed ex præcedentium dierum officio composita. Vide Micrologum cap. 89.

4. *Ut quoties basilicam in qua agitur presentia novæ plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur, etc.* Plurima disciplinæ antiquæ capita notanda hic tibi venient tam in his verbis quam in aliis annexis.

Primo enim docemur hanc tunc temporis Romanæ Ecclesiæ consuetudinem fuisse, ut quoties populi numerosior concursus exigeret, sacrificii oblatio iteraretur. Hoc enim ab Alexandrinis observari similiter postulat: *Ut, inquit Leo, in omnibus observantia nostra concordet. Quod in Africanis provinciis eadem Leonis nostri ætate pro minoris etiam momenti causis facturatum esse legimus lib. de Prom. et Præd. dimidii temporis cap. 6, nimirum eum peracto matutino sacrificio puella quædam de potestate demonii erata esset, oblatio nuncius gratiarum actionis pro ea fit, sacrificique percipiens certam partem pualta, prorsus est reddita usui. Immo ex concilio Carthaginensi anni 397, can. 8, qui colicis Africanis 41, liquet iteratam fuisse missæ celebrationem, oblatumque etiam pomeridiano tempore **1310** sacrificium pro mortuis: Si aliquorum, inquit, pomeridiano tempore defunctorum, sive episcoporum, sive cæterorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui faciunt jam pransi inventiuntur. Igitur si jejuni inventiuntur nihil prohibet quin etiam pomeridiano tempore celebretur, etiam si matutinis horis jam celebratum esset.*

Secundo S. Leo sacrificii iteratam oblationem non novellæ consuetudinis esse ait in Romana Ecclesia, sed antiquæ institutionis, quæ ex forma paternæ traditionis insederat.

Tertium inde consequitur: scilicet non canone, non lege aliqua ecclesiastica, sed sola consuetudine istud invecum in Ecclesia Romanam sive etiam in Africanam, ubi ex arbitrio pontificis repetitionem sacrificii e vestigio ac pro re nata doceri videmus.

Quarto licentiam istam non extendit Leo ad quamlibet Dominicam diem (quæ (a) sola mysteriis celebrandis Romæ deputatur), sed ad solemniorum festivitatum tantummodo, hocque solo casu ac conditione, cum populus solito numerosior concurreret ad basilicam.

Quinto non comel tantum et iterum offerri potuisse,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

dum videtur, cum codex Otobonianus a Muratorio editus, qui antiquior est, in his solis Dominicis nihil ejusmodi indicet. Hinc etiam tria mss. a monachis Maurinis laudata tom. III S. Gregorii pag. 672, not. h, Dominica secunda Quadragesimæ officio carent, et solas orationes ad missam pertinentes præferunt; ibique iidem editores notant: *Fortè hac Dominica missa quidem celebrabatur, sed ob nimium sabbati præcedentis laborem nihil canebatur.* Fortassis vero ipse Quesnellus pro cantu antiphonarum, responsoriorum, etc., missæ officium accepit.

(a) Nonnulla in sequentibus nobis incerta aut difficilia sunt. Quod hic affirmat Quesnellus, *solam diem Dominicam mysteriis celebrandis Romæ deputatam, concedi potest, si eo sensu affirmat, quod aliis ferialibus diebus nullo peculiari festo celebratis, nulla certa et solemnitate missa esset præscripta.* At si id eo sensu affirmat, ac si aliis diebus missæ sacrificium non offerretur, quo id fundamentum fulcitur ignoramus. Si enim hoc collegit ex Sacramentariis Gelasiano et Gregoriano, ubi solis Dominicis, non autem ferialibus diebus, præter Quadragesimæ tempus, missæ assignantur, nomine in antiquiori Sacramentario, quod Leoni attributum hoc tomo edidimus, nullæ missæ proprie leguntur ipsarum Dominicarum post

sed *toties quoties basilicam in qua agitur presentia novæ plebis impleverit.*

Inde natam puto consuetudinem bis vel ter celebrandi in aliquot solemnitatibus, **1311** puta (b) in Nativitate Domini, in Paschate, in Nativitate S. Joannis, in Natali apostolorum, etc., ita ut non modo in eadem basilica eodemque altari, sed et ab eodem sacerdote sacrificii repperetur oblatio. De Paschate tamen dubitaverim antiquitus usurpatum, tum quia testem veterem non habeo, tum quia solemnium baptismi collatio, prolixæque circa baptizandos ac baptizatos ceremoniæ missarum repetitioni obstabant.

Antiquæ tamen consuetudinis saltem Anglicanæ vestigium esse potest, quod a Stephano Langton archiepiscopo Cantuariensi statuitur in concilio Osnensi anni 1222 can. 6: *Ad hæc duximus statendum, districtius inhibentes ne sacerdos quisquam missarum solemnitate celebret bis in die, extra diem Natalis Domini et Resurrectionis Dominicæ.* Idem legitur in Constitutionibus Anglicanis tom. II Coll. Angl. circiter an. 1237, vel in exsequiis mortuorum, videlicet cum corpus alicujus eodem die fuerit immutandum. (In collectione Conciliorum legitur in Ecclesia, quod maritimo in provinciali Cantuariensi non legitur.) *Et tunc prima missa de die, posterior vero pro defuncto celebretur.* Ita refert in provinciali Anglicano Gulielmus Lindewode, qui et alias causas repetendi eadem die ab eodem sacerdote sacrificii enumerat, hisque verbis exhibet:

Una dies missam tantum expostulat unam:
Excipitur defunctus certe cum peregrino,
Infirmus, commens, Domini Natalis, et hospes,
Et mulier nubens, cum tempus labitur illi.

Sexto sequitur non matutinis tantum horis celebrata esse sacra mysteria, etiam in festis solemnioribus, sed etiam vespertinis. Cum enim hora fere tertia, seu, et nostro more loquamur, hora nona matutina sacrificium celebrari solitum esset, prolixioresque essent ritus præsequæ sacrificio immixtæ, multoties peragi nequibant mysteria matutino tempore, sed ad vespertinum usque protrahi spatium necesse erat. Ad quod forte referenda mentio missarum vespertinarum, quæ habetur in Concil. Agath. can. 30, et in Aurelianens. III, can. 29, tametsi de jejuniis diebus intelligi possit. Nisi ex necessitate pluries offerendi mutata fuerit hora, quod non improbabile videtur; et confirmari videtur his Leonis verbis: *Si unius tantum missæ more servato, sacrificium*

Pascha ac Pentecosten, in quibus tamen sacrificium celebratum fuisse nemo ambiget? Sicut autem hoc tempore, diebus Dominicis propria missa carentibus, celebrantis arbitrio missæ e communibus sumebantur, ut in præfatione ad idem Sacramentarium animadvertimus, ita post assignatas missas cuique diei Dominico, qui ferialibus diebus celebrabantur sacrificium, missas vel ex Dominica præcedenti, vel ex communibus repetebant; nec in Romana Ecclesia et clero extinctus plane credendus est antiquus fervor, qui Hieronymi ac Augustini ævo in ea vigeat, ut scilicet plures quotidie communicarent, ac idcirco Deo quotidie sacrificium offereretur.

(b) Consuetudo celebrandi ter in Nativitate Domini ex eo potius orta videtur, quod in tribus distinctis Romanis basilicis distinctis horis hac die tres stationes ac missæ celebrarentur, primum in S. Maria Majori, dein in S. Anastasia, tandem in S. Petro, ut ex Sacramentario et Antiphonario Gregoriano colligere licet. Idem forte aliis solemnitatibus accidit, quæ diversas missas eodem die horis diversis celebratas recipiebant, ut olim die Natali SS. apostolorum Petri et Pauli duæ missæ canebantur in duabus eorundem ecclesiis, altera in S. Petri, in S. Pauli altera.

offerre non possint, nisi qui **PRIMA 1312 DIEI PARTE** **A** *convenerint. Ubi vix prima illa diei parte, de hora tertia seu nona hodierna intelligi potest. Quod cum repugnare videatur consuetudini quam modo commemoravimus, hora nona celebrandi, hoc modo conciliari posse mihi videtur, si dixerimus promiscuis Dominicis hora tertia seu nona celebratum esse: in solemnioribus vero festivitibus, de quibus hic Leonis sermo est, prima diei parte, hoc est summo mane peractum esse missæ sacrificium. Ratio discriminis hæc est, quod vigiliis nocturnis gaudebant istæ solemnitates, quibus peractis convenientissimum erat ut populus jejuniis ac vigilia fatigatus ad proprias domos, nec nisi post celebrata sumptaque mysteria, dimitteretur. Ita fiebat ut aliis fidelium turmis basilicam de novo implentibus, repetendæ oblationi sufficiens tempus haberetur. Hæc ipsa epistola testatur persæpe nonam horam præventam esse sacrificio, cum scilicet mane ipso Dominico die, a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt, consecrationis sacerdotalis benedictio conferebatur, haud dubie inter sacræ oblationis mysteria.*

7° Cognoscimus hinc sufficientem sancto Leoni causam fuisse repetendi sacrificii, populi devotionem, quam votis suis ac expectatione non privari, plenum pietatis atque rationis esse existimavit.

8° Notanda hæc loquendi ratio: *In qua agitur*, qua sacrificium missæ significatur: *Agere* enim et sacrificare idem sunt, unde et *actio* dicitur ipsa consecratio in canone: *infra actionem*, et *agenda* sæpe usurpatur pro missa. Conc. Carthag. II dictum, *Lectio-narium Hieronymi nomen præferens, Regula S. Benedicti, Bedæ, et Capitularia Caroli Magni*. Plura videsis lib. 1, cap. 3 *Rerum liturgicarum eminentissimi doctissimique cardinalis Bonæ, heu! nuper Ecclesiæ militanti præmarata morte erepti, non sine acerbissimo honorum eruditorumque omnium dolore. Sed et priorem lege hujus epistolæ synopsis, cui etsi aliam subrogavimus, quia et falsa et barbara continebat, non erit tamen incongruum eam hic exscribere. Sic se habet:*

De ordinatione presbyteri aut diaconi, ut sabbato sancto celebratur, id est, die Dominico I. De festivitibus, ut si una agenda, id est, missæ celebratio populis non suffecerit, nulla sit dubitatio iterari sacrificium II.

9° Intelligimus consuetudinem, quam in Romana et Africana Ecclesiis usurpari vidimus, in Alexandria non viguisse tunc **1313** temporis. An post Leonis admonitionem recepta sit, mihi non liquet. Antiquum in illa ritum, Romano posthabito, observatum esse, persuadet quod de recentioribus Græcis, Syris, aliisque Orientalibus viri docti referunt. **M-**

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Ex verbis, *ea fidelium multitudo convenerit, quam recipere basilica simul una non possit*, sequitur quidem hic sermonem esse de una basilica, in qua magna aliqua festivitas maximo populi concursu celebraretur; non vero sequitur *unicam Alexandriæ fuisse basilicam, in qua offerretur*. Sic licet Romæ in unica ecclesia festum magna cum frequentia ageretur, non tamen ibidem tantum eodem die peragebatur sacrificium. Id palam fit ex epist. 25 Innocentii I ad Decentium c. 5, ubi fermentum ad presbyteros titulorum Urbis a se missum tradit quavis die Dominica, *quia die ipsa propter plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt*. Illi ergo presbyteri sui parochi cum sua cujusque plebe diebus Dominicis sacrificium peragebant in suis titulis, et ad hos mittebatur portio sacrificii a pontifice oblata in Ecclesia Lateranensi, ut se, inquit, *a nostra communione maxime illa die non judicent separatos*. Sicut ergo Romæ, ita etiam Alexandria in singulis titulis unicum sacrificium agebatur, et solum si ad aliquod festum alicubi celebrandum ea multitudo concurreret, quam basilica recipere simul non posset, ibidem sacrifici-

um Syri, inquit Morinus (Præf. in ordin. Syrorum Maronitarum), consuetudines Græcorum ut plerumque sequuntur... semel tantum singulis diebus missam in ecclesia celebrant; nec sine urgenti necessitate et episcopi licentia bis in die super uno et eodem altari sacrificant. Hoc, puto, Morinus ex epistola Abrahami Echellensis Maronitæ, quam ad eum Roma scripta anno 1654. Hunc eundem merem inviolatum ad nos usque conservasse Orientales omnes, Græcos, Moscovitas, Æthiopes, alibi etiam asserit idem Morinus; atque adeo unicum in eorum ecclesiis altare esse collocatum.

10° Animadvertite *offerendi* verbum etiam laicis attributum, quod sexcentis exemplis probare in promptu esset. Et revera ab universa Ecclesia sacrificium Deo offertur, etsi ab uno soloque sacerdote consecratur. Hinc in sacra Liturgia: *Orate, fratres, ut meum ac vestrum sacrificium; et, Omnium circumstantium qui tibi offerunt, etc.*

11° Ex his verbis: *Quam recipere basilica simul una non possit*, videor mihi colligere (a) unicum fuisse illic basilicam in qua offerretur. De basilicis nihil hoc loco annotamus, quia de hujusmodi basilicarum Orientalium forma ac capacitate plura et exquisitè docta habebit aliquando lector eruditus in amplissimo tractatu de Basilicis auctore Joanne Morino Oratorii Gallicani presbytero, quem cum ejusdem materiæ epistola ad Allatum ab eodem scripta in lucem publicam edemus propediem.

5. Familiariter admonemus. Tria epistolarum genera distinguere mihi Leo nosse **1314** videtur. Primum est earum quas synodicas dicimus, e synodo nimirum et synodi nomine scriptas; tales sunt epistolæ 40, 41, 45, 47 (nunc 44, 45, 50, 51), et aliæ, quarum hæc in scriptis: *Leo et sancta synodus, etc.* Sunt aliæ (b) decretales, quas et constituta decretalia appellat, quæ nimirum de disciplinæ ecclesiasticæ capitibus ad eas Ecclesias vel provincias ab eo dabantur, quas metropolitana vel exarchica auctoritate regebat Urbis episcopus, et ad quarum executionem delegabat aliquos ex iisdem provinciis episcopos; tales sunt epistolæ 2, 3, 8 (nunc 167, 4, 7) et aliæ plurimæ. Tertiæ generis epistolæ familiares dicuntur, quæ ad aliarum dioceseon episcopos scriptæ erant, vel de disciplinæ ecclesiasticæ observantia, vel de rebus ecclesiasticis occurrentibus, aut episcopalis necessitudinis significandæ gratia. Talis esse mihi videtur hæc ad Dioscorum epistola, qua *studiose et familiariter* eum admonet, quamque *paternam et fraternam collationem* dicit in præfatione. Ita familiarem Turribii Asturicensis epistolam discernere videtur a communitorio, tam in præfatione quam in capite 17. Denique Innocentii papæ I epi-

cium iterare licebat.

(b) *Decretales* hic Quesnellus appellat Romani pontificis epistolæ datas *Ecclesiis vel provinciis quas metropolitana vel exarchica auctoritate regebat*. Quæ autem ad aliarum dioceseon (id est Orientalium) mittebantur, non decretales, sed familiares epistolæ vocat. **D** Quid isthæc distinctio, vocumque interpretatio est? Esto *familiaris epistola* dici queat hæc ad Dioscorum scripta, quatenus non solemniter exarata in synodo, nec ad synodum missa, cum tamen contineat disciplinæ regulas, et præcepta, quæ indicantur verbo *Volumus*, cap. 1 et 2, jure *decretalis* habenda est; quæ si in Oriente decreti vim non obtinebat ex auctoritate metropolitana vel exarchica seu patriarchali, ex primatu tamen in totam Ecclesiam vim habuisse negari nequit nisi ab eo qui primatum divini juris apostolicæ Petri sedi cum heterodoxis negat. Formulæ *familiariter admonemus, paternam et fraternam collatio* moderationem et suavitatem Leonis commendant; auctoritati autem, quæ repetito verbo *Volumus* satis indicatur, nihilum detrahit.

stola una ad quinque Africanos episcopos familiaris dicitur in Codice canonum Ecclesiæ Romanæ, et alibi, ut discernatur ab aliis, quibus ad synodicas Africanorum antistitum ex synodo pariter rescribentur.

6. *Possidonio presbytero*. Episcopos ordinationis nuntios nonnumquam videmus missos a primariis illis sedibus, cum nimirum eorum aliqui Romanam profectorem ambigant: aliquando presbyteri vel minorum etiam ordinum clerici directi sunt cum litteris: nonnumquam utrumque omissum, ut de Basilio Antiocheno queritur Leo 1315 noster epist. 118 (nunc 149). Porro Possidonius presbyter idem est, opinor, ac diaconus ille qui Romam olim missus est a Cyrillo Dioscori prædecessore ad Cælestinum papam a. 430, nascente tum Nestoriana hæresi; quam ob causam multoties Romam missum dicit Leo.

7. *Apostolicæ auctoritatis*. Ita mss. Codd. Grim. et Victor. necnon edit. P. Canisii, Nicolini, Crabbi, Surii, Sighardi, Merliniana Isidori, etc. Hoc etiam modo legit Baronius: ut merito corrigi debeant Romana editio et aliæ quæ habent: *Apostolicæ sedis auctoritatis*, et postrema Conciliorum editio, quæ hanc subdilitiam lectionem in textu habet, et aliam hanc margini inscribit, *Apostolicæ sedis auctoritas tenet*. Non enim ad apostolicæ sedis auctoritatem attinent hæc verba, sed ad traditionem apostolicam, seu ad *Consuetudinem* Romanæ Ecclesiæ *ex forma patris traditionis* derivatam, ut paucis ante lineis loquitur, seu, ut cap. 1, *ad auctoritatem consuetudinis quam ex apostolica*, inquit, *novimus venire doctrina; quam eodem loco apostolica instituta appellat.*

(a) AD EPISTOLAM X.

Episcopis Gallicanis Viennensis provinciæ.

1. Mirari subit hanc tam celebrem tantique momenti epistolam, quam excubere ac posteritati tra-

dere multorum intererat, vix in aliquot mss. codd. a nobis esse repertam. Jacet in ms. Corbeiensi bibliothecæ S. Germani a Pratis non spernendæ antiquitatis, et in altero Thuaneo, sed qui Corbeiensi ita similis est, ut ex eo transcriptum eum existimem. Habetur etiam 1316 in Victorino omnium Epistolarum et Sermonum sancti Leonis codice non admodum antiquo, vix in aliis mss. codicibus apparet. Habetur in Isidoriana collectione. Apud Yvonem et Gratianum exstat ejusdem memoria: hic enim, *dist. 19, c. Ita Dominus*, hujus epistolæ primum caput fere totum describit: ille vero parte quinta cap. 6. Hanc vere Leonis esse, et stylus et tota epistolæ series arguunt.

2. *Per Viennensem*, etc. In veteri scheda, inquit Jacobus Sirmundus, hæc epistola Leonis non ad Viennensis tantum provinciæ, sed etiam ad Maximæ Sequanorum episcopos missa inscribitur hoc modo: (b) *Dilectissimis universis episcopis per provincias Maximam Sequanorum et Viennensem constitutis Leo*. Quæ res et probabilem de loco synodi (nimirum Vesontione) conjecturam facit, et Cælidonium Vesontionis, quæ Maximæ Sequanorum est metropolis, episcopum fuisse confirmat. Hæc Sirmundus, de quibus quid sentiendum nobis videatur jam dictum est in dissert. 5. Hoc solum dico, illam incertæ antiquitatis ac fidei schedam omnium codicum seu mss. seu excusorum testimonio præponderare non posse: nihil enim tale exhibent quotquot videre nobis contigit, et insuper ab his confectum esse titulum, qui Cælidonio sedem Vesontione posuere: quod omni probabilitate carere ostendimus.

3. *PRINCIPALITER COLLOCARIT, et ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in omne corpus manare*. Ita Corb. et Thuan. cod., pro quo prius legebatur: *Collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in omne corpus diffunderet*. Erit forsitan qui has voces, (c) *principaliter collocarit*, sic interpretabitur,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum epistolam apud Quesnellum 9 ad episcopos Gallicanos Viennensis provinciæ rejecerimus in appendicem Epistolarum tom. 1, col. 1469, notam fusiorem Quesnelli in admonitione ei præfixa inseruimus col. 1465.

(b) Vide annot. 2 (Col. 628, n. 2) in hanc epistolam, ac præsertim observationes in dissert. 5 Quesnelli part. 1, c. 2, n. 4, ubi istam inscriptionem vindicavimus.

(c) Quo sensu S. Leo cap. 1 usus sit adverbio *principaliter* ex contextu ita perspicuum sit, ut explicatio Quesnelli potius involvat quod clarum est, quam obscurum declarat. Loquitur S. pontifex de prædicatione Evangelii in universo mundo, quam Christus apostolis commisit, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum*. Hoc autem officium ita a Christo omnibus apostolis commissum affirmat, ut in *Petro apostolorum omnium summo principaliter collocarit, et ab ipso quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne manare: ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere*. Verba quibus Petrus apostolorum omnium summus dicitur, primatum ejus inter apostolos declarant: hujus autem primatus vim atque rationem sequentia explicant. Ipsum scilicet prædicationis munus, etsi omnibus apostolis commissum, ratione tamen primatus *principaliter* collocatum affirmat in Petro tantquam in capite, a quo sua dona in omnes dimanant, idque ita ut *exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere*. Porro *soliditas Petri* de Petri prædicatione, seu de fide quam Petrus prædicavit, ex Leonis mente accipienda est, ut patebit ex observationibus ad serm. 3, num. 2, ibidemque num. 3 ostendimus eandem soliditatem fidei, quam S. pontifex affirmavit in Petro, eodem docente fuisse transmissam in omnes successores S. Petri, et æque solidam in Romana Ecclesia perma-

neret. Recedet ergo a soliditate Petri, qui a doctrina fidei Petri et Romanorum pontificum, quæ in Petro solidata fuit a Christo, eademque soliditate ad Romanos pontifices transivit, recedere voluerit. Cum porro Leo affirmat eum qui a soliditate Petri recedit exsortem esse mysterii divini, necessitatem indicat conveniendi cum fide et doctrina Petri ac successorum ejus. Hoc sensu prædicationi fidei omnibus licet apostolis commissa, Petro *principaliter* credita est, quia soli Petro ita est credita, ut eadem soliditas fidei ad successores ejus transiens, omnibus catholicis conveniendi necessitatem imponat: quod nulli aliarum etiam apostolicarum sedium episcopo contigit. Quare de nulla alia sede vel Ecclesia, sed de sola Romana scripsit S. Irenæus ab ipso Quesnelo paulo ante laudatus: *Ad Romanam Ecclesiam propter potentiorum principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam*. Id intelligere non potuit de ritibus et disciplina, quæ in Ecclesiis diversis (eo potissimum tempore) diversa esse poterat. De sola doctrina fidei accipiendum, quæ cum in omnibus Ecclesiis una esse debet, tum cum doctrina fidei Romanorum pontificum successorum Petri, in quos eadem Petri ac fidei ejus soliditas transivit, convenire omnes catholici debent, ne si qui recedant ab hac soliditate Petri, *mysterii divini exsortes sint*. Id propter *potentiorum principalitatem*, id est primatus causa, Romanæ Ecclesiæ tribuit S. Irenæus, eo quod inter multas primatus prærogativas hæc præcipua et principalis sit, cum primatus a Christo eo consilio fuerit institutus, ut in Petro ac successoribus ejus non solum ostenderet, verum etiam formare et custodiret totius Ecclesiæ unitatem, ac potissimum unitatem prædicationis et fidei, de qua in observatione sequenti redidit sermo. Hæc obvia Leonini textus explicatio est, quæ non tam cum aliis eundem pontificis testimoniiis, quam cum aliis aliorum Patrum cohæret,

ut ex illis apostolicam **1317** sacerdotalemque dignitatem in Petro ejusque successoribus plenam perfectamque cogitet, in cæteris vero apostolis eorumque successoribus episcopis, eandem non æqualem, sed quasi diminutam somnabit. Verum numquidnam reliqui sancti et beati apostoli, inquit Gelasius PP., non erant simili virtute succincti? Quis hoc audeat affirmare? Sed ut capite constituto schismatis tolleretur occasio, et una monstraretur compago corporis Christi... Duodecim certe fuerunt apostoli, paribus meritis parique dignitate suffulti; cumque omnes æqualiter spiritali luce fulgerent, unum tamen principem esse ex illis voluit Christus (Gelas. I, Tract., adv. Græcos, apud Sirmond. in app. Cod. Theodos. pag. 184 et 187). Quid igitur est principaliter? Non idem quod magis complete magisque perfecte, sed primum quidem hoc potest significare quod habet Gelasius PP., Petrum videlicet inter cæteros apostolos paribus meritis parique dignitate suffultos, et æqualiter spiritali luce fulgentes, principem esse constitutum. Quis enim hoc neget nisi antiquitatis ignarus, vel unitatis insensus? Deinde principaliter idem etiam potest esse ac originaliter, ut ita loquar, et in ipsa apostolicæ pontificalisque dignitatis institutione atque principio. Quo sensu idem sanctus Leo epist. 95 (nunc 120) ad Theodoritum ait: Solem justitiæ in Occidente culmen suum in apostoli et doctoribus PRINCIPALITER collocasse; et in epist. 42 (nunc 14), ad Anastasium Thessal. cap. 1, se curam universi Ecclesiæ PRINCIPALITER ex divina institutione debere; et serm. 85 (nunc 85) de S. Laur., animi fortitudo de Christi principaliter amore concepta. Et in epistola ad Demetriadem, quam illi modo asserimus, ait, Naturam nostram in Adam PRINCIPALITER esse institutam, hoc est, in ipso creationis principio. Ad eundem sensum revocandus est Cyprianus, cum epist. 54 Ecclesiæ Romanam principalem nuncupat, id est, ut statim explicat, unde unitas sacerdotalis exorta; et **1318** Irenæus cum lib. III, cap. 3, scribit: Ad Romanam Ecclesiam propter potentioram principalem, necesse est omnem convenire Ecclesiam; quia videlicet inter Ecclesiæ apostolicæ, matrices, et originales fidei, ut Tertullianus loquitur, a quibus traducuntur fidei, et semina doctrinæ cæteræ exinde Eccle-

A siæ mutatas sunt, et quotidie mutantur ut Ecclesiæ fiant (De Præscript. adv. hæret. c. 20). Romana potentior, secundior, inter Occidentales antiquior, et propter principis apostolorum, a quo unitatis origo incipit, auctoritatem ac prærogativam, omnium Ecclesiarum caput. Atque ut is principalitatis sensus apud Irenæum esse credatur, licet aliquibus non ardeat, facit tum loci ipsius contextus, tum alter libri IV, cap. 75, ubi hæc habet de rerum omnium quæ a Deo trahitur origine. Et sic, inquit, principalitatem quidem habebit in omnibus Deus: quoniam, et solus infectus, et prior omnium, et omnibus, ut sint, ipse est causa. Eadem est principalitatis acceptio apud Tertullian. lib. de Præscript. hæret., cap. 31, cum ait: Sed ab excessu revertar ad principalitatem veritati, et posteritatem mendacitati deputandam. Eodem sensu Pæcondus Hermianensis l. IX, sub finem, asserit quod antiqui doctores Ecclesiæ dixerunt quoniam Deus Verbum sit principaliter, et secundum essentiam unigenitus Filius Dei; homo vero assumptus ex unitate personæ ejus accepit ut unigenitus filius semper esset ac diceretur. Denique alius non est verborum Leonis sensus, quam qui istorum Innocentii papæ I, epist. ad Victricium Rotomag.: Incipiam, inquit, adjuvante sancto apostolo Petro, per quem et apostolatus, et episcopatus in Christo caput exordium. Nec tamen animus est quidquam hoc loco pontificis Romani auctoritati detrudere, qui procul dubio principalem cathedram tenet, ac ratione primatus apostolici singulos Christiani orbis episcopos splendore, auctoritate ac jurisdictione longe antecellit.

B **1319** 4. In consortium individue unitatis assumptum. (a) Vuhitakerus, teste Andrea Riveto Critici sacri lib. II, cap. 22, legit individue Trinitatis. Unde istud hauserit, nescio: hoc scio, nihil his verbis inesse quod stomachum illi movere debuerit, ut hæc canino dente carperet, quasi elationem animi spirantia. Quasi vero elationis ambitionisque reum ipsum sanctum Petrum quis dixerit, qui se Christianosque omnes divine consortes factos naturæ prædicat. Miror etiam Isaacum Casaubonum liberalioris ingenii virum scripsisse (Exerc. 15, ad Annal. Eccles. Baronii), magnam hæc verba desipere æqui

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

pontificique primatus præcipuam vim ac facultatem declarat. Qui istorum Leonis verba distorquere student, verendum est ne eundem præcipuæ jurisdictionis primatus, quom verbis fatentur, ita extenuent, ut non minus a Leonis mente discedant, quam cum tantum primatum videantur reipsa asserere, qui a vero primatu ordinis nihil aut modicum differat.

(a) Quid multa hic congerantur ad explicandum testimonium, quod planissimum est? S. pontifex, ut rationem afferret ejus sententiæ, qua affirmavit eum exsortem mysterii divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere, subdidit: Hunc enim in consortium individue unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; ut æterni templi ædificatio, mirabili munere gratiæ Dei, in Petri soliditate consisteret; hæc Ecclesiam quam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas posset appetere, nec portæ contra illam inferi prævalerent. Nunc hic manifestum est individue unitatis consortium eo referri, quod sicut Christus ob unitatem Ecclesiæ petra est et fundamentum, cui tota debet adherere Ecclesia, ita ejusdem unitatis bono in hujus prærogativæ consortium Petrus assumptus fuit a Christo, cum ipsam sui loco constituit petram Ecclesiæ, et petram ita solidam, cui portæ inferi non prævalerent? Hinc similiter dixit serm. 4, c. 2: Cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, et quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum

participatione communia. Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalerunt adversus eam. Super hanc, inquit, fortitudinem æternum æstruam templum; et Ecclesiæ meæ celo inferenda sublimitas, in hujus fidei firmitate consurgat. Quæ cum recitalis præsentis epistolæ verbis mirifice concipiunt, palmæque faciunt, S. Petrum, petram Ecclesiæ constitutum, ea soliditate ac firmitate fidei donatum fuisse a Christo, ut in ea Ecclesia corroborata consisteret, quod non nisi per unitatem fidei cum Petro fieri potest; inde laudato sermone 4, c. 3, postquam scripsit: Specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit; sic concludit: In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divine gratiæ ita ordinatur auxilium, ut firmitas quæ per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur. Cum igitur S. Petrus eatenus in individue unitatis consortium assumptus fuerit a Christo, quatenus ad formandam et custodiendam Ecclesiæ unitatem in consortium assumptus non minus nominis quam soliditatis ejus petra, quæ Christus est, constitutus fuit petra et fundamentum Ecclesiæ, nihil mirum si eum S. pontifex expertem dixit mysterii celestis, seu extra unitatem Ecclesiæ, quicunque ausus fuerit non tam a Christi quam a Petri soliditate recedere. Quod autem de Petro hic docet, æque de successoribus ejus intelligendum est, cum ob idem consilium eadem fidei soliditas ad ipsos transierit, ut observationibus antecedenti ostendimus.

lectoris insensuratio. Nam si verba spectentur, inquit, A videtur præclusa omnis sanæ interpretationis via. Quid quæ sit, assumi in consortium individua unitatis, nisi transcripsi in numerum personarum sacrosanctæ et inseparabilis Trinitatis? Sed hujusmodi sententiæ adeo manifeste impia et blasphemæ, vel venisse unquam sancto viro in mentem, credat per me qui vult, ego nunquam in animum inducam ut vel de eo suspicor. Tum verba sancti Leonis interpretatur de conjunctione Patri pastoris Ecclesiæ cum Christo, non quatenus una est e tribus sacrosanctæ Trinitatis personis, sed quatenus etiam ipse, licet diverso modo, est Ecclesiæ pastor. Hæc quidem vere, quamquam timide nimis, dicta sunt a Casaubono. Sed aliquanto explicatius pronuntianda sunt. Hæc est sancti Leonis mens atque consilium. Christus Dominus, inquit, Dei cultum, qui antea intra Judæam concluderetur, per omnes gentes veluit diffundi: hoc 1320 per apostolorum prædicationem, quorum sanguis in omnem terram exiit, ad effectum perducendum esse statuit. Sed quoniam omnia Dei omnipotentis opera ab unitate ducunt exordium, et ad unitatem tendunt, ab omnibus apostolis Evangelii prædicandi commune officium esse voluit, ut unum inter omnes deligeret, cui unj præ eminentibus et pro omnibus illud commendaret, in quo omnes illud acciperent, ad quem omnes velut ad communis dignitatis exordium concurrerent: id est, ut ipse Leo serm. 3 (nunc 4) in Assumpt. 3. *Unj commendatur quod omnibus ininitetur; et Petro hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ rectoribus Petri forma præponitur; vel, ut sanctus Cyprianus (Lib. de Unitate Ecclesiæ): Ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesiæ una monstratur.* Hoc est sacramentum unitatis, ut ibidem loquitur sanctus Cyprianus, cujus principium et origo, exempli et finis, suprema et individua Trinitatis unitas est, quam illa imitatur atque participat, ut de Christiana unitate: Patrem Christus alloquens testatur (Joan. xvii): *Ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te; ut et ipsi in nobis unum sint: ut sint unum, sicut et nos unum sumus.* In hoc erga unitatis sacramento episcopus est in Ecclesia, et Ecclesia in episcopo. Et rursus tunc cum Christus Petrum instituit, omnes apostoli atque episcopi, et Ecclesia ipsa erant in Petro. Petrus denique cum omnibus erat in Christo, 1321 ita in consortium individua unitatis assumptus, ut id quod ipsa erat, Petrus voluerit nominari

dicendo: *Tu es Petrus*, etc.; id est, quemadmodum ipse auctus Leo explicat sermone citato: *Cum ego inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere; tamen tu quoque Petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria sint tibi mecum participatione communia, etc.* Unitas igitur et omnium pastorum inter se, et ipsorum cum Ecclesia, individua unitatem imitatur tum Christi Domini cum suo corpore, tum ejusdem aliarumque personarum Trinitatis ad invicem. Ad Trinitatis instar, inquit Symmachus papa (Epist. 4, ad Boninum Arelat.), *cujus una est atque individua potestas, unum est per diversos antistites sacerdotium.* Nisi heterodoxi oculos fascino impeditos haberent, viderent facile nihil verbis Leonis contineri in quo non Cyprianum, non Petrum apostolum, non ipsum Christum præsentem secutus fuerit; nec illum hoc loco reprehensione digniorem esse quam omni serm. 3 (nunc 4) in Assumpt. qua cap. 3, dixit: *Magnum et mirabile huic viro (Petro) consortium potentiam suæ tribuit divina dignatio, etc.*

B 5. *Salubriter custoditum.* Cædices omnes mss., Corb., Thuan., Victor., quibus solis uti licuit, ita legendum exhibent; non vero, ut alias, *salubriter constitutum*: quæ 1322 dieo lato discrimine differunt. Illud enim (a) solum indicat consuetudinem, hoc vero vel divinam vel ecclesiasticam legem significat, quam Leo in mente habuisse hoc loco non existimaverim.

6. *Ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans.* (b) Si usitationem vocum acceptionem spectes, nihil prius menti occurrat quam ut ex his verbis existimas sanctum Hilarium Arelatensem omnium Gallicanorum episcoporum consecrationem sibi asserere voluisse. Aliter tamen intelligenda esse Leonis verba probavimus in dissertationi apologetica pro sancto Hilario parte III, cap. 4, ubi non de consecratione antistitum, sed de administratione, seu exarchia, seu metropolitica Ecclesiarum interpretamur: nec per omnes Gallias, sed per eas provincias Galliarum quæ antiquam Narbonensem olim confederant.

7. *Cui cum præ cæteris solvendi et ligandi tradita sit potestas, pasceendarum tamen ovium cura specialiter mandata est.* Nemo nisi enormem mentis aut hereticæ perverciæ sancti Petri successorumque ejus primatus detrudere velit, quem cum ipso Leone præ cæteris ordinatum credimus. Hoc tamen loco (c) præ

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Licet verba *salubriter custoditum* de appellationibus ad sedem apostolicam adhibita per se consuetudinem indicent, cum tamen hæc consuetudo et sacris canonibus et divino jure solvatur, ut late probavimus in Observationibus ad dissert. 5 Quesnelli, part. 1, c. 6 et 7, ecclesiasticum quoque et divinum quoddam jus Leonem in mente habere potuisse negari nequit. Sardicenses quidem canones Nicænorum nomine pro appellationum jure alibi S. pontifex allegavit, et divinum quoddam jus etiam D cogitasse videtur, cum S. Hilario obsistentem appellationi Cælidonii nullis institutionis Dominicæ regulis contineri; et potestatem ligandi ac solvendi Petro præ cæteris attributum a Christo aliqua ratione impetere conquestrus est. Vide cap. 1 et 2 epistole 10.

(b) Cum S. Leo in S. Hilario reprehendit quod ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicaret, voces omnium Ecclesiarum late accepit, eo quod ille in alias provincias acce extendere. Ordinationem enim episcopi in lacum Projeoti in provincia aliqua fuisse peractam, et depositionem Cælidonii extra ipsam Narbonensem solidam ad Maximam Sequanorum pertinuisse, fuse consiliavimus in Observationibus ad diss. 5 Quesnelli part. 1 et 2.

(c) Omnia non tam Quesnelli quam nostra et Sir-

mondii mss. exemplaria habent præ cæteris. Nullis autem codicibus suffragantibus quis de emendatione pro cæteris cogitat? Quid quod emendatione opus non est? Si enim animadvertas quo utrumque membrum referatur, cognita vi comparativi specialius secundo membro inserti, atque ulla correctione optimum sensum elicies. Sic autem hic locus intelligendus. Licet S. Petro præ cæteris specialiter tradita fuerit a Christo ligandi atque solvendi facultas, cura ipsi ante passionem suam semel dixit: *Tibi dabo claves regni cælorum: quodcumque ligaveris, etc.; specialiter tamen pasceendarum ovium cura eidem commissa fuit, cura post passionem non semel (ut in tradenda facultate clavium) sed ter, triplici interrogatione ac responsione interjecta, eidem mandavit: *Pasce oves meas, pasce agnos meas, pasce oves meas.* Quod si aliquo codice aliquando invenio pro cæteris corrigendum credatur, certe tamen potestas ligandi et solvendi S. Petro non solum pro cæteris, sed præ cæteris etiam tradita fuit; quatenus eidem ratione privatus potestas data est in ipsos apostolos, et in omnes episcopos apostolorum successores, quibus eum primatus jure præfuisse nemo catholicus inficari potest. Transiit quidem in alios apostolos ac in episcopos vis potestatis ligandi atque solvendi; sed cum primatus in neminem alium nisi in Roma-*

cæteris legendum esse non puto; sed potius pro cæteris. Particula adversativa tamen, ut docent grammatici, aliam particulam adversativam, vel membrum oppositum supponit in **1323** eadem periodo, ut cum serm. 4 (nunc 2) Leo noster: *Et si necessarium est trepidare de merito, religiosum est tamen gaudere de dono.* Et serm. 3 (nunc 4) cap. 1: *Quod cum omnibus commune sit factum, religiosum tamen est quasi de proprio honore gaudere;* et cap. 2: *Cum de consortio istius muneris magna nobis materia sit communium gaudiorum, vcrior tamen, etc., ubi et particula cum adversative, pro licet, non secus atque hic sumitur.* At unum ejus periodi quam discutimus membrum alteri nullatenus adversatur: præ cæteris enim traditum esse Petro ligandi solvendique potestatem, et de curandis ovibus specialius mandatum ei esse quam cæteris, sensu inter se non differunt; aliquatenus autem opponuntur, quod Petrus specialem ovium curam acceperit, et tamen non sibi soli, sed etiam pro aliis potestatem acceperit. Hoc igitur modo corrigendum, salvo eruditiorum judicio, putarem: *Cui cum pro cæteris solvendi et ligandi tradita sit potestas, pascendarum tamen ovium cura specialius mandata est.* Conjectura ex ipso Leone confirmatur, qui passim docet quod cum retro dictum est, *Tibi dabo claves, et Quæcumque ligaveris, etc., transivit etiam in alios apostolos jus potestatis istius, et ad omnes Ecclesie principes decreti hujus constitutio commeavit, ita ut quod uni commendatur, omnibus intimetur (S. Leo serm. 3 nunc 4, cap. 3).* Penuria mss. codd. hujus epistolæ non sinit ullorum auctoritate firmare nostram conjecturam, quam aliorum judicio reliquimus.

8. *Quod tamquam viduæ maritus sacerdotium tenere non possit; quod nos quidem servantes (a) legalia constituta sollicitius volumus custodiri, etc.* Bigamos a sacerdotio excludi, et canones ubique clamitant, et pronuntiat per apostolum Paulum Spiritus sanctus. Unde dubitandi locus non fuit ut qui duas uxores vel haberet, vel habuisset, ad ecclesiasticum gradum ei aditus omnis præcluderetur. At ut eidem pœnæ subicerentur, qui unicam uxorem, sed viduam et non virginem habuissent, neque edicit Apostolus, neque canones ante Leonem nostrum sanciunt. Unum Valentini concilii canonem 1 excipio, qui de digamis aut interuptarum maritis ordinari clericum non posse statuit; nihil tamen de eorum statu qui prius ordinati sunt, revolvi decernens. Est quidem et canon 17 apostolicus, qui expressis verbis viduarum ejectarumque maritos arceat a clero. Sed neutrum eorum Leonem in mente habuisse existimo: cum nec aliarum Ecclesiarum canones, nisi forte Africanos, quos approbando suos fecerat, usurpare tunc soleret Ecclesia Romana: nec tum apostolici **1324** canones ab ea recepti essent; inter apocrypha enim relegantur a Gelasio papa: nec paulo post a Dionysio Exiguo Collectioni canonum præfixi sunt, nisi cum hujus admonitionis cautela: *Quibus quia plurimi consensus non præbuere facilem, hoc ipsum vestram volumus ignorare sanctitatem.* Istud nihilominus non statuisset sanctus Leo, nisi quod a prædecessoribus suis Coelestino, Zosimo, Innocentio, et Siricio præ-

A ceptum, observatumque legebat, a traditione apostolica descendere persuasum habuisset. Et sane quemadmodum ipsi apostolici canones ex consuetudinibus regulisque ab apostolis virisque apostolicis velut per manum traditis et acceptis conflati fuerant ab Orientalibus: ita certum est, complures regulas ecclesiasticas in Romana Ecclesia viguisse primis temporibus, non alunde acceptas quam ex consuetudine antiqua et ex traditione sanctorum apostolorum Petri et Pauli: has porro cum aliquibus canonibus apostolicis convenire quis miretur? cum una esset omnium apostolorum fides, una plerumque disciplina ex unius magistri schola descendens. Hinc factum est ut quædam constituta pontificum ex ipsis canonibus assumpta esse videantur, ut loquitur Dionysius Exiguus in præfatione canonum, cum prius ex communi traditionis fonte tam constituta fuerent, quam canones apostolici. Quamquam non gravate fatebor innuere aliquomodo Leonem se ad canonem apostolicum hoc loco respexisse: etsi enim pluribus in locis solius apostoli auctoritatem proferat, ut bigamos removeat ab ordine ecclesiastico, solumque legis præceptum, quo pariter viduarum ac interuptarum maritos in clerum admitti vetet, ut in epist. 3 (nunc 4) ad episcopos Campaniæ, etc., in hac ipsa ad Viennenses, et 12 (nunc 14) ad Anastasium Thessalon., tamen in epistola 5 (nunc 5) ad episcopos Illyricos videtur aliorum canonum meminisse, quos ecclesiasticos vocat. *Volumus, inquit, tales fieri Domino sacerdotes, quibus cuncta conveniant quæ sunt ecclesiasticis canonibus definita, ut episcopi, presbyteri, atque diaconi, unius uxoris viri sint, secundum beati Apostoli sententiam; et hanc secundum legis præcepta virginem acceperint, non viduam, non repudiatam, sicut legis Scriptura testatur.* Ubi nihilominus notandum, et ad prius solummodo membrum canones illos ecclesiasticos referri posse, et si quidem apostolicos respexerit Leo, apostolicos tamen ab eo non esse nuncupatos: ne dubiis et nondum receptis canonibus auctoritas inde accederet. In epist. 4 (nunc 12) ad Africanos (Cap. 3) innuit auctor noster hanc de bigamia uxorum sacerdotum regulam velut **1325** extensionem esse et explanationem apostolici præcepti, quod semper ita fuerit in Ecclesia intellectum: *Dicente Apostolo, unus uxoris virum, tam sacra habita est ista præceptio, ut etiam de muliere sacerdotis eligendi eadem intelligeretur servanda conditio, etc.*

9. *Et armati presidii præsumptione suffulto, etc.* Totum hunc locum mss. codicum ope restitimus, qui antea perturbatus erat et mancus, in hunc modum: *Et armatis præsumptione suffulto ad inv. P. tum jam. Eccl. quæ proprios amiserint. Traduntur ordinandi ad hoc officium, his quibus præficiendi sunt (b) civitatibus ignoti.*

10. *Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur.* Familiare istud ac multoties a SS. Patribus decantatum: in quo ad vulgare effatum, quod in Pliniano Trajani panegyrico legitur, eos alluisse puto. *Imperaturus omnibus, inquit ille, eligi debet ex omnibus.*

11. *Leontium. (c) Foro-Juliansem in secunda Nar-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

nos pontifices Petri successores transierit, nemini alii, nisi his, ea potestas obvenit, quæ primatus propria in totam Ecclesiam ac in omnes episcopos extenditur. Adde quod cum ea potestas, Leone aliisque Patribus docentibus, in cæteros transierit per Petrum; potestati ac jurisdictioni Petri et successorum ejus subest ipsa aliorum episcoporum potestas, ita ut, quod Leo tradit, serm. 4 c. 2, omnes proprie regat Petrus, et successores Petri similiter regant ac moderentur.

(a) *Legalium constitutorum nomine Leo intelligit, non canones, sed, ut ait epist. 5, ad episcopos Illyrici. legis præcepta, nimirum legem Levitici xxi, 14,*

quam Ezechiel repetit XLIV, 23. Hæc eadem legalia præcepta Siricii aucte inseruerat epistolæ 4 ad Hymerium, c. 7. Leviticum ipse Leo allegat epist. 4 c. 2.

(b) *Inseruimus civitatibus, ut erat in antea vulgaris. Ita etiam Srinondus ex suis mss.*

(c) *Leontius Foro-Juliansem jam obierat circa an. 452. Faustus enim Reiensis de laudibus S. Maximi episcopi sui prædecessoris narrat, hunc, antequam ad Reiensem episcopatum promoveretur, expetitum fuisse episcopum maxime a proxima eremi (Lirinensis) civitate, quæ territorii ac finium suorum incolam velut proprium amplectebatur indigenam. Urbs autem Li-*

bonensi episcopum fuisse valde probabile est. Celeberrimum, inquam, Leontium, quem laudat ipse Hilarius Arelatensis in Vita S. Honorati decessoris sui, qui Lirinensem insulam petiit: *Præter secreti opportunitatem sancti ac beatissimi in Christo viri Leontii episcopi oblectatus vicinia et charitate constructus.* Ad eundem Bonifacius et Cælestinus pontifices Romani scribunt. Collationes suas Joannes Cassianus consecrat. Plura qui volet, adeat Galliam Christ. Caveat tamen ne illum cum alio Leontio **1326** confundat, cui Apoll. Sidonius scribit, lib. VI, epist. 3, quem et togatorum illic perorantium, et advocacionis consultæ, et privilegii loci mentio Arelatensem episcopum innuit. Ex hujus præterea initio docemur Sidonium, cum scribebat, jam tum episcopali infula insignitum fuisse, ac proinde epistolam scriptam non esse ante annum 472, quo in locum Eparchii Arvernenensis episcopi defuncti successus est. Leontium autem Forojuhiensem constat, et ipsi clarissimi Gallix Christianæ auctores fatentur, obiisse ante annum 455, quo Theodorus ejus successor cum Fausto Lirinensi abbate de jurisdictione decertabat; immo ante annum 452. Hoc enim anno scripsit ad Theodorum Leo noster epistolam 83 (nunc 108), quod nec Gall. Chr. auctores satis attenderunt, nec Joannes Savaro, nec eminentiss. Baronius, quippe qui inter utrumque non discernunt.

Jam vero quod Leontium Forojuhiensem præ cæteris elegerit S. Leo, cui honorem primatus in quinque provincias deferret, non sine consilio ac summa prudentia actum est. Noverat Gallicanorum episcoporum ingenium ac mores, quos ægre eo adducendos prævidebat, ut novæ disciplinæ manus darent, antiquæ nimirum tenaces. Eam ob causam novitatis odium et invidiam ab se deprecatur (*Non nova instituentes, sed vetera renovantes*) nihil nisi *communicato cum ipsis labore* faciendum spondet, de sedis apostolicæ gratia semper Gallis impensa memoriam reficit, rem illorum potius agi **1327** quam suam, protestatur, consensum denique eorum enixe precat: *Si placet*; quem facilius dandum speravit, si Leontium jam ætate, sacerdotio ac morum probitate facile primatem, honoris etiam ac potestatis primatum ornaret. Honorandam semper antiquitatem quod suggerit, spem dabat plerisque Galliarum episcopis ad hanc dignitatem aliquando veniendi, si primatus non amplius sedis excellentiæ, sed sacerdotii antiquitati annexus esset. Denique Africanæ Ecclesiæ exem-

A plum, cujus disciplinam æmulabatur Gallicana, faciliorem rei exitum promittebat: in illa quippe, ut norunt omnes, honor primatus, non sedis splendorem, sed pontificatus antiquitatem sequebatur, si Carthaginensem sedem excipias. Aliter sese res habuit. Moribus antiquis stetit Gallia, manseruntque semper penes Arelatensem Ecclesiam et jus convocandæ majoris synodi, et aliæ primatus prærogativæ. Hoc sane magis ecclesiasticæ rei congruebat, ut penes certam aliquam sedem resideret hujusmodi potestas, cui ferendæ par episcopus eligeretur, quam ut per unamquamque civitatem pro consecrationis vetustate erraret: cum enim non nisi senibus ac decrepitis obveniret, quibus non minus vigor mentis fatiscere consuevit quam vires corporis, iners plerumque et otiosa mansisset hujusmodi potestas, aliarumque potestatum conatibus facilius patuisset. Sensit hoc diu post Leonem Gregorium PP. I, qui, lib. I, epist. 72, ad Gennadium exarchum Africæ scribens, hortatur: *Ut concilium catholicorum episcoporum admoneri præcipiat ut primatem non ex ordine loci, postposita vitæ meritis, faciat: quoniam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. Ipse vero primas non passim, sicut moris est, per villas; sed in una juxta eorum electionem civitate permaneat: quatenus adeptæ dignitatis meliori ingenio resistendi Donatistis possibilitas disponatur.*

AD EPISTOLAM XII.

APUD QUESNELLUM I.

Episcopis Africanis Mauritanie Cæsariensis

Antequam de hujus epistolæ (a) ætate, interpolationibus, et emendatione disseramus, operæ pretium est integram eam lectoris oculis subjicere, qualem omnes a centum et amplius annis editiones una excepta præsentant: ut et notæ observationesque nostræ facilius intelligantur, nec aliquid ex ea sibi surreptum quisquam possit conquiri. Primam tamen partem, seu **1328** caput primum, brevitatibus causa omittimus: quoniam de eo omnes excusi manuce exarati codices conveniunt, variis lectionibus exceptis, quas in margine ipsius epistolæ videre est.

EPISTOLA LXXXVII.

Leo episcopus universis episcopis per Cæsariensem Mauritaniam in Africa constitutis, in Domino salutem.

Cap. I. — Cum de ordinationibus sacerdotum quæ-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

rino proximior, cujus territorium et fines ipsam insulam tunc continebant, erat Forumjulium; ac proinde ad episcopatum Forojuhiensem S. Maximus expetitus fuit, antequam ad Reiemsem cathedram ascenderet. Cum vero is hanc cathedram obtinuerit an. 433, jam ante hunc annum Leontius Forojuhiensis excesserat, ut ad sedem ejus morte vacantem S. Maximus expeteretur. Quo episcopatum Forojuhiensem aufugiente, Theodorus ante eundem S. Maximum jam episcopum Reiemsem subscriptus in conciliis Reiemsi anni 439 et Arausicano anni 442. Forojuhiensis episcopus, loco S. Maximi, Leontio successus jure creditur; sic enim Forojuhiensibus consecratus episcopus ipso an. 432, quo Leontius obiit, S. Maximo, qui postea Reiemsem episcopatum suscepit, sacerdotii antiquitate satis præstabat, ut ante eundem Maximum synodis subscriberet. Alius itaque Leontius, cujus episcopalis sedes ignota est, a Leone hac in epistola indicatur. Eum porro tantummodo primatus honorem ita Leontio deferendum S. pontifex concepit, ut ipsius consensus requireretur, si ex aliis provinciis synodus indicenda esset. Id autem jus cum ablatum fuisset S. Hilario, Leontio ob antiquitatem tribuendum putavit. Cum vero novum id esset, et displicere posset metropolitibus, ut simplex episcopus ipsis hac in re præferretur, noluit id absolute præcipere, ut cætera; sed assensum conditioni

subjectum proposuit: *Si vobis placet.* Verba non nova instituentes, sed vetera renovantes, cap. 2 descripta, hoc novum institutum non respiciant, sicut nec illa ejusdem capituli *communicato vobiscum labore*, ut ex contextu ipso patebit. Num vero huic Leonis desiderio episcopi Gallicani assensu fuerint nec ne, ob monumentorum inopiam latet. Illud autem certum est, ipsos in reliquis, quæ a Leone præcepta et constituta fuerunt, non repugnasse, uti probavimus in observat. ad dissert. 5 part. III c. 2, unde falsum agnoscitur quod paulo ante finem Quesnellus ingerit: *Moribus antiquis stetit Gallia, manseruntque semper penes Arelatensem Ecclesiam et jus convocandæ majoris synodi, et aliæ primatus prærogativæ.* Neque enim ipsum jus convocandarum synodorum ex aliis provinciis, quo Hilarius absolute privatus fuerat, eo vivente apud Arelatensem Ecclesiam mansit, sicut nec manserunt aliæ prærogativæ juris metropolitici, ut ibidem ostendimus.

(a) Vide nostram admonitionem huic epistolæ præfixam, ubi et probabilis ipsius epistolæ tempus statuimus, et varias difficultates hic a Quesnello productas solventes, sive conciliantes, hanc epistolam duobus exemplis editam ostendimus, quorum alterum est decurtatum, alterum integrum: eamque partem, quam ille hoc loco supposititiam probare nititur, luculenter vindicavimus.

dam apud vos illicite usurpata crebrior ad nos com-
meantium sermo perferret, et cætera, ut habentur
tom. I, pag. 195 (nunc supra 645) usque ad caput 6
nostræ edit. pag. 197 (nunc supra 655) exclusive.

Cap. II. — ^a Cum itaque de omnibus fere quæ fra-
tris nostri Potentii relatio continebat, plenissime
dilectionem vestram per David fratrem et coepisco-
pum nostrum, qui et sacerdotii merito nobis est pro-
batus et moribus, videatis instructam, superest, fra-
tres, ut concordæ obedientia [*Corrige concorditer*],
salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentio-
nem agentes, sed ad omne studium devotionis unani-
mes, divinis et apostolicis constitutionibus pareatis;
et in nullo patiamini providentissimam canonum de-
creta violari. Quæ enim nunc certarum remisimus
consideratione causarum, antiquis deinceps custo-
dienda sunt regutis: ne quod ad tempus pia lenitate
concessimus, justa post hæc ultione plectamus. In
eos specialius et propensius commovendi, qui in epi-
scopis ordinandis sanctorum Patrum statuta negle-
xerint, et quos refutare debuerant consecrarint.
Unde ^b si qui episcopi talem consecraverint sacerdo-
tem, qualem esse non liceat, etiamsi aliquo modo
damnum proprii honoris evaserint, ordinationis tam-
en jus ulterius **1329** non habebant, nec unquam
ei sacramento intererunt, quod neglecto divino judi-
cio immerito præstiterunt. ^c Illud sane, quod ad sa-
cerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus
canonum statuta servari: ut non in quibuslibet locis,
neque in quibuslibet castella, et ubi ante non fue-
ruat, episcopi consecrentur: cum ubi maiores sunt
plebes minoresque conventus, presbyterorum cura
sufficiat; episcopalia autem gubernacula non nisi
majoribus populis et frequentioribus civitatibus oporteat præsidere: ne, quod sanctorum Patrum divinitus
inspirata decreta vetuerant, viculis et possessionibus,
vel obscuris et solitariis municipiis tribuatur sacer-
dotale fastigium; et honor cui debent excellentiora
committi, ipsa sui numerositate vilescat. Quod nunc
in sua diocæsi Restitutus episcopus factum esse cau-
satus est, et rationabiliter postulavit ut si episcopi
eorum locorum in quibus non deberant ordinari
humana conditione decesserint, loca ipsa ad jus ejus
antiquis redigantur, cujus fuerant ante priora. Et
inutile est ut sacerdotalis dignitas inconsiderata ordi-
nantis facilitate superflua multiplicatione minua-

tur.
De his autem quæ in sacro virginitatis proposito
constitutæ barbaricam pertulere violentiam, et inte-
gritatem pudoris non animo, sed corpore perdidere-
runt, ea nobis servanda videtur moderatio, ut neque

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

^a Hæc usque ad verba *In eos specialius genui-*
nam claudunt epistolam.

(a) Distinguendi sunt excusi codices a manuscriptis.
Tres quidem formæ hujus epistolæ tum in manu-
scriptis, tum in excusis libris præstant. At forma
tertia Leoninis editionibus olim inserta, licet ad ter-
tiam codicum formam accedat, reipsa tamen diversa

A in viduarum dejiciantur gradum, neque in sacrarum
et perseverantium virginum numero censeantur.
Quibus, si in omnibus virginalibus perseverant, et
castimoniam soliditatem mente custodiunt, sacramen-
torum non est neganda communio, quia injustum
est eas in eo vel argui vel notari, quod non voluntas
amisit, sed vis hostilis eripuit. Causam quoque Lupi-
cini episcopi illic jubemus audiri, cui multam et sæ-
pius postulanti communionem hac ratione reddidi-
mus, quoniam cum ad nostrum judicium provocas-
set, immerito eum, **1330** pendente negotio, a
communione videbamus fuisse suspensum. Adjectum
etiam illud est, quod huic tenere superordinatus esse
cognoscitur, qui non debuit ordinari antequam Lu-
picinus in præsentem positus aut confutatus, aut certe
B confessus, justæ posset subjacere sententiæ: ut va-
cantem locum, quemadmodum disciplina ecclesia-
stica exigit, is qui consecratur exceperet.

*Sequuntur deinceps in vulgatis editionibus capite 5,
4 et 5 (quæ in nostra sunt cap. 6, 7 et 8). Quintum
vero illud caput totamque epistolam claudunt hæc
verba.*

Si vero altæ emergerint causæ quæ ad statum Ec-
clesiarum et ad concordiam pertineant sacerdotum,
illic sub timore Domini volumus ventilentur, et de
componendis atque compositis omnibus ad nos rela-
tio plena mittatur, ut ea quæ juxta ecclesiasticum
morem juste et rationabiliter fuerint definita, nostra
quoque sententiâ roborentur. Data quarto idus Au-
gusti. *Hactenus epistola.*

C Distissime torsit me, fateor, hæc epistola: cum
enim tum (a) excusi codices, tum mss. variis cum
vel partibus diminutis vel assumentis simpliciter
repræsentarent, in quam partem inclinari me sere-
rem in tanta perturbatione vix tandem aliquando
perspicere potui. Hoc unum primo fere intuitu cer-
tum fuit, non talem nobis in posterioribus exemplaribus
editis exhiberi, qualem eam emisit in locum S. Leo:
sed qua ratione restitui posset pristinae integritati,
non statim intellexi. Videbam enim una ex parte
Collectioni Dionysii Exigui, qui decretales, ut vo-
cant, epistolas Romanorum pontificum suo canonum
codicis attexit circa quinquagesimum post mortem
Leonis nostri annum, hanc ejus epistolam ad Mauros
Cæsarienses fuisse insertam: cui collectoris deofise
authenticos codices suspicari, in ipsa videlicet urbe
Romæ scribenti, et omnia apostolicæ sedis serinia
excipienti, vel recentiora eidem anteferre exempla-
ria, summæ videbatur esse temeritatis. Porro Dio-
nysii Collectio primum et secundum caput hujus
epistolæ habet eo modo quo in recentioribus editio-
nibus leguntur; sed alia aliqua desiderat, scilicet
tertium, quartam, et quinti partem dimidiam,
1331 quæ sunt de Donato, Maximo, Aggare, Ty-
beriano, et de virginibus sacris oppressione barba-
rica violatis. Quo inspecto nemo est qui continuo
hæc ut adjecticia procul amandanda non pronasiet,

^b 1 qu. 1, et 15 qu. 2, *Si quis.*
^c Dist. 80, *Illud sane.*

est, nulloque ms. exemplo fulcitur. De his exactius
in laudata admonitione nostra n. 2, 3 et 4. N. his
porro configit quartam formam invenire, quæ duas
formas in antiquioribus mss. descriptis conciliis
Integram epistolam aptissime præfert.

illa vero omnia genuina non existimet et germana: A præsertim cum Dionysio suffragentur nonnulli manuscripti codices, quorum duo Thuanei eodem desiderant quæ Dionysius; alii duo item Thuanei cum Cantabrigensi uno habent quidem, sed extra epistolæ contextum, et post finem clausulamque ipsius, instar appendiculæ.

Sed altera ex parte sex alii longe melioris ætatis et notæ mss. Thuaneus, Trecephœanus, Victorinus, Herovallianus, et Barber. duo 77 et 2888, ea quæ desunt in codicibus supra citatis, continent, scilicet 9 et 4 capit. cum parte quinti dimidia; non habent autem secundum illud caput (exceptis novem primis lineis) nec finem quinti. Et inter codices excusos his mss. succinit editio Parisiensis Conciliorum, quæ anno 1524 in-folio, et anno 1535 in-octavo prodit, procurante Jacobo Merlino, doctore theologo: quorum acus epistolæ Leonis insertæ reperiuntur, et eodem modo habetur hæc ad Manros epistola, quo jacet in sex laudatis mss. codicibus; quibus accedunt alii duo, unus Reguiacensis monasterii ordinis Cisterciensis prope Autisiodorum, alter S. Mariani Autisiodorensis ordinis Præmonstratensis: in his enim eadem habentur quæ in sex superioribus.

Demum ex utraque hac notata editione conflata est tertia, quæ nunc omnium versatur manibus, et sola meruit prelis sæpe sæpius repetitis hactenus a plerisque pro genuina recipi. Hanc tamen interpolatam fuisse certum habeo, tum propterea quod nulli manu exarati codices eam nobis hoc modo repræsentant, tum ex his quæ jânjam de aliis duabus dicturi sumus, quarum alteram, altera posthabita, eligendam esse, mihi omnino persuasum.

Licet vero ubique valida videantur certare argumenta, eorum tamen codicum auctoritati cedere conati sumus, qui caput secundum emittunt, servantque tertium, quartum et quinti partem ab aliis (a) reprobata.

1. Quia (b) codices mss. qui posteriori parti favent, numero et antiquitate eos antecellunt, quibus prior pars fulcitur. E Thuaneis enim quatuor, qui Dionysianæ 1332 lectioni consentiunt, duo sunt recentiori manu exarati, nec nisi extra epistolæ contextum habent, quæ rejicimus; alii duo sunt ipsa Dionysii Collectio, ac proinde majorem codicibus excusis auctoritatem non habent; Cantabrigensem denique quem habere præsentem non potui, in locis longe plurimis depravatum esse, excerptæ lectiones varix demonstrant, quas ad nos Oxonio transmisit vir clarissimus Eduardus Bernardus. Quid ad Dionysii auctoritatem sit reponendum, inferius dicemus. E contra vero optime notæ sunt alii codices Barberini duo, Victorinus, Trecephœanus, Herovallianus, et in primis Thuaneus, qui subjectas habet codici Romano Leonis epistolæ, quarum iudicem excudi curavimus: cuius collectionis epistolarum antiquitatem commendat plurimum ejus cum codice canonum nexus, diligentiam vero scribæ aliorumque antiquorum codicum consensum indicat vox *contuli*,

que in calce epistolæ hujus et aliquot aliarum legitur.

2. Cum capita illa, tertium, quartum, et quinti dimidium optime cohererant initio hujus epistolæ usque ad secundum asteriscum capituli 2, supra descripti, par est credere omnia illa ad eandem epistolam pertinere, antiquis id mss. codicibus attestatione sua confirmantibus. In ipso siquidem exordio apparet de provincia Cæsariensi Africana agere Leonem nostrum; cui pariter provinciæ conveniunt tria posteriora capita, in quibus de Novatianorum et Donatistarum aliquot episcoporum conversione vel ordinatione disseritur, et de barbarica oppressione, quæ omnia prorsus statui Africanæ regionis competunt, qualis erat per eam qua scribit Leo tempestatem, quam impacatam fuisse asserit.

3. E contra vero totum illud, quod post secundum asteriscum capituli 2 ad finem usque ejusdem capituli extenditur, omnino alienum esse intelligitur tum ab eo statu in quo Afrinana tunc Ecclesia versabatur, tum a S. Leonis stylo, tum denique ab Africanorum episcoporum moribus et consuetudine. (c) Quam enim supervacaneum erat nostro pontifici prohibere ne in Africana regione in quibuslibet locis, neque in quibuslibet castellis, et ubi ante non fuerant, episcopi consecrarentur, sed majoribus tantum populis et frequentioribus civitatibus? Quænam erat Leonis causa timendi ne per id temporis episcopale fastigium ipsa sui numerositate 1333 vilesceret apud Africanos, et superflua multiplicatione ex ordinandi facilitate minueretur? Quis existimet hæc et alia hujusmodi in aliquibus regionis illius Ecclesiis attestata, ut Restitutus quidam episcopus conquestus esse dicitur, cum per ea tempora Vandallis totam Africam occupantibus, Ecclesiæ omnes barbarorum exercitus depopularetur, vixque episcopi aliqui superessent in insignioribus civitatibus, nec in decedentium locum alii nisi furtim et clanculum subrogari possent? Tantum adest ut obscuris viculis et solitariis municipiis episcopos deputare cuiquam in mentem venire posset. Immo vero tanta Leonis ætate ecclesiasticorum, ministrorum, sacerdotumve penuria laborabant Africanæ Ecclesiæ, ut cum Vandalarum plures captivi regi cuidam Maurorum in eremi parte manenti in munus traditi essent, et ingentem populorum multitudinem ad notitiam Domini Jesu Christi adduxissent, testis sit Victor Vitenis lib. 1 de Persecutione Africana, legatos Romam per itinera distenta deserti missos fuisse rogatos pontificem ut presbyterum ac ministros credenti populo destinaret: quod cum gaudio expletum esse ibidem testatum habetur. Quis vero credat tanto labora, tanto tempore et animarum etiam dispendio decretam fuisse legationem ad pontificem Romanum, nisi ita exhaustæ essent ministris ecclesiasticis omnes vicinæ provinciæ, ut ad transmarinas confugere cogerentur?

4. Cum in ea parte epistolæ legitur: *Quod nunc in sua (d) diocesi Restitutus episcopus factum esse causatus est*, etc., facile illius auctor alius esse a S.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Verius, *omissa*.

(b) Hi codices id tantum probant, ea quæ in hac epistolæ decurtatæ forma continentur, Leonis esse, et primam hujus epistolæ formam exhibere; non autem supposititiam probant eam partem quam alii optimæ notæ codices vindicant, quamque ad aliam integram ejusdem epistolæ editionem pertinere in memorata admonitione ostendimus.

(c) Hæc, quibus probare studet, alienum fuisse a statu in quo Africana tunc Ecclesia versabatur, interdicere ne in quibuslibet castellis, ubi antea non fuerint, episcopi consecrarentur, falsa hypothesis nituntur. Neque enim tota Africa barbaris tum suberat. Mauritania, ad quam hæc epistola pertinet, usque ad an. 455 Romanis paruit; idemque Quesnellus inferius

D agens de ejuadem epistolæ tempore, hæc scriptam statuit, antequam in barbarorum ditionem hæc provincia veniret. Argumentum ex Victore Viteni illud tempus respicit quo Mauritania a barbaris erat occupata, ac propterea ad rem præsentem nihil confert.

(d) *Diocesis* nomen pro *parochia provinciali* non solum ab Afris, ad quos Leo scribebat, verum etiam ab Italis et Romanis usurpatum videre est apud Hilarum Leonis successorem, uti pariter apud Gelasium, Vigilium et alios. Innocentium quoque non pro *administratione*, sed pro *parochia provinciali* eandem vocem sumere contra Quesnellum probat Constantius in ipsam Innocentii epistolam not. L, pag. 914.

Leone convincitur : apud quem certum est numquam vocem illam *diæcesis* inveniri, immo vix illis temporibus usu probatam a Romanis, vel Orientalium partium episcopis, pro parochia provinciali alicui episcopo subjecta. Scio esse hoc Africanis familiare ; scio et Gallicanis esse post Leonis tempora, sed ab Italibus numquam memini me usurpatum legere. Unicus est, ni fallor, Innocentii I locus in epistola ad Florentium Tiburtinum episcopum, ubi habet, *parochiam ad suam diæcesim pertinentem* ; sed videtur hoc loco **1334** vox *diæcesis* sumi pro administratione, quæ propria vocis hujus potestas est, quo sensu universim usurpari potuit ab exarchis, metropolitibus et quibusvis aliis antistitibus : si hanc vocem *administrationem* alteri substitueris, nihil sequetur incommodi in Innocentii sermone ; ut si dixerit, *parochiam ad suam administrationem pertinentem*. In ea vero epistolæ hujus quam discutimus parte, ita sumitur pro locis ipsis ditioni Restituti illius episcopi subjectis, ut nullatenus ejus loco *administrationis* vox subrogari queat, nisi obscure et barbaram loqui velis, hoc pacto : *Quod nunc in sua administratione Restitutus episcopus factum esse causatus est, etc.*

5. Quod (a) de Lupicini causa ibidem legitur, quam perturbatis persecutionis Africanæ temporibus, quam illius Ecclesiæ moribus et disciplinæ contrarium est ! Norunt enim omnes quantopere abhorrebant Africani ab appellationibus transmarinis, qui in concilio Carthaginensi, quod sextum vocant, et in epistola posterioris etiam concilii ad Cælestinum papam, ignotæ sibi huic disciplinæ subjicere se recusarunt : cujus negotii recens adhuc erat memoria, triginta vix ab illa annis elapsis. Quid quod tunc temporis ita omnes illas provincias bellorum tumultus aut persecutionis æstus vastabat, ut nullus vel instruendo episcopali iudicio, vel synodo congregandæ locus esse posset : cum tamen Lupicini causam illic jubeat audiri auctor epistolæ. Addo hunc Leonem nostrum non esse vel ex eo persuasum me habere, quod vir sagacissimus vel ad se causam traxisset episcopi Romanum tribunal appellantis, vel saltem aliquem e suis delegasset, qui interesset iudicio, et ex ejus auctoritate totum negotium cum aliis discuteret ; nec contentus esset scribere, ut illic causa audiretur, nulla vel loci, vel iudicis, vel legati facta mentione.

6. Genuinam non esse editionem hujus epistolæ, quam collectio dionysiana exhibet, germanam vero esse quam habent et conciliorum editio Merliniana et sex citati codices mss., qui capitibus tertio et quarto cum quinti parte reservatis, secundum pene totum excidunt, inde conjicio. **1335** (b) Initium capituli 2 tale est, ut potius finem et clausulam epistolæ esse appareat, sicut revera est in aliis melioribus notæ codicibus. Claudenti enim similis auctor epistolæ testatur se omnibus, quæ Potentii relatio continebat, satis-

fecisse (illud enim *ferè*, quod in vulgatis legitur, adjectivum esse comprobant mss. codices, credendumque ab iis insertum fuisse quæ epistolæ ordinem mutare et alienis fragmentis amplificare moliti sunt), tum id unum superesse ait, ut concorditer ejus monitis et apostolicis constitutionibus obtemperarent, cum tamen statim sequantur maximi momenti decreta, de episcopis illicite ordinatis vel ordinantibus, de eisdem minoribus viculis non præficiendis, de Restituti querelis, de virginibus barbarica oppressione violatis, de Lupicini causa et appellatione ad sedem apostolicam, et de altero in ejus locum superordinato. Ex quibus perspicuum est priora capituli verba nullo modo posterioribus cohærent, et extra nativum suum locum esse posita. Præterea nonnulla importuna repetitione regeuntur in illa epistolæ parte quæ jam iterum et tertio in priori capite scripta fuerant, puta de indulgentia, qua usum se esse protestatur, et de majore pœna qua posthac in sacrorum canonum contemptores animadversurum se minatur. Quin et de virginibus barbarica violenta oppressis quid faciendum sit duobus distinctis epistolæ locis statuit, nec uno modo. Capite enim 8 nostræ editionis hoc decernit, vel potius hoc dat consilium : *Laudabiliores erunt, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus*. In parte vero illa quam rejicimus, quasi nihil de virginibus illis antea scripsisset, quid sentiat, statuit : *Ut neque in viduarum dejiciantur gradum, nec in sacrarum et perseverantium virginum numero censeantur*. Tum eisdem nisi probatis communionem dandam non esse decernit. Hæc certe, si Leonis sunt, non ejusdem esse epistolæ oculatus quisque facile perspicit.

7. Hujus partis stylus a Leonis stylo **1336** abhorrere mihi videtur. Vix enim mihi persuasum hæc a disertissimo nostro præsule fuisse usurpanda : (c) *specialius et propensius commoveri, damnum proprii honoris evadere, episcopalia gubernacula præsidere, pendente negotio, etc.*, quod ultimum non nisi recentioribus pontificibus vel canonistis familiare fuisse mihi videtur.

8. Magni momenti est hoc in negotio Isidorianæ collectionis suffragium, tum propter antiquitatem, nongentis enim fere annis antiquior videtur ; tum propter mss. ejusdem codicum consensum : tum denique quia Riculfus Moguntinus episcopus, a quo publicatam eam collectionem aiunt, ac forte interpolatam, sive quis alius antiquorum Romæ pontificum epistolas illas consarcinavit, collectionique isti inseruit, alienissimus erat a minuenda ista epistolæ parte, in qua Romanæ sedis auctoritas per appellationem Lupicini Africani episcopi elucebat mirum in modum ; cum e contra tot epistolas non alio consilio supposuerit, aut interpolaverit, quam ut Romanæ sedis auctoritatem fulciret ampliaretque. (d) Talem igitur

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Tribus hanc Lupicini appellationem eludere Quesnellus studet ; at imbecilla omnia et inania. Quoad primum, persecutionem ac tumultus barbarorum, qui Africam divexabant, a Mauritania exclusimus annotatione præcedenti. Alterum de consuetudine et legibus Africanis appellationes transmarinas adversantibus, clericis inferioris ordinis, non vero episcopos respicit, uti fuse probavimus in observat. ad dissert. 5 Quesnelli c. 5, n. 12, et c. 6, n. 20 et seqq. Tertium sancussimo pontifici injuriosum est, cum eum sagacissimum et sollicitum in captandis occasionibus exercendi sui juris traducit. Poterat ad se hanc causam evocare, poterat aliquem in Africam mittere, vel certos iudices delegare, ut ipsa Sardicensis synodus statuerat ; at ad id, quod poterat, non cogebatur, satiusque esse duxit hanc causam provincialibus episcopis committere, in quo ejus potius moderatio a summo jure exigenda aliena cognoscitur.

(b) Huic objectioni satisfacimus in admonitione num. 14. ubi ex duobus hujus epistolæ exemplis

omnia conciliantur. Quesnellus licet solam editionem seu formam decurtatam genuinam propugnet, sæpius tamen exclusis lectionibus hujus primæ editionis ac formæ, alias substituit ex editione seu forma secunda et Hadriana, quam interpolatam existimat. Nos utrasque distincte edidimus cum propriis cujusque formæ lectionibus ; et ex harum collatione patebit, quæ primis curis Leo scripsit : quæ item curis secundis mutavit vel adiecit : et quæ Quesnellus potius confudit atque pervertit.

(c) Cum lotus hujus capituli contextus optimis et antiquissimis codicibus probatus syntaxim Leoninam exhibeat, morosioris et cavillantis est hominis paucas quædam voces excerpere, quæ cum lectoribus nullo præjudicio impeditis nihil offendent, tum vero aliis certis Leonis testimoniis, si opus esset, vindicari possent.

(d) Isidorianæ collectionis auctor, qui non consilio Romanæ auctoritatis fulciendæ vel ampliandæ, sed potius ea mente tot decretales finxit, ut episcopos a

invenit epistolam in antiquis quibus usus est codicibus, qualem eam in sua collectione exhibuit.

9. Multum elevatur auctoritas manuscriptorum codicum qui Dionysianæ collectioni concinunt, ex eo quod in omnibus aliis locis secum invicem et cum illa conveniunt; ut prorsus appareat unum ex altero transcriptum fuisse, et proinde unici testis instar esse debere. Titulus hic omnibus communis est: *In causa Lupicini episcopi*, qui et ipse totum illud caput secundum vel suppositionis merito suspectum mihi reddit, vel aliunde huc translatum fuisse significat. Cum enim prolixissima sit hæc epistola, et longe gravioris momenti decreta complectatur, quæ effusioris tituli et plurium capitulorum materies esse debuerant, dum soli huic capitulo auctor intentus, ubi de Lupicini nescio cujus appellatione ad sedem apostolicam fit mentio, cætera prætermissa facit, (a) suspicandi locum **1337** merito præbet depravatam et interpolatam de industria fuisse epistolam hanc ab aliquo transmarinis hujusmodi appellationibus patrocinium inde arcessere volente. Omitto recensere decem fere loca, in quibus recentiores illi Thuanæ codices mss. et Dionysiana editio in vitiosa et corrupta lectione consentiunt. Unum et alterum referre sufficiet, ex quo de aliis judicetur. Hæc habet in omnibus editis exemplis et in mss. Barber. Thuan. Victorino, Herovall. et Trecoiph. caput 1 (nobis 4) epistolæ: *Quorum omnis ætas a puerilibus exordiis usque ad provectiores annos per disciplinæ ecclesiasticæ stipendia curricularis; ut unicuique testimonium prior vita præberet: nec posset de ejus provocatione dubitari, cui pro laboribus multis, pro castis moribus, pro actibus strenuis celsioris loci præmium deberetur. Nihil hic omnino quod Leonis stylum, disciplinam, ingeniumque non spiret: pro quibus hæc solummodo leguntur, tam apud Dionysium, quam in duobus mss. eidem consentientibus: Qui multo tempore per singulos officiorum gradus provecti, experimentum sui probabile præbuisent; ut unicuique testimonium vitæ suæ acuum suorum ratio perhiberet. Et sub finem ejusdem cap. 1 (nobis 5) ita in editis et melioris notæ mss.: Non præjudicantes apostolicæ sedis statutis, nec prædecessorum nostrorum, nostrisque decretis, quibus salubriter statutum est, ne, etc.; apud Dionys. et in duobus illis mss.: Non præjud. apost. sed. stat., nec beatorum Patrum regulas resolventes, quibus salubriter constitutum est, ne, etc. Quis porro non videat priorem præsertim hunc locum a novellis hominibus truncatum, et ad recentioris disciplinæ usum esse accommodatum, tamque evidentem corruptelam mss. illis codicibus et editioni pseudo-Dionysianæ omnem omnino detrahente auctoritatem?*

(b) Pseudo-Dionysianam dico, quoniam etsi nihil fere sit inter hujusmodi scripta Dionysiana collectio-

A ne antiquius, nullaque auctoritas hujus auctoritati præponenda videatur, nihilominus existimo posthabendam esse hoc in negotio collectionis illius fidem, quia hac integra epistola amplificatam illam esse **1338** auctioremque factam asserere non dubito, idque non levibus argumentis.

1. Ex titulis decretorum qui simul omnes collectioni toti Dionysianæ præfiguntur. Leonis quidem decreta quadraginta novem numerantur indicanturque: verum patet illum quadragesimum nonum et ultimum aliena et recentiori manu cæteris fuisse annexum; a quibus in hoc discrepat, quod illi solam canonis materiem designant, hic vero Leonis nomen in fronte habet, hoc modo: *Leo episcopis Mauris de conservatione et disciplina canonum, ne indebite et inordinate ad clericatum aliquis præsumat accedere*: quod nec in Leonis, nec in aliorum pontificum decretorum titulis factum a Dionysio fuisse invenimus; et eo magis inutile erat in hoc postremo capitulo seu decreto apponere, quam in prioribus, quod jam quadraginta et octo ejusdem pontificis tituli præcessissent, qui auctorem satis superque indicabant.

B 2. Decretorum 48 Leonis aliorumque item pontificum tituli, in fronte totius hujus collectionis in unum collecti, omnimode concinunt titulis qui singulis decretis præfiguntur in corpore Dionysiani codicis; unicus vero hujus epistolæ titulus, qui in indice diversus est ab eo qui epistolæ præmittitur. Sic enim legitur in fronte epistolæ: *In causa Lupicini episcopi, Leo universis episcopis per Casariensem Mauritaniam constitutis*; qui titulus ab altero quem supra descripsimus prorsus discrepat: unde manifestum est non a Dionysio compositum, sed ab alio esse confectum.

C 3. Si a Dionysio suæ collectioni inserta fuisset hæc epistola, non eam nobis sub unico titulo repræsentasset, sed in plures dissecuisset partes, suum cuique titulum affigens, quemadmodum in aliis omnibus epistolis ab eo præstitum fuisse videmus, quamvis illæ longe ista breviores essent. Hæc enim nullis distincta titulis quinque integras columnas occupat in Justelliana editione; epistola vero ad Nicetam Aquileiensem, quæ immediate præmittitur (ut de aliis sicilean), cum tres columnas non impleat, in octo tamen partes distributa cum prolixioribus titulis invenitur.

1339 4. Dionysius abbas Romanus et Romæ scribens non omisisset ea in titulis annotare, quæ Romani pontificis auctoritati et amplitudini plurimum conferre videbantur: qualis est appellatio Lupicini Africani, ut vult epistolæ fragmentum, episcopi: quod exemplum ex Africana Ecclesia singulare omnino est Leonis temporibus.

5. Sed nullius sint ponderis momenta hæc, quæ jam expendimus; palmare enim argumentum, et

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

metropolitaram et conciliorum provincialium auctoritate, quantum fieri poterat, subduceret, idcirco hanc epistolam decurtatam dedit, quia in epistolis Leoninis Hispanicam collectionem exscripsit, quæ eandem epistolam hac decurtata forma præfert: unde nil mirum, si eam integram aut cum forma Hadrianæ collectionis, quia in Leoninis epistolis describendis usus non est, nequaquam exhibuit.

(a) Titulus et lectiones in his codicibus similes, at diversæ ab editione decurtata, id quidem evincunt, hanc secundam Hadrianæam editionem diversam esse ab editione decurtata, non vero depravatam aut interpolatam probant. Ipsas autem variantes non ab exscriptore aut interpolatore prodire, sed ipsum Leonem præferre auctorem, qui primis curis decurtatam formam lucubravit, deinde vero ob quasdam novas circumstantias quædam adjiciens, nonnulla loca mutavit, ex nostra annotatione n. 15 ac ex annotationibus palam fiet. Mirificum porro est Quesnellum quasdam lectiones adoptasse ex ea editione, quam vitio-

sam et corruptam traducit. Ea vero duo loca quæ uti vitiosa exempli causa proponit, in annotat. 27 ac 39 luculenter vindicavimus, et secundo loco prioris formæ lectionem a Leone ipso in melius mutatam ac emendatam ostendimus.

D (b) Jure hanc epistolam abjudicat a collectione Dionysii, quia Dionysius Exiguus ipsam nec decurtatam nec integram suæ collectioni inseruit. Præter rationes a Quesnello allatas, duas hic adjicere possumus. Prima ex collectione Hispanica, cujus auctor cum accurate descriperit quascumque pontificis epistolas in Dionysiana invenit, adeo ut etiam ipsius titulos usurpaverit, hanc quoque epistolam ex ea sumpsisset, si nactus fuisset apud ipsum Dionysium. Quam vero decurtatam cum aliis titulis dedit, ex aliis collectionibus, ut alia multa, derivavit. Secunda ex codice Vat. 5845, qui cum purum Dionysium exhibet, hanc epistolam non habet in Dionysiana collectione, sed in additamentis, quæ postea accessere. Vide adnotationem num. 11.

quod sexcentorum instar est, nobis suppediant Cresconii episcopi Africani opuscula (a) duo, quæ supersunt, alterum quod *Breviarium Canonicum* nuncupatur, capitula vel potius indicem continens capitulorum tam canonum synodaliū quam decretorum pontificiorum, quæ Dionysiana collectio complectitur; alterum vero *Collectio seu Liber Canonum* dicitur, in quo integros conciliorum canones et pontificum decreta eo ordine quo in Breviario allegantur, descripsit: non ordinem scilicet conciliorum et canonum sequens, sed materiæ solius habens rationem. Porro quod ad rem nostram facit, Cresconius Dionysii Exigui collectionem per omnia (si appositos ad Africanos canones numeros excipias) sectatus est, eosdem canones, eadem decreta, ex ejusdem editione, lisdem verbis et numeris exhibet, ut evidens sit episcopum hunc Africanum Dionysii collectionem secundum materiæ ordinem digerendam suscepisse: quod et eruditi quique codicum canonicorum collectores ac studiosi ultro fatentur.

Quantacumque vero diligentia evolveris lustraverisque Cresconii Breviarium et Collectionem, ne verbum quidem ex hac Leonis ad Mauros Casarienses epistola excerptum invenies: quam nefas est credere a Cresconio fuisse prætermittendam, si sub finem septimi, quo vivebat, sæculi, eam in Dionysiana collectione invenisset. Leonis enim auctoritas, rerum quæ in epistola tractantur utilitas et momentum, ipsum etiam erga suos Africanos studium, rescripto illi majorem commendationem apud Cresconium conciliasset. Igitur Dionysiana epistolarum pontificiarum collectio, qua ætate vivebat scribebatque Cresconius, nec epistolam Leonis ad Africanos complectebatur, nec Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæ decreta: vivebat autem Cresconius, ut ex Baronio colligunt Bibliothecæ 1340 juris canonici antiqui clarissimi editores, circa finem septimi sæculi, seu circa annum 690. Quamobrem pro certo habeo non fuisse hanc epistolam a Dionysio ipso suæ collectioni appositam, sed ab alio superadditam: et forsasse ab eodem illo incerto auctore, qui eandem collectionem auxit epistolis Romanorum pontificum Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæ, et Gregorii junioris: cumque hic ultimus adhuc esset in vivis trigesimo octavi sæculi anno, et decreta ipsius in concilio Romano circa annum Christi 720 condita ad calcem hujus additionis legantur, (b) circa eandem quoque tempora additam esse Leonis epistolam de qua agimus, suspicari licet.

Suspicionem de tempore hujus additionis auget consensus omnium quos quidem vidi codicum mss. collectionis Dionysianæ antiquissimorum, et qui Carolo Magno imperatori æquales aut supæres videantur. Eam enim epistolam omnes representant: ut indubitatum appareat illud quoque exemplar quod Adrianus papa I Carolo imperatori dono dedit, et ex quo omnia forte apographa quæ in Gallicanis nonnō bibliothecis asservantur, descripta sunt, eandem pa-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Non duo, sed unum et idem opus sunt Cresconii *Breviarium* et *Collectio Canonum*. Breviarium enim nihil aliud est nisi index seu tabula canonum collectioni præmissa; quod cum apud Justellum editum sit seorsim a *Collectione* canonum, duorum opusculorum opinionem peperit. Sed hæc de re plura tom. III in tractatu de antiquis collectionibus et collectoribus canonum.

(b) Si in manuscripto Dionysiano, quo Cresconius usus est, hæc epistola non legebatur, et idcirco a Dionysio suæ collectioni inserta non fuit; non tamen hinc sequitur, hanc Dionysio fuisse additam post ætatem Cresconii: primum enim additamentum alicui Dionysiano exemplari olim accessisse videtur paulo post Symmachi mortem. Lege admotionem n. 11.

(c) Leo quidem aliquando corruptam credidit suæ epistolæ Græcam versionem, quod tamen falsum ipse

riter epistolam esse complexum: ac proinde illam antequam Roma in Gallias asportaretur, truncatam, interpolatam, et Dionysiano codicem insertam fuisse intra Gregorii junioris et Adriani I tempora, seu intra annos fere sexaginta. Hujusmodi codices plures videri possunt in bibliotheca regia, duo in Thuanea, totidem in Segueriana, unus præclarissimus in celeberrimo Sancti Germani Parisiensis monasterio, quibus addæ venerandæ antiquitatis codicem e monasterio sancti Galli, quem eruditi Baluzii beneficio vidimus. Eandem interpolationis antiquitatem probat Hincmari Remensis opusculum 55 capitulorum adversus Hincmarum Laudunensem cap. 5, ubi ex epistola ad Mauros referuntur et causa Lupicini, et (quæ in Dionysiana appendice non leguntur) cause Donati Salicinis, Maximi, Aggari et Tyberiani, episcoporum.

Porro mirum videri non debet epistolam hanc post tot annorum a Dionysio intervallum depravatam fuisse, cum ipse Leo eam quam ad Flavianum scripsit, etiam se adhuc superstitisse (c) corruptam fuisse sæpius sit conquestus. 1341 Qua autem ratione ea corruptio contigerit, etsi divinare velle otiosi hominibus esse videtur, dicam tamen quod in mentem venit. Pars illa epistolæ quæ caput 2 constat inventa est ab aliquo studioso, Leonis nomine decorata; quam cum in suum codicem vellet referre, eam vel ad marginem vel ad calcem epistolæ Leonis I ad Mauros apposuit, sive propter materiæ, sive propter nominis affinitatem; et revera adhuc habetur ad calcem epistolæ in aliquibus mss. codicibus, quos servat Thuanea bibliotheca. Sciunt porro viri eruditi quantiserioribus locum dederit nominum similitudo, quæ effectit etiam ut Leonis Bituricensis episcopi epistola Leonis papæ ascripta sit ad nostram usque ætatem. Sciunt qui antiquis manu exaratis codicibus versandis assueverunt, quam multi hujusmodi reperantur, in quibus antiquitatis ecclesiasticæ omnis generis monumenta promiscue collecta sunt, nullo servato nisi materiæ qualicumque ordine. Multa porro inter epistolam genuinam et fragmentum illud conveniunt. Utrobique enim agitur de ordinationibus illicitis, utrobique de virginibus barbarica oppressione corruptis consultus pontifex respondet. Facile autem fuit ut elatere vel e calcem epistolæ in ipsam epistolam imperiti scribæ vitio irreperit. Certe ut eradam panum istum ex aliqua collectione canonum et decretalium sumptum esse, fere persuadet (d) Gratiani collectio, cujus decreto quædam ex hoc capite 2 inserta leguntur non tamquam ex epistola ad Mauros decreta, neque inscripta Leonis primi nomine, sed simpliciter et absolute Leonis attributa, hoc modo: *Item Leo episcopus, vel Item Leo*, cum aliis, quæ ex capitibus 1, 3, 4 et 5 ibidem adducuntur, ex epistola ad Mauros desumpta esse dicantur. Quod discreti non ex posterioribus quidem Gratiani editionibus deprehenditur, in quibus plura a Romanis correctoribus male correctæ sunt, sed tum ex mss. codic., tum ex edi-

D postea detexit, et nos fusius ostendimus annot. 5. ad an. 454. Depravationem vero hujus epistolæ ad episcopus Mauritanæ nondum Quæsnellus probavit, adeo ut ea quæ mox subdit, explicet rationem qua hæc depravatio inducta fuerit, inanitasque divinationi tribuenda sint, ac ex nostris argumentis, quibus hanc partem genuinam constituimus, satis superque disciantur.

(d) Gratianus in allegandis antiquis canonibus et epistolis Romanorum pontificum usus est dubius collectionibus Hadrianae et Isidoriana, vel certe in paulo ante suam ætatem scriptis collectionibus quæ ex eisdem duobus fontibus ebiberunt. Quod si hanc epistolam laudans, omittit titulum ad Mauros, nihil mirum, cum idipsum in allegandis aliis certissimis quoque epistolis eidem acciderit.

tione quæ Parisiis anno 1531, Theodorico quodam Alundano procurante, prodit, et editione Lugdun. Hæc. a porta an. 1548, 1342 quas videsis (1, q. 1, cap. 44, et 15, qn. 11, cap. 23, Si qui episcopi talem; et dicit. 50, Illud sane quod ad, cap. 4, et 32, q. 5). Legimus etiam in additione quarta capitulorum Caroli Magni et Ludovici Pii imperatorum partem hujus panis, sed, quæ est hujusmodi interpolatorum vafrities, plurimis adhuc (a) additamentis intertextam, titulis ita se habet: *In causa Lupicini episcopi ex epistola Leonis papæ Africanis episcopis directæ*. Sequitur deinde capitulum: *Causam Lupicini episcopi, quia sic nobis placuit, illic jubemus audiri, et cætera*, ut apud Dionysium, usque ad hæc ultima verba: *Nostra quoque sententia roborentur, quæ hic ultima non sunt, ut in Dionysii codice; hæc quippe alia sequuntur: Ex his enim possumus cognoscere qualiter de cæteris agatur, qualiter nos nihil contra statuta majorum episcopi peniteat. Data iv id. Aug.*

Ex quibus intelligis, lector, quam intemperans fuerit interpolandi libido, quamque impune in hanc epistolam quam discutimus grassata sit.

(b) Primum enim consilium fuit, augendam esse hæc ad Africanos epistola Dionysianam collectionem, ut delata in Africanos pontificis Romani decreta, majorem ex codice auctoritatem sumerent, nec aliter recipi posset, sive a Gallicanis, sive ab aliis Ecclesiis Dionysiana collectio, quin simul Romanam circa appellationes atque hujusmodi disciplinæ capita potestatem amplecterentur. Sed quia parum erat mandata pontificis illuc transmissa esse, nisi obediendi necessitas, et exemplum appareret; hæc ob eam causam verba supposuerunt initio cap. 2, *Superest, fratres, ut concordæ obedientiæ salubres suscipiatis hortatus, etc.*, quorum loco mss. codices habent solummodo *concorditer*. Quid postea? Manebat adhuc alta mente repositum concilii Africani responsum ad Zosimum, Bonifacium, Cælestinumque Leonis prædecessores, quo ex Africa ad Romanum pontificem causas ecclesiasticas per libellum appellationis deferri non posse invicte contenderunt: opus itaque fuit ut appellatio alicujus episcopi 1343 Africani ad sanctum Leonem, Africanos illos episcopos facti sui penitentes appellationumque juri succumbentes exhiberet. Hinc assutus de Lupicini causa et appellatione pannus, cui et alia quoque annexa decreta de illicitis ordinationibus deque aliis negotiis, ut et consilium magis tegetur, et supremum fuisse Romani pontificis in Ecclesiam Africanam dominium innueretur.

Nec istud satis fuit. Ut enim plenum jus pontificis in omnibus causis Africanæ Ecclesiæ clarius emicaret, placuit ut quæcumque emersissent ad statum ecclesiasticum et ad concordiam sacerdotum pertinentes, de his omnibus componendis atque compositis plena ad Romanum episcopum relatio mitteretur, ut ex illius vel infirmarentur, vel *roborentur sententia*. Ipsa sunt verba clausule superadditæ.

Sed nec hic quievit interpolatorum audacia. Hi enim certum habere voluerunt post interpositam appellationem, causam non modo in ea Africa provincia, in qua nata esset, terminari posse per iudices illi partibus, ut alunt, a pontifice datos; sed ad Roma-

num etiam tribunal transferendam esse; et si aliter aliquando fieri contingeret, id ex indulgentia et voluntate pontificis concessum. Eo consilio posteriores corruptæ jam epistolæ vitatores, his verbis, *causam Lupicini illic jubemus audiri*, alia isthæc inseruerunt: quia sic nobis placuit; quasi omnium rationum omniumque canonum instar deberet esse voluntas pontificis, quod a mente pontificis ipsius alienissimum pato.

Denique omnem Romanorum episcoporum agendi rationem solis prædecessorum statutis innexam videri vult ultimum additamentum, quod in additione quarta Capitulorum Caroli Magni et Ludovici Pii legitur, habebaturque superius descriptum.

Absit autem ut hujusmodi corruptelarum vel artifices, vel participes fuisse putem sanctissimos primariæ sedis episcopos. Nihil tale ab iis tentatum esse et persuademur, et adversus novatores qui hujusmodi occasiones avide captant ut sedem apostolicam diris proscindant conviciis, toto animo profitemur. Istud omne palponum opus est, et hominum mente corruptorum, qui veritate privati sunt, existimantiam quæstum esse et pietatem (1 Tim. vi, 5), et traditionem apostolicam, et quidquid sanctius habet Christiana religio.

Unum adhuc est de quo lectorem monitam velim, videlicet pannum istam integrum, quem ex hac epistola eliminavimus, in Merliniana Epistolarum S. Leonis editione reperiri, non hinc incertum, sed illigatum fictitiæ epistolæ ad episcopos Galliarum et Germaniarum de chorepiscopis: dignum scilicet 1344 patella operculum. Quo pacto quoque id consilio factum, inquirat qui hujusmodi quisquillis delectatur.

Hoc certe ostendit manifeste pannum istum hæcerum variis olim sedibus jactatum, nunc uni epistolæ, nunc alteri illigatum fuisse: donec tandem placuit impostori sedem illi in epistola ad Africanos figere.

Itæc omnia si accurate legisset ac perpenderit clarissimus Baluzius, de suppositione panis non dubitasset, nec dissimulasset invicta argumenta quæ ex mss. codicibus et ex Cresconii Breviario et Collectione protulimus adversus interpolatorem Dionysii Exigui, et epistolæ Leoninæ, præter alia interpolationis indicia quæ ex situ, titulis et ipso conspectu epistolæ, ut jacent apud collectorem, eruantur. Cætera quæ hanc in rem annotat ad 4 additionem Capitul. p. 1249, infirma sunt nec responsione indigent.

Ex hujus epistolæ restitutione, interpolationisque posteriorum editionum notitia, (c) runt observationes omnes quas illi superstruxerat Joannes David. Ex hujus enim jam recensitis panibus asserbat, 1° Sardicenses canones a S. Leone plurimos factos fuisse, quod et si nemo inficias ferit, quam infirmo tamen id fundamento a Davide asseratur, modo perspicuum est. 2° Ex eorum pluribus confectam esse aut magis epistolæ hujus partem. 3° Canonem præsertim tertium, quo appellationes episcopo Romano vindicantur, ab eodem esse allegatum in causa Lupicini. 4° Canonis 4 auctoritate prohibitum, ne appellanti Romanam sedem episcopo alter superordinetur. 5° Sexti pariter, qui episcopos in villis ordinari prohibet, mentionem esse factam. 6° Observari quam maxime cupit hanc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc quæ assuta sunt in Capitularibus, aliena esse additamenta evincitur, quippe quæ in nullis omnino hujus epistolæ codicibus leguntur. Hinc autem non sequitur additamento pariter esse deputandam eam partem quæ pluribus et antiquissimis manuscriptis fulcitur.

(b) Cum hi omnes corruptionis gradus hypothésitantur quæ probata non sunt, immo ex nostris rationibus falsa est, mera commenta et somnia esse apertissime liquet. Enimvero gradus secundus, quæ inter assumpta atque interpolationes referuntur voces *concordi obedientia pro concorditer*, adeo commentitius est, ut omnes Hadriani codices, quibus interpo-

latio imponitur, habeant *concorditer*, et codices editionis decurtatæ, quæ ab ipso Quesnello sincera habetur, præferant *concordi obedientia*. Vide Annot. 48 (Col. 654, n. 2) in epistolarum integram, et 42 in decurtatam. Molesta Quesnello est Romana sedis auctoritas præsertim in appellationibus, quæ hoc capite confirmatur; et idcirco plerique gradus ad hanc auctoritatem elevandam interpolationis nomine dirtinguntur.

(c) Immo vero ex vindicatione hujus capituli, quod solis innubibus conjecturis Quesnelles impetere et interpolationis accusare studebit, satis firma nocentur quæ Joannes David eidem superstruxit.

epistolam ad Africanos missam, atque ex Sardicenisibus canonibus contextam, argumentum esse validissimum, totam illam camarinam in Carthaginensi concilio vi adversus appellationes motam, tandem in apostolicæ sedis emolumentum quiescisse; siquidem vidimus, inquit, Cœlestini successorem eodem jure potitum de quo tunc contentio erat, non modo legatos in Africam misisse, sed et canones Sardicenses, quorum occasione lis mota erat Africanis tanquam receptas ab eis disciplinæ regulas ob oculos posuisse. 7° Penes pontificem unum fuisse de appellantium episcoporum Africæ causis judicare. 8° Penes eundem unum fuisse episcopos etiam Africanos, prout conducere judicasset, communioni ecclesiasticæ restituere, a qua provinciali decreto fuerant abstenti. Hæc et alia hujusmodi cum astruit scriptor ille ex epistolæ hujus fragmento, jam ex superioribus observationibus discere potest, quam caduco et ruinoso fundamento opinionem suam substruere tentaverit.

1345. Quod attinet autem (a) ad annum quo scripta tuit hæc epistola, nihil certi habemus. Eam anno Dom. 456 assignant eminentiss. cardin. Baronius in Annalibus, et Blondellus in Apologia pro sententia S. Hieronymi de presbyteris; ille occasione legationis ad Romanum pontificem missæ a captivis catholicis pro institutione novellæ Ecclesiæ, quæ in ejusdam Maurorum regis ditione enascebatur; hic vero Baronii ductum in re obscura incaute secutus. Hoc tamen mihi persuadere non possum. Primum enim anno superiori, Christi scilicet 455, constat captam fuisse a Vandalis Romanam urbem: cujus clades et direptio ita Leonem nostrum pastorem optimum occupavit, ut de longinquarum Ecclesiarum cura et sollicitudine nonnihil intermittere coactus fuerit, quæ causa est cur nullam habemus ab eo scriptam epistolam a quinto idus Maii anni 455 ad quintum idus Junii anni 457, ita ut per biennium integrum litterarum commercium interruptum fuisse videatur. Totus quippe erat sanctus Leo post cladem Vandalicam, ut liber de Romanis pontificibus testatur, in renovandis sacris ministeriis, totus in reparanda urbis ruina, resarciendisque damnis quæ barbarorum exercitus civitati intulerat.

Præterea nec statim post istam cladem, nec sequentibus etiam annis quidquam potuisse Leonem nostrum circa Africanas Ecclesias statuere et ordinare, satis perspicuum esse mihi videtur ex Victoris Vitensis narratione. Nempe lib. 1 de Africana Persecutione commemorat Geisericum, ut primum Carthaginensi urbe potitus est, *singulas quasque Africanas provincias disposuisse, sibi que reservatis Bisacena, Abaritana, Getulia, et parte Numidiæ, exercitui juniculo, ut ait, hereditatis divisissæ Zeugitanam vel proconsularem, Valentiniano adhuc imperatore reliquis licet jam exterminatas provincias defendente. Post cujus mortem, quæ illi anno 455 ferro illata est, totius Africæ ambitum obtinuit.* Ex quibus patet nihil fere amplius commercii inter Africanas **1346** Ecclesias et Leonem inter-

(a) Vide nostram admonitionem num. 16.

(b) Huic male animati hominis ac pontificis auctoritati infensi ingenium proditur, ac si appellationes episcoporum Africæ, et relationes ad apostolicam Petri sedem nova res sint, ac præter jus ejus Primatis, qui divina institutione toti Ecclesiæ præsidet. Audacem hujus scriptoris nisum satis quoad appellationes repressimus atque retudimus in observationibus ad dissert. 5, in qua non dissimilia effutiit. Quod autem de appellationum jure ibidem probatum est, æque, immo multo magis probari potest de jure relationum, quarum multo plura documenta ac exempla suppetunt.

Ita porro quod ad excrucindendas corruptelas commentium sermone instructus S. pontifex gessit, illius, ut ipse Quesnellus postea fatetur, *sollicitudinis instinctu, quam universæ Ecclesiæ ex divina institutione im-*

cedere potuisse post mortem Valentiniani, Vandalis universam Africam occupantibus et vastantibus: nec ullam ibi judiciorum formam, ullum consecrationum sacerdotalium ordinem constitui potuisse; ut necesse sit hujus epistolæ epocham intra illos quindecim annos statuere qui ab episcopatum sancti Leonis exordiis ad mortem usque Valentiniani interfliunt, hoc est ab anno 440 ad 455 inchoatum. Et quidem ex ipso Leone, qui tempus illud solummodo impactum appellat, apparet tunc temporis scriptam fuisse epistolam cum adhuc Mauritanis potiretur Valentinianus; quo etsi impacta essent omnia propter vicinas barbarorum acies his Africæ reliquiis imminentes, et multa hac occasione perturbatio in Ecclesiis inducta esset, nondum tamen ordinationum libertas adempta erat episcopis. (b) Et certe valde Leonis nostri solertiz et ingenio consentaneum mihi videtur, ut temporis opportunitatem captaverit ad confirmandam sedis suæ auctoritatem in Africanas Ecclesias. Nemo est qui nesciat quoties quantisque conatibus id tentaverint Leonis prædecessores: quantumque Leonis ipsius ætate Bonifacius et Cœlestinus in eam rem laboraverint, Africanis consuetudinem Ecclesiarum suarum invicte semper propugnantis. Expectanda tum illis fuerat opportunior occasio, quæ ut sese Leoni obtulit, eam vir cordatissimus sibi elabi non est passus.

Perierat cum Africana libertate pristinus ille disciplinæ vigor quem tunc sanctus Cyprianus, tum illarum regionum concilia nobis exhibent. Innumera jam Ecclesiæ suis orbatæ pastoribus et ministris, sub Vandala gemebant tyrannide. Ipsa omnium Afric. Eccl. mater, totius regionis caput, Carthagi, miseranda strage jacebat prostrata, suo senatu, suo clero, suo pastore destituta. Carthaginensem enim episcopum nomine *Quodvultdeum* cum maxima clericorum turba navibus fractis impositum maris fluctibus committi præcepit Geisericus, quos Deus miseratione bonitatis suæ prospera **1347** navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est. Et ut nihil deesset quod pontificis consilium juvare posset, ad Leonis nutum et voluntatem movebatur Valentinianus imperator; cujus potestate adversus Gallicanarum Ecclesiarum primatem quam pro suis votis usus fuerit, testatur ejusdem imperatoris constitutio adversus S. Hilarium Arelatensem anno 445 emissa.

His ita se habentibus, præsidioque Augusti ad Leonis vota semper parato, de Africanarum Ecclesiarum rebus ad sedis suæ notitiam et judicium pertrahendis serio cogitavit. Non earum quidem regionum quæ sub Vandali imperio jacebant oppressæ, sed earum quæ adhuc Valentiniano preebant, quas inter præcipua erat Cæsariensis Mauritania.

Ad hujus igitur provinciæ episcopos legatum vice sua acturum destinavit Potentium, qui et litteras ad eosdem dedit, ut de ordinationibus illicite celebratis, de violatis canonum regulis, et aliis hujusmodi diligentius inquireret, et ad apostolicam sedem, cujus

Dpendere debebat, in dilatandæ jurisdictionis studium traducit. Id Leonem sponte nullo episcopo Africano invitante egisse notat. Num si negligentes fuissent Afri, dissimulandæ erant tot corruptelæ ab eo cui totius Ecclesiæ curam Christus commisit? At Potentius, qui hæc mala sua relatione patefecit, Afer episcopus fuit. Afri etiam episcopi fuere Restitutus, et David, quorum alter de quibusdam suæ provinciæ abusibus conquestus est, alter vero post Potentium Romam transmiserat, ac exinde cum Leonis instructione atque litteris in Mauritaniam redierat. Post tam audacem censuram Casauboni verbis S. pontificem excusat. Sed hæc ipsa heterodoxi hominis confessio ipsum docere debebat, ne de pontifice tam sancti ambitus aut alieni juris imminuti suspicionem spergeret.

auctoritatem gerebat, referret plenissime. Cum Potentii relationibus instructus fuisset S. Leo, hanc alteram prolixiorē epistolam scripsit ad Africanos: in qua et moderationem eam servat quæ congruebat tempori, et eum exerit vigorem qui rescindendis corruptelis suæque potestati stabilienti necessariis videbatur. Istud omne porro sponte propria nulloque ex Africanis episcopis invitante actum est a Leone, quemadmodum ipsum hujus epistolæ exordium testatur: ubi asserit se *commeanium* tantummodo sermone instructum fuisse de illicite usurpatis circa ordinationes Africanas; se solius pietatis ratione exigente ad legatum mittendum commotum fuisse, illiusque sollicitudinis instinctu quam universæ Ecclesiæ ex divina institutione impendere debebat.

Dum hæc scribo, videor mihi hinc catholicorum nonnullos submurmurantes audire, illinc sectarios utraque applaudentes manu; quasi pontificem Romanum mali amictus alienique juris immuniti notare videamur. Utrisque satisfaciam unius Casauboni verbis, cui non assentiri nec acatholici audeant, nec debeant hac in re catholici.

Sic igitur vir doctissimus, utinam et catholicus, exercitatione 15 ad Annales ecclesiasticos cardinalis Baronii: *Non ignoramus, inquit, quantum hic Leo fuerit sinceræ fidei defensor, et pro recta fide quantos labores sustinuerit, quamque Ecclesiæ Dei utiles. Neque vero dubium mihi est tantum illud studium, quod videmus ab eo adhibitum, ut sedes Romana in majus extenderetur, a bono principio fuisse profectum, et ad finem optimum spectasse. Vastabant illa ætate Ecclesias perditissimi hæretici, qui magnas quotidie strages, ut apri vineam ingressi, edebant: neque erat qui progressibus eorum sese opponeret, qui quidem causam bonam posset adjuvare, præter Romanum episcopum. Nemo autem peritus rerum Ecclesiæ ignorat, opera Romanorum pontificum per multa sæcula* **1348** *Deum esse usum in conservanda sartatecta rectæ fidei doctrina. Hoc intelligens Leo magnus, et quotidiana experientia edoctus, quantum veræ fidei interesset ut paratum illi semper esset in sede Romana præsidium firmissimum, modis omnibus ut ita esset procuravit: quod quidem minus videri mirum debet, quia sic Ecclesiæ Dei expedire optimum quisque tum credebatur, et erat ita revera illis temporibus. Neminem esse puto qui his libentissime non subscribat.*

Per illud ergo tempus scripta est epistola, quod ab electione Leonis ad mortem usque Valentiniiani effluxit; sed quo præcise anno, decernere difficile est. Ad initia tamen episcopatus Leonis pertinere non obscurum ex dictis, et eam ob rem illam primo omnium loco ponendam esse existimavimus. Nullius enim epocham, quæ certa sit, habemus antiquiorem decima die Octobris annis 443, ad quem usque anni jam quatuor elapsi erant ab expugnata Carthagine, et hujus civitatis antistite et clero ad transmarina relegatis.

Unum est quod adversus hanc epistolæ istius epocham obijci possit: nempe ex capite 5, quod primi pars est postrema in superioribus editionibus, intelligi eam primam non esse epistolam pontificis nostri, aliæque præcessisse ejus decreta, quæ ipse his verbis allegat: *Non præjudicantes, inquit, apostolicæ sedis statutus, nec præcessorum nostrorum nostrisque decretis, quibus salubriter statutum est ne primum, vel secundum, aut tertium in Ecclesia gradum quisquam*

BALLERINIUM

(a) Aliquot litteras, quæ interciderint hoc biennio utrimque scriptas conjecimus annot. 3 (Col. 664, n. 1) in hanc epistolam.

(b) Nou a-sentimur. Vide nostram annot. 2 in eadem epist. (Col. 663, n. b).

(c) In epistola 6 ad Anastasium, cap. 5, duplex causarum genus Leo sibi reservat: 1° illas quæ ab ipso Anastasio componi nequiverint; 2° illas in quibus ad sedem apostolicam appellatum fuerit. Cum

laicorum quibuslibet suffragiis fultus ascendat, priusquam ad hoc meritum per legitimam augmenta perveniat. Quæ verba indicare videntur epistolam 12 (nunc 14) ad Anastasium Thessalonicensem, ubi cap. 3 decernitur: Ut is qui ordinandus est, etiamsi bonæ vitæ testimonio fulciatur, non laicus, non neophytus, nec secundæ conjugis sit maritus. Verum hoc opinioni nostræ non nocet: potuit enim Leo intra primum pontificatus sui triennium nonnulla decreta emittere, quibus eam quam commemorat disciplinam statuerit. Porro non mihi innuere videtur illud epistolæ ad Anastasium decretum, in quo nulla secundi vel tertii gradus mentio, nec variorum augmentorum, per quæ laici ad sacerdotium deberent pervenire. Cæterum etsi serius dari epistolam forte contigerit, primus tamen ei locus commodius assignatus est, vacuum scilicet triennium impleturæ, quam si ad inferiorem reservata, certæ ætatis epistolam ordinem interruppat.

Quæ ad textum reliqui emendationem pertinent, seu lectiones varias, vel ad marginem rejecta reperies, vel hic breviter annotata.

2. *Contra divinæ legis præcepta.* Ita quatuor mss. codices Thuanei cum Cantabrigensi, necnon et Dionysius Exiguus, epistola 3 Adriani papæ II, ad Basilium imperatorem, Gratianus dist. 61. Horum porro verborum loco tum vulg. editiones, tum mss. cod. Trecothitæ et Thuaneus unus habent: *De prævaricatione.*

1349 3. De hujusmodi virginibus vi barbarica oppressis aliter decernendum putat Gregorius Neocæsar. in epist. canonica, cap. 1, ubi ex anteacta hujusmodi virginis vita judicandum existimat: quæ si fuerit ab omni suspitione pura, oppressam virginem absolvit; sin minus, cum ejusmodi non facile orationibus communicandum opinatur.

4. *Concorditer.* Ita legitur in codd. mss. septem et apud Dionys. Exig. Ita etiam in pseudo-epistolis Isidorianis, quæ ex pannis compactæ sunt hujus epistolæ. In posterioribus porro edit., pro *concorditer*, legimus *concordi obedientia*, quod ita a Leone scriptum non esse evincunt mss. codd.

AD EPISTOLAM XIII.

Episcopis metropolitanis Achaïæ. (Lege Illyrici.)

Præsentem epistolam restituit nobis Romana Lucæ Holstenii collectio. Ex illa cum intelligamus serius rescriptum fuisse ad sanctum Leonem a metropolitana Illyricianis (totum enim (a) biennium intercesserat), discimus pariter non paucos ex illis restituisse, nec se nisi ægre submississe potestati, quam Anastasio pontifex et confirmaverat et auctiorem fecerat non mediocribus incrementis. Contra Petrum Corinthi seu Achaïæ metropolitanum ejusque illicite ordinationes, conjicit Lucas Holstenius; eum certe tangit epistolæ caput 5. Senecionem fuisse episcopum Scodrensem, Lucam Dyrrachii, Vigilantium Larissæ, asserit idem vir clarissimus. Suspiciatur insuper pro *Antiocho* legendum esse (b) *Attico*, qui fuit Epiri veteris metropolitæ Nicopolitani; de quo epist. 12 (nunc 14) cap. 1.

1. *Majores inter episcopos causæ.* Ejusmodi causas (c) non ad se trahit Romæ judicandas, sed ad Anastasium vult referri: non tamen omnes, sed quæ in provinciis eidem subjectis nequeant terminari. Fas denique non tam ab eo tamquam iudice discuti siri-que maudat, quam ab eodem, ut arbitro, sub divini timore iudicii componi cupit. Eadem fere habentur in

ANNOTATIONES.

vero de neutro hoc causarum genere in præsentī epistola agatur, nihil mirum si nihil hic S. pontifex sibi reservet. Si quæ vero cau-æ in provinciis terminari nequirent, a Thessalonicensi autem possent, hunc non modo ut arbitrum, sed etiam ut iudicem fuisse constitutum liquet ex epist. 14, c. 7, ubi causam graviorem solummodo sibi reservat, quæ nec tuo fuerit sopita iudicio.

epistola 4 (nunc 6) ad Anastasium, et 5 ad eandem metropolitanam, quæ supra editæ sunt ex Holstenio : nisi quod aliquid minus sibi assumere mihi videtur in hoc quam in præcedentibus 1350 epistolis. Et in epist. 12 (nunc 14), quam eidem Anastasio scripsit in causa Attici veteris Episcopi metropolitani, non ait illi necessarium, sed liberum fuisse majora negotia et diffiditiora causarum exitus sub ejusdem sententiæ expectatione suspendere. Unde et illud elicitur majorum causarum iudicia, ad majores sedes non ex defectu potestatis in metropolitaneis episcopis, sed ex difficultate incurrentium questionum, quæ dum sæpius et a pluribus examinantur, tandem ex sapientiorum consilio componuntur. Et revera saltem aliquas Illarum ad consultationem, magis quam ad iudicium, evocat sanctus Leo : ut ex his verbis epistolæ prioris seu 4 (nunc 6) ad Anastasium cap. 5 sit manifestum. Si qua, inquit, causa major venerit, quæ a tua fraternitate illis presidente non potuerit definiti, relatio tua missa nos consulat : ut revelante Domino, cujus misericordiam profitemur esse quod possumus, quod ipse nobis aspiraverit rescribamus.

2. Inuitati fraires in causis maximis, etc. Illæ quoque diocæ causas majores maximasque, quæ in provinciis terminari nequibant, non e solius exarchi nutu pependisse, sed easdem in concilio episcoporum et diversis provinciis evocatorum discussas finitasque fuisse.

3. Quoniam hoc et canonum definiti auctoritas, et ipsa servandæ unitatis ratio. Canon scilicet Nicænus 16, Sardicenses 18 et 19. Immo et (a) ad Carthaginensis 1 can. 5 respicere mihi videtur sanctus Leo, non minus quam ad illos : unitatis enim servandæ ratio quam commemorat, et consensus scripto tradit mentione, nec ad Nicænum, nec ad Sardicense pertinent. Nicænum enim neutrum continet ; Sardicense de unitatis ratione habet nonnihil ; sed Carthaginense utrumque discretis verbis expressum habet hoc modo : Pri-

vatus episcopus Vegesitanus dixit : Suggero sanctitati vestræ ut statuat non licere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui, neque apud se retinere nec laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia ejus episcopi de cujus plebe est. Gratus episcopus dixit : Hæc observantia pacem custodit : nam et memini in sanctissimo concilio Sardicensi statutum ut nemo alterius plebis hominem usurpet ; 1351 sed si forte erit necessarius, petat a collega suo, et per consensum habeat. Vide et superiorem epistolam 12 (nunc 14) sancti Leonis ad Anastasium in causa Attici, cap. 9.

Mirantur porro nonnulli quod Gratus Sardicensem potius quam Nicænam synodum in confirmationem sententiæ Privati adduxerit, magnumque inde suffragium accessit illi synodo. Verum non est quod tanquam hoc faciant, nec ullum latet hic mysterium : scilicet Gratus interloquente audiens Privatum contra alienorum clericorum subreptionem, hoc primum allegavit, quod magis memoriæ insederat. Sardicensis autem potius quam Nicæna synodi meminit, quia et illa recentior, et illius pars ipse fuerat cum plurimis Africanæ diocesis episcopis : hæc enim est hominum indoles, ut ea potius in medium proferant quæ ipsi vel testibus, vel suffragantibus, vel actoribus cogitare, quam quæ ex aliorum relatione perceperunt ; ob id etiam quod pacis et concordie ratio, cujus mentionem fecerat, in Sardicensi concilio fuerat prolata, non item in Nicæno. Denique hoc ad conciliandam Sardicensibus canonibus auctoritatem, eorumque usum in Africa comprobandum, (b) infirmum esse inde patet, quod nec profuerunt ipsa canonum verba, nec ab aliis laudantur, nec citantur 1352 nisi ex recenti forte rerum illic actuum memoria, non vero ex archivis Ecclesiæ Carthaginensis, in quibus asserta non fuisse, tum hæc, tum Africanorum Patrum sub Aurelio congregatorum epistola ad Cælestinum P. R. abunde testantur.

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(a) Cum Leo canones allegat, semper intelligit Nicænos et Sardicenses Nicænorum nomine signatos, quos sola Romana Ecclesia, et in tractatu de antiquis canonum collectionibus tomo III videmus, ad hujus pontificis usque tempus recuperat. Quod si qua ratio affertur quæ in aliis canonibus invenitur, hoc per accidens est : plures enim eandem rationem in se eadem excogitare queunt.

(b) Hæc canonum Sardicensium commemoratio a Gratiano facta in concilio Carthaginensi non ita infirmum est auctoritatis eorundem argumentum, uti hic a Quesnello traducitur. Infirma potius est hujus ratio, quod Gratus non profert ipsa canonis verba, sed utitur verbo memini ; nam in conciliis verba aliorum canonum recitari non solent. Verbo autem memini usus est etiam Cyprianus Cordubensis in synodo Sardicensi cap. 14, loquens de Eliberitana synodo, quæ sane apud Hispanos maxime auctoritatis fuit. Quis porro credat Africanos non magis fecisse concilii Sardicensis canones, nec eorum aliquod exemplar secum detulisse in Africam, cum ab Africanis episcopis præsentibus fuerint firmati, et unus eorum canonum pro ipsa potissimum Africa, Grato, ut videtur, in scriptis, editus fuerit ? Quod si sub Cælestino hos canones Afri ignorarunt, id ex eo profectum videtur, quod iidem Afri satis instructi recentioribus canonibus, quibus veteres reprobantur, non nihilum verarentur in evolvendis antiquis, qui in archivis custodiebantur. Certe concilium Carthaginense sub Grato, quo Sardicense concilium laudatur, erat in archivis Ecclesiæ Africanæ, unde ejus canones inventi fuere non solum sub Bonifacio Carthaginensi in libro Canonum, ex quo unum ex iisdem synodo anni 525 insertum fuit, verum etiam sub Aurelio et Augustino tempore synodi Carthaginensis anni 419, in

quæ duo ex iisdem canonibus repetiti inveniuntur ; et nihilominus eos ignoravit Augustinus, cum anno 400 adversus Donatistas scripsit. Cum enim ab illis objecta fuisset epistola Sardicensis ad Donatum Carthaginensem, si eos Grati canones cognovisset, faciliorem et efficaciorum responsonem dedisset, quæ Donatistarum fraus fuisset evidenter evicta, nimirum Sardicense catholicum concilium, cui non Donatus, sed Gratus Carthaginensis interfuit, ut ex laudato canone dicitur, ad Donatum pseudo-episcopum Carthaginiensis non potuisse objectas litteras scribere ; indeque multo evidenter confirmasset, illud concilium, quod Sardicensis inducto nomine ad Donatum scripsit, Africanorum fuisse conventum ; verum autem Sardicense cum solo Grato et aliis Africanis catholicis, non autem cum Donato et schismaticis Donatistis communicasse. Fatendum quidem est Africanos in epistola ad Cælestinum indicare se in questione de duobus canonibus Sardicensibus, qui tamquam Nicæni allegati fuerant, non solum evolvisse Nicænos canones qui in suis archivis exstabant, sed etiam synodorum exemplaria ; et in nulla Patrum synodo eos reperisse. Nullum ergo Sardicensis concilii exemplum in eorum archivis existitisse videtur. At si negari nequit quod aliquod actorum Sardicensium exemplum ab Africanis allatum fuerit in Africam, cum aliqui canones Afrorum causa conditi fuerint, et cum iidem actus ab aliis Africanis teste Athanasio subscripti, dicendum erit Africanos Cælestini tempore in evolvendis archivis non omnem diligentiam adhibuisse, quam cum sequenti sæculo Ferrandus Carthaginensis commodius posuit, eosdem canones ex aliquo exemplo peculiari divisione transcriptos nactus, breviationi canonum inseruit.

AD EPISTOLAM XIV.

APUD QUESNELLUM III.

Anastasio Thessalonicensi episcopo.

1. Nulla est consularis nota huic epistolæ ascripta, cujus ope (a), quo anno data sit, possit intelligi. Non temere tamen hanc assignamus quadringentesimo quadragésimo quinto. Superiori quippe anno commissæ sunt Anastasio vices apostolicæ sedis per Illyricum aliasque annexas provincias, ac proinde non potest prius esse scripta. Quæ enim æta sunt et præsumpta a Thessalonicensi episcopo ex vicaria illa auctoritate Leonis, adversus Atticum veteris Epiri Metropolitanum, ipsius Attici comprovincialiumque ejus Romam usque proficiscentium iter diuturnum, causæ illorum omnium ventilatio in Romano judicio habita, unius saltem anni spatium consumpsere, ut ante medium sequentis anni scribi non poterit epistola: quod insuper confirmant **1353** hæc Leonis verba, cap. 1: *Abundant enim apud te, inquit, monitorum scripta fratrorm, quibus te de omnium actionum temperantia nostrorum instruximus, etc.* Scriptam autem esse ante quadringentesimum quadragésimum sextum ex epistola sequenti (*nunc præcedenti*) quæ die 6 Januarii data est, certo eruere mihi videor. Primo enim, totum illud dissidium Anastasii cum provinciarum illarum metropolitanis contigisse probabile est occasione vicariatus a Leone dati, et intra illud biennium quod intercessit a prima Leonis ad illos epistola usque ad eorundem consensum, quem indicat epistola posterior (*nunc præcedens*); nec tantæ dilationis causa alia apparet, quam idem dissidium; quo composito, manus dedere, 2° Plura revera habet posterior (*nunc præcedens*) seu 13 epistola, quæ pacem et concordiam non multo ante resaram indicant. 3° Cum capite 2 ejusdem monet metropolitanos ne se conciliis denegent ab Anastasio indicendis, hæc addit: *Maxime cum moderatio nostra providerit ut non frequens, neque pro levis causis conveniendi necessitas indicatur, et binos ternosve episcopos de singulis provinciis adesse sufficit: ut leve fiat paucis quod multis esset onerosum.* Quibus verbis quis non videat indicari a Leone caput 10 hujus epistolæ, in qua Leo hæc verba habet: *In evocandis autem ad te episcopis moderatissimum te esse volumus: ne per majoris diligentis speciem fraternis videaris gloriam injuriis. Unde si causa major aliqua exstiterit ob quam necessarium est fratrum advocare conventum, binos de singulis provinciis episcopos... ad fraternitatem tuam venire sufficit, etc.* 4° Quod sapon Leo hujus epist. cap. 5: *Ut nullus invidis et non potentibus ordinetur, nec sine cleri plebisque consensu, decretum est propter ordinationem episcopi Thessalonicensis invidis et repugnantibus consecrari, de quo retulerat Anastasius, ut ex posterioris (*nunc prioris*) seu 13 epistolæ cap. 5 habetur.* 5° De alieno clerico, invito episcopo ipsius, non suscipiendo utraque statuit: hæc cap. 9, sequens (*nunc præcedens*) cap. 4. 6° Denique hanc ad Anastasium epistolam vel eodem die vel paulo ante scriptam designat Leo in calce subsequentis: (b) *Plenus vero, inquit, observari debent, quæ auerari ad ipsum fratrem et coepiscopum vestrum Anastasium scripsimus, eaque in vestram notitiam litteris ipsis volumus pervenire.* Hæc de anno data epistolæ. Cæterum subit mirari in dissidio, quod anno 517 inter Thessalonicensem et Nicopolitanum episcopos ortum est, præsentis epistolæ mentionem factam non fuisse, cum Thessalonicensis Ecclesiæ juribus lucis affunderet plurimum.

2. *Auctoritate.* Ita plerique codices **1354** ac etiam Dionysius exiguus et Isidorus cod. Ms. Antiochenis tamen, Victorinus, Thuanus usus, et Treopi-

A thœanus, et edit, ad marginem, habent *sedes*. Nullum in sensu discrimen.

3. A nobis. Ita codices Thuanus quinquæ, Corbeiensis, Cantabrigensis, Treopithecæus, Isidor, mss. et Dionysius Exiguus, pro quo alias legabatur, *Ab apostolica sede*.

4. *Sed ab his qui quæ, etc.* Hunc locum restitutum ex Dionys. et Cresconio et mss. codd. Corbeiensis, Cantabrigensis, Treopithecæo, et Thuanus quinquæ; veterem tamen lectionem exhibemus: *Sed qui quæ sua sunt quærent, non quæ Jesu Christi, facile ab hæc lege discernuntur; et dum dominari magis quam consulere subditis quærent, placet honor, inflat superbia, etc.* Quis hæc intelligat?

5. *Metropolitanus, Cræta, Nical, Canisius, Sibaridus, Sarius legunt Nicopolitanus.* Certum est, vel ex subscriptionibus Chalcedonensis concilii Nicopolitanum episcopum reapse veteris Epiri metropolitanum fuisse, et ex contentione quæ inter Nicopolis antistitem et Thessalonicæ episcopum orta est temporibus Hormisdæ PP. apparet illum Epiri metropolitanum avide arripuisse occasionem sese a potestate Thessalonicensis eximendi, quam ex Acaciano schismate, cui adharebat Thessalonicensi, tunc antistes, nactus fuerat; quod etiam ante S. Leonis tempora tentatum erat, ut testantur epistolæ Bonifacii pape ad Rufum et ad episcopos Illyricos apud Holstenium, vel tom. IV concil. Labbei p. 1702; ex quibus colligitur (c) plurimos illarum regionum episcopos status sedis Romanæ pro vicariatu Thessalonicensi emissis non acquiescisse, ægreque admodum passos esse Thessalonicensi episcopo se subijci. Unde suspicor totam illam controversiam, quæ hac epistola ventilatur, inde natam esse, quod Atticus synodo Thessalonicæ ab Anastasio indictæ præemptem se sistere seu distulisset, seu renuisset, excusationem infirmitatis, ut querebatur Anastasius, obtendens. Hoc enim inter cætera privilegium erat Thessalonicensis episcopi, velut sedis apostolicæ per illas regiones vice fungentis. *Ut* (verba sunt Innocentii ad Rufum) *cum aliqua ecclesiastica ratio vel in qua, vel in memoratis provinciis agitata cognoscendaque fuerit, quos velis episcoporum socios quibuscumque de Ecclesiis assumas tecum; quorum et fide et moderatone quidquid necessitas causave flagiterit, optime dirigas arbiter, et præcipuus, quippe a nobis lectus, definitus intercessor.*

Huic præsertim ordinationi sæpe restiterunt; ita ut Sixtus et Leo hoc imprimis sollicitus commendare coacti sint, ut evocatus **1355** ad synodum metropolitanorum nemo venire contemperet, nec congregationi sanctæ, ad quam festinare debebat, se denegaret. Vide Stephanj Baluzij appendicem ad librum xv Petri de Marca. Lege et epistolam Sixij pape in collectione Romana Holstenij, vel tom. IV recentioris editionis Conciliorum, et sequentem (*nunc præcedentem*) epistolam Leonis, cap. 2, quam cum hujus cap. primo si contuleris, judicabis eam fuisse quam diximus epistolæ occasione Atticique causam,

6. *Astrictione.* Ita edit. Merlul, Crabbi, Nicolij, Sarii et ms. cod. Victor. in aliis plerumque leg. *afflictione*, quæ minus convenit. Vox ista antiquis familiaris, et æa Leo ipse non semel utitur.

7. *In exhibitionem insonis antistitis. Exhibere, in jure civili, est præsentiam corporis præbere: unde et exhibitio est alienus, ut ita dicam, presentatio; de qua in Cod. lib. ix, tit. 3, de Exhibendis et transmittendis reis.* Recte Leo noster objurgat Anastasium quod exhiberi fecerit insonem antistitem et nullo vel falso insinulatum crimine; in eodem enim, tit. 3, edictum est imp. Grat., Valent. et Theodos. Aug.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc epistolam post præcedentem scriptam ostendimus annot. 1 (Cod. 866, n. 7).

(b) His verbis aliam, quæ intercedit, indicari epi-

stolam probavimus annot. 16 in epist. 13.

(c) De nonnullis certum est, de plurimis non item,

quo jubent *ex longinquo si quis est accientus, non prius insimulanti, id est accusatori, accommodetur assensus, quam solemniter lege se vincerit, et in pœnam reciproci stylo trepidante recaverit.* Adierat igitur, id est, per libellum convenerat Anastasius præfectum Illyrici, ut Atticum litteris tractoris ad synodum parere renuentem, exhibendum pronuntiaret: *Neminem enim exhibendum esse in iudicio præcipiunt imperat. Valent. Theodos. et Arcad., nisi de cuius exhibitione iudex pronuntiaverit.* Præfectus Thessalonica Nicopolim executionem, ut Leo vocat, *terribilem* mittit, id est executorum publicorum turmam seu ministrorum quorum officii est mandata et sententias ad effectum perducere, l. *Executores, c. de Executoribus* tit. 61. *Quæ executio, inquit Leo, omnia sibi officia publica ad effectum præceptionis, præfecti videlicet, adjungeret.* Officia publica dicit officiales ipsos et ministros magistratum ac præsidum, quorum plures eodem tit. 61 nominantur: compulsores, exactores, admonitores, portitores præcepti, agens in rebus, vel palatinus, vel apparitores illustrium potestatum, etc. Horum ministerio Atticus *a sacris Ecclesiæ adytis* extractus dicitur, vel quod relicta Ecclesia sua Thessalonica statim proficisci coactus sit prætoriana præceptione, vel etiam quod violenta manu extractus e sacrario, in quo ab executoribus inventus erat. *Cui non ob molestiam ægritudinis, non ob sævitiam hiemis darentur induciæ:* has rationes particulares communi legi subjungit. Nam Grat., Valent. et Theodos. imp. in Cod. lib. ix, tit. 3 *de Exhibendis, spatium sufficientium dierum, non minus tamen triginta tribu jubet exhibendis.* Patet ex his et quam diserte injuriam Attico illatam describat Leo noster, et quam propriis atque ex ipso jure desumptis **1356** vocabulis utatur: adire præfecturam, exhibitio, executio, officia publica, insimulatus, induciæ, civilia, etc., quæ tironum gratia annotare operæ pretium duxi.

8. *Civilia. Civile,* apud jurisperitos, prætorio opponitur. Unde forsitan S. Leo hac voce a foro assumpta innuit, non se præfecturæ potestatem, quemadmodum fecerat Anastasius, aditum, sed ex propria sedis suæ auctoritate acturum fuisse et responsurum. *Civilia* quoque ea verba dicuntur in jure, quæ legitima et imperativa; Papin. in Digest. l. vii, et passim, *civile* pro justo, æquo, legitimo accipi solet: quo sensu et a Leone acceptum puto. E diverso *incivile* dicitur inhonestum, illicitum, iniquum, et contra juris ordinem. BRISSONIUS.

9. *Aut qui unam quidem habeat vel habuerit, sed quam sibi viduam copulari.* Caveant qui prioribus editionibus utentur, ne in errore incurrant, quem mendosa hæc Romanæ editionis aliarumque posteriorum lectio præsert: *Aut qui vel unam quidem habeat, vel habuerit, sed nec qui sibi viduam copulari;* numquam enim Ecclesia removit ab ecclesiasticis officiis unius uxoris viros, sive adhuc viventis, sive jam mortuæ, juxta Apostoli doctrinam. Necessaria ergo imprimis erat correctio, quam nobis collectiones Dionysii et Cresconii, edit. Surii, Nicolini, Merlini et mss. codd. Corb., Cantabrig., Victor., Thuan. et Trepopith. suppeditarunt.

10. *Clericorum.* Strictius usurpat clericum nomen pro iis qui majoribus ordinibus erant initiati. Lectores enim, qui inferioris ordinis clerici plerumque nominantur, uxores ducere et filios procreare poterant, ut expressè ait ipse Leo epist. 2 (nunc 167) ad Rusticum Narbonensem, cap. 3.

11. *Nec subdiaconis connubium carnale conceditur.* Hæc disciplina, cujus testis et assertor est S. Leo tam hic quam in epist. 2 (nunc 167) ad Rusticum Narbonensem c. 3, si cum superiorum posteriorumque temporum usu conferatur, non leves patitur difficultates. Tam enim certo et indubitanter de continentia præcepto quasi passim et ubique subdiaconis præscripto loquitur, ut ex eo argumentum a minori (ut aiunt) ad majus eliciat pro asserenda

A lege continentia superioribus gradibus indicta: cum tamen Gregorii Magni tempore, qui centum et quinquaginta post Leonem annis vivebat, nondum lex illa plene obtinuisse, saltem in Sicilia provincia ad Romani episcopi synodum seu ordinationem pertinente; licet observaretur Romæ. *Ante triennium, inquit (Lib. 1 Registr. epist. 42), subdiaconi omnium Ecclesiarum Siciliae prohibiti fuerant, ut more Romanæ Ecclesiæ nullatenus suis uxoribus miscerentur: quod mihi durum atque incompetentem videtur, ut qui usum ejusdem continentia non invenit, neque castitatem ante promisit, compellatur a sua uxore separari, etc.* Quod durum tunc videbatur Gregorio, tale eidem non est visum, cum scribebat Leoni episcopo Catanensi; ibi enim (Lib. iv epist. 34) prohibet **1357** *ne subdiaconi cum suis uxoribus miscendi se licentia possint, sed ad similitudinem sedis apostolicæ abstineant.* Cum ergo in provinciis a Romana urbe non multum distitis ista continentia lex nondum vigeret Gregorii I ætate, miror quod ex subdiaconorum continentia ut ubique introducta suo tempore arguat S. Leo. Fatendum interim (quod recentiorum Græcorum ignorantiam corruptelamque prodiit) antiquiorum Græcorum Ecclesiam prævenisse Latinam in imponenda subdiaconis continentia necessitate ac cœlibatu. Testis est enim Epiphanius, qui vix sæculi quinti initium attingit, quod sacrosancta Dei Ecclesia eum qui adhuc in matrimonio degit ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad diaconi, presbyteri, episcopi aut hypodiaconi ordinem admittit, sed eum dumtaxat, qui ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus, quod in illis locis præcipue sit, ubi ecclesiastici canones accurate servantur. Quodque nonnullis in locis presbyteri, diaconi et hypodiaconi liberos suscipiunt, id contra canones fieri asserit, seu propter necessitatem, seu propter hominum ignaviam. Loca Epiphanius sunt lib. ii advers. hæreses, contra Catharos hæresi 39 vel 59, et lib. iii Exposit. fidei cathol. num. 21. Qui porro sint canones quos Epiphanius commemorat ignoramus. Dicendum autem, vel ipsum consuetudinem ab omnibus Ecclesiis receptam, ipsaque usu vim canonis obtinentem intelligere, vel canones illos perisse, et a Græcis oblivione damnatos. Illorum tamen vestigium nonnullum deprehendimus in can. 14 concil. Chalcedonensis.

13. *Cleri plebisque consensus postulari.* Vide S. Cypriani epistolam 68 ad cler. et pleb. Emeritæ in Hispania, ubi asserit potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi, quam canones passim conciliorum pontificumque decreta plebi tribuunt, et ut sacerdotes plebe præsentem sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur, de divina auctoritate et traditione, et apostolica observatione descendere. Nec tamen creati a plebe sacerdotes putandi sunt: *Electio enim episcopi, ut scribit episcopalis ordinis vindex strenuus, non est episcopi creatio, sed creationis inchoatio.* Obvia sunt omnibus plura alia Cœlestini, Leonis, aliorumque pontificum de cleri plebisque consensu testimonia et decreta, quibus recensendis abstinemus.

14. *Ejusdem Ecclesiæ.* Ab hac lege discedere majoribus sedibus semper licitum **1358** fuit. De Romana plurimis exemplis constat. De Carthagine testatur Aurelius in conc. Carthag. cap. 55 Codic. can. Afr., in quo et Numidius episcopus hæc ait: *Fuit semper hæc licentia huic sedi, ut unde vellet, et de cujus nomine fuisset conventus, pro desiderio cujusque Ecclesiæ ordinaret episcopum.* Eamdem quoque prærogativam sibi assumpsisse videtur in Gallis nostris Arelatensis episcopus, qui majores sedes per omnia æmulabatur. Multi enim ex Lirinensi monasterio, quod Forojuliensis episcopi ditioni subiectum erat, vel ex aliis monasteriis in aliis provinciis episcopi constituti sunt, ut Honoratus et Hilarius ad Arelatensem, Faustus ad Regiensem, Honoratus alter Hilarii Arelatensis discipulus ad Massiliensem. Ru-

sticus ad Narbonensem: quod Coelestinus PP. moleste tulisse mihi videtur, quem scribentem ad episcopos per Viennensem et Narbonensem provincias constitutos ad Lirinense monasterium oculos convertisse existimo: Alter in alterius provincia nihil præsumat, nec emeritis in suis Ecclesiis clericis peregrini et extranei, et qui ante ignorati sunt ad exclusionem eorum qui bene de suorum civium merentur testimonio, præponantur: ne novum quoddam, de quo episcopi fiant, institutum videatur esse collegium. Ubi etiam vide quamobrem ex ejusdem Ecclesiæ sinu clericos assumi ad ordines sacros statuunt sacri canones.

15. *Vel de diaconis.* Plerumque diaconos, atque inter diaconos primum, magis quam presbyteros in locum decedentium pontificum eligere consueverant, quia apud archidiaconum dispensationem totius causæ et curæ ecclesiasticæ deponere mos erat, ut hæc sancti Leonis verba epist. 84 (nunc 111) declarant; qui proinde pontificio oneri ferendæ magis quam quisquam alius idoneus erat. Exemplum habemus (ne extra Leonis tempora excurramus) in Hilario diacono, qui Leoni successit, et in Leone qui Sixto successit. Sixtus tamen presbyter erat, cum electus est in pontificem: ut vel nunquam invaluisse, vel tunc in desuetudinem abiisse oporteat morem illum Ecclesiæ Romanæ, cujus (a) testis est Photius CP. lib. 1, cod. 183, post Eulogium Alexandrinum antistitem. Eulogius, inquit, archiepiscopus Alexandrinus lib. contra Novatum de administratione ecclesiasticæ, seu potestate Ecclesiæ in recipiendis lapsis (Græcè περί οὐνοποιίας) refert Novatum, Cornelio pontifice, Romanæ esse Ecclesiæ archidiaconum creatum, ad quem ipsum pontificium, pro ejus temporis more, decedente e vita pontifice, deferebatur; archidiaconum enim succedere summo pontifici statutum erat. 1359 Verum hæc, ait Eulogius, superbia laborantem Cornelium, et in suam mortem imminenti cum cognovisset, presbyterum ordinat, omnes sic illi ad supremam cathedram perveniendi spes præcidit.

16. *Sancti Patres.* Nicænos intelligit, qui can. 5 unum concilium ante quadragesimam Paschæ, alterum circa tempus autumnii celebrandum esse statuunt. In quo quidem majores etiam causas discussi ac finire posse satis indicat sanctus Leo, si inter hujusmodi causæ episcoporum depositiones numerari placet, quandoquidem episcopos de majoribus criminibus postulatos, quos convictos depositio manebat, illic judicari statuit, nec ad suam cognitionem transferri, si Thessalonicensis episcopi sopita fuerit causa judicio: quanto minus ergo Orientalium causæ, quæ pari ac Thessalonicensis vicariatus jure ad Occidentalem patriarcham non pertinebant.

17. *Si quis episcopus, etc.* Duo hic notanda veniunt: unum est, non omnem episcoporum ad alias sedes translationem a Leone nostro damnari, sed eas solummodo quæ ex ambitu vel avaritia fiunt. Procli enim CP. ex Cizyci episcopo creati migrationem approbavit Coelestinus Leonis prædecessor litteris antea scriptis Cyrillo Alexandr., Joanni Antiocheno et Rufo Thessalonicensi; ex Socrate, lib. vii, cap. 40.

Alterum, longe graviorem pœnam contra episcopos sedem cupiditatis solum explendæ causa mutantes a sancto Leone decerni, dum illos utraq; cathedra privari jubet, quam quæ a sanctis Patribus decreta fuerat ante ipsum. Synodus enim Nicæna can. 15 vult tantum ut si quis tale quid agere tentaverit, hoc factum prorsus in irritum mittatur, et resti-

tuatur Ecclesiæ cui fuit episcopus. Chalcedonense concilium, post hanc epistolam scriptam habitum, hoc sancti Leonis decretum reformasse videtur, cum can. 5 decrevit: De his qui transmigrant de civitate in civitatem episcopis aut clericis, placuit ut canones qui de hac re a sanctis Patribus statuti sunt, habeant propriam firmitatem. Quamobrem cum Hilarius Leonis successor epist. 1 ad episcopos Tarracensis provinciæ de Irenæo quodam episcopo ab Ecclesia sua ad Barcinonensem translati quereretur, non utraque eum spoliari, juxta Leonis decretum, sed ad primam remitti jubet, juxta statutum Nicænum. Quamquam et Leonis severitas astipulatores habeat Sardicensis Patres, qui can. 1 et 2 laica etiam communione privari jubent episcopos qui de sua civitate in aliam transierint; atque hoc etiam in exitu seu morte, si ad occultandum suum ambitum litteras aut suffragia populorum pecunia redemerint.

1360 18. *Alienum clericum, etc.* Eandem fere exceptionem, quam majoribus Ecclesiis tribui supra notavimus, ut eis liceret ex quacumque Ecclesia episcopum sumere, hic quoque intelligit. De Constantinopolitana et Carthaginensi testantur Balsamio ad can. 17 concilii sexti, et ad Nomocan. Photii tit. 1, cap. 26,

19. *Quibus et si dignitas communis, non est tamen ordo generalis (b).* Illic locus ad depressionem episcoporum olim depravatus fuit: ita enim hactenus in editis codd. legebatur: Quibus etsi dignitas non sit communis, est tamen ordo generalis. Secundum hanc enim mendosam lectionem intra generalem clericorum ordinem episcopos agnoscit, sed non ejusdem omnes dignitatis consortes, contra unanimum sanctorum Patrum sententiam, quibus, ut verbis utar Cypriani, episcopatus unus est atque indivisus episcoporum multorum concordia numerositate diffusus, cujus a singulis in solidum pars tenetur (Epist. 52, seu lib. de Unitate Eccl. cath.). Apud nos enim, inquit sanctus Hieronymus (Epist. 54), Apostolorum locum episcopi tenent. Omnes, scribit idem (Epist. 85, ad Evagrium), Apostolorum successores sunt, Romanus Petri, ceteri episcopi aliorum apostolorum. Porro hoc erant ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis (Cypr., lib. de Unitate Eccl.). Cuncti, ait Hieronymus (Lib. 1 contra Pelag.), claves regni caelorum accipiunt, et ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidatur. Quod et auctor noster hic agnoscit, cum in omnibus et similitudinem honoris, et paritatem electionis conlatur. Vide et Gelasium papam supra laudatum ad epist. 10. Igitur episcoporum omnium dignitas communis, non est tamen ordo generalis, quia omnium caput Petrus, et unitatis originem ab uno (Petro) incipientem sua auctoritate (Christus) disposuit (Cypr. lib. de Unit. Eccl.); et ut hoc ipso loco loquitur sanctus Leo, nisi datum est, ut ceteris præmineret. Quod egregio sancti Augustini testimonio illustrare juvat ex cap. 1 libri 1 contra epistolam Pelagianorum ad Bonifacium PP., quem sic alloquitur: Cum communis sit omnibus nobis, qui fungimur episcopatus officio (quamvis ipse in eo præmineat celsiore fastigio), speculi pastoralis, facio quod possum pro mei particula muneri. Male in vulg. leg. specula pro specula; quod mendum cum prava interpunctione conjunctum perturbat sensum hujus loci, auctori-que mentem obscurat. Leonem emendamus ex fide mss. codd. Corbeiensis, Trecothobani et quatuor Thuan., quibus clarius aliquid et cavillationi minus obivium habent cod. Victor. ms. et edit. Surii, Merlini et Ni-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc testimonium Photii ex S. Eulogio scriptore Græco exeuntis sæculi sexti nihili habendum est. Licet enim scripserit adversus Novatianum, sicut erravit, cum Novatianum, quem Novatum vocat, ex archidiacono a S. Cornelio presbyterum creatum narrat, quippe qui jam ante electionem Cornelii presbyteratuungebatur, ita etiam fallitur dum archidia-

conum succedere summo pontifici statutum prodit.

(b) Hæc lectio emendator a nobis profertur annot. 52 (Col. 675, n. °) ubi etiam æquam ejus sententiam, episcopis quidem haud injuriosam, ac simul gradui præcellentis et auctoritatis summorum pontificum consonam exhibuimus: ita ut exinde nonnulla quæ hic a Quesnello subjiciuntur corrigenda sint.

colini, cum sic legant: *Quibus cum dignitas sit communis, non est tamen ordo generalis.* 1361 Antiquam nihilominus fatenur hujus loci depravationem: Hincmarus enim Remensis in 33 opusculo Capitulorum 55 ad Hincmarum Laudunensem, eodem modo legit, capite scilicet 13, ejus etiam titulus hoc mendo nititur: *Cap. 13: Quod si ordo generalis est omnibus episcopis, non tamen communis est dignitas omnibus.* Deinde Leonis verba in ipso contextu capitis refert. Ab altiore adhuc fonte haustus error est, nempe a Dionysio Exiguo, qui eandem quam rejicimus lectionem exhibet. Ex illa porro Dionysii collectione accipit Hincmarus quidquid decretorum pontificiorum allegat: quod et de hac ipsa epistola liquet ex opusc. 45, de Translationibus, cap. 14, ut mirum non sit parem in utroque errorem reperiri: ideoque pro unico teste uterque habendus est. Magna quidem Dionysii auctoritas, si constaret talem esse missam in Gallias ejus collectionem, qualem eam ipse concinnavit; at contra certum ex inspectione omnium codicum mss. quibus abundat bibliotheca Gallicana, prima omnium exemplaria Dionysiani codicis, quæ huc advecta sunt, pluribus aucta, interpolata, ac vitata fuisse supra (in *epist. 12*) probavimus. Unum in præsentem asseram, in collectione Epistolarum sancti Leonis, quæ ad calcem jacet codicis Romani Dionysiani antiquioris lectionem nostram haberi: hoc de Thuaneo ms. codice spondeo; de Oxoniensi, cujus hanc partem videre non contigit, idem opinandum.

20. *Ne omnes sibi omnia vindicarent.* Ad unitatem conspirant (s) varii distinctique sacerdotum gradus in Ecclesia: *Propterea enim inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio, sit Hieronymus (Lib. 1 cont. Pel.).* Quem transcripsit Gelasius PP. in tractatu ad Græcos in Sirmondi appendice Cod. Theod. pag. 184. Iterum *de illa forma, episcoporum quoque, inquit sanctus Leo, est ordo distinctio, ne omnes sibi omnia vindicarent.* Denique, *olim idem erat presbyter qui et episcopus* (verba sunt Hieronymi [in *cap. 1 Epist. ad Titum*]), et *antequam diaboli instinctu studia in Ecclesia florent... communis presbyterorum consilio Ecclesie gubernarentur.* Non quod pares tunc fuerint episcopi et presbyteri, sed quia nullus presbyter constituebatur, qui sacerdotio pleno et perfecto, quale est in episcopis, non simul oruaretur; isque tunc presbyteri nomine, quod ætatis est, magis gaudebat, quam episcopi, quod nomen est dignitatis.

1362 AD EPISTOLAM XV.

Turribio Asturicensi episcopo.

1. *Ad Turribium, etc.* Mirum est quanta varietate scriptura reperitur hujus episcopi nomen. Grim. cod. habet: *Ad Torisum Asturigenam*; Thuaneo tres et Treopith. cum Surio: *Turbio Asturicensi*; cod. Regius: *Turbio et Tuberio Asturicensi*; Corbeien. et Thuan. 1: *Torebio Asthoracensi*; Isidorus Merc.: *Tornulo Asturigenasi*; Montanus episcopus Toletanus in epistola ad fratres territorii Palentini ad calcem concilii Toletani ut: *Theortibus*. Aliis denique vel *Turibus Asturicensis*, ut Surio; vel *Turribius Asturicensis*, ut vulgo legitur, et nos retinimus; eadem est vox ac illa quæ hodiernis Hispanis *Torres*, nobis Gallis *de la Tour*.

Hunc Turribium constat fuisse episcopum Asturicæ, vulgo *Astorgæ* in Gallicæ provincie, olim sub Bracarensi metropoli, nunc sub Compostellano archiepiscopo pietate, doctrina et zelo religionis insignem fuisse clamant tum ecclesiasticæ tabulæ, in quibus inter vindicatos cœditos connumeratus habetur 16

die Aprilis, tum etiam epistolam, quæ et ad Leonem nostrum dedit, et ad episcopos Hispanos Idacium et Ceponium: quæ ultimas habent Ambrosius Moralez, Historiæ Hispan. lib. II cap. 26; Bivarus, in Commentariis ad Pseudo-Chronicon Dextri; et cardinalis Baronius, ad an. 447. Has etiam Leonis ad ipsum epistolam addidimus: quoniam et illi cognate sunt, et in editione Conciliorum Hispaniæ a Garcia Loaysa, et in ultima omnium Conciliorum collectione prætermisæ sunt, quasi lucem publicam nondum aspiciant.

Locus est in concilio Bracarensi I, cujus occasione questionem movent Baronius ejusque pedissequus Binius, questionem vix serio excutiendam. Verba hæc sunt Lucretii episcopi in illa synodo proloquutis: *Crædo autem vestros beatitudinis fraternalitatem nosse, quia eo tempore quo in his regionibus nefandissimæ Priscillianæ sectæ venena serpebant, beatissimus papa urbis Romæ, Leo, qui quadragesimus (scilicet apostoli Petri successor exstitit, per Turribium notarium sedis suæ ad synodum Gallicæ contra impiam Priscillianæ hæresis sectam scripta sua direxit. Cujus etiam præcepto Tarrasonensis et Carthaginensis episcopi, Lusitanis quoque et Bæticæ, facto inter se concilio, Regulam fidei contra Priscillianam hæresim cum aliquibus capitulis conscribentes, ad Balconium tunc hujus Bracarensis Ecclesiæ præsulum direxerunt. Vult ergo eminentissimus cardinalis 1363 unicum esse Turribium, qui et Asturicensis episcopus fuerit, et eodem tempore Notarius Romanæ sedis, suggillatque tantquam a veritate abhorrentem Ambrosii Morales sententiam, qui duos Turribios distinxit, alterum ad quem Leo scribit, eumque Asturicæ episcopum; alterum per quem scriptis ad Hispaniæ episcopos, qui Roma ingressus est a Leone in Hispanias, ut ejus litteras deferret. Duplex argumentum proferi Annalem ostendit pro sua sententia, tenens utrumque et calle admudum. Si *litteras, inquit, tum ad Turribium episcopum, tum ad synodum celebrandam notario suo, Turribio item dicto, dedisset, utique in litteris ad episcopum scriptis ejus mentionem facisset. Hæc enim eadem: erat, etc.* Eato solemniter fuerit ut in quibusque litteris ejus mentio fieret per quem deferrebantur (hoc enim ex abundantia juris eundem, tametsi nullum nizam fundamentum). Hoc etiam ipse præsertim fuisse fatetur. Sed ut idem wantius ad synodum totius provinciæ missus in epistola ad Turribium scripta nominaretur, nulla necessitas fuit. Ad istum enim rescriptis per eundem diaconum, a quo ejus litteras acciperat, et ejusdem in suo rescripto mentionem habet: ad synodum vero seu provinciam illam episcoporum Hispanorum, a quibus nullas habuerat litteras nuntique nuntium, per Turribium e latere suo directum litteras misit. Hæc enim est, quod solemnissimum esse assero, ut cum Romani pontifices ad synodum vel ad episcopos aliquos pro alicujus momenti negotio scribebant, per aliquem e suis ad hoc imprimis destinatum id facerent, non vero per alienum clericum: quod si commisisset Leo, hæc ex aliquo contemptu descendisse proculdubio suspicanti essent Hispani antistites. Deinde ut adhuc rationem Baronii in ipsam retorqueamus, hujus nomen litteris inscribi solebat, qui litteras ipas deferendas accipiebat, et revera defererebat, sive diaconus ille esset, sive notarius; non vero nomen ejus cui portator ipse commendabatur. At nec Turribium Asturicensis has Leonis ad Hispanos episcopos litteras Roma detulisse dici potest, nec eandem ipse a diacono suo accepisse deferendas; quis enim hanc episcopo provinciam demandari vult? Unde ex eo quod omnia, quæ in hoc negotio tractanda erant, Turribii episcopi curæ ac sollicitudini*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(s) Cum omnes episcoporum gradus ad unitatem conspirant, tum vero ipsius unitatis centrum idcirco collectum fuit in Romana sede et in successoribus S. Petri, ut per omnes gradus episcoporum ad unam

Petri sedem universalls Ecclesie cura conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret. Sic in se S. Leo hac in epistola c. 11.

commissa sunt a sancto Leone, cum argumentum se-
eundem deducit Baronius, ut probet litteras per
eundem latas esse ad episcopos Hispanos, videtur
oblitus esse quidam sit discrimina inter episcopum
rebus Ecclesiæ sacerdotali sollicitudine incumbentem,
et diaconum, vel notarium episcopi mandata ex præ-
scripto exsequentem, et huc illicque litteras hujus
instar deferentem. Mitto quod notarii vox nunquam
in ecclesiasticis **1364** monumentis in eo significato
usurpatur quem ei assignat auctor ille, ut scilicet eum
notarium dicas, qui quod agitur in provinciis ad Ro-
manam sedem referre ac notum facere satagit.

Præterea cum (a) tres epistolas Leonis omnino
distinctas agnoscere cogamur, partim ex ipso Leone,
partim ex Lucretii Bracarenensis interlocutione, non
item cogimur eodem tempore missas existimare. Ita
enim sese res, ut ego quidem reor, habuit. Monitus
a sancto Turribio Asturicensi Leo noster de pro-
gressu Priscillianæ hæreseos quæ per Hispanias
grassabatur, statim quibus remediis tam nefandæ
pesti occurreretur cogitare cepit. Nec aliud promptius
occurrit, quam ut generalis Hispanorum episcoporum
cœnis congregaretur, qui de statu rerum inquirerent
decernerentque. Quamobrem litteras ad Turribium
Asturicensem ejusdem diacono Pervinco, ut habet
Idatii Chronicon, tradidit perferendas, in quibus eum
de congreganda generali synodo monet: *Habeatur
ergo, inquit, inter vos episcopale concilium, et ad eum
locum qui omnibus opportunus sit, vicinarum provin-
ciarum conveniant sacerdotes.* Verum cum ad ejus-
modi convocationem faciendam nulla inesset Turri-
bio auctoritas, quippe qui metropolitanus non erat;
sed potius inter Galliciæ comprovinciales episcopos
ultimus, necesse fuit ut de toto hoc negotio Hispani
monerentur episcopi. Itaque ad Tarraconenses, Car-
thaginenses, Lusitanos, atque Gallicos scripsit san-
ctus Leo, eosque ad concilium synodi generalis rite
celebrandum hortatus est. De quibus litteris ipsum
Turribium monuit, ut ejus cura omnibus episcopis
redderetur, totumque negotium ad optatum finem
perduceretur. Sed cum per illam tempestatem sub
diversa ditione jacerent Hispanici illæ provincie,
Galliciam occupante Rechila Suevorum rege, cæteris
sub Gothorum imperio degentibus, non potuit Leonis
desiderio satisfieri: quoniam Galliciæ episcopi cum
episcopis aliarum provinciarum convenire permisi
non sunt. Et id quidem jam tum augurabatur sanctus
Leo, cum ad Turribium scribebat. Si autem, inquit,
*aliquid (quod absit) obstiterit quominus possit celebrari
generale concilium, Galliciæ saltem in unum conve-
niant sacerdotes, quibus congregandis fratres nostri
Idatius et Ceponium imminuebunt, conjuncta cum eis
instantia tua.* Dubium autem non est quin plures
menses post receptam Leonis epistolam a Turribio

A intercesserint, antequam ad singulos Hispaniarum
episcopos litteræ Leonis transmitterentur, ut de hoc
negotio deliberarent, inter se illarum Ecclesiarum
primates, ut principum voluntatem explorarent,
licentiamque ad concilii plenarii congregationem
1365 conarentur obtinere; quod cum frustra de-
mum tentari a se perspexerunt, renitentibus princi-
pibus, tum de Galliciæ synodo habenda initum est
ab illius provincie episcopis consilium. Hoc rescivit
sanctus Leo, vel scribente iterum Turribio, vel re-
deunte nuntio, quem ad quatuor illarum provincia-
rum antistites cum litteris delegarat, esseque e re
Ecclesiæ existimavit, ut ad synodum quæ parabat,ur,
vel jam etiam coacta erat, scriberet; et hæc sunt
scripta, quæ per Turribium notarium Romanæ sedis
ad synodum Galliciæ contra impiam Priscillianæ hæ-
resis sectam directa esse a Leone commemoravit
Lucretius in Bracarenensi concilio.

B Porro dum pararetur concilium Galliciæ, vel eo
jam soluto, aliarum quoque provinciarum episcopi
conventum inter se fecerunt, eodem Lucretii teste,
secuti hac in re consilium Leonis; in quo regulam
fidei cum aliquibus capitulis describentes ad Balconium
tunc Bracarenensis Ecclesiæ præsullem direxerunt.
Eam, inquam, regulam fidei, quæ male concilio To-
letano I ad an. Christi 400 atexitur, cum revera sit
hujus Hispanici quatuor provinciarum concilii, ut vel
ex titulo regulæ subjunctorumque capitulorum ar-
guitur, qui eadem habet quæ Lucretius in sua inter-
locutione; sed imprimis ex Bracar. I concilio, quod
utrumque Hispanicæ illi synodo Leonis tempore et
præcepto congregatæ asserit. De hac fidei regula plura
in dissertatione 14.

C Ex dictis patet non simul missam esse epistolam
hanc ad Turribium nostrum, et alteram, quam ad
synodum Galliciæ scriptam testatur Lucretius: hæc
enim nondum erat congregata, nec tam cito coactam
fuisse videor mihi in hoc ratiocinio certo evin-
cere.

1366 Eodem fere tempore habitas esse duas il-
las synodos, unam Galliciæ, alteram quatuor provin-
ciarum, et Baronius fatetur, et Lucretii interlo-
cutio manifeste declarat. Cum autem postrema hæc
coacta est, tunc Balconius Bracarenensis erat episco-
pus: non videtur autem idem hujus civitatis Eccle-
siam rexisse cum scribebat sanctus Leo ad Turri-
bium aliosque Hispanos episcopos; sed probabile est
admodum vel Idatium, vel Ceponium in hac sede
fuisse collocatum. 1º enim hoc videtur probari ex
epistola quam Turribius scripsit ad utrumque illum
episcopum, cum primum Priscillianæ sectæ impium
dogma grassari animadvertit: cur enim ad illos epis-
copos, cæteris prætermisissis, querelas suas direxis-
set, nisi quia (b) metropolitana auctoritate supra cæ-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Tres hæc Leonis epistolas optime distinguit
Quesnellus, sed earum occasionem ac tempus nos
exactius constituimus in dissert. de epistolis deper-
ditis, n. 17, 18 et 19.

(b) Cum S. Leo in fine hujus epistolæ inter Galli-
ciæ episcopos Idatium et Ceponium nominet, Ques-
nellus hos duos Galliciæ metropolitanos, et Idatium qui-
dem Lucensem, Ceponium autem Bracarensem epis-
copum fusius conjectando traduxit. At præterquam
quod perperam interpretatur concilium Lucense anni
869, in quo, Gallicia provincia divisa in duas, Lu-
censi sedi tum primum attributum traditur jus me-
tropoliticum, quod per hocce tempus uni Bracarensi
competebat, falsum omnino est Idatium Lucensi Ec-
clesiæ præfuisse. Idem enim Idatius, qui in præmio
ad Chronicon se episcopum creatum indicat circa
annum 427 aut 428, et ad annum 431 se episcopum
nominat, Agrestium Lucensem episcopum disertè
appellat ad annum 433, non vero circa annum 430,
ut Quesnellus in hac eadem notatione signavit. Ce-
ponium vero Bracarensem episcopum non fuisse li-

quet ex prima Bracarenensi synodo, et ea fidei regula
quæ ab Hispanica synodo cum Leonis præcepto ad
Balconium missa, hunc Balconium, non vero Ce-
ponium Bracarensem episcopum nominat. Quod si Bal-
conius Bracarenensis, ad quem Avitus anno 416 scrip-
sit epistolam de reliquiis S. Stephani, non credatur
D diversus a Balconio, qui sub Leone vitam agebat,
multo magis rejicienda cognoscatur Quesnelli opinio,
qua Balconium Ceponio suffectum existimat. S. Leo
autem idcirco Idatium et Ceponium congregandis
Galliciæ episcopis adversus Priscillianistas præcipuus
nominavit in epistola ad Turribium c. 17, non quod
ejus provincie episcopi metropolitana dignitate præ-
emuerent, sed quod ex Turribii epistola ad eosdem,
quam S. pontifex cum libello Turribii acceperat,
eorum antiquitatem ac meritum cognoscens, ipsos
maxime idoneos credidit, qui Turribium juniorem
episcopum contra Priscillianistas in cogenda Galliciæ
synodo maxime juvarent. Vide admonitionem in epi-
stolam Turribii ad Idatium et Ceponium, quam ap-
pendici epistolarum supra inseruimus. Hinc Idatius

teros eminebant, atque ideo eisdem hujus nefandæ hæresis compescendæ cura ac sollicitudo spectabat? 2° Eisdem metropolitanos fuisse provinciæ Galliciæ satis indicat sanctus Leo, cum penes eos curam congregandorum episcoporum intra illam provinciam residere asserit: *Quibus congregandis fratres nostri Idatius et Ceponius imminebunt.* 3° Eumdem Idatium legimus gesta episcopalia habuisse in urbe Asturicensi, cum hujus civitatis episcopo adversus latentés Manichæos, quos suo judicio damnarunt, dirigentes ejusmodi gesta ad Antoninum Emeritensem episcopum: hoc enim testatur Idatius ipse in suo Chronico ad olymp. 306. Tale porro judicium habere in aliena Ecclesia nequaquam potuit, nisi jure metropolitico potitus esset in Galliciæ provincia.

Si porro conjecturis licet in re obscurissima indulgere, facile crediderim jus metropicum jam per illa tempora fuisse penes 1367 duos episcopos in provincia Galliciæ; cujus assertionis istæ sunt rationes.

1. Cum Turribius de Priscillianistarum redivivis erroribus eos monere vellet, quorum officium et potestas erat errores hujusmodi in provincia Galliciæ extinguere, non unicum, sed duos episcopos Idatium et Ceponium conjunctim adiit, velut dignitate et auctoritate pares, ut testis est epistola ad eos scripta.

2. Eisdem cogendæ Galliciæ synodo præsidere debere significat sanctus Leo; quod jus proculdubio metropolitanam arguit dignitatem: nisi enim uterque ea præfuisset, fuissetque liberum sancto Leoni præsidem hujus concilii ex arbitrio constituere, non alium quam Turribium hoc munere ornasset, cujus sollicitudinem industriamque perspectam habebat.

3. Hoc etiam persuadet provinciæ hujus immensa amplitudo: quæ Lucensem synodum anni 569 coegit, ut ex præcepto principis in duas eam provincias ecclesiasticas scinderet, attribuitque Ecclesiæ Lucensi metropolitico juribus; quæ non tam nova institutio mihi videtur, quam pristinæ instauratio: quæ tumultuum bellicorum occasione, antiquitate posthabita, immutata erat, ut in unum episcopum omnia metropolitica jura tunc confluerint.

4. Confirmatur ex eorum sententia qui in hac causa Lucense ponunt concilium in Celenis municipio Lucensis diocesis eodem tempore collectum; hoc enim si verum est, jus metropolitico Lucensi episcopo inesse pene necesse fuit, qui dum Bracarenis in eadem provincia metropolitanus synodum habet Bracari, alteram in eadem provincia propria auctoritate coegerit. Vide quæ in præfatione Tolentani concilii an. 400 referuntur de hoc Celenensi seu Lucensi concilio, quæ male illic inserta, ad Leonis tempora rejicienda esse videntur: tametsi ad propositum nostrum nihil inersit an hujus an superiori ætate Lucensis illa synodus coacta fuerit.

5. In præfatione concilii Bracarenis I, quod prius fuit illo Lucensi, in quo primum divisa dicitur provincia Galliciæ in duos metropolitanos, aliquid mihi videor vestigium deprehendere divisionis jam antea factæ: Bracarenis quippe Ecclesia dicitur *Bracarensis provinciæ metropolitana*, cum dicere debuisset provinciæ Galliciæ, si unica fuisset ecclesiastica provincia. Deinde huic concilio octo tantummodo episcopi adfuerunt, cum quindecim ad minus essent Galliciæ provinciæ episcopi: ut suspicari liceat eos tantum convenisse qui Bracarenis suberant, non eos qui Lucensi. Quod vero primum in Lucensi synodo facta divisio legitur, facile ita interpretor, ut tum primum synodali statuto ac regio præcepto de-

nuo instauratum sit, quod jam ab antiquo in usu fuerat, et per aliquod forsan tempus interruptum, ambitione Bracarenium metropolitanorum. Demum in illo concilio contentioni quæ inter utrumque metropolitanum 1368 fuerat, finis est impositus decreto peremptorio, quod Lucensi metropolitice dignitatem asseruit.

6. Idatius in Chronico, olympiade 303 circa annum 450, hæc narrat accidisse: *In conventu*, inquit, *Lucensi contra voluntatem Agrestii Lucensis episcopi Pastor et Syagrius episcopi ordinantur.* Vide in his verbis plura metropolitice dignitatis argumenta pro Lucensi episcopo. Cur enim apud Lucum convenient episcopi, nisi quia metropolis erat? Cur in illa urbe ordinationes episcoporum factæ, nisi quia metropolitani sedes erat? solemne enim antiquitas fuit ut episcopus vel in propria cui præfiebatur Ecclesia, vel in metropolitana civitate ordinaretur. Cur denique ordinatos illos episcopos fuisse notat contra voluntatem Lucensis episcopi, nisi quia hic erat manifestus canonum contemptus, qui toties vetant ne episcopus citra metropolitani episcopi voluntatem et conscientiam consecratur?

Quæ superius dixi jam paucis colligo. Ac 1° duos fuisse in Galliciæ provinciæ metropolitanos; 2° unum eorum Bracarensem episcopum fuisse, extra omne dubium esse; 3° alterum e nominatis episcopis, Ceponium dico et Idatium, Bracarensem metropolitanum fuisse; 4° videri Ceponium hoc anno 447 Bracarensem Ecclesiam rexisse potius quam Idatium. Oportet enim eum, qui tunc Bracarenis præerat, decessisse ante synodum Galliciæ, cum hujus tempore Balconius Bracarensem Ecclesiam regeret; at Idatius tunc adhuc in vivis erat, si fides libello de duodecim Scripioribus ecclesiasticis, qui Isidoro et Ledephonso subjici solet: *Decessit enim*, inquit ille, *sub Leone principe ultima jam pene senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstrat initio.* Quod etiam patet ex ipso Chronico, quod ultra Leonis papæ tempora ab eo extenditur. 5° Igitur Lucensis metropolitanus fuisse videtur Idatius, quamvis Sigebertus eum Lemicæ episcopum faciat. Sed videtur confundere duos Idatios, quorum unus tempore Leonis, et Chronici auctor fuit; alter Priscilliani olim accusator, qui revera Lemicæ episcopus fuit. Errandi præterea Sigeberto occasio fuit, quod recentior Idatius in præfatione sui Chronici natum se in Lemica civitate affirmat: qui si ejusdem civitatis episcopus fuisset, hoc non omisisset eo loco commemorare, ubi et Lemicæ et suæ in ea nativitatis mentionem faciebat. Melius dixeris videri eum metropolitanam suam dignitatem indicare, cum ibidem de summi præsulis officii creatum dicit: summum est enim inter episcopos provinciæ metropolitani officium, et in fine ejusdem præfationis, ita gemebundus deformem luget ecclesiastici ordinis statum in provincia Galliciæ, ac si ad eum præcipue pertinuisset, velut provinciæ caput; creationibus indiscretis, quas notat, et universa prope modum in divina disciplina religionis occasui ex officio occurrere ac subvenire.

Denique vix locum dubitandi relinquit 1369 Idatius, cum olympiade 310 Galliciæ provinciæ populationem describit, Suevosque apud Lucum direptos narrat. Statim eum hæc subjicit: *Cæpto Idatio episcopo septimo kalendas Augusti in Aquaflaviensi Ecclesia, eumdem conventum grandi evertit excidio.* Manifestum est non de alio eum quam de seipso sermonem habere, nec de alio conventu, quam de Lucensi, de cujus vastatione narrationem inierat; nec aliam ejus episcopalem sedem quam Lucum indicari; Aquafla-

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

qui se in Aquaflaviensi Ecclesia captum tradit circa annum 462, episcopus creditur ejusdem Ecclesiæ, ad quam se post tres menses rediisse commemorat. Hanc autem episcopalem sedem fuisse Quesnellus negavit ex sola nondum probata hypothesis, qua eum

Lucensem metropolitam præsumpsit. Turribii autem amicissimus, eodemque zelo præditus agnoscitur, cum ambo simul an. 445 Asturicæ adversus latentés Manichæos dimicant.

viæis enim Ecclesia, quam commemorat, episcopalis sedes non erat, sed particularis aliqua Lucensis parochia ecclesia.

Jam quod idem Idatius frequenter appellat conventum Bracarensem et conventum Lucensem, suspicor partitionem provincie Gallicianæ his verbis indicare. Provinciam scilicet amplissimam in duas partes divisas puto, quas placuit conventus nomine discernere, et utriusque suam metropolim, uni Bracaram, alteri Lucum attribuere, cum juribus metropoliticiis tam in civilibus, quam in ecclesiasticis. Eodem fere loquendi modo in antiquis præsertimque Africanis monumentis unaquæque provincia concilium appellatur, quod idem est atque conventus.

2. *Epistola sermo, et commonitorii series, et libelli sui lectus.* Tria manifeste distinguit: (a) Epistolam, commonitorium et libellum. *Epistolam* familiarem appellat ipse cap. 17. *Commonitorium*, quod nos vulgo memoriale dicimus, scriptum illud est sexdecim capitulis comprehensum, quod damnatas olim Priscillianistarum opiniones continebat, cuique totidem capitulis respondet hæc epistola S. Leo. *Libellus* denique sexdecim pariter capitulis constans aliud a priori scripti genus est, quo Turribius hæreticorum istorum blasphemias confutavit, ut ipse testis est in fine suæ ad Idatium et Ceponium epistolæ. *Libros* vocat additio ad Isidori libr. de Viris Illustribus superiorum laudata, quibus eadem Priscillianorum hæresis detestata, convicta, atque decenter abdicata fuisse ibidem dicitur. De eodem libello intelligenda videntur, quæ habet Montanus episcopus Toletanus in epistola ad Palentinos, concilio Toletano II annexa: *Hunc*, inquit, *Priscillianum talem fuisse plenius dicit, qui beatissimi ac religiosissimi viri Theoribii episcopi ad sanctum papam urbis Romæ Leonem libros editos legit. In quibus hanc sordidam hæresim explanavit, aperuit, et occultam tenebris suis perfidiaque mabe velatam in propatulo misit. Ex ipsis etenim libris qualiter cavere, quid respondere contra sacrilegos possit, pius lector inveniet.*

1370 3. *Priscillianistarum fœtidissimam apud vos recaluisse sentinam.* Hæc ex Augustino, lib. de Hæresib. ad Quodvultdeum, hæresi 79, mutuatus esse videtur S. Leo. Hujus turpissimæ sectæ cunabula et progressus qui scire volet, atque Sulpitium Severum lib. II Histor. in fine. Videat etiam Hieronymum in Daniel. XI, et ad Ctesiphontem contra Pelagianos; Idatii Chron. olymp. 291, concilia Toletan. I et Bracar. I. De hæc hæresi nihil apud Epiphanium, qui forte eam a Gnosticorum, Manichæorum aliorumque sectis, quibuscum plerique habebant Priscillianistæ communia, non distinxit. Est et apud Augustinum tom. VI consultatio Orosii Hispani ad ipsum, et Augustini ad Orosium responsio, seu liber adversus Priscillianistas et Origenistas. Superiore lectionem fœtidissimam sentinam exhibent omnes excusi codices et aliquot mss. Plerique tamen *sententiam*: Corbeiens. duo, Cantabrig., Thuan. I. Ita et Grimanic., sed alio atramento correctum, atque eadem, ut puto, manu: prius enim *sentinam* legebatur. Pro fœtidissimam quoque manu et atramento iisdem repositum fœtidissimam, quod et Corbeien. I habet et Thuan. I.

4. *Ut auctorem ejus cum plerisque discipulis legum publicarum ense prosternerent mundi principes. Quid loquar de Priscilliano* (inquit Hieronymus ad Ctesiphontem adversus Pelagium scribens), *qui et sæculi gladio et totius orbis auctoritate damnatus est?* Idem habes apud Sulpitium Severum. Sed neque hic, neque ille, nec quisquam alius sanctorum Patrum, qui illo Priscilliano ævo vixerunt, cruenta hujusmodi

A consilia ita approbarunt. Sanctus enim Martinus omni studio egit apud Maximum, ut sanguine infelicitium abstinere, non desinens increpare Idatium, ut ab accusatione desisteret; novum et inauditum nefas asserens ut causam Ecclesiæ judex sæculi judicaret: satis superque sufficere, ut episcopali sententia hæretici judicati Ecclesiis pellerentur. Severus ipse, qui hæc refert lib. II Hist., Priscillianistas parum sanis consiliis, pertinacibus studiis, pessimo exemplo necatos aut exsiliiis multatos esse testatur; Ithaciumque eam ob rem et coepiscoporum communiōne, et episcopatu fuisse privatam, non est qui nesciat. Quæ causa fuit ut Hieronymus in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum Priscilliani necem factioni Hylatii (forte Idatii) et Ithacii tribuat. Quo tamen loco, ut verum fatear, valde suspicor (b) depravatum esse et interpolatum hunc Hieronymi librum; illudque omne quod 1371 de Priscilliano habet, ab aliquo ejus assecla olim esse insertum.

B Vix enim conciliare possis quæ alibi habet seu ad Ctesiphontem contra Pelagium scribens, seu Danielem commentans, cum his quæ in isto Catalogo leguntur de Priscilliano. Hic enim Abilæ eum episcopus vocat; cum a paucis discipulis suis episcopus ibidem constitutus, numquam pro episcopo habitus sit a catholicis, numquam episcopus nominatus, numquam ut talis accusatus vel damnatus reperitur. Nullam præterea ei notam affingit, nec hæreticum appellat: e contra vero ejus accusatores episcopos, ne episcopos quidem nominat, sed potius ut homines factiosos infamat. Denique insignem hæresiarcham, seu potius omnium hæresum antiquarum instauratorem satis habet, si sparsis rumoribus hæreseos a nonnullis accusatum esse indicet, a pluribus eundem simul defensum ita asserens, ut in quam partem sese inclinet lector anceps remanere cogatur. Hic, inquit, usque hodie a nonnullis Gnosticæ, id est Basilidis et Marcionis, de quibus Irenæus scripsit, hæreseos accusatur, defendentibus aliis non ita eum sensisse ut arguitur. Ita anno Theodosii 14, id est, Christi 392, scribit Hieronymus, vir nihil eorum quæ in Ecclesia gerebantur ignarus, post Cæsaraugustanam synodum, post Burdigalensem, post damnatum totius orbis, ut ipse ait, auctoritate Priscilliano, post Damasi, cui ipse aderat, repulsam, talem ut ne in conspectu quidem pontificis admissi sint Priscilliano et socii se illi purgare cupientes. Quin et libro laudato ad Ctesiphontem, Priscilliano vocat partem Manichæi, asserit eum habere partem Gnosticæ hæreseos de Basilidis impietate venientem, et ibidem ac alibi adversus ejus turpitudinem styllum acriter exertit.

C 5. *Sexdecim capitulis.* Ita mss. codic. Barb. 4, Thuan. quatuor, Corb. duo, Trecopith., Cantabrig., Herovallianus Isidori Merc., editiones Crabbi, Canisii, Sighardi, Nicolini, Surii, etc., et recte quidem; revera enim sexdecim tantum capitula commonitorium et libellum Turribii complectebatur, ut ex his capituli 16 verbis patet: *Decursis itaque omnibus quæ libelli series comprehendit, et a quibus commonitoriis forma non discrepat*, etc. Vulgo tamen in excusis legitur: *Decem et septem capitulis*, quibus Griman. ms. suffragatur.

D Notatu porro dignum est, ex sexdecim horum Leonis capitulum seu responsum non modo sententiis, sed et ipsis verbis, conflata fere esse illa capitula quæ a concilio Bracarensi I condita sunt ad clariorem catholicæ veritatis expositionem. Relectis enim approbatisque tam regula fidei, quam subjectis capitulis quæ edita olim fuerant a concilio Tarraconen-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer nostram dissertationem de epistolis perditis num. 16, quam post S. Leonis epistolas dedimus.

(b) De corruptione hujus loci in Catalogo, cui nulli codices suffragantur, non est suspicandum. Vera

causa cur Hieronymus in eo libro alia ratione de Priscilliano scripsit, quam in posterioribus libris, hæc est, quia tunc de ejus erroribus et gestis non ita erat instructus ut postea fuit.

sis, Carthaginensis, Lusitanæ, et Bœticæ provinciarum ex suggestione Leonis coacto, visum est illis Bracarenensis synodi Patribus aliqua etiam proponere capitula, quæ ut magis simplicia **1372** evidentiatque a minus eruditis intelligi facile possent. Quod aptius a se præstari non posse existimarunt, quam si Leonis responsa directa olim ad Turribium ob oculos sibi ponerent et, in compendium missa, sub anathematis pœna suscipienda populis præciperent. Quod feliciter quidem impletum est, ut legenti liquido apparebit. Nullum enim fere verbum est quod a Leone non sint mutuati, nulla Leonis capitula quæ suis non comprehenderint. Priores enim quoque concilii articuli quinque prioribus Leonis capitibus ex ordine respondent; alii cum aliis, eisi nec ordine servato eodem, nec numero, omnino conveniunt. Unicum est Leonis capitulum, quod illi intactum reliquerunt; nonum videlicet, quo refellitur Priscillianistarum sententia dicentium: *Filios promissionis ex mulieribus quidem natos, sed ex Spiritu sancto esse conceptos*. Quam ideo prætermiserunt, vel quia talia non sentire Priscillianistas suo tempore animadverterunt, vel quia ambigua illa propositio catholico sensu defendi poterat, si de solo regenerationis sacramento intelligeretur, quo forte defendebatur ab illis hæreticis; nec enim omnia hæreticorum dicta hæretica sunt.

6. *Sed omnis mali ipse sit principium atque substantia*. Ita omnes codices, exceptis Thuanæ uno, qui habet: *Omnibus malis ipse sit, etc.*, et Griman. ac

A Barb. 1, in quibus sic legitur: *Sed omnibus ipse sit principium atque substantia, etc.*; quam lectionem confirmare videtur S. Augustinus, qui libro de Hæresibus ad Quodvultdeum, cap. 70, inter Priscillianistarum dogmata hoc recen-set, quod a maligno principe istum mundum factum fuisse asserunt, et opificium omnis carnis, non Deo bono et vero, sed malignis angelis tribuunt; quod et de totius mundi creatione eisdem sensisse cap. 14 hujus epist. testatur Leo. Judicet lector et ellgat.

7. *Sine corpore*. Ita e Thuanæis codic. unicus cum Trecopithæano, quem ex illo transcriptum dixeris, ita in omnibus ei concinit; ita etiam Herovallianus Isidori Merc. cod. ms. Cæteri tam exarati manu, quam excusi etiam Isidorianæ Merlini collectionis, habent: *In corpore*. Sed huic lectioni priorem quam reposuimus anteponendam esse nemo est qui non intelligat, tam ex sermonis contextu, quo animas corporibus postmodum inclusas fuisse a dæmonibus asserit, quam ex Augustini verbis de hæresibus cap. 70, quæ auctori nostro ob oculos sui se et sensus et verborum similitudo arguunt. *Hi, inquit, animas dicunt ejusdem naturæ atque substantiæ cujus est Deus, ad agonem quemdam spontaneum in terris exercendum per septem cælos et per quasdam gradatim descendere principatus, et in malignum principem incurrere, a quo istum mundum factum volunt, atque ab hoc principe per diversa carnis corpora seminari.*

1373 **8.** *Dictinii tractatus*. (a) Dictinium fuisse

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Quidquid in hac annotatione Quesnellus disserit de ejectione Dictinii, innititur Idacii testimonio, quod in prima Leonis editione altatum, in secunda fatetur apud Idacium non reperiri. Excitatus nimirum fuerat Tillemontii literis ut eum locum ubinam apud Idacium esset indicaret. Hinc se deceptum detexit, et solum excusationis causa eum locum non abs se confictum, sed aliquo ex libro, cujus oblitus est, bona fide descriptum testatur. Licet vero agnoscat et indicet non obscure hoc testimonio deficiente ea omnia corruere, quæ in tota annotatione illi *substructa sunt*; cum tamen multas conjecturas adhuc congresserit, more suo, quibus suspecta reddantur exemplaria professionum Symposii et Dictinii Toletano i concilio subjecta, nec non sententia ejusdem synodi, quæ Ambrosius Morales ediderat; cumque de his documentis, ac de aliis nonnullis rebus ad idem Toletanum concilium pertinentibus aliquot non leves controversiæ inter eruditos agitentur; nos, qui ex codicibus quos vidimus hac in re aliquid lucis afferre et ea documenta genuina demonstrare posse credimus, rem gratam lectoribus facturos arbitramur, si de iisdem non pauca disseramus.

In recentibus conciliorum editionibus Toletani i, nomine proferuntur viginti canones, tum subijcitur regula fidei contra Priscillianistas, postea exemplaria professionum Symposii ac Dictinii, ac tandem ejusdem concilii sententia. Canones dicuntur editi in Toletano concilio Silicone consule, æra 438, qui characteres anno 400 congruunt. Regula fidei, quam adversus Priscillianistas ex præcepto Leonis fecisse traduntur episcopi Tarraconenses, Carthaginienses, Lusitani et Bœtici, convenit ei concilio, quod idem pontifex convocandum præcepit in epistola ad Turribium, c. 17. Exemplaria professionum Symposii et Dictinii præferunt æram 438, et sententia concilii vivum supponit S. Simplicianum Mediolanensem, aliasque notas exhibet, quæ omnia coherent cum an. 400 cui sane Idacii Symposii et Dictinii retractationem, id est memoratas fidei professiones, assignat. At in iisdem professionum exemplaribus hi episcopi Symposius et Dictinius *sanctæ memoriæ* appellantur, quæ formula scriptum prodiit hoc documentum post eorum mortem, ac propterea post an. 400.

Hæ varix notæ varias inter criticos sententias peperere. Plerique eos canones, professiones fidei, et

sententiam in Toletana synodo editos censuerunt anno 400, vel 405, in quibus Stilico consulatum gessit; regulam vero fidei in alia synodo Leone pontifice anno 447, aut paulo post. Tillemontius tom. VIII. not. 43, in Priscillianistarum historiam pag. 796, etsi cognosceret professiones Symposii ac Dictinii, nec non sententiam synodi conditas fuisse in concilio Toletano an. 400, hæc tamen documenta, uti nunc habentur, excerpta contendit ex ejusdem synodi gestis, et recitata ac inserta in alia synodo sub Leone, huicque præterea non solum regulam fidei, sed etiam canones tribuit hac potissimum ratione, quia de Patribus, qui sub Leone condiderunt regulam fidei, eodem contextu in præmisso titulo, affirmatur: *Ipsi etiam et supra-scripta viginti canonum capitula statuerunt*. Ita hæc omnia ad synodum Toletanam sub Leone habitam referri posse indicat eodem tomo, pag. 524. P. Constantius vero in monito ad epist. 3 Innocentii n. 4, cum incredibile videret canones abjudicari a concilio Toletano coacto an. 400, ad difficultates conciliandas aliam viam ingressus est. Regulam fidei asseruit synodo sub Leone, cætera verò, quæ Toletani i esse non dubitat, ad synodum sub Leone eatenus referri posse autumat, quatenus in ea ante fidei regulam relecti et confirmati fuerint canones 20 in anteriori synodo conditi, quo satis explicatur illud *statuerunt*; post regulam autem professiones et sententia excerptæ fuerint e plenioribus Toletanæ i synodi gestis.

Soli codices ex quibus hæc documenta prodire aliquid subsidii afferre queunt in hac controversia. Canones et regula fidei qui a Merlino primum editi ex manuscripto collectionis Isidorianæ, a collectione Hispanica, quam Pseudo-Isidorus transcripsit, originem ducunt. Porro omnia exemplaria hujus collectionis in prima parte, quæ concilia exhibet, Toletanam i synodum cum viginti canonibus præferunt, solamque fidei regulam subijciunt. Canonibus autem præfigitur universim hæc chronica notatio: *Arcadii et Honorii temporibus sub die xii id. Sept., Stilicone consule*, qua canonum et concilii tempus designatur. Plures ex iisdem mss. libris addunt æram Hispanicam cum quodam exiguo discrimine. Quatuor codices purioris collectionis Hispanice vidit Joannes Baptista Perezus, quos recenset in ms. Val. 4887: Alvendensem Vigilæ, Lucensem, Hispanensem, et S. Emilianam. Nos hac in re totidem codices contulimus, duos pu-

aiunt Asturicensem episcopum, in cuius decedentis A
locum Turribius ipse, cuius epistolam in manibus

habemus, fuerit subrogatus. Hunc patrem habuisse
Symposium seu Synposium episcopum, indicat

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

rioris Hispaniæ, unum Palatinum 755, alterum eminentissimi cardinalis Passionei; tertium antiquissimum Veronensis capituli ms. 59, qui abbreviationem canonum ex Hispanis codicibus ipsa Hispanica collectione antiquioribus continet; quartum denique Vat. 1341, qui collectionem Hispanicam Gallicanæ et minus puræ originis exhibet. Ex his omnibus mss. libris tres æram omittunt, Hispanensis, Palatinus et Vaticanus. 1341. Cæteri sic eam signant. Codex Alvendensis Vigiliæ notat æram 435; præstantissimus Lucensis præfert æram 438; et similiter vetustissimus Veronensis eandem æram sic exhibet: *Ex synodo Toletana æra 438*. Concinit etiam codex S. Emiliani, qui licet in conciliis mutilus Toletano i careat, alibi tamen, ut postea dicemus, exhibet antiquissima excerpta ex gestis ejusdem Toletani concilii, et in his annotatur æra 438. Tandem codex Hispanicæ collectionis apud eminentissimum Passioneum signat æram 439. Ex hac autem, quantumvis diversa, æræ notatione colligitur, synodum ejusmodi non posse produci ad concilium sub Leone, sed Toletanum concilium exigit, quod cum Stilliconis consulatu in eadem inscriptione designato coherereat. Cum autem Stillico his consulatum gesserit, nimirum an. 400 et 405, nullæ autem æræ in mss. indicatæ incident in an. 405, quo Stillico secundo consul fuit; hic secundus consulatus, seu annus 405 intelligi nequit. Cum vero æra 438 in tribus vetustissimis codicibus ascripta anno 400 conveniat, manifestum sit alias duas æras duorum aliorum codicum amanuensium lapsu esse corruptas, et ad æram 438 emendandas esse, ac propterea concilium indicatur Toletani habitum an. 400, quo Stillico primum consulatum gessit: unde eum non *iterum consulem*, ut in secundo consulatu scribi solet, sed simpliciter *consulem* inscriptio nominat. Canones igitur et episcopi eidem subscripti pertinent ad concilium Toletanum anni 400.

Post canones et subscriptiones episcoporum sequitur hæc clausula: *Explicit constitutio concilii Toletani*; quæ in editis Conciliorum omittitur, at a Garzia Leayza ex Hispanis codicibus profertur in editione Conciliorum Hispaniæ. Hæc autem clausula præmissos quidem canones, non vero quæ postea describitur *Regula fidei*, ad eandem synodum spectare ostendit. Id vero apertius patet ex diverso titulo qui in mss. puræ collectionis Hispanicæ statim subjectus, aliud concilium a Leone præceptum epist. 15, c. 17, palam designat. *Incipiunt regulæ fidei catholice contra omnes hæreses, et quam maxime contra Priscillianos, quas episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, et Bælici fecerunt, et cum præcepto papæ Urbis Leonis ad Balconium episcopum Gallicie transmiserunt. Ipsi etiam et superscripta viginti canonum capitula statuerunt in concilio Toletano*; et mox subditur ipsa regula fidei. Postrema verba *Ipsi etiam et superscripta*, etc., nihil moveant: hæc enim additamentum esse perperam insertum ostendimus postea. Codex Vat. 1341 collectionis Hispanicæ originis Gallicanæ cum Isidorianis hanc descripti tituli variam lectionem præfert: *Incipit regula fidei catholice contra Priscillianistas, quam episcopi Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, et Bælici fecerunt ex præcepto papæ Urbis Leonis, et ad Balconium episcopum Gallicie, etc.* Ex hac lectione, qua fidei regula ex præcepto Leonis facta, et ad Balconium transmissa traditur, alia Leonis epistola ad eos episcopos data danda esset, in qua hoc præceptum contineretur. Sed hæc originis Gallicanæ mss. præferendi sunt codices purioris Hispanicæ. In his autem omnibus alia interpunctione legitur *cum præcepto*: unde tres alios codices similes allegat etiam Baluzius, not. 14, in epist. 40 S. Cyrriani, qui *cum præcepto* similiter exhibent. Ex hac autem lectione et interpunctione colligi videtur episcopos memora-

tos, qui sub Leone convenerant, ad Balconium Gallicie metropolitam una cum fidei regula quam condidit misisse etiam Leonis præceptum, seu ejus litteras, quibus præceperat ut omnes Hispani ac præsertim Gallicie episcopi, adversus Priscillianistas qui hanc præsertim provinciam infecerant, synodum cogerent. Vide dissert. de epist. deperditis num. 18.

Post hanc regulam fidei in memoratis codicibus ad aliud concilium Toletanum non transitur; et nec unns quidem exemplaria professionum Symposii ac Dictinii, vel concilii sententiam subjicit. Hæc autem documenta una cum epistola Turribii ad Idacium et Ceponium ab Ambrosio Morales edita fuerunt ex ms. S. Emiliani, qui in bibliotheca regia S. Laurentii Escuriarum servabatur. Cum vero ejus codicis notitiam satis exactam ille non dederit, nec quo loco ea documenta in mss. reperiantur indicaverit, creditum est ea ibidem annexa fuisse, ut in editis, Toletano i; quod cum nulli alii præferant codices inter tot qui hanc synodum continent, ejus codicis fides ac documenta ejusmodi in suspicionem venerunt, aliique hæc supposititia, alii interpolata opinati sunt; alii vero ex formula *sanctæ memoriæ defunctorum propria*, qua Symposium et Dictinius nominantur, ea documenta ad concilium sub Leone habitum traducenda judicaverunt. At Joannes Baptista Perezus, qui ante Ambrosium Morales eum codicem vidit, omnem difficultatem admittit. Is an. 1575, jussu Gasparis Quirogæ, tunc episcopi Conchensis ex mss. Hispanicis conscripsit librum canonum, in quo editorum Hispaniæ conciliorum variantes, inedita vero diligenter transcripta, varisque annotationes, ubi opus esset, adjectæ continentur. Hic autem liber ab eodem episcopo Romam transmissus ad Gregorium XIII, qui id opus præceperat, ut editioni et emendationi Gratiani inserviret, in bibliotheca Vaticana num. 4687 custoditur. Quatuor autem eximii codices Hispanicæ collectionis ibidem laudantur, ac inter hos ms. S. Emiliani, qui his verbis designatur pag. 128: *S. Emiliani codex allatus ex monasterio S. Emiliani de la Cogolla, prope Najaram, scriptus anno Domini 862, ut ibi dicitur; est vero omnium locupletissimus, nam præter communia habet hæc, etc.* Dein postquam, pag. 145, Toletano i perperam additam contendit *regulam fidei*, quæ ad aliam posteriorem synodum pertinet, hæc de præfatis documentis subjicit: *Nunc rejecta hæc concilii Toletani appendice, alteram illi magis germanam substituiamus, quæ in eodem vetustissimo codice S. Emiliani existat, licet seorsim, non hoc ipso loco (ejusdem Toletani) posita; nempe abjuratio hæresis Priscillianicæ facta ab episcopis Dictinii et Symposio, et concilii sententia de communionibus quibusdam episcopis vel reddenda vel neganda; et ea monumenta tunc inedita cum quibusdam annotationibus subnectit. Patet igitur hæc documenta non post Toletanam synodum, sed loco separato in mss. exhiberi. Inter pontificis autem epistolam eadem documenta hoc in codice reperiuntur idem Perezus innuit, cum loquens de epistola Turribii ad Idacium et Ceponium, quæ in eodem ms. una cum prædictis documentis inventa est, hunc ms. librum codicem *epistolarum pontificalium* appellat. Neque enim hunc ita appellat, ac si solas epistolam pontificum contineat, quem et concilia collectionis Hispanicæ exhibere perdidit; sed quia in ea parte, quæ epistolam pontificiam complectitur, illa monumenta inserta inveniuntur.*

Insignis antiquitas atque præstantia singularis hujus codicis alia eximia monumenta exhibentis quæ in cæteris desunt, quæque ab omnibus sincera habentur, omnem interpolationis aut suppositionis suspicionem excludit etiam quoad professiones Symposium et Dictinii, et quoad sententiam concilii, quæ scriptor æque ac cætera ex antiquioribus genuinis

Dictini **1374** ipsius professio fidei in Toletano **A** et emissa in hunc modum: *Sequor sententiam Domini mei*

et patris mei et genitoris et doctoris mei Symphosii. Ab eodem porro Priscillianæ hæresis venenum hauit, a

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

fontibus derivasse credendus est. Ex loco autem separato, in quo ea documenta descripta fuerunt, agnoscimus eadem in vulgatis Conciliorum Toletano **I** perperam fuisse subjecta, ac si non tam documenta ipsa quam introductiones his præfixæ ei concilio tribuantur una cum formula *sanctæ memoriæ*, quæ illi convenire non potest. Separatus hic locus opus pariter indicat distinctum, et a Toletano se junctum, quo quis ex amplioribus hujus synodi gestis hæc documenta ad Priscillianistas pertinentia posterius excerptis: unde is annotata æra 438, cui excerpta documenta in ipsis gestis attributa reperit, Symposium et Dictinium jam defunctos *sanctæ memoriæ* appellavit. Auctor collectionis Hispanicæ dum notavit in proœmio Toletani **I** hujus concilii Patres adversus Priscillianos aliis gestis libellarem direxisse sententiam, hanc sententiam innuere satis duxit, ac proinde ejus excerpti quod sententiam continet auctor non fuit. Num hoc excerptum in concilio sub Leone conditum fuerit, nullo certo indicio proditur. Quoniam vero non hoc solum excerptum; sed et Turribii epistola ad Idacium atque Ceponium missa codici inseruntur, forte excerptor fuit ipse Turribius. Sed absque fundamento nihil affirmari potest. Id autem sufficit ad diluendam omnem suppositionis aut interpolationis suspicionem, quam Quesnellus inspersionis. Excerptor non ipsa integra acta descripsit, sed quidquid ex professionibus ac sententia excerptum putavit, iisdem verbis excerptis quæ in plenioribus gestis invenit. Solum in titulis seu introductionibus quæ sententiæ ac professionibus præmittuntur suis verbis usus, indicium gestorum præbuit, æramque et varios cognitionum dies ad Priscillianistarum causam pertinentes ex iisdem gestis sumptos notavit.

In mss. collectionum Hispanicæ et Isidorianæ verba proœmio canonum inserta de Patribus Toletanis, qui *et in aliis gestis adversus Priscillianos sectatores, et hæresim quam astruxerat, libellarem dedere sententiam*, ostendunt collectorem, qui hoc proœmium scripsit, voluisse solos canones ex Toletano **I** exscribere, non autem gesta in Priscillianos: unde et post canones apposuit clausulam *Explicit*. (Forte collectionis auctor eo concilio sententiam Toletani **I** omisit, quia post canones ejusdem concilii subjiciendam putavit regulam fidei, quæ adversus Priscillianam hæresim expressior et potior visa est.) Consulatus vero et æra satis ostendunt laudatos canones pertinere ad Toletanum anni 400, non vero ad aliud concilium fortassis Toletanum sub Leone habitum, ad quod certum est pertinere regulam fidei, cum præsertim inter subscriptiones saltem tres episcopi, Ortigius in sententia memoratus, ac Patruinus et Hilarius nominati in epistola Innocentii **I**, ad synodum Toletanam, congruant quidem anno 400, non vero an. 447. Adde quod Innocentius **I**, in laudata epistola, c. 6, n. 9, decretum Toletani concilii laudans, quo ordinationes secundum Nicænos canones faciendas statutum fuit, inter locutionem Patruini canonibus præmissam aperte respicit, ut optime observavit P. Coustantius, ac proinde hæc interlocutio cum iisdem canonibus post Innocentium referri nequit. Idacium sane, in Chronico, ad annum Abrahami 2416, præter gesta in Priscillianos disciplinæ, etiam canones huic concilio attribuit. Cum annus Abrahami 2416 inchoarit kal. Octobris anni Christi 399, mensis September ejusdem anni, cui illud concilium in gestis assignatur, respondet Septembri an. Christi 400. Eadem porro subscriptiones et clausula *Explicit* ostendunt etiam prædictos canones neque eo sensu posse tribui concilio sub Leone, quatenus in hoc repetiti et confirmati fuerint ante statuendam regulam fidei, quemadmodum Coustantius credidit. Si enim ex concilio sub

Leone sumpti fuissent, et non potius ex Toletano **I**, atque ab ejus concilii Patribus veluti proprii adoptati fuissent et constituti, ut indicat verbum *statuerunt*; nec subscriptiones Toletani **I** insertæ fuissent, nec post canones et subscriptiones ante fidei regulam apposita fuisset clausula *Explicit*. Quod si relectione Toletani **I** fuissent confirmati, non fuisset dictum *statuerunt*, sed (ut casu non dissimili factum est in Bracarensi an. 563) *relecti*, vel aliquid simile; et prætermittenda clausula *Explicit*, ad condendam fidei regulam Patres transissent.

Quid autem censendum de verbo *statuerunt*, quod nulla in sententia Patribus concilii sub Leone convenire potest? Solis conjecturis locus est. Cum certum sit canones esse concilii Toletani anni 400, regulam vero fidei spectare ad aliud concilium sub Leone, cui quidem ea sola fidei regula tribuitur in laudata synodo Bracarensi; verba inserta in titulo regulæ fidei, *Ipsi etiam et suprascripta viginti canonum capitula statuerunt in concilio Toletano*, additamentum perperam intrusum videntur, quod sane nec cum antecedentibus, nec cum subsequentiis quidquam habet nexus, et in codice, unde ipsa regula sumpta fuit, procul dubio nequaquam exstabat. Forte marginalis annotatio fuit olim a quopiam subscriptionibus apposita, quæ subinde extra proprium locum irrepsit in textum tituli regulæ proximi, post quem sine hoc extraneo additamento, quod contextus non recipit, ipsa statim regula subjicienda fuerat. Quod si hæc responsio non placeat, id errori collectoris Hispanici tribuendum erit. In tractatu de antiquis canonum collectionibus, quem tomo III præmittemus, alii errores deteguntur in titulis ac proœmiis canonum Africanorum, quorum collectionem Hispanica antiquiorem et ab Hispanico collectore receptam ibidem probabimus. Vide, inter cætera, quæ dicuntur de canonicis Milevitani concilii, et Carthaginensis **IV**. Sicut autem hic antiquus collector erravit, dum in titulis vel proœmiis horum conciliorum, his ascripsit canones qui ipsis non competunt, ut in allegato tractatu pluribus ostendetur; ita nihil mirum, si posterior collector Hispanicus, qui hanc Africanorum canonum collectionem cum iisdem erroribus recepit, in colligendis canonicis synodorum Hispaniæ, eos canones qui conditi fuerunt in Toletano **I** synodo, perperam asseruit Patribus ejus synodi quæ regulam fidei sub Leone condiderat.

Alium quoque errorem in proœmio ejusdem concilii Toletani exploratum animadvertent placet. Postremus enim episcopus in eo recensitus peculiari ratione cum mentione sedis appellatur *Exuperantius de Galletia Lucensis conventus municipii Celenis*; cum tamen in eodem proœmio et in subscriptionibus ac in sententia ejusdem synodi nominetur *Ortigius*, quem fuisse episcopum Celenensem Toletanæ synodi tempore ex Idacio cognoscimus. Cum vero in aliis codicibus, quos Merlinus habuit, idem Exuperantius sine mentione sedis legatur, alioque episcoporum ordine inducto, aliter ea verba efferantur sic: *Exuperantio, Sereno, Floro, Leporio, Aureliano, Lampadio, Leona de Galletia, Lucentio. Hic conventus municipii Celenis actus est*; nonnulli suspicati sunt una cum Toletano **I** hic confusum fuisse alium conventum, seu concilium Celenense, quod sub Leone in Gallicia habitum fuerit. Sed omnis hæc conjectura evanescent, si hæc lectio non ex collectore Hispanico profecta, sed ejus amanuensis arbitrio inducta credatur, qui non intelligens mendosam lectionem codicis puræ collectionis Hispanicæ, eam sic emendandam putavit. Id autem ita esse evidens fit ex codicibus puræ collectionis Hispanicæ, qui hanc lectionem ignorant, et ex illis originis Gallicianæ ac Isidorianis, qui soli hanc, ut alias plures ejusmodi emendationes arbitrarias, præfe-

quo et vitam. De qua hæresi infamatus uterque fuit **1375** in Cæsaraugustana synodo anni 381 adversus Priscillianam congregata: cujus iudicium declinasse dicitur Symphosius in sententia Toletanæ i synodo se subducens. Unde postmodum cum pacem sibi reddi cum aliis postularet, vix obtinuit ut audiretur, nisi **1376** intercessisset litteris suis S. Ambrosius, tam pro Symphosio episcopo, et Dictinio presbytero, quam pro cæteris de eodem errore accusatis; qui Mediolanum se contulisse videntur, ut apud S. Ambrosium de reconciliatione sua agerent, cum eo præsentem et **1377** audiente sibi ipsi certas pacis condiciones imposuisse dicantur; inter quas hæc una erat, ut Dictinius *bonæ pacis locum teneret presbyterii, non acciperet honoris augmentum*; altera vero, ut quod perperam egerant, ipsi damnarent. Neutrum præstitit. Nam et **1378** in sua sententia diu perseveraverunt, et Dictinium Symphosius episcopum consecravit. De quibus ut rationem redderent, evocati ab Hispaniarum episcopis ad concilium Toletanum, eidem se præsentem sistere renuerunt, ejusque subterfugerunt iudicium, **1379** donec ad sanio mentem reversi, alteri huic Toletano anni 400 se repræsentarunt, in quo et pravos omnes sensus abjecere, et ultro damnare Priscillianum cum scriptis ejus. Cujus concilii indulgentia in sede uterque sua consistere permissus est; suspensa tamen communione, prius eis non impertienda, quam in Romani et Mediolanensis pontificum communionem recepti esse per illorum litteras probarentur; inde *expectantes communionem, unde prius spem futuræ pacis acceperant*. Iuterim tamen ab episcoporum, presbyterorum et diaconorum ordinandorum facultate remeantur.

Ex dictis patet plures fuisse Toletanas synodos quam huc usque creditum sit: unicam illam anni 400 statuerat cardinalis Baronius **1380** alios secutus. Alteram in posterioribus Annalium editionibus agnovit et probat ad an. Christi 405, num. 43. Tertiam modo asserimus utraque illa ætate superiorem, quæ videlicet inter Cæsaraugustanam anni 381 et Toletanam anni 400 collocanda veniat. Arguuntur enim in hac ultima hæretici, quod *prius indictum in Toletana urbe concilium declinarunt, ad quod, inquit Patres, illos evocaveramus, et audissemus cur non impleissent conditiones quas sibi ipsi sancto Ambrosio præsentem et audiente posuissent*. Nec est quod indictam tantummodo concilium causetur quis non coactum; cum illud declinasse dici non potuerit quod congregatum non fuisset. Sed et quartam addere possumus, quæ Leonis nostri tempore **1381** celebrata sit ex Tarraconensibus, Carthaginensibus, Lusitanis atque Gallicianis episcopis, quam ipse cogendam esse monet in fine hujus epistolæ, quam revera coactam testatur concilium primum Bracarense, quod et regulam fidei ab eodem illo conditam narrat; cujus denique locum indigitat ejusdem regulæ fidei illi synodo male assutæ titulus. De Dictinii scriptis seu tractatibus, quorum lectionem prohibet hoc capite S. Leo, habes Bracarensis concilii i capitulum 17, quod eisdem sub anathematis pœna a quoquam legi vetat.

Quod de Dictinio retulimus ex concilii Toletani i

sententia, nimirum suam illi sedem servatam fuisse post ejuratam Priscilliani sectam, vix conciliari posse mihi videtur cum his quæ refert Idatius hoc in negotio testis fide dignissimus: *Dictinius Asturicensis episcopus, inquit ille, cui ob Priscilliani hæresim, quam profitebatur, ejecto, cum aliis ejusdem sectæ episcopis, successit Turribius*. Lapsum memoriæ, seu allucinationem, quam hoc loco passus sum in prima editione, fateri ac publicare non erubescam. Istam de Dictinio narrationem, quam sub Idatii nomine bona fide laudavi ac retuli, apud Idatium non invenio, nec cujus sit illa prorsus dicere ullatenus possum. Hoc testari et sancte possum affirmare, illam a me confictam non fuisse, sed ex aliquo libro descriptam, cujus alta me nunc tenet oblivio. Historicum istud fragmentum, parente modo orbatum, ex hoc loco abraderè animus fuerat cum his omnibus quæ illi substructa sunt; verum hoc consilium postea abjeci, spem hanc concipiens, id quod ad meam nunc memoriæ non recurrit alicujus eruditii oculis inter legendum posse aliquando occurrere, et ad typographum deferri huic loco inserendum. Si enim sede sua ejectus est Dictinius, et ejus loco successit statim Turribius, non video qua ratione Asturicensem ille cathedram recipere potuerit in concilio Toletano anni 400, cum canonicis legibus vetitum esset ne duo simul episcopi unam Ecclesiam administrarent. His adde quod si ante annum 400 Turribius Asturicensium erat episcopus, ut esse debuit, si vera sunt simul et Acta Toletani concilii et Idatii narratio, annum fere octogesimum attigerat, cum scripsit ad sanctum Leonem hanc epistolam, et alteram ad Idatium et Ceponium. Eodem enim tempore scriptas esse clamat utriusque hujus mentio, quam habet Leo noster in sua, et eadem querelæ, quas ad Hispanos episcopos et ad Romanum contra eandem hæresim reviviscentem detulit Turribius. Illas autem scripsit cum jam novissime ad suam ecclesiam rediisset post diuturnam molestamque peregrinationem, quam per Hispanias lustrandarum Ecclesiarum gratia obierat, cujus duris molestiis, ut loquitur, lacrymabilibusque necessitatibus, tam protracta ætas omnino inepta erat: ut verisimile non sit eam a Turribio umquam suscipiendam fuisse, si ad **1382** eam senectutem tunc temporis pervenisset, quam eum assecutum fuisse necessario evincitur, si ante illam Dictinii resipiscientiam episcopatum gessit.

His ex angustiis ut evadere possimus vix ulla patet via. Certe non potest mihi non esse suspecta illa de Dictinii restitutione narratio: 1° quia cum in illius propter hæresim dejecti locum subrogatum esse Turribium asserat Idatius, nec de hujus cessione vel illius restitutione quidquam habeat, non est quod tantæ fidei auctori præponderare queat, qui eadem ætate inter illius provinciæ episcopos emicuit et Turribii familiaris fuit, quicum, ut ipse narrat, latentes in Asturicensi urbe Manichæos gestis episcopalibus detexit, ad iudicium traxit, damnatosque per Hispanias publicavit: ubi Manichæorum nomine Priscillianistas videtur intelligere, quod et faciunt sancti Leo et Hieronymus. 2° Etsi aliis episcopis post lapsum penitentibus quacumque de causa indultum volue-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

runt. Codices puræ collectionis Hispanicæ et ordinem et lectionem exhibent quam primum dedimus ex editione Garziæ Loaysæ, quamque confirmat Perezius ex ms. Lucensi, et nos in nostris pariter exemplaribus puræ Hispanicæ similiter invenimus. Solum quidam ex his libris eandem lectionem valde corruptam præbent, uti mss. Vat. Palat. 575, in quo habetur: *Exuperantius de Callatia Lucentiosii conventus mancipii Celenis*. Similem errorem nactus qui hanc collectionem non tam exscripsit quam emendavit in codicibus Hispanicæ collectionis originis Gallicanæ, non solum ordinem episcoporum mutavit, verum etiam hunc locum correxerat sic: *Exuperantius, Serenus,*

Florus, Leporius, Eustochius, Aurelianus, Lampius de Gallia, Lucentius. Is conventus municipii Celenis actus est. Ita in cod. Vat. 1341 originis Gallicanæ, et similiter in aliis Isidorianis, qui ex Hispanicis Gallicanæ originis hocce concilium susceperunt: ubi palam est ex *de Gallatia Lucentiosii emendatum esse de Gallia Lucentius. Is*, et ad perficiendum sensum additum fuisse *actus est*. Ilac igitur arbitraria emendatione nihili habita, ut ne conventus aut synodus Celenensis hinc colligatur, evidens fit in codicibus purioris Hispanicæ errorem aliquem hoc loco a collectore commissum, quem nemo intelligere aut explicare facile poterit.

runt Toletanæ synodi Patres, erant gravissima momenta propter quæ ab illis accerni debere Dictinius, et ab indulgentiæ gratiâ arceri. Non solum enim hæreticorum dogmati ad hæserat, sed et scriptis hoc libris propugnauerat, multosque hæc ratione induxerat in errorem: quæ quidem scripta tantam crævere perniciem, ut illorum virtus eam post ipsius auctoritatis ejectionem necaret plurimos, ut ex Turribil ad Leonem querelis, Leonisque ad Turribilium rescripto manifestum est; sed et ex concilii Bracarenensis i cap. 17, post centum fere annos condito, quo Dictinii scripta denuo proscripserunt, adeo pestis illa longe lateque serpebat. 3° Hoc adversus Dictinium restitutionem pugnat, quod post hæresim susceptam ordinatus fuerat; quod a parente et ipso in hæresim prolapsus; quod is tumultuante populo fuerat postulatus, et per vim ad sedem episcopalem euectus; quod contra S. Ambrosii decretum, quo presbyterali honore contentum eum esse debere sanciverat. Hæc enim omnia Actorum Toletanorum citata excerpta continent: quorum fidem qui in dubium vocare metuerit, his se difficultatum nexibus involvat necesse est; qui vero spuria censuerit vel adulterata, et omnibus se istis expediet, et id quod veritatæ simillimum est amplectetur. Falcior enim illorum excerptorum fidem videri nihil plurimum vacillare: ex unico enim codice ms. non ita pridem publico innotuerunt opera Ambrosii Morales, nec usquam illorum apparet vestigium in aliis mss. codicibus, hisque præsertim, quorum ope duplex canonum Toletanorum jam olim prodit editio.

Præterea confictas esse illas professiones ab aliquo Priscillianarum partium studioso, non sine ratione suspicor. Primum enim sanctæ memoriæ episcopos appellat Symposium et Dictinium, quod etsi alias tolerabile esset, in ea tamen professione, qua hæresim abdicant, absurdam videtur. Deinde errores Priscillianii et assecularum ejus vix attingit. 1383 de sola Filii ininascibilitate loquens, et de duobus principis, et animæ cum Patre consubstantialitate; quas sententias ita cõdemnant, ut fucum facere videantur, sibi quæ suas professiones explicandam reservare facultatem. Ex tertio enim S. Leonis capitulo patet illos aliquo sensu nascibilem Filium dixisse. Ex quinto non illos contendisse disertis verbis, *unam Dei et hominis esse naturam*, quod in se solummodo reprehendit Dictinius in illa professione; sed *animam hominis divinæ esse substantiæ*, quæ diversa esse apparet. Duo denique illos agnovisse principia non legimus, omnem enim carnis et corporum creationem tribuebant diabolo; animas autem fuisse aliquid divinum et increatum somniasse videntur. Ita igitur conditæ sunt illæ professiones, ut totæ ad fraudem confictæ esse appareant. Quam suspicionem augent cætera: cum enim sua scripta damnat Dictinius, id verbis magnopere obscuris præstat: *In priori*, inquit, *comprehensione mea, et in principis conversionis meæ quæcumque conscripsi omnia me toto corde respicere*; postea: *Omnia quæ inventiuntur contra fidem*. Quibus non omnia, sed quædam tantum scripta rejicere videtur, et cum ea restrictione, si contra fidem esse convincantur. Similiter et Symposium non omnes Priscillianii libros respuit et damnat, sed eos solummodo *ubi ininascibilem Filium scriptisæ dicitur*; ubi et illud dicitur et sola ininascibilis mentio, hominis vel scriptoris subdolum mentem, meo quidem iudicio, arguit, sicut et illud quod in posteriori professionis parte legitur: *Si quos male condidit libros, cum ipso auctore cõdemno*.

In definitivæ sententiæ excerpto aliqua sunt etiam quæ illius fidem infirmant. Ita enim utriusque illius episcopi culpam minuit, ut vix eos in errorem lapsos fuisse dixeris. *Symposium* (inquunt Patres) *deceptum tenuimusque per plurimos secus aliqua gessisse reperimus, nullis libris apocryphis, aut novis scientiis, quas Priscillianus composuerat, involutum; Dictiniumque epistolæ aliquantulum pene lapsus, etc.*: quæ omnia parum conveniunt cum his quæ de Dictinio sociisque

A tam ab Idatio quam ab aliis referuntur, aut certe aliis ea concilianda relinquitur.

Si tamen alteram adhuc tentate hæc exeundi viam, et conjecturis agere permittitur, non duos quidem fingemus Dictinius (qui conciliationis modus, ut omnino facilis est, et expeditus, ita temeritate plenus est), sed duos Dictinios lapsos non ab re forsitan erit distinguere. Quo posito, dicendum esset Dictinium a primo lapsu resurgentem ex indulgentiâ Toletani concilii i sedem suam recepisse. Eundem autem post aliquantos annos relapsum, merito a sacerdotali dignitate repulsum Turribilium locum cecidisse. Hanc viam necesse est eum inire, qui receptam Toletani concilii epocham retinere voluerit; illius Actuum excerptam partem non rejicere, et utramque cum Idatio 1384 Chronographo conciliare. Nec deest in illo excerpto unde nostram de gemino Dictinili lapsu conjecturam firmare possumus; id enim innuntiat hæc ipsius verba professionis: *In priori comprehensione mea, in principis conversionis meæ quæcumque conscripsi*. Inde etiam forsitan descendit, quod in excerpto sententiæ tantum *pene lapsus* dicitur Dictinius; in excerpto professionis et ipse erroris accusat, præsumptionem suam arguit, corrigi se postulat, precatur sibi non inferrum, sed cæli januam aperiri, ea quæ ante scripserat, anathemate percussit, etc. Symposium et Dictinium aliquando, et quidem Innocentii papæ temporibus, sedibus suis esse restitutos, videor mihi ex ipsius Innocentii PP. epistola ad synodum Toletanam elicere, cap. 5, ex quo liquet aliquos moleste tulisse receptionem utriusque illius episcopi; quam videlicet contra canones esse contendebant. At si soli communioni ecclesiasticæ, et non etiam suis sedibus restituti essent, probabile non est id episcopo Joanni, et aliis fortasse, ita molestum futurum, cum nemini umquam ab hæresi vel schismate revertenti negata communionis ecclesiasticæ gratia fuerit. Cæterum hæc exemplaria professionis respicientium episcoporum, et definitivæ concilii sententiæ, vel ab homine imperito excerpta, vel etiam ab hæretico truncata et interpolata fuisse videntur, qui forsitan ex diversis conciliis male consutos pannos nobis exhibuerit: quibus tamen aliquid veri interse-ruisse, quo magis fraudem faceret, non est admodum creditu difficile. Quidquid tandem sit, conjecturas exponimus, rem integram doctorum iudicio relinquitur.

9. *Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos, atque Gallicos*. Ita Gallicos habetur in codd. mss. Griman., Corbeiens., Victor., Cantabrig., Thuan.; idem habent editiones omnes, excerptis recentioribus duabus collectionibus Conciliorum, et edit. Nienlini, quæ habent Gallæcos, sive Gallicos vel Gallicianos ad marg.: sed in hoc difficultas posita non est, cum tot mss. excusis codicibus qui ita exhibent, relictari temeritatis sit. Hoc autem quaeritur, utrum de Galliarum episcopis hæc vox intelligenda sit; an vero de his qui in Hispana Gallicæ provincia constituti erant. Priori sententiæ favet, quod Priscillianus ejusque assecle per Gallicanas Aquitanicæ provincias suæ perniciæ semina sparserant, ut narrat Severus Sulpitius lib. II, et prævis prædicationibus suis Elusanam maxime plebem perverterant. Facit etiam quod Gallicani antistites Cæsaraugustano concilio contra Priscillianistas congregato circa annum 381 interfuerunt: quod apud Burdigalam alia synodus coacta est adversus eosdem, hæreticos, cui dubium non est Hispanos pariter adfuisse. Constitit etiam sancti Leonis ætate magnum inter Gallicanas Hispanasque Ecclesias commercium fuisse, cuius rei duæ epistolæ pontificis nostri testes sunt, una qua per Gallicanos antistites 1385 certiores reddi vult Hispanos de rebus quæ tunc temporis agebantur in Oriente, et maxime de synodi Chalcedonensis prospero exitu (*Epist. 77, ad episc. Gall. c. 1*); altera, quam ad utrarumque provinciarum episcopos conjunctioni scripsit de Paschate. Priori epistolæ succinat Idatii Chronicon: *De Galhis*, inquit,

deferuntur Flavianii epistolæ ad Leonem episcopum missæ, cum scriptis Cyrilli Alexandrini ad Nestorium CP. de Eutychete Ebionita hæretico, et Leonis episcopi ad eum resp. naa: quæ cum aliorum episcoporum et gestis et scriptis per Ecclesiam diriguntur. Adde quod cum Hispaniarum Ecclesiæ in magna tunc ignorantia ac perturbatione versarentur, plurimis earum episcopis vel errore infectis, vel de Ecclesiæ doctrina non satis instructis, admodum conveniens erat ut earum synodis ex Gallicanorum antistitem fide ac doctrina robur accederet, in quibus videlicet Leo noverat cœlestem, ut ipse loquitur, ex sancti Spiritus eruditione vigere doctrinam. Alteri tamen sententiæ libentius accedimus; 1° quia etsi olim Priscilliania peste laborasset Ecclesiæ Gallicanæ, tunc tamen temporis ab illa penitus liberæ erant, ut ex silentio synodorum manifestum est. 2° Deinde nunquam memini unquam legere vocem Gallicos pro Gallicanis vel regionibus, vel hominibus usurpatam saltem a Leone auctoribusque ecclesiasticis supparibus; semper enim vel Gallicæ, vel Galliarum, vel Gallicanæ regiones appellantur. 3° Cum generale concilium congregari vellet S. Leo ex omnibus Hispaniarum provinciis, quis credat omniam esse Gallicæ provinciam, quæ amplissima et nobilissima omnium videtur fuisse; in qua Turribus, Idatius, et Ceponius episcopi erant; quæ etiam maxime medica synodi manu indigebat, cum in illa potissimum Priscillianus morbus exarsisset; ex cujus denique episcopis præsertim concilium congregari cupiebat S. Leo, etsi aliarum provinciarum episcopi convenire non possent: quis, inquam, existimet ad Gallicos episcopos non scripsisse S. Leonem? Quorum quidem loco Bæoticos nominat Lucretius Toletanus in Bracarensi concilio, cujus verba supra retulimus; sed quia jam de Gallicæ episcopis, qui in synodum provincie suæ seorsum congregati erant, sermonem habuerat, nec alteri quatuor provinciarum 1386 concilio interesse permisi fuerant a suis principibus. Hæc de re minime obscura dicere visum est: quoniam nonnullos in eam sententiam propendere videmus, ut de Gallicanis nostris antistitibus eam vocem interpretentur.

AD EPISTOLAM XVI.

Universis episcopis per Siciliam constitutis.

1. Si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius observantiam sumeretis. Controversitur inter viros eruditos utrum in regionibus urbariis singulæ provincie suos haberent metropolitans a quibus ipsæ regerentur, consecrarentur episcopi provinciales, congregarentur synodi, et alia metropolitica munia implerentur. Plurimi affirmant, negant nonnulli. Metropolitanos quidem, si qui fuerint, titulum sine re habuisse, Leonis saltem tempore pro certo habendum puto: omnes enim metropolitice dignitatis prærogativas atque officia (a) ad se traxerant Romani pontifices, annitentibus Augustis, provincialibus episcopis convenientibus, qui magno honori ducebant a primæ sedis episcopo omniumque episcoporum apice pontificiam dignitatem sumere; non reluctantibus etiam

BALLERINIORUM

(a) Metropolitice dignitatis prærogativas et officia in regiones suburbicarias ad se traxisse Romani pontifices dici nequeunt nisi præsumatur singulas provincias earundem regionum ecclesiasticas metropolitans habuisse: quod tamen falsum est. Cum in Occidente post Constantini ævum ecclesiasticæ metropoles institui cœperint, ut colligere licet ex iis quæ de origine metropoleon ecclesiasticarum in Gallis pluribus describitur in observat. ad disert. 5 Quesnelli part. II c. 5 tum vero in Italia Mediolanensis et Aquilensis sub finem quarti sæculi, Ravennas sub Leonis pontificatum metropolitica dignitatem obtinere. Nullus nisi multo post metropoli institutus in cæteris provinciis, seu in regionibus suburbicariis; sed in

A metropolitans, qui a pontificibus Urbis sacerdotii honorem adepti, ab iisdem totum pendebant.

Aliquid itaque discrimen deprehendere mihi videor inter ordinandi morem a Romano pontifice sibi in urbariis regionibus vindicatum, et eum quem cæteri exarchi seu patriarchæ usurpabant. Hi enim ita exarchatus sui concilium convocabant, ut metropolitans quibusque provinciæ suæ synodum pro jure suo canonibus indulto indicere esset liberum; ita in episcoporum provincialium ordinationibus decretum suum interponebant, ut metropolitans primum accederet auctoritas, nec nisi ejus relatione cleri electionem plebisque consensum rescirent: sic totam exarchiam suam administrabant ut metropolitans jura sua muniaque illibata servarentur. Nihil tale in regionibus urbariis. Primum enim nullam metropolitans suum provinciale concilium convocandi facultatem fuisse permissam reperimus, nec revera ulla exstant hujusmodi synodorum acta, saltem, ni fallor, ante x vel xii sæculum, nec ulla earum mentio apud auctores ecclesiasticos celebratur. E contra vero jubebantur etiam remotissimarum provinciarum episcopi Romæ ad synodum se sistere singulis annis, ut ex ipsis hujus epistolæ cap. 7 palam fit, quod cum se ex auctoritate canonis Nicæni præcipere testetur S. Leo (Can. 5 Nicæni.), manifestum est illum ad suam sedem eas synodos traxisse quæ ad singularum provinciarum metropolim convocandæ erant secundum mentem Nicænorum canonum. De solis enim provincialibus synodis agit can. 5 jam laudatus: Bene placuit, inquit, annis singulis per unanquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut communiter omnibus simul episcopis provinciali congregatis discutiantur hujusmodi quæstiones.

2. (b) In electionibus et ordinationibus episcoporum nullas partes eglisse deprehenduntur metropolitans; sed cujusque civitatis clerus populumque electioni incubuisse, par est credere: de qua cum ad pontificem Romanum retulissent, vel ad electi consecrationem delegabat pontifex, vel (quod sæpe sæpius fiebat) Romam consecrandus accercebatur, aut sponte sua veniebat. Id autem inde conjicimus, quod nullæ in præsententi occurrunt epistolæ, vel metropolitans ad Urbis antistitem, vel hujus ad metropolitans sive electionis episcoporum indices, sive quid aliud circa consecrationis negotium continentes; quod nunquam de aliquibus episcopis male ordinatis, nunquam de metropolitans urbariis conqueruntur pontifices; nunquam de iisdem querelæ ad illos deferuntur a provincialibus: etsi plurimæ sint quibus contra episcopos qui clericos contra canones ordinaverant sedis apostolicæ pulsatur auctoritas; et aliæ quibus episcopos arguit pontifex Romanus de quibusdam contra canonum dispositionem in clerum ascitis. Denum executionem constitutionum suarum non metropolitans curæ ac sollicitudini commendat, sed ad eam rem aliquos e provincialibus episcopis pro arbitrio deligit, nunc hos, nunc illos, nulla metropolitans facta mentione. Mitto Cælestini PP. auctoritatem ab aliis sæpe adductam, qui quidem epistola ad Apuliam et Calabriae episcopos scripta, eorum sibi ordinatio-

ANNOTATIONES.

his solus Romanus pontifex metropolitancum jus exercebat, quod antea semper solus exercuit: unde hanc dignitatem cum ejusdem prærogativas ac officia S. Leo ad se non attraxit, sed in iis quæ ab initio suæ soli sedi competeabant, pro suo jure perseveravit ac perstitit, sicuti etiam successores ejus, quoad institutione metropolitans in iisdem regionibus aliis episcopis hunc gradum communicare expediens duxere. Hinc porro cadunt quæcumque in fusiori hac notatione Quesnellus disputat.

(b) Vide Greg. I, lib. v, epist. 13, ad rectorem Siciliae, de Lilybætano clero petente licentiam a R. P., ut sibi episc. eligeret

nes vindicat. Mitto etiam libri pontificalis testimonium, qui plures ab episcopis Romanis antistites consecratos commemorat, quam ut ad solam metropolitanam Romæ provinciam pertinuisse credi possint. Sixtus enim tertius Leonis prædecessor quinquaginta et duos ordinasse dicitur per octo ad summum pontificatus annos, et Leo ipse centum et octoginta quatuor creavit, qui si e sola metropoli assumpti essent, ter ad minus vacasse cujuslibet civitatis sedes dicenda est per viginti annorum decursum, quod fidem facile non inveniit.

1388 3. Quod spectat ad diversas consultationes, relationes et alia negotia quæ inter administrandam provinciam solent plerumque occurrere, nullum superest vestigium ex quo ea per metropolitanos urbariæ regionis præstita fuisse appareat; sed quæ in aliis diocesisibus exarchiisque metropolitanorum interventu ac relatione ad patriarcham deferri solent, ea per singularem civitatum vel episcopos, vel clericos, vel etiam cives ad Romanam sedem videmus esse delata. Consuluit episcopus Nucerinus Innocentium I de variis disciplinæ ecclesiasticæ capitulis non interposito metropolitano. Hoc laudat Innocentius: *Mirari, inquit, non possumus dilectionem tuam sequi instituta majorum, omniaque quæ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos quasi ad caput atque ad apicem episcopatus referre, etc. (Epist. 4, ad Felic. episc. Nuc.)* Scribit idem Innocentius Maximo et Severo episcopis per Brutios constitutis, cum a Maximiliano quodam laico agente in rebus querelam accepisset de indignis presbyteris: nec conqueritur pontifex de metropolitani negligentia, ut fieri solet cum tale aliquid contra canones in aliis provinciis perpetratur. Idem observandum de ejusdem epistola 6, ad episcopos Apuliæ Agapitum, Macedonium, et Maurianum. Horum nullum ad metropolitanos remittit, contra id quod in aliis diocesisibus usurpari solebat. Testis est epistola 83 (nunc 108), ad Theodorum Foro-Juliensem in Gallicana provincia episcopum, qui cum S. Leonem consulisset de nonnullis questionibus, ita eum objurgat sanctus pontifex: *Sollicitudinis quidem tuæ is ordo esse debuerat, ut cum metropolitano tuo primitus de eo quod querendum videbatur esse conferres; ac si id quod ignorabat dilectio tua, etiam ipse nesciret, instrui vos pariter posceretis: quia in causis quæ ad generalem observantiam pertinent omnium Domini sacerdotum, nihil sine primatibus oportet inquiri.* Hæc confer cum Innocentii verbis ad Felicem Nucerinum.

Præterea cum rescribit S. Leo ad provinciarum urbariarum episcopos, vel eos monitis suis adire cupit, non ad metropolitanum, et per eum ad cæteros provinciales litteras dirigit, sed aliquem alium episcopum ad id delegat: quod argumento est vix ac ne vix quidem aliquod munus ab ejusmodi metropolitano esse usurpatum: ita in præsentī epistola per Paschasium Lilybæi in eadem Siciliæ provincia, et Baccilum alterius civitatis episcopos, hanc ad omnium sacerdotum notitiam voluit pervenire, cum ad Syracusanum debuisset transmitti, nisi omnia metropolitana munia quæ ad se transtulerat, modo huic, modo illi episcopo per vices conferri a se posse existimasset. Eadem ratione ad Dorum Beneventanum scribens executionem præceptionis suæ, non metropolitano, sed Julio cuidam (forte Puteolano) episcopo committit.

Longe aliter se gessit, cum ad episcopos **1389** non modo remotiorum diocesium, puta Gallicanæ, Hispanicæ, Illyricianæ litteræ fuerunt dirigendæ; sed etiam Italicæ quæ Urbi adiacebat. Metropolitanus enim provinciarum hujus diocesis liberam habuerunt provincialium suorum antistitum ordinandorum potestatem; synodos suas citra Romani pontificis indicationem convocaverunt; si quæ dubia in provinciis ejusmodi oriri contigit, quæ ad apostolicam primariamque Occidentis sedem pro more deferri par esset, ea per metropolitani consultationem transmissa sunt: quidquid denique ad provinciæ cujusque ad-

administrationem spectare potuit, penes metropolitanos semper fuit. Exempla exstant apud S. Leonem (extra quem vagari modo non convenit); epistolæ enim quas ad tres illos metropolitas Italicæ dioceseos scripsit, Mediolanensem, scilicet, Aquileiensem et Ravennensem, disciplinæ, de qua sermonem mox habuimus, clarissimam mentionem faciunt. Septimius, seu Altini seu alterius civitatis in Istria provincia, episcopus, litteris suis monet S. Leonem de reviviscentibus Pelagianorum reliquiis: statim metropolitanum provinciæ litteris suis Leo sollicitat ut pastorali cura invigilet custodiendis sacrorum canonum decretis, Ecclesiæque adversus vipeream hæreticorum fallaciam protegendæ, eidemque totam hujus negotii sollicitudinem commendat. Cum item anno 458 aliquot annis post cladem Atilianam, Adeodatus Romanæ sedis diaconus ab Aquileiensi regione regressus retulisset ad S. Leonem non scripto, sed viva solum voce, Nicetam Aquileiensem episcopum difficultatem pati circa nonnulla disciplinæ capita, quæ occasione bellicæ cladis versabantur, sedisque apostolicæ de his sententiam poscere, ad solum metropolitanum, nec ad alios episcopos nisi per ipsum dirigit epistolam 129 (nunc 159). *Hanc autem, inquit, epistolam quam ad consultationem tuæ fraternitatis emisimus, ad omnes fratres et comprovinciales tuos episcopos facies pervenire.*

De Ravennensi non minus clarum est: cum enim eadem occasione gravis orta esset controversia circa baptismi sacramentum, tam iis conferendum qui ab hæreticis baptizati erant, quam parvulis qui utrum baptizati ante captivitatem barbaricam fuissent ignorabant, res primum in concilio Romano disceptata: inde transmittendam esse consueverunt Patres concilii Leonis nomine encyclicam epistolam ad omnes Italicarum regionum provincias, quæ hostiles incursas passæ fuerant, ut quid agendum esset agnoscerent. Quam quidem ad singulos metropolitanos directam esse testatur finis ejus epistolæ 135 (nunc 166) Leonis ad Neonam vel Leonem episcopum Ravennensem. *Quam rem, inquit, frater charissime, ideo generaliter ad omnium volumus pervenire notitiam, ne dum plus justo metuiter, misericordia Dei salvari cupientibus denegetur.* Quibus verbis rem insolitam quasi excusat S. Leo, quia cum ad concilium diocesis urbiæ non pertineret **1390** Emiliensis provincia, cujus metropolita erat Neonas, ad eam quoque synodi illius decreta transmitti non consueverant. Nec observare omittam, Ravennensem episcopum Petrum Chrysologum, cum ad Eutychis litteras responderet, quibus ejus opem ille implorabat, nihil se posse reposuisse sine Romani pontificis nutu, quia non de Ecclesiæ suæ vel provinciæ disciplina agebatur, sed de fide: *Nos enim pro studio pacis et fidei, inquit, extra consensum Romanæ civitatis episcopi causas fidei audire non possumus.* Alias non item.

De Mediolanensi quoque probat epistola S. Leonis ad Eusebium Mediolani antistitem, quam ex hujus rescripto dignoscimus. Patet enim quod peculiarem synodum habuit Eusebius episcoporum suæ provinciæ: quorum ordinationem pariter habuisse, sicut Ravennensis et Aquileiensis suorum provincialium præter cætera argumenta, intelligitur ex eo præsertim solemnī effato, quo *pertinere ad alicujus concilium vel pertinere ad ejus consecrationem, vel ordinationem, pro eodem prorsus habentur.*

Ex dictis eruitur latum fuisse discrimen inter patriarchalis jurisdictionis usum, quem sibi pontifex Romanus in Occidentis Ecclesiis vindicabat; et eum qui cæteris patriarchis pro jure competebat. Si enim Italicam diocesim cæterasque transalpinas species, vel transmarinas, nec eorum episcopos ad suam synodum vocabat, nec per se vel decreto suo ordinabat. Si regiones illas urbarias consideres, ita et electos ordinabat et ad suum concilium cogebat, ut metropolitanarum jurisdictionis in iis regionibus omnino iners et otiosa esset; cum nec ad suum concilium, nec ad consecrationem suam accire iis licitum esset

suos provinciales, sed totum jus penes se haberet A Urbis pontifex.

Hæc paulo fufius observare non piguit occasione horum verborum : Si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius observantiæ sumeretis, etc., quæ ultima verba id etiam quod supra diximus confirmant : illæ enim partes erant metropolitani, ut episcopum, cui consecrationis honorem contulerat, legibus ecclesiasticæ disciplinæ primum imbueret, atque in dubiis subinde occurrentibus Instrueret consulentem, ut primarius provinciæ suæ doctor ac magister. Egregie huic consuetudini ac legi suffragatur concilium Tarraconense, can. 5. Si quis, inquit, in metropolitana civitate non fuerit episcopus ordinatus, postquam suscepta benedictione per metropolitani litteras, honorem fuerit episcopi adeptus, id optimum esse decernimus, ut postmodum statuto tempore, id est, impletis duobus mensibus, se metropolitani sui repræsentet aspectibus, ut ab illo monitis ecclesiasticis instructus, plenius quid observare debeat recognoscat. Ad idem redit quod supra ex epist. Leonis nostri ad Theodorum Forojuiliensem retulimus. Consulendæ etiam episcopali promotionum formulæ a Jacobo Sirmondo 1391 Concilii Gallicani insertæ, et a Baluzio tom. II Capitular. recusæ. Consulendi Pontificales libri antiquiores. Ex quibus omnibus intelligitur quanta cura ordinandi vel recens ordinati a suis consecratoribus vel metropolitani instruerentur, scripto etiam accipientes regularum ecclesiasticarum codicem, quem decretum appellabant.

2. *Mystica et rationalis exemptio.* Tot fere hujus loci diversæ lectiones quot codices. Cantabr. et Thuan. unus habent : *Mysticæ traditionis rationalis exemptio.* Alter Thuan. et Trecopith., *Mysticæ, vel mystice rationalis exemptio.* Edit. omnes ad marginem : *Mystica et rationalis exemptio.* Isidorus Merc., *Mysticæ rationis exemptio.* Dionysii Exigui et Cresconii lectionem retinimus in textu (quamquam Crescon. legit *rationalis*), tum propter certam utriusque antiquitatem et auctoritatem, tum quia mentem auctoris nostri attingere proplis mihi videntur. Ideo enim S. Leo *principalis et maximi sacramenti*, id est baptismi, *mysticam et rationabilem exemptionem* dicit, cum in Paschate confertur : quia *apparet*, ut loquitur cap. 3, *regenerandis filiis hominum et in Dei filios adoptandis, illum diem esse et tempus electum, in quo per similitudinem formamque mysterii ea quæ geruntur in membris his quæ in ipso sunt capite gesta congruerent*, quippe cui commoriuntur, consepeliuntur et conresuscitantur in baptismo.

3. *Quidam putant quod in eadem die Dominus ad baptismum, etc.* Vides nondum illo sæculo certum fuisse quo die baptizatus fuit Dominus Jesus, cum quorundam tantum opinione ad viii id. Januarii referri pronuntiet S. Leo : Epiphanius autem, qui initio hujus quinti sæculi adhuc in vivis erat, vi id. Novembris baptismum fuisse ait lib. II advers. Hæreses, hæc. 5, sect. 24.

4. *Diversa sacrificia unam hostiam reformarunt.* D Libenter retinuissem præformarunt, quod vulgo legitur, nisi Dionysii, Cresconii et quinque codd. mss. superius laudatorum concentu reprobaretur hæc lectio. Hoc porro sibi vult auctor noster : non uno legali sacrificio unam sacrificii nostri hostiam esse figuratam, sed plurima eaque diversa fuisse olim instituta sacrificia, ut multifariam multisque modis Christianum delinearetur ac figuraretur sacrificium. Hæc in præsentī loco potestas est hujus vocis *reformare*, hoc est, iterum iterumque formare, seu figurare et adumbrare.

5. *Secundum apostolicam regulam.* Quænam hæc apostolica regula? an regula per traditionem ab apostolis descendens, quæ exorcismos, scrutinia, jeju-

niaque a baptizandis subeunda præscribat? Ita forte, nescio tamen an a sanctis Patribus asseratur. *Antiquissimam Ecclesiæ traditionem* Augustinus lib. II de Nupt. et Concup. cap. 29 ad finem, eam consuetudinem appellat, qua exorcisantur et exsufflantur parvuli. Hoc ipsum circa baptizandos in universo mundo

1392 *sancta Ecclesia uniformiter agit*, inquit Leo noster in capitulis Cœlestino olim attributis : ac proinde secundum S. Augustini regulam, cum id nec in Scripturis, nec in conciliorum decretis reperiat, ab apostolica traditione descendere dicendum est. Potuit et Leo ad illam apostolicam præceptionem attendere, quæ est in epist. I ad Cor. cap. V, quamque indigitavit Siricius papa epist. ad Himerium Tarracon. cap. 2, quæ Leonis oculis procul dubio observabatur, cum hæc scribebat tam de tempore baptismatis, quam de his ceremoniis ; sic autem loquitur : *His dumtaxat electis* (quibus baptismi tradatur sacramentum) *qui ante quadraginta vel eo amplius dies nomen dederint, et exorcismis quotidianisque orationibus atque jejuniis fuerint expiati, quatenus apostolica illa impleatur præceptio, ut, expurgato fermento veteri, nova incipiat esse conspersio.* De jejuniis totaque catechumenorum poenitentia, vide, si lubet, Gabrielis Albaspinei Aurelian. episcopi luculentam observationem, quæ est prima libri II Observationum.

6. *Duo tantum tempora, Pascha et Pentecosten.* Ante sanctum Leonem, nullus canon, nullum decretum, præter Siricianum mox citatum, tempus baptismati conferendo præfixit. Siricius solam suæ sedis auctoritatem omniumque Ecclesiarum consuetudinem in medium adducit. Sanctus Leo apostolicæ institutionis consuetudinem, apostolicas regulas, sedis suæ instituta solummodo commemorat. Frustra ergo canones aliquos ea de re conditos notatosque a sancto Leone somniavit auctor Gallici operis de episcopis canonicè judicandis, pag. 78, ut aliud somnium de codice canonum Ecclesiæ universæ utcumque defenderet. Canonum enim mentio, quam capite sequenti injicit sanctus Leo, ad generalem canonum custodiam spectat, ut quisque vel cursim legens perspiciat. Post sanctum Leonem de Paschate et Pentecoste similiter decreverunt Gelasius papa, epist. ad episcopos Lucaniæ, etc., cap. 10, ann. 494, Gerundense concilium, an. 517; Autissiodor., can. 18, an. 578; Matiscon. II, an. 585, can. 3; Gregorius PP. II, an. 725, epist. ad Turingiæ clerum et plebem, etc.

7. *Indissimulanter occurrant.* Ita Dionysius et omnes mss. codices, qui hæc verba, quæ sequuntur in plerisque codicibus excusis, et hæc a vobis consuetudo servetur, non habent, exceptis Thuanæ uno et Trecopith., quorum unus ad alterum excerptus est. Editio Nicolini, in textu, et Surii, Crabbi, Sighardi, atque Cansii ad marginem sic legendum exhibent : *Indissimulanter concurrant, quod utique laboriosum non est, si vicissim inter vos hæc consuetudo servetur.*

1393 AD EPISTOLAM XVII.

Episcopia per Siciliam constitutis.

1. Hanc ad Siciliæ episcopos (a) epistolam, cujus nullum exemplar manuscriptum nancisci potuimus, primus evulgavit Gerardus Vossius, doctor catholicus, quam ex antiquo cardinalis Sireleti ms. codice accepit, ex consulari nota et ex ipsius Leonis phrasi ac dictione, quam spirare eidem visa est, Leonis Magni esse non suspicatur modo, sed plane et indubitanter asseverat. Mihi vero Leonis non esse pene certum est, vel unius styli inspectione, quem a Leonino abhorre quavis facile deprehenderit. Præterquam quod jejuna in omnibus et exilis admodum est totius epistolæ dictio.

2. Hæc epistola data ad Siciliæ episcopos signifi-

BALLERINIORUM

ANNOTATIONES.

(a) His, quæ hic Quesnellus opponit, ut hæc epistolam in dubium vocet, plenissime respondimus in

admonitione eidem præmissa, ac præsertim in annotationibus quas eidem subjecimus.

catúr xi kalendas Novembris, Alypio seu Calepio consule; alteram autem habemus eamque indubitata fidei Leonis nostri epistolam ad eundem Siciliae episcopos scriptam xii kalendas Novembris sub eodem consule, id est pridie quam hæc scriberetur, si Deo placeat. Quis porro sibi persuadeat duas eodem fere tempore epistolas a Leone scriptas esse ad episcopos in remotissima regione constitutos? cum si de bonorum alienatione scribendum habuisset iisdem episcopis, id facillime potuisset præstare in illa epistola, quam de tempore baptismatis celebrandi, in Siciliam scribebat per illos dies, aut si qua de nova querela ad geminandam epistolam coegisset pontificem, posterior prioris mentionem nonnullam haberet.

3. Non erat tanta Leonis tempore ecclesiasticæ disciplinæ perturbatio, ut in provincia Romana sedi subjecta, in qua præses erant vigilantissimi, inter quos Paschasius Lilybætanus, *omnia alicujus Ecclesiæ prædia vendendo, donando, et diversis modis alienando episcopus dissiparet*; immo tanta corruptela, ut plures qui id agerent invenirentur, quod epistola discrete asserit. Quamobrem ad posteriora sæcula rejiciendam esse hujusmodi deprædationem existimo; siquidem fictitiam omnino esse hanc epistolam asserere quis noluerit?

4. Mentio fit in eadem epistola duplicis decreti quo a Leone ordinatum erat, *quemadmodum utriusque Ecclesiæ utilitatibus consuleretur*, adversus hujusmodi ecclesiasticorum bonorum prædones. Quæ decreta si vere a Leone emissa essent, non facile eorum memoria excidisset. Etsi enim plurimæ Leonis aliorumque pontificum familiares epistolæ vel omnino perierint, vel ad tempus ab hominum **1394** notitia subtrahæ sint, longe difficilior id potuit contingere circa decretales et constituta quæ plurimum Ecclesiarum negotia et ordinationem attingunt, et multo minus si ad totius provincie amplissimæque insulæ episcopos et Ecclesias fuerint directæ; cujus generis esse debuerant tam h. c. si genuina esset, quam illæ de quibus mentionem facit. Sed hoc etiam maxime pensandum est, nullarum epistolarum plura exstare exemplaria manu exarata, quam earum quæ ad Italianæ aliarumque adjacentium provinciarum episcopos scriptæ sunt. Id vero inde factum est quod cum ad Romani pontificis curam et sollicitudinem propius spectarent, ad ejus synodum convenirent sæpe sæpius, et ab ejus nutu et ore penderent, illius quoque decretis parendi necessitas incumbabat, quæ propterea diligentius exscribi par erat ab omnium illarum Ecclesiarum episcopis et clero; immo vel ab ipso Leone, vel a metropolitani ad singulos provinciarum episcopos epistolarum hujusmodi exemplaria a pari, ut aiebant, mitti consueverant. Vix ergo divinare possis qua ratione tanti momenti decretorum memoria tot sæculorum spatio intercepta fuisset.

5. Si Leonis nostri essent hæc decreta, numquam ea recensere omisissent ejus successores, quibus de rebus ecclesiasticis non distrahendis seu alienandis consultationes emittere contigit: quod fecit Hilarus proximus Leonis successor scribens ad plures Galliarum episcopos, Symmachus eadem tractans in concilio Romano, Agapetus scribens ad Cæsarium Arelatensem, Gregorius Magnus ad eosdem Siciliae episcopos, etc. At de his ne verbum quidem habent laudati pontifices. Posteriores quidem Hilaro ad ejus decretum respiciunt, et ejus etiam verba mutuuntur, ut vel hinc decerni possit nullum Hilariano decreto antiquius innotuisse, quod ad bonorum Ecclesiæ conservationem pertineret.

6. Decernit hæc epistola: *Ne quis episcopus de Ecclesiæ rebus audeat quidquam vel donare, vel*

A commutare, vel vendere, nisi forte ita aliquid horum faciat, ut meliora prospiciat, et cum totius cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum. Ad istud recentioris et remissioris disciplinæ est, ut ex unius Ecclesiæ cleri nutu et consensu rerum ecclesiasticarum distractio pendere permittatur, cum Hilarus papa easdem in alienum jus transferri vetet, nisi prius apud concilium alienationis ipsius causa doceatur, ut quid fieri debeat communi omnium deliberatione tractetur.

7. Cum sui decreti transgressores vult auctor epistolæ ordine et communionem privari, **1395** satis se recentiorum Leone nostro prodiit, cujus ætate duplex hæc pœna clericis non infligebatur, nisi forte, quod nonnullis placet, propter gravissima omnium facinora.

His perpensis in hanc sententiam facile adducor, ut vel hanc epistolam existimem supposititiam esse, eo scilicet consilio conflictam ut alicui illarum Ecclesiarum prædia distracta denuo vindicarentur: quod sæpe factum esse notum est, ut germanorum monumentorum loco fictitia substituerentur asserendis Ecclesiarum juribus vel privilegiis quoquomodo accommodata; vel saltem credam alterius esse Leonis quam nostri, secundi puta, vel tertii, vel etiam posterioris. Et facile potuit consulis nomen irrepere, vel data opera inseri, cum etiam ad Alypii dubia lectio et Ardaburis ejus collegæ omissa mentio aliquam fraudis vel erroris injuncta suspicionem.

Ut tamen fictitiam epistolam non existimam facit quod p. unus ejus legitur apud Gratianum **12**, q. 2, cap. 52, *Sine exceptione*, ubi et Leoni tribuitur, et missa inscribitur *universis episcopis per Siciliam constitutis*. Sed cujus Leonis sit, an primi an secundi, nec antiquæ editiones Gratiani aperiant, nec recentiores. Alqua etiam apud Gratianum assuntur, tamquam ejusdem epistolæ pars, quæ in epistola tamen non leguntur, sed leguntur pro canone 31 et 32 concilii, seu veri seu fictitii, quod Carthagiense quartum nuncupatur 31. *Ut episcopus rebus Ecclesiæ tamquam commendatis, non tamquam propriis utatur. 32. Irrita erit donatio episcoporum, vel venditio, vel commutatio rei ecclesiasticæ absque conventia et subscriptione clericorum.* Forte margini inscripti canones in textum irrepserant codicis quo Gratianus utebatur. Ex his judicet lector quid de tota epistola sit decernendum. Nos eam, qualiscumque est, representavimus.

AD EPISTOLAM XVIII.

APUD QUESNELLUM XIV.

Januario Aquileiensi episcopo.

Ad Januarium. Editi codices habent *Julianum*, quibus repugnant Dionys. Exiguus, Cresc. Hincmarus, mss. cod. Barb. 4, Thuan. quinque, Cantabrig. et Victorin., qui legunt, *Januarium*, quod etiam ad marginem edit. legitur. Conferenda hæc epistola cum 7 (nunc 2), quæ est ad Septimum, cum notis de ejus (a) suppositione.

1396 2. Si tamen iterata tinctione non fuerint maculati. (b) Hanc exceptionem addit forte attendens canones Africanos, cujus 27 collectionis Africanæ ita legitur: *Neque permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.* Vide et Felic. 3 P. R. in synod. Romana an. D. 487, tam inter acta concilii quam in epistola synodica ad universos episcopos. Canonis illius Africani exceptio quædam legitur in gratiam parvulorum can. 47, et altera can. 68, pro clericis apud Donatistas ordinatis, in suo honore suscipiendis.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hujus epistolæ vindicias luculenter exhibuimus in admonit. ad epistolam primam.

(b) Confer nostram annotat. 6 (Col. 707, n. 4) in epist. 18.

3. *Ad totius Ecclesie incolumitatem ordinata.* (a) Minor supinitatem scriptoris, duplici istius et quartæ epistolæ loco abutenis. Canones, inquit, de non promovendis ad superiorem clericatus gradum his qui ab hæresi ad communionem catholicam revertuntur, pro universa ubique Ecclesia conditos fuisse testantur hæc Leonis verba; *Dei operam ut circumspicte atque velociter impleantur, quæ ad totius Ecclesie incolumitatem et laudabiliter suggesta sunt, et salubriter ordinata.* At, urget ille, nec Inter Nicænos canones ejusmodi numerantur, nec in toto Justelli codice reperiantur. Erant igitur præter Nicæna decreta alia quædam quibus et Januarium astringi volebat sanctus Leo, quæque universæ Ecclesie in disceptandis rebus ecclesiasticis in usu erant. Quænam hæc hominis oscitantia, ut de canonibus verba hæc interpretetur? Nonne sole meridiano clarus est legenti, ea quæ laudabiliter suggesta esse dicuntur, de literis vigore fidei plenis, quas scripserat Januarius ad sanctum Leonem, esse intelligenda; quæ vero salubriter ordinata, de hoc ipso sancti Leonis rescripto, quo canonum constitutiones præcipit custodiri? Quod animadvertere facile poterat scriptor ille, nisi verba proxime textum laudatum antecedentia ad obscurandam veritatem reseculisset. Proinde, inquit sanctus Leo, dilectio tua, cuius devotione gaudemus, jungat curam suam DISPOSITIONIBUS NOSTRIS, et dei operam ut circumspicte, etc.

Quod vero subdit nullam canonem aut Nicæno concilio aut Justelliano codice contineri, qui clericos ad superiorem ministerii ecclesiastici ordinem eveli prohibeat, cum ab hæretica vel schismatica communione ad catholicam revertitur, lapsus mortis est. Si enim canonem 8 Nicænum adisset, hæc in eo legisset verba: *De his qui se Cathares, id est paros, nominant, si aliquando ad catholicam et apostolicam Ecclesiam redierint, vitium est sanctis et magnæ synodo ut accepta manuum 1387 impositione, sic in clero maneat.* Præ omnibus autem eos scripto profiteri oportet quod consentient et sequuntur dogmata Ecclesie catholice et apostolicæ, etc. Ubi quisque autem sine in vicis, sive in civitatibus ipsi soli inventi fuerint ordinati, qui intenduntur in clero, in eodem ordine permanerant. Ita concilium Nicænum in codice Justelliano. Quibus verbis nihil clarior est, ut mihi quidem videtur: qui enim sic in clero manent, et in eodem ordine permanere jubentur, his prævidenda ad superiore ministeria aditus omnis præcluditur. Cumque sancti Leonis verba verbis canonis illius maxime concinant, facile mihi persuadeo ad illa omnes conjecisse sanctum pontificem. Licet enim de Catharis solis agatur in Nicæno, nihil tamen vetat ad alios hæreticos ea verba extendi. Et revera hic ipse loquendi modus circa quos ETIAM canonum constitutionem præcipimus custodiri, etc., extensionem canonis sonare mihi videtur. Quod eo potiori jura ab illo potuit præstari, quod non de quibuslibet hæreticis agit hæc Leonis epistola, sed, ut reor, de Donatistis. Primum enim schismatis mentio hoc ipsum indicat: vix quippe tunc temporis alia vigeat hæresis quæ a schismate ortum duxisset. Deinde quod addit de repetitione baptismatis: *Si tamen, inquit, iteratainctione non fuerint maculati;* hoc enim familiare fuit Donatistis, eos qui a catholicis ad ipsos descisciebant iterato tingere; ab aliis nusquam fore usurpatum. Porro Donatistæ commune cum Novatianis seu Catharis jugum trahunt, ut sentit et loquitur sanctus Epiphanius, eadem cum illis sententias, eandemque obcuram rebellantem. Quocirca, inquit, necesse non habuimus privatim de illis amplius aliquid tractare; sed

A illos cum suis similibus conjungendos putavimus (Adv. Hæres., lib. II, tom. I, Her. 59, in fine). Quare mirum non est si tela adversus Catharos vibrata a Nicænis Patribus contra Donatistas contorserit sanctus Leo. Sed et nihil vetat quin contra ipsos Novatianos hæc scripsisse credatur sanctus Leo, cum ex epistola Innocentii papæ ad Victricum Rothomag., cap. 8, palam fiat, repellum etiam ab illis hæreticis fuisse baptismum circa eos qui a catholicis ad ipsos descisciebant; cum enim venientes a Novatianis et Montensibus per manus tantum impositionem suscipi decrevisset, addit: *Præter eas, si qui forte a nobis ad illos transeuntes rebaptizati sunt.* Quo amplius delegitur allucinatio scriptoris, qui decretum illud S. Leonis nullis canonibus contineri asserere non dubitavit. Jam vero quod Leo subjicit: *Ad totius Ecclesie incolumitatem et suggesta, et ordinata esse illa,* quis negaverit ad totius corporis incolumitatem pertinere, quidquid a quolibet episcopo contra 1398 hæreticos vel suggeritur, vel statuitur: maxime vero, ac præ alijs omnibus, quæcumque adversus hæreses, vel morum ac disciplinæ corruptelas ab apostolica sede decernuntur?

B 4. in kalend. Januarii. Ita Dionys. Exig. et Crescon., quos ut antiquissimos secuti sumus, astipulantibus codd. mss. uno Bellovacen. et tribus Thuaneis. Kalendis vel in kalend. Julii habent Thuaneus unus, Trecoptitæanus, et Victor., quod ideo scrupulose annotamus, quia sæpe ex hujusmodi notis temporaliis pendet difficultiorum quæstionum enodatio. Ex hujus epistola: exordio consarcinatum est initium scilicet rescripti Marci papæ ad Athanasium et alios Aegypti episcopos, de Nicænis capitulis, necnon et epistola Pelagi 2 ad Benignam.

AD EPISTOLAM XIX.

APUD QUÉSNELLUM XVIIII,
Doro Bonaventiano episcopo.

C 1. *Minorque se feret.* Ita codd. Thuan., tres Cantabrig., et Trecoptit., et edit. Nicolini, quam postrema secuta est; antea sic: *Miror quis feret.* Totum hoc membrum libenter ita legerem ac interpungerem: *Ne is, quem sacerdotali prope provehebas honore, ab injuria eorum quibus sociabatur inciperet, minorque se feret.*

2. *Sed elationis vitium roboraretur.* Ita in vulgatis edit., pro quo sic habent codd. mss. Thuanei duo, Victorinus et Trecoptit.: *Sed fortioris vitium roboraretur.* Cantabrigensis vero et Thuaneus alter, sic: *Sed furoris vitium superaret.*

3. *Neque enim ignorabas dixisse, etc.* (b) Totum hunc locum priores editiones et Hincmarus, opusc. 44, de Jure metropolit., cap. 17, sic legunt: *Neque enim ignorabas dixisse Dominum, quod qui se humiliat, exaltabitur; qui vero se exaltat, humiliabitur; eundemque dixisse: Quicumque vult inter vos major fieri, sit vester minister; et quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Vos autem queritis de pusillo crescere, et de honore majores esse.* Sed cum posterior Evangelii textus: *Quicumque vult, etc.,* desideret in omnibus quos vidi mss. codd. tribus, scilicet Thuaneis, Cantabrigensi et Victorino, et in editione Suriana, eundem expungendum censuimus. Cætera ad eosdem codices emendavimus: ubi advertendum, hæc sancti Leonis verba, *Vos autem queritis de pusillo crescere,* opponi prioribus illis Evangelii verbis, *Qui se humiliat, exaltabitur: 1399* illa vero, *Et de majore minores esse,* respondere sequentibus his. *Qui vero se exaltat, humiliabitur:* quod cum ab antiquis Operum sancti Leonis editoribus non

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

(Col. 707, n. c).

(b) De hoc textu et Simonii animadversione satis disseruimus annot. 10 (Col. 710, n. k) in hæc epistolam.

(a) Qui canones a Leone allegentur, et quo sensu hoc referendi sint, licet nec de Donatistis, nec de Novatianis, sed de Pelagianis agatur, diximus in laudata admonitione n. 18 et 26. Confer etiam annot. 5

animadverteretur, hoc in causa fuit ut textum adulteraverint. Duo enim hæc sibi invicem opponi debere testantur sequentia hæc auctoris verba: *Utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum*, etc. Quod non fiet, si hoc modo legatur: *De pusillo crescere et de honore majores esse*, quæ non opponuntur.

Post primam meam Leonis editionem prodierunt in lucem *Novæ Observationes* (Gallicæ) ad *textum et versiones novi Testamenti per R. S. P.* id est, Ricardum Simonem presb., ubi auctor, cap. 21, p. 458, hanc nostram Leonini textus emendationem vellicat. Ac primum quidem contendit hæc verba epistolæ ad Dorum: *Vos autem queritis de pusillo crescere et de majore minores esse*, assumpta esse ex Evangelii secundum Mathæum exemplari quod penes se habebat Leo: quæ verba eadem fere habentur in celebri Evangeliorum codice ms. Græco, qui olim Theodori Bezæ fuit, nunc in universitate Cantabrigensi servatur. Sed, quod mirare, lectionem hanc, *de majore minores esse*, male suppositam a me fuisse queritur, etsi pravæ lectioni *de minore majores esse*; et tamen fatetur priorem illam meam lectionem conformem esse ms. codici Bezæ. 2° Quatuor alios laudat ipse qui Bezæ codici succiunt. 3° Versiones item Saxonæ quæ, inquit, ad antiqua exemplaria conditæ sunt. 4° Quinque mss. codices, id est, quotquot mihi adfuerunt ad hanc epistolam relegendam, correctioni suffragantur. 5° Alios procul dubio habuit Labbeus qui eandem lectionem exhiberent, cum eam margini ascripserit in volumine III Conciliorum generalium. 6° Suriana editio excusa eandem repræsentat. 7° Favet metrica versio Juvenci, quam ipse Simon allegat. 8° Hanc lectionem ter ipse *ordinariam* appellat. 9° Ipse Leonis textum corrigi legendo *minore pro honore sine ullius ope* ms. codicis, contra omnium editorum fidem. 10° Lectionem quam prætulimus, talem fuisse in antiqua Vulgata fatetur idem Simon. 11° In sequenti pagina scribit lectionem hanc ordinariam, etsi obscuram, et vix boni sensus capacem, mutandam tamen non esse. Bene igitur fuit restituta. 12° Carpit audaculos quosdam criticos, quod has voces *de majore minores* abarserint, et in eorum locum has alias substituerint, *de minore majores*, quorum infelicem conjecturam ex Græco textu suggillat, cuius, inquit, voces non eandem inter se similitudinem habent, quam inter se voces Latine. 13° Credere amat R. Simon additionem illam fuisse in antiqua Vulgata, ejusque exemplaria Romæ superfluisse, Leone papa Ecclesiam Romanam regente. Atqui si ad eam alludit pontifex, non potuit ob aliam id rationem facere, quam quia plerisque nota erat, et propter abundantiam codicum vulgatissima. Quis vero 1400 sibi persuadeat pontifici præsto non fuisse nisi codices depravatos?

Demum ultro proficitur unum tantummodo obstare quominus nostram lectionem, quam ordinariam vocat, retinendam censeat, quod nimirum se ipse Leo explicuit in epistola 79 (nunc 105) quæ est ad Pulcheriam Augustam, ubi eandem vulgatæ antiquæ additionem his iterum verbis referre videtur: *Et tamen hæc illis insinuabantur, qui de pusillo volebant crescere, et de infimis ad summa transire*. Verum nescio an cuiquam persuadere possit vir eruditus, hæc ultima verba *de infimis ad summa transire*, esse explicationem illorum *de minore majores esse*: certum potius mihi est nihil aliud esse quam priorum repetitionem aliis verbis conceptam. Nimirum hoc unum in ea epistola Leonis menti insidebat consilium, ut Anatolii ambitum culparet, ac odiosum Pulcheriæ redderet, auctoritate verborum quibus duorum apostolorum ambitionem Christus represserat. At vero apostoli non volebant *de majore minores esse*, et eam ob causam ab his describendis verbis abstinuit Leo; et eorum loco antecedentia sub aliis terminis inculcavit, *et de infimis ad summa transire*. Quæ certe non ex proprio penu deprompsisset pontifex, spretis

his nativis verbis quæ in eodem loco regebantur, *et de minore majores esse*, si revera in Vulgata hæc tunc habebantur. Et quod his non usus fuerit pontifex, certum mihi argumentum est ea in codice quo ille utebatur lecta non fuisse, sed potius *de majore minores esse*.

In epistola vero ad Dorum non modo hæc ultima verba vel resecandi, vel in alia mutandi necessitatem non habuit, sed contra hæc pontifici ita necessaria fuerunt, ut sine illis sua ipsius verbis veritas non constet. Duo enim redarguit in Beneventana Ecclesia: 1° *immaturam* presbyteri novissimi *profectionem*; 2° eorum *dejectionem quorum ætas ordinem commendabat, et nulla culpa minuebat... qui illum cum sui dedecore posebant honorari... qui proprio se iudicio dejiciebant... qui primatus suos deformi et ignava dejectione in alterum transferentes subsequendum suorum minuebant dignitatem... qui ultimum sibi anteposuerant... qui indignos se honoris sui ordine sunt professi... qui novello et immature ordinato inferiores fieri delegerunt*. Ecce verba *de majore minores* aliis verbis sexies ab ipso Leone reddita. Duobus vero hujusmodi vitii quod se episcopus non opposuisset vehementer a pontifice redarguitur, utrumque Christi verbis contrarium esse sic demonstrante. *Neque enim ignorabas, inquit, dixisse Dominum quod qui se humiliat exaltabitur; eundemque dixisse: Qui vero se exaltat humiliabitur*. En ut brevissimam Domini sententiam in duas scindit pontifex, ut cuique vitio suam particulam ascribat, et utrumque a Christo proscriptum fuisse ostendat, ut mox subjicit his verbis: *Vos autem queritis de pusillo crescere, 1401 et de majore minores esse; utrumque enim inordinatum, utrumque præposterum est*. Potuitne discrete magis aperire Leo duo opposita vitia se illis verbis arguere, unum his *de pusillo crescere*, alterum istis, *de majore minores esse*; in quorum ultimorum loco si hæc supposueris, *de minore majores esse*, jam non duo inordinata ac præpostera, sed unicum; nullus denique subest Leonis sermoni sensus.

Jam, opinor, intelligit Simonius quæ intelligi a quoquam posse antea desperabat, nec amplius insuperabilem objecturus est difficultatem, qua se a recipienda lectione nostra deterreri scribebat. Arguit enim Dorum pontifex, quod *injusta potentium desideria rationabili auctoritate non cohibuerit*, impediendo ne novellus presbyter exaltaretur, nec antiquiores humiliarentur, *ac proprio se iudicio dejicerent, et de majore minores fierent*; sic facile intelligenda venit hæc particula, cum emeritis et antiquis presbyteris illis addicatur. Nec tamen novello applicata, suo etiam carebit sensu, quem Leo ipse explicat his verbis: *Ne quem sacerdotali prope probebas honore, ab injuria eorum quibus sociabatur inciperet, minorque se fieret dum in illo non humilitatis virtus, sed elationis vitium roboraretur*. Hoc sensu humiliari querit, et de majore minor esse qui exaltari ambit, et de pusillo crescere: coram Deo enim se ipse dejicit, qui per elationis vitium cæsteris vult præeminere ac dominari.

Quod rursus objicit Simonius de lectione Hincmari Remensis, nullius est momenti. Primum enim græcis asserit scripta illius manuscriptis nostris codicibus esse antiquitate superiora. Deinde lectionis Hincmarianæ mendositatem prodit ipse Simonius dum vocem *honore*, quam habet illa, rejicit ac vocem *minore* propria auctoritate illi supponit. Denique quod vel Hincmarus, vel quisvis alius, totum hunc locum epistolæ Leoninæ adulteraverit, alia verba loco suo moverit, alia de suo addiderit, patet ex collatione lectionis illius quam supra retuli, cum ea quam omnes manuscripti codices ac contextus ipsius series genuinam esse clamant. Maneat itaque bene emendata lectio, et cum bona Simonii venia in hac etiam posteriori editione perseverabit.

AD EPISTOLAM XXII

A

AD EPISTOLAM XXV.

APUD QUE-NELLUM POST EPISTOLAM XXXIII.

Flaviani episcopi Constantinopolitani ad Leonem.

Notam Quesnelli integram dedimus annot. 10 (Col. 725, n. ^a) in hanc epistolam, ibique etiam nostras observationes exhibuimus.

1402 AD EPISTOLAM XXIV.

APUD QUESNELLUM XXI.

Theodosio Augusto.

1. *Eusebii.* De eodem in sequenti pariter epistola et alioque aliis meminit S. Leo. Episcopus fuit Dorylæi, civitatis provinciæ Phrygiæ Salutaris. Libellus supplex quem adversus Eutychem obtulit concilio Constantinopolitano, quemque hic commemorat pontifex noster, habetur in conc. Constantinopol. actione 4, inter Acta Chalcedon. actione item prima, sicut et alius libellus, ad Valentinianum et Marcianum Augustos adversus eundem Eutychem et Dioscorum, a quo depositus fuerat in deprædatoria synodo Ephesina. Hæc porro illius viri singularis et vix cum alio communis laus est, quod contra duas contrarias hæreses suo tempore emergentes primus in Ecclesia CP. insurrexerit. Contra monachum Eutychem libellum obtulit jam episcopus; contra Nestorium vero episcopum adhuc laicum vexillum erexit. *Cum enim Nestorius* (inquit sanctus Cyrillus lib. 1 contra Nestorium) *in media ecclesia profanis uteretur vocum novitatibus, quibus et Θεοτόκον et geminam Christi natiuitatem insectabatur, vir quidam sane probus, qui adhuc inter laicos erat, sed tamen admirabilem sibi collegerat eruditionem, ferventi et religioso zelo permotus, et contentiori voce inclamans, ipsum, inquit, ante sæcula Verbum etiam secundam subiisse generationem.*

2. *Quamvis et ipse episcopus Nicænæ synodi profiteatur se inhærere decretis: propter quod non habuimus unde aliquid diceremus.* Hæc emendavimus ad codic. Grimani, qui solus adfuit: prius ita legebatur: *Quamvis et ipse episcopus Nicænæ synodi profiteatur in hac re se esse decretis: propter quod non habuimus unde aliud disceremus.*

3. *Ad 1 kalendas Martii.* (a) Ita cod. Grim. et edit. omnes, pro quo in 1 parte Act. concil. Chalcedonens. legitur: *Ad kalendas Maii*, et in 20 (nunc 23) epistola: *11 kalendas Maii*. At in utraque legendum esse *Martii* existimamus. Ex actione enim habita Constantinopoli post depositionem Eutychem, certum est jam tum cum haberetur, pervenisse in eam urbem epistolam sancti Leonis ad Flavianum; habita est autem actio illa v idus Aprilis. Non potuit igitur Roma mitti Leonis epistola mense Maio, sed potius Martio. *Ante paucos dies*, inquit Seleucus episcopus, *litteræ sanctissimi archiepiscopi Romanorum Leonis insinuatae sunt nobis, continentes quia questus est 1403 reverendissimus archimandrita Eutyches, et appellavit in tempore examinationis nostram audientiam per dationem libelli*, etc. Idem statuendum de epistola 20 (nunc 23) ad Flavianum.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide nostram emendationem annot. 12 (Col. 736, n. ^a) in hanc epist.

(b) Duæ tantum editiones distinguendæ, de quibus diximus in admonitione ad hanc epist., altera epistolæ decurtatæ, altera integræ. Triplicem vero Quesnellus dixit, eo quod editio Vossii et editio Conciliorum, licet integram epistolam exhibeant, e diversis tamen codicibus originem ducentes, pro editionibus diversis haberi queant. In admonitione autem allegata cum integram editionem vindicavimus, tum vero decurtatæ editionis originem ex mss. col-

lectionum Hispanicæ et Isidorianæ sine ulla editorum fraude deteximus.

(c) Vide nostram annot. 19 (Col. 743, n. ^a) in hanc Petri Chrysologi epistolam.

(d) Appellationis proprie dictæ libellum ad Romanum pontificem, non vero ad Occidentalem synodum ab Eutyche missum ostendimus in observ. ad dissert. 7 Quesnelli. Cur autem etiam ad S. Petrum Chrysologum scripserit, ibidem explicavimus n. 9 et 10.

hoc scio, unicum in catalogo Thuanearum mss. codicem a me repertum, qui epistolam sancti Petri Chrysologi contineat cum aliis nonnullis ad synodum Chalcedonensem pertinentibus; in hoc vero codice integram haberi epistolam. Cui si mss. Vaticanos et card. Sirleti codices, antiquasque ac recentiores Baronii et Conciliorum editiones alijuxeris, vix restat dubitandi locus quin vel in editoris illius, si non malam fidem, saltem oscitantiam, vel in codicis vitium refundenda sit epistolæ diminutio.

Integram porro vel non vidit, vel non attendit, vir doctissimus Henricus de Noris inter primos sancti Augustini discipulos et defensores, etsi scriptorum tempore postremus merito numerandus, cum Historiæ Pelagianæ lib. II, cap. 11, hæc habeat: Anno 448 idem Chrysologus litteras ad Eutychem male jam ob hæresim audientem dedit. Si enim vidisset, intellexisset ex posteriori 1405 epistolæ capite (a) litteras ab episcopo Ravennensi ad Eutychem datas non fuisse, nisi post acceptas ab eodem querimonias de judicio Constantinopolitano, quod 22 die Novembris an. 448 prolatum est, nec ab illo rescribi potuisse ante sequentis anni 449 initium, immo nec ante diem 18 Februarii. Hæc enim die scriptæ sunt primæ sancti Leonis de Eutychiano negotio litteræ, quas datas jam esse cum suas Petrus exaravit, hæc istarum verba testantur: *In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo papa Romanæ civitatis scripta sunt obedienter attendas.* Quæ si intelligas de fusiori illa ad Flavianum epistola, quam cum septem aliis die 13 Junii in Orientem direxit, ut certe intelligenda videntur, jam non ineunte an. 449, sed eodem media jam fere parte elapso scripsit ad Eutychem Chrysologus. Quæ causa est cur ejus epistolam fusiori Leonis epistolæ ad Flavianum præfixerim, quoniam cum ea aliisque septem missam fuisse in Orientem probabile est.

Hanc unicum vidi ego Petri Ravennatis epistolam: quam ubi receperat Philippus Labbe scriptor secundissimus in dissertatione theologica de Scriptoribus Ecclesiasticis, hæc subjicit: *Altera quoque ejusdem epistola legitur inter eas quæ concilio Chalcedonensi præmittuntur, in quo proculdubio vel memoria lapsus est vir eruditus, vel epistolam Græco-Latinam et Latinam ejusdem fragmentum pro duabus integris distinctisque accepit epistolis.* Eidem similiter assentiri non possum, cum has Petri episcopi litteras datas esse scribit ante celeberrimam sancti Leonis ad Flavianum CP. epistolam; hæc enim proculdubio commemorat Chrysologus, cum duæ aliæ breviores quæ præcesserunt nihil prorsus decernant, nihilque exigant, cui *obedienter attendere* potuisset Eutyches.

1. Ex ista porro S. Petri Ravennatis epistola docemur, non (b) apud solum pontificem Romanum querelas suas deposuisse ad Eutychem (quod dissertat. 7 fusius expendimus), sed et apud alios Occidentis metropolitanos de judicio Constantinopolitano esse conquestum, libellumque iisdem dedisse: et forsitan aliorum aliquot episcoporum litteræ, vel alla monumenta latent in bibliothecis, sicut hæc Petri mille et ducentis annis delituit, quibus manifestum fieret, si prodirent in lucem, Eutychem aliorum Occidentalium pariter judicium postulasse; sicut nunc ex Ravennensis episcopi litteris patet ejus tribunal ab Eutyche pulsatum fuisse. Constat enim ex ista epistolæ datas fuisse ab Eutyche litteras ad Petrum Ravennatem. *Tristo, inquit hic, legi tristos litteras tuas.... Hæc 1406 breviter respondi litteris tuis, etc.*

2. Apparet Eutychem de sententia synodi Constan-

tinopolitanæ conquestum esse tamquam a corruptis et male affectis iudicibus prolata. Si enim, inquit Ravennensis episcopus, *tibi displicet, quoniam scripsisti (c), electum judicium*, hoc est, conductos et affectatos iudices episcopos: ubi notare mihi videtur synodum *ἐκδημοῦσαν*, a qua sententiam exceperat: quæ quidem canonica stricto jure non erat, cum nec a primatè diocesis, nec a metropolitano ex una provincia cogeretur, sed ex episcopis promiscuis variarum dioceseon in Urbe tunc forte commemorantibus coallesceret, auctoritate Constantinopolitani episcopi, quam sola recensque consuetudo firmabat.

3. Certum ex eadem epistola videtur Eutychem Ravennatis episcopi iudicium postulasse, cum hoc non semel neget dari à se posse multiplicem ob causam. Prima est quod cum a proprio episcopo damnationis sententiam exceperisset Eutyches, nullus metropolitanus iudicii istius retractandi jus habebat, nisi forte ex consensu et concessione proprii episcopi. Rationem hanc aliquomodo innuit Petrus verbis istis: *Hæc breviter respondi, frater, litteris tuis, plura rescripturus, si ad me frater et coepiscopus noster Flavianus aliqua de hac causa scripta misisset.* Secunda est, quod æquitati adversum erat partis unius causam altera parte non audita, vel discutere, vel etiam audire. Nos, inquit, *quomodo de his judicare poterimus, quos neque vidimus propter absentiam, et quid intellexerunt eorum taciturnitate nescimus? Justus mediator (Al. iudex) non est, qui sic unam partem audit, ut nihil alteri parti reservet.* Tertia ratio est, quod cum ad sedem apostolicam scripta misisset, et ab ea vicissim scripta in Orientem missa essent, satius erat ut his obedirent attendere, et fidei veritatem, quam a Romana sede quærisse videbatur, a beato Petro in propria sede et viventem et præsentem audiret. *In omnibus, inquit, hortamur te, frater honorabilis, ut his quæ a beatissimo papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas: quoniam beatus*

Petrus, qui in propria sede et vivit et præsidet, præstat querentibus fidei veritatem. Quarta denique ratio erat studium pacis et fidei. Nos, inquit, *pro studio pacis et fidei, extra consensum Romanæ civitatis episcopi causas fidei audire non possumus.* Causas quippe in aliqua parte Ecclesiæ natas audire, vel proprii episcopi est ejus Ecclesiæ, in qua orta causa, vel ejus ad quem a proprio episcopo appellatur: cum porro (d) ad 1407 Occidentales episcopos appellabatur, Romani proculdubio episcopi omnium aliorum principis consensus explorandus erat, qui et synodi Occidentalis peculiari nomine caput et universalis Ecclesiæ, in causa maxime fidei, procurator erat et executor præcipuus canonum, qui a conciliis œcumenicis adversus hæreticos olim conditi erant.

4. Igitur evidens est iudicium Ravennensis episcopi postulari ab Eutyche non potuisse, nisi per appellationis libellum, seu verum, seu fictitium. Ex quo constat quod superius asserebamus, ad synodum Occidentalem appellasse Eutychem, et ad præcipuos propterea aliquot metropolitanos litteras scripsisse, maxime autem ad Romanum totius synodi omniumque episcoporum principem.

AD EPISTOLAM XXVIII.

APUD QUESNELLUM XXIV.

Flaviano episcopo CP.

1. Celeberrimam hanc sanctissimi pontificis (e) epistolam, quia multum intererat rei christianæ ut ca-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc epistolam sub idem tempus a Petro Chrysologo scriptam quo S. Leo dedit epist. 23 et 24, probavimus in admonitione ad hanc epistolam num. 6.

(b) Confer præmissam annot. 3 (Col. 900, n. 4).

(c) Hunc locum mendosum et corrigendum conjectamus annot. 15 (Col. 1354, n. d).

(d) Hæc et sequentia, quibus Romani pontificis potestatem in appellationibus Quesnellus restringere nititur, confutantur in observat. ad dissert. 7 num. 9.

(e) Videsis de hujus epistolæ celebritate ejusque tum Latinis tum Græcis mss. plura in admonitione eadem præmissa

stigmatissima edocetur, accuratissime relegimus ad mss. A codit. Barberinos duos, Thuaneos septem, Regios duos, Victorinus, Corbeiensis, Trecoptithœanum, Oratorianum, Remensem sancti Remigii, ad omnes editiones, et Græcam versionem, etc. Quibus adungere licet tres alios probatæ notæ et adorandæ venerationis codd. mss., ad quos eandem hanc epistolam a se recensitæ fuisse testatur Petrus Franciscus Chiffletius in notis suis ad Vigilium Tapense, ad cujus calcem illam edi curavit, scholiisque illustravit. Trium porro memoratorum codicum primus est, Actorum concilii Chalcedonensis collector Rustico diacono, ex bibliotheca B. Joannis Bouterii Divionensis viti senatorii; alter ex libro Sacrarum Lectionum sancti Benigni ejusdem urbis; tertius Chiffletii ipsius est, continetque fides degestata ex Ambrosio, Augustino, Fulgentio, varisque conciliorum ac pontificum decretis excerpta. Quibus omnibus nefas non est conjungere Josiam Sionitum Zuligianum, et Joannem Leonelavium Calvinistam, quorum fides hoc loco non debet esse suspecta, cum lustratos a se codices mss. referunt, variasque ex eis lectiones excerptas repræsentant. Quod præstitit ille in collectione veterum de duabus in Christo natus scriptorum; hic vero post legationem M. uelitis Comneni Augusti ad Armenios, ubi Græco-Latinam epistolam edidit Basileæ an. 1518. Cum autem hujus epistolæ textum usque ad usum *ista venerabiliter recipere* quisque catholicus teneatur sub pœna anathematis auctoritate concilii Romani sub Gelasio PP. ab universali Ecclesia 1408 recepti, omnes omnino variantes lectiones, quæ in mss. codd. occurrerunt, scrupulosius annotare non piguit, ne vel tantillum quid proprio ingenio a nobis mutatum fuisse credatur.

2. Quid apud vos scandali contigerit atque contra; desunt tam in Græca versione quam in omnibus codicibus mss.

3. Imprudens. Non impudens, ut aliqui codices. C Græco ἀνορεος. Quam lectionem potius sequaris, parum refert; utraque enim Eutycheis moribus convenit.

4. Cedere. Ita codex Chiffletii, nec non e Thuaneis unus; et Græcæ dictioni ἀστὴν respondet: cæteri tam mss. quam excusi codices habent *credere*.

5. Obscuro. Ita Thuan. duo, tres Chiffletiani, Trecoptithœanus, et Regii duo, Simleri edit. Græcæ, κατὰ τὴν μὲν ὑπόθεσιν ἀσφαλείας, per aliquod obscuritatis impedimentum: unde liquet hanc lectionem antependendam alteri, quæ ad vulgatærum et Surianæ editionum marginem, et in quatuor Thuan. is et Barb. duob. mss. reperitur in hunc modum, *aliquo impediuntur obstaculo*, quod procul abest a mente auctoris.

6. Regenerandorum. In vulgatis, *regeneratorum*, Græcæ ἀναγεννησάντων, eorum qui regenerantur. Lectionem quam in vulgatæ locum substituiimus retinendam esse probant mss. omnes, edit. Merlin. et totus hujus loci contextus: ex quo patet sanctum Leonem de catechamentis sermonem habere, non iis qui inter auditorum tirocinia, ut Tertullianus loquitur, sed iis quos competentes vocant Ambrosiu., Hieronymus, Augustinus et concilium Agathense, can. 13. His enim tradebatur Symbolum, quod memoriter reddere tenebantur *seria quinta ultimæ septimanæ quadragesimalis*, ex concilio Laodicensi, can. 46; Agathensi, can. 13; Bracarensi II, can. 1. Vide etiam Isidorum Hispal., de Divin. Offic.; Fulgentium, epist. de Duabus Quæst.; et Ordinem Romanum.

7. Receptisset. Ita Barb. 2, Corb., Thuanei duo, Trecoptith., Remensis et tres alii apud Chiffletium; non vero apprehendisset, ut in vulgatis.

8. De Spiritu sancto et Maria Virgine. Ita Barb. 2, quinque Thuanei codices, tres Chiffletiani, Victorinus, Remensis, Trecoptithœanus, edit. Merlini, Siehardi, Canisii, Crabbi, quod et apud sanctum Augustinum sexcentis locis, et apud antiquiores scriptores ecclesiasticos, nec non in exemplaribus

antiquis tam Græcis quam Latinis Symboli Constantinopolitani, atque inter alia in Breviario cœnobii montis Cassini a sexcentis fere annis exarato, quod asservatur in bibliotheca domus institutionis 1409 Oratorii D. Jesu ad suburbium Parisiense S. Mercurialis. Concinit Græca versio habens, καὶ Μαρίας; quod et legitur etiam in recentioribus Græcorum symbolorum exemplaribus, ut patet ex libello Gabrielis Philadelphicæ metropolitæ de Sacramento penitentiae, ad calcem Commentarii Jo. Morini de Pœnitentia. In vulgatis vero legitur, ex Maria Virgine. An hæc tantula varietas aliquam pariat in sensu diversitatem, theologis relinquere examinandum.

9. Et omnipotens et æternus creditur Pater. Parum absuit ut vocem illam æternus expungerem, quod a Chiffletio factum est; deest enim in duobus ejus mss. necnon in Barber. duob., Thuaneis quatuor, Trecoptithœano, Remensi, Victorino, et insuper in Græca versionis textu. Eam tamen visum est mihi retinere, tum quia in aliis mss. reperitur, puta Thuaneis tribus, Regiis duobus, Corbeiensis et aliis, præter excusa omnia exemplaria; tum quia vocem illam exigere videtur contextus series, quæ ex æternitate Patris æternitas Filii arguitur, ac perfecta ejusdem per omnia cum Patre æqualitas demonstratur.

10. Instructum. Ita codd. omnes. Ad marginem editæ, *instrumentum Græcæ ἐκρίστων, institutionum.*

11. Piam sollicitudinem contulisset. Corbeiens. et nonnulli alii mss. cod., *Pia sollicitudine se contulisset.*

12. Et inveniens. Ita mss. omnes et Græca versio, *ὀδὸν εὗρον; vulg., et invenisset.*

13. In utero accipiet. Ita Barber., Thuanei quatuor, Remensis, Trecoptithœanus et Victorinus cod. De suis sicut Chiffletius, vulgatam lectionem *soncipiet* retinens.

14. Vocabant. Ita codd. mox laudati cum Chiffletianis, quibus eoneordat Græcum καλέουσα. In vulgatis: *Et vocabitur.*

15. Super humerum. Vict., Trecoptith. et alii quædam, *super humeros.*

16. Vocant. Ita cod. Remen., Trecoptith., Victorin. et Thuan. quatuor, et Græc. ad marginem.

17. Frustratorie loquens. Cod. Trecoptith. et Thuaneis tres, *frustratoria eloquens.*

18. Spiritus vitæ. Suis ad marginem, Canisius, Merlinus, Sicardus et Crabbus in textu et ms. Victorin. legunt, *Spiritu vitæ*; et forte melius; Græcæ, πνεύματι.

19. Et substantiæ. Gemnam hanc vocem addidimus ex mss. codd. Barber., Rem., Trecoptith., Corb. et duobus Thuan.

20. Prævaricatoris. Codd. mss. Remensis, Victorinus, e Thuaneis unus, et e Chiffletianis duo, *Prævaricationis.*

21. Dispensationem. Ita Thuan. tres cum Remensi, et textus epistolæ inter Acta Chalced. concilii editæ. Græca versio, *θωίκησιν*, vulg., *dispensationem.*

22. Assumpta est igitur. Hanc ultimam voculam expunximus, quod ea careant cum mss. omnes, tum Græca versio.

23. Nostri est natura dissimilis. Sic Chiffletii tres codd., totidem Thuan., Remensis et Trecoptith. Hoc quoque modo refertur 1410 a Fulgentio in emendationibus codicibus responsionis ad secundam Ferrandi questionem. Favet Græca versio, *ἡμῶν*. Vulg., *nostræ est naturæ dissimilis*; alias, *nostræ est natura dissimilis*.

24. Recedit . . . relinquit. Ita mss. plerique et Græca versio; antea, *recessit . . . reliquit.*

25. Desidentibus. Ita Barber. 1, Corbeiens., Remens., Trecoptith., quatuor Thuanei et Chiffletiani duo. Vulg. *subsidentibus*; Græcæ, *τῶν ποδῶν οὐ βαπτίζομένων.*

26. Fidem discipulorum suis interrogationibus erudit. Ita mss. omnes. In vulg., *fidem discipulorum suorum suis interrogationibus audiret.*

27. *Veri corporis.* Sic in omnibus mss. Græcæ, **A** *ὁμαρτος*; in vulgatis, *veri hominis.*

28. *Non alter est resuscitatus.* Ita mss. omnes, quibus Græca concinunt. Vulgat., *aliter non est resuscitatus.*

29. *Sacramentum per quod unum salv.* Vulg., *Sacramentum fidei per quod salv.* Mss. omnes priorem exhibent lectionem, quæ Græco concinit.

30. *Fluxerit.* Sic omnes, pro quo antea, *effluxerint.*

31. *Spiritus est veritas.* Sic habent omnes mss. cod.; sic quoque legit Augustinus lib. de Bono perseverant., cap. 22, et Fulgent. lib. x contra Fabianum, etc. Græcus textus tum epistolæ sancti Joannis, tum sancti Leonis habent: *Τὸ πνεῦμα ἴσταν ἢ ἀληθεια*; idemque exhibet Syriaca Joannis versio; unde dubium esse nequit quin ita legerit sanctus Leo; non vero, ut in vulgatis, *Christus est veritas.*

32. *Interlocutionem.* Ita mss. omnes cum Græca versione, *διωλαίας.* In vulg., *Interrogationem.*

33. *Nimisque blasphemum.* Hæ voces desiderantur **B** in Thuan. duobus et apud Facundum.

34. *Ita omissum, quasi nihil quod offenderet esset auditum.* Cod. Corb. et Facundus lib. II, cap. 6, sic habent: *Ita emissum, quasi nihil offenderet, esse auditum.*

35. *Ante incarnationem.* Solus Facundus, *Ante adunationem.*

36. *Sollicitudinis tuæ.* Cod. Bouhierii, Thuan. quatuor, edit aliquot: *Dilectionis tuæ.*

37. *Ab hac sensus sui peste purgetur.* Ita mss. omnes cum Facundo, quibus et Græca versio respondet; alias in vulg., *ab hac sensus sui macula per te purgetur.*

38. *Frates nostros.* Ita plerique codd. mss. et omnes excusi cum Græca versione, et congruit illius ævi moribus, cum episcopi presbyteros fratres vocabant. Quatuor codd. mss. habent, *fratrem nostrum*, quam lectionem Chiffletius exhibet, de suis mss. codd. nihil asserens.

39. *Julium.* Ita legendum esse tam in hac epistola quam in aliis, quæ eisdem legatos ad Ephesinam synodum missos recensent, evincunt mss. codd. Grimani, Barb. duo, Thuanæ duo, Trecentiph., etc., et Græca **1411** versio epistolarum 26, 29, 30 et 31 (*nunc 38, 33, 30 et 34*), quæ habentur in prima parte Actorum Chalcedonensis concilii. In sola hujus epistolæ 24 (*nunc 28*) ad Flavianum (a) Græca versione legitur *Ἰουλιανός*, et in Latina eju-dem editione, quæ in collatione sexta synodi v habetur, legitur *Julianus*, quod scribarum oscitantia imputandum esse conjicio ex ms. codice Actorum concilii Chalcedon. ex bibliotheca Joannis Bouhierii Divio-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Duo nostri codices Veneti Græcæ versionis habent *Ἰουλίον Julium*, non *Ἰουλιανόν Julianum*. Exemplaria etiam mss. synodi v, collatione sexta, annotante Baluzio, habent *Julium*.

(b) Confer admonitionem huic epistolæ 28 præfixam num. 4 et seqq.

(c) Optime sane Quesnellus hoc loco statuit episcopum a Leone legatum ad Ephesinam synodum Julium esse Puteolanum, non vero Julianum Coensem, ut quidam perperam opinati fuerant. Quod vero fusius probare nitiur, Julianum Coensem Julii loco interfuisse Ephesinæ synodo, falso fundamento fulcitur. Renatum scilicet, qui in Breviculo historiæ Eutylianistarum in Delo insula mortuus traditur, vivum constituit ex Theodoro, qui post eandem synodum ad ipsum litteras dedit. Hinc Breviculi auctorem aut memoria lapsum, aut incertis documentis deceptum affirmans, conjicit Julium Puteolanum apud Delos mortuum, ejusque loco Julianum Coensem in legatione Romanæ sedis assumptum in Ephesino concilio sedisse; unde Julianus in vulgatis gestis appellatur, qui vice Leonis ibidem interfuit. Huc

nensis, quem ut probæ notæ et adorandæ vetustatis codicem laudat Chiffletius: in eo enim legit *Julium*, non *Julianum*. Julium pariter habent Evagrius lib. I cap. 40, Nicephorus Call. lib. XIV cap. 47, Prosperi Chronicon, Breviculus historiæ Eutylianistarum præfixus epistolæ sancti Leonis in editione Romana, adeoque non primum a Sirmondo editus, liber de Romanis Pontificibus, Marianus Scotus, etc. Ex quibus postremis quatuor docemur Julium fuisse episcopum Puteolanum. Unde hallucinatum constat doctissimum Morinum, cum lib. 1, exercitatione 20, scribit Julianum Coensem ad synodum Ephesinam II missum a Leone, *ut ex ejus*, inquit, *epistolæ 15, 18, 19 (nunc 15, 19 et 20) aliisque constat.* Erravit similiter Christianus Lupus in dissertatione de Lactrocinio Ephesino cap. 8, cum legatum quem Leo in epistolis scribit ad synodum hanc missum, Julianum episcopum Coensem fuisse contendit, suggillans Chronicon Prosperi, qui *Julianum Coensem*, inquit, *male permutat in Julium episcopum Puteolanum.* Quasi vero quis qualisve fuerit legatus iste latere poterit Prosperum, tunc Romæ versantem, **1412** Leoni familiarissimum, eique a secretis, a consiliis, ab epistolis; ita ut non modo hæc, sed et alia omnes adversus Eutychem de vera Christi incarnatione (b) ab ipso dictata crederentur, testibus Marcellino comite in Chronico, et Gennadio in Catalogo illustrium virorum. Morino et Lupo impositum tum nominis affinitas, tum quod is qui vices Leonis agebat in synodo Julianus fere ubique dicitur. At vero, ut probabile mihi videtur Julianum Coensem Leonis nomine interfuisse synodo, ita certissimum est Julianum Coensem non eum esse qui Roma missus est ad synodum, et in Epistolis S. Leonis toties cum alii legatis commemoratur. Hoc posterius etsi satis probatum jam auctoritate codicum plurimorumque illius ævi scriptorum, adhuc ex abundanti manifestum fit duplici hoc argumento.

C 1. Julianus Coensis episcopus interfuit et subscripsit tam concilio Constantinopolitano, in quo primum damnatus Eutyches a Flaviano, quam conventui episcoporum, qui anno sequenti in eadem urbe jussu imperatoris habitus est. Porro, cum hic conventus habitus sit mense Aprilii, quis facile credat eundem Roma missum mense Junio ejusdem anni quo datae leguntur epistolæ pontificis?

2. Scribit Leo ad Julianum Coensem in Oriente versantem epistolæ 25 et 31 (*nunc 35 et 34*), eodem die scriptas quo et alia in quibus legatos missos recenset. Immo in posteriori eosdem nominat, et inter eos Julium episcopum; quod certe cum illorum opinione cohærere non potest.

Quod vero non (c) Julius Puteolanus, sed **1413**

paucis tota vis ratiocinationis Quesnelli revocatur: cætera enim ejus argumenta sunt meræ conjecturæ, quæ Theodoretii auctoritati, et vulgatis gestis incumbunt, ita ut si hæc fundamenta nutent, cætera omnia pariter corruant necesse sit.

Itaque Renatum presbyterum, non autem Julium episcopum ante synodum vita functum primum satis indicat Prosper coævus auctor, dum in Chronico ad an. 449 de pseudo-synodo Ephesina loquens, solius Hilari diaconi et Julii episcopi Puteolani meminit; de Renato autem ne verbum quidem. *Reclamante Hilario diacono Ecclesiæ Romanæ, qui vice S. Leonis papæ cum Julio episcopo Puteolano a sede apostolica fuerat destinatus.* Quod si destinatus fuit etiam Renatus, hujus tamen non meminit, quia de iis loquitur qui Ephesi gestis sese opposcentes, eodem pervenerant; nec pro Renato Julium memoraret, si Renatus, non autem Julius, in synodo conessisset. Id autem multo evidentius demonstrant ipsa acta Ephesina, quæ actioni primæ synodi Chalcedonensis inserta leguntur. Licet enim ibi non solum legati nominentur, sed etiam Dulcitius notarius Romanæ Ecclesiæ,

Julianus Coensis interfuerit vice Leonis synodo Ephesina, etsi nolim ut certum asserere, sunt tamen

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

Renatus tamen nullibi appellatur, quod incredibile est si cum cæteris adfuisset. Neque gesta ipsa Ephesina deesse Quesnellus affirmet, nec quod in Chalcedonensi legitur, eorumdem gestorum excerptum esse pronuntiet. Chalcedonensibus enim gestis palam revincitur: ex quibus ipsa Ephesina acta integra et sine ullo saltu lecta fuisse noscuntur usque ad actionem quæ Eutychie absolutonem et Flaviani ac Eusebii condemnationem continebat, cuique soli Romanæ sedis legati interfuerunt. Cur ergo Julio episcopo, Hilario diacono, et Dulcilio notario memoratis, Renatus in his gestis omittitur, nisi quia apud Delos mortuus, ut in Breviculo traditur, ei concilio non adfuit? Qui autem omitti poterat, si ea quæ *Ephesi audacter gesta sunt arguisset et repressisset*, ut Theodoretus in epistola pronuntiat? Hic præsertim nominandus in gestis fuerat, et hæc ejus contradictio iisdem gestis procul dubio fuisset inserta. Cum vero ex gestis pateat Julium interlocutum, Hilari autem contradictio non iam probetur ex gestis quam ex Chronico Prospero, Theodoretus incerta fama ac æquivocatione aliqua deceptus noscitur, dum id tribuit Renato quod Hilario erattribuendum: nisi quis forte Renati nomen pro Hilari nomine in inscriptionem epistolæ Theodoretii per errorem irrepisse malit, quod tamen ne suspicari quidem audeamus. Potius enim credimus Theodoretum, qui tres legatos a Leone missos ex epistola 28 ad Flavianum dixerat, ex fama autem acceperat legatos Ephesinis gestis restituisse, nec de Renati morte quidquam audierat, ad singulos scripsisse eodem exemplo, ut suam illis causam commendaret; solam autem ad Renatum epistolam superfluisse. Quæ enim exstat Theodoretii epistola ad archidiaconum Ecclesiæ Romanæ, ei qui in hac Ecclesia primus erat, directurus, licet nomen ignoraret, datam credimus, cum archidiaconorum nota esset potestas; non autem Hilario, quem cum sciret legationis officio functum, aliquid de hoc peculiare literis inseruisset.

Quid quod Julium, non autem Julianum Ephesinæ synodo interfuisse certissimum est? In id satis efficax argumentum esse possent interlocutiones per interpretem in Ephesinis gestis contentæ, quæ Julio quidem conveniunt, a Juliano autem Coensi alienæ sunt, quippe qui Græcæ urbis episcopus non per interpretem, sed per sese Græcæ locutus est non tam in Chalcedonensi quam in Constantinopolitana synodo sub Flaviano ante Ephesinam habita: unde irritus cognoscitur auctor Quesnellus, quo, ut hanc rationem elideret, Julianum Ephesinæ synodi tempore Græcæ lingue minus peritum traduxit. Sed luculentiora ex ipsis gestis suppetunt. *Julium* enim, non *Julianum* habent mss. codices antiquæ versionis concilii Chalcedonensis. Sex codices hujus versionis expendimus, quatuor Vaticanos 1321, 1323, 4166 et 5405, Ghigliano 485, et antiquissimum Veronensem 57. Ex sex autem vicibus quibus hic legatus nominatur, quinque dicitur *Julius* in quatuor codicibus, nempe tribus Vaticanis 1323, 4166 et 5405, atque in Ghigliano, et semel tantum per errorem *Julianus* in Ghigliano, *Eusebius* autem item semel in iisdem mss. Vaticanis tribus. In antiquissimo autem Veronensi, et in emendatiori Vat. 1321, ubique semper *Julius* scribitur. Idipsum pariter in quatuor suis mss. observavit Baluzius. Nam Corbeiensis et Colbertinus *Julianum* semel tantum exhibent; Parisiensis ac Divionensis *Julium* semper ingerunt. Confer apud ipsum Baluzium singula concilii loca, nec unum tantummodo priorem textum, ubi *Julianum* in duobus codicibus præferri notavit, cum Quesnello consideres, quod nonnullis sacrum facere posset. Hinc autem erronea cognoscitur editorum lectio *Julianum* ubique exhibens, cui Quesnellus innixus est. Ex hac autem antiqua interore-

A plura quæ probabile efficiant. Quod ultimum si verum est, hoc ea ratione contigisse puto, quod vel

tatione a Rustico recognita *Julium* item fuisse in Græcis exemplaribus quibus vetus interpret et Rusticus usi sunt, discimus; et jure Evagrium ac Nicephorum Græcos scriptores *Julium*, non *Julianum* prætulisse; ac per errorem in editis Conciliorum Græcis *Julianum* alicubi appellari, qui *Julius* fuit. Enimvero in ambobus Græcis codd. concilii Chalcedonensis bibliothecæ Venetæ S. Marci 164 et 555, *Ἰούλιος*, *Julius*, ubique legitur, excepto secundo actorum, ubi *Ἰουλιανός*, *Julianus*, habetur, qui unicus locus ex quinque aliis *Ἰούλιος*, *Julius*, præferentibus emendandus est.

Quod si ex his *Julius* in Ephesina synodo legationem Romanæ sedis gessit, duo sequuntur, quæ Quesnelli systema evertunt: primo commentitia esse quæ de Juliano Coensi legato inanibus conjecturis comminiscitur; deinde eum qui apud Delos obiit non fuisse *Julium* episcopum, sed Renatum presbyterum, ut in Breviculo historię Eutychnistarum traditur.

B Quoniam vero hoc Breviculi testimonium Quesnellus panno tribuit, quia abest in Quesnellianæ collectionis capite 43, ubi eadem historia inserta est, quid hac in re sentiendum sit, ope vetustissimorum codicum detegere plurimum refert. In Quesnelliana quidem et in nonnullis aliis antiquis collectionibus hæc historia Acacianæ causæ documentis præfixa brevius describitur; incipit enim a damnatione Dioscori, et in iis gestis desinit quæ Acacii damnationem præcesserunt. Duo autem additamenta huic historię accessere, alterum initio, quo historia ab origine, a Nestorio scilicet et Eutyche, inchoatur; alterum in fine, quo eadem historia ad Acacii damnationem usque perducitur. Hæc vero historia cum his additamentis in Virdunensi codice, qui sola monumenta Acaciana complectitur, inventa fuit a Sirmondo cum titulo: *Gesta de nomine Acacii*, a nobis autem cum eodem titulo in ms. Vat. Regiæ 1997. Nova tandem aliquot linearum additio in fine facta fuit, cum qua

C excusa jampridem habebatur in Romana editione Epistolarum Romanorum pontificum an. 1591, tom. I, part. II, pag. 142. Hoc autem integrum documentum reperimus in aliquot mss. libris præstantissimæ collectionis Avellanæ, in quibus hoc initium est ab editoribus Romanis omissum: *Incipit. In causa fidei christianæ, cui ab exordio sui nunquam defuisse probantur inimici. Nostro quidem sæculo*, etc.; unde Quesnellus notavit hanc historiam duobus primis lineis in editione Romana brevior esse quam quæ a Sirmondo publicata fuit. Integra hujusmodi historia Liberatus usus est, non autem contra, ut Pagius perperam existimavit ad an. 496, num. 4. Nunc observamus hanc historiam in collectionibus Quesnellianæ, et Vaticanis 1312, 1344, in Barb. 2888, in Veronensi 46, et in ms. Virdunensi præmitti monumentis Acacianis, quæ in Gelasio desinunt; in Vat. Reg. 1997 subijci epistolæ Gelasii; in Avellano autem cæterisque similibus referri inter Gelasii epistolas: adeo ut ejusdem historię Gelasium auctorem esse non male conjecerit Henricus Valesius. Tempus quidem initio opusculi indicatum, quod respondet an. 493, aut 494, et historię finis cum Gelasii temporibus convenit. Gelasii porro morem fuisse nonnulla suis opusculis addere, liquet ex epistola ad Dardanos, quæ in Quesnelliana aliisque collectionibus brevior est, aliquot vero additamentis auctior invenitur in codice Avellano, unde illam Romani editores typis tradidere. Idipsum ergo credimus evenisse historię Eutychnistarum; adeo ut additamenta quæ subinde accessere, eidem Gelasio tribuenda sint. Hinc autem quanta sit auctoritas ejus testimonii quo Renatus apud Delum mortuus ibidem traditur, nemo non videt. Quamquam etiamsi alius a Gelasio habeatur ejus additamenti auctor, cum tamen Romanus fuerit atque etate

Julius vita sanctus et antequam pseudosynodum inchoaret, 1416 vel aliud quid impedimento fuit ne Ephesum accederet. Quoniam vero spatium intererat ut qui vices pontificis Romani in eo concilio habiturus erat episcopali dignitate fulgeret, substitutus est in locum Julii Julianus, prout in mandatis procul dubio 1415 habebant reliqui legati. Atque ut hoc verisimile existimem, sequentibus conjecturis adducor.

1° Quoties de legato sedis apostolicæ mentio habetur in synodo Ephesina, Julianus semper appellatur in Latina versione; in textu Græco ter Julianus, his tantummodo Julius dicitur: ut mirum sit qua ratione a clarissimo Baluzio scriptum in I tomo novæ collectionis Concil. præf. in Chalced., *constanter vocari Julium in omnibus antiquis codicibus mss.* Quod argumento est de alio sermone esse quam de illo Roma misso, qui in Epistolarum S. Leonis Græca versione, 1 parte concilii Chalcedonensis semper *Julios* dicitur, nota 24 (nunc 28) excepta. Non igitur Julius in synodo vices pontificis egit, sed Julianus, nec alius quam Coensis episcopus. 2° Nisi supremum obliisset diem in Oriente Julius, aliqua post infaustam synodum de eo mentio haberetur: vel enim ejus reditus notaretur, vel mors ejus inter latrocinialis illius conventiculi improbus assus recensetur: idem ipse ad Fulcherium scripsisset, ipse ad Leonem retulisset de gestis synodi, ipse a Leone vel de consensu exhibitio vituperaretur, vel laudaretur de recensato: at nihil tale legitur. 3° Julianum Coensem multis magnisque tribulationibus vexatum fuisse per impotentem Dioscori avaritiam testatur Leo ad ipsam scribens epistola 44 (nunc 48) 13 die Octobris ejusdem anni data, et 64 (nunc 81), 13 Aprilis sequentis anni: quod non aliam ob causam accidisse credendum est, quam quod ut legatus Romani pontificis fidei justitiæque partes constanti animo tutatus fuerat, impique Dioscori nefandis molitionibus palam contradixerat. 4° Ex eadem epist. 61 (nunc 81) liquet aliquo modo Julianum S. Leonis personam sive vices etiam ante Chalcedonensem synodum gessisse: siquidem eum exhortans ut contra falsitatis astutias perseveranter diligentiam teneret, addit: *Cum ad hoc et tuus animus et nostra auctoritas suffragetur.* Et postea: *Ad quam rem nostros post diem venerabilem 1416 Paschæ dirigenus, qui tecum participato consilio, ea quæ a nobis constituta fuerint, exsequantur.* Immo et in ipsa epist. 25 (nunc 35) ad eundem scripta per legatos ad Ephesinam synodum missos, testatur has ad eum litteras ideo scribere, ut, inquit, *unanimiter atque constanter his qui Evangelium Christi corrumpere cupiunt resistatis.* In epistola etiam 60 (nunc 80) Julianum sollicite commendat Anatolio CP. et huic illum vult adhærere: quod innuit ipsum Leonis partes egisse in synodo, cui propterea timendum erat ne Eutyichis sequaces molestiam facerent. 5° Vix dubitare licet Julianum Coensem episcopum pseudosynodo interfuisse, cum et eam ob causam mandata S. Leonis accepit ante synodum, ut *unanimiter* cum aliis legatis resisteret adversariis veritatis, et ad eundem de rebus male et in synodo gestis litteras scripserit pontifex, et secretioribus etiam mandatis monuerit de suis eodem in negotio consiliis. At nusquam Juliani Coensis nomen habetur in gestis pseudosynodi, si Julianus vel Julius, qui vices pontificis ibidem gessisse legitur, alius fuit a Coensi Juliano.

6. Narrat Breviculus historiæ Eutyichianistarum num legatorum a Romana sede missorum ad synodum Ephesinam, illic non pervenisse, morte scilicet præventum in Delo insula. *Interfuerunt etiam, inquit, vicarii ab apostolica sede directi, Julius Puteolanus episcopus, Hilarius archidiaconus, quia presbyter Renatus in Delo insula morte præventus est: adfuit etiam Dulcitus notarius, etc.* Julium quidem concilio in-

terfuisse ait, mortuum vero Renatum; sed verior plurimum ne memoriam lapsus sit auctor Breviculi, aut incertis rumoribus scriptivæ deceptus: ut potius interfuisse synodo dicendus sit Renatus, morte præventus Julius. Cum enim scribit unum esse mortuum in Delo insula, vix errori locus esse potuit, non enim hoc commisit auctor ille; at cum Julium interfuisse dicit synodo, decipi potuit nominis similitudine. Cum legeret enim in epistola S. Leonis 1417 missum esse Julium qui vices pontificis ageret, nominatumque reperisset in actis Ephesinis Julianum, vel Julium, iidem fungentem vicibus S. Leonis, facile fuit in eam opinionem ire, unum eundemque esse, ac proinde de alio e tribus legatis intelligendam esse quod scriptum reperit de vitis illorum morte. Non certe de Hilario, cujus frequens memoria in synodo et post synodum. Igitur, conclusit ille, de Renato verum fuit. At, repono ego, de Renato verum esse non potest, ad quem mirum litteras post synodum dedit Theodoritus. Cum enim a sede sua dejectus esset sententia pseudosynodi, querelas suas detulit tunc ad S. Leonem, tum ad ejus legatos ad Renatum presbyterum et Hilarium diaconum. Ex quo et duplici robore conjecturæ nostræ accedit. Quod enim scripserit ad Renatum, arguit errorem auctoris incerti, qui mortuum ante synodum scripsit; quod vero ad Julium non scripsit, aliquatenus probat eum tunc non superfuisse in vivis, nec præsentem synodo fuisse. Alloquin eum in primis conveniebat adire, qui prius habuisset in synodo pontificis vices, ut per eum S. Leonis inentem moveret excitaretque ad suscipiendam depositi episcopi defensionem. Quod enim ad Julianum Coensem non scripserit, ratio in promptu est: is enim in Orientalibus partibus remansens, idoneus non erat qui Theodoriti res apud Romanum pontificem coram ageret. Jam vero si Julius mortuus erat, Julianus episcopus Coensis is est procul dubio quem legimus in actis Ephesini latrocinii egisse vices Romani pontificis. Qui Breviculus historiæ Eutyichianistarum eundem denuo curatur, ex hujus verbis de morte Renati presbyteri arguunt epistolam Theodoriti ad illum presbyterum scriptam non esse, sed potius ad Hilarium. At superest etiamnum ejusdem epistola ad Hilarium; ac præterea si quis error in alterutro auctore isto agnoscendus est, satius est minusque incommodum a Breviculi auctore commissum lateri, quam a Theodorito. Quid enim? An Theodoritus quid de Renato factum esset ignoravit? nemo id dixerit. An librorum error est, qui pro Hilario Renato supposuerint? At non tam erudita esse solet operam oscitantia, ut pro uno legatorum alterum scribere cogitaverint. Adde quod in omnibus mss. excusisque Theodoriti exemplaribus eadem epigraphæ constanter reperitur; nec solent epistolarum in-criptiones ab aliis quam ab auctoribus ipsarum componi, cum de aliis opusculorum generibus aliter persæpe fieri contingat. Auctor porro Breviculi ignotus, auctoritas incerta, fides vacillans, rari codices mss. excusi centum annis juniores. Quid igitur habet unde cum Theodorito in hac controversia contendat?

Si hæc vera sunt, a scriptoribus variis vario hoc loco erratum. Errarunt qui Julium Puteolanum et Roma missum esse, et synodo interfuisse asseruerunt. Errant pariter qui utrumque de Juliano Coensi contendunt. 1418 Nam missus quidem est Julius ut interesset synodo, sed non interfuit. Non missus est Julianus Coensis, qui in Oriente tunc residebat, et tamen vice Leonis interfuit, in locum, ut dixi, Julii affectus. Hinc corrige Evagrium Scholasticum Eccl. Histor. lib. 1, cap. 10: *καὶ μὴ καὶ Ἰούλιος (συνῆν) τόπον πληρῶν λέοντος τοῦ τῆς πρεσβυτερίας Ῥώμης ἐπισκόπου: Julius item episcopus (aderat) qui Leonis*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

Gelastii de Romano presbytero testimonium dederit, fidem in hoc præcipue maximam obtinere debet, cum

præsertim et Prospero, et Ephesinæ pseudosynodi gestis congruat.

episcopi Romani vices gerebat. Corrige item Nicephorum lib. xiv Hist. Eccl. cap. 47 : Παῖσαν δὲ τῆ συνόδου... πλὴν Διονύσιου τοῦ τῆς πρεσβυτέρου Ῥώμης ποιμῆνος, τούτου γὰρ τὸν τόπον ἐπίσκοπος Ἰούλιος πεμφθεὶς ἀνεπήλθον : A. fuerunt concilio... Leone veteris Romæ pastorē excepit, cuius locum Julius episcopus eo missus obtinuit. Corrīgenda, inquam, utriusque hujus auctoris narratio, quia uterque male Julii Puteolani missionem a Leone, cum Juliani Coensis præsentia in synodo confundit. At non corrigendus textus, ut vult doctissimus Henr. Valesius annotat. In hunc Evagrii locum, ubi corrupte legi putat in utroque Ἰούλιος pro Ἰουλιανός; cum certum sit ita scripsisse auctores illos, discrimen, quod supra observavimus, non attendentes, et cum plerisque aliis scriptoribus existimantes eum adfuisse synodo Leonis nomine, qui eo consilio missus fuerat; quod discrimen nec ab eodem Valesio animadvertitum puto.

Contrariam opinionem, quæ Julium interfuisse synodo contendit, Renato in Delo incola prius mortuo, non spernendis argumentis teneant viri docti. Primum est quod Renati mentio nulla prorsus habetur in actis Ephesini latrocinii, ex quo silentio confirmatur narratio Breviculi de eodem morte prævento, ut scribit illius auctor, antequam Ephesum potuisset accedere. Nodus certe difficilis, nisi quis dixerit vix locum fuisse loquendi legatis in pseudosynodo, præsertim vero Renato; cum et Julianus pro episcopali dignitate vocem arripere, et Hilarius pro suo archidiaconi ac specialis Ecclesiæ Romanæ legati munere præcipuas haberet legationis partes. Is enim et prolixioribus semper verbis synodum alloquitur; ipse solus epistolam S. Leonis legi postulat semel et iterum; solus adversus latrociniale decretum intercedit.

2. Prosperi silentium de Renato, ac ejusdem de Julio misso testimonium urgent. At missum Julium, seu *destinatum*, ut Prosperi affectata voce utar, non negamus. Silet quidem de Renato, sed æque de Dulcicio, quem synodo præsentem fuisse liquet ex actis, ut nihil inde confici possit.

3. Breviculi Historiæ Nestorianæ et Eutychiæ gravis et ineluctabilis videtur auctoritatis narratio. Ejus enim auctor Romæ, ut apparet, scripsit quadragesimo circiter post synodum anno. Neque tamen deerit forsân qui reponat incertam hujus Breviculi auctoritatem, quia incertus auctor et incertæ etiam fidei scriptum ipsum censi potest. Constat enim illud videtur ex pluribus pannis qui aliis et aliis temporibus 1419 consuti fuerunt. Pannus omnium antiquissimus esse mihi videtur ille qui capitulum 43 codicis mei Romani constat, et de rebus in Alexandrina Ecclesiâ gestis a damnatione Dioscori usque ad Acaii damnationem unice tractat; quæ enim breviora, plerumque sunt et antiquiora. Ex eo plura suo Breviario inseruit Liberatus diaconus cap. 15, 16, et 18, et suo Breviculo auctor incognitus. Immo Breviculus ipse nihil aliud esse videtur quam scriptum istud brevius, pluribus postea auctum ab aliquo scriptore, qui historiâ totam ab origine repetens suis usibus Breviculum concinnavit; qui in editione anni 1591 duabus primis lineis brevior est, auctor vero in fine duodecim, vel quindecim aliis. Porro, cum in ea parte quæ in codice Romano nostro habetur, nihil apparet quod veritati consentaneum non sit, non ita est in iis quæ primam Breviculi partem faciunt: plura sunt enim quæ a vero discrepant et a narratione Liberati. Vix igitur fides certa adhiberi potest scripturæ illi, cum nullum habet sibi suffraganeum alium scriptorem; tametsi abroganda non videatur ejus auctoritas cum pluribus aliis accinit.

4. At insolens videtur, nec umquam alias usurpatum, ut in locum unius legati alius ab aliis legatis substituitur. Novum id forsân nec fieri solitum; sed necessitas id postulabat. Cum enim ex improvise ad

A synodum invitatus esset S. Leo, et breve admodum spatium deligendis mittendisque episcopis concessum, coactus fuit pontifex iis contentus esse legatis quos Constantinopolim dirigendos designaverat. Nec inelius aliquid ei venit in mentem quam ut Julianum Coensem, Orientalem quidem episcopum, sed patria Romanum, et in apostolicæ sedis sinu nutritum, legatis adjungeret, præsertim cum totum Eutychiæ negotium perspectum haberet, ac de eo ad pontificem litteras dedisset. Nullas quidem epistolas proferimus quæ hoc Leonis consilium retegant; verum hæc non erat epistolarum materies, sed secretiorum mandatorum, quæ nisi cum necessitas postularet, publicanda erant: quemadmodum soli commonitorii privati secreto commiserat Coelestinus papa mandatam, quo jubebat ut legati sui ad Ephesinam primam synodum, prævenientes ad Cyrillum Alexandrinum consilium omne converterent. Scio per litteras Cyrillo delegatas esse pontificis vices, quia nimirum præsentiscebatur Coelestinus, quod revera accidit, legatos mature satis ad indictam synodo diem non esse venturos. Non eadem erat Leonis ratio, atque adeo sufficiebat ut cautionem de substituendo vel adiungendo novo legato penes legatos deponeret pro data occasione seu necessitate in medium adducendam. Interim hoc 1420 ex Coelestini exemplo colligimus non sine exemplo eoque recenti Orientalium partium episcopo Romani pontificis vices fuisse mandatas. Liquet sane ex epistola 61 (nunc 81) ad eundem Julianum scripta pro reparanda pseudosynodi calamitate ipsum jam tunc auctoritatem sedis apostolicæ circumtulisse in Orientalibus regionibus. Hortans enim eum ut contra falsitatis astutias perseverantem diligentiam teneat, addit: Cum tibi ad hoc et tuus animus et nostra auctoritas suffragetur... ad quam rem nostros... dirigemus qui tecum participato consilio, ea quæ a nobis constituta fuerint, exsequantur. Quandonam ergo pontificis auctoritate munitus fuerat Julianus? annon istud est aliquod acceptum potestatis vestigium, quæ C in synodo vice pontificis uteretur?

5. Instant, episcopum Ephesi legatum agentem, per interpretem loquentem semper fuisse, cum Julianus Græce ac sine interprete semper verba fecerit in Chalcedonensi concilio. At forte homo Latinus nondum Græcam satis callebat pseudo-Ephesini tempore, ut in tanto episcoporum consensu Græcum ageret, postmodum vero exercitator in ea lingua per subsequentis biennium factus, interpretis ope non indiguit. Ex eadem patriæ ratione descendit quod de Leone differens in synodo sanctissimum papam suum illum appellet. Hoc decebat hominem in Romanæ Ecclesiæ sinu educatum.

6. Opponunt Leonis verba in epistola 39 (nunc 43): Hæc Ephesina latrocinia a nobis, inquit, comperta sunt non incerto nuntio, sed ab ipsis (a) reverendissimis episcopis qui a nobis missi sunt, et fidelissimo verum quæ gesta sunt narratore Hilario. At episcopus Roma missus ad synodum non alius a Julio Puteolano. Ego vero, si qua fides epistolæ quæ subsequentis rude exemplum quibusdam esse videtur, suffragari potius primæ opinioni potui quam adversari; cum enim solus Julius Roma missus sit, plures fuisse missos vere scribere Leo non potuit, nisi hoc sensu quod duo revera sunt legationis iudicis ornatu, altero Roma misso ad hunc finem, altero vero vel adjuncto, vel suffecto Ephesi.

7. Urget clarissimus Baluzius codicis mss., nam constanter vocari Julium fit omnibus antiquis codicibus mss. Actorum Ephesinorum, nec in eisdem Juliani fieri mentionem totidem verbis asserit. At secum ipse pugnat: in eadem enim præfatione ad syth. Chalcedon. fatetur modo Julium, modo Julianum legi. Revera ad locum primæ synodi Ephes. pag. 418 edit. Labbei fatetur solus codices Divionensem et Parisien-

BALLERINIUM ANNOTATIONES

(a) Vide annot. 5 (Col. 825, n. a) in epist. 43.

sem habere *Julium*, cæteros *Julianum*; et inter istos codices, Crabbi, Surii, Nicolini, editique alii, quos veterem versionem conservasse contendit, numerandi sunt, ispeque Græcus textus. 1421 Adde Labbeum, qui Divionensis codicis varias lectiones sedulo excerpit, marginique ascripsit, nihil tale annotasse, sed solius Juliani nomen exhibere. Eandem fere varietatem in aliis Actorum locis observat ipse Baluzius.

Observandum insuper in exemplari Græco epistolæ ad Flavianum, et in versione Latina quæ adjacet inter Acta Chalcedon. *Julianum* haberi; nec aliter in ejusdem epistolæ exemplo, quod insertum est collationi sextæ synodi v, et ex Actis Chalcedonensibus derivatum. Unde istud contigerit, cum ubique *Julius* legatur in epistolis S. Leonis, nolim ego decernere. Sed quid si ab ipso Juliano ita repositum sit, quem videlicet versionis Actorum Chalcedonensium auctorem esse opinantur viri docti, et (a) probabile admodum est? Quid si ab ipsis legatis id præstitum in eo exemplari epistolæ quod synodo offerendum erat? Sed mitto conjecturas. Hoc certum, non recentioris scribæ erratum illud esse, cum in Actis Chalcedonensibus, quibus concilii v Patres utebantur, eadem lectio jacuerit. Quod argumento est, ita revera, lectum esse in genuinis Chalcedonensis synodi codicibus seu Græcis, seu Latinis, atque adeo in illa prisca versione qua usus esse concilii quinti Patres prædicat clarissimus collector, ac forsitan ex Leonis epistolis præpostera emendatione *Julium* pro *Julianum* esse repositum. Etsi enim certum sit *Julium* legendum esse in epistolis extra synodi Acta; at si epistolæ Actis insertæ Juliani nomen inscriptum est antiquitus, mala fuit illa bonæ lectionis restitutio.

Ad auctoritatem Theodoriti ad Renatum scribentis, respondent, Theodoritum non satis edoctum fuisse de rebus legatorum. At gratis hoc dicitur, cum non gratis asseratur ad Renatum fuisse scriptas a Theodorito litteras. Nec solummodo gratis, sed absurde. Quis enim serio cogitans putet non diligenter monitum fuisse Theodoritum de rebus in synodo gestis; Theodoritum, inquam, ex cujus ore pendebant omnes Orientalis diœcesis episcopi, qua de causa intra Cyrum se continere jussus erat, et a synodo abesse unus nominatim per imperatoriam constitutionem coactus. At licet absens corpore, per amicos aderat, quorum opera facile de omnibus edoceri potuit. Revera jam tum cum ad Leonem, Renatum, cæterosque Romanos scribebat Theodoritus, Leonis ad Flavianum epistolam acceperat, quæ ad ipsum non nisi post pseudosynodum mitti potuit et ab iis qui synodo interfuerant, cum a legatis Romanis primum in Orientem allata sit. Jam tum etiam rescierat Renatum soli Flaviani depositioni interfuisse, et ante discessisse a synodo quam in alios episcopos eadem sententia 1422 decerneretur. Nec illa ex primis incertisque rumoribus hausta esse, sed certis nuntiis, probare videntur quæ ante omnia scribit de ardenti zelo et justa libertate qua Renatus nefandis Dioscori molitionibus obstiterat: *Nec soli nos ista didicimus, addit ille, sed in omnem terram rectæ mentis tuæ sonus exiit, et omnes justitiam, zelum, libertatem et adversus iniquitatem injectas a te minas decantant. Et hæc quidem egit pietas tua cum unicam cædem (id est depositionem) disspexisset. Quod si cæteras etiam vidisses quæ post discessum tuum patratæ sunt, Phineem illum fortasse imitatus es.* Laudes ejusmodi a Theodorito impendi homini ex solo legati nomine cognito, et non ex peculiari gestarum ab eo rerum notitia, nemo facile crediderit. Hæc certe laudes potius Julio episcopo servasset, si et is synodo interfuisset, et ad eum scripsisset Theodoritus.

At nihil tale de Renato legitur in Actis. Ita est.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Id falsum ostendemus in observationibus ad notam 3 Quesnelli in epist. 113.

A Sed quis modo Acta integra pseudosynodi penes se habeat? excerpta enim illius tantummodo Chalcedonensi concilio inserta servata sunt, et ex illis sola fere Patribus exhibita quæ damnanda ac rescindenda erant. Nimirum post prolatam adversus Flavianum et Eusebium sententiam, hoc unum Hilari verbum, *contradicitur*, in Actis superat. Cætera quæ de legatis prædicant Theodoritus et alii, intercidere.

Quod Theodoritus non ex primis dubiisque rumoribus scripserit ad Romanos de atrocium Ephesino, ac proinde nonnisi bene edoctus de totius negotii ac personarum quæ interfuerant circumstantiis, ipsius rei quam tractabat momentum et gravitas persuadet. Cum enim de appellando totius Occidentis concilio ageretur, cum legatorum Romam mittendorum delectus habendus esset, instructionibus et mandatis iidem muniendi, plures proluxæque litteræ scribendæ; quis credat de his omnibus non esse diu ac mature deliberatum a Theodorito cum suis amicis, ac iis præsertim quibuscum communis erat causa? Revera non statim missos esse legatos probant ipsæ Theodoriti epistolæ. Non scripsit enim in Occidentem, nisi post lectam Leonis epistolam ad Flavianum, ut certum est; at non illam recepit statim post nuntiatam cladem Ephesinam. Cum enim scribebat epistolam 19, ad Anatolium patricium, nondum Leonina in manus ejus venerat, cum tamen et de Ephesinorum judicio ipse edoctus esset, et *in omnem terram*, ut scribit, *jam exiisset sonus eorum et in fines orbis terræ rectissima sententia eorum*. Immo cum de singulis synodi episcopis, quæ cuiusque sors fuisset, qui animus tunc esset, sic didicisset, ut apud amicum conquiretur vix esse aliquam Ecclesiarum quæ commotam inde tempestatem 1423 non senserit. *Nam injuriam alii intulerunt, alii acceperunt; qui vero nec læsi sunt ipsi, nec læserunt, et condolent iis quibus injuria facta est, et eos lugent qui fecerunt*. Postmodum accepto antiquo litterarum S. Leonis, gratulatus sibi doctrinæ consensionem cum S. Leone, continere se non potuit, ut fatetur Garnerius, quin inde apud amicum potentissimum apologiam sibi conficeret in epistola 121. Verisimile etiam putat Garnerius jam tunc gestorum Ephesinorum apographum penes Theodoritum fuisse. Ob id, opinor, quod plures epistolæ ad Ephesinos Patres a Leone directas legisse videatur, et cum Anatolio patricio tunc temporis communicasse. Quod si verum est, frustra objicatur Theodoritum incertis rumusculis delusum ad Renatum, velut synodi testem et conscium, litteras dedisse, quod ipsum adhuc in vivis esse falso putaret.

Utriusque sententiæ probationibus in medium adductis, litem eruditorum judicio dirimendam dimitto, illi parti adhæsurus quam firmioribus fundamentis incumbere decreverint. Joannes Garnerius, vir eruditus, in auctario Theodoritano stat ab utriusque opinionis partibus; nam dissert. 1 de Historia Theodoriti, cap. 9, n. 9, de Julio silet omnino; Julianum vero et Renatum cum Hilario Ephesum convenisse scribit: ac de utroque iterum n. 10: *Incertum, inquit, quid operæ navarit Julianus; Renatus certe summa confidentia obstitit synodi malignantium prævidi, et inde laudem a summo pontifice promeruit*. Denique cap. 10, n. 5: *Oculati, inquit, duo testes (atrocinii Ephesini), Renatus presbyter et Hilarius archidiaconus, uterque sedis apostolicæ legatus, uterque a Theodoro supplicibus litteris compellatus*. In dissertatione vero secunda ad epist. 116, quæ est ad Renatum, intactis primæ verbis, contraria scribit, ac priorem quam suam fecerat opinionem ut commentitiam ridet, cum tamen eodem loco fateri cogatur implicatissimam esse Julii historiam.

40. *Tituli S. Clementis.* (b) Ita omnes codd. tam exarati manu quam typis excusi, uno ex Barber. excepto

(b) Confer nostram annot. 82 (Col. 779, n. 4) in hanc epist.

Sola Græca versio, ad quam Bouhierii Latinus Actorum Chalcedonensium codex accommodatus est, eam annotationem omittit. Quamobrem malim ego gemini hujus codicis exscriptorem oscitantē arguere, quam falsi accusare antiquissimos quosque orbis Christiani codices, eosque præsertim quos Gallis nostris episcopi sui reliquerunt ab ipso Leone emendatos, ut ex epistola Ceretii, Salonii, et Verani ad S. Leonem perspicuum est. Id vero, quod ait Chiffletius, usu minime **1424** receptum ut Romani presbyteri scripto a suis titulis appellarentur ante Symmachi PP. tempora, gratis dicitur; id enim multo satius est asserere quam negare, cum assertionem argumentum sit hæc eadem sancti Leonis epistola, quam si hoc loco interpolatam dicere licuerit, licebit et idem vitium imputare synodo illi Romanæ sub Symmacho, in qua primum annotationem ejusmodi annexam fuisse contendit scriptor laudatus. Et quidem miror cur ejusmodi presbyteros scripto nolit appellatos fuisse a suis titulis, cum id usu ac viva voce receptum fuisse ultro profiteatur. Deinde cur tempore Leonis usurpatum esse non vult quod quadragesimo circiter post Leonem anno usurpatum fatur, quodque tot codices a Leone usurpatum docent?

41. Est probata. In vulgatis: *Est sæpe probata.* Sed istud sæpe et in Græco desideratur, et in omnibus fere nss. codicibus.

42. Deus te incolorem custodiat, frater charissime. Hanc clausulam non habent codd. 2 Barber. quinque Thuau., nec Remensis, Victorinus et Trecoyith.

43. Ad calcem hujus epistolæ post annotationem consularē hæc verba addit Chiffletius; *Tiburtius notarius, jussu domni mei venerabilis papæ Leonis edidi;* quam subscriptionem duximus omittendam esse, cum unicus Bouhierii codex ms. Actorum Chalcedonensium, correctore Rustico diacono, eam exhibeat, nec præterea constat ejus Leonis, an primi, an secundi, vel alterius notarii fuerit Tiburtius ille. Hanc enim vocem, *(a) dominus,* tempore Leonis I in usu fuisse non existimo, et aliunde constat sæpe scriptis pro diversis occasionibus editam ac laudatam fuisse præsentem epistolam.

44. Æram seu 483, seu 486, quæ in pluribus codd. additur ad finem hujus epistolæ, retinendam esse in textu non existimavimus. Hic enim compu-

lanti temporis modus recentior a Romanis non nisi post sancti Leonis tempora usurpatus, et huic epistolæ adjectus esse creditur a plerisque, et advectus ex Hispania, ubi Idatus Hispanicus, qui scripsit ætate Leonis nostri, primus omnium hæc nota usus fuisse videtur; si tamen ejus chronico aliena ac recentiori manu non est superaddita, quæ et epistolæ S. Leonis additam esse crediderim opera Isidori Mercatoris. Hæc enim æra Hispanica est quæ triginta et octo annis vulgarem Christi æram antecedit. Unde et error in ipsa a-jectione deprehenditur; additis enim 58 annis anno vulgaris æræ 479, quod prodit hæc epistola, non 485, vel 486, sed 487 annus efficitur æræ Hispanicæ.

Ad calcem hujus epistolæ, in actione 2 **1425** concilii Chalcedonensis subjiciuntur *(b)* testimonia sanctorum Patrum partim Latinorum, partim Græcorum, qui duas in Christo naturas asseruere. Hæc a Theodorito epistolæ Leonis adjuncta esse opinio est Joannis Garnerii in parte posteriori Operum Marri Mercatoris sub finem præfationis in Scholia S. Cyrilli de Incarnatione. Ratio multiplex ab eo proferitur; nulla, meo judicio, sufficiens.

E Scholiis, inquit, S. Cyrilli tria testimonia Theodoritus adduxit in secundo Eranistæ dialogo, et quidem totidem verbis ac in calce epistolæ referuntur in actione 2 Chalcedonensi. Bene est: sed si ante habita est Chalcedonensis synodus quam scripti Theodoritiani dialogi, quæ est Baronii aliorumque opinio, jam a synodi actis potius accepisse censendus est Theodoritus, quam synodus a Theodorito. Quod porro in actione 2 Chalcedonensi epistolam S. Leonis ab Illyricianis et Palæstinis episcopis suggillatam asseruisse legitur Theodoritus adducto Cyrilli testimonio, quod inter subjuncta legitur, nec adductum fuisset si jam epistolæ subjectum occurrisset: nihil vetat testimonium a Leone descriptum, prolatum esse postmodum a Theodorito, immo eo magis Leonis mens catholica et Cyrillianæ sententiæ consentanea esse probabatur a Theodorito, quod idem ab utroque testimonio esset prolatum. Deinde brevissimum tantummodo **1426** adducitur a Theodorito testimonium, cujus media pars a Leone non est descripta.

Addit Garnerius: *Quod a Theodorito, aut certe ab iis qui Theodoriti partibus studebant, versam in sermo-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide annot. 85 *(Col. 781, n. °)*.

(b) In admonitione ad hanc epistolam n. 8 ostendimus hæc testimonia actioni secundæ concilii Chalcedonensis perperam fuisse in vulgatis inserta post Leonis epistolam ad Flavianum, cum in Græcis codicibus eidem epistolæ ante gesta descriptæ subjiciantur. Leoni vero hanc testimoniorum collectionem tribuendam ibidem probavimus n. 9, ex quo satis eliditur Garnerii opinio, quia ea testimonia a Theodorito collecta et Leonis epistolæ addita contendit. Illud autem probabilius credimus, Theodoretum potius quasdam Latinorum Patrum auctoritates ex Leone accepisse. Neque refert ejus dialogos scriptos fuisse an. 448, antequam Leo ea testimonia Constantinopolim mitteret. Potuit enim Theodoretus testimoniis ante congestis quædam adjicere, cum Leonis collectionem Græcæ redditam accepit. Id autem non levis ratio nobis suadet. Leo nimirum, si de Græcis Patribus sermo sit, horum testimonia ex Latinis versionibus, quæ ante ipsum erant apud Latinos celebres, facile sumpsit, ut ne ex Græco Theodoretici ea derivarit, uti observavimus in admonit. ad epist. 165, n. 3. Theodoretus vero etsi quædam testimonia Patrum Latinorum, Damasi scilicet et Ambrosii, Græcis nota, suis dialogis prima manu inseruerit, quæ apud Leonem non inveniuntur, alia tamen Hilarii et Augustini ex Leone sumpta et dialogo 2 adjecta dicenda sunt; neque enim horum Patrum opera seu opuscula, præsertim Augustini epistola ad Volusianum, et exposito fulci, inter Græcos ante Leonem

vulgata aut cognita dici queunt. Hæc autem ex Leonina collectione Theodoretum accepisse id multum magis confirmat, quia eas omnes auctoritates Patrum Latinorum, quæ post epistolam Leonis ante gesta descriptæ sunt, iisdem verbis ex eadem Græca versione, eodemque ordine Theodoretici dialogo secundo inserta leguntur. In quibus evidentius hujus additamenti indicium est testimonium S. Ambrosii ex lib. II de Fide ad Gratianum, quod apud Leonem incipit: *Sileant igitur inanes de sermonibus questiones.* Partem enim hujus testimonii, quæ inchoat a verbo *servemus*, jam Theodoretus attulerat ex Græca versione diversa a versione Leonis; postea autem iterum eundem integrum textum inter Leoninus subjicit ex Græca versione diversa, qualis in Leoninis Græcæ redditus deprehenditur. Si Theodoretus non sumpsisset hos textus ex testimoniis Leonis Græco sermone donatis, nonne, cum primum textum attulit, integrum eademque versione redditum protulisset? Hæc repetitio diversæ versionis posteriorem additionem ex Leone sumptam declarat, qua Theodoretus omnes auctoritates a Leone propositas voluit suis anterioribus testimoniis addere, ut ne animadvertit (diversa fortassis interpretatione fucum faciente) idem Ambrosii testimonium sese jam paulo ante protulisse, ut illud repetere opus non fuerit. Quod si tria testimonia S. Cyrilli apud Theodoretum iisdem verbis Græcis exhibentur ac in testimonio Leonis, nihil refert, cum æque Græcis Leonis interpretes ac Theodoretus ea ex Cyrilli libris Græcæ scriptis excerpterit

nam Græcum epistolam, proditum est, immo et a ver-
tentibus vitiatam, quod postremum Leo ipse queritur
apud Marcianum imperatorem. Quinam sint hujus opi-
nionis (a) assertores, non memini me legere: hoc
unum ego assero, nihil tale suspicatum esse Leonem
nostrum de Theodorito, quantum ex scriptis conjici
potest. Immo vero similis est versam esse ac cor-
ruptam epistolam a Theodoriti adversariis, quam ab
asseculis. Scilicet eo sine vitiatam volebant eam episto-
lam Leonis adversarii, ut in suspicionem Nestoria-
nismi vocatus, odium catholicorum incurreret, ejus-
que epistola ut fidei absona rejiceretur. Quis porro
istud tentatum credat a Theodorito, qui Nestoria-
nismi suspicionem olim in Ephesino concilio sibi
aspernam, omni tunc temporis studio et opera oblit-
teratam volebat, nec aliam sibi quam Leonis fidem
inesse clamabat? Quam satius est igitur existimare
eam epistolæ Leoninæ depravationem inductam esse
ab Alexandrinis, cum quibus tam diuturnas simulta-
tes exercebant Theodoritis alique Orientalis diœ-
cesis episcopi. Neque id asserentem divinamus: ipsa
quippe Leonis ad Marcianum epistola 104 **1427**
(nunc 130), quam laudat Garnerius, hoc evidentis-
sime aperit. Tota est enim de Alexandrinis epistola.
Primo capite laudat Proterii Alexandrini episcopi fi-
dem. In secundo monet ut paucos imperitos hæreti-
corum investigationibus tumultuantes ex traditione ip-
sius Ecclesiæ Alexandrinæ, scriptis scilicet Athanasii,
Theophili et Cyrilli doceat Proterius. In tertio querit
quod quorundam hæreticorum versata nequitia, ad
conturbandam aliorum simplicitatem, epistolam meam,
inquit, quam ad beatæ memoriæ Flavianum dedi, fal-
sasse perhibetur, ut commutatis quibusdam litteris vel
syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret.
Obsecro, subdit ille, venerabilem clementiam vestram
ut eandem epistolam per fratrem meum Julianum epi-
scopum, vel eos quos idoneos ad hoc opus pietas vestra
delegerit, in Græcum sermonem jubeatis integre dili-
genterque translata, per idoneum perlatorem sub
vestri signaculi impressione deferri tradendam judicibus
Alexandrinis, qui eam clero et plebi ipsius civitatis
cum prædictorum episcoporum prædicationibus, quibus
mea scripta consentiunt, faciant recitari, etc. Ex qui-
bus liquido apparet totam hanc fallaciam circa Leonis
scripta Alexandrinorum hæreticorum artibus stru-
ctam esse, et Juliano potius quam Theodorito ascri-
bendam esse versionem epistolæ pontificis. Ipse enim
Theodoritus S. Leonis epistolæ subscripserat etiam
ante synodum Chalcedonensem cum aliis omnibus
Orientalis diœcesis episcopis, ut narrat epistola 68,
cap. 3, et epist. 70 subscriptis eidem in synodo, ut
affirmant legati sedis apostolicæ act. 8. Immo eam
asseruerat actione 2 adversus Illyricianos et Palæstinos,
quod et Facundus commemoravit. Depravatio
vero epistolæ hæreticorum opus fuit.

Urget Garnerius pro sua conjectura. Nulla sit, in-
quit, in tota epistola sive mentio, sive promissio asse-
rendorum testimoniorum. Responso in promptu est:
cum scripta est epistola, immo et cum primum missa
in Orientem ad synodum Ephesinam, animus non
erat adjicere testimonia sanctorum Patrum, quibus
doctrinam suam pontifex muniret adversus calumnias
hæreticorum. At vero cum in latrocinio Ephesino
immaniter a Dioscoro sævitum esset in episcopos ca-
tholicos et in ipsam Ecclesiæ fidem, expulsis, depoi-
sitis cæsisque fidei defensoribus, rejecta etiam Ro-
mani pontificis epistola, alii postmodum legati in
Orientem missi cum epistola eadem: quam cum præ-
videret ab hæreticis impugnantam, eam sanctorum
Patrum testimoniis et auctoritate munivit; qua per-
moti omnium Ecclesiarum episcopi, ad quos eam trans-
miserat approbandam, ei facilius subscriberent. His
testimoniis munita erat epistola cum Constantinopoli
gemina legatione annis 450 et 451 per Romanæ

A sedis legatos allata est, cum ad Paschasinum Lily-
bæi episcopum jam tum ad synodum Chalcedonen-
sem destinatum directâ, cum in eadem synodo **1428**
relecta et approbata. De hoc testimoniorum delecta
intelligendum: Quod de sufficienti paternarum aucto-
ritatum instructione a se directâ in epistolis 52, 53,
54, 55 et 56 (nunc 69, 71, 70, 74 et 75) vel innuitur,
vel expressis illis verbis refertur. Instar omnium erit
locus epistolæ 68 (nunc 88) ad Paschasinum, quæ
nunc primum edita: *Ut autem in omnibus plenius tua
sit instructa dilectio*, inquit cap. 3, *sanctorum Patrum
nostrorum de sacramento incarnationis Domini quid
senserint et quid Ecclesiis prædicaverint, ut evidenter
agnosceres, aliqua ad dilectionem tuam scripta trans-
misi, que nostri quoque apud Constantinopolim cum
MEA EPISTOLA ALLEGARUNT.*

Sed et ipsa testimoniorum inspecto Leonem cla-
mat auctorem. Nullum enim est in Chalcedonensi
delectu (excepto Leporii testimonio) quod non lega-
tur totidem verbis, et ex iisdem locis, in epistola ad
Leonem Augustum 134 (nunc 165), ut prorsus existi
mandum sit ab eodem utrumque esse concinnatum,
uberius quidem in 134 (nunc 165) epistola, quia pos-
teriora scripta prioribus auctiora esse solent.

Post primam Leonis editionem prodit posthumum
Theodoriti Auctarium Garnerio auctore, in quo eidem
sux de testimoniis opinionii inhærens scribit illa a
Theodorito epistolæ S. Leonis esse subjecta, eamque
epistolam his munitam præsidit ab illo tunc missam
Anatolio patricio, tum ipsi Leonis papæ remissam.
Merum somnium, de quo ne unum quidem verbum
sive in epistola 121 Theodoriti ad Anatolium, quam
laudat et torquet inutiliter cap. 9 Historiæ Theodoriti
num. 26, sive in aliis.

Idem in dissert. 2 ad auctoris sui *Eranisten*, gravi-
ter objurgat me, quod imprudenter adhæserim Cal-
vinistis duobus Albertino et Blondello, et secundum
eos sententiam dixerim hæc in controversia. Diceres
de gravissimo ac præcipuo quodam fidei capite litem
esse, cum tamen de re tenuissima agatur, quæ tam
invidiosam ac inofficiosam reprehensionem ferre non
possit, præsertim cum me secundum eminentissimum
Baronium sententiam dixisse, scribere potius potuerit
ac debuerit. Dicam quod res est, nec Albertinum Blon-
dellumve hoc de capite a me esse lectum, nec meam
illorumque opinionem, ut a Garnerio refertur, unam
eamdemque esse. Illi siquidem contendunt testimo-
nia Patrum a Theodorito allata sumpta ab eodem esse
ex epistola S. Leonis. Ego vero hoc solum scripsi:
*Quod si ante habita est synodus Chalcedonensis quam
scripti Theodoriti Dialogi*, quæ Baronii opinio est,
*a synodi actis votius accepisse censendus est Theodoritus,
quam synodus a Theodorito*. Verum neutrum ab
altero mutuatum esse illa, ac præsertim Cyrilli, de
quo res erat, testimonia, satis aperui opinionem
meam esse, cum brevissimum a Theodorito adductum
scripsi, cujus vix media pars a Leone producta esset.
Ad finem capituli remisit Garnerius quæ adversum
D me dicenda **1429** habebat; sed intercidit, inquit
editores, *incertum quo casu, particula hæc hujus con-
certationis*. Hoc interim fatetur, me et quos carpit
Calvinistas abductos esse in errorem ex iis quæ Baro-
nius in *Annalibus* mandavit scripto.

Revera Eranistæ dialogos post synodum Chalce-
donensem scriptos putavit eminentissimus scriptor.
Mea non interest istud vel astruere vel destruere.
Licet enim dialogorum confectio toto decennio epi-
stolam Leonis antevertisset, non propterea sequitur
ex illis sua Leonem accepisse testimonia. Quam modo
opinionem amplectendam putem, paulo inferius pate-
bit. Sed quam veræ sint et certæ Garnerii proba-
tiones, quibus ante annum 445 conscriptos dialogos
contendit, juvat prius inquirere.

Prima est petita ex epistola 16 Theodoriti ad Ire-

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Hac de re vide plura annot. 3 in dissert. 1 Quesnelli ad an. 454

natum, quam scriptam fatetur post indictionem pseudosynodi Ephesinæ primum ad Antiocheum primatum, et inde ad provinciam Euphratasæ metropolitam delatam, adeoque vix ante mensem Junium anni 449. At ut demus Garnerio in hac epistola mentionem fieri Eranistæ, quid necesse est hunc librum ante quatuor vel quinque annos fuisse compositum, cum potius appareat recentem tunc fuisse istius libri, qualis qualis fuerit, compositionem, de quo videlicet quid sentiret ipse, quid alij etiam judicarent, amicos tunc primum aperuerat Irenæus?

At vero, ut quod sentio non contradicendi, sed illustrandæ historiæ causa, in medium proferam, non de Eranistæ libro scribere ad Irenæum, sed de alio prorsus diverso, certum nihil videtur. Primum enim de eo opere scribit in quo vel ea quæstio tractabatur utrum Virginem Mariam *Deiparam* sine addito dicere liceret, an non addere necesse *Hominiparam*, vel saltem sæpe sæpius Maria *Deipara* simpliciter appellata fuerat. At ne semel quidem id occurrit in tribus dialogis, aliam ubique de hac quæstione et appellatione silentium; nec tractanda materies id revera poscebat.

Secundo, postquam aliorum reprehensionibus satisfecit Theodoritus, Irenæo quoque scrupulum eximit: *Quoniam*, inquit, *me etiam reprehenditis quasi sanctos ac beatos Patres Diodorum et Theodorum in magistrorum numero præterierim, necessarium duci de hoc vitam pauca dicere.* At de Eranistæ dialogis talem querelam frustra emisisset Irenæus, et inutile propterea fuisset Theodorito, quod necessarium hoc loco arbitratur, de duobus illis in magistrorum enumeratione prætermisissis rationem reddere, aut ex aliis suis *Meritis* suam erga illos reverentiam testatam facere. Hæc enim omnia præstitit in primo dialogo, in antecessum querellis ejusmodi satisfaciens. *Proferram*, inquit, *etiam tibi fortissimorum veritatis propugnatorum Diodori et Theodori enarrationes, nisi viderem vos in senso in hoc animo esse, Apollinarisque in eos odio et malevolentie successisse.* Vidissis enim hoc etiam cæteris **1430** consonantia scripsisse, et ex divino fonte fluentia haurisse, rivosque et ipsos quoque Spiritus exstitisse. *Sed hoc quidem prætermittam, quia implacabile bellum adversus ipsos suscepistis.*

5. Opus de quo Irenæus in hac epistola, erat Apologeticum adversus catholicorum aliquos a quibus fides Theodoriti petebatur. Hoc etiam, inquit, considerandum est, eum qui accusatur testes minime dubios producere oportere, quos redarguere nec accusatorum quisquam possit. Et postea: *Si cum accusaret defensionem suam aggressus, et testes indubitatos adduxi, quid incassum nos vituperant, qui horum videre nihil volunt?* At dialogos adversum hæreticos scriptos esse actor in præfatione, immo in toto operis decursu declarat: ubique enim si non actoris partes agit, saltem doctoris catholici personam gerit. Sic in ipso limine depingit quos refutandi in se provinciam suscepit. Præmissis enim exemplis Alexandri *Ærarii*, Semei et Manetis, qui cum ex genere, vel eruditionis, vel rebus præclare gestis laude dignam claritatem non haberent, improbris studiis insignes evadere contenderunt: *Hoc ipsum*, inquit, *nonnulli nunc faciunt, qui expetendam virtutis gloriam propter labores, qui illam præcedunt, fugientes, turpissimam et miserissimam sibi famam pepererunt. Cum enim novorum dogmatum auctores esse cuperent, ex multis sectis impietatem emendicarunt, et hanc perniciosam hæresim constarunt. Ego igitur paucis cum eis disserere conabor, etc.*

Porro qui in his verbis Eutychieam hæresim, ipsæque hæresiarcham Eutychem nativis suis coloribus depictum non agnoscit, is non meminit quæ de utroque Flaviano CP. in gemina ad Leonem epistola et in synodo sua Constantinopolitana, quid Leo ipse, quid Chalcedonensis synodus scriptis suis detestisque tradiderint. Tribus enim dialogis, ipsisque titulis præcipue Eutychieam hæresim capita configuntur, ac ipsa etiam sæpe Eutychie verba referuntur. *Catholicæ fidei*

petra, inquit S. Leo (*Epist. 92, nunc 119*), *Eutychem exsecratur, qui in Domino Jesu Christo veritatem humanæ carnis evacuans, ipsam Verbum in carnem asserit transformatum, ut nasci, nutrirî, proficere, pati, mori, etc., solius fuerit Deitatis.* En paucis verbis designatam trium dialogorum materiam, quibus asserit incommutabilem Verbi personam sibi veram servi formam inconfuse adunasse, ne passio Christi solius Deitatis fuisse dicatur. Similiter synodus Chalcedonensis in definitione fidei proscribit Eutychem, et quicumque dicentes naturam unam esse carnis et Divinitatis, mutabilem et passibilem per confusionem Unigeniti Divinitatem asserbant, statuitque unum eundemque Christum, Filium Dominum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum.

Concinit etiam Dialogistes cum synodo Flaviani. Eranistæ enim et Eutychie eandem prorsus loquela, uterque ex duabus naturis **1431** dicit Christum, uterque duas naturas negat, vel in duabus naturis, uterque post unionem unam naturam fuisse contendit, uterque corpus Christi, corpus humanum dicere refugit.

Ex dictis veram epocham compositionis Dialogorum Eranistæ assignare facile est, nimirum inter mensem Novembrem anni 448, quo Eutyches de hæresi convictus in synodo Flaviani damnatus est, et mensem Aprilem vel Junium anni subsequentis, quæ de indicta Ephesina in synodo nuntium venerunt ad Euphratasæ metropolitanos, et postea ad Theodoritum. Satis enim atque hæresim palam professus Eutyches ab Ecclesia ejectus est, et sectam, discipulis patronosque habuit, illum publice convincendum, istos docendos et a præcipitio retrahendos pro sua charitate et forsitan rogatu Flaviani, quem familiarem habebat, aggressus est vir pro catholica fide zelo mirabili accensus.

Eodem fere tempore scripta est epistola ad Dioscorum 83. Manifeste enim exortam ac publicatam Eutychie hæresim in ea notat his verbis: *Eos enim qui Dominicam carnem ac Deitatis differentiam negant, et hanc quidem divinam naturam in carnem atque esse convertam, nunc vero carnem in Divinitatis naturam transisse, admirandorum Patrum istorum medicamentis curare nitimur. Aperte siquidem et duarum naturarum discrimen nos docent (Theophilus et Cyrillus), et immutabilitatem divinam prædicant naturæ.* Næ admiranda Garnerii subtilitas, qui tam verbis istis quam toto Eranistæ opere suggillari vult Cyrillum sub fictæ laudis fœlicique nominis larva! Non enim imprudentis modo, quod sentit Garnerius, sed imprudentis insanique fuisset ejusmodi agendi ratio.

Quibus enim verbis ridet Gennadii narrationem, qui opus dialogisticum, cum Dioscuro Theodoritus litteras excusatorias daret, ab ipso laudatum, crederet adversus ipsummet Dioscorum scriptum esse, eadem Garnerio reddi possunt, qui adversus Cyrillum Cyrillianosque scriptum opus censet. *Næ Theodoritus fuisset aut impudentissimus hominum, qui secundum a Romano Ecclesie antistitem provocasset ad legendum opus quo traduceretur Cyrillus ridicula sub persona; aut inconsultissimus, qui purgare se voluisset apud eum quem ipse in suo Cyrillo accusaret; aut amentissimus, qui amicitiam expellisset hominis quem ludificatur.* Quamquam merito quis excipiat, non Dialogos a Gennadio appellatos, sed alium de Incarnatione Domini librum, quem laudat ipse Theodoritus in epistola ad S. Leonem, et Garnerius inter Theodoriti Opera recenset. Nam *ratione et testimoniis Scripturarum* mysterium incarnationis defensum hoc opere scribit Gennadius, nulla mentione facta testimoniorum quæ ex SS. Patribus abunde congressit in Dialogis Theodoritus. Unde certum inter utrumque opus discrimen. Non Cyrillum igitur ejusve amicospectant illa verba, sed Eutychem ejusque assecras monachos nonnullos *Ægypti*, quorum cum **1432** nondum Dioscorus protectionem palam et aperte suscepisset, merito puta-

bat Theodoritus in illo articulo tempore gratissimum fore primati, quod adversus novellam hæresim jam synodi auctoritate cum inventore suo repressam ad eum scribebat. Quamobrem enim confidenter hortatur ut eos qui veritatis dogmata corrumpere non verentur, aut salutaribus curet medicamentis, aut curationem recusantes tamquam insanibiles a caulis ejiciat Cyrilianos, an Eutychanos? nemo nisi dormitans de illis cum Garnerio cogitet. Cæterum opinione sua fallebatur Theodoritus, ratus, ut ad Flavianum scribit, se adiutorem ac socium ad ea quæ contra fitem apostolicam moventur habiturum Deo charissimum Alexandriæ episcopum dominum Dioscorum. Jam tum enim ab eo conceptum erat consilium juvandi Eutychem ejusque partes ad versus Flavianum tuendas suscipiendi.

Quod de Dialogis gemina Theodosii Augusti constitutione proscriptis ignique addictis adjicit Garnerius, merum est commentum. In prima enim ne Theodoriti quidem nomen apparet, nec aliquid ejusdem opus appellatur. Ad secundum quod attinet, proscribuntur quidem in ea *Sermones allocutorii, sive Traditiones*; verum 1º non magis ad Theodoritum referenda sunt hæc verba quam ad Nestorium: *Interpretationes (Nestorii et Theodoriti) eorum, vel qui vocantur Sermones allocutorii sive Traditiones.* 2º Dubium an pro voce Theodoriti non potius legendum Theodori; sic enim legitur in concilio v, collat. 5, ubi refertur Constitutio Theodosii. 3º Certum apparebit omnibus non occupato animo hæc legentibus, *Allocutiones*, ut in concilio v, seu *Sermones allocutorios*, ut alibi, nihil aliud esse quam sermones ad populum vel alios viva voce deprecatos, quod sexcentis exemplis probari possit. Sic Cyrillus Alexandrinus Theodori Mopsuesteni *Allocutiones ad baptizandos* appellat. Sic Allocutio Marciani Augusti ad quartam synodum. Et in synodo 5 proferuntur excerpta: *Ex Allocutione Theodoriti dicta adversus S. Cyrillum Chalcedone, etc. Ex alia Allocutione dicta in eadem civitate.* Et post multa: *Et iterum post mortem B. Cyrilli idem Theodoritus in Allocutione dicta Antiochiæ præsentem Domno, etc.* De ejusmodi Allocutionibus intelligenda esse Theodosii verba, sive Theodorum spectent, sive Theodoritum, censebunt, opinor, necum viri eruditi, improbabantque Garnerii interpretationem; nec magis arridebit importuna diligentia infelixque et cacozelia qua libros Theodoriti, in primis catholicos, sic insectatur ut pleraque illorum capita ad sensum heterodoxum obtorto collo trahere conetur.

Liquido igitur apparet evanida esse argumenta quibus suam sententiam statuere conatus est Garnerius de scriptis ante annum 445 Theodoriti Dialogis; et una ruere quod idem acriter defendit, testimonia SS. Patrum epistolæ ad Flavianum subjecta 1433. Theodoriti diligentia deberi, non S. Leonis.

AD EPISTOLAM XXIX.

APUD QUESNELLUM XXVI.

hedosio Augusto.

1. Cæsari Theodosio religiosissimo et piissimo Augusto, Leo papa Ecclesiæ catholicæ urbis Romæ. Cod. unus ms. Thuan. habet: *Gloriosissimo et clementissimo Theodosio Augusto, Leo episcopus*; quem titulum nativum esse et genuinum, Græca versio, quæ eundem exhibet, probare videtur. Priorem tamen retinimus,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Etsi quilibet episcopus catholicæ communionis sit et appellari possit *episcopus Ecclesiæ catholicæ*, Romanus tamen pontifex specialiter eo nomine vocatur, sicut specialiter Romana Ecclesia appellatur *catholica* ratione primatus, quia scilicet hujus primatus causa in Romana sede, ac in ipso summo pontifice centrum est et radix communionis et unitatis catholicæ; adeo ut, Irenæo testante, *ad hanc Ecclesiam propter potentiorum principalem necessesse sit omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt un-*

quem invenimus in mss. rodd. Thuan. duobus, Griman., Trecepih., Corb. Victorin. et omnibus Latinis editionibus Cave tamen, cum legis Ecclesiæ catholicæ papam seu episcopum, ne idem esse putes ac œcumenicum et universalem episcopum, quem titulum nunquam usurpavit pontifex noster, teste S. Gregorio Magno pluribus locis. Immo sæpe sæpius hac simplici appellatione contentus est: *Leo episcopus*; vel ista: *Episcopus urbis Romæ*. Quid ergo, inquit, sibi vult illa epigraphæ? Nihil aliud quam quod de Aurelio Carthaginiensi. Augustino et Fortunatiano episcopis Africanis in Carthaginiensi collatione cum Donatistis, ita scribitur: *Fortunatianus episcopus Ecclesiæ catholicæ; Aurelius episcopus Ecclesiæ catholicæ; Augustinus episcopus Ecclesiæ catholicæ dixit*. Tam enim S. Leo quam alii unum hoc in animo habuerunt, nisi e formula ista ad hæreticorum conventiculis et communionem recernerent. (a) Ecclesiæ igitur catholicæ episcopus, est *catholicæ communionis episcopus*, ut loquitur Epiphanius hæz. 42. Huic appellationi occasionem primi, ni fallor, dederunt Donatistæ, qui Ecclesiam in parte collocabant: quibus catholicæ Ecclesiæ nomen opponunt Ecclesiæ per orbem diffusæ assertores episcopi. Hinc etiam Constantinus Augustus, in epistola ad Anulnum, apud Eusebium, lib. x, cap. 7: *Qui in provincia, inquit, tibi concessa, in Ecclesia catholica, cui Cæcilianus præest, etc.* Ecclesiæ igitur quælibet particularis, cum servat communionis et fidei catholicæ unitatem, 1434 catholica nuncupatur. Quamobrem horum sancti Cypriani verborum sensum attigisse mihi non videtur vir doctissimus, qui post Pamelium similia verba Cypriani ad Cornelium ut soli Romanæ Ecclesiæ propria accipit: *Nos, inquit, Novatiani conversi (Epist. 45), nos Cornelium episcopum sanctissimæ catholicæ Ecclesiæ electum a Deo... scimus*. Manifestum enim est ex serie epistolæ illa etiam extendi ad reliquas totius orbis Ecclesias ubique diffusas: *quæ est proprietas catholici nominis*, inquit Optatus lib. v. Sicut enim totius est Ecclesiæ (quod maxime illi urgent) unum Deum habere, unum Dominum, unum Spiritum; ita et ad totam Ecclesiam et ad quamlibet particularem attinet, quod de uno episcopo illic disseritur. *Nec enim ignoramus, inquit iidem, unum Deum esse et unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum episcopum in Ecclesia catholica esse debere*. Quod autem idem auctor ait, ideo Romanam Ecclesiam specialiter catholicam vocari, quod radix et matrix sit Ecclesiæ catholicæ; pace doctissimi viri dixerim, non est ea mens Cypriani, nec esse potuit. Non fuit re ipsa: cum enim epistola 45, ad Cornelium, hæc habet verba, quæ auctor ille assumpsit, *rationem reddidisse nos scimus, et hortatos esse ut Ecclesiæ catholicæ matricem et radicem agnoscerent ac tenerent, etc.* sensus Cypriani est, hortatum se esse eos ne parti Novati adhererent, ne schisma et divisionem sectarentur; sed ut unitatem catholicam, quam Ecclesiæ catholicæ radicem et matricem appellat, agnoscerent ac tenerent. Tot sunt loca Cypriani quæ hanc de unitate expositionem comprehendunt, ut in oculo omnium facile incurrant. Adeat, qui volet, tractatum de Unitate Ecclesiæ, epistolam ad Antonianum, et alias: ubi passim unitatem prædicat Ecclesiæ, cui tamquam radius solis, fonti rivus,

dique fideles; quod Irenæi testimonium idem Quesnellus in Memoriali septimo, pag. 137 maxime faciendum monuit, propterea quod licet ille Occidentalis episcopus fuerit, Orientalis tamen cum *e. set.* omnium matricem et originalem Orientis Ecclesiarum traditionem ad nos attulit. Plura in hanc rem ex Leone, aliisque Patribus, ac ex ipso Gallicano clero, qui unitatis catholicæ centrum in Romana sede situm agnoscit, afferri possent; sed hujus loci non est lectorem pluribus distingere.

radici ramus individua unitate quisque coniungi debeat. *Avelle*, inquit (*Lib. de Unitate Ecclesiæ*), *radius solus a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit; a fonte præcide rivum, præcisus arescet: sic et Ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit, et ramos suos in universam terram, copia uberitatis extendit; profuentes largiter rivos lacus expandit: unum 1435 tamen caput est, et origo una, et una mater secunditatis successibus copiosa. Illius fetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur*. Denique quid per matricem intelligat sanctus martyr, epistola 71, ad Quintum, declarat luce meridiana clarius. Quos, inquit, *constat hic*, hoc est in Ecclesia catholica, *baptizatos esse, et a nobis ad hæreticos transisse, si postmodum, peccato suo cognito et errore digesto, ad veritatem et matricem redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere*. Hoc igitur est, catholicum tenere matricem, in epistola ad Cornelium, quod hæreticum redire ad matricem, in epistola ad Quintum; hoc est, et Ecclesiæ catholicæ unitatem tenere, ut habet ead. epist. 71, et ad eam ex schismate postliminio reverti.

Jam vero quod proprie non potuerit Romana Ecclesia simpliciter vocari a Cypriano catholica Ecclesiæ matrix, manifestum est, cum potiori jure nomen istud debeat aliis Ecclesiis apostolicis, quæ in Oriente et Pælestina primum coaluerant antequam Romanæ civitati fides et episcopatus inferrentur. Hoc in primis convenit Jerosolymitanæ Ecclesiæ, quæ revera mater et matrix omnium Ecclesiarum appellatur in epistola Patrum concilii Constantiopolitani, ad Damasum, Ambrosium et alios episcopos Romæ congregatos. Eadem appellatione Romanam donant epistolæ Lucii I ad episcopos Gall. et Hisp., et Felici I ad Benignum; sed eas esse supposititias nemo non novit. Revera Innocentius PP., in epist. ad Decentium episcopum recensens provinciæ quæ S. Petro ejusve successoribus fidei suæ semina Ecclesiarumque institutionem debent, nullas nominat præter *Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes*.

2. *Synodale judicium*. Ita mss. Griman. et Thuan., pro *synodale concilium*, quod in Thuan. aliis duobus aliisque, præter edita omnia. Nescio an aliquod inter utrumque discrimen. Dixerit aliquis pro us quod retinimus de quacunque synodo, sive provinciali, sive œcumenica, inte ligi posse; posterius plerumque de concilio vel ex omnibus synodis, seu œcumenico, vel saltem ex pluribus synodis, seu plurium provincialium episcopis coalescente, quales erant synodi quibus Hilario Arelat. interdicit Leo epistola sua 10, quasque vocat *synodales conventus*, eo quod ex pluribus synodis seu provinciis conveniebant episcopi sub primario metropolitano.

1436 AD EPISTOLAM XXX.

Pulcheriæ Augustæ.

1. Hæc epistola alteri, quæ est 27 (*nunc 31*), et Pulcheriæ itidem incribitur, persimilis est, etsi brevior. Præcisus autem videtur fuisse missa per legatos, cum adhuc spes nonnulla restabat Leoni, ut synodus Ephesi indicta in conventum simplicem apud Constantinopolim commutaretur, ut ex sine epistolæ conjici potest. (a) De altera vero, quæ in melioris notæ codicibus nota consulum, diei et mensis caret, diximus, ad epist. 27 (*nunc 31*): *Sed ei*, inquit, *qui fæ errore est, melius consulatur, si ubi desuper, ibidem respiscat; et ubi damnationem meruit, illic indulgentiam consequatur*.

2. *Principis dispositioni*. Eadem voce sæpius utitur S. Leo; sæpe etiam alii scriptores. Ad manum sunt

A in præsentis Matisconensis synodus II, sub Guntramno et Hincmarus Remensis, epist. 6, cap. 26, edit. Mogunt. Quæ vox significat edictum principis, ut passim videre est in codice legum imperialium: unde et *dispositionum scrinium* in eodem, et *dispositionum comites*, alibi commemorantur. Eam vocem ad ecclesiasticas suæque sanctiones traxit pontifex noster epist. 64, 65 (*nunc 84, 85*), etc., nec non et ad divina æternaque decreta, ut epist. 24, 152 (*nunc 28 et 162*), et alibi.

AD EPISTOLAM XXXI.

APUD QUESNELLUM XXVII.

Pulcheriæ Augustæ.

1. *Ut quod formam servi gessit*. Variant multum codices. Thuan. unus et Trecephith.: *Ut in quo formam*, etc.; Victor: *Ut quod in forma*, etc.; Corbeien. et Griman.: *Ut quod in formam*, etc.; alii aliter.

2. *Patriarchis et prophetis in specie carnis apparuit*. B SS. Patres Augustino anteriores apparitiones hujusmodi plerumque tribuerunt Filio, qui sicut Patris angelus, administrator ac representator ab eodem sub corporali specie missus fuerit in veteri testamento; ut, inquit, ediceret conversari cum hominibus, et ad suum conspectum homines assuefaceret. Contrariam sententiam erroris damnavit Sirmiensis synodus an. 351 contra Photinum congregata: sed quoniam hanc opinionem Ariani in hæresis suæ patrocinium detorquebant, aliam viam ineundam esse censuit Augustinus in apparitionibus priorum temporum interpretandis, atque adeo illas angelis esse tribuendis totis viribus 1437 contendit, lib. II et III de Trinitate, et alibi. Quæ plerique sequentis ævi Patres et scriptores secuti sunt, ut mirum sit Leonem nostrum hic ab eo discedere.

3. *Nec uti possemus triumphantis victoria, si extra nostram esset conserta naturam*. Ita omnes mss. et plures etiam excusi codices; sic vero in vulgatis: *Nec uliter possideremus triumphantis victoriam, si extra nostram esset confecta naturam*. Hanc vocem *confectu*, quam habet ms. Theodericianus, retinuissem, ut magis huic loco convenientem, nisi optimi codd. Griman., Trecephithæus et Thuanæ legentem conserta.

Illuxit. Ita Corbeiens., Theoderic., Barb. et Thuan. unus; *induxit* legunt Thuan. tres, necnon ed. Canisii et alæ ad marg.: sed facile unius litteræ mutatione inducta est hæc lectio, pro *inluxit*, quod sensus integritati necessarium videtur. *Indulsit* habent et vulg. edit. et c. d. Griman.

5. *Nec potest in filiorum Dei adoptione censeris*. Sic ex mss. Thuanæis quinque, Theoderic., Barber., Trecephith., Corbeiens., Griman. et Bodeleiano. Antea leg.: *Nec potest filiorum Dei adoptionem consequi*.

6. *Principaliter salvat*. De hæc voce vide not. 3 ad epist. 10, ad provinc. Viennensis episcop. Divinitas Christianus *principaliter salvat*, si pretii ac meritum dignitatem quæ tota humanitati ex Divinitate provenit spectamus; *Humanitas principaliter salvat*, eo quod passionis mortisque mysteria, quibus Deo reconciliati sumus, non nisi in humana natura adimpleri potuerunt, ac prout principium et origo salutis humanæ, ipsa est natura humana a verbo assumpta.

7. Nota diei, mensis et coss., deest in mss. Grim., Bodl., Trecephith., Victorin., Barber. et Thuanæis: ut merito huic translata mihi fuisse videatur ex breviori epist. 30, quæ ad eandem Pulcheriam iisdem die, mense et coss., et in eadem pene verba scripta est. (b) Illam igitur eradendam credimus; non eam solum ob causam, sed præterea quia pluribus diebus

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

a) Vide admonitionem in epistolas 30 et 31.
b) Confer nostram annotat. 40 (*Col. 795, n. b*), et admonitionem epistolæ 30 præmissam, ubi quid

de hac et antecedenti epistola censendum sit accuratius exquisivimus

vel etiam hebdomadibus ante 13 Junii scriptam esse apparet ex his cap. 4 verbis : *Cum, inquit, a tertio iduum Maiarum, quo serenitatis ejus scripta suscepimus, major pars reliqui sit temporis absumenda, ut profectio sacerdotum qui negotio suffocant valeat ordinari.* Quis enim vero ex his non intelligat statim scriptam epistolam post acceptas imperatorias litteras, id est paulo post diem 16 Maii, et antequam legati ad projectionem accinoti essent? Prius igitur hæc missa est mense Maio, tam alia, quæ hujus compendium est, mense Junio per legatos directa. Hæc posteriori cogitatio cedat necesse est prioris editionis **1438** conjectura, qua suspicatus eram primam illam nihil aliud esse quam amplificatum secundæ exemplar, quod ex epist. 41 (nunc 45) missum esse ad Pulcheriam constat; quia Hilario, qui eam perlaturus erat, propter Dioscori atrocitiam, Constantinopolim pervenire non licuit.

AD EPISTOLAM XXXII.

APUD QUESNELLUM XXVIII.

Fausio, Martino, etc.

Hanc epistolam relegimus ad codic. Griman. et Thuan. unum tantum, et ad versionem Græcam : ex quibus duas lineas, quæ desiderabantur versus finem supplivimus.

De latere meo. S. Leo (a) primus omnium pontificum Romanorum de legatis a latere missis mentionem fecit. Hujusmodi loquendi modus, quem videre est etiam episc. 31, cap. 2, ex secularium principum stylo assumptus videtur ad hunc significatum, cujus rei exempla nonnulla reperies in notis viri doctissimi Christophori Justelli, ad codicem canonum Ecclesiæ Africanæ, seu ad can. 7 concilii Sardicensis, qui initio hujus codicis refertur, et in quo primum reperitur vox ista, a latere mitti, ad res ecclesiasticas translata. Quam serio considerantes Patres Africani concilii in epistola ad Coelestinum papam in fine codicis citati edita, hæc rescribere non dubitarunt : *Nam ut aliqui tanquam a tua sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus Patrum synodo constitutum. E latere autem mitti, ait Merinus, est vetus e familia pontificis, ex officialibus et procuratoribus domesticis in opus aliquod eligi et deputari.* De quo scribit idem tractat., Exercit. Eccl. lib. 1 cap. 20, et Petrus de Marca, de Concord. accord. et imp. lib. v c. 4. Primi tamen tam definitio legati a latere, quam discrimen inter legatos pontificis et legatos concilii Romani, quod ex hisce verbis elici existimat, a Leonis mente aliena mihi esse videntur. Julius enim episcopus Puteolanus horum legatorum princeps nec e familia ejus erat, nec ex officialibus et procuratoribus domesticis, cum nec de ipso quidem Renato presbytero tituli S. Clementis istud dici possit; et indiscriminatim de istdem aliisque duobus loquatur tam in præsentî epistola quam in 31. Mysterio igitur, mea quidem sententia, vacant hæc verba, saltem quod ad præsentem locum attinet, nec aliud significant quam hinc, ut etiam ex versione Græca evincitur, quæ vocum istarum loco habet tantum *ἐκ τοῦ ἐνδοῦ*, hinc, id est ab Urbe, ut habet epistola 25, ex his partibus : nec verisimile est Julianum episcopum **1439** Coenensem, quem hujus versionis auctorem par est existimare, qui quæ apud Romanos multos annos egerat, formæ hujus vim et usum ignorasse, si quid aliud in ea delinisset arcani. Immo se ipse sanctus Leo interpretatur, cum scribens rursum de istdem legatis, epist. 33, ad Theodosium Augustum, verboque Græco prorsus concidens; habet tantum : *Ordinatis nunc fratribus meis, qui præsentis mee implent vicem.* Si quid tamen peculiare inest his vocibus, crediderim libenter eum a la-

tere pontificis Romani mitti, qui ex sinu propriæ vel Ecclesiæ, vel provinciæ, vel dioceseos, ad aliquod negotium delegabatur : sicut imperatores a latere seu comitatu suo aliquos in provincias missabant, qui et missi dominici solebant appellari.

AD EPISTOLAM XXXV.

APUD QUESNELLUM XXV.

Juliano Coenâ episcopo

1. *Adjecimus.* Hæc addit Græca versio : *Ὅτι οὐκ ἔστι τῆς ἀληθείας τῆς ἐπισημασθείσης τοῦ Χριστοῦ; id est, ut pro veritate humanitatis Christi.*

2. *In nobis atque in vobis.* Pro his verbis Græca versio habet : *Ἐν πάσῃ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ; id est, in universa catholica Ecclesia.*

3. *Ab assumpti hominis substantia.* Græca vers. addit : *καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς συλλήψεως τῆς καρδίου; id est, et ab ipsa Virginis conceptione.*

4. *Qui enim negat mediatorum Dei et hominum hominam Jesum Christum.* Ita cod. Thuan., Griman., Corbeisensis, Victorinus, Surius, etc. Prius sic : *Negator enim mediatoris, etc. Græce : Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τοῦ ἀληθινῶν ἀνθρώπων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ; Qui enim negat veram Domini Jesu Christi humanitatem.*

5. *Sive quod solus ab inviol. Virg. sine concup. est conceptus.* Ita eod. Barb. duo, Thuan. quatuor, Cantabrigena., Griman., Trecepsith. In vulgatis vero : *Sive quod solus ex Spiritu sancto ab inviolata Virgine sine concupiscentia carnis est conceptus; quod ex Græca versione assumptum est, quæ tamen vocem carnis non habet, uti nec Victorinus cod. cum aliis jam elatis.*

6. *Nec discordia desideriorum gignebat compungentiam voluntatum.* Ita ex plerisque retinuitur. Cod. Griman. : *Nec discordia desideriorum gignebat compungentiam voluntatum.* Nihil habens Græca quod his verbis respondeat; sed Latina, quæ his adjacet, item Canisius, Siardus, Nicolinus et Surius sic habent : *Nec discordiam desideriorum gignebat compungentiam voluntatum; 1440 nec inapte; cessimus tamen codicum multitudini in priori lectione retinenda, quæ et optima est.*

7. *Eandem gerens in verbi Deitate personam.* Græca : *Ἄλλὰ τὸ αὐτὸ ἔχων ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι πρόσωπον; id est, sed eandem habens in Divinitate et humanitate personam.*

8. Ante notam consularum Græca versio hæc habet : *Deus te servet incolumem, honorabilissimus frater.* De annotatis autem (b) die et mense major difficultas. Nam idibus Junii seu die 13 data legitur, quam ob causam hanc ab aliis eodem die datis epistolis conjungere nefas duximus. Et tamen certum apparet post aliquot dies fuisse scriptam, nimirum una cum epistola ad Flavianum data 23 Julii, nam et hæc et illam scriptis post acceptas utriusque litteras per Basilium diaconum. Is autem Flaviani litteras non attulit nisi legatis jam ad synodum profectis, et paucis ante 25 Julii diebus ex epist. 34 (nunc 38). Igitur et ista ad Julianum secunda est eodem tempore scripta. Ex quo id etiam commodi accidit, quod cum gemina ad eundem eodem die scripta legatur, deinceps prior quæ 31 (nunc 34) loco jacet 13 die Junii; posterior quæ 25 (nunc 38) locum habet 23 Julii data habebitur. Hæc porro sic inchoatur : *Licet per nostros quos ab Urbe pro fidei causa direximus, etc.* Ex quibus tria verba pro fidei causa delenda censum auctoritate septem ad minus codicum mss., ut quæ ex Græca versione in textum Latinum irrepererunt, quæ versio longe plura habet a textu originali discrepantia. Observandum porro simile quid haberi in epi-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc opinio refellitur annot. 3 in hanc epistolam (Col. 795. n. 1).

(b) De tempore hujus epistolæ, et de ejusdem ver-

stone Græca plura disseruimus in admonitione eidem prefixa.

stola 24 (nunc 28) seu celebri illa ad Flavianum : Ad omnem enim causam pie ac fideliter exsequendam eosdem legatos a se mitti scribit S. Leo, nulla synodi facta mentione. Cur ita factum sit, nescio an mea me fallat hæc conjectura. Cum Leo, acceptis primis Flaviani litteris cum gestis synodi CP. adversus Eutychem, agnovisset hæreticum sæe damnationi non acquiescere, nec a prava doctrina resilire, immo vero multa moliri adversus Flavianum, consilium cepit mittendi legatos quatuor in Orientem, qui vel auctoritate pontificis Eutychem ad meliorem mentem revocarent, vel auctoritate imperatoris reprimi curarent. Ad hunc unice finem scriptæ primum sunt epistolæ plures quæ 13 Junii datæ nunc leguntur, atque in primis fidei illa 24 (nunc 28) ad Flavianum; in qua reapse nihil de synodo habetur, sed de fidei tantum causa per legatos curanda. Talis est etiam epist. 28 (nunc 32) ad archimandritas CP., in qua propter causam fidei legatos de latere suo missos scribit. At antequam legati profecti essent, acceptæ sunt a Leone Theodosii litteræ, quibus de 1441 indicia synodo monebatur; statimque iidem legati, qui ad fidei negotium cum Flaviano tractandum destinati erant, ad synodum directi sunt, eorumque tardata profectio, quo novis litteris scribendis tempus daretur, vel prioribus amplificandis. In quarum nonnullis, sic Theodosii de synodo cogenda et indicia jussis obtemperat Leo, ut tamen ad prius consilium redeat, et executioni optet mandari, ut epist. 30 : Sed ei, inquit, qui in errore est, melius consulatur, si ubi desipuit, ibi respiscat; et ubi damnationem meruit, illic indulgentiam consequatur. Cum autem die ante 15 Junii, hoc est 16 Maii receptæ sint illæ Theodosii de synodo litteræ, ex epist. 27 (nunc 31), et jam in proxinctu essent legati, integro fere mense dilata eorum profectio, et epistolæ 24 (nunc 28) nota diei mutata. Ex dictis patet hæc epistolam 25 (nunc 35) nativam suam sedem post trigesimam quartam (nunc 38) habere.

AD EPISTOLAM XL.

APUD QUESNELLUM XXXVI.

Episcopis provinciæ Arelatensis.

Ad Constantinum, etc. Si talis fuisset provinciæ Viennensis status ætate Leonis papæ, qualis in (a) notitia Sirmondi exhibetur, vix dubitari posset quin duodecim illi Galliarum episcopi, ad quos præsentem Leo scribit epistolam, et omnes et soli ad provinciam Viennensem pertinerent. Si enim duos adjecceris Arelatensem et Viennensem episcopos, qui de primatu contendebant, eum invenies numerum qui totam illam provinciam constabat, quatuordecim videlicet episcopos, qui in notitia describuntur, quique ad consecrationem Ravennii convenerunt. Verum aliter se res habent : nam nihil hac in re elicere possumus ex notitia quam Leonis ætate posteriore esse probavimus dissert. 5, parte 1, cap. 10, ac præterea Tarentasiam, quam inter Viennensis provinciæ civitates non numerat notitia, ad eam tamen tunc pertinuisse epist. 50 (nunc 66) Leonis probat, cum illam Viennensi Episcopo subjiciat.

Ex eo tamen episcoporum numero quem hæc epistola exhibet, duo habemus. Primum, quod alibi jam suggestimus, nihil novi inductum esse in provinciam Viennensem, tametsi (b) Leonis papæ decretum et Valentiniiani constitutio novum aliquid instituisent; sed omnes pro antiqua consuetudine episcopos ad civitatem Arelatensem concurrisse velut ad metropolim provinciæ, 1442 omnes ad episcopi

illius ordinationem convenisse unanimiter, omnes ei primatum detulisse, omnes ab eo Viennensem removisse : quem videmus nec consecrationis gratiam contulisse Ravennio, nec de usurpata ab alio hæc consecratione fuisse conquestum

Alterum, quod hinc elicimus, illud est, Rusticum, qui in hujus epistolæ inscriptione numeratur inter cæteros Ravennii ordinatores, alium esse procul dubio ab illo Narbonensi ad quem alias scripsit S. Leo. Alterius enim provinciæ metropolitanus, qualem se gerebat Rusticus Narbonensis, numquam se ordinationi episcopali in aliena provincia contra canones immiscuisset, multoque minus in Viennensi, cujus metropolitanus etiam Narbonensem provinciam sibi subjectam esse vel tunc adhuc contendebat, vel certe non ita pridem contenderat : Arelatensium enim votis plurimum suffragatus esset Rusticus, si ad Arelatensis episcopi ordinationem convolasset, velut ejusdem provinciæ episcopus. Deinde Rusticus Narbonensis non tertius scriptus reperiretur in hac epistola, qui alibi vel statim post Ravennium, ut in epistola synodica quadraginta quatuor episcoporum Gallorum ad S. Leonem, et in tertio Arelatensi concilio, vel etiam ante Ravennium nominatus reperitur, ut in S. Leonis epist. 82 (nunc 105).

Satius est ergo existimare alium a Narbonensi Rusticum huic epistolæ inscribi : quod eo libentius credimus, quod et commune admodum est hujusmodi Rustici nomen, et plures revera legimus circa illa tempora in Galliis floruisse, quorum nonnullos commemorat Apollinaris Sidonius Epistularum lib. II, epist. 14 ; lib. V, epist. 9, et lib. VIII, epist. 11. Alius Rusticus ab his omnibus forte distinctus scripsit ad Eucherium eam epistolam quam repræsentavit J. Sirmondus in notis ad epist. 11 lib. II Sidonii

AD EPISTOLAM XLI.

APUD QUESNELLUM XXXVII.

Ravennio Arelatensi episcopo.

1. Secundum præcedentem notitiam. Ita cum ms. Thuani legendum; non vero, ut habent edita, Secundum præsentem notitiam, Respicit enim S. Leo ad legationem quam S. Hilarii Arelatensis nomine, Leonis placandi gratia, obierat Ravennium tunc presbyter, cujus occasione Romæ innotuit pontifici; cujus gratiam morum suorum mansuetudine et sanctitate meruisse dicitur in libello supplicii episcoporum Gallianorum ad Leonem, ut videre est (Col. 880 hujus tomi).

1443 2. Modestiae igitur tuæ non desit auctoritas, constantiam mansuetudo commendat. Ita mss. codd. Antea corrupte : Modestiae igitur tuæ non auctoritas constantiam, sed mansuetudo commendat justitiam, lenitas temperet, etc.

3. Cum verus recti amor in semetipso habet, etc. Ita mss. codd. Hierovallian. et Thuaneus, cum Merliniana Isidori editione. Arridebit forsitan magis nonnullis alia hæc vulgata lectio : Cum verus recti amor in semetipso habeat et apostolicas auctoritates et canonicas sanctiones; sicut et placuit mihi aliquando. Sed (quod re attentius perpensa fateri cogor) sic lectio hæc mysterio vacare mihi videtur, ut meo iudicio, careat et vero sensu : etsi enim verus recti amor mentem hominis legi Dei subjiciat, perfectamque inspiret pro humanis etiam præceptis obedientiam, numquam tamen vel apostolicarum auctoritatum, vel canonicarum sanctionum, quæ leges, ut aiunt, positivæ sunt, notitiam per semetipsum potest impertire. Hanc quam restituimus lectionem confirmo auctori-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc notitiam civiles, non ecclesiasticas provincias designare, ostendimus in observat. ad dissert. § Quesnel. part. II, cap. 4. Ecclesiasticas autem provincias Gallicanas ad civilem formam baudquam exactas ibidem probavimus cap. 3.

(b) Quatenus episcopi Arelatensi sedi addicti in ordinatione Ravennii nulli Leonis decreto contraherint, probatum invenies in observat. ad dissert. § Quesnel. part. II, cap. 2, num. 4.

tate Hinemari Remensis et codicum mss. quibus usus A est. In opusculo enim Capitulorum 55 adversus Hincmarum Laudunensem, quod trigesimo tertio loco habetur apud Sirmundum, cap. 10, refertur pannus hujus epistolæ ab his verbis: *Justo quippe ideo*, etc., ubi eadem prorsus lectio habetur.

4. Hanc epistolam scripam esse Asterio et Protogene consulibus, hoc est an. 449, probat altera Leonis epistola ad provinciæ Arelatensis episcopos scripta eodem anno quo Hilarius Arelatensis obiit, et Ravennius in ejus locum successit. Ex quo Philippum Labbe corrigas, qui in dissert. de Scrip- toribus ecclesiasticis Hilarium Arelatensem vixisse scribit usque ad diem 5 maii anni 454, quod falsi arguitur ex duabus epistolis ad Ravennium Hilarii successorem, et tertia ad ordinatores scriptis hoc anno 449, ex quatuor etiam aliis ad eundem datis, annis tribus sequentibus, et ex literis Gallicanorum episcoporum, inter quos numeratur ann. 451.

AD EPISTOLAM XLIII

APUD QUESNELLUM XXXIX.

Theodosio Augustæ.

Quid (a) de præsentis epistola sentiendum sit, prorsus in ambiguo est. Editionum tam concilii Chalcedonensis quam Operum S. Leonis procuratores censuerunt potius esse fragmentum sequentis epistolæ quam integram epistolam; non omnia in ea coherere, nec inventam esse in miss. Codd. 1444 mss. quod attinet, plures nacti sumus qui eam continent, quos inter Thuanus unus, alter Grimanicus noster octingentorum et amplius annorum, ut diximus, et optinæ notæ. Forsitan est exemplar epistolæ sequentis seu 40 (nunc 44), quod nonnullis mutatis, miserit sanctus Leo ad Pulcheriam Augustam; nam in epist. 41 (nunc 45), quam ad eandem scribit de Ephesino latrocinio, se ejusmodi exemplar mittere testatur. Plurima tamen sunt in quibus ambæ discrepent.

Hanc enim primam suo tantum nomine scribit S. Leo, alteram quæ sequitur, suo et concilii Romani nomine. In illa magnam ex sua auctoritate capit fiduciam pro defendenda per se veritate; in hac sumit ex literis imperatoris fiduciam fidei et pacis per ipsum defendendæ. In hac ultima ait sibi quæ Ephesi gesta erant, narrata esse ab Hilario diacono, qui solus effugerat; prior illa, ab ipsis etiam reverendisissimis episcopis qui a sede apostolica missi erant, hæc nuntiata fuisse affirmat; quod falsum est, cum unicus episcopus missus fuerit ad Orientales partes, Julius scilicet Puteolanus, quem etiam suspicamus diem ultimum obisse antequam Ephesum perveniret. Præterea uni epistolæ subiecit exemplar canonum Nicænorum seu potius Sardiceni-um; alteri non item. Denique nonnulla sunt in illa epistola quæ truncatam eandem fuisse arguant, vel nondum perfectam et absolutam; ut potius sit rudis aliqua epistolæ delineatio quam epistola cæteris accensenda. Manifestus enim hiatus apparet in loco punctis notato; et paulo inferius hæc leguntur: *Pro supradicti sacerdotis arbitrio*, etc., nulla prius facta mentione Dioscori, quem hæc verba indicant in altera epistola. Quidquid sit, eam e numero epistolarum subtrahere volumus, suum cuique de ea iudicium liberum permittentes.

Hujus epistolæ initium assumptum est ab impostore Isidoro ad construendum caput fictitiæ epistolæ 2 Dionysii I pontificis Romani ad Severum episcopum, et fictitii rescripti Liberii papæ ad Athanasium Alexandrinum et alios Ægypti episcopos.

AD EPISTOLAM XLV.

APUD QUESNELLUM XLI.

Pulcheriæ Augustæ.

Hujus epistolæ versionem Græcam edidit Joan. Cotelarius ex ms. cod. Regio 1026, ubi ad hæc verba: (b) *Pro fide regia*, quæ restitimus ex ms. Grimanico et aliis (nam antea legebatur, *Pro sede regia*), Græca habent. *Ὅτι τῆς Παλαιᾶς πίστεως*: *Pro fide Romana*; sane contra mentem Leonis, 1445 qui hortatur Pulcheriam ut *pro fide*, hoc est, secundum eam qua pollet fidem, seu vigore illius fidei novellis erroribus resistat.

AD EPISTOLAM LIII,

seu

AD FRAGMENTUM EPISTOLÆ

Anatolii CP. episcopi ad S. Leonem.

APUD QUESNELLUM PO T EPIST. LI.

B

1. Hoc præclarum epistolæ fragmentum ex Regio codice ms., num. 940. eruit vir doctissimus Joannes Baptista Cotelarius, et inter Ecclesiæ Græcæ Monumenta, tom. I, pag. 66, excudi curavit anno 1677, biennio post primam Leonis nostri editionem. Monet in notis conferendum cum his quæ Sozomenus habet lib. vii, cap. 8 de electione Nectarii Constantinopolitani pariter episcopi. Non debuit porro in hac editione omitti hæc epistolæ particula, nec alium locum sortiri, cum de illa in consequentibus epistolis mentio habeatur, et tunc primum recepta esset a Leone cum ad Theodosium, Pulcheriam, aliosque epistolæ 52, 53, 54 (nunc 69, 71, 70), etc., scribebat pontifex 16 Julii. Ad illam respiciunt eorum aliqua; nonnullæ expresse etiam meminerunt; sic enim epist. 53 (nunc 71), ad archimandritas: *Ipse Constantinopolitanus episcopus et hi qui eundem consecraverunt, præter id quod ad ordinationem novi antistitis pertinebat, nihil nobis de compressis, vel abdicatis erroribus indicaverunt.*

C

Ex quibus cum fragmento collatis docemur, 1° circa (c) hæc tempora ad meliorem vitam transisse sanctum Flavianum; 2° ante illius obitum, Anatolium nec electum, nec ordinatum. electionem enim, nulla mora interposita, secuta est ordinatio; 3° non solum Anatolium, sed ejus etiam ordinatores ad S. Leonem litteras ordinationis indices misisse.

AD EPISTOLAM LIX.

APUD QUESNELLUM XLVI.

Clero et plebi urbis Constantinopolitane.

D

1. *Plebis acclamationibus.* Plebis suffragia in electionibus episcoporum olim intervenisse, vel ex uno Leone nostro perspicuum est: eadem pariter in translationibus admissa fuisse, æque certum ex Histor. Miscell., lib. xx, cap. 23. In depositionibus autem episcoporum seu approbandis seu improbandis locum habuisse ex his verbis discimus. Hoc persepe acclamationibus populi fiebat; quæ cum seditiosæ erant ac tumultuosæ, 1446 merito rejiciebantur, et revera prohibentur a sanctis Patribus, qui electiones per hujusmodi acclamationes factas rescissas volunt; ut in Chalcedon., act. 11, et apud Palladium in Vita Chrysostomi cap. 13 et sequent. Cum vero modeste et ex ardore fidei vel justitiæ acclamatur a populo, tunc, ut hic a Leone præstitum, et approbata, et in sermone etiam ecclesiastica sunt redacta ejusmodi acclamationum vota. Harum porro usum ab ethnicis ad Christianos, et a rebus civilibus ad ecclesiasticas

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Ut difficultates hic propositæ disjicerentur, quid in hac epistola edenda præstiterimus, vide nostram admonitionem huic epist. præfixam.

(b) Confer annot. nostram 8 (Col. 834, n. 1) in hanc epistolam.

(c) De tempore mortis S. Flaviani, ordinationis Anatolii, et epistolarum quæ in ejus ordinatione ad S. Leonem scriptæ fuerunt, vide admonitionem huic fragmento præfixam.

translatum fuisse, apposite notavit vir doctissimus Franc. Florens, ad titulum 7 de Translatione episcopi.

2. *Ut nec ab infantium linguis veritas corporis et sanguinis Christi inter communione sacramenta taceatur.* Locus ita necessario restituendus ex codd. Grimman., Barber., Trecopith. et Thuan. tribus. Quartus Thuan. leg., *inter communia sacramenta*; vulgata vero lectio, quæ habet, *nec.... inter communis sacramenta fidei teneatur*, absurdum omnino sensum continet, et a Leonis mente remotissimum. Alludit porro ad veteris Ecclesiæ ritum et ad ipsa Ambrosii verba, quibus ritus ille nobis exponitur, lib. iv de Sacram. cap. 4: *Non otiose, cum accipis, tu dicis, AMEN, jam in spiritu confitens quod accipias corpus Christi. Dicit tibi sacerdos, CORPUS CHRISTI; et tu dicis, AMEN, hoc est, verum.* Et Leo ipse, serm. 5, de Jejun. decimi mensis: *Hoc, inquit, ore sumitur, et frustra ab illis AMEN respondetur, a quibus contra id quod accipitur disputatur.* Porro cum tam Ambrosius quam Leo non nisi ab accipientibus corpus Christi *Amen* responderi solitum asserant, et illud ab infantibus inter communione mysteria pronuntiari Leo dicat, ab iisdem quoque accipi ac manducari consuevisse corpus Christi consequens esse mihi videtur. Quam consuetudinem testatam pariter nobis reliquit sancti Cypriani epistola seu lib. de Lapsis, paulo ante finem, quem locum commentatur sanctus Augustinus epist. 23, ad Bonifacium. Sed quod epist. 407 ad Vitalem, habet de iisdem parvulis corpus et sanguinem Domini sumentibus vel non sumentibus, utrum de manducatione ipsorum infantium ore facienda, an aliter intelligendum sit, manifestum esse non existimo.

3. *Supra omnem Ecclesiam.* Ita cum vulg. Pauli editione mss. cod. Grimman., Victorin., Trecopith. et Thuan. unus. Sed Corbeiens., et tres Thuan., et edit. vulg. Leonis ad marginem habent, *supra omnia Ecclesia*, juxta textum Græc., *ὑπὲρ πάντων τῆ Ἐκκλησίας.*

4. *Manichei.* Non quod de Divinitate saltem Christi sane sentirent; multis enim 1447 fabulis hanc suam confessionem aspergebant, ita ut Christum assererent fuisse illum quem dicit nostra Scriptura serpentem, etc., ut ex August. hæ. 46.

5. *Apollinaristarum.* Quæ de his habet sanctus Leo, ab August. hæ. 55 mutuatus est; sicut Augustinus ab Epiphano, lib. iii contra Hæres., tom. II, hæ. 57, sive 77, quæ est Dimæritarum, ubi prolixam sancti Athanasii Alexandrini ad Epictetum refert epistolam. Tres illas Apollinaristarum partes aliter dinumerat, ac distinguit Epiphanius. Prima enim secundum ipsum affirmabat Christum corpus e cælo detulisse; 2° Christum animam non assumpsisse, quia vicem ejus expleverit ipsa Divinitas, inquit Leo noster serm. 4 in Nativitate Domini: ubi hanc solam recenset Apollinaris sententiam, ut verisimile sit alia hujus hæresis capita discipulorum ejus simile esse; 3° denique ejusdem Christi corpus Divinitati consubstantiale non dubitarunt asserere.

6. Nota (a) diei, mensis et consulum, quibus data est epistola, carent mss. Grimman., Barber., Trecopith., Victorin. et e Thuanis aliqui: item Merlini et Crabbi edit. Hinc mihi facile persuadeo adjectitiam esse illam quæ vulg. edit. apponitur: *idibus Octobris.* 2° iisdem idibus et eoss. data reperitur altera ad eodem Constantinopolitanos, ut probabile non sit hanc datam esse eodem die. Inter eas hoc discrimen intercedit, quod brevior illa non a S. Leone solo scripta sit, sed etiam a synodo Romana, quæ vel

A occasione latrocinii Ephesini, vel pro more ad tertium kalendas Octobr. ut ex epist. 16, cap. 6, colligitur, convenerat. Hanc vero prolixiorum suo ipse nomine scripsit, ut ex serie epistolæ constat, a cujus titulo rejicienda sunt illa verba: *Et sancta synodus, quæ in urbe Roma convenit*, sicut rejecimus auctoritate mss. Grimman., Corb., Trecopith. et Thuan., in quibus desiderantur. Scripta est procul dubio post epist. 39 et 40 (nunc 43 et 44) quibus concilium ab imperatore indici postulat: de sua enim petitione monet Constantinopolitanos in fine hujus epistolæ. 3° Prima scripta est statim post acceptam Ephesini turbis notitiam, et antequam litteræ et acclamationes Constantinopolitanorum ad Leonem essent delatæ; secunda non nisi acceptis hi. litteris data est, ut ex cap. 4 patet: atque adeo aliquanto post tempore. Revera non videtur ullus de Flaviani morte nuntius Romam pervenisse (b) ante mensem Julium anni 450. Raræ litteræ hujus anni ante diem 16 Julii, 1448 quo tempore scribens S. Leo ad Theodosium Augustum de Anatolio recens ordinato (qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ cepit præsidere), innuit primum factum se fuisse certiorum seu de Flaviani obitu, seu de successoris ejus ordinatione.

A die Octobris 15 anni 449 ad decimum septimum Martii sequentis anni (c) duæ solummodo Leonis epistolæ comparent in Orientem scriptæ, una ad Pulcheriam, altera ad Martinum et Faustum presbyteros, nec alias usque ad diem Julii 16 habemus. Porro in epistola ad Pulcheriam nihil de Flaviani morte: ex quo promptum est arguere nihil itidem de ea scriptum a Pulcheria. In altera testatur se nondum certiorum factum esse de receptione litterarum a synodo Romana scriptarum die 15 Octobris superioris anni. Quod argumento est nihil tunc adhuc auditum Romæ de novo Ecclesiæ CP. statu. Ex quo rursum infero Theodosii litteras ad Valentinianum et Augustas Romanam mense Martio nondum allatas. Siquidem ex litteris ad Liciniam Eudoxiam scriptis apparet, Flavianum ex hac vita morte sublatum eo tempore fuisse, ita enim Græca Latine reddi debent: (d) *Flavianus memoratus divizo judicio ab humanis rebus ablatus est, quatenus totius dubietatis contentio a sacris removetur Ecclesiis.* Porro vix credibile est tam sero fuisse a Theodosio responsum, cum a 15 Octobris ad 17 Martii quatuor integri menses curreissent. In secunda primæ sit mentio tamquam antea scriptæ, et per alios nuntios missæ: ut manifestum sit hanc non eodem die datam esse, sed aliquanto post idus Octobris.

AD EPISTOLAM LXV.

SEU AD PRECES

Episcoporum provinciæ Viennensis sancto Leoni papæ oblatas.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. XLIX.

Fidem supplicis hujus libelli quem Gallicani episcopi ad sanctum Leonem pro Arelatensis Ecclesiæ privilegiis miserunt, in dubium revocant viri insigniter eruditi Jacobus Sirmondus, qui illum velut supposititium diverso a germanis monumentis characterere excudi curavit in tom. I Concil. Galliæ, et Joannes Launoius in dissertatione de duobus Dionysiis, et aliquot alii. 1449 E contra vero ut genuinum opus suscipitur a doctissimo viro Henrico Valensio in notis ad Socratis Histor. lib. ii, cap. 29, aliisque ecclesiasticis scriptoribus. Et certe nihil est, meo

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer annot. 3 (Col. 866, n. 1) et 48 (Col. 871, n. m) in hanc epistolam.

(b) Circa Aprilem an. 450 S. Leonem accepisse nuntium non solum de Flaviani morte, verum etiam de ordinatione Anatolii conjecimus annot. 2 in disert. 1 Quesnelli ad eundem an. 450, ubi etiam rationem attulimus cur S. pontifex responsum hac de re

ad Theodosium distulerit.

(c) Ante duas epistolas hic memoratas alia existat epistola 54, ad Theodosium scripta mense Decembri anni 449, ut vidimus annot. 8 (Col. 856, n. 1) in epist. 54.

(d) Hunc locum aliter explicavimus annot. 5 (Col. 879, n. b) in hanc epist. 64.

quidem iudicio, unde ei merito suppositionis nota inuratur, sive stylum attendas, sive res ipsas spectes quas in his precibus Gallicani antistites edisserunt; nec ulla etiam apparet ratio qua valide satis præclari hujus ecclesiastici monumenti fides concutiat.

1. Tota hujus libelli series sibi optime cohæret, nec aliquid usquam occurrit in quo eorum a quibus conscriptum fuit ingenium, sinceritas, prudentia industriæ desiderantur, ut desiderantur plerumque in scriptis fictitiis. Cum enim ab homine cordato et liberali indole prædite alienissimum sit hujusmodi opusculis confingendis manum admoveere, fit plerumque ut talia scripta vel ex pannis sibi invicem assutis compingantur, vel ubique in compositis barbarisque vocibus, anachronismis, aliisque similibus scateant *vobiscum* indicis; ita ut sæpe illorum suppositio in oculos etiam minus perspicaces facile incurrat.

2. Numquam hujusmodi scripta lingi solent, nisi ut nonnullum ex iis patrocinium desperatæ alicui causæ conquiratur. Parum autem caute consulisset scripti hujus artifex Arelatensis Ecclesiæ privilegis, si ex precibus eorum nomine oblati, qui illius causam defendendam susceperant, eadem privilegia confirmari posse sibi persuasset. Quis enim ex partis unius præjudicio sententiam adversus litigantem alterum decernat? Certe si aliquid confingendum habebat Arelatensis causæ patronus, id illius nomine promulgandum erat cujus iudicium postulabatur, et longe gravioris momenti fuisset alicujus pontificis Romani decretum, in quo omnia eadem argumenta quæ continentur his precibus exponerentur, quam preces ipsæ, quæ præter rationes quibus fulciuntur nihil nisi supplicantium vota exhibent, nec ulla propria pollent auctoritate.

3. Dicant velim, qui scriptum istud falsitatis arguunt, quo tempore, qua ætate procusum fuisse putent. An Leonis et Ravennii? At quidni potius veræ preces et genuinæ oblatæ fuisse creduntur, quam aliæ mala arte existentium confictæ? cum nihil obstat, sed constat et contra de hoc eodem argumento a Gallicanis episcopis datas esse ad Leonem epistolas. An sæculis Leone et Symmacho posterioribus? Verum post utriusque hujus pontificis decreta, quorum auctoritate attributis Arelatensi et Viennensi certis Ecclesiis, tota hæc controversia composita est, numquam Arelatensis sibi arrogare tentavit trium illarum provincialium ordinationem, quarum libellus mentionem facit, ut omnino superfluum videretur preces condere nulli usui profuturas. Si quæ enim posthac motæ sunt rixæ inter utrumque illum episcopum, inde natæ sunt quod alteruter eas Ecclesias invaderebatur quas 1450 alteri subjectas esse decreverant summi pontifices mox laudati.

4. Nihil fere toto hoc libello occurrit quod antiquitatem non redoleat, illius ævi stylum, qui et in Leonis epistolis et in aliis cævis Gallie nostræ monumentis passim usurpatur, ut sunt voces *apostolatus*, *summum sacerdotium*, et *summum pontificium* cuilibet episcopo attributum, ut ipse Leo habet initio epistolæ 37 (nunc 41) ad Ravennium; *corona vestra*, quod et tres Gallicani antistites, Ceretius, Salonius et Veranus in sua ad Leonem epistola assumunt; *sacerdos pro episcopo ubique*; *auctoritates sedis apostolicæ pro decretis*; *apex sanctæ dignitatis*; *ordinandi pontificum*; *primatus*, pro metropolitico jure; *potestates pro magistratibus*; *potestate propria gubernare*, *sub omni ecclesiastica regula continere*, *ad summum pontificium revocare*. Sed et totus orationis textus antiquam eam et genuinam esse clamat ac suadet cævis attentius ac seposito omni mentis præjudicio perlegendi.

5. Nonnulla sunt in ea epistola quæ reconditoris sunt eruditionis quam ut a doctulis ac recentioribus impostoribus fraudem meditantibus usurpari poterint. Tale est quod ait: *Ostentare voluit insignia dignitatis, consulatum suscepit et dedit*, de quo infe-

rius dicemus. Alij sunt etiam quæ fingere vix in mentem cujusquam venissent, et quæ scribentis bonam fidem scriptique sinceritatem arguunt, quale est quod de anni præsentis quo scribebant *penuria* dicitur.

6. Hoc moris est spuriorum scriptorum auctoribus, ut quia fraudem potissimum moluntur, hujusmodi scripta hac de causa ubique magna ambitione disseminent, ne quem lateat quod omnibus etiam arte pessima notum fieri discipiunt. Unde fit ut numerosa spargantur eorum exemplaria, quæ frequenter postmodum occurrunt in bibliothecarum codicibus; nihil tale Arelatensis provinciæ libello contigit, cum e contra ad nostra usque tempora in Arelatensi archivo delituerit, e quo uno nuper depromptus est et ab eminentiss. card. Baronio suis Annalibus insertus.

Denique argumenta omnia quæ a doctissimo antiquitatis scrutatore adversus has preces instruantur, talia esse mihi videntur ut ex his quæ jamjam dicturi sumus abunde sibi satisfactum confiteatur sit, ut spero, vir veræ opinionis amantior quam sæ.

1. *Nulla*, inquit, *in libello supplicii honorifica papæ illius, cui mittitur, inscriptio*. Sed quid si scribæ unius oscitantia ommissa est? Cum enim ex unico exemplari desumptæ sint preces istæ, quid ab aliis factum sit non apparet; nec fas est adversus scriptum hujusmodi ex leviculæ omissionis præjudicio quidquam decernere. Adde quod aliter epistola per tabellarium mittenda, aliter supplex libellus per presbyterum et diaconum legatos offerendus ordinatur. Denique tantum abest ut suppositionis argumentum sit 1451 splendorum hujusmodi incriptionum ommissio, quin potius scripti sinceritatem evincit, cum plerumque non nisi fraudis faciem gratia operosius adornari et ad fucum componi soleant hujusmodi tituli, ut testes sunt Isidori pseudo-epistolæ; cujusmodi titulos laudatus scriptor non semel genuinis etiam epistolis ex malo consilio ascriptos comprobatur.

2. *Sine consule et die, inquit, apparet scriptum illud; quæ duo publicis monumentis auctoritatem vindicant*. Et hæc pariter magis epistolæ convenit quam supplicii libello. Deinde tot sunt indubitæ fidei monumenta in quibus hujusmodi consuetudini derogatum est, ut ex illius omissione nihil certi statui queat. Hac uti annotatione inter episcopos Romanis familiare magis erat, quam aliarum regionum episcopis. Vix enim in Orientalium, Africanorum, Hispanorum, Italicorum et Gallicanorum episcoporum epistolis talis usquam formula conspicitur. Ubi enim, ne a Leonis ætate recedamus, ubi consularis nota in epistolis Augustini Africanæ, Flaviani Constantinopolitani, Ambrosii et Eusebii Mediolanensium, Paschasinii Siculi, Proterii Alexandrini, Ceretii, Salonii, Veranique, inque aliorum plusquam quadraginta Gallorum synodica ad Leonem epistola?

3. *Nihil*, inquit, *in hoc libello deprehenditur quo Leoni potius quam Anastasio vel Symmacho nuncupetur*. Immo vero plura sunt quibus id deprehendatur; hæc videlicet: *Ordinationem qua sanctus frater et coepiscopus noster Ravennius in civitate Arelate post transitum beatæ recordationis Hilarii episcopi, concordantibus omnium votis ad summum pontificium, Domino favente, proventus est, missis continuo litteris apostolatui vestro indicare curavimus. Quibus a beatitudine vestra tanta dignatione et charitate fuisse responsum, immensas gratias agimus*. Et postea: *Notum licet nobis ante jam fuerit, prædicium sanctum fratrem et coepiscopum nostrum maxime oramus vestra gratiam morum suorum mansuetudine et sanctitate meruisse*. Ex his, inquam, manifestum est uni Leoni nostro offerri potuisse libellum tunc supplicem. Sub quo enim Romano pontifice et Hilarius Arelat. decessit e vita, et Ravennius ordinatus est in ejus locum, nisi sub Leone? Cui, nisi Leoni, hujus ordinationis

nuntius missus est a Gallicanis episcopis? A quo de eadem responsum est illis antistitibus, nisi a Leone? Qui morum suorum mansuetudinem probavit Ravennium? A quo impense dilectus? Cujus meruit gratiam, nisi Leonis nostri, ad quem ab Hilario pontifice missus est cum Constantio, ut Romani pontificis animum occasione depositionis Celsidonii exasperatum deliniret, teste auctore Vitæ sancti Hilarii Arelatensis? Quem insuper infensum habuit Ravennii prædecessor Hilarius, nisi sanctum Leonem Magnum? Omnia ergo illi sententiæ suffragantur, quæ libellum Leoni directum fuisse asserit.

4. Ex his libelli verbis argumentum contra libellum ipsum eruit idem vir doctissimus: *Omnibus enim regionibus Gallicanis notum est, sed nec sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ habetur incognitum, quod prima inter Gallias missam a beatissimo (a) Petro apostolo sanctum Trophimum habere meruit sacerdotem*, etc. At istud, inquit, tam obscurum quam quod obscurissimum: etenim nullas est Græcus vel Latinus, Gallus vel Italus scriptor, qui per annos a Christo sexcentos huic rei fidem faciat.

Sed quid mirum si quod illa ætate manifestissimum erat, successu temporis, milleque ac ducentorum annorum interstitio evaserit tam obscurum quam quod obscurissimum? Quamquam nec istud hodie obscurum esse ultro fatebitur vir doctissimus, si meminerit se tam ex auctore Vitæ sancti Saturnini, quam ex Gregorio Turonensi pro certo asseruisse prima fidei Christianæ semina jacta fuisse in Gallicanis regionibus a sancto Trophimo ejusque sociis sex, quos huc transmisit sedes apostolica; quos omnes primum Arelatem appulisse, ibidemque commoratos esse, dubitari vix potest, cum inter provinciæ Romanæ civitates illa emineret: nam non solum maris vicinia, sed, ut legimus in constitutione imp. Honorii et Theodosii ad Agricola præfectum Galliarum, qua in ea civitate conventum provinciarum fieri præcipit: *Decursus Rhodani et Tirrheni recursus necesse est ut vicinum faciant ac pene conterminum, vel quod iste præterfuit, vel ille quod circumit*, ita ut ad hanc urbem velo, fimo, vehiculo, terra, mari, flumine deferatur quicquid singulis nascitur.

Præterea, si per sexcentos a Christo annos nullas auctores huic rei fidem præstitit, unde illam hausere auctores duo laudati, quos pro impostoribus habere nemo vult? Sed etsi neque hi neque alii de ea re quidquam scripto tradidissent, quam multa sunt quæ per Ecclesias quasi vivæ vocis manu traduntur posteris, et ad remotiores usque transmittuntur ætates?

Video quid diligentissimum antiquitatis indagatorem aliosque auctores angat in hac libelli parte, hoc nimirum est, quod injecta beati Petri mentio, apostolo ipsi sancti Trophimi missionem tribuere videtur: quod a veritate alienum esse existimant. Et hoc ego falsissimum puto; sed non is est, opinor, illorum verborum sensus, quem prima fronte præferunt. Tam solenne enim 1453 est ac usitatum apud scriptores ecclesiasticos, ut pro apostolica Petri sede, ipsum Petri apostoli nomen usurpent, ut nihil fere magis legenti sit obvium. Hoc etsi vel monuisse sufficiat, nonnulla tamen exempli magis quam probationis gratia adduco. Bonifacius papa in epistola ad Rufum Thessalonicensem apud Holstenium et in ultima Conciliorum collectione scribit: *Ita quippe vice sua beatus apostolus Petrus Ecclesiæ Thessalonicensi cuncta commisit*, etc. Idem in epistola ad episcopos per Thessaliam constitutos: *Scitis*, inquit, *beato Petro utrumque possibile, id est, in mansuetudine huius, in virga superbos arguere*. Item in epistola ad

Rufum et cæteros Thessalonicensis vicariatus episcopos, a beati Petri communione sejungi, idem est ac ab apostolicæ sedis communione secerni. Posterioribus etiam sæculis Nicolaus I, epist. 24: *Beatissimo Petro apostolorum principi contradicere nullus præsumat*. Sed ne extra proprios veluti fines Leonisque Epistolas evagetur, nonne hæc legimus hoc eodem sensu in epistola 40 ad Viennensis provinciæ episcopos adversus sanctum Hilarium Arelatensem? *Ita*, inquit, *suæ vos cupiens subdere potestati, ut se beato apostolo Petro non patiat esse subjectum*. Et postea: *Ipsius quoque beatissimi Petri reverentiam verbis arrogantioribus minuendo*. Et in epistola 41 (nunc 45) ad Pulcheriam Angustam c. 3: *Pietas*, inquit, *tua supplicationem nostram apud clementissimum principem, sibi specialiter a BEATISSIMO PETRO apostolo legatione commissa, dignetur asserere*. Mitto sexcenta testimonia his similia. Hæc igitur libelli verba ne ejus auctoritati quidquam derogant, nec Gregorio Turonensi veræque epochæ adventus septem primorum episcoporum in Gallias, quam viri eruditissimi amplectuntur, adversari ullatenus videntur.

5. Urget sequentia verba: *Et (b) exinde aliis paulatim regionibus Galliarum donum fidei et religionis infusum*, etc. Pugnans hæc, inquit, cum Innocentio PP. ita scribente in epistola ad Decentium Eugubinum episcopum: *Cum sit, inquit, manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insanasque interjacentes nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerint sacerdotes*. Ista profecto non nocent: quis enim non videat ex his indistincte et confuse positis nihil certi vel clari posse elici quod ad exactam historię notitiam conferat? Quis non fateatur multa hic Innocentium (c) paulo commotiorem factum more oratorio conglobare ab Romanorum privilegiorum defensionem? Aut quis demum non advertat ita contextum esse pontificis hujus sermonem, ut eum distributive 1454 ac relative, quemadmodum loqui solent, sumi velit? Non enim frustra de sex diversarum regionum Ecclesiis disserens, eas omnes a solo Petro aut ab episcopis ab eo missis institutas esse asserere noluit, sed addidit, *aut ejus successores*; indicare scilicet volens non omnes illas a Petro, sed aliquas earum ab ejus successoribus fuisse fundatas; quas inter Gallicanæ procul dubio numerandas sunt, etiam doctissimo eodem viro assertore. Jam vero etsi absque Romanæ sedis præjudicio possit asseri post constitutam Arelatensem Ecclesiam opera sancti Trophimi a pontifice Romano missi, alias complures intra Gallias ipsas erectas ab eo fuisse, hoc tamen Gallicani episcopi non asserunt in suo libello; sed tantum, *exinde*, hoc est, ex civitate Arelatensi, ut scriptor idem interpretatur, *aliis paulatim regionibus Galliarum donum fidei et religionis infusum fuisse*; quoniam ex illa urbe et ex Trophimi seu consilio seu mandato, alii sex viri qui cum eodem illic appulerant, sese ad alias regionum illarum civitates contulerunt, postquam ex illa metropoli, velut ex quadam specula, opportunitatem exploraverunt, prospexeruntque quid magis religioni Christianæ et Galliarum salutis conveniret, quæ et quo tempore civitates, quæ loca illis prius essent adeunda.

Adverto, pro majori hujus loci elucidatione, cum Galliarum hic mentionem faciunt episcopi, non esse necessario de omnibus id Galliarum regionibus intelligendum, sed tantum de Narbonensi solida, quæ primum a Romanis in provinciam reducta, provinciæ Romanæ nomen obtinuit, et sæpe simplici Galliarum nomine decoratur. De quo quia alibi fusius egimus, non est quod hic diutius immoremur.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Vide annot. 40 (Col. 881 *) in hanc epist. 65, ac præsertim observat. ad dissert. 5 Quesn. part. II, cap. 2.

(b) Confer idem cap. 2 observat. in part. II, dis-

sert. 5.

(c) Rem ipso facto manifestam Innocentius refert. Cur ergo hic pontifex paulo commotior factus more oratorio multa conglobare dicatur, nihil est.

6. Ex aliis etiam his verbis impostorem seipsum prodere existimant: Cui (Arelatensi episcopo) id etiam honoris dignitatisque collatum est, ut non tantum has provincias potestate propria gubernaret, verum etiam omnes Gallias sibi apostolicæ sedis vice mandata, sub omni ecclesiastica regu a contineret. Manifeste, inquit auctor laudatus, qui hujusmodi preces consarcinavit, posteriore se iudicari fuisse Cæsario, Auxonio, Aureliano, aliisque Arelatensibus episcopis, quibus Romani pontifices suas in Gallia vices posterioribus Leone sacculis demandaverunt; ante hos enim nihil tale commissum legitur Arelatensibus episcopis vice pontificis Romani.

Fateor plus aliquid difficultatis subesse his verbis, non tantum tamen ut propterea rejiciendæ sint istæ preces. Primum enim, cum episcopi Gallicani sua sibi jura sarta tecta que maxime vellent, officiosis verbis **1455** demulcerent pontificem, qui imperatoria potestate functus, graviter illa privilegia concutere jam cœperat, nec aliter quam demissis officiis placari poterat. Cæterum, quod de mandata Arelatensibus olim episcopis apostolicæ sedis vice fatentur, eodem fortassis sensu intelligunt quo sanctus ipse Leo apostolicam legationem beatissimo Petro apostolo Pulcheriæ imperatrici commissam scribit in epist. 41 (nunc 45) mox laudata: quia videlicet tam in indicando Paschatis die quam in aliis negotiis intra Gallias occurrentibus, ad Arelatensem semper episcopum suas litteras dirigere consueverant, ut ad Galliarum primatem. Deinde, quamvis hodie non appareant pontificum Romanorum epistolæ quibus suas vices expresse committere voluerint Arelatensibus episcopis, non satis est, ut mihi videtur, ut id numquam factum pronuntietur, cum pleraque hujusmodi monumenta ecclesiastica injuria temporum intercederint. In simili causa hallucinatus est vir inter heterodoxos eruditus Blondellus, judiciumque suum præcipitavit, cum in suo de Primatu opere nulla apud antiquos Thessalonicensis vicariatus vestigia exstare pronuntiavit, saltem ante Leonis I PP. tempora. Erant certe plurima; sed latebant, prodieruntque tandem in publicum in collectione Romana Luca Holstenii. Sed et quæ adhuc supersunt monumenta sufficere potuerunt Gallicanis antistitibus, ut qui Romanis auribus blandiri volebant, Leonemque sermone non injucundo ad sua vota pellicere, id sine mendacii ac falsitatis nota præstarent. Etsi enim solito semper more, etiam post Leonis sententiam adversus sanctum Hilarium emisam, suas Ecclesias rexiissent Gallicani episcopi, cum tamen imperatorem, a Leonis ore pendentem, viderent pontificis decretum sua auctoritate firmasse, rei que executionem injunxisset magistrò militum, tum e resua esse duxerunt delinire Leonis mentem, eique jus suum ac privilegia probare: quod vix aliter illius animo insinuandum putabant, quam si ei persuaderent jam olim Romanorum pontificum vicibus ornatos esse Arelatenses episcopos, ut Gallias sub omni ecclesiastica disciplina continerent, hoc est, ut ex illa metropoli vigilanter prospicerent ne aliquid contra canonum regulas in Ecclesiis Gallicanis attentaretur, quæ propria est pontificis Romani cura et sollicitudo, utpote omnium episcoporum primatis, canonum executoris ac vindicis, et cui vineæ custodia, ut Patres Chalcedonenses scribunt ad Leonem ipsum, a Salvatore commissa est. Et quidem quod Occidentales dioceses attinet, hanc maxime consuetudinem observavit sanctus Leo, ut identidem, prout se dabat occasio, illic episcopos vice sua acturos dirigeret, vel ibidem commorantes hac instrueret potestate. Sic Potentio vicem curæ suæ in Africana Mauritania Cæzariensis provincia injunxit epist. 1 (nunc 12), Anastasio Thessalonicensem vicariatum delegavit, Turribium **1456** Idatio et Ceponio metropolitanis in Hispania adversus Priscillianistas conjungi voluit ad cogendam synodum: ut de Orientalibus sileam, ut de Juliano Coensi episcopo aliisque compluribus Constantinopolim pontificis vice directis. Sed et in Galli-

A cana diocesi tale aliquid aggressus est idem Leo, cum ablatam Hilario potestatem cogendi Gallicanarum provinciarum synodalis conventus in Leontium transulit. Hoc enim sibi non assumpsisset, nisi eum qui inter cæteros metropolitanos præcipua auctoritate eminebat, sua id vice agere persuasum vel habuisset, vel haberi vellet; quem proinde pro voto suo vel conservare posset, vel dejicere. Nec aliquid procul dubio novitatis inducere se putavit idem pontifex, cum Ravennii curæ ea omnia commisit, quæ agi in Galliis volebat adversus nascentem Eutycheis errorem. *Universa*, inquit epist. 51 (nunc 67) *per te capitimus ad omnium fratrum et sacerdotum nostrorum notitiam pervenire: hoc dilectioni tuæ SPECIALITER DELEGANTES, ut sollicitudine vigilantia tuæ... universis fratribus innotescat.* Quam curam etiam alias provincias spectasse, in quibus jus metropolitanicum sibi non arrogabat Arelatensis episcopus, patet ex epistolæ subscriptionibus quam ad Leonem dedit synodus Gallicana. Idem Leonis consilium apparet ex epistola **B** 38 (nunc 42), ad eundem Ravennium, quem de Petroniano quodam pseudo-diacono vago admonet, ut ab omnibus Galliarum Ecclesiis excommunicetur, et ex epist. 76 (nunc 96), qua ejusdem Ravennii cura Galliarum episcopos de Paschatis die certiora fieri præcipit, quod ex longæva consuetudine factum ab eo fuisse satis indicat, sufficiteque ut apostolicæ sedis vicem Arelatensi episcopo fuisse demandatam non mendaciter asserere potuerint Gallicani episcopi, Leoni placentia loqui volentes.

Cælestinus papa, cui post Sixtum Leo successit, idem confirmat cum ad Arelatensem episcopum scribit de nescio quo Daniele, qui ex Orientalibus partibus, ubi multis se criminibus polluerat, in Gallias se recipiens, ibidem ordinatus esse episcopus ferebatur. Hunc ubicumque Galliarum esset, ad episcopale judicium per eundem Arelatensem episcopum destinari vult pontifex. Qua auctoritate? Quo jure? Eo jure, opinor, quod ei ex antiquo semper detulerant Gallicani antistites, sed quod, ni fallor, ex sua delegatione factum videri cupiebat Cælestinus, qui in eadem epistola Massiliensis episcopi, de hoc accusati quod de fratris et coepiscopi sui nece gratulatus esset, judicium episcopi Viennensis et Narbonensis provinciarum delegare se pronuntiat.

Easdem autem vices expresse delegatas esse Arelatensi episcopo per Zosimum pontificem nemo inficias erit, nisi qui hujus papæ epistolam quæ ad Arelatensem controversiam pertinent fictitias esse voluerit, quod male asseri, et ex doctissimorum virorum suffragio, qui eas pro germanis habent, **1457** et pluribus etiam argumentis demonstramus in dissertatione apologetica pro sancto Hilario Arelatensi.

7. Objicit rursus libellum ita Valentinianum et Honorium in regendo imperio conjungere, quasi collegæ fuerint. Revera conjunguntur, non tamen ut collegas (de hoc enim ne apex quidem), sed ut decessor successorque, ut pater et filius, et eorumdem privilegiorum Arelatensis civitatis auctores assertoresque. Instat: Nullum Valentinianus privilegium Arelatensibus concessisse reperitur, in cujus edicto Arelas omnium Galliarum mater nuncupetur. Verum hac in re negativa probatio nullius est momenti: quam multæ enim Augustorum constitutiones posterioribus sæculis et tenebris prodierunt, quibus ante sepultæ jacuerant? Deinde quis ignorat illius tropi frequentem esse usum, quo pluralis numerus pro singulari ponitur, præsertim cum in præcedentibus plurium mentionem fieri contigit? Quem usitatum etiam in sacra historia loquendi modum pluribus exemplis probat Augustinus lib. III de Consensu Evangelistarum, cap. 16, ubi de duobus latronibus agitur, qui Christum pariter blasphemasse dicuntur, cum id ab alio evangelista de uno tantum eorum recitetur.

8. Contra libellum argumentatur ex verbis capituli tertii, quibus assertit quod semper sicut Ecclesia Arela-

tensis intra Gallias primatum in sacerdotio antiquitatis merito, ita etiam civitas ipsa principatum in sæculo opportunitatis gratia possederit. Quis, quæso, inquit, a Christo usque ad Constantinum Magnum, Arelatensis Ecclesiæ sacerdotem Galliarum primatem dixit? Quis a Constantino usque ad Honorium et Theodosium Arelatensi Ecclesiæ primatum Galliarum tribuit? Quis Arelatensi oppido principatum Galliarum ascripsit præcedentium imperatorum temporibus? Sunt ista, inquit, recentiorum somnia, quæ Gallicani episcopi nunquam somniassent.

Non sunt profecto hæc somnia, vir doctissime, nisi somniasso dixerimus Leonem Magnum, cum in epistola 50 (nunc 66), quæ controversiam inter Viennensem et Arelatensem episcopos motam dirimit, hæc ait non ex proprio ingenio, nec ulla permotus auctoritate, sed, ut loquitur, *consideratis allegationibus utriusque partis præsentium clericorum, ita semper intra provinciam vestram Viennensem et Arelatensem civitates claras fuisse reperimus, ut quarumdam causarum alterna ratione, nunc illa in ecclesiasticis privilegiis, nunc ista præcelleret; cum tamen eisdem commune jus quondam fuisse a GENTIBUS proderetur.* En quomodo id quod Gallicani asserunt antistites, ultro fateatur sanctus Leo, *consideratis utriusque partis allegationibus; quæ allegationes, si ad nos usque pervenissent, omnem omnino tergiversandi sustulissent occasionem: sed satis superque est quod etiam antiquam Christianæ fidei lux Galliis affulgeret, ac proinde ante Constantinum commune saltem jus* 1458 *Viennæ et Arelato fuisse in confesso est. Nihil enim amplius profiteri debeat sanctus Leo, qui ex communi jure communem utrique provinciam facere intendebat, licet se de Arelatensium jure magis fuisse persuasum evidentiter ostenderit, cum eorum metropoli longe majorem Ecclesiarum numerum assignavit. Principatum autem Arelatensis civitatis, etsi ante Christum natum existitisse, ea quæ dicta sunt comprobent, sufficit tamen ut ex illo solum tempore deducatur quo sanctus Trophimus prius Arelatensium cœpit gubernare Ecclesiam, ut superfluum sit quæ- rere quis a Christo nato ad Constantinum usque illius primatum asseruerit.*

Ultimum denique adversus libellum supplicem torquetur argumentum, ex eo quod sanctus Leo rescribens ad episcopos quorum nomine offerri debuit, si germanus est, nihil omnino de utraque Narbonensi loquitur; cum de ea sermonem habere debuisset, si respondisset ad libellum de quo quæstio versatur. Respondeo sententiam sancti Leonis latam non esse nisi inter Arelatensem et Viennensem episcopos, inter quos constat litem non fuisse nisi de solo primatu, seu metropolitico jure in provinciam Viennensem; episcopus enim Viennensis nihil in Narbonensem umquam sibi arrogavit. De sola ergo provincia Viennensi a Leone pronuntiandum erat. His adde quod post mortem Hilarii, qui suæ Ecclesiæ jura strenue semper defenderat, Ravenius, qui ab hujusmodi contentionibus alienior erat, pro sua videlicet indole et, ut loquuntur episcopi in libello, *pro morum suorum mansuetudine*, jus in alias provincias tepide admodum ac cedenti similis propugnabat, contentus sibi primatum in Viennensem conservare. In hoc totus est revera libellus, nec de tribus provinciis mentionem facit, nisi aliud agendo, et ut inde jus suum in Viennensem magis ac magis roboraret. Hoc ista loco sufficiant; reliqua ad eandem controversiam pertinentia repetantur ex dissertatione 5 apologetica pro sancto Hilario Arelatensi.

His ita explicatis, nihil amplius, opinor, obstat quominus pro sincero germanoque habeatur simplex antistitem Gallorum libellus, ex quo non modicum accedit auctoritatis ac roboris Arelatensis Ecclesiæ privilegiis. Superest ut, si quæ alia illustrari egent in hac epistola, id paucis absolvamus.

1. *Coronæ vestræ.* Ex marginalibus priorum editionum notis apparet nonnullos hoc epitheton quasi

A uni pontifici proprium existimasse. Verum illud promiscue cuilibet episcopo attributum fuisse liquet, tum ex aliis, tum ex Augustino, qui epist. 147 sic Proculianum Donatianæ partis episcopum affatur: *Per coronam nostram nos adjurant vestri; per coronam vestram vos adjurant nostri; ex Hieronymo Augustinum ipsum sic alloquente: Precor coronam tuam: ex Apollinari Sidonio, qui Leontium Arelatensem* 1459 *iisdem verbis alloquitur epist. 3 libri vi. Familiarem fuisse Gallis hanc salutandi formulam liquet tam ex eodem Sidonio quam ex epistolæ synodica Gallorum ad S. Leonem subscriptionibus, ex epistola Ceretii, Salonii et Verani, item Gallorum ad eundem, et ex hoc ipso libello, in quo ter idem loquendi modus usurpatur. Sed unde manavit, et quis illius sensus est? Sunt qui alludi putent ad clericalem episcopalemque tonsuram, quæ instar coronæ erat, præsertim secundum formam antiquitus usitatam. Quidquid sit de hujusmodi consuetudine, de qua consules, si lubet, Gregorium Turonensem de Nicetio Trevirorum episcopo loquentem, et concilium Toletanum IV. can. 40, hoc Hieronymo venisse in mentem non puto; sed nec alios id voluisse probabile admodum videtur. Aliquid enim sublimius spirat hæc locutio, et, ut puto, significat supremum ecclesiastici ordinis apicem, qualis est dignitas episcopalis, in quem sensum a Valentiniano imperatore in novella de episcop. ordinat. adversus Hilarium Arelat. sanctus Petrus appellatur *princeps episcopalis coronæ*, hoc est dignitatis. Indiscriminatim assumebatur hæc formula; in epistola enim synodica Gallorum ad Leonem alii ejus *coronam* salutant, alii *sanctitatem*, alii *beatitudinem*, alii denique *apostolatam*.*

2. *Consulatum suscepit et dedit.* Consulatum dare explicat vir singularis eruditionis H. Valesius ad Socratis lib. II, cap. 29 de Ludis Circensibus, quos consules initio consulatus sui debebant. Ita et hæc illius loci Socratici verba, *τὰς συνήθεις ἱερατίας*, interpretatur, *solemnes ludos a consulibus Ædi solitos.*

AD EPISTOLAM LXVIII.

Ceretii, Salonii et Verani ad Leonem PP.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. LXXVI.

1. *Ceretius, etc.* Tres istos, qui præsentem ad S. Leonem litteras dedere, episcopos fuisse ipsa clamant epistolæ verba: *Sancti, inquit, episcopi fratres nostri per Gallias*; episcopos enim fratres vocare solum episcoporum est. E Gallia fuisse, ista sollicitudo de epistola Leonis per Gallias spargenda, satis indicat. Duos ex illis, Salonium et Veranum, fratres fuisse, et eos Eucherii Lugdunensis episcopi filios, quos frequenter celebrant illius ævi scriptores, Baronii, Sirmondi, aliorumque communis opinio est, quam vel ex una ista epistola, ad quam simul scribendam convenerunt, probabilem admodum puto, ac pene certam.

Sed in qua Galliarum parte episcopatum gesserint, hactenus incompertum. Aliquando suspicatus sum eos ex illa provinciæ Viennensis parte fuisse, quæ in ejus divisione decreto Leonis PP. non ita pridem facta Viennensi episcopo assignata fuerat, spicionisque 1460 hæc ratio erat, quod ab eorum uno, Ceretio scilicet, Mediolanensis provinciæ episcopi mutuati erant dogmaticam illam Leonis epistolam, non ob aliam, ut videtur, rationem, quam propter viciniam: nulli autem Gallicani episcopi Italicæ diocesi propinquiores erant, quam aliqui ex quatuor episcopis Viennensi subjectis: una enim ex istis, Tarentasia, Augustæ Prætorix, quam etiam hodie inter provinciales habet, vicina admodum est. Præterea nulla occurrebat ratio cur tres hi episcopi inter illos 4 antistites Gallicanos, qui ad Leonem de eadem epistola scripsere, et ad quos Leo rescripsit, non legerentur synodo Gallicanæ interfuisse, quam quia ex illa Viennensi provinciæ parte erant, quibus soli episcopi Arelatensis Ecclesiæ juribus subscribere

refugebant, ne adversus metropolitanum suum Vientiensem præjudicaret.

Magis tamen placet modo alia opinio. Conjectio igitur tres illos episcopos ex provincia Alpium maritimarum fuisse, tum propter rationes alias, tum propter hanc maxime quod et hi vicini fuerunt, eorum unum, Veranum ex illa Alpium provincia fuisse certis argumentis deprehendere mihi videor.

Primo ex epistola 4 Hilari PP. docemur Veranum episcopum scripsisse ad sanctum Leonem pro jure metropolitanico asserendis; nec solus scripsit, sed cum cæteris provinciæ sacerdotibus, ut Hilarus habet; provinciæ utique Alpium maritimarum, de qua lis erat, et cujus ille mentionem tertia superius linea fecerat. At cur, quæso, tantopere pro jure illius metropolitanici sollicitus fuisset Veranus, ut Ingenuo ultro jura propria dimittente, ad Leonem querelas de imminuta metropolitani illius auctoritate deferret? Cur communem cum ejusdem provinciæ episcopis scripsisset epistolam, nisi pro communis Alpium provinciæ dignitate agendum sibi credidisset? Cur etiam de Cemelensis civitatis et Nicæensis castelli negotio discutendo ad eundem Veranum scriberet Hilarus papa, eumque Leontio primario partium illarum metropolitanico jungeret, nisi quia ex illa eadem Alpium provinciæ erat?

2. Veranum Eucherii filium Vientiensem in Alpium maritimarum provinciæ episcopum fuisse asserit Joann. Savaro ad epist. 45 libri VII Salonii, ex veteri ms. codice Lirinensis cænobii, in quo nomina sunt episcoporum, abbatum et monachorum, qui ex Lerino in sanctorum numerum sunt relati: *Veranus Venciensis episcopus*. Idem et ex Martyrologio Ecclesiæ Venciensis confirmat Vincenzius Baralis in Chronologia Lirinensi pag. 362: *In Gallis civitate Venciensi, depositio beati Verani episcopi Venciensis, qui fuit monachus insulæ Lirinensis, discipulus beati Hilarii abbatis dictæ insulæ, et postea episcopi Arelatensis. Qui beatus Veranus sepultus est in eadem ecclesia Venciensi in sarcophago marmoreo in pariete defixo, 1461 qui multis virtutibus et miraculis claruit, ac de nobili prosapia ortus in pace quievit, quarto idus Septembris*. Cum aucto Martyrologii Hilarium facit Lirinensis cænobii abbatem, falsus est Eucherii verbi, ubi Salonium fratrem Verani beati-vini Hilarii doctrina formatum scribit: quod abbatem hunc fuisse non significat, cum e contra ibidem ab Eucherio vocetur Hilarius, insulanus vir.

3. Hanc de Verani episcopatu opinionem probabiliorem adhuc reddidit, quod Lirinensis insulæ omnino vicina erat Venciensis civitas: ut facile credideris ex illo cænobio ad istius civitatis sedem postulatam esse Veranum propter sanctitatis opinionem ex vicinia bene notam: quod præterea eidem civitati proxima erat Cemelensis, ut et Castrum Nicæense, de quorum unione sub eodem episcopo, et scripserat olim ad S. Leonem cum cæteris provinciæ episcopis, et ad eum præ cæteris postea scripsit Hilarus papa.

Quid porro moverit et Jacobum Sirmondum, et Davidem Blondellum, ut Veranum istum Lugdunensis Ecclesiæ præsulem fuisse scriperint, nescio. Hoc ita forte opinati sunt ex quibusdam Lugdunensium episcoporum tabulis, quibus fides ab eruditis abrogatur.

Jam ex Verani sede non temere conjicio in ejus vicinia Salonium fratrem et Ceretium episcopatum gessisse, atque adeo tres eosdem sedes habuisse provinciæ Mediolanensi vicinas: et revera nullæ sunt viciniore quam Venciensis, Glandevensis, Senecensis, quæ Albiganensi, Genuensi, Taurinensi et aliis valde proximæ sunt; quæ ratio fuit cur epistolam S. Leonis ab eorum uno, Ceretio, mutati sint Mediolanensis provinciæ episcopi ex ejusdem Leonis admo-

nitio. Hæc de Ceretii, Salonii et Verani episcopatu, occasione epistolæ quam ad Romanum pontificem dedere; alteram ad eosdem datam a Leone laudat illustri. Auscensium archiepiscopus pro se perorans in generalibus cleri Gallicani comitiis anni 1665, ut ex istorum Actis intelligo: sed an ex editis codicibus, an ex manuscriptis doctissimi præsuli epistola ista innotuerit, compertum non habeo.

AD EPISTOLAM LXX.

APUD QUESNELLUM LIV.

Pulcheriæ, Augustæ.

1. *Cum ordinationem ipsius dura præcesserint: Ita ex Griman. ms. reponendum censui, cui lectioni prope accedit Victorina: Cum in ordinatione ejus dura præcesserint; eodem fere sensu hæc 1462 vocem dura usurpante Leone nostro, quo et superius, cum ait: quorum causa durior, epist. 40 (nunc 44). Tres tamen Thuan. mss., unus Cantabrig. et edit. volg. habent: Cum in ordinatione ejus plura præcesserint.*

2. *Disputationum.* Griman. cod. et Thuan. unus leg. dispositionum: quod ut ad plura extenditur, ita forte magis hoc loco a Leone usurpatur, ut in eadem epistola factum est.

3. *Vel epistolæ meæ.* Ita Griman. et Cantabrig. codd. mss.; non vero: *Et epistolæ meæ*, ut in vulgatis; levi quidem, sed non levis momenti discrimine; si legis enim vel, (a) optionem dedit Anatolio ut alterutri epistolæ subscriberet, præsentiscens H-bentius ab illo episcopo subscribendum fore epistolæ sancti Cyrilli Orientalium partium episcopi, cujus scripta a prima synodo Ephesina approbata fuerant, quam suam, quæ ab Orientalibus Ecclesiis nonnumquam erat suscepta. Eandem alterutrius epistolæ subscribendi facultatem relinquunt scribens Gallicanis episcopis epist. 51 (nunc 67) ad Ravennium. Hoc, inquit, dilectioni tuæ specialiter delegantes, ut sollicitudine vigilantie tuæ epistola nostra quam ad Orientem pro fidei defensione direximus, vel sanctæ memoriæ Cyrilli, quæ nostris sensibus tota concordat, universis fratribus innotescat.

4. *Quod ausa est imperita insipientia definire.* Ita optime ms. Griman codex, quorum loco in excipis hæc leguntur: *Quod ausus est: imperita insipientia*, etc., sensu falsissimo et a Leonis mente alieno. Anatolius enim, quem hæc verba tangerent, nihil destitit fidei adversum; sed et nihil omnino, sive post consecrationem suam, sive ante. Neque enim pseudosynodo Ephesina interfuit, dum habebatur, sed tunc temporis apud Constantinopolim morabatur, ut expressis verbis observat Breviculus historiæ Eutyphantarum, apocrisarii munere pro Dioscoro fungens in comitatu, quibus adde, nunquam Anatolium tam acerbis verbis a Leone fuisse notandum, ut et imperitiæ et insipientiæ argueretur.

AD EPISTOLAM LXXX.

APUD QUESNELLUM LX.

Anatolio episcopo CP.

1. *Ut suarum Eccles. essent communionis contenti.* Quatuor hujusmodi abstentionis generis capita complectebatur. Cum enim episcopi sola suarum Ecclesiarum communionem fruebantur, 1° nec in visitationis officia a collegis suis, nec item collegæ ab his recipiebant; 2° sacra solemniter 1463 obire in aliena parochia non sinebantur; 3° multo litterarum formatarum seu commendatarum commercio interdicebantur; 4° ad concilia aliosque ecclesiasticos consensuum simul cum eis non conveniebant, et omni in illis auctoritate suffragiorumque jure spoliabantur. De primo habes concilii Toletani i can. 15; de secundo apud Epiphan. hæz. 70, ubi Polycarpi et Victoris

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hunc explicationem refellimus annot. 8 (Col. 893, n. 1) in hanc epist.

parte Orientales ab Occidentalibus divulsos pacificas a se invicem litteras nullas accepisse scribit. Tertium et quartum satis indicant phrasas illas quibus hæc excommunicationis species exprimitur, *charitate fratum privari, alienum esse a fratrū communione*, et similes quæ passim occurrunt. Plura qui volet, adeat doctissimum Joannem Morinum, Exercitat. Ecclesiast. lib. II, exercitat. 17, 18 et 19. Vide etiam S. Augustinum epist. 261.

2. *Dioscori, Juvenalis et Eustathii*. De Dioscoro et Juvenale cur præcipue mentionem faciat, nemini notum non est. Ille enim impetratis Ephesinæ corympnus; hic vero per omnia suffragator, ut ex epistola S. Leonis ad eundem, et ex Actis Chalcedon. concilii. Eustathius vero episcopus Berythi, unus quidem fuit ex iis qui potestatem habuerunt et principes fuerunt concilii Ephesini, ut dicitur act. 4. Chalcedon. Sed cur a S. Leone et ab Anatolio potius notatus sit quam Thalasius Cæsareæ Cappadociæ, Eusebius Anycræ et Basilus Seleuciæ Lauriæ episcopi, qui itidem inter eos numerantur, hæc mihi occurrit ratio: quod Eustathius præ omnibus visus fuerat confessionem edidisse in Ephesino latrocinio Eutychieusæ causam, usurpans hæc verba: *Non oportet igitur intelligere duas naturas, sed unam naturam Dei Verbi incarnatam*: quæ etsi Ephesi approbata est, statim tamen ac fuit recitata in Chalcedonensi synodo, clamatum est ab episcopis præsertim Orientalibus: *Ista Eutyches dicit, hæc Dioscorus dicit*. Deinde (a) similitatis forsau aliquid residuum erat inter Anatolium et Eustathium ob eam causam, quod Eustathius Ibanu Edessenum episcopum absolverat in conventu Beritensi, cui Ibanus infensus imus erat Dioscorus. Dioscorig autem apocrisarius erat tunc temporis Anatolius, qui eidem, ut suæ dignitatis auctori, quantum potuit favit, etiam post ejus a Chalcedonensi synodo damnationem.

3. *Ad sacrum altare non recitandis*. Clarum est hoc loco sermonem esse de sacris diptychis, quorum usus quanti factus olim fuerit, patet ex controversiis quæ in Ecclesia efferbuerunt occasione sancti 1464 C Joannis Chrysostomi, Acacii, Eutychanorum, trium capitulorum, etc. Non pigeat lectorem adire epistolam Alici episcopi CP. ad sanctum Cyrillum Alexandrinum, apud Nicephorum Callist., lib. XIV, cap. 26, et Cyrilli rescriptum ad eundem tam loco citato quam inter Cyrilli Opera. Unicum locum juvat hic exhibere, tum quia ad rem nostram facit, tum quia breviter diptychorum naturam, originem et usum describit. Est in epistola Ægyptiorum episcoporum ad Anatolium CP. episcopum adversus Timotheum Ecclesiæ Alexandriæ invasorem, part. III Act. Chalced. synod.: *Etiam, iniqui, in venerabili diptycho (in quo pia memoriarum transitum ad celos habentium episcoporum vocabula continentur, quæ tempore sancto-*

rum mysteriorum secundum sanctas regulas releguntur) suum posuit et Dioscori nomen, etc.

AD EPISTOLAM LXXXVIII.

APUD QUESNELLUM LXVIII.

Paschasino Lilybatano episcopo.

Quanti faciendæ sit hæc ad Paschasinum epistola nemo non intelligit, tam ex earum rerum notitia quam illi uni debemus, cum maxime quod ad primarium S. Leonis legatum data, quem vice sua in magna illa synodo Chalcedonensi acturum pro fidei causa tunc mittebat. Præter hoc commonitorium aliud secretius eidem datum esse a Leone docet actio 16 illius synodi, ex qua partem mandati excerptimus excudimusque (b) tom I. De omnium Orientalium subscriptione adversus Nestorium et Eutychem, deque Anatolii epistola, ex qua id factum didicerat sanctus Leo, habes alterum pontificis testimonium in epist. 70 (nunc 91) post biduum Anatolio scripta. Reliqua quæ nota digna, observavimus in dissert. I de Vita et Reb. gest. ad ann. 451.

AD EPISTOLAM XC.

APUD QUESNELLUM LXVIII.

Marciano Augusto.

1. Præcedentium editionum procuratores, immo et collectionum mss. auctores in hujus epistolæ titulo de Chalcedonensi synodo mentionem faciunt, quæ tamen e Nicæna civitate, quo primum convocata fuerat, 1465 non nisi mense Septembri jam exeunte ad Chalcedonensem fuit translata.

2. *Sed et in fratre meo Juliano*, Coensi videlicet episcopo, quem epist. 69 (nunc 89) consortem legatis suis a se additum testatur, et in epist. 70 (nunc 91) participem in omnibus actionibus esse præcipit; sed et in epist. 71 (nunc 92) ad Julianum fratrem eam ob causam scripta, ipsi injungit ut cum fratribus, etc., inquit, *quos vice nostra ad prædictum conventum ire præcipimus, curam tuam actionemque conjungas in omnibus, auctoritate nostræ præceptionis usus*, etc. Ex quibus liquet (c) Julianum, non secus ac alios legatos locum S. Leonis tenuisse in concilio. Quod idcirco notavimus, quia doctissimus Morinus exercit. 20, lib. II, scribebat, non aliam ob causam episcopum illum legati nomen induisse, cum Chalcedonensi synodo subscriberet, quam quia *titulum quem paulo ante in pseudo-synodo Ephesina re et merito usurpaverat, eum ut honorificum et suspiciendum, iterum suscipiendum et sibi conservandum esse credidit*. Illam Juliani legationem generalem fuisse, et honorariam, non specialem, cujusmodi fuit legatio Paschasini et Lucentii, suspicatur vir de historia ecclesiastica optime meritus H. Valesius ad Evagrii lib. I, cap. 40, ubi et Ba-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hæc, quæ de similitate inter Anatolium et Eustathium Quesnellus conjicit, nullo documento nititur. Quin cum Anatolius dubitasse videatur, num Eustathii nomen in legatorum sententiam ex diptychis recitandum non esset, ut observavimus annot. 19 (Col. 914, n. 2) in hanc epistolam, ea similitas potius excluditur. Confer annot. 15 (Col. 944, n. 1) in epist. 95.

(b) Hujus commonitiorii fragmentum nos inseruimus in dissertatione de epistolis deperditis, num. 52, quam post Leoninas epistolas dedimus (Vid. sup. Col. 1227).

(c) Negari nequit Julianum in Chalcedonensi concilio S. Leonis ac apostolicæ sedis legatione aliqua functum; at hanc ejus legationem ejusdem generis fuisse ac illa Paschasini et Lucentii, ac presbyteri Bonifacii affirmari non potest. Aliquod sane discrimen satis præsertim duæ præcipuæ actiones, in quarum altera Dioscorus damnatus, in altera vero fidei definitio edita et subscripta fuit. Sententiam autem

in Dioscorum, et definitionem fidei tres memorati legati simul præstituere, vel ante omnes signarunt. Julianus autem licet se legatum nominet, non tamen cum iisdem, sed post aliquot præcipuarum sedium episcopos eisdem approbavit. Quod si alibi una cum legatis cæteris loquitur, et nonnumquam etiam Bonifacio presbytero ejus nomen præmittitur, haud tamen credimus eum in præcipuis actionibus, in quibus præsertim apostolicæ delegationis vis entuit, a cæteris legatis fuisse separandum, si æqualis et pari cum iisdem auctoritate functus fuisset. Forte cum Julianus a Leone pontifice non fuisset recensitus cum cæteris legatis in epistola 95 ad concilium, hinc par eidem locus in præcipuis ipsius concilii actionibus attributus non fuit; ejus tamen delegatio aliis Leonis litteris declarata majorem locum ipsi præ aliis episcopis et metropolitibus, quam ejus episcoporum ferret, viadavit. Vide annotationes Rustici Diaconi tom. IV Concil. col. 1306, not. f, et 2031, not. a.

ronii de Juliano loquentis inconstantiam notat. Porro cum Julianus pars non esset Occidentalis synodi, (a) cujus partes et præsentiam supplebant alii legati, eam causam esse puto cur inter istos Occidentales legatos sessionis prærogativam non habuerit; in cæteris nihil discriminis inter hunc et illos fuisse facile existimaverim.

1466 AD EPISTOLAM XCIII.

APUD QUESNELLUM LXXII.

Synodo Chalcedonensi.

1 *Apud Chalcedonam constituta.* Propter hæc verba, præter hanc epistolam ad synodum Chalcedonensem scriptam, aliam desiderari ad eodem episcopos Nicææ antea congregatos, asserit vir doctissimus in epistola 4 partis vi Epp. quæ Joanni Brayero nuncupatur. Utque id suspicetur in causa sunt non sola tituli verba, sed et Evagrii lib. II Hlistor. cap. 2, quæ sic se habent: *His de causis concilium Chalcedoni coactum est, nuntique ac tabellarii missi, sacerdotes per litteras plenas pietatis undique acciti, ac primo Nicæam; adeo ut cum Leo episcopus Romanus ad eos litteras daret per Paschasium, Lucentium et cæteros, quos eo ad suum locum supplendum miserat, eas sic inscriberet: EPISCOPIS NICÆÆ CONVOCATIS.* Mihi vero certum est (b) aliam non fuisse scriptam. Hæc enim ipsa, quæ nunc Chalcedonensis synodo inscribitur, sine dubio ad episcopos Nicææ congregatos directa est. Cum enim scripta sit v kal. Julii, inscribi non potuit episcopis Chalcedone constitutis, qui illuc evocati non fuerunt Nicæa litteris imperatoris ante x kal. Octobris sequentis. Quod adhuc confirmatur ex epist. 73 (nunc 90) S. Leonis ad Marcianum scripta eodem die de synodo eadem, in cujus titulo licet mentio fiat Chalcedonensis concilii, certum tamen est in ea de concilio Nicæam tunc, non Chalcedonem convocato agi, tum ob eam quæ dicta est rationem, tum quia

1467 de Nicææ synodi magna decretis disserens, antiquam Nicæam vocat, ut a posteriori, quæ ibidem parabatur, synodo distingueretur. Immo in epist. 71 ad Julianum disertè scribit quod in urbe Nicæna sacerdotalis habenda sit synodus. Non ergo ex titulis argumentisque epistolarum quidpiam alicujus momenti decernendum est, cum plura hujusmodi adjectitia sint, et pro sensu captuque descriptivum concinnata et immutata, quod de hujus epistolæ inscriptione patet ex Græca versione, quæ Latinum textum haud dubie imitata est, et habet: *τῆ β Νικαία, Nicææ.*

2. *Cyrillus episc. tunc præsedit.* Tot scriptorum antiquorum testimonia ubique occurrunt, quibus constet (c) Cyrillum Ephesinæ synodo præsedisse, ut ea describere supervacaneum judicem. Eorum aliqua modo Cælestinum et Cyrillum præsedisse narrent, modo Cyrillum et Cælestinum. Particula *tunc* in Leonis verbis observanda mihi videtur, eamque

BALLERINIORUM

(a) Quod hic legati sedis apostolicæ pro legatis synodi Occidentalis traducuntur, fuse refellimus in observat. ad disert. 8, § 3. Paschasius quidem, Lucentius et Bonifacius nunquam Occidentalis, immo nec Romanæ synodi, sed S. Leonis locum tenentes semper dicuntur. Quod porro Julianus, etsi Orientalis episcopus, veram legationem sedis apostolicæ potuerit gerere, ex S. Cyrillo agnoscitur, qui in Ephesina synodo S. Cælestini vicem et legationem sustinuit. Vide not. 2 (*Infra, n. c*) ad notas Quesnelli in epistolam sequentem. Ratio etiam manifesta est. Ille enim, quicumque a Romano pontifice delegationis mandatum accepit, verus est legatus, sive Occidentalis sit, sive Orientalis.

(b) Vide nostram annot. 3 (*Col. 936, n. k*) in hanc epistolam, ubi primigeniam epistolæ inscriptionem Nicæam præferentem ex ms. Ratisponensi exhibuimus, quæ vox deinceps, mutato synodi loco, mutata fuit in *Chalcedonem*.

A pontificis mentem esse puto, ut significare velit, tunc cum Ephesinæ synodi contra Nestorium specialiter statuta sunt edita et ejus damnata impietas, præsedisse Cyrillum. Revera legati sedis apostolicæ Ephesum non attigerunt, nisi decimo octavo die a prolata in Nestorium sententia, quemadmodum et acta synodi probant, et narrat in sua præfatione historica ad partem posteriorem Operum Marii Mercatoris vir eruditusannes Garnerius.

AD EPISTOLAM XCVII.

Eusebii Mediolanensis episcopi ad S. Leonem papam.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. LXXVII.

1. *Catholicæ.* Ex Thuan. tribus, Cantabrigensi et Trecopith., mss. codd., quibus solis usi sumus in hujus epistolæ relectione, unus Thuan. et alter Trecopith. 1468 addunt *fidei*, succinentibus edit. vulgat. Verum non de fide loqui mihi videtur Eusebius, sed de Ecclesia, quæ persæpe a scriptoribus antiquis *Catholica* sine addito nominatur, in quo frequens est Augustinus. Unicum, qui ad manum est, locum accipe ex lib. III de Baptismo contra Donatist., cap. 10 et 11: *Novatianenses rebaptizare eos qui ad se Catholica venirent.... necsi in Catholica faciendum esset.... Catholica vero propterea non debet iterare, etc. Vel igitur nihil hic addendum, vel addenda vox Ecclesiæ.*

2. *Senator.* Tunc temporis Mediolanensis Ecclesiæ presbyter, postea vero episcopus sub Simplicio papa circa ann. 480. De ejus in Orientem legatione meminit Ennodius Ticinensis in fine Epigrammatis, quo sanctissimi doctissimique antistitis laudes cecinit:

Orbis ad extremi missus secreta, verendis

Curavit studiis quod fuerat lacrum.

Tunc Oriens victum peregrino lumine fassus,

Hæsit ad aspectum lampadis alterius.

Quod cum de legatione ad concilium Chalcedonense extendit Ughellus, absque dubio erravit. Erratum est similiter in synopsis hujus epistolæ cap. 1, ubi pro, *E concilio Chalcedonensi*, legi velim, *Ex Oriente*. Inter sanctos refertur Senator in Martyrologio Romano ad diem 28 Maii.

3. *Cretio.* Priorum editionum procuratores posuerunt *Cyriaco*, cujus quia nomen occurrit inferius, eundem esse existimarunt a quo litteras Leonis mutuatus est Eusebius, et qui Eusebii ad Leonem detulerat. Sed eos errasse mss. omnes, Thuanæ, Cantabrig., Trecopith., testantur, suffragante etiam emin. Baronio: hi quippe omnes habent *Ceretium*, quem eundem esse existimamus ac eum qui cum Salonio et Verano ad Leonem scripsit.

4. *Quos beatus Ambrosius, etc.* Hinc intellige istam fuisse in Ecclesia consuetudinem, ut si quæ de fide quæstiones moverentur, vel aliqua scripta proponerentur 1469 (d) examinanda, omnes majorum præ-

ANNOTATIONES.

(c) S. Cyrillus ante legatorum Romanorum adventum Ephesinæ synodo præfuit eo nomine, quia Cælestini legatione eidem ab ipso pontifice anterioribus litteris credita fungebatur; ac proinde in ipso gestorum exordio act. 1, de Cyrillo primum nominato dicitur, *qui et Cælestini quoque sanctissimi sacratissimi-que Romanæ Ecclesiæ archiepiscopi locum obtinebat.* Cæterum tanta pontificæ auctoritatis ratio habita est ab eadem generali synodo, ut se ad condemnationem Nestorii necessario venisse coactos per sacros canones, et epistolam sanctissimi patris nostri et comministri Cælestini Romanæ Ecclesiæ episcopi in ipsa contra illum sententia ejusdem synodi Patres professi sint. Vide tom. III Conc. Venetæ edit. col. 1078.

(d) Hac notatione Quesnellus insinuare videtur, quod apertius ingressit disert. 1 ad an. 451, num. 4, dogmaticam Leonis epistolam non solum a Patribus concilii Mediolanensis examini fuisse subjectam, verum etiam idcirco eam ab ipsis fuisse receptam, quia

sertim sedium episcopi ad propriæ Ecclesiæ suæ traditionem recurrerent. Hoc præstiterè provincie Mediolanensis episcopi, testatique sunt epistolam S. Leonis omnibus sensibus convenire, quos beatus Ambrosius de incarnationis Dominicæ mysterio suis libris, Spiritu sancto excitante, inseruit. Sic Gallicani in epistola sua ad sanctum Leonem, ejus epistolam ad Flavianum recensentes, recognoverunt fidei suæ sensum; et ita se semper ex traditione paterna tenuisse testantur. Sic Leo ipse in sua ad eosdem Galliarum episcopos, et alibi Dioscorum Alexandrinum ex traditione Ecclesiæ Alexandrinæ condemnat, quam a Petro per Marcum 1470 ejusdem Ecclesiæ fundatorem, et Athanasium, Theophilum, ac Cyrillum præsules deducit. Ita ex singulari Ecclesiarum traditione generalis illa universalis Ecclesiæ traditio conflatur, cui definitiones fidei in conciliis sancitas, consensumque Ecclesiarum innoti necesse est: unde iterum Eusebius cum

A suis (a) definitionem synodi Chalcedonensis approbat: Quia, inquit, omnia majorum fidei nobis antiquitus traditæ tota puritate conveniunt.

5. Superest ut, etc. Quantopere medica manu egeret totus hic locus, quem ad mss. Trecep. et Thuan. cod. emendavimus, manifestum faciet illius cum hac vulgata lectione collatio: Superesse ut annuente 1471 Domino, perpetue retinentes, hoc futuris memorabile sæculis relinquatis; ut ab hoc tempore præsentem extincta impiæ sectæ contumacia videatur, ut novis purgationibus in æternum prostrata succumberet.

6. Eusebius. De eo, sicut et de cæteris episcopis in præsentem epistola subscriptis qui plura nosse cupiet, conveniat Ughellum tomo IV Italiæ Sacræ. Ea solum attingam quæ vel non habet ille, vel male habet. Eusebium ordinatum esse a S. Leone I, unde illa hauserit, nescio: hoc scio, penes episcopos (b) cujusque provinciæ jus et consuetudinem fuisse tunc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

post ejusmodi examen cum traditione Ecclesiæ Mediolanensis convenire inventa est. Ne vero hac in re aliquis error subrepat, vide nostram annot. 8 in dissert. 1 ad an. 451. Negari quidem nequit quin universalis Ecclesiæ traditio ex omnium catholicarum Ecclesiarum in eandem doctrinam conspirantium traditione coalescat. At simul cum vera traditio debeat esse apostolica, hoc est, ab apostolorum doctrina ac prædicatione originem ducere, ut particularium Ecclesiarum traditio vera sit, conspire debet cum doctrina earum Ecclesiarum quas apostoli ædificaverunt, et in quibus suam doctrinam deposuerunt, ac proinde Tertullianus in libro de Præscript. cap. 21, ut vera traditio discernatur a falsa, illud exquiri voluit, num conveniret cum apostolicarum Ecclesiarum fide atque doctrina. Constat proinde, inquit, omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis matricibus et originalibus fidei conspirat, veritatis deputandam, id sine dubio tenentem quod Ecclesiæ ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit; reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præjudicandam. Inter omnes autem Ecclesias apostolicas cum primum locum teneat Romana, quæ unitatis catholicæ centrum et omnium Ecclesiarum est caput; cum hac potissimum conferenda est omnium Ecclesiarum doctrina atque traditio, ut dignoscatur utrum apostolica et genuina, an adulterina sit: ac propterea S. Irenæus, tametsi Græcus origine, et Græcarum Ecclesiarum privilegiis instructissimus, hanc præ cæteris apostolicis Ecclesiis prærogativam, Romanæ sedis traditioni ac doctrinæ fidei tribuit, ut ob primatum ejus potentiorum cum ea omnibus undique fidelibus et Ecclesiis conveniendum sit. Post laudatam enim illam ejus Ecclesiæ, quam habet ab apostolis (Petro et Paulo) traditionem, et annuntiatam hominibus fidem per successionem episcoporum venientem usque ad nos, subdit: Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorum principalem necessesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles; ut ex convenientia et uniformitate doctrinæ cum Romana, jure discernatur quæ sit vera traditio; ex dissimilitudine autem traditio falsa seu error delegatur. Hinc igitur signum et character veræ traditionis est concordia cum Romana. Quapropter Satirus S. Ambrosii frater, ut hic narrat in sermone de obitu ejus, lib. 1 num. 47, dijudicaturus, num cujusdam loci episcopus sanæ esset et catholicæ doctrinæ, eum interrogandum putavit, utrum cum episcopis catholicis hoc est cum Romana sede, conveniret. Et similiter S. Hieronymus, lib. 1 in Rufinum: Fidem suam, quam vocat? inquit. Eam ne qua Romana pollat Ecclesia. Et mox ex concordia cum Romana intulit: Si Romana, respondebit, ergo catholici sumus. Hoc ergo sensu quique episcopi Romanæ sedis doctrinam aliqua dogmatica epistola definitam suscipientes, hanc conferre possunt cum traditione et doctrina suarum Ecclesiarum, ut si hanc cum illa concordem depre-

B henderint, gaudeant. Hac quidem methodo episcopi Mediolanensis provinciæ usi sunt, sicut etiam Gallicani: cumque suarum Ecclesiarum doctrinam cum Leonina consentientem invenissent, gaudium suum declararunt, datamque sibi occasionem testati sunt (Gallorum verba proferimus ex epist. 99, c. 2) qua libere ac fiducialiter, suffragante eam apostolicæ sedis auctoritate, eloquantur, et asserat unusquisque quod credit; cum scilicet id quod credit, ex concordia cum Romana fide, catholicam agnoscat. Cæterum si quid in suarum Ecclesiarum aut episcoporum doctrina nacti essent a Leonis epistola discrepans, nihil dubium est quin id statim emendassent, et ad Romanam doctrinam, cum qua omnes catholicos omnesque Ecclesias, Irenæo docente, convenire necesse est, sese et suas Ecclesias revocassent. Quod si de ipso Chalcedonensi concilio, in quo quidam a Leonis doctrina discrepabant, affirmavit Anatolius episcopus Constantinopolitanus epist. 101, cap. 3, ad eundem pontificem: Opus erat ut in rectæ vestræ fidei sensum omnium conveniret intelligentia; quis suspicari possit in Mediolanensi synodo Romano episcopo peculiari nomine subdita non fuisse necessarium, quod in generali concilio necessarium fuit? Patrum Mediolanensium hac in re traditio quæ fuerit, satis colligitur ex Ambrosio, seu ex eo antiquo Mediolanensis provinciæ episcopo, qui auctor fuit librorum de Sacramentis; is enim ex suorum utique traditione scriptum reliquit, lib. III, c. 1: In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam; quod cum in ritibus usquequaque verum non fuerit, de doctrina præsertim fidei intelligendum est. Alia plura, quæ in hanc eandem sententiam afferre possemus, annotationis angustia nequaquam ferunt. Vide plura in laudata annot. 8. (Loco supra laud.)

(a) Memoriz lapsu definitionem synodi Chalcedonensis, quæ nondum erat edita, ab episcopis Mediolanensibus approbatam Quesnellus scripsit. De sola enim Leonis definitione iidem episcopi loquuntur. Multo autem magis errat cum hanc idecirco approbatam indicat, quia omnium majorum fidei nobis antiquitus traditæ tota puritate conveniunt. Contextus hæc rationem alio refert. Quia nimirum cum dogmatica Leonis epistola Mediolanensis quoque traditio conveniret, ideo auctoritatis, inquit, vestræ præcedente sententia Eutychianos condemnandos agnoscentes, litterarum vestrarum formam secuti, modum præscriptæ ordinationis nos servasse... ostendimus: quibus auctoritatem ac debitum apostolicis litteris obsequium testantur

(b) Id generatim de cujusque provinciæ metropolitani falsum est. Antiocheno enim jus et consuetudinem fuisse ut metropolitani provinciarum suarum dioceseos ordinaret, liquet ex epist. 24 Innocentii I, ad Alexandrum Antiochenum, num. 1. Idem quoque jus erat Thessalonicensibus in Illyrici provinciis ex Leonis epistola 5, ad metropolitanos Illyrici, c. 5, et ex epist. 6, ad Anastasium, cap. 4. Id ipsum constitu-

temporis suum metropolitanum ordinandi. Donatistæ molestæ ferebant, teste S. Augustino in Brevicula Collationis cum Donatistis, quod non expectaverit *Cæcilianus*, ut princeps a principe ordinaretur. Cum aliud, inquit, habeat Ecclesiæ catholicæ consuetudo; ut non Numidia, sed propinquiores episcopi episcopum Carthagini ordinent: sicut nec Romanæ Ecclesiæ ordinat aliquis episcopus metropolitanus, sed de proximo Ostiensis episcopus. De aliis Ecclesiis idem dicit. Sanctus Ambrosius Mediolani est ordinatus, et ex epistola Pelagii I. P. R., an. 555, testatum habemus Mediolanensem episcopum ab Aquileiensi ordinari consuevisse, ut a primo post ipsum diocesis Italicæ metropolitano; sicut ipse a Mediolanensi ordinabatur, ut a capite ejusdem diocesis. Immo etiam an. 1059, contendebant Mediolanenses nullam judicandi vel disponendi vim Romano pontifici in illa sede competere. Non indicat idem scriptor unde didicerit Eusebium Mediolanensem interfuisse Romano concilio sub Hilario papa ann. D. 465, cum de eo sileant illius Acta.

De hoc episcopo exstat epigramma Ennodii Ticinensis, quod eum indicat ex Orientalibus partibus ortum duxisse:

*Eusebius Ligurum successit finibus hospes,
Ignotæ tractus gentis amicitia.
Gratus erat sociis Titan quos respicit ortu
Flammigero lymphas vertice decutiens, etc.*

Tertius versus ita legitur in auctuario Biblioth. PP.:

*Gravis erat socio Titan quos respicit ortu:
quem sic emendandum esse existimaverim,
Grajus erat, solito Titan quo respicit ortu.*

1472 Et ipsum nomen Græcum esse, Græcisque familiare, manifestum est. Corrigendus etiam cardinalis Baronius cum in notis ad Martyrologium ad 12 Augusti, quo sancti hujus memoria colitur, indicat hanc synodicam epistolam missam fuisse post synodum Chalcedonensem; quod verum non est; habita est enim synodus Mediolanensis inter reditum Abundii et Senatoris ex Oriente, et Chalcedonensis synodi celebrationem.

Parentius. Deest hujus subscriptio in Cantabr. ms. Prosperum huic in episcopatu successisse nartrat Trithemius de Prospero agens lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Quintus. Dicitur *Quintianus* ab Ughello in Italia Sacra; *Quintinus* in Suriana edit. Dertonensis civitatis, quæ hodie vulgo *Tortonæ* dicitur, episcopus.

Crispinus. *Venerabilis episcopus*, inquit Ennodius, *favoris nescius, pertinaci terrens districtione censuram, et quem nunquam nisi bona conscientia duxit ad gratiam*; de cujus sanctitate vide ejusdem testimonium tam in carmine proprio, quam in Vita sancti Epiphaniï, Theinensis episcopi, ejus successoris: et Martyrolog. Roman. Baronique notas ad 7 Januarii.

Maximus. Hic est, opinor, celeberrimus episcopus cujus homiliæ in Ecclesia frequenter leguntur, qui ad 25 Junii inter sanctos colitur.

Eulogio. Iste Elilegius Hiporediensi episcopus dicitur ab Ughello, qui et eundem Eulallium esse putat, qui in epistola Gallorum ad Leonem, et Leonis

ad Gallos scriptus habetur, quod procul dubio commentitium est. Eporeæ seu Eporediæ Sabalorum in Gallia Cispadana civitas, quæ olim sub Mediolanensi metropoli erat, etiam Innocentio III. Romano pontifice, nunc sub Taurinensi jacet.

Florejus. Qui sui episcopi nomine subscriptus dicitur Florentius in Trecepith. ms. et Florentius ab Ughello.

Gratus, seu *Gradus* dicitur *Gyrardus* in Cantabrig. ms., et *Gerardus* a Surio ad marginem *Augusti Prætoris*, Italici *Ostia*, seu *Aosta*, olim Mediolanensi metropoli subjecta erat, tunc Tarentasiensi.

1473 *Cyriacus*. Per quem hæc epistola ad eundem Leonem delata est, doctrina et sanctitate conspicuus habetur in Ecclesia Laudienſi.

Abundantius (a) (quod mendose ponit card. Baronius pro Abundio) idem esse creditur cum Abundio, qui una cum Senatore presbytero in Orientem pro sancto Leone legationem suscepit ante Chalcedonense concilium. Nihil audeo affirmare, cum in præcedentibus epistolis, quæ legationis illius mentionem habent, et in actis legationis, et apud Theodorum, qui ad eum scripsit, constanter legatur *Abundius* in omnibus quos vidi mss. Sed omnes pariter ad quos hanc Eusebii epistolam recensui, duo scilicet Thuan., Trecepith. et Cantabrig., cum excusis codicibus consonanter habent *Abundantius*. Certe, si quis dixerit *Abundantium* alium esse ab Abundio, nec hunc fuisse Comensem episcopum, nec interfuisse concilio Mediolanensi, sed tradita Eusebio Leonis epistola ad propriam Ecclesiam, a qua diu absens fuerat, statim remeasse: tum quia quid de sancti Leonis epistola sentiret, non erat ambiguum; tum quod non tam cito poterat cogi concilium; si quis, inquam, hæc dixerit, haud scio an ex ullo antiquo vel scriptore vel monumento ejus sententia possit falsitatis argui. Thessalonicensem fuisse *Abundium* et consecratum xv kalend. Decembris ann. 450 asserit Ughellus; sed hallucinatur, cum jam mense Julio præcedenti legationem in Orientem Leonis nomine ab illo susceptam esse constet, et jam tum quidem episcopali dignitate ornato.

Pro *Asinione* nonnulli codices habent *Azymone*. Curia, quæ *Coira* vulgo dicitur, Rhætiæ primaria est, et Moguntino archiepiscopo hodie subest.

Pastor. Tam certum videtur hunc Astensem episcopum Pastorem dictum fuisse, cum hoc in omnibus mss. assertum legamus, quam manifestum est synodum Mediolanensem, cujus synodicæ subscriptus, non fuisse pro confirmanda Chalcedonensi convocatum, cum hæc posterior fuerit Mediolanensi. Hoc tamen Ughellus affirmat; illud tamquam inconsulte creditum suggillat, propterea quod sæculo septimo Pastor invenitur inter Astenses episcopos numeratus: quæi vero duo non potuerint esse ejusdem nominis præsumes.

Simplicius. *Simplicianus* quoque dicitur tam apud Ughellum quam in mss. Trecepith., Cantabr. et Thuan.

Joannes. Romanus dicitur ab Ughello, qui et eum male dicit creatum ann. 432.

Optavianus, cujus loco mendose *Osterianus* hactenus scriptus est, ut recte monuerunt Baronius et Ughellus; suffragantibus omnibus mss. codd., inter

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

tum fuit pro Constantinopolitana sede in concilio Chalcedonensi actione ultima. Ut autem de provinciis Italiciis aliquid dicamus, certum est Ravennatem metropolitam post electionem Romanam ex more debuisse accedere, ut a summo pontifice consecraretur. Mediolanenses vero et Aquileienses metropolitæ initio a Romano episcopo ordinati videntur: nam cum pro longinquitate vel difficultate itineris ab apostolico onerorum illis fuerit ordinari, inductum fuit ut ipsi se invicem ordinarent, ut Pelagius tradit. Consensum vero Romani pontificis in hac posteriori disciplina

requisitum P. Bernardus de Rubéis probat in disert de Schismate Aquileiensi, cap. 4. Quod porro Quesnellus subjicit, an. 1059, contendisse Mediolanensem nullam judicandi vel disponendi vim Romano pontifici in illa sede competere, ad ea infelicitissima tempora pertinet cum concubitus a licetamque vitiorum causa Mediolanenses Romanam sedem audire recuentes, schismatis speciem confecerant.

(a) Vide hoc in re annoti. 21 (Col. 948, n. i) in epist. 97.

sanctos numeratur **1474** in Martyrologio ad diem **A** 14 Julii.

Justinus. Sic enim habent mss. codd. Ughellus ubi, et Ferrerius Vercellensis episcopus in suorum predecessorum catalogo. Vulgo legitur *Justinianus*, quæ inter sanctos habetur.

Quintinus, qui et *Quintus*, Albigaunensis episcopus in mss. Trecopith. et Thuaneis duobus legitur; *Quiritius* vero apud Ughellum. Ejus meminit Sigonius lib. xii de Regno Italiæ. Albigaunensis episc. *Genuesis* archiepiscopo subditus est. *Quintinus* dicitur in Cantabrig. ms. et *Quintianus* in uno Thuan.

Præstantius. Eum *Projectium* vocat Ughellus, *Præstantium* ms. Cantabrig.

AD EPISTOLAM XCIX.

Episcoporum XLIV Gallorum

S. Leoni papæ.

APUD QUESNELLUM POST EP. LXXVI.

1. *Ravennius*, episcopus Arelatensis, Viennensis provincie metropolitanus, qui S. Hilario proxime successit; de quo supra epist. 36, 37, 38, 50, 51 et 76 (nunc 40, 41, 42, 66, 67 et 96), item in Libello supplicii Gallicanorum antistitem, et in Vita S. Hilarii.

Rusticus Narbonensis in Narbonensi I episcopus; de quo ad epistolam 2 (nunc 167).

Venerius Massiliensis episcopus, de quo inscriptio Narbonensis ad epistolam eisdem Rustico datam.

Maximus. Ex monacho Lirinensi Reiensis in Narbonensi II episcopus, anno 433 creatus; successit enim Honorato in administratione Lirinensis comobil anno 426, eique præfuit annis septem, ut habetur in homilia Fausti Reiensis de Maximo eodem inter Eusebianas seu Eucherianas: subscripsit concilio Regiensi an. 439 et Arausicano I an. 441. De eodem plura in Chronologia Lirinensi, in Gallia Christiana, et in ejus Vita Francisci Fulvii Frugonii Italice scripta, ac multis fabulis referta.

Constantinus. Ita Thuanei duo codd. et Victor., Thuanem exemplar codicis Romani, cujus capite 57 habetur hæc epistola, necnon vulgatæ edit., *Constantianus*; de quo nihil didicimus, nisi quod Regiensi et Arausicano I concilio subscriptus reperitur, et ad eum cum aliis Galliarum episcopis scribit S. Leo epist. 36 et 50 (nunc 40 et 66), ubi primus nominatur; in quarum priori eum agatur de consecratione Ravennii; necessario mihi videtur ad Viennensem provinciam pertinuisse. Eum tamen, qui dictis **1475** concilio interfuit, Vapingensem episcopum facit card. Baronius ad ann. 441.

Armentarius. Cum duo hujus nominis hic occurrant, quorum alter Podiensi Ecclesie præfuisse dicitur, cujus iste civitatis episcopus fuerit non satis patet, nisi forte Auscensis, cujus circa hæc tempora pontificatum gessisse legitur Armentarius quidam in Gallia Christiana ex chartulario Auscensis Ecclesie. Duo mss. Thuan. habent *Armatulus*; Victorin., *Armatulus*; Trecopith., *Armatharius*. Hunc Supplementi Concil. Gallic. auctor ex relatione J. Sirmondi et codice Savaronis Antipolitanum in Narbonensi II episcopum facit; penes quos sit hujus rei fides.

Valerius, ut legunt Thuan. duo mss. et Victor., sive, ut Trecopith., Thuan. codicis exemplar cum vulgatis et Isidoro, *Valerianus*, videtur esse Cæmelionensis ille in provincia Alpium maritimarum episcopus, qui ex monacho Lirinensi insulæ pontificatum adeptus, adfuit Regiensi concilio an. 439, et ad Are-

latensem synodum in vocatus est a Ravennio, anno, ut conjicit doctissimus Sirmondus, 436, qui et ejus Homilias evulgavit, quibus vindicias suas subiecit Theophilus Raynaudus. In Fastis Lirinensibus pia ejus memoria consignatur 14. kal. Augusti, sicut et in monastico Martyrologio Arnaudi, in quo non *Valerianus*, sed *Valerius* nuncupatur. Ad eum cum aliis sanctus Leo epist. 50 (nunc 66) scribit.

Nectarius. Diniensis in provincia Alpium maritimarum episcopus fuisse, refertur a clarissimo doctissimoque viro Petro Gassendi in notitia Ecclesie Diniensis, cujus et ipse præpositus fuit; illud quoque hausit tum ex opere D. Polycarpi de la Rivière Carthusiani, tum ex vetustissimo codice ms. Joannis Savaronis, qui in hujus epistolæ subscriptionibus cujusque episcopi sedem designatam exhibebat. Regiensi et Arausicano concilio subscriptus, ideoque esse videtur ac ille qui a S. Hilario Arelatensi Romam missus est ad S. Leonem cum Constantio, ut de reintegranda inter utrumque amicitia ageret, Pro *Nectario*, quod in Thuaneco cod. Rom. ms. et Trecopith. legi, habent *Nestorium* Thuan. duo, Victor. et Cantabrigensis et Isidorus, ad quos accedit S. Iulianus, qui habet *Nestarium*. Dicitur tamen Nectarius in Vita S. Hilarii, quæ hunc Constantiumque præcipuos sacerdotes appellat.

Constantius primus Uceciensis seu Uzeticensis in Narbonensi I episcopus legitur, Nectarii, ut diximus, (a) collega in **1476** legatione Romana, ad Arelatensem in synodum a Ravennio vocatus, in titulo epistolæ S. Leonis 50 (nunc 66) memoratus, cui, ut ævo honoris *Primate*, deferri volebat Hilarus papa ordinandorum in provincia Narbonensi Episcoporum potestatem Hermeti Narbonensi ablatam.

Maximus Avenionensis antistes ex ms. Savaronis jam laudato.

Asclepius Aptensis in Narbonensi II episcopus dicitur in ms. Savaronis, Regiensi synodo interfuit, unus ex iis episcopis quibus scripsit S. Leo epist. 36 (nunc 40), ex iisque quos vocavit ad synodum Arelatensem in Ravennio in causa Lirinensis insulæ.

Maximus, tertius hoc nomine numeratur, Cujus sedis fuerit episcopus affirmare non audeo. Hunc Tolosanum in Narbonensi I episcopum fuisse aiunt, eumque esse putant Baronijs et Savaro, ad quem S. Iulianus Apollinaris scripsit lib. iv, epist. 24. Cuiuslibet hæc in re divinare licet.

Ursus Senecensis in Alpium maritimarum provincia antistes fuit, si qua fides ms. Savaronis; nec ante ipsum ullus numeratur Santiensium episcopus. Ad eum S. Leo epist. 50 (nunc 66) et Hilarus papa epist. 2, ann. 463.

Ingenius Ebredunensis ejusdem provincie metropolitanus, ut credibile est, licet Urso postponatur, tum quia tunc temporis juri suo cesserat, propter quod et a S. Leone et ab Hilario ejus successore culpatus est; tum quia metropolitanum extra suam provinciam privilegio suo non poterantur, quem admodum videre est (ut plurima quæ occurrunt argumenta omittam) ex concilio Arausicano I, cui Eucherius Lugdunensis post alios episcopos non metropolitanos subscripsit; tunc enim vel consecrationis ordo, vel promiscuus servabatur. Eidem concilio subscripsit Ingenius, vocatusque fuit ad Arelatensem III. Ad eum S. Leo epist. 50 (nunc 66) et Hilarus epist. 2, qui etiam eidem metropolitana jura adversus Auxaniam vindicavit, ut patet ex epist. 4 ejusdem papæ. Hoc præcipue nomine commendatur Ingenius,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum provincia Narbonensis I proprium haberet metropolitanam, uti ostendimus in observat. ad disert. 5 Quesn. part. II, c. 2, haud credimus Constantianum, qui cum Nectario Romam pro Hilario Arelatensi missus fuit, episcopum fuisse primæ Narbonensis, sed alium aliquem ex provinciis cis Rho-

danum constitutis, cum præsertim de placando Leone ageretur ob aliorum metropolitanarum jurisdictionem turbatam ab Hilario, cui fini alienæ provincie episcopus, si se Hilario adherentem exhibuisset, minus aptus futurus fuisse videtur.

quod a Gallicanis episcopis sit delectus qui hanc epistolam ad S. Leonem deferret, ut ex hujus rescripto patet. Adfuit etiam concilio Romano an. 465, sub Hilario papa.

Justus. De hoc nihil reperi, nisi quod idem forsitan est ac is qui Araisicano subscriptus habetur, et recensetur inter episcopos Gallicanos in epist. S. Leonis 36 (*nunc* 10), et invitatus fuit a Ravennio ad concil. Arelatense III.

1477 *Valerius.* Hunc Mimatensem in Aquitania prima episcopum facit cod. ms. Joannis Savaronis. Floruere circa hæc tempora alii duo ejusdem nominis episcopi, unus Conseranensis in provincia Novem-populana, de quo, ut sanctitate conspicuo, Gregorius Turonensis de gloria Confess. cap. 84. Alter Antipolitanus, quem ex veter. mss. aiunt martyrio coronatum sub Eurico rege Gothorum Ariano a. 473.

Superventor. Nondum episcopus synodo Arausicanæ pro patre et episcopo suo Claudio subscripsit et Acta recognovit; atque in ejus locum substitutus esse credendus est. Sed cujus uterque civitatis pontificatum gesserit, nondum mihi compertum est: ad eum S. Leo in epist. 50 (*nunc* 66).

Verus. Eum Arausicanum in Viennensi provincia episcopum putaverim: collocatur enim in Gallia Christiana post S. Eutropium, qui sub fine quarti sæculi ponitur, et cujus vitam Verus conscripsisse dicitur a Siegherto lib. de Scriptoribus Ecclesiast. et ab Usuardo, Adone, etc.

Helladius. Lutevensis sive Lodevensis episcopus, ut putat ejusdem sedis antistes doctissimus Joannes de Plantavit de la Pause in Chronologia prædecessorum suorum, quorum seriem post Bernardum Guidonem et Catellum amplificavit: cui et ms. Savaronis suffragatur.

Eltherius Magalonenis episcopus (cujus sedes ad Montempuellarum translata est), sed testem alium non habemus quam Joannis Savaronis codicem ms. jam pluries citatum. De eodem nusquam alibi mentionem factam reperimus, sed et desideratur civitas illa in notitia antiqua Sirmondi, (a) quæ Leone posterior est.

Anemius Albiensium cathedra donatur ejusdem ms. Savaronensis auctoritate.

Petronius. Ille quondam presbyter, ut conjicio, qui cum Regulo diacono ad S. Leonem missus est a Gallicanis episcopis an. Dom. 450, ut litteras deferreat, quibus Arelatensis Ecclesiæ jura, Hilario ablata, restitui Ravennio postulabant. Deensium episcopus appellatur in ms. Savaronis.

Fonteus. In locum Auspicii Vasionensis episcopi, ad quem scribebat S. Leo epist. 36 (*nunc* 40), die VII kal. Sept. an. 449, electus est Fonteus: ad quem Leo dedit epistolam 50 (*nunc* 66), III non. Maii anni proxime sequentis, et Hilarius papa undecimam an. 462. Adhuc in vivis erat an. 472. Siquidem Sidonius Apollinaris ad eum sub episcopatum sui initia scribit epistola 7 libri VI. Sidonium autem anno 472 sedem Arvernensem conscendisse probat illustrissimus cardinalis Baronius ad hunc annum num. 12 et seq. Unus est Fonteus ex episcopis, quibus Lucidus presbyter libellum **1478** seu fictitium, seu genuinum obtulisse dicitur.

Idatius. Cujus sedis episcopus non apparet. Idem forte episcopus cui cum aliis de Mamerti causa, qui Deensibus episcopum ordinaverat, rescripsit Hilarius papa.

Hilarius, ut legit Sirmondus cum codicibus mss. Treconib., Victor. et duobus Thuan. continentibus; vel *Hilarius,* ut alii cum vulgatis. Quam Ecclesiam administraverit ignoratur. Ponitur quidem circa hæc tempora Hilarius quidam Carcassonensis episcopus: verum cum hoc oppidum inter civitates non

numerant antiquæ Galliarum notitiæ, non arbitror huic testimonio esse inhærendum.

Victurus. Ad eundem Hilarius papa, epist. 2 in causa Mamerti Viennensis an. 463, ubi primus ponitur, et epist. 4 in causa Ingenii et Auxanii ann. 464. Fuit per illam tempestatem Victurius Genomanensis in tertia Lugdunensi episcopus; sed nostrum non esse habeo persuasum, cum propter nonnullam diversitatem nominis, tum quia episcopi in hac epistola et sequenti descripti non mihi videntur, extra septem provincias quærendi.

Eugenius episcopus Nemausensis in prima Narbonensi, ita asserente Joannis Savaronis codice. De illo præterea omnino nihil.

Palladius. Unus ex iis ad quos scribit S. Leo epist. 50; cui præfuerit civitati, mihi latet.

Fraternus Glandevensis antistes in provincia Alpium maritimarum, ut testatur codex Savaronis.

Dynamius. Hunc fuisse Eculismensem in secunda Aquitania episcopum aliquis ex eo utcumque conjiciat, quod Gregorius Turonensis lib. II Histor. cap. 45, ex verbis Paulini presbyteri, hujus nominis pontificem fide et religione conspicuum laudat, et recenset inter Encolismenses antistes Gallia Christiana post an. 400. Si tamen aliam conjecturam elicere licet ex Inscriptione Narbonensi, quam habes in notis ad epist. 2 (*nunc* 167), cum in illa legatur Dynamus episcopus pro reparatione ecclesiæ Narbonensis contulisse solidos 50, fas est suspicari in eadem prima Narbonensi provincia fuisse episcopum, et forte Biterrensem, cum hæc una Ecclesia supersit quæ in his subscriptionibus suum non agnoscat antistitem: conjectura est, quam nolim pro assertionem haberi.

Julianus. Cabellicensis seu Cavellionensis in Viennensi provincia episcopus ponitur in Gallia Christiana ad hunc annum. Idem habet ms. Savaronis cod. Vide an non iste est Julianus Pomerius, auctor operis **1479** de Vita Contemplativa, vel alius Julianus, cui opus istud inscribitur.

Armentarius. Circa hæc tempora numeratur inter episcopos Vellavorum seu Podiensium in Aquitania prima, quod et diserte affirmat David Blondellus Apologiæ pro Hieronymi sententia, sect. 3, p. 153. Illumque ipsum Armentarium esse existimat qui a Regiensi concilio depositus est, eo quod Ebreduni a duobus tantum episcopis contra canones ordinatus fuerat episcopus an. Dom. 439, quam ob causam, ne deinceps provehi ad pontificatum posset, statuerant prædictæ synodi Patres Gallicani: qui tamen dispensatione postmodum eum eodem usi sunt, ut in alia saltem provincia quam Alpium maritimarum eligi posset. Locum habet in epist. 50 (*nunc* 66) S. Leonis ad Gallos an. D. 450.

Honoratus Tolonensis episcopus dicitur in ms. Savaronis: in notitia Galliarum et septem provinciarum, quæ Leone posterior est, Tolonensis civitas non apparet: ex quo suspectæ fidei redditur Savaronis codex et hic et in aliis sedibus episcoporum designandis.

Eparchius, ut habet Sirmondus I tomo Concil. Gall. et ms. Grim. in epist. sequente, vel *Epartius,* ut legitur vulgo; seu *Ebartius,* ut Thuan. codicis exemplar, alibi non occurrit: nec cujus loci episcopatum gesserit rescire potuimus.

Eustachius, Eustathius, vel, ut habet Thuan. cod. unus, *Eustochius.* Turonensis facile crederetur episcopus qui eo tempore floruit, si ultra septem provincias excurrere in hac disquisitione liceret. Non apparet in codicis Rom. Thuaneco exemplari, nec apud Isidorum.

Maximinus. Ita Thuan. cod. exemplar: alias *Maximus,* qui quartus erit hujus nominis in epistole inscriptione memoratus.

Ynantius. In provincia Viennensi mihi videtur fuisse

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hanc notitiam antiquiorem demonstravimus in observ. ad dissert. 5 Quesn., part. II, cap. 4.

episcopus : quia inter eos numeratur a S. Leone, ad quos scribit epist. 36 (nunc 40) de Electione et Consecratione Ravennii in Arelatensem episcopum; ad quam alioqui suffragium conferre non potuisset.

2. *Intemperies.* Idatius in Chronico ad annum Valentiniani Augusti 28, id est, Christi Domini 452, testis est Euphronium Aduensem episcopum misisse epistolam ad Agrippinum comitem, de signis quæ apparuerunt 1480 in regionibus Galliarum : inter quæ signa non immerito quis referat hanc, de qua Gallicani episcopi scribunt, aurarum intemperiem.

3. *Omnis intra Gallias,* etc. Etsi non negamus commercii plurimum fuisse inter septem Galliarum provincias et alias provincias Gallicanas, videlicet, Lugdunenses, Belgicas, Germanias, etc., ut ex S. Hilarii Arelatensis cum sancti Germani Autissiodorensis excursibus manifestum est; tamen (a) certum mihi pene est Gallias, de quibus hic loquuntur Gallicani episcopi, non alias esse quam septem provincias : et ex iis tantum constatam esse synodum quæ ad S. Leonem hanc epistolam scripsit, et ad quam sequentem (nunc 102) rescripsit S. Leo.

4. *Apostolatium vestrum.* Omnibus (b) indiscriminatim episcopis hanc alloquendi formulam tribui sexcentis testimoniis notum est : unicum notamus ex Apollinari Sidonio, qui et in Gallis et eadem fere ætate scribebat eundem in modum ad Fonteium; eum, inquam, Vasionensium episcopum, qui huic epistolæ subscripsit. Vide Sidonii epist. 7 lib. vi, et 4 lib. vii. Idem dicimus de voce *papa*. Enimvero omnes episcopi successores sunt apostolorum, omnes apostolorum cathedram tenent, et sicut S. Leo epist. 49 (nunc 61), cap. 2, testatur se sub Petri nomine Ecclesiæ præsidere, ita cæteri Ecclesiæ præsules sub apostolorum nomine præsidere censendi sunt, qui promde et apostolici nominari et apostolatus elogio decorari sine invidiæ nota potuerunt : quamvis hoc usus hodiernus, penes quem loquendi jus et norma residet, Romano pontifici reservandum velit. Vide Clodovei Francorum regis epistolam ad episcopos sui regni, quos sic salutat : *Domini sanctis et apostolica sede dignissimis episcopis, Clodoveus rex* : et in fine : *Orate pro me, domini sancti et apostolica sede dignissimi papæ.*

1481 AD EPISTOLAM CII.

APUD QUESNELLUM LXXVII.

Episcopis Gallicanis.

1. *Inspiratæ.* Omnes mss. codd. quos vidi habent *inspirare*, sicut et retinet Sirmondus, quod sensum non habet nisi obscurum. Grimani. cod. habet quidem *inspirare*; sed cum ante ibidem legatur *divinitus*, luce clarius est legendum *inspiratæ*: quod et nonnulli editi codices exhibent.

2. *Personis distinctis atque divisis,* etc.; ita Grim.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Id non ita certum videtur ut Quesnellus existimat. Cum enim S. Leo ad permovendum Theodosium hanc pleuissimam Galliarum synodum percipisset, in qua epistolam 28 ad Flavianum a cunctis Galliarum Ecclesiis episcoporum subscriptionibus receptam ostenderet; e cunctis Galliarum provinciis episcopos ad synodum accitos, et ex Lugdunensibus vicinioribus provinciis aliisque concurrissis satis credibile est.

(b) Licet *apostolatus* et *papæ* nomina aliis quoque episcopis olim tributa legantur, cavendum tamen est ne hinc aliorum episcoporum æqualitatem cum Romano pontifice quispiam colligat. Nam præterquam quod alii plerique episcopi sedes non tenent ab apostolis ipsis fundatas, nullus alius etiam apostolicarum Ecclesiarum episcopus proprius est S. Petri successor, nisi solus Romanus, in quem solum propterea S. Petri primatus ac primatus jura transierunt.

(c) Alii Theophili scientiam, egregia gesta ac

A cod., pro quo vulg. edit. *naturis et personis distinctis, ut neque ipse esset,* etc.

3. *Theophilum.* Mirabitur quis hunc inter probatissimos præsules recenseri a S. Leone, dignumque haberi qui Dioscoro in exemplum proponeretur. Quod ne ad fidei tantum sinceritatem restringatur, obstat quod *sanctæ memoriæ* appellatur ab eodem epist. 94 (nunc 121) ad Marcianum imperatorem, et 68 (nunc 88) ad Paschasium Lilybætanum, et cum sanctitatis præconio citantur ejus scripta tam in epistola 134 (nunc 165) ad Leonem Augustum, quam in excerptis SS. Patrum in concilio Chalcedonensi relectis. Nec tamen ignorare potuit S. Leo (c) quam nefandis artibus, quam horrendis calumniis, quamque aperta vi sanctissimum Ecclesiæ doctorem Joannem Chrysostomum persecutus fuerit, ac tandem oppresserit Theophilus. An eum tot scelerum ante mortem penituerit, qui volet inquirere, adeat lib. ix cap. 5 Vitæ sancti Joannis Chrysostomi, mirabili diligentia, iudicio, doctrina ac concinnitate Gallicæ nuper conscriptæ ab eruditissimo viro Godefrido Hermantio doctore Sorbonico et Ecclesiæ Bellovacensis canonico.

Crediderim ego ex his loquendi formulis de episcoporum sanctitate non esse decernendum, cum videamus perditissimos homines iisdem titulis decorari etiam in conciliis œcumenicis, et hanc consuetudinem per ea tempora viguisse, ut quicumque episcopi a fide catholica nullo modo deviaverant, 1482 decesserantque in communionem Ecclesiæ, reponerentur in sacris diptychis, et sanctæ memoriæ viri dicerentur.

4. *Ad fratres nostros Hispaniæ.* Videmus hic primum de Gallicana Ecclesia S. Leonem esse sollicitum, tum de Hispana, quia plerumque accepit a Gallis quæ ad fidei initium, incrementum et custodiam sibi erant vel necessaria vel utilia. Idatius Hispanus in Chronico ad olymp. 307 nonnulla habet quæ hujus sunt instituti et loci : *De Gallis epistolæ deferuntur,* etc., supra in notis ad epist. 15 n. 9. Eadem via, ac episcoporum Gallicanorum ministerio, missa ad episcopos Italicæ diocesis celebris epistola Leonis nostri ad Flavianum, ut ex sequenti epistola (nunc 97) Eusebii Mediolanensis ad sanctum Leonem docemur : *Ad nos, inquit, ex vestra admonitione, sancto fratre et coepiscopo nostro Ceretio mutuante pervenit.*

AD EPISTOLAM CIII.

Et exemplar sententiæ contra Dioscorum lata.

APUD QUESNELLUM LXXXII.

Exemplar sententiæ. Jacobus Sirmondus hanc sententiam ex codd. Corbeiens. et Pithæano, in quibus huic epistolæ subiciebatur, exscribendam quoque hic censuit. Quoad sensum convenit fere in omnibus cum illo legatorum sancti Leonis (d) suffragio, quod

D virtutes considerantes, eum nimio zelo abreptum, moderationis limites excessisse, præcipitque iudicio in S. Joannem Chrysostomum egisse non inficiantur, sed ita ut etiam S. Cyrillus initio sui pontificatus in eadem Theophili sententia, quam æquissimam putabat, aliquandiu perstitierit. Hæc humana præjudicia sicut S. Innocentio I non tanta visa sunt ut cum Theophilo communionem abrumperet, ita Leonem nostrum non impedierunt quominus eundem Theophilum *probatissimum et sanctæ memoriæ virum* vocaret.

(d) Legatorum S. Leonis contra Dioscorum sententiam pontificis auctoritate latam, in Chalcedonensi concilio non *sententiam* proprie dictam, sed merum *suffragium*, quo licet post quæsitam synodi mentem pronuntiato, res tamen adhuc integra Patribus relicta fuerit, hac notatione Quesnellus contendit. At eam veram sententiam fuisse probavimus annot. 6 (Col. 989, n. b) in epist. 103. Cum vero post-

in act. 3 Chalcedonensi reperitur. Observatione porro dignissimum est sedis apostolicæ legatos ne suum quidem suffragium prius ferre adversus Dioscorum voluisse, quam totius synodi mentem ac consilium repetita sæpius interrogatione explorassent. Quo igitur, inquit, ita contemnens, vestra sanctitas ore proprio faciat manifestum. Sancta synodus dicit: Indignatione quæ contra inobedientes a sanctis canonibus constituta est. Et infra: Quid placeat vestræ sanctitati, inquit Paschasius, volumus discere. Sancta synodus dicit: Quæ placita sunt canonibus. Insistit deinde bis Paschasius: Iubet religiositas vestra ut ecclesiastica ultio adversus eum utamur? Consentitis? 1483 Sancta synodus dicit: Omnes consentimus. Et post multa: Petimus igitur vestram sanctitatem, qui habetis locum sanctissimi papæ Leonis, promulgare in eum et canonibus insertam contra eum proferre sententiam. Postquam igitur sciscitatus esset rursus Paschasius: Quid placet beatitudini vestræ? et Maximus Antiochenus eum adhuc de totius synodi consensu certio-rem læcisset, tunc demum suum hoc legati protulere suffragium Leonis nomine, hujus vires gerebant: rem enim totam in integro relictam a se fuisse satis testati sunt, cum, prolata sua sententia, hæc addiderunt: Superest ut congregata venerabilis synodus canonicam contra prædictum Dioscorum proferat, justitia suadeat, sententiam. Exemplar illud sententiæ nihil aliud, inquam, est quam legatorum suffragium act. 3 Chalced. prelatum, sed ab imperito translato corruptum, vel etiam interpolatum. Nec opus erat ex mss. codicibus illud erueri, cum jam pridem typis esset excusum in Crabbiana et Nicolini Conciliorum editionibus, ad calcem Actorum Chalcedonensium. Falsit igitur titulus, qui Sententiam dicit, quod suffragium tantum est Sententiæ prævium, et epistola appellatur in utraque illa Conciliorum editione.

AD EPISTOLAM CIV.

APUD QUESNELLUM LXXVIII.

Marciano Augusto.

1. Leo Marciano Augusto. In plerisque editionibus quæ post Canisianam an. 1546 et 1547 evulgatæ sunt, præfixus est huic epistolæ titulus ad pompam et splendorem conductus in hunc modum: Leo episcopus Romanæ et universalis Ecclesiæ, etc. Sed novitiam hanc epigraphen ignorant editiones Conciliorum Jacobi Merlini a. 1524 et 1535, Colonienses an. 1539, 1535 et 1538, Sirtana Operum sancti Leonis, Sicardi ann. 1568, Parisiis; Holstenius ipse in collectione Romana pontificis Romano ab eminentiss. cardinali Barberino dicata, nec non mss. codd. Trifan., Thuanei, Victorini plures, Trepopithæanus, etc.

2. Vestro beneficio. Legebatur antea nostro beneficio; sed contradicunt omnes mss. codd. Grim., Trepopith., Cantabrig., Victor., Thuanei quatuor, et edit. Canisii, Merlini, Sicardi, Nicolini, Surtii, nec non Baronius ad annum 452, num. 14 et tertia parte concilii Chalcedonensis. Ita legendum esse manifestum est ex epistola sequenti ad Pulcheriam Augustam, quam alloquens, Anatolius, inquit, parum considerans quanto pretiosius vestræ beneficio et mei favoris æstimis Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotium fuerit consecutus, etc.

3. Quam apostolicam non potest facere sedem. Se-

BALLERINIUM ANNOTATIONES.

ea Patres ab iisdem legatis rogati fuerint ut eidem sententiæ a nos quoque calculis adderent, id ea de causa factum est, non quod Dioscorus vera legatorum sententia non fuisset satis depositus, nisi postquam synodi sententia accederet, sed ut concursu omnium synodi Patrum in eadem depositione iudicium gestis insereretur, sicque Dioscorus non solum pontificia, sed etiam totius synodi sententia depositus cognosceretur.

des seu Ecclesiæ apostolicæ non una ratione dicatur. 1º Enim 1484 Romana sedes Apostolica ἐκτονωσατικῆς appellatur, quia a principibus apostolorum fundata et utriusque sanguine consecrata fuit. 2º Alexandrina et Antiochena, quia post SS. Petri et Pauli prædicationem Christianum in hac nomen primum exortum est; illa per sanctum Marcum ejus discipulum fundata. 3º Ecclesiæ quæ ab aliis apostolis fidei semina acceperunt, aut ab eis sunt administratæ, quemadmodum Jerosolymitana sedes apostolica appellatur a Theodorito lib. IV, cap. 21. 4º Tertulliano ea est Ecclesiæ apostolicæ quæ evoluit ordinem episcoporum suorum ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem: hoc enim modo Ecclesiæ apostolicæ census suos deserunt: sicut Smyrneorum Ecclesiæ Polycarpum a Joanne collocatum refert (Tertull. lib. de Præscr. cap. 52). 5º Illæ quæque, ab eodem cap. 20 ejusdem libri, apostolicæ deputantur, ut soboles apostolicarum Ecclesiarum, quæ ab Ecclesiis per apostolos conditis traditam fidem et semina doctrinæ mutuatæ sunt, ut Ecclesiæ ferent. 6º Nonnulli eas Ecclesiæ apostolicas accenseri putant ab Augustino lib. II de Doctrina Christ. cap. 8, quæ epistolas apostolicas accipere meruerunt; quales sunt Thessalonicensis, Ephesina, Colossensis, etc. Sed etsi vera apostolicæ sunt sensu Tertulliani jam exposito, tamen ab Augustino apostolicæ eo loco non appellantur, sed iisdem potius ut distinctæ opponuntur.

Ex hujus epistolæ exordio, fictitiæ epistolæ Eleutheri papæ ad Gallos episcopos exordium confecit famosus ille impostor.

AD EPISTOLAM CV.

APUD QUESNELLUM LXXIX.

Pulcheriæ Augustæ.

C Duo solum codices, Grimanicus scilicet et Victorinus, adfuere huic et 84 atque 86 (nunc 111 et 143) epistolis relegendis, quæ sane nullis in locis medicam manum desiderabant, ut conferre volenti patebit.

1. Sed is qui jure charitatis rationalis, et morum et officiorum ordo servabitur. Pene hæret aqua: nam nec editi codices, nec mss. satis emendati mihi videntur. Editi sic habebant: Sed ea quæ jure charitatis rationalis est, et morum et officiorum servabitur unanimitas. Victorinus cod. eadem fere habet: ultima tamen vox unanimitas in eo desideratur. In Grimanicis legitur: Sed æquo jure charitatis rationalis et morum et officiorum ordo servabitur. Etsi vero textum Leonis ex hoc potissimum, paucis mutatis, conficimus, alium tamen hunc ita ex his omnibus consarciri posse conjicimus: Sed ea quæ jure charitatis rationalis est, morum unanimitas et officiorum ordo servabitur.

2. Cassamus. Idem hoc verbum usurpat 1485 in sequenti epistola (nunc 106), nec non epist. 73 (nunc 90) cap. 1, et 99 (nunc 126). Cujus vocis non idem semper est significatus: plerumque enim idem est ac irritum facere; aliquando autem cassari idem ac irritum esse et omni auctoritate vacuum: nonnunquam etiam idem est cassare ac irritum declarare et cassum pronuntiare; et (a) hoc modo

(a) Duæ actorum species cassari solent. Quædam enim legitima auctoritate ordineque legitimo gesta, rata et valida sunt: quæ si a superiori potestate cassanda credantur, cassare hoc casu idem est ac irritum facere. Quædam vero vel illegitima auctoritate, vel sine legitimo ordine, seu cum enormi iniquitate ac injustitia gesta sunt; ac propterea cum nullam per se vim habeant, quandoquaque hæc quispiam competenti auctoritate cassat, irrita decla-

sumi mihi videtur in presenti a sancto Leone. Enimvero tam ea quæ in Ephesino latrocinio acta fuerant, quam ultimus canon Chalcedonensis, irritari et cassari opus non habebant, eum et illud concilium vocari nulla ratio sineret, ut loquitur ipse Leo, et consensiones Chalcedonensium Patrum in gratiam Anatolii eo ipso nullæ censendæ essent, quod contra Nicænorum Patrum inviolabiles sanctiones adhibita fuerant: **1486** Sive enim per pauciores, sive per plures ecclesiasticum iudicia celebrantur, omni penitus auctoritate est vacuum quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum. Quod aliis his verbis exprimit in eadem epistola: Si quid usquam aliter quam illi statuere præsumitur, sine cunctatione cassatur. Idem ergo apud Leonem est, omni penitus auctoritate esse vacuum, et sine cunctatione cassari; hoc est, ut paulo infra sequitur de conscriptione Constantinopolitanae synodi, ab initio sui esse caducum dudumque collapsum. Quod autem omni penitus auctoritate vacuum est, quod sine cunctatione statim ac præsumptum est cassatur, quod ab initio sui caducum est, dudumque collapsum, nulla sententia, nulla auctoritate necesse est cassum et irritum effici, sed tantummodo irritum **1487** et cassum declarari ac denunciari. Quod hic factus sanctus Leo, ut canonum custos et executor, unica tecum imperatoris fidei pietate: cujus auctoritas merito pontificis adiungitur, quia de executione et defensione canonum antiquorum et de temeritate novellorum repellenda agebatur; secus si irritanda forent, quæ aliquid antea roboris habuissent. Ne porro quod diximus de huius vocis significatione ex proprio nato ingenio videatur, monendus est a nobis lector eodem sensu usurpari in decretali quæ Celestino papæ III tribuitur, c. Cum dilectus, tit. de Elect. et electi Potest.: Cassatis, id est, inquit glossa, nullam pronuntietis; et ad decretalem Innocentii III, c. Accedens, 1, tit. Ut lite non contest.: Cassavimus,

id est, cassam denuntiavimus, inquit glossator: Cum enim sententia nulla est, non debet cassari, sed cassa et irrita denunciari, quia quod nihil est cassari non potest, et omnia restituenda sunt in pristinam causam per talem sententiam habita; quod et supra postulabat ab imperatore Leo noster, cum de pseudo-synodo Ephesina ageret, et quidem sequentibus etiam huiusce epistolæ verbis ostendit duplicem ob causam canonem **28** approbari a se nullo modo potuisse, 1º quia debebat in omnibus ecclesiasticis causis, his legibus obsequens esse, quibus canon ille contrarius erat, qui prouide ante omnem illum sententiam erat irritus et cassus; 2º quia tanta erat Nicænorum canonum auctoritas, ut quidquid a multo etiam pluribus contra esset decretum, in nulla reverentia habendum esset.

AD EPISTOLAM CVI.

APUD QUESNELLUM LXXX.

Anatolio episcopo CP.

1. Non inculpata principia. Video a plerisque Leonis verba non satis perpendi, cum tamen ipse sua scrupulosius selegerit: non enim ait irritam aut vitiosam fuisse Anatolii ordinationem, vel contra canones usurpatam, ut de ordinatione Maximi mox asserit, sed tantum: Non inculpata illius fuisse principia, et ut epist. 55 (nunc 70) ad Pulcheriam loquitur, ordinationem ejus dura præcessisse; epist. 78 (nunc 104) ad Marcianum August., ejus initia litubasse; epist. 84, ejus ordinationem fuisse suspectam, quæ videlicet ejus fides in dubium vocari poterat, qui ab Eutychis defensoribus fuerat ordinatus, nec immerito credebatur, ut supra dixit, quod ejus ordinatores contra sanctorum canonum constituta viderentur **1488** sui similem consecrasset. Cæterum non erat eadem Anatolii conditio ac Maximi et cæterorum, qui male depositis ab Ephesino latrocinio episcopis

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

rat. Ephesini latrocinii gesta hujus secundæ speciei existiterant. Cum vero concilium Chalcedonense, quod celeberrimè canonem pro Constantinopolitana sede constituit, esset concilium aequè generale ac concilium Nicænum, ob aequalè auctoritatè derogare atque potest canonibus Nicænis in re meræ disciplinæ, quæ mutationi obnoxia est; ita ut ille canon ad primam speciem referendis sit, eumque cassare idem fuerit irritum facere. Cum generalis concilii vis et auctoritas Romani pontificis assensum requirat, decreta hoc assensu experta veluti suspensa manent, quoad supremi capitis assensum obtineant. Multo autem magis pro generalis synodi sanctione habenda non sunt, si Romani pontificis aut legatorum ejus contradictionem ac dissensum incurrerint. Idem multo etiam magis verum agnoscitur, si derogandum sit canonibus, qui a generali concilio, summo pontifice assensente, decreti fuerunt, summaque totius orbis veneratione recepti. Qui autem in synodo Chalcedonensi canonem Nicænum derogarunt novo decreto, si fere fuerant ex Orientis Ecclesiis quæ ad Occidentem non pertinet: unde per sese solam Orientalium, non verò et Occidentalem Ecclesiam representabant, quod ad generale concilium necessarium est. Hinc sane pontificia confirmatio supradicti canonis Chalcedonensis ad vim ejus necessaria agnita fuit. Quare Anatolius Constantinopolitanus in epist. 101, c. 5: *Subinodi etiam decretum, inquit, ad vestram sanctissimam sanctam synodum retulit, et nos, ut approbationem a vobis confirmationemque consequamur. Et iterum epist. 132, c. 2. Cum et sic gestorum vis omnis ad confirmationem auctoritatis vestræ beatitudinis fuerit retractata.* Sicut ergo auctoritas summi pontificis necessaria erat ad confirmationem canonis qui Nicænis canonibus derogabat, ita eadem auctoritate deficiente canonibus Chalcedonensibus contra Nicænos constitutus nullam per se generalis synodi vim habebat. Hinc sum tamquam irritum S. Leo censuit, eumque cas-

sans irritum declaravit. Cum tamen idem canon Chalcedoniensium Patrum auctoritatè vim aliquam inchoantem haberet, cui perficiendæ apostolica auctoritas debebat accedere, S. Leo verbo cassamus eam quamcumque vim in irritum fecisse dici potest. Ex his porro sic Quesnellum urgemus. Num putat Chalcedonense concilium, cum prædictum canonem sanxit, fuisse generale, et vim generalis concilii habuisse, etsi pontifici legati ei canonem contradixerint, nec pontificis confirmatio accesserit? Hac enim in hypothesis cum certum sit concilium generale in rebus disciplinæ posse novum decretum inducere, et derogare decreto anterioris generalis synodi Nicænae (concilia enim generalia posteriora non minus possunt quam anteriora), certum quoque esse debet concilium Chalcedonense, si contradicentibus etiam legatis ac pontificis approbatione deficiente, fuisset adhuc concilium generale, et generalis synodi vim habuisset, valde potuisse condere canonem de prærogativis sedis Constantinopolitanae, tametsi statutis Nicænis esset contrarius. Tunc autem S. Leo eundem canonem cassans, validum canonem cassasset, et supra generale concilium suam auctoritatem exercens, eundem canonem irritum fecisset. Quod si hæc sententia non placeat, id unum dicendum superest, concilium Chalcedonense, licet esset generale, eo quod in illo convenerunt non solum Orientales episcopi, sed etiam ex Occidentalibus legati præsertim Romani pontificis non minus Occidentis quam totius Ecclesiæ capitis, non tamen generalis synodi vim habuisse in decretis, nisi cum Orientalium episcoporum suffragio concurrerent Occidentales, ac præsertim Romanus pontifex per se vel per suos legatos; et hac in sententia, quæ notissima est, canon Chalcedonensis Nicænis præsertim decretis contrarius, cui contradixerunt legati, generalis concilii vim non habebat, ac propterea cum illum Leo cassavit, irritum per se et nullum declarasse dicendus est.

superpositi fuerant : non enim vivente Flaviano consecratus est Anatolius; alioqui numquam eum sanctus Leo inter episcopos habuisset, ut sæpius scripsit; sed post ejus decessum, ut etiam ex Liberati Breviario cap. 12 manifestum est : unde modo fidei ejus integritas apparet, quam nulla, ut lapsi episcopi fecerant, subscriptione violaverat, nihil erat quod ejus ordinationem ratam haberi vetaret. Non igitur dispensatione cum eo utendum fuit, sed inquisitione sola, quæ ejus de incarnatione fidei sinceritatem probaret, nec aliud umquam exegit sanctus Leo præter hujusmodi testimonium : quod antequam fieret, ejus ordinationi suffragari litteris communicatoriis noluit, ne forte hæretico homini communicare videretur; non dilectionem negans, sed manifestationem catholicæ veritatis expectans.... *Occasionem*, inquit consequenter, *totius difficultatis amoveo, nec aliquid exigo quod aut arduum videatur, aut dubium; sed ad id quod nullus catholicorum refutes* INVITO. Ubi porro id præstitit Anatolius, ad quod a Leone *inviatabatur*, et ab omnium se deviantium participatione purgavit, tunc ei communionem suam libentissime impertivit sanctus papa, agnovitque eum non *judicio hominum, sed Dei fuisse benignitate provectum*; ita ut ejus causa non egeret sequentis retractatione concilii, (a) ut egerunt cæterorum episcoporum causæ.

2. *Contra canonicam regulam.* Cum manifestum sit hanc canonicam regulam a Nicænis canonibus in contextu sancti Leonis distingui, vix canon occurrit ad quem respexisse videatur sanctus pontifex. Nullus enim inter aliorum Græcorum conciliorum canones, quibus fere totum illius ævi jus ecclesiasticum coerceretur, immo nec inter apostolicos, Sardicenses vel Africanos aliquis reperitur, qui de metropolitano, seu primariorum, seu provincialium ordinatoribus quidquam statuerit. Hoc tamen semper ex antiqua primæ consuetudine, quæ canonicæ regulæ vim habebat, et deinceps ex Nicænis decretis observatum fuerat, ne provinciæ miscerentur, et ut metropolitani a suis provincialibus consecrationis gratiam acciperent. Talis est antiqua consuetudo, quam Nicæni synodi Patres confirmant, quamque supponit Sardicensis canon 5, dum statuit quo casu in aliena provincia licitum sit ab episcopis ordinationem episcoporum celebrari. Et de hac consuetudine intelligenda sunt ea quæ tam sanctus Leo quam alii de regula canonica seu ecclesiastica sæpius commemorant, 1489 cum inter receptos per eam ætatem canones non inveniuntur.

3. *Definitione ejus causæ... perfunctos.* Pelagius I, in epist. ad Eliam Aquileiensem et alios Istriæ episcopos, quam a Gregorio Magno tunc diacono conscriptam dicit Paulus Warnefridus, lib. III de Gestis Longobard., cap. 20, ita citat hunc locum : *Definitionis ejus causa, quæ erat curanda, pertractos*, ad tractorias litteras alludens, quæ vocandis ad concilium episcopis mittebantur. Græman. cod. : *Definitione ejus causæ curanda perfunctos.*

4. *Ante 60 annos facta conscriptio.* Certum est tum aliunde, tum ex epistola Marciani Augusti ad sanctum Leonem de hoc eodem negotio, hæc verba de concilio Constantinopolitano I esse intelligenda : in quo qui conveniant episcopi statuere, quod *Constantinopolitanæ civitatis episcopum habere oportet primatus honorem post Romanum episcopum; propter quod sit nova Roma.* De cujus synodi canonibus, eorumque ab Ecclesia Romana receptione consule illustrissi-

imum Petrum de Marca in dissertatione de Institutione patriarchatus CP., necnon lib. III, cap. 3, Concord. sacerdot. et imper., ejusque libri V continuatorem Stephanum Baluzium, cap. 21. Mirum quidem est, et notatu dignum, quod sanctus Leo asserit numquam a prædecessoribus Anatolii ad notitiam apostolicæ sedis transmissam esse ejusmodi conscriptionem episcoporum 150 Constantinopolitanæ synodi, cum (b) semper inter primarias et œcumenicas synodos ea sit numerata etiam a pontificibus Romanis, Gelasio in decreto synodico de libris apocryphis, Gregorio I, lib. I, epist. 24 et aliis. Quamquam et fatendum est utrumque illorum, Gelasium scilicet, in epistola ad Dardanos, et Gregorium, lib. VI, epist. 31, testari illius canones ad Romanæ Ecclesiæ notitiam non pervenisse, aut ab illa receptos non fuisse. Qui ut secum ipsi concilientur, recurrendum est necessario ad illam distinctionem quæ eruditissimis aliquibus viris non aridet, dicendumque missam fuisse ad Romanam sedem, ab eaque susceptam expositionem fidei, quæ in illo concilio condita est; canones vero, qui ab ejusdem synodi Patribus pro Ecclesiarum ordinatione privilegiisque editi fuerunt, nec missos fuisse ab Orientalibus, nec ab Occidentalibus receptos : cum usque ad S. Leonis tempora Romanæ sedi videantur fuisse ignoti. Distinctioni hujusmodi lucis non parum conciliatur ex epistola quam Constantinopolitanæ synodi Patres rursus in ea civitate aliquanto post congregati scripserunt ad Damasum papam, Ambrosium Mediolanensem, et cæteros concilii Romani antistites. Supponit enim 1490 ista epistola missam fuisse ad Occidentales episcopos confessionem fidei in illa œcumenica synodo divulgatam : quandoquidem cum de fide sua ad illos dissererent Orientales, ut pleniori cognitione de illa instruerentur, eisdem ad libellum remittunt, qui a concilio Constantinopolitano fuerat editus. *De quibus*, inquit, *pleniorem cognitionem animis poteritis percipere, si libellum, concilio Antiochiæ convocato, de fidei decisione editum, et eum etiam, qui superiora anno a concilio generali compositus est, legere placuerit : in quibus tum fidem nostram uberius exposuimus, tum hæresibus nuper excogitatis anathema scriptis proditum denuntiavimus.* Quæ iaculose admodum a viris sapientissimis proferrentur, nisi vel tunc mitterent prædictum libellum Occidentalibus, vel eum jam pridem missum fuisse recorderentur. De cæteris vero, quæ ad jura et privilegia Constantinopolitanæ sedis pertinebant, ne verbum quidem habent, vel non ausi ejusmodi canones mittere, quos Occidentalibus minime placiueros solebant, vel persuasi episcopis Orientalibus de Ordinatione Ecclesiarum ordinatione aliquid decernentibus, Occidentalium consensum nequaquam necessarium esse : sufficere porro, si quod de fidei symbolo statuerant adversus hæreticos, in illorum notitiam venire curarent : quia cum fidei causa omnibus non modo episcopis, sed et catholicis laicis sit communis, et propria sit œcumenici concilii materies, omnibus quoque innotescere necesse est quæ ad eam spectant, omniumque in primis episcoporum capiti, cujus est præcipue ex apostolicæ sedis specula fidei custodiæ ac sinceritati invigilare. Etsi vero opponat sanctus Leo statuta illa numquam ad sedem apostolicam fuisse transmissa, hanc tamen rationem vehementer non urget, dissimulans etiam quidquam de œcumenica illa synodo nominatim commemorare : ne odium inde sibi pareret apud imperatorem et Ecclesias

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Addendum vel iudicio aut dispensatione pontificis; iudicium enim Leonis in restitutione Theodoræti, qui in Nestorianismi suspicionem incurrerat, quantum valuerit, ostendimus in observat. ad diss. 40 Quesnelli. Dispensatio autem ejusdem pontificis in Maximi Antiocheni causa, ut ne egerit retractatione ac iudicio concilii, ex ipsis Chalcedonensibus gestis liquet.

(b) Concilium Constantinopolitanum I non semper a pontificibus Romanis pro œcumenico habitum, immo et diutius illis fuisse ignotum, ac proinde non fuisse vere œcumenicum, quamdiu a Romana Ecclesia agnatum et receptum non fuit, ostendemus fusiis tomo III, ubi hanc Quesnelli notationem ad calculos revocabimus.

Orientalis Constantinopolitanæ amplitudinis studio-
sissimas. Sed præcipuum argumentationis suæ robur
arcessit tum a perennitate et excellentia Nicænorum
canonum, qui novellis constitutionibus violabantur;
tum ex eo quod, posthabitis Constantinopolitanæ syn-
odi decretis, semper in suo remanserat ordine hu-
jus civitatis episcopus: ita ut absurdum esset quo-
rundam episcoporum proferre consensum, cui tot
annorum series negaverat effectum, et conscriptioni ab
initio sui caducæ dudumque collapsæ sera post sexa-
ginta annos et inutilia subijcere fulcimenta, eliciendo a
fratribus speciem consensionis in Chalcedonensi concilio.
Cæterum monere hic lectorem debemus probatissimos
codd. mss. hujus epistolæ, 1491 quos videre contigit,
mendoſam hujus loci lectionem exhibere: ita ut ex his
susplicari solum liceat, aliter aliquando lectum fuisse,
quam nunc legitur. Griman. enim codex pro numquamque
a prædecessoribus, etc., habet: Cum quam a prædecessoribus,
etc. Thuan. unus sic totum locum repræsentat: Cum quando a
prædecessoribus tuis audieris ad apostolicam dudum-
que sedem, etc.; duo alii Thuan. ultima verba sic
variant: Ad apostolicam sedem transmissa notitia, quæ
ideo referre volumus; etsi per se nulli usui futura,
ut hinc attentiores facti eruditi viri, in quorum ma-
nus exemplaria mss. hujus epistolæ forte devenerint,
huic maximi momenti loco medicam manum adhibeant.

5. Provincialium jura primatum. Ita legendum
cum mss. codd., non Primatum, ut legit celebris
Morinus lib. 1 Exer. eccles. 8, a cujus etiam inter-
pretatione discedere cogimur, dum hæc de patriar-
chis Alexandrino et Antiocheno intelligit, quæ potius
dicuntur de metropolitans dioceseon Ponticæ, Asianæ,
et Thracicæ, quarum ordinationem Constantinopoli-
tano episcopo tribuebat canon Chalcedonensis, de
quo lis erat. Duo enim distincta capita a sancto Leone
in illo canone impugnabantur: unum, quod prima-
rias illas sedes Alexandrinam et Antiochenam specta-
bat, quas Constantinopolitanus secundum usur-
pans locum, secundo et tertio gradu spoliare tenta-
bat, et de his sunt verba sequentia; alterum ad supra
memoratarum dioceseon metropolitans pertinebat,
quorum pariter privilegia invadebat Anatolius, dum
eorum ordinationem sibi vindicabat; cujus potestas
auctoritate antiquorum canonum semper penes unius-

A cujusque provinciæ synodus resederat. Semper enim
hæc fixa immobilisque regula fuerat, ut nunquam
unius provinciæ episcopi in alterius provinciis quid-
quam attentarent; nec in quorumque metropolitano-
rum jura involarent alii metropolitani, quod hic ta-
men fiebat ab episcopo Constantinopolitano, qui
certis gradibus ad monarchiam Ecclesiæ Orientalis
1492 viam sibi straverat. Primo enim sola honoris
privilegia, secundum scilicet locum post Romanum
pontificem, sibi decerni curavit canone Constantinopoli-
tano. 2º Sese ordinationibus variarum dioceseon
imminuit per voluntariam concessionem metropoli-
tatum variis artibus seu obtentam, seu extortam: de
quo plura exempla refert illustrissimus de Marco in
accuratissima quam edidit dissertatione de patriar-
chatus Constantinopolitani Institutione, quam con-
sule. 3º Quod usu jam ipso introductum erat, canone
Chalcedonensi firmari fecit, nec non et imperatoris
edictis. 4º Cum jam cerneret se Alexandrinæ et An-
tiochenæ sedium episcopis et per administrationem
amplissimarum dioceseon parem, et per secundum
locum, quem adeptus fuerat, superiorem: tum cogi-
tavit de usurpanda utriusque illius primatis ordina-
tione; cujus occasio cum sese obtulisset post Ephesi-
num conciliabulum in Maximi Antiocheni ordinatione,
hanc avidè arripuit; constitutis postea condendis viam
talibus molitionibus apertis. 5º Gradus ex quarto
secutus facile fuisset; cum enim, ut optime observa-
tum est ab eodem præſule, lib. 1 Concord. sacerdot.
et imp. cap. 7, veteris disciplina hoc esset præci-
puum caput, ut synodis se sistent episcopi apud
eum cujus arbitratu ordinati erant: unde profectum
est ut pertinere ad alicujus concilium vel ad conse-
crationem, promiscue et passim dicantur episcopi,
qui a primatibus suis pendent: si Alexandrinum et
Antiochenum ordinasset Constantinopolitanus, eod-
em pariter ut ad suum concilium pertinentes, cum
libuisset, convocasset Constantinopolim, ac per
omnia sibi subjecisset. 6º Post hæc ultimum princi-
patus gradum sine labore conscendisset: cæteros
enim omnes metropolitans utriusque illi primati sub-
jectos, ad suum tandem aliquando traxisset domi-
nium, si semel Alexandrinum et Antiochenum suæ
subdidisset ordinationi; idque fecisset in Orientali-
bus partibus, (a) quod factum videmus a Romano
pontifice in Occidentalibus, 1493 ut omnium seu

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Mirum hoc loco accidit, Constantinopolitani
episcopi nism in subigendis suæ ordinationi metropoli-
tanicis trium dioceseon Thraciæ, Asiæ, et Ponti ita
conferri cum jure Romani pontificis in reservanda
sibi institutione episcoporum Occidentis, ac si æqualis
fuerit hæc in re utriusque ratio, et solum Constanti-
nopolitanus non ita se extenderit in totum Orien-
tem, ut in omnem Occidentem Romana sedes eam
reservationem extendit. Quis hic latum discrimen
non perspicat? Romanus episcopus non solum sedem
obinet originis apostolicæ, eamque ejusmodi, quæ
primati præcipue jurisdictionis in totam Ecclesiam
jure divino potitur; verum etiam eam sedem tenet
matricem omnium Ecclesiarum ac episcopatum Occi-
dentis, qui ab ipsa una cum religione christiana
episcopos accipere, ut apertissime testatur Innocentius
primus in præfatio epistolæ ad Decentium,
num. 2. Quid ergo mirum, si hanc sedem omnium
matrem omnes Occidentales Ecclesiæ et episcopatus
omnes maxime observaverunt semper, ac Romanis episcopis
episcoporum institutio potuit reservari? Num vero
par causa sit sedis Constantinopolitanæ in Ecclesiis
Orientis, cum hæc nec apostolica fuerit, nec
aliarum radix et mater, sed simplex episcopatus, ut
alii multi, qui solo imperialis sedis præsidio ipsi
apostolicis Orientis Ecclesiis præferri, et metropoli-
tatum trium dioceseon ordinationem sibi subdere
studuit, quisque æquus lector dijudicet. Ut autem
Romanum jus magis magisque elucescat, duo ad-

denda sunt. Laudatus pontifex S. Innocentis epist. 24,
ad Alexandrum Antiochenum, cap. 1, non solum ordi-
nationis metropolitans sui patriarchatus eidem
jam ex more vindicatas testatur; verum etiam jus
ipsius agnoscit in ordiandis ipsis episcopis, vel sal-
tem, quoad remotiores, ejus assensum requirit. In-
quit enim: Itaque arbitramur, frater charissime, ut
sicut metropolitans auctoritate ordinas singulari, sic
et cæteros non sine permissu conscientiaque tua sinas
episcopos procreari; in quibus hunc modum recte ser-
vabis, ut longe positos litteris datis ordinari censeas ab
his, qui nunc eos suo tantum ordinant arbitratu; vi-
cinos autem, si æstimas, ad manus impositionem tuæ
gratiæ status pervenire: quorum enim te maxima ex-
spectat cura, præcipue tuum debent mereri judicium.
Si per hæc antiqua tempora Innocentius I episcopo
Antiocheno tantum juris tribuit in ordinationibus
episcoporum sui patriarchatus, quis traducere queat
ut incompetens et usurpatum jus Romani pontificis
in reservandis ordinationibus aut institutionibus episcoporum
totius Occidentis? Jus simile in ordinationibus
episcoporum totius Illyrici, quæ diocesis Occi-
dentalis pars erat, S. Leo vindicavit episcopo Thessa-
lonicensi uti apostolicæ sedis vicario, ut liquet ex
epist. 5 et 6. Si hoc jus in remotissimas Occidentis
Ecclesias adeo pontifici fuit ut Thessalonicensi po-
tuerit delegari, nonne in alias quoque viciniores
Occidentis Ecclesias idem ei jus fuisse agnoscere
cogimur?

metropolitaram, seu secundi ordinis episcoporum eidem subjectionem insitutionem suæ potestati reservaret. Sola metropolitana relicta metropolitici nominis umbra, omnia hujus dignitatis invasisset munia, omnia jura solus implevisset. Quod et præsensisse mihi videtur sanctus Leo, cum hæc supra cap. 2 verba scribebat: *Ut his locis (Alexandria et Antiochia) juri tuo subditis, omnes metropolitani episcopi proprio honore priventur.* Vix enim aliter intelligi potest qua ratione ex utriusque illius sedis subjectione secutura esset omnium metropolitaram dejectione, nisi de metropolitans tam dioceseon Ægyptiacæ et Orientalis, quam Ponticæ, Asianæ, Thracicæ, etc., eo modo quo explicitus intelligatur. Hæc omnia tentamenta metuenda erant, nisi fortiter inceptis obstitisset sanctus Leo; quod id saltem assecutus est, ut ulterius non tenderet effrenis illius episcopi ambitio.

6. *Si per observantiam tuam, etc.* Secuti sumus hic vulgatam edit. et plerasque antiquiores cum nonnullis mss. codicibus: quamquam Griman. et Victor., quibuscum aliquæ editiones, ut Suriana et Regia Conciliorum sic habent: *Si per observantiam tuam et defensionem paterni canonis, exemplum probitatis multum habeant sacerdotes.*

AD EPISTOLAM CVII.

APUD QUESNELLUM LXXX.

Juliano Coensi episcopo.

Brevem, sed plenam vigore apostolico epistolam, quæ jam olim ex ms. cardinalis Sirleti prodierat, sed mendosa, nunc ex cardinalis Grimani codice longe emendatorem exhibemus. Primam lineam, quam prior cod. ms. desiderabat, ita suppleverat editionis procurator: *Dilectio tua non ignorat; nos ita restitimus: Cum frequentibus experimentis probaverit dilectio tua.*

1496 AD EPISTOLAM CVIII.

APUD QUESNELLUM LXXXIII.

Theodoro Foro-Julienensi episcopo.

1. Ex epistola 1 Pelagii papæ II ad Eliam et cæteros Istriæ episcopos (quam librum vocat Gregorius Magnus lib. II, epist. 36, cujus stylo esse exaratam testatur Paulus Diaconus lib. III de Gest. Longob.) apparet innotuisse hanc epistolam episcopis illius provincie, atque ex ea testimonium S. Leonis protulisse, quo mortuum ab hominibus damnari nullatenus oportere contendebant: sed ex eodem Pelagio suspicari licet, nec ab ipso nec a Gregorio Magno visam umquam fuisse eandem epistolam. In his, inquit, testimonis, quæ ex epistolis Leonis prædecessoris nostri posuistis, præmisistis dicentes: « Doctrina vestre reverendæ sedis est per beatum Leonem successoresque ejus, unde pauca commemorare præsumpsimus: Mortuum ab hominibus damnari nullatenus oportere; et tamen nulla ejus testimonia subdidistis, quibus hanc sententiam firmaretis. Etenim quæ a vobis subjuncta sunt, retractationem fidei fieri prohibent, non autem damnari infideles mortuos contradicunt; sed neque hoc beatum Leonem prædecessorem nostrum quodam loco dixisse meminimus. Vigilius tamen papa, qui Pelagio aliquot annis prævit, hujus epistolæ meminuit, et partem refert in suo Constituto, pene circa finem: « Nam,

A inquit, *beatissimus papa Leo ad Theodorum episcopum Foro-Juliensem post alia ita dicit: Non necesse est nos eorum, qui sic aberunt, merita actusque discurrere [At., discutere]; cum Dominus Deus noster, cujus judicia nequeunt comprehendere, quod sacerdotale mysterium [At., ministerium] implere non poterat, suæ justitiæ reservavit.* » Atque ex his verbis totoque Vigili Constituto dixisse videntur Istriæ episcopi, quæ supra retulimus: cujus nomine sibi abstinendum esse censuerunt, eo quod synodo quintæ assentiens Vigilius ipse priori Constituto auctoritatem omnem ademisisset.

Observandum vero, propterea quod Theodorus inconsulto metropolitano ad transalpina 1495 consilia confugerat, eam ob causam Theodorum ab ipso Leone culpatum in exordio rescripti, de neglecto metropolitæ consilio. *Sollicitudinis quidem tuæ, inquit, hic ordo esse debuerat, ut cum metropolitano primitus de eo quod querendum videbatur esse conferres, etc.*

B Cur vero a metropolitano consulendo abstinuerit Theodorus, forsitan hæc est ratio: gravis tunc temporis controversia exorta fuerat Theodorum inter et Faustum Lirinensem abbatem universosque insulæ Istriæ monachos, inque tantum exarserat simultatem, ut gravissimum inde scandalum generatum fuerit per Ecclesias Gallicanas, quemadmodum testatum habetur in Actis concilii Arelatensis in, in causa Lirinensis insulæ tom. I Concil. Gall., et in postrema Conciliorum generalium edit. Porro, cum Gallicanos illarum regionum episcopos in contraria studia dispersisset hoc negotium, aliis qui ex Lirino assumpti fuerant, pro Fausto stantibus, aliis qui episcopalis auctoritatis jura sarta tecta volebant, pro Theodoro pugnantibus, vero admodum simile est secundæ Narbonensis metropolitani ex illorum numero fuisse qui Fausto Lirinensi favebant, ac proinde commercium inter ipsum et Theodorum intermissum tunc fuisse. Si cui non placet hæc conjectura, aliam accipiat. Episcopus Arelatensis jus sibi vindicabat, ut ad epistolam 40 annotavimus, in provinciam Narbonensem secundam. De ea gravis olim inter Leonem et Hilarium controversia mota fuerat; ab eadem repulsus fuerat Hilarius Leonis decreto. Sed hujusmodi decretum etiam imperatorio rescripto munitione, (a) receptum a Gallis non fuerat, suam videlicet consuetudinem antiquam retinentibus, et pro Arelatensis sedis privilegio studiosissimis. Sponte etiam juri suo, si quod habebant, cessisse videntur tam Aquensis secundæ Narbonensis, quam Ebreundenis Alpium maritimarum metropolitani, et ille præsertim diu postea in multis Arelatensis subjectis remansit antistiti. Si igitur metropolitani adire voluissent Theodorus consultationis gratia, jam vel Aquensem consulens, Gallicanos infensos habuissent antistites, ipsumque imprimis Arelatensem; si vero hunc consulisset ut metropolitani, Leonem offendisset, cujus decreto ab illius ordinatione exemptus fuerat. Adde quod Ravennius Honorati discipulus, Hilarii successor, et Fausti eadem de causa familiaris, 1496 non potuit erga Lirinensis insulæ monachos non esse propensus, et propterea Theodoro Foro-Julienensi suspectus.

Certe, quantum ex epistolæ Leonis inspectione capere queo, tanta ejus de primatum seu metropolitanum jure sollicitudo facile me adducit ut credam

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Gallos non recepisse decretum Leonis, seu epistolam 40 in causa Hilarii editam, falsum ostendimus in observationibus ad dissert. 3 Quesnelli, part. II, esp. 2, num. 5 et seqq. Quæ porro ille in antecedentibus et sequentibus congerit soluturus questionem, cur a metropolitano consulendo abstinuerit Theodorus, omnino arbitraria sunt. Certe quod ait eum non consuluisse metropolitam Arelatensem, ne Leonem offenderet, cujus decreto ab illius ordi-

natione exemptus fuerat, inanissimum est. Si enim Theodorus Leonis offensam non timuit, cum ad eum scripsit pro Arelatensis sedis jure, cui se adhaerentem prætulit in epist. 65 ad eundem pontificem (vide not. 16 [Col. 881, n. 5] in eadem) multo minus verendum ipsi fuerat, si consulisset metropolitani, a quo Leo exemptus, non Foro-Juliensem, sed quatuor alias Ecclesias, quas Viennensi sedi subjecit epist. 66.

præsentem tunc animo illum habuisse controversiam, quæ occasione Hilarii mota fuerat de sedis Arelatensis limitibus, et eamobrem culpatum fuisse Theodorum de neglecto metropolitano, quia episcopus Aquensis, qui ex Leonis decreto ea dignitate uti debuerat, a Theodoro non haberi videbatur pro metropolitano.

Tot porro tantique momenti constitutionibus hæc quantalacumque epistola exuberat, tot antiquæ disciplinæ observationes exhibet, ut multa essent hic annotanda, nisi omnia haberes apud doctissimum Joannem Morinum, toto illo de pœnitentiæ administratione immensæ eruditionis commentario, observata, discussa, et totius antiquitatis illustrata monumentis. Spicas tamen post messem colligere non pigebit, ut nonnulla ad eorum confirmationem addamus, et aliqua etiam quæ ille ad alia properans prætermisit, annotemus.

Illud imprimis observandum, quod prima epistolæ verba semel et iterum inculcans de metropolitanorum episcoporum, quos primates appellat, auctoritate, quosque in omnibus ecclesiasticis causis, cum opus est, adeundos esse decernit, ut nihil etiam sine primatibus oporteat ad sanctæ sedis notitiam aut tribunal deferri, ne consultationis quidem causa; de quo vide epist. 16 ad episcopos Siculos et quæ ad eam annotavimus tam ex Innocentio I quam ex can. 5 concilii Tarraconensis.

2. Per hæc verba : *Quid de pœnitentiæ statu ecclesiastica habeat regula non tacebo*, manifestum est nihil novi inducere Leonem voluisse in disciplinæ pœnitentiæ praxim et observantiam, sed omnia ex canonum regulis aut usu Ecclesiæ suæ repetiisse : hæc enim duo significari existimo per *ecclesiasticam*, quam commemorat, *regulam*; cum nonnulla sint in hac epistola quæ vix alibi quam in Ecclesia Romana tunc temporis in usu essent. Deinde patet etiam ea omnia quæ tota epistola disseruntur ad eos pertinere qui publice pœnitentiam agebant, ut ex sequentibus verbis probat Morinus citati operis lib. v, cap. 10, quorum 1497 pœnitentiam varias classes et status examinat ex eadem epistola lib. x, cap. 4 et sequentibus, ubi de pœnitentiæ actione et reconciliatione statim morituris impertienda, et de his qui ante reconciliationem e vita exeunt, abunde disseritur.

3. De his autem qui in Deum a fide discedendo peccarunt, quod excipit S. Leo in calce hujus epistolæ, satis explicatum non videtur. Cum enim definit eos qui in fine vitæ pœnitentiam poscunt, et ægritudine ipsa oppressi, ne notu quidem significare valent sub præsentia sacerdotis quod paulo ante posebant, simul et pœnitentiæ et reconciliationis beneficium consequi debere, testimoniis circumstantium fideium infirmi vocem et nutum supplementibus, hæc addit verba : *Servata tamen regula canonum paternorum circa eorum personas qui in Deum a fide discedendo peccarunt*. Quænam, inquam, hæc regula sit, quam erga istos observari exigit, dubitari merito potest. Ac primum quidem constare videtur de his agi qui in ultimo vitæ discrimine positi pœnitentiæ et reconciliationis beneficium douabantur, et postea convalescebant : quid videlicet circa eos observandum esset in pristinam valetudinem reversos. De his enim qui morbo oppressi vel voce vel nutibus pœnitentiam et reconciliationem postulabant, constat ex can. 13 Nicæno, quod generaliter omni cuilibet in exitu posito et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare debet. Ab hoc igitur pœnitentiæ et reconciliationis munere ne apostatæ quidem excipiuntur. Dicesne hoc spectare circa eos qui fidem abiecerant, statutum fuisse, ut vel iterum pœnitentiæ acciperent, vel pœnitentiæ morbo urgente impositam implere cogenter? Sed nec unquam, imposita morituris pœnitentiæ, post receptam valetudinem iterum eisdem est imposita, nec singulare est apostatis impositum pœnitentiæ publicæ stadium, cum convalescent, decurratque illud hoc om-

nibus commune semper fuit, ut qui in eo statu reconciliabantur, remissa laboriosa pœnitentiæ ob communionis reverentiam, ad reliquum implendum obligarentur. Certe ad hanc enodandam difficultatem vix aliqua patet via nisi hoc velimus dicere, sic omnibus peccatoribus in extremo vitæ periculo constitutis pœnitentiæ actionem et reconciliationis gratiam concedi voluisse, etiamsi amisso vocis officio et opprimente morbo nihil de suo desiderio significare valeant, modo significatum antea fuisse testentur alii; apostatas vero solos forsitan ab hac indulgentia ab eo exceptos, ita ut pœnitentiæ quidem acciperent, sed communionis gratia non fruerentur, prout antiqua et severiori canonum disciplina constitutum fuerat. Celebris enim est ultimus canon Arelatensis concilii I : *De his qui apostatant, et nunquam se ad Ecclesiam repræsentant, ne quidem pœnitentiam agere quærunt, et postea infirmitate correpti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, nisi revaluerint et egerint dignos fructus pœnitentiæ*. Huic porro duriori disciplinæ non nisi serius derogasse mihi videntur Gallicani episcopi : cum enim plures posteriorum synodorum canones existant, quibus de aliis peccatorum generibus, qui in extremo vitæ periculo veniam petunt, aliquid mitius statuitur, numquam de apostatis jamjam morituris, omni et vocis et mentis et sensus officio privatis, qui antea pœnitentiæ poposcerint, dubitatio ulla in medium allata esse dignoscitur : ut merito credendi sint Gallicani saltem antisites hanc eandem circa eos disciplinam semper observasse, utpote Gallicanorum canonum retinentissimi. Quod inde etiam admodum credibile redditur, quod frequentiores querelæ, quibus laceratis legimus Galliæ episcopos a Romanis pontificibus, vel interrogationes quibus hi Gallicanis ea de re consulti responderunt, testantur Gallicanarum Ecclesiarum disciplinam circa pœnitentiam Romana fuisse rigidiorum. Hinc Valentina synodus an. 374 legem pœnitendi severiorem indicit his qui post baptismum sacrificiis se dæmonum, vel incesta lavatione polluerint, pœnitentiam eorum usque ad diem mortis protendens can. 3. Hinc consultatio Exuperii Tolosani episcopi ad Innocentium I pontificem, qua quæsitum est ab illo : *Quid de his observari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul et reconciliationem communionis exposcunt*. Noverat procul dubio Exuperius Nicæno canone 13 statutum fuisse ut generaliter omni cuilibet in exitu posito et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare deberet; nec aliunde dubitandi occasionem cepit, quam ex diversa praxi Ecclesiæ Gallicanæ, quæ aliquibus communionem in eo statu positis negabat. Sed ita se gessisse Gallicanos episcopos non conjectura, sed certo argumento accipimus ex epistolæ Cælestini papæ ad Viennensis et Narbonensis provinciarum episcopos cap. 2. *Agnovimus, inquit, pœnitentiam morientibus denegari, nec illorum desiderii annui, qui obitu sui tempore hoc animæ suæ capiunt remedio subveniri, etc.* In Arausicano item concilio an. 441, can. 3, et in Arelatensi II can. 28, planum est reconciliationem manus impositionem iis qui accepta pœnitentiæ de corpore recedebant non esse concessam; quam tamen Innocentius, Cælestinus et Leo imperitari voluerunt. Quibus ita se habentibus non abs re est existimare aliquos Leonem voluisse a generali beneficio communionis excipere in mortis articulo positos, apostatas videlicet, qui in iisdem circumstantiis non erant de quibus Innocentius et Cælestinus papa sermonem habuerunt.

Confirmatur adhuc ex rationis, quam Innocentius papa attulit, inspectione, et ex antiquorum canonum disciplina : propterea enim consuetudo prior et durior tenuit, ut 1499 pœnitentiæ eam in fine petentibus, concederetur, negaretur communio : quia crebra illorum temporum persecuciones plurimos ad li-

dem negandam impellebant, et proinde providendum erat ne communionis concedendæ facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu. Sed postquam Deus pacem Ecclesiæ reddidit, jam terrore depulso communionem abeuntibus dari placuit. Data est igitur talibus communio, pace reddita Ecclesiæ, quia timendum amplius non erat, ne ad fidem ejurandam metu mortis adigerentur fideles. Quod si tam dure actum est cum hujusmodi hominibus, quanto magis æquum erat ut cum aliis strictior disciplina teneretur, qui non terrore adacti, sed vel propria tantummodo ducti libidine, aut mutabilitate voluntatis, aut quod maxime pensandum est in hac causa, ut Ecclesiæ disciplinam declinarent, fidem abjicerent. Multo magis enim timendum erat ne hi qui religionem tam parvi pendebant, aut tanta animi levitate laborabant, acceptam rursus gratiam communionis conculcarent. Nec quidquam illa observantia crudelitatis habet; alioquin non dispari accusatione vexanda vetus omnis disciplina pœnitentialis. Deinde paucorum hujusmodi apostatarum puniitio, plurimum aliorum eruditioni serviebat; ne videlicet facile ad Christum negandum spe veniæ induci se paterentur. Denique non omni subsidio et ope hujusmodi privabantur, sed tantum reconciliationis beneficio: nam, ut concilia Arausic. I et Arelat. II, can. 3, loquuntur, sine reconciliatoria manus impositione eis communicabatur, quod morientis sufficit consolationi, secundum definitiones Patrum, qui hujusmodi communionem congruenter vitaticum nominarunt. Quod si supervixerint, inquit Arausicanum, stent in ordine pœnitentium, et ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant.

Quibus hæc verborum Leonis explicatio non placebit, his uno verbo satisfieri posse putamus, si dixerimus aliquid ab apostatis ad Christum reversis et a morbo convalescentibus poscere Leonem nostrum, ut videlicet publice idolorum cultum ut aliam superstitionem quam fuisset sectati ejusmodi symbolum recitarent, aut alio modo atrocissimum crimen detestari se significarent. Denique potuit Leo noster respicere ad Siricii prædecessoris sui sententiam, epistolæ ad Himerium cap. 3, ubi apostatas Christianos ad Christum reversos, quamdiu vixerint, pœnitentiam agere jubet, et in ultimo tantum fine suo reconciliationis gratia donari. Eos igitur ita reconciliatos, si revaluerint, vult Leo iterum pœnitentiæ subjici, et quamdiu in vita superstites fuerint, eam agere: cum alii ita reconciliati certo temporis spatio pœnitentiam suam compleverint, vel indulgentiam cum eis Ecclesia ageret. Vide etiam canon. Nicæn. 11 et 12, et Ancyranos.

1500 4. Ultimum quod in hac epistola notandum nobis occurrit illud est, quod absolutionis seu reconciliationis tormam attinet, quam Leonis tempore deprecatoriam fuisse clarissime demonstrant tria hujus epistolæ loca. Cap. 2: *Sic divinæ bonitatis præsidis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri.* Cap. 3: *Si quis autem eorum pro quibus Domino supplicamus, etc.; et postea: Multum enim utile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur.* Quibus testimoniis concinit epistolæ 126 (nunc 168) locus insignis: *Sufficit, inquit, illa confessio, quæ primum Deo offertur; tum etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit.* Denique epist. 139 (nunc 171) cap. 1: *Reconciliandos Deo per Ecclesiæ preces instanter acquiras.* Res fusiori commutatione exeret, nisi jam pridem hoc esset præstitum a curiosissimis antiquitatis ecclesiasticæ scrutatoribus Hugone Menardo asceta Benedictino in notis ad Sacramentale Gregorianum,

^a Simili loquela Hincmarus, opusc. 12 Capitulum contra Hincmarum Laudunensem, cap. 24, ait: *Cum de ipis sententiis plena sit ista terra.*

et Joanne Morino Oratorii Gallicani presbytero Commentarii sui de Pœnitentia lib. VIII, cap. 8 et seqq. Staturam apud me huic loco inserere insigne praxis istius testimonium, quod a me decerptum est ex ms. sexcentorum fere annorum Breviario ad usum monasterii Montis-Cassini olim exarato, ordinem scilicet dandæ et accipiendæ pœnitentiæ, in quo nulla, præter deprecatoriam, absolventi forma comparet; ordinem extremæ-unctionis administrandæ, et ordinem accipiendæ eucharistiæ: quæ omnia lectori ecclesiastico acceptissima esse confido. Sed quoniam jam spissior evadit hujus voluminis moles, iis publicandis modo abstineo, curaturus tamen ne isto antiquitatis cimelio diu lectoris curiositas frustretur. Alterum interim, et quidem antiquius, hic represento, quod pœnitentiam pariter disciplinam illustrat; quodque, cum episcopi sit Gallicani, non male rescripto ad Theodori Forojul. episcopi consultationem auctetur.

JUDICIUM CHRODEBERTI

EPISCOPI TURONENSIS

De muliere adultera,

Nunc primum in lucem editum ex ms. codice bibliothecæ Thuanæ.

Opinione religionis dulciter nominandæ, et charitatis vinculo ambiendæ N. matrifamilias Chrodebertus H. peccator salutem in Domino perennem. Litteris tuis parvitatem meam postulasti ut sententiam **1501** canonum perquirerem de judicio mulieris, quæ postquam consecrata et professa castitatem Deo fuerat conservare, adulterium perpetraverit. Quamquam in sancta synodo Nicæna, Chalcedonensi, et Ephesina, vel Constantinopolitana super hæc re capitulum non invenimus, quas quatuor synodos tantum terra nostra venerabiliter recipit et concedit; attamen in Aurelianensi synodo de hac re invenimus prænitam ^b judicium quod tibi destinavimus: et ex ipsa auctoritate judicium conservandum prædictæ mulieri direximus. Sub qua sententia consilium dedimus ex divinarum Scripturarum fonte, flumina sententiarum viva, vel stipites immobilium columnarum: quarum undam bibens, et amplexu se tenens, non timeat iterum labi in ruinam, neque desperare pro præterito lapsu possit de venia, si prædicta teneat consilia.

Memoretur evangelicæ mulieris illius peccatricis Mariæ Magdalenz, quæ septem vitis repleta fuerat, de qua Dominus septem dæmonia ejecit, quæ Domini pedes lacrymis lavit, crinibus tersit, labiis fortiter impressis exardescenti amore osculata est, et unguento pretioso unxit: de qua Dominus dixit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (Luc. VII, 47). Et ipsa est, quæ semper Dominum prosecuta usque ad crucifixionem et sepulturam, et ipsa prima post resurrectionem, antequam nullus apostolorum, et antequam Mater Domini gloriosissima Maria semper virgo, et angelos, et Dominum meruit videre. Ipsa est soror Marthæ et Lazari, quem Dominus triduanum mortuum suscitavit. Et Redemptor noster pro peccatoribus et adulteris in hunc mundum se venisse dixit, non pro justis. Et ipsa Veritas dicit quod non sit opus sanis medicus,

^b Videtur esse can. 16 concil. Aurelianens. v, an. 549.

sed ægrotis. Paulus apostolus persecutor Christianorum et homicida, sancti Stephani interfecto, noster et omnium gentium factus est præceptor. Quid dicam de Matthæo telonario, postea evangelista? Quid de Zachæo, qui de arbore sycomoro jam illuminatus corde præ parva statura corporis sui Dominum videre cupiebat? Quid de publicano illo in Evangelio sancto, qui pectus suam percutiebat dicens: *Non sum dignus levare oculos meos ad cælos. Esto mihi, Domine, propitiuss peccatori; et descendit justificatus magis quam Pharisæus ille qui jactabat merita sua et stando orabat?* Quid adhuc ad augendam consolationem Dominus et Redemptor noster in Evangelio dicit? similitudinem gloriosam piissimi Pastoris perfecti, qui nonaginta et novem ovibus in montibus derelictis, errantem unam Pastor clementissimus cum multo labore lustrando squalida loca, perquisivit, et invenit, et in humeris suis imposuit, et ad gregem salvam reduxit: ut et in numero perfectum centenarium impleret, et perfecti gregis dominus esset, et nos miseros peccatores, errantes per fragilitatem corporis, justis et innocentibus aggregaret: et dixit plus se gaudere super uno peccatore pœnitentiam agente quam supra nonaginta novem justos non indigentes pœnitentia.

Sed futuri temporis cautela, largiente Christi gratia, adhibeatur, ut culpa non iteretur, atque multis fletibus, diebus et noctibus, publice et occulte, jejuniis, orationibus, gemitibus, suspiriis, laboribus, obedientia et taciturnitate, humilitate et charitate, præterita deleantur. Non sunt quærenda aut numeranda annorum tempora ad agendam pœnitentiam; sed fortitudo cujuslibet temporis vel momenti, compunctio, timoris sui de peccato, et amoris Dei ex toto cordis desiderio. Ad hæc verba confirmanda testis est excellentissimus propheta, qui spiritu Dei plenus dicit: *Peccator in quacumque die, in quacumque hora conversus fuerit, et ingemuerit, omnia peccata sua oblivioni traduntur.* Et latro ille qui juxta Dominum crucifixus fuerat, subita confessione confessus, et fide plenus credidit. Non annos aut menses aut dies egit in pœnitentia, quem velox mors arripuit, et juxta verbum Domini ante Petrum apostolum introiit. Et populus Ninivitæ civitatis, triduo jejuniis, fletu, cinere, cilicio, planctu et gemitu concinente, de voragine submersionis suæ et iram Dei meruit evadere. Et David rex et propheta spiritu Dei plenus pro homicidii et adulterii facinore, Nathan propheta arguente, de solio regni non erubuit coram omni multitudine **1503** faciem suam dare in pulvere, et pariter erupit in vocem amantissimam pœnitentiæ, dicens: *Peccavi Domino, peccavi* (II Reg. xii, 13). Et Dominus per prophetam dixit ei: *Remissum est peccatum tuum* (Ibid.).

Ecce quantum valet humilitas, quantum obtinet charitas. Quia etsi sunt dura peccata nostra, Apostolo dicente, velut stipula, fenum et ligna, si abundaverimus igne amoris Dei, possumus citius exurere opera peccati, et in eorum locum super fundamen-

tum fidei, quæ est spiritus spes, ædificemus aurum, argentum et lapides pretiosos, et possumus in ornamentum regis æterni Redemptoris nostri inter veros lapides computari, ut dicat Apostolus nobis: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. iv, 5). Et iterum: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia* (Rom. v, 20): sic tamen ut eundem apostolum Paulum in omnibus audiamus, et sua consilia, qui spiritum Dei habet, integre custodiamus. Dicit ipse in epistola ad Romanos: *Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem* (Rom. vi, 19). Verbi gratia, qui vigilias multas duxit occultas et noxias in luxuria, multiplicet corpus suum eodem modo excitari de somno, levare, et in angulo ecclesiæ vel monasterii occulte in orationibus fatigare atque affligere: ut dolores, quos memorat quantos et quales sustinuit pro amore carnali, secundum Pauli apostoli mandatum, eosdem sustineat pro amore spiritali: ut non minus fiat corpus vigiliis languidum, quam fuit in flagitiis, diversis adinventionibus, detortis membrorum nexibus inhoneste depressum et ob hoc male defessum.

Hæc est integra restitutio sanitatis et operatio summæ salutis, ut amore summo Dei et novo amor vetus pellatur peccati, et moriatur amor veteri peccator, ut renovetur homo noster, et destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Qui enim mortuus est huic mundo, et crucifixus cum Christo, justificatus est a peccato. Sic ergo moribus renovati, et a peccato justificati, salvi facti erimus ab ira per ipsum, ut jam non regnet peccatum in nostro mortali corpore; sed regnum adveniat Salvatoris per gratiam suam, **1504** quam idem Paulus apostolus invocabat cum gemitu dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. vii, 24); cui est honor et gloria et imperium, majestas et potestas in unitate Spiritus sancti per infinita sæcula sæculorum. Peccator indignus Chrodobertus servus servorum Dei episcopus subscripsi.

Gratias multas ago de linea inconsutili bene texta, longa et larga, et mihi multum amabiliter accepta, et corpori meo, tamquam sciendo, cum gratia est præparata.

AD JUDICIUM CHRODOBERTI TURONENSIS EPISCOPI

Observatio.

Præclarum hunc Pœnitentiæ libellum nacti sumus in ms. codice Thuaneæ bibliothecæ, num. 780 notatum, in quo descriptum pariter legitur privilegium Adeodati papæ monasterio S. Martini Turonensis ejusdem Chrodoberti ætate concessum. Jacobus Sirmondus, in notis ad hoc privilegium tomo I conciliorum Galliæ insertum, testatur idem a se collatum cum schedis Pithæanis in quibus, inquit, existit etiam Chrodoberti ejusdem episcopi Turonensis epistola de Judicio mulieris, quæ postquam consecrata et professu castitatem Deo fuerat conservare, adulterium perpetrarat. Hæc legit Sirmondus in eodem ms. codice, ex quo judicium istud descripsimus. Quam ob cau-

sam, qua mente hoc publico inviderit, mysterium A est, quod aliis scrutandum relinquo. Duobus forte scripti hujus locis ab illius edendi consilio deterritus est: uno, ubi Chrodobertus scribit: *Quas quatuor synodos TANTUM, Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam, et Chalcedonensem, terra nostra venerabiliter recipit et concedit*; altero, ubi asserit quod Maria Magdalena ipsa prima post resurrectionem antequam nullus apostolorum et antequam mater Domini gloriosissima Maria semper virgo, et angelos, et Dominum meruit videre.

Ex primo loco sequitur, synodum quintam, quæ tria capitula damnaverat, nondum a Gallicanis Ecclesiis receptam fuisse septimo sæculo jam mediam partem elapso: quod et persuadet affectata hæc Chrodoberti restrictio, per quam innuit aliquam generalem synodum rejectam a Gallicanis episcopis; nec aliam quam universalem quintam. Etsi obscura sit admodum rerum istarum memoria in Gallicanæ antiquitatis monumentis, hoc tamen ex nonnullis certum 1505 apparet, pro tribus capitulis decertasse Gallicanam Ecclesiam: quod eo libentius hic attingo, quod vir doctissimus H. de Noris, qui hanc controversiam amplissima nuper dissertatione historica versavit, de omnibus aliis Ecclesiis multa, de Gallicana nihil protulit, ex quo de ejus sententia in hoc celebri dissidio aliquid disceremus. Manifestum igitur illud facere primo loco videtur epistola Vigilii papæ ad Aurelium Arelatensem episcopum, a quo litteras acceperat, quibus constabat Vigilium in suspicionem venisse apud Gallicanas Ecclesias vel violatæ fidei vel læsæ reverentiæ synodo Chalcedonensi Leonisque decretis debite. *Necesse ergo nobis est, inquit Vigilius, charitatis vestræ sollicitudinem brevi interim, quantum pro temporis qualitate potuerimus, relevare colloquio; quatenus modis omnibus confidatis, nihil nos penitus admisisse, quod decessorum nostrorum constituit, vel sanctæ quæ una eademque est, fidei quatuor synodorum, id est Nicenæ, Constantinopolitanæ, Ephesinæ et atque Chalcedonensis invenitur, quod absit, esse contrarium; AUT QUOD AD PERSONARUM INJURIAM pertineat, quæ definitioni ejusdem sanctæ fidei subscriperunt; et postea: Simili pœna plectentes eos, qui fidem B. Cyrilli.... aliorumque Patrum, quos apostolicæ sedis præsulibus susceperunt atque secuti sunt, execranda superbia impiam vocaverunt. Vides ut nostrates episcopi molestie ferebant Vigilium admisisse (quod fama jactabat) aliquid, quod ad eorum injuriam pertineat, qui Chalcedonensi fidei subscriperant, et quos apostolicæ sedis præsulibus susceperant: quibus verbis tria capitula clare designat.*

Idem testantur verba Dati Mediolanensis episcopi in epistola legati Francorum directæ, quæ est apud Sirmondum, tom. I Concil. Gall. *Ecce ego et pars omnium sacerdotum, inter quos Ecclesia mea constituta est, id est GALLIÆ, Burgundiæ, Spaniæ, Liguriæ, Aemiliæ, atque Venetiæ, contestor quia quicumque in edicta ista (Justiniani contra tria capitula) consenserit, supra scriptarum provinciarum pontifices communicatores habere non poterit, etc.* Et infra notatur Anastasius Aureliani legatus, quod promiserat Constantinopoli se omnium episcoporum Gallicanorum ad damanda capitula animos inclinare, quod propensos in eadem Gallorum animos demonstrat. De eorundem mente et sententia aliquid habetur in fragmento damnationis Theodori episcopi Cæsariæ Cappad. a Vigilio PP. factæ, tom. V Concil. novæ edit. pag. 335.

In eadem sententia perseverasse Gallos etiam post synodum quintam, mihi persuadet alium de ista synodo silentium in Gallicanis illius ævi conciliis aliisve monumentis: ex quo habetur Gallos de quinto concilio recipiendo sollicitatos non esse, sed antiquæ suæ opinioni permissos: quomodo et cum aliis plerisque Ecclesiis actum est, quæ etsi nec tria capitula damnarent, nec quintam reciperent synodum, communionis 1506 tamen nexum non abrumpebant cum capitulorum damnatoribus ac synodi quintæ as-

sertoribus. Hac temperantia usum esse cum Gallis Pelagium PP. probat ejus epistola ad Childebertum regem, quam scripsit, ut nihil a se contra fidem esse admissum prosteretur, in suspicionem ea de re vocatus in Galliis ex damnatione trium capitulorum: ad quam et ad receptionem quintæ synodi tantum abest ut Gallos pertrahere satageret, quin potius de eadem sermonem habere caute refugit, cum scribit, quod a transitu divæ memoriæ Theodoræ Augustæ nullas de fide quæstiones Ecclesia Dei in partibus Orientis Deo miserante formidet, sed quædam capitula extra fidem fuerunt agitata, de quibus longum est ut epistolari possint complecti sermone. Tum sollicitè adversus parsos contra se rumores se purgat, ne verbum quidem de synodo quinta miscens, cuius tamen occasione de fide suspectus jactabatur in Galliis. Hæc anno 556, a synodi celebratione tertio: nec multo post ut regis præcepto obtemperaret, pro auferendo eodem suspicionis scandalo equorum confessionis suæ ad eundem Childebertum misit: ubi profitetur se tenere atque defendere definitiones de eadem catholica fide, quæ in quatuor sanctis conciliis statuta sunt. De quinta ut verba faceret aliorum mentio sollicitabat; pressit tamen silentio, ne regi parum grata foret epistola, servatam a S. Gregorio aliisque pontificibus hoc in negotio *ἐκρηματιαν* custodiens.

Nihil postmodum contigit in Galliis, quod episcopos Gallicanos in aliam sententiam impelleret: quamobrem facile persuademur non esse receptam synodum quintam sedente Turonis Chrodoberto, hæcque scribente: *Quatuor synodos tantum terra nostra venerabiliter recipit et concedit.* In quo pene exemplum secutus est cum Pelagii ad Childebertum scribentis, ut vidimus, tum S. Gregorii Magni, qui scribens ad Theodolindam Longobardorum reginam a recipienda quinta synodo alienam, ab hujus synodi mentione abstinuit, quatuor solummodo commemorans (Lib. III, epist. 17): *Unde nunc ita facimus, sicut vobis placuit, scribit ad Constantium Mediolanensem, ut quatuor synodos solummodo laudaremus... Nos autem sicut voluistis ita fecimus, ut ejusdem synodi quintæ nullam memoriam faceremus.* Trepidavit igitur timore Sirmondus ubi non erat timor, si propter hæc Chrodoberti verba istud ejus de muliere adultera iudicium tenebris damnandum putavit.

Alterum caput quod atinet, de prima Christi resurgentis apparitione, scio Jansenium utrumque in hæc verba, *Apparuit primo Mariæ Magdalene*, scribere hæc non ob stare quin Dominus antea apparuerit beatissimæ matri suæ: *Pietas non parum suadet ut credamus Dominum prius apparuisse dilectissimæ suæ matri. Maldonatus, in cap. xxviii Matthæi: Merito, inquit, a catholicis creditur, quamvis scriptum non sit, Christum primum omnium matri suæ apparuisse. 1507 Et infra: Primum quidem matri suæ apparuisse, non quod evangelistæ factum dicant, sed quod fieri decuerit, credendum est: nec eorum mihi placet diligentia, qui in hæc opinione in animis omnium fere catholicorum jam inhærente refutanda multum operæ consumunt. Quin B. matri ante omnes apparuerit nemo dubitat, inquit Toletus in Joannis cap. xx. Sunt tamen catholici plique doctores qui dubitent quæ recensere non est hujus otii. Sufficiet ad sententiam Chrodoberti a censura vindicandam, Guillelmi Estii insignis doctrinæ ac pietatis viri regulam sapientia plenam hic ex annotationibus ejus in Marcum transcribere. « Afseruntur (inquit) pro hac sententia rationes quædam congruentiæ. Sed circa hujusmodi rationes notandum est, ante omnia respiciendum ad id quod Scriptura vel Ecclesia docet; et, eo cognito, rationes convenientiæ adhibendas ad id probabilius reddendum: non autem e contrario aliquid statuendum ex hujusmodi rationibus contra id quod vel Scriptura, vel Ecclesia dicit aut tenet. Quale est ex quibusdam rationibus congruentiæ velle probare Christum a morte redivivum primo suæ matri apparuisse, cum Scriptura tam clare dicat eum primo apparuisse Mariæ*

Magdalenzæ, nec usquam alibi diversum insinuat. A Quod si secundum hujusmodi ratiunculas procedendum sit, oportebit ut Christus etiam matrem suam adhibuerit cœnz novissimæ, eamque primo loco honoris causa collocaverit; et ei primum corpus et sanguinem suum distribuerit: ut bene argumentatur Hesselius.

AD EPISTOLAM CXI.
APUD QUESNELLUM LXXXIV.

Marciano Augusto.

1. *Cum communionem apostolicæ sedis exspectet.* Ita Griman. cod., pro quibus vulg. habent: *Dum communionem apostolicæ sedis existeret alienus*, quod falsissimum sensum continet. Absit enim ut pontifex, qui Flavianum alloquens epist. 20 (nunc 23) matura vult sacerdotum esse judicia, sola suspicione motus communionem suam Anatolio denegarit, quod revera factum non fuisse indicat epistola 54 (nunc 70) ad Pulcheriam, ubi asserit Anatolio se non *dilectionem negare, sed manifestationem catholicæ veritatis exspectare*. Distulit igitur sola communionis indicia.

2. *Pacis epistolis.* Hujusmodi litteras pacificas seu communicatorias vocare antiqui, quia pacis, seu communionis ecclesiasticæ indices testesque erant. De his Augustinus epist. 62 et 65. Epiphanius, hæres. 70, et alii. Ad strictiorem tamen significatum coartari possunt hæ voces in præsentī 1508 epistola; ut videlicet significant eas spectatim litteras quibus ad recens ordinatum episcopum rescribatur seu a pontifice Romano, seu a quocumque alio; sicut sumuntur apud Theodorum Balzamonem pro iis quas ab episcopo nuper consecrato missitari solitum erat.

3. *Totius causæ et curæ ecclesiasticæ.* Ex his et aliis sequentis epistolæ verbis intelligere est quanta esset archidiaconi auctoritas, quæve munia: de quibus consule etiam epistolam Isidori Hispanensis ad Ludifredum seu Lantfredum, quæ refertur distinct. 25, cap. 1, *Perlectis*, in qua Romanorum correctorum corrigenda est emendatio, qui ex mss. legendum voluit: *Ab ipso publice in Ecclesia prædicatur*: reponendum enim, ut erat antea, *prædicantur*, scilicet *sejuniorum dies atque solemnitates*; nondum enim tunc temporis concessum erat diaconis vel archidiaconi, sed nec presbyteris, ut publice ad populum sermonem haberent in Italicis, Gallicanis, vel Hispanis regionibus: licet SS. Joannis Chrysostomi, Augustini, et aliorum exemplo doceamur, hanc consuetudinem in Orientalibus et Africanis jam tum usu receptam fuisse. Multa etiam alia loca videsis apud eundem Gratianum, et alios.

4. *Cœmeterio deputando.* Priscis Ecclesiæ temporibus solitum erat Christianis in cœmeteriis sacra mysteria peragere tum propter persecutionem, cum propter reverentiam martyrum, qui illic sepulti quiescebant: unde et Valeriani, et aliorum imperatorum edictis prohibiti sunt cœmeteria adire, in eoque charitatis ac pietatis officio deprehensi, morti sunt traditi. Reddita porro Ecclesiæ pace iisdem cœmeteriis deputati sunt presbyteri, qui illic sacra Deo facerent in honorem martyrum. Sed cum successu temporis refrigescente charitate cœmeteriis addici onerosum presbyteris videretur, quia et remotiora erant ab ur-

bibus, et minus frequentata quam communia fidelium templa, cœpit eorum cura inferioris ordinis presbyteris demandari: quod genus contumeliæ queritur Leo fuisse archidiacono irrogatum.

5. *Necessarie increpare*; id est, incessanter, continuo, sine mora vel intermissione, donec ad correctionem adducatur. *Necessum enim a cæso deductum est*, quia non sit in eo cessandum, inquit Donatus in Terentium. Eodem sensu accipitur ea vox apud Leonem nostrum epist. 20, 71, 78, 86, 90 et 139 (nunc 23, 92, 104, 113, 116 et 171), et in sermonibus sæpe sæpius.

6. *Ut a comitatu vestro non abesset.* His verbis similia habes in epistolis sequentibus: ex quibus deprehendere licet vicariorum, seu, ut nunc loqui consuevimus, (a) nuntiorum sedis apostolicæ in comitatu 1509 agentium originem: quos quidem non male viros eruditos secutus comparaveris cum patriarcharum Orientalium apocrisiariis; si tamen nonnulla inter utrosque observaveris discrimina. Unum est, apocrisiarios jam tum a patriarchis ad comitatum Orientalis imperatoris destinatos fuisse, cum Byzantium translata est sedes imperii: vicarios autem pontificis Romani post vel paulo ante Chalcedonensem synodum fuisse institutos in persona Juliani Coensis episcopi. Secundum, patriarcharum apocrisiarios non pro causa fidei, sed pro specialibus Ecclesiæ vel diocesis negotiis in comitatu moratos fuisse; nuntios vero Romanos pro rebus fidei curandis ibidem residere jussos. Tertium, illos plerumque ex diaconorum vel presbyterorum ordine assumptos fuisse ad hujusmodi munera: hos interdum etiam ex episcopali, pro dignitate scilicet apostolicæ sedis, ut in Juliano apparet. In hujus ergo vicarii institutione Orientalium patriarcharum morem æmulatus est sanctus Leo, in multis tamen ab eisdem se pro sua prærogativa discernens, et certis incrementis et accessionibus munus hoc complens atque adornans. Quod penitus inspicere otiosum, opinor, non erit, neque ab hoc loco alienum. Viderat sanctus Leo per novam Nestorii hæresim Orientales Ecclesias diris procellis jactatas concussasque, vix ac ne vix quidem per concilii Ephesini definitiones quiescisse: cumque hujus synodi tempore diaconi sub Coelestino papa munere fungeretur, et ecclesiasticorum negotiorum curam ut pontificis administer gereret, intellexit quantum fidei interesset, ut Constantinopolitanæ Ecclesiæ catholicis inprimis episcopus præesset: plerumque enim ad hanc dignitatem ii provehebantur, qui plurimum apud imperatorem gratia et favore pollebant: quo fiebat ut qui senel pravis opinionibus corrupti se siviissent, eadem inspirarent Augusto imperiique administris, et eorum potestate ad tutandam hæresim suam abuterentur. Non ignorabat etiam Constantinopolitanum antistitem canone secundi concilii fretum totis viribus amplificandæ potestati suæ incumbere, nec prius molitionibus suis finem positurum, quam sibi majores omnes primates subiecisset; quibus subjectis timendum erat ne de minuenda pariter Romanæ sedis auctoritate aliquando cogitaret. Constantinopolitanum 1510 imitabatur Jerosolymitanus; qui in Ephesina synodo ad obtinendum *Palæstinæ provinciæ principatum credidit se posse sufficere, et insolentes ausus per com-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Etsi hinc apostolicorum nuntiorum species et origo repeti queat, non tamen ad apocrysiariorum normam Juliani delegationem institutam, satis constitutum in observat. ad dissert. 1 Quesn., annot. 3, ad n. 453. Cum Julianus in Romana Ecclesia fuisset nutritus, Leoni etiam esset notissimus ac pernecessarius, huic maxime S. pontifex fudit, delegationemque eidem apostolicam ob solam fidei causam idcirco commisit, quia in episcopo Constantinopolitano cum fidei vigore non deprehendit, quem difficiles ejus temporis, circumstantiæ efflagitabant. Alia consilia Leonis etiam anterioris temporis, et secreta cum Quesnello conjicere, divinare est,

seu potius somnari: nullo enim documento probari queunt. Quod si is ante hoc tempus Constantinopoli aliquando fuisse invenitur, nihil mirum, cum Græcæ Ecclesiæ episcopus, et a Constantinopoli non multum distans, variis de causis, facile et identidem eo posset accedere, ut ne in comitatu quasi nuntius pontificis existitisse dicendus sit. Hac quidem tantummodo epistola ne a comitatu abesset Leo exigit: quod hoc tantum tempore nuntii officium eidem imposuerit. De cæteris, quæ hoc loco Quesnellus urget, vide admonitionem præmissam epistolæ Juliani ad Leonem Augustum, quam appendici Epistolarum supra (Col. 1241) insertam invenies,

*mentitia scripta firmare. Quod sanctæ memoriæ Cyril-
lus Alexandrinus episcopus merito perhorrescens, scri-
ptis suis mihi, inquit S. Leo, quid prædicti cupiditas
ausa sit, indicavit : et sollicita prece multum poposcit,
ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio.* His pon-
tiffex consideratis existimavit optimum fore, si in ur-
bem regiam aliquei vice sua mitteret, qui propius
Constantinopolitani episcopi mentem et consilia con-
templaretur, communi fidei et ecclesiasticæ paci in-
vigilaret, referretque ad Romanam sedem quidquid
ad propriam amplitudinem contra fidem, canones
Nicænos, et statuta ecclesiastica, vel a Constantino-
politano, vel ab alio tentaretur, quo citius nascenti
malo occurreret, agereturque apud imperatorem de com-
pescendis conatibus fidei christianæ et ecclesiasticæ
discipline contrarii. Sed palam hoc aggredi pericul-
osum erat; Orientales enim nunquam non moleste
tul-runt res sibi suas pro arbitrio agere ab Occiden-
talibus non permitti. nec spes erat ut Constantinopo-
litanus antiste splendore suæ sedis (qui et in imper-
ium ipsum reflectebatur) inflatus ac procerum ipsius-
que Augusti gratia nuntius, rem eam pateretur, quæ
ipsa etiam novitate perodiosa videbatur. Quid ageret
sanctus Leo, vir solertissimus? Elegit Julianum epi-
scopum Coensem, virum ecclesiasticarum rerum per-
itissimum, qui cum in Romanæ Ecclesiæ sinu enu-
tritius esset, totus ad Occidentales Romanosque mores
compositus erat, et apostolicæ sedis studiosissimus :
quo etiam, ut Græcicæ Ecclesiæ episcopo, nullus
erat futurus Græcis acceptior, Græcorumque ingeniis
tractandis aptior.

Sed cum Leoni præterea animus esset nihil adhuc,
nisi secreto, tentare, nemo erat cujus mora in urbe
regia et in omitatu minus suspecta futura esset, quam
unus ex iis episcopis quorum ordinationem Constanti-
nopolitanus ad se traxerat, quos etiam ibidem sæ-
pius adesse iubebat illos ad ecclesiasticarum quæ
occurrerant rerum tractationem : quorum denique
non paucis in comitatu frequenter adesse, ad suarum
Ecclesiarum negotia apud imperatorem procuranda,
1511 necessitas erat. Talis erat Julianus. Hunc
pluribus etiam annis ante synodum Chalcedonensem
Constantinopoli episse arbitrator ex secreto Leonis
mandato, ut pro rebus fidei et disciplina clam ibi in
excubisset. In regia siquidem urbe versabatur ann.
D. 448, cum Eutyches violatæ fidei accusatus est et
damnatus in concilio Constantinopolitano sub Flaviano
episcopo : de cuius damnatione scripsit ad sanctum
Leonem litteras fidei vigore plenas, huicque Leo re-
scripsit epist. 25 (nunc 35) fusius eum instruens de
incarnationis mysterio, vehementiusque exhortans
ut iis qui Evangelium Christi corrumpebant, constan-
ter resisteret. Inde igitur ratio suspicandi jam tum
habuisse Julianum in secretis mandatis, ut de fidei et
Ecclesiæ Orientalis statu sedulo moneret apostolicam
sedem, licet nihil de hoc in epistolis apparere vellet
propter rationem quam superius attigimus. Immo
videtur Julianus pro cura sibi commissa adeo sollici-
tus fuisse, ut non contentus per priorem hanc epi-
stolam monuisse Leonem de Eutychetis errore et
damnatione. alteram eodem fere tempore per alium
miserit, qua de eodem hæretico in perversitate sua
veterascente pontificem nostrum certiozem faceret :
qui et similiter iterum scripsit ad eundem Coensem
episcopum, monuitque de legatis suis, quos ad con-
cilium ab imperatore indictum mittebat, et de epistola
quam dederat ad Flavianum, nec non de tota ratione,
quam tenendam in hac causa existimabat, ut scilicet
partes miserationis non omitterentur : ut si Eutyches
respiceret satisfaceretque, a sententia, qua obstric-
tus erat, absolveretur ; si vero in insipientiæ suæ
luto jacere deligeret, cum eis haberet sortem, quorum
secutus fuerat errorem.

Quid quod statim atque de Ephesino latrocinio cer-
tior factus esset pontiffex, litteras ad Julianum dedit,
quibus monet nihil a se omitti eorum quæ ad repa-
randas Ecclesiæ res profutura existimabat : eumque

A secretioribus perlatoris alloquiis edocendum quidquid
pro presentium temporum conditione dispositum
fuerat. Quod innotuit litteras quoque a Juliano datas
fuisse ad sanctum Leonem, quibus de nefanda Ephe-
sinae pseudosynodi prævaricatione instrueretur ; et
tam illæ quam istæ arguunt nonnullam rerum Eccle-
siaz curam Juliano imposuit in fuisse a pontifice Ro-
mano, si non palam et publice, saltem secretius, ut
diximus, exercendam.

Eandem ob causam scribens ad Pulcheriam Augu-
stam idibus April. ann. 451, antequam Romæ quid-
quam de indicia synodo Chalcedonensi rescitum esset,
hæc habet : *Illud etiam a vestra pietate poscentes, quod
vos spontaneo facere non dubitamus arbitrio, ut tam
fratrem et coepiscopum meum Julianum, quam Constanti-
nopolitanos clericos, qui sanctæ memoriæ Flaviano
fidelibus obsequiis adhæsero, ea qua debetis gratia fa-
veatis.* Quod iisdem fere verbis repetit in epistola
1512 eodem tempore scripta ad Anatolium ; ut fa-
cile deprehendatur secretum Leonem inter et Julia-
num jam tunc fuisse initum commercium, quale solet
esse vicarii seu nuntii Romani cum ejusdem urbis
pontifice : siquidem non aliter fere quam in præsentibus
postea commendatus est Julianus imperatoribus, cum
cœpit ejus legatio omnibus innotescere.

Amplius adhuc sese explicuit ista legatio cum san-
ctus Leo, mittens in Orientem Lucentium et Basilium,
non omisit Julianum et ante eorum ex Urbe profe-
ctionem monere, et per eosdem litteris suis conve-
nire. Has modo e tenebris eruimus, quibus patet jam
tunc Julianum Ecclesiæ negotiis sollicitudinem suam
ex Leonis mandato impendisse. *Per fratres, inquit
(Epist. 66, nunc 86), nostros Lucentium episco-
pum, et Basilium presbyterum, quos Constantinopolim
indicaveramus nos esse missuros, debitum reddo collo-
quium, admonens ut studium diligentia tuæ eisdem
hominibus sociare digneris.* Et postea : *Quid igitur le-
gatis nostris injunctum atque commissum sit, ipsorum
insinuatione cognosces, eum mihi atque illis impetratus
affectum, ut quæcumque ipsis mandata sunt, dilectionis
studio et sollicitudine sociata, adjuvante Domino, per-
veniant ad eum, quem optamus, affectum.* Hæc scribe-
bat Leo cum legatos mitteret, qui res Ecclesiarum
Orientalium componerent. Sed cum litteras Augusti
accepisset de convocato apud Nicæam concilio œcu-
menico, hoc statim innotuit consilio, ut Julianum legatis,
quos ad illud dirigerat, pariter adjungeret : quod plu-
ribus quidem litteris ea de re scriptis testatum habet-
ur, sed iis præsertim, quas dedit ad ipsum Julianum,
quæque nunc primum a nobis luce donantur. *Necessa-
rie, inquit (Epist. 71, nunc 9), fraternitati tuæ,
quod omni Ecclesiæ prosit injungimus, ut cum fratri-
bus et coepiscopis nostris Paschasino, et Lucario, sed
et fratribus, et presbyteris nostris Bonifacio, et Ba-
silio, quos vice nostra ad prædictum conventum ire præ-
cipimus, curam tuam actionemque conjungas, in omni-
bus auctoritate nostræ præceptionis usus : quoniam
scimus omnium illic actarum rerum majorem te quam
nostros habere notitiam ; ut dum curam tuam illis con-
siliūque sociaveris, in nulla parte fallatur.* In eadem
pene verba de hac legatione scribebat Anatolius CP.
in epistola recens a nobis publici juris facta ; quæ
opini-ni nostræ plurimum suffragatur, cum Juliani
fidem sibi pluribus experimentis probatam esse sug-
gerit. *Ut particeps, inquit (Epist. 70, nunc 91), in
omnibus actionibus fratre et coepiscopo nostro Juliano,
cujus fidem sæpe probavimus, nostra vice utantur in
futuro concilio.* Quibus concinunt epist. 71 jam lau-
data prima hæc verba : *Quid de dilectionis tuæ animo
judicemus, sæpius agnovisti ; præcesserunt enim plurima
quæ nos facerent iata præsumere.*

Quod vero tandem post completum Chalcedonense
concilium vice pontificis Romani Constantinopoli seu
in comitatu resederit, **1513** quoniam et ab aliis no-
tatum, et expressè habetur assertum in epistolis 86
et 88 (nunc 113 et 117) ad Julianum, 84 et 89 (nunc
111 et 115) ad Marcianum, 85 et 80 (nunc 112 et 116)

ad Pulcheriam Augustam; his diutius immorari super-
vacaneum fit.

Ceterum legationem Juliani durasse usque ad an.
457 inde conjicimus, quod geminam habemus Leonis
ad ipsum e-istolam hoc eodem anno mensibus Julio
et Septembris scriptam; sed ex eadem pariter litteris
conjecti potest circa hæc tempora Julianum ad Eccle-
siam suam remeare meditantem, legationi nuntium
remisisse. Cum enim per multos jam annos ab Eccle-
sia Coensi sibi divinitus credita abfuisset, ex
morte Marciani occasionem forsitan sumpsit postu-
landi a Leone successorem, qui Marciani successor,
ut legatus, adesset. Et quidem de Juliano nulla fit
mentio apud sanctum Leonem post hunc præsentem
annum 457, a cujus etiam mense Septembris nulla ad
eundem data reperitur fuisse epistola. In illa porro
quam ad illum scripsit sanctus Leo kalendis Septem-
bris, queritur pontifex prætermissam ab illo fuisse
scribendam occasionem peropportunam; in altera Aetii
curam et sollicitudinem pro suis litteris ad metro-
polititanos mittendis interpellat, eumque jungit Julia-
no, quasi præsentisceret, monitus forte præcedentibus
litteris illum amplius Constantinopoli non esse
inveniendum.

Cum vero peculiarem etiam epistolam dederit eod-
dem die ad Aetium presbyterum, qua ipsius curæ ac
diligentiæ plura committit allucis momenti negotia,
persuasum prorsus habeo presbyterum illum succes-
sisse Juliano Coensi, et a Leone pariter delectum
fuisse cui suas vices pro custodia fidei et ecclesiastica
pace crederet in regia civitate, et cujus relationibus
de omnibus instrueretur. Sed vix istud in dubium vo-
care sinunt litteræ a Leone PP. ad Leonem August.
datæ kalend. Decemb. hujus anni, id est, tribus post
istas mensibus; quibus litteris sic imperatori com-
mendat Aetium presbyterum, ut eum facile ad nego-
tiorum tractationem legati auctoritate et nomine Julia-
no primo conjunctum fuisse existimes, tum vero
subrogatum. Ita enim ad finem scribit (*Epist. 125.*
nunc 156, cap. 6): *Cultores autem pietatis tuæ Julianum*
episcopum et Aetium presbyterum mea petitione
commendo, ut suggestiones eorum pro catholicæ defen-
sione fidei placide digneris audire: quia vere sunt ejus-
modi, ut fidei vestræ possint per omnia utiles inventiri.
Aetium enim presbyterum ex Griman. ms. reposuimus
in hoc textu pro Eutychio, quem habent edita omnia
exemplaria mendose, ut præterea rerum series docet.

Aptissimus erat hujusmodi muneris Aetius, cujus
industria rerumque gerendarum peritia in officio archi-
diaconi et primicerii notariorum urbis Constantinopoli-
tanæ, in quo diu versatus fuerat, maxime eni-
tuerat; nec non in concilio Chalcedonensi, cujus
1514 Acta creberrimam Aetii mentionem faciunt.
Insuper, cum ab Anatolio per speciem provectionis
dejectus esset ab archidiaconi gradu, et ob hoc sæpe
Leonis litteris apud Augustum commendatus, timen-
dum non erat pontifici ne ille in Constantinopolita-
num episcopum plus æquo propensus foret, aut quid-
quam eorum dissimularet quæ contra vel fidei veri-
tatem vel canonum reverentiam, Anatolio seu auctore
seu connivente, attentarentur. Hoc denique erat com-
modi, quod nihil eum latere poterat rerum Orienta-
lium, diu videlicet archidiaconi perfunctum munere,
cui omnia Ecclesiæ negotia concedi solita erant.

Ut autem presbyterum, non episcopum, vice sua
ornaret sanctus Leo, præter rationes prædictas, hæc

forsitan esse possunt quod vix beatis illis temporibus
aliquem invenisset antistitem qui diu ab Ecclesia sua
exulare acerbè non tulisset. Altera hæc esse potuit
ratio, quod Constantinopolitanis antistites non diu
æquo animo tulissent episcopum in urbe sua pontificis
Romani nomine morantem. Licet enim sanctus
Leo illorum invidentiæ aut æmulationi aliquatenus
occurrisset, cum vicem suam Juliano committens,
eumque epist. 86 (nunc 143) instruens, *sequestravit*
earum actionem causarum, quæ in quibusque Ecclesiis
presulum suorum debent cognitione firmari; tamen
episcopus jurium suorum amplitudinisque suæ stu-
dio-issimus, non poterat non timere ne senim cre-
sccret hujusmodi vicariorum potestas, et ultra ter-
minos præfixos excurrrens aliquam suæ juris-
dictionis partem tandem aliquando invaderet. Evanescebat ali-
quo modo hæc timendi ratio, securitasque omnis hæc
via Constantinopolitano conciliabatur. Hanc sapien-
tissimam Leonis nostri *οικονομια* æmulati sunt ipsius
successores per multum temporis. Pelagius enim Ro-
manæ Ecclesiæ diaconus, postea pontifex, nomine
Agapeti papæ, et Gregorius Magnus, dum adhuc es-
set diaconus, nomine Pelagii II, aliique subinde plures
Constantinopolii apocrisiorum seu nuntiorum
apostolicæ sedis munere functi sunt, episcopis suo
gregi invigilare, eumque verbo et exemplo pascere
permissis.

AD EPISTOLAM CXIII.

APUD QUESNELLUM LXXVI.

Juliano Coensi episcopo.

1. *Per speciem provectionis.* Simile exemplum simu-
latæ hujusmodi provectionis habes apud Gregorium
Magnum de Honorato archidiacono Salonitano lib. I
Reg., epist. 10 et 19, et lib. II, epist. 16. Ea quippe
erat archidiaconorum potestas, ut presbyterali etiam
præferretur ordini. Illius enim jurisdictioni suberant
et presbyteri et archipresbyteri, cum horum ultimo-
rum dignitas Ecclesiæ crepuit immotescere. Cujus dis-
ciplinæ ratio ea esse mihi videtur, **1515** quod archi-
diaconus vices episcopi gerebat, totiusque Eccle-
siæ erat œconomus, saltem in Ecclesia Occidentali;
Orientalis enim œconomus ab archidiaconi distinctos
habebat. Egredere tamen ferebant presbyteri hujusmodi
subjectionem ordini suo aliquo modo contumeli-
sam: quo factum est ut posterioribus sæculis presbyterali
honore decorati sint archidiaconi, cum antea, ut ex
Leone et Gregorio colligimus, tunc degradari cense-
retur archidiaconus cum ad presbyteratum promo-
vebatur.

2. *Breviarium fidei.* Edidit Jacobus Sirmondus Bre-
viarium fidei adversus Arianos conscriptum, quod
suspectus est hoc ipsum esse quod missum a Juliano
Coensi, queritur hic S. Leo sibi non esse redditum.
Refragatur Chiffletius Sirmondi socius, qui in præ-
fatione ad Ferrandum diaconum testatur se illud
Breviarium fidei Alcuino diacono ascriptum reperisse
in cod. ms. Carthusiæ Portarum. Et certe licet ejus-
modi libellus catholicum dogma strenue propugnet,
non tanti tamen esse videtur, ut ad eruditissimum
pontificem Leonem ab Oriente Romam usque trans-
mitti debuerit, præsertim cum Arianos, quorum causa
tunc temporis non vertebatur, magis impugnet quam
Eutychianos, quicum res erat catholicis episcopis.
Mihî vero fere persuasum est (a) Breviarium illud fi-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum definitionem fidei jam antea Leo appro-
basset, ut indicatur epist. 114, c. 1, eam forte allatam
per legatos, qui jam redierant, et ab aliquo Latine
redditam accepisse indubium videtur, ac propterea
hanc intelligere non potuit Breviarii nomine, quod a
se nondum acceptum tradidit. Quid quod Breviarii vox
intero documento non congruit? Esto igitur *Tractatus*
fidei dicta sit definitio Chalcedonensis, non tamen
Breviarium fidei appellata dicenda est. Probabilius

autem credimus hoc nomine significari Latinum com-
pendium duarum actionum Chalcedonensis tertix
et sextæ, quod conservatum nobis fuit in vetustissimo
codice olim Veronensi, nunc autem Vaticano 1322,
et a Baluzio editum est, ac insertum tom. IV Concil.
Ven. edit. col. 2065. Cum vero ex harum duarum
actionum Breviario pateat quidquid gestum fuit circa
fidem, *Breviarium fidei* recte potuit appellari. De Bre-
viario autem adversus Arianos, quod edidimus in

del à Juliano missum, aliud nihil esse quam definitionem ipsam Chalcedonensis concilii, seu tractatum fidei, ut alibi pluries vocatur. Dnas partes habet illa definitio actione 5: unam, quæ sic incipit: *Dominus noster et Salvator Jesus Christus*, etc., quæ in Chalcedonensis concilii Græco-Latina Romana, Binii et Labbei editionibus præmittitur Symbolo Nicæno et Constantinopolitano: alteram, quæ utrumque illud Symbolum sequitur in iisdem editionibus, et prima hæc habet verba: *Sufficeret quidem*, etc. Idem fere in codice nostro Romano et apud Isidorum Mercatorem. Bipartitum porro illud decretum, quod apud Crabbeum, Surium, et Nicolinum sub quadruplici interpretatione editum est, unicam et plenam definitionem conflare creditur a Severino Binio in suis ad hanc synodum annotationibus, ita ut altera pars alteri cohærere, et neutra ab altera disjungi debeat. Apud Crabbeum vero, Surium, et Nicolinum in geminam definitionem dispertitur; seu potius in definitionem fidei, 1516 quæ prior est; et tractatum fidei, qui definitioni subjungitur. Ita illi ad act. 5 et 6, in qua ultima hanc posteriorem partem, *Sufficeret quidem*, etc., appellant *tractatum fidei*. Quod quidem confirmare videtur Liberati Breviarium, qui singulas actiones Chalcedonensis concilii recensens, hæc de quinta scribit: *Quinta sessione hoc actum est, tractantibus cum episcopis et iudicibus, ut fides confirmaretur, et ex tractatu Anatolii Constantinopolitani episcopi et omnium episcoporum metropolitianorum, dictatum est fidei Symbolum cum definitione, et confirmatum est*. Surio et Liberato succinunt Toletani III concilii Patres, qui catholicam fidem Gothis ex Ariana perfidia conversis subscribendum proponentes, post fidem Nicænam et Constantinopolitanam Symbolum hunc tractatum subjiciunt, qui in confessione subscriptione

A regis et reginæ munita appellatur *tractatus Chalcedonensis concilii*; in confessione item episcoporum, *tractatus fidei Chalcedonensis concilii*; vel, ut habet alia editio Garsizæ Loaysæ, *Sancta fides, quam exposuerunt tractatus Chalcedonensis concilii*. Qui tractatus in hoc concilio prima illa definitionis parte omissa, quæ incipit, *Dominus noster et Salvator Jesus Christus*, etc., solam posteriorem, *sufficeret quidem*, etc., continet.

Ex dictis non sine causa suspicor eundem hunc fidei tractatum esse quem Leo et Julianus Breviarium fidei appellarunt. Patet enim ex epist. 77 (nunc 103) ad Gallos kalendis Februariis anni superioris 452 data, nondum Leonem de Gestis Chalcedonensis concilii instructum tunc fuisse; nec aliud de illo didicisse quam per confirmationem et approbationem suæ ad Flavianam epistolæ Eutychnam perfidiam fuisse damnatam cum Dioscōro ejus adjutore. Hoc ante reditum legatorum a synodo, post illorum autem reditum iterum scripsit ad eosdem Galliæ episcopos, confirmataque Eutyehis et Dioscōri damnatione transmisit exemplar sententiæ adversus utrumque late in concilio: sed de definitione et tractatu fidei ne verbulum quidem; unde merito crediderim nec per illud quoque temporis Leonem habuisse perspecta synodi illius Acta et instrumenta: quæ causa fuit cur hæc à Juliano Coensi postularet, hortareturque ut illa omnia nitide translata et per ordinem digesta sibi quantumcunq; transmitti curaret; 1517 iisque comprehendit arbitror tum chartas quas Actus indicaverat esse directas, tum Breviarium quod Julianus a se missum fuisse significaverat, quæ a se non recepta querebatur S. Leo.

3. *Gestorum synodaliūm*. Hinc definire licet, 1518 ni fallor (a) Acta Chalcedonensis concilii eo quo nunc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

appendice hujus tomi II, vide admonitionem eidem præmissam col. 283 (*Vide nostrum tomm II*).

(a) Ut de hac tertia Quesnelli nota iudicium feratur, statuendum est quid ex concilio Chalcedonensi ante Rusticum Latine redditum fuerit, et quid ipse Rusticus præstiterit. Aliquot tantum particula gestorum Chalcedonensium ante integram eorumdem versionem Latine reddita sunt. Num Latinum exemplar sententiæ quod Leo ad Gallos direxit cum epist. 103 originale sit, an interpretatio ex Græco, certum non est, ut ibidem monuimus annot. 6. Prima autem certa interpretatio est illa totius fere actionis 6 exhibita in codice Vaticano 1322, de qua plura diximus in observat. ad dissert. 9 Quesnelli in causa Domni. In hac inserta est definitio concilii Chalcedonensis; quæ iterum ex alia versione in eodem manuscripto subjicitur, ut in memoratis observationibus animadvertimus. Hujus autem definitionis quinque interpretationes à Baluzio recensæ inveniuntur tom. IV Conciliorum Ven. editionis, una ex Hispanica et Isidoriana collectionibus sumpta col. 2055, d, aliæ quatuor ex aliis collectionibus antiquis, col. 2057, b, quarum una eadem est ac secunda laudata codicis Vaticani. Omnes vero sunt anteriores illis duabus quas antiquus omnium actionum Chalcedonensium Interpres lucubravit, et alteram inseruit actioni quintæ, alteram sextæ. Hinc autem a sex interpretibus hanc definitionem ex Græco, ante omnium Actorum versionem, Latine redditam credimus. Duæ quoque versiones canonum integra omnium Actorum interpretatione vetustiores supersunt, quarum altera in Quesnellianam, aliasque antiquissimas diversæ originis collectiones, Vaticanam Reginæ, Barberinam, Lucensem, et Colbertinam, atque Justellianam, altera in Hispanicam, et exinde in Isidorianam trãducta fuit. Tres præterea actiones ad Maximum Antiochenum pertinentes vivente Leone Latine redditas in citatis observationibus ad diss. 9 Quesnelli exhibuimus. Tandem præter nonnullas Marciani litteras autem et post synodum promulgatas, quæ cum in diversæ originis collectionibus Latinis

similes inveniantur, editæ videntur Latino, et ex Latino originali derivatæ, quæque statim Romanis et Occidentalibus patuerunt, duarum præcipuarum actionum tertiæ ac sextæ compendium Latinum ante integram Actorum interpretationem lucubratum fuit, de quo satis diximus in observ. ad notam præcedentem.

C Pleniorem porro eorumdem versionem, quam Leo à Juliano epist. 113 integram et absolutam postulavit, certum est factam fuisse ante Rusticum, ita tamen ut primo interpreti II Græci codices usui fuerint, in quibus deerant actiones duæ de Photio Tyri, ac de Caroso et Dorotheo, duæ ad Maximum et Domnum Antiochenos spectantes; nec non illa, in qua lecta fuit Leonis epistola 95 ad synodum: de quibus videquæ diximus annot. 18 in dissert. 4 Quesn. ad an. 451. Hujus versionis antiquæ duo tantum, quod sciamus, codices supersunt, Parisiensis, quo Baluzius usus est, et codex Suecorum reginæ, cujus notitiam ille à cardinali Casanata habuit. Hanc vero interpretationem anteriorem Rustico, Juliano Coensi tribui non posse, illud in primis suadet, quod si ab eo statim post synodum Latine reddita fuissent gesta Chalcedonensia, cum ille integros concilii codices habuerit, tot defectus aliquot actionum in ejus versione non invenirentur, quot indicavimus. Illud porro hanc versionem Juliani non esse evidenter demonstrat, quod hæc canones Chalcedonenses præfert ex versione Dionysii Exigui, qui sane hos canones non sumpsit ex interpretatione vetustiore, sed e Græco transtulit. Hinc etiam eadem versio titulos canonum recepit, quos suo more Dionysius composuit. Similiter act. 11 ex eadem Dionysii interpretatione in codice Parisiensi refertur Antiochenus canon 16. Quare hæc Actorum Chalcedonensium interpretatio vel ab ipso Dionysio Exiguo lucubrata, vel sub Dionysii ævum post editam ejusdem canonum collectionem condita fuit. Ita hanc versionem circa pontificatum Hormisdæ sæculo VI ineunte factam putamus. Primi certe, qui hac interpretatione usi sunt, sub Vigilio existere, uti præclare ostendit Baluzius in

habentur modo, collecta, translata et ordinata fuisse a Juliano episcopo Coensi rogatu sancti Leonis; nec audiendos eos esse, qui Rusticum diaconum illorum collectorem prædicant: vel ex sola enim **1519** annotatione, quæ primæ actioni subjicitur, patet ista ab eodem fuisse tantummodo cum exemplaribus aliis collata, et ex iisdem annotata et distincta; quod insuper manifestum redditur ex ms. cod. Thuan. qui partem actionis primæ Chalcedonensis habet cum hoc titulo: *Explicuerunt quæ ante gesta præmissa sunt,*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

præfatione ad antiquam versionem concilii Chalcedonensis, ubi hanc sententiam pluribus confirmat.

Quæ porro idem Baluzius edidit et annotavit ex tribus codicibus Rustici, palam faciunt, hunc non primam tantum actionem interpretationis antiquæ, sed totam hanc versionem cum mss. et Græcis et Latinis Constantinopoli contulisse et emendasse, ac nonnullas identidem annotationes addidisse. Neque vero Rusticus purus fuit emendator et illustrator versionis antiquæ. Novam enim interpretationem fecit actionis 7 de Maximo et Juvenali, ac duarum relationum synodi ad S. Leonem, et ad Pulcheriam Augustam. Adiecit porro versionem actionis de Domino, quæ in antiqua versione desiderabatur, eamque sumpsit ex illa vetustiore quam Leone vivente factam ostendimus in observ. ad diss. 9 Quesn. Inseruit quoque allocutionem originalem Latinam Marciani ad synodum (quam nobis jam conservaverant antiquæ collectiones Latinæ, ex gr., Quesnelliana, et cod. Vat. 1322), et aliquot imperiales leges Latine promulgatas. Baluzius, tom. IV Concil. col. 2025, proposita Rustici annotatione: *Relationes sanctæ synodi ex codice Acumitensi Græco in Latinum transtulit ego ipse*, hæc subjicit: *Hanc annotationem inveni in antiquis exemplaribus et in editione Crabbi. Quæ ergo Rusticus transtulit, hæc sunt*; ac præter relationes commemorat quatuor Marciani leges, ut unam Theodosii, quæ in codicibus puris Rustici actioni tertie subjiciuntur. At solas relationes Rusticus abs se Latine redditas tradit. Leges autem cum Latine editæ essent, non vertit in Latinum, sed uti editas invenit, inseruit. Duæ quidem ex iisdem legibus totidem verbis leguntur in collectione Quesnelliana, cap. 26 et 27, quæ tamen Rustico anterior est: quædam etiam exhibentur in collectione Hispanica, quæ a Rustici codicibus non proficiscitur. Id ex eo ortum est, quod leges Latino sermone publicarentur: unde tum ab his collectoribus, tum a Rustico iisdem verbis inventæ et insertæ fuere. Hinc nihil mirum, si Facundus lib. xii, c. 2, ex edicto Marciani pro confirmatione synodi Chalcedonensis eadem verba recitavit, quæ apud Rusticum inveniuntur; neque enim Rustico tribulimus quod eas leges Latinitate donaverit, sed quod Latine scriptas et editas antiquæ interpretationi addiderit.

Ordinem actionum Rusticus alicubi mutavit. Nam quæ in antiqua versione est actio 3, ex Græcis mss. secundam fecit; quæ autem erat secunda, in tertium locum transtulit. Canones vero qui erant subjecti sextæ actioni, inde exclusit, et decimam quintam actionem ex iisdem constituit.

Hanc Rustici lucubrationem inter diem x kal. Martias an. 549 et diem iii kal. Aprilis an. 550 recte Baluzius constituit in laudata præfatione num. 21, cuius editio, ut probe perspicitur quo ordine Rusticus hanc suam Chalcedonensis concilii editionem digesserit, omnino observanda est. Vide tom. IV Conc. Ven. edit. col. 1980 et seqq.

Hæc vero occasione, qua de Rustici editione locuti sumus, notitiam a nemine explicatam hic proferimus de quibusdam codicibus, qui licet Rustici editionem continent, a puris tamen ejusdem exemplaribus discrepant. Baluzius solos codices puros Rustici invenit Divionensem, Corbeiensem, ac Thuanicum Colbertinum, qui tamen postremus mutilus in prima actione

nunc incipiunt gesta prima concilii Chalcedonensis. Rusticus ex Latinis et Græcis exemplaribus maxime Acemiti. monasterii emendavit. Concilii Chalcedonensis **1520** actio prima in nomine Domini nostri Jesu Christi cepit emendari kal. Mart. x, indict. 12. Eadem se legisse testatur Chiffletius in codice Actorum Chalcedonensium, Rustico diacono, ut ait, collectore, seu potius, ut legendum puto, correctore, in quo codice bibliothecæ Joannis Bobierii Divionensis viri senatorii Rusticus pariter meminit Acemitemsium codi-

desinit. Nos unum Ghigianum 483 plane similem invenimus. P. Crabbus alio ejusdem generis codice usus est, cum integra Acta secundum Rustici editionem vulgavit. Alios vero codices frequentiores nacti sumus, qui eandem Rustici editionem ita exhibent, ut annotationes ejus omnes aut fere omnes omittant, et ordinem etiam nonnumquam deserant. Hujusmodi sunt omnes codices Vaticani 1321, 1323, 4166, 5405, et noster antiquissimus capituli Veronensis 57. In Vat. 1322, qui incipit ab actione secunda, relatio synodi ad Leonem ex antiqua versione sumpta est, licet reliqua Rusticum exhibeant. Cum porro hi soli codices, qui carent annotationibus Rustici, Romanis conciliorum editoribus noti fuerint, culpandi non sunt, si annotationes a Crabbo editas expunxerunt. Cum enim in suis codicibus deessent, qua illæ auctoritate a Crabbo appositæ fuissent, ignorarunt.

In fine codicum Veronensis 57 et Vat. 1321, 1323 et 5405, qui imperfectam Rustici editionem exhibent, addita legitur epistola fidei catholicæ in defensione trium capitulorum. Incipit: *Monet quosdam*. Hæc Facundi nomine ex apographo edidit P. Dacheries in Spicilegio; et hæc de causa in editione Operum P. Sirmondi inter Facundi libros recusa fuit. At præterquam quod auctoris nomen in laudatis manuscriptis non legitur, et in præstantissimo Facundi ætati fere cœvo ms. Veron. 61, qui ejus opera complectitur, hæc epistola non recensetur, in alio æque antiquo cod. Veron. 57 hæc nota eidem epistolæ in margine superiori secunda manu præfigitur: *Tota epistola, si vere inspiciatur, est omnino suspecta, et pestifera hæresis Nestorii et Theodori Mopsuesteni claret fetore respersa. Cujus auctor hic non ponitur, sed hodie totaliter ignoratur*. In ms. Vat. 1321, hæc epistola gestis Chalcedonensibus, ut in aliis codicibus, subiecta, a Facundi operibus separatur. Post hanc enim epistolam sine auctoris nomine descriptam alia leguntur opuscula, quæ ad tria capitula nequaquam pertinent. Tum vero Facundi nomine proferuntur libri duodecim pro tribus capitulis, et epistola ejusdem adversus Mutianum Scholasticum. Nonne hæc separatio prioris epistolæ absque auctoris nomine a certis Facundi operibus ejus nomine prænotatis, diversi ignoti auctoris indicium est? Cum Dacheries non memoret codicem, unde apographum sumpsit, nec in eo Facundi nomen epistolæ prælixum expresse tradat; dubium non leve nobis exoritur, num hæc epistola exscripta fuerit ex codice aliquo laudatis Chalcedonensibus simili, in quibus tantum hanc epistolam nullo auctoris nomine inscriptam reperire nobis contigit: idcirco autem Facundo tributa fuerit, quod et in defendendis tribus capitulis, æque ac cætera Facundi Opera, versetur, et fortassis etiam una cum hujus Operibus inventa fuerit, ut in eo codice Vaticano, quem ultimo loco memoravimus. Facundi Opera ante concilium v sub Vigilio scripta fuere: hæc autem epistola post concilium Pelagio pontifice. Num Facundus in apertum schisma, quod in epistola proditor, eruperit, nisi ejus auctor certius probetur, affirmare non audemus. Qui ex Afris concilium non recepere, exilio mulctati sunt. De exsulis queritur epistolæ auctor, nec se exsulem indicat. Hinc suspicio est fuisse aliquem ex Italis, qui ob tria capitula schisma conflavit. Num stylus a Facundo discordet, alii conferant.

cum, quibus in emendandis concilii Actis usus fuerat. Nec de isdem codicibus tacet Nicolini editio Venetiana 1521 Conciliorum ann. 1585, licet corrupte appellet Acuminenses, ex quibus nonnulla minutiorebus characteribus inserta voluit textui vulgato. Ex horum porro omnium inspectione et collatione nonnulla colligere mihi videor notatu non indigna. Primum est collectionem Actorum Chalcedonensium Latinam, quæ nunc omnium manibus versatur, antiquiorem esse Rustico diacono, qui circa annum D. 550 Constantinopoli residebat cum Vigilio papa, illicque prædictæ collectioni emendandæ allaborabat: id patet tum ex Nicoliniana editione jam laudata, tum maxime ex codice Thuaneo, qui non modo solius emendationis meminit, sed etiam priscorum Actorum serie intacta, Rustici emendationes ad oram paginarum relegatas exhibet, hæc admonitione præeunte: *Annotatio circumducta † singulas interlocutiones a foris ita posui, ut Acuminensium codex Græcus Latine continet.*

2. Suspiciari licet solam actionem primam a Rustico fuisse emendatam, id enim ex titulo, quem supra ex cod. Thuaneo descripsi, elici mihi videtur. Præterea ad unius actionis primæ finem mentio fit collationis et emendationis Rustici in omnibus quos vidi excusis codicibus, aut etiam mss. Denique sola prima actio nonnulla inserta habet ex codice Acuminensi seu potius Acemiteni in Nicoliana et Suriana editionibus. Nolim tamen hæc a me pro certis accipi: sicut nec ausim negare quin codex Acemitenis, quem lustrare cœperat Rusticus, ad Occidentales postmodum deportatus a pluribus describi potuerit. Porro si verum est quod dicimus, partem tantum Actorum a Rustico emendatam fuisse, id forte contigit ob eam rationem, quod cum a Vigilio ad damnationem trium capitulorum delapso defecisset una cum collega suo Sebastiano, urbem regiam deserere coactus fuit, et Acemitarum monasterium, ubi, occasione controversiæ quæ agitabatur, res Chalcedonenses diligentius indagare cœperat.

Tertium est quod eruiimus ex dictis, scilicet Acta Chalcedonensis concilii vix in remotioribus Occidentis partibus nota fuisse ante quintam synodum, præsertimque in Gallis nostris, quæ per solas fere epistolas S. Leonis ad episcopos Gallicanos scriptas de illius synodi exitu certiores factæ fuerant, et ex sententia in Dioscorum, quæ uni illarum illigata erat. Testis est hujus assertionis nostræ canon 1 concilii Aurelianensis v, cujus episcopi suppressa Chalcedonensi synodi mentione, soli apostolicæ sedis decreto adversus Nestorianum et Eutychianum dogma intortiti videntur. Et hoc contigit anno 549, quo tempore Rusticus Vigiliū papam impugnabat. Postmodum autem cum trium capitulorum controversia magis efferverisset, eorumque damnatores tamquam synodi Chalcedonensis adversarii passim et ubique per provincias infamarentur; sed præsertim cum quintæ synodi decreta tamquam in præjudicium præcedentis synodi lata ab Afris, Illyriis, Dalmatis, Insucribus, 1522 Istricis, Gallis, Hispanis, Ibernis, etc., constanter rejicerentur: tunc cœperunt exemplaria Actorum quartæ hujus synodi undequaque studiose conquiri, avide perlegi, a plurimis excubiri. Nec dubium est Rusticum Vigilio cæterisque trium capitulorum adversariis tantopere infensum, suaque dejectione irationem factum, sicut Vigiliū ubique ut Chalcedonensis concilii desertorem publicabat, ita hanc in se curam sumpsisse ut per provincias exemplaria synodi spargerentur. Sed nostros imprimis Gallos, qui synodum quintam vel numquam, vel serius re-

cepisse videntur, verosimile est ejusmodi exemplaria a Rustico accepisse, quandoquidem ab illo moniti fuerant de Vigiliū adversus sanctam Chalcedonensem synodum nefanda, ut putabat, prævaricatione, quem admodum intelligere est tam ex epistola Vigiliū ad Aurelianum Arelatensem episcopum, quam ex litteris clericorum Italiæ ad legatos Gallorum Constantinopolim missorum. Auget istam suspicionem, quod nullam habemus in Occidente concilii Chalcedonensis editionem, quæ non Rustici mentionem faciat, tamquam ab eo fluxerint prima, quæ in Gallias appulerunt, illius synodi exemplaria. De Rustico enim pariter mentionem faciunt editiones Conciliorum Romana, Crabbiana, Nicoliniana, Suriana, etc., et Bohierii a Chiffletio et in editione laudatus codex.

AD EPISTOLAM CXIV.

APUD QUESNELLUM LXXXVII.

Episcopis, qui synodo Chalcedonensi interfuerant.

1. Sanctæ synodo apud Chalced. habitæ. Soluta synodo Chalcedonensi, damnatisque Eutychiæ sectæ assecclis, id e multis unum adversus synodi decreta excipiendum putaverunt: hæc unanimi omnium consensu non esse statuta, nec recepta: immo, primam omnium sedem, Romanam videlicet, ita illis contradixisset, ut omnino suum consensum his adhibere ronuisset. Nimirum ex eo quod legati S. Leonis canonem 28 rejecissent, improbassetque ipse Leo, occasionem hujus calumniæ spargendæ sumpserant hæretici, Chalcedonensem synodum ab apostolica sede repudiatam esse. De ea re scripsit ad Leonem imperator, monuitque commodiorem aliam viam non esse repellendæ calumniæ, quam si per universas Ecclesias definitiones sanctæ synodi Chalcedonensis apostolicæ sedi placuisse doceantur (*Epist. 89, nunc 115*). Obtemperavit S. Leo, præsertimque ad omnes synodi episcopos quos sanctæ synodi nomine adhuc compellat, epistolam scripsit, in qua et in aliis eodem die datis, hæreticorum calumniam pluribus re-tundit argumentis.

1° Non potuisse ambigi quin toto corde ejus synodi definitionem amplecteretur, cum non posset de unitatis redintegratione non gaudere, qui hanc scissam ab hæreticis tantopere doluerat (*Epist. 87, nunc 114, cap. 1*).

1523 2° Hoc ipsum ex consensione legatorum, qui vicem ejus gesserant in synodo, esse manifestum (*Ibidem*).

3° Ex epistolis, quas ad Anatolium scripserat post legatorum reditum in Urbem, non minus id elucere (*Ibidem*).

4° Quia nihil definitum erat a synodo, quod non ipse prius scripsisset in ea epistola, cui omnium subscribentium consensus accesserat, utpote secundum formam apostolicæ doctrinæ ac paternæ traditionis emissæ (*Epist. 89, nunc 115*).

5° Non solum se in persona legatorum propriam cum SS. Patribus unisæ sententiam, sed etiam per approbationem gestorum synodalium; in sola tamen fidei causa, propter quam generale concilium congregatum fuerat (*Epist. 87, nunc 114, cap. 1*).

Ex quibus perspicuum est approbationem hanc non nisi ex occasione calumniæ natam, ne videlicet fallax cujusquam simulatio sententiam ejus haberi vellet incertam (*Epist. 90, nunc 116, cap. 2*); et, ne per malignos interpretes dubitabile videretur, utrum quæ in synodo Chalcedonensi de fide statuta erant, approbaret (*Epist. 87, nunc 114, cap. 1*). Non igitur ideo hanc approbationis epistolam scripsit, ne (a) robur

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Robur quidem sacrosanctis decretis non deerat, non quia per se absque pontificis approbatione vim generalis concilii haberent, decreta synodi, sed quia hæc decreta quoad fidem jam antea a Leone aliis litteris satis fuerant approbata, ac præsertim in epi-

stola 106, ad Anatolium, ut idem pontifex hac ipsa epistola 114, et in sequenti 115, palam testatur: unde etiam in epist. 115, ad Marcianum, scribit: *Per fratrem meum Lucianum episcopum talia et ad gloriam vestram et ad Constantinopolitanum episcopum*

sacrosanctis decretis deesset, sed ne ex venerandæ synodi contemptu ipse infamaretur, neve eo duce gloriarentur, qui Chalcedonensis synodi definitionibus obnitebantur; ne denique imperatoriæ voluntati videretur contradicere, cui *omnibus modis obediendum sibi esse* palam profiteretur (*Epist. 89, nunc 115, cap. 2*). De hujusmodi confirmatione synodi Chalcedonensis qui plura volet, adeat doctissimum Joannem Launoium, parte II Epistolarum, epist. ad clarissimum virum Jacobum Bevilacqua (*Boileau*) Parisiensem theologum, nunc metropolitanæ et primatialis Ecclesiæ Senonensis decanum meritißimum, ac sede vacante juri dicendo et administrandæ diocesi præfectum.

Priores porro editiones omnes, si Romanam epistolarum decretalium excipias, istam Juvenali inscriptam habent in hunc modum: *Ad Juvenalem et cæteros episcopos, qui in sancta synodo Chalcedonensi congregati sunt*. Horum unus erat Juvenalis, et ad ipsum procul dubio inisum est epistolæ exemplar, **1524** ex quo descripta postmodum, ejus nomen retinuit. Desideratur autem in mss. codd. Grimani, Victor., Trecopith. et tribus Thuan., nec non in Actis Chalcedonensis concilii, et, ut dixi, in editione Romana epistolarum pontificiarum. Eodem etiam modo citatur epistola a Pelagio papa II, et a Facundo Hermianensi.

2. *Consensionis effectu*. Ita codd. mss. edit. Rom. et Facund., non vero *affectu*, ut legebatur antea; quod quidem de legatorum consensu intelligendum existimo, ut explicat se ipse his verbis: *Me non solum per fratres, qui vicem meam exsecuti sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodaliū, propriam vobiscum unisse sententiam*.

3. *Manifestare voluisset*. Post quæ, inquit Baluzius, sequitur in codicibus Rustici: *Sed quia in eisdem litteris ea quæ per occasionem synodi male sunt attentata, reprehenderam, maluit prædictus antistes meam gratulationem tacere, quam suum ambitum publicare*. Fatendum tamen est, addit Baluzius, ista quamvis consequenter scripta, divisa tamen ac separata esse a textu epistolæ in antiquis exemplaribus. Stylus est S. Leonis, et ejus verba. Nam de hac ipsa re agens in epistola 60 (*nunc 116*) ad Pulcheriam Augustam, ait: *Nisi maluisset meum gaudium (id est, gratulationem) tacere, quam repulsam sui ambitus publicare*. Non viderunt ista editores epistolarum S. Leonis. Immo vero, Baluzi mi, ista vidimus; non in codice Divionensi, quo uti nobis non licuit, sed in tertia

A parte Actorum Chalcedonensis concilii, pag. 884, editionis Labbei, qui illa eadem verba ex Divionensi tuo codice ante te excerpterat, et ad marginem relegarat. Intellexit enim vir eruditus Leonis quidem et stylum et verba esse, sed desumpta ex epistola 59, nunc 89 (*nobis 115*), c. 1. Quæ ratio fuit cur pannus iste a textu epistolæ 61, l. VIII, nunc 87 (*nobis 114*), separatus inventus fuerit, nempe a studioso aliquo excisus a loco nativo et isti epistolæ illustrationis causa a-sutus.

4. *Poposci*. Ita legendum esse, ut emendavimus; non vero, *poposcit*, ut Romana **1525** et aliæ editiones habent, probant mss. codd. Victor., Grimani et alii, sed et epistolæ 89 (*nunc 115*), cap. 2, ubi hoc ipsum ab imperatore postulat Leo noster.

5. *Propriam vobiscum unisse sententiam*. Ita Grimani. cod., cui concinit Facundus, hæc verba describens pag. 203 lib. v, cap. 4, licet lib. II cap. 6 sic legat: *Propriam vobis communicasse sententiam*, quod vitio codicis tribuendum puto. Pelagius II cum vulg. legit: *Proprium vobiscum iniisse sententiam*.

AD EPISTOLAM CXV.

APUD QUESNELLUM LXXXIX.

Marciano Augusto.

1. *Et regia potentia, et sacerdotalis industria (a)*. Simile est quod ait epist. 124 (*nunc 155*): *Non solum regiam, sed et sacerdotalem ipsius mentem obscurare, etc.*; epist. 125 (*nunc 156*), cap. 6, ad Leonem Augustum: *Sacerdotalem namque et apostolicam tuæ pietatis animum, etc.*; et epist. 112 (*nunc 142*), cap. 1: *Sacerdotali me sollicitudine pietas vestra commouit; et supra, epist. 84 (nunc 111), cap. 3, ad Marcianum: Qui vobis, inquit, præter regiam coronam, etiam sacerdotalem conferat palmam; epist. 90 (nunc 116), ad Pulcheriam: Principibus temporis nostri non solum potentiam regiam, sed etiam sacerdotalem cognoscimus inesse doctrinam; et in epist. 88 (nunc 117), cap. 2, ad Julianum: Ut omnes excellentiam ipsorum, non solum regii culminis, sed etiam sacerdotilis esse appareat sancitatis; vel legendum omnibus, vel pro appareat, repone, intelligant; epist. 105 (nunc 134): In Christianissimo principe sacerdotalem exprimit affectum; et epist. 123 (nunc 154): Sacerdotali fervet affectu. Vere regium dixerim pontificis nostri animum, qui in sacerdotii et apostolatus sui diminutionem Augustum tam libenter recipit; nec suæ diminutionem dignitatis inde metuens, nec regiam in-*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

scripta direxi, quæ evidentè ostenderent me ea, quæ de fide catholica in prædicta synodo definita fuerant, approbare. Iidem ipsi Orientales, qui de Chalcedonensi definitione dubitationem ingesserant eo nomine, quod Leo illam non approbas-et (suppressa enim fuerat Leonis epistola ad Anatolium, qua synodum probaverat) satis ostendunt hanc pontificiam approbationem ab Orientalibus habitam omnino necessariam, ut de ipsa definitione concilii dubitari non posset. Hinc sane Marcianum non tam confirmationem, quam ejus publicationem in Ecclesiis uti necessariam petiit epist. 110, in quam confer nostram annot. 2 (*Col. 1018, n. 4*). Hanc pariter confirmationis necessitatem ad robur decretorum concilii alia testimonia Leonis et aliorum Orientalium comprobant. Hinc etiam Leo dum concilii definitionem retractabilem pronuntiavit, eam cum confirmatione pontificis conjunxit epist. 160, c. 2: *Nam definiturum rerum, quas tantæ synodi... sancit auctoritas, et apostolicæ sedis confirmavit assensus, nihil oportet discuti*. Idem repetit epist. 163, ad Anatolium.

(a) *Tria in sacerdotibus seu episcopis distinguenda, ordo, potestas clavium, et sollicitudo pro Ecclesia*. Si hanc posiremam, quæ vigilantiam, labores, industriam, et curas pro fide, unitate, et disciplina Ecclesiæ affert, quispiam vel laicus, quantum per ipsum

fieri possit, in se suscipiat; is utpote sacerdotalis sollicitudinis particeps, sacerdotis et episcopi titulum obtinere potest. Hoc sensu S. Leo *sacerdotalem industriam, mentem, animum, affectum, sanctitatem sollicitudinemque* commendat in Marciano et Leone imperatoribus, qui pro fide ac unitate Ecclesiæ contra Eutychis hæresim plurimum laborarunt. Cumque Marcianus et Pulcheria adversus eosdem hæreticos doctissimas sanctiones ediderint juxta Ecclesiæ et episcoporum doctrinam *sacerdotalem sententiam inesse doctrinam* professus est. Simili sensu alia testimonia de aliis Augustis intelligenda sunt. Nemo tamen ob participationem sacerdotalis sollicitudinis quemquam laicum æque participem censere potest vel sacerdotalis ordinis, vel potestatis clavium, qua spiritalis jurisdictioni significatur. Hanc enim competere solis sacerdotibus seu episcopis, quos *Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, quibusque Ecclesiæ claves in Petro traditæ fuerunt a Christo, omnes catholici fatentur: unde primus imperator Constantinus, qui magnam sollicitudinem pro Ecclesia suscepit, suam et episcoporum potestatem probe distinguens, sic ad episcopos locutus est, teste Eusebio in ejus Vita lib. IV: *Vos quidem in iis quæ intra Ecclesiam, ego vero in iis quæ extra geruntur episcopus a Deo sum constitutus*.

cremētum decusque invidens celsitudinis. Leonem in successoribus ejus remunerare Christianissimi imperatores nostri, imperita illis vicissim ditone temporalī, auctore ex principatu terreno Romanæ urbis sacerdotali dignitate: ut dum utraque tam arcto nexu sibi invicem velut immisceretur, neutram ab alterutra dissociari unquam pro Ecclesiæ imperique pace contingeret. Præverant Leoni Chalcedonenses Patres, qui act. 6 concilii acclamavit Marciano: *Τὸ ἱερατικὸν τῶ βασιλεῖ, multos annos.* Immo et episcopi Constantinopolitanæ synodi sub Flaviano Theodosium pari encomio decorarunt, acclamantes: *Sacerdoti imperatori. Τὸ ἀρχιερατικὸν τῶ βασιλεῖ, Pontifici imperatori.* Ad eundem sensum Fortunatus lib. II, carn. 11, Childebertum Francorum regem sic laudat:

Melchisedech noster merito rex atque sacerdos
Complexit laicus religionis opus.

Cujus elogii ratio, cæteris prætermissis, apud Justinianum, Novel. 7, cap. 2, legi potest, ubi ait: *Cum nec multum differant ab alterutro sacerdotium et imperium, et res sacræ a communibus et publicis.* Qua de causa diu ante hos omnes Eusebius in Vita Constantini cap. 44 hunc imperatorem laudat: *Quod Ecclesiæ Dei præcipuè curam gerens, cum per diversas provincias quidam inter se dissentirent, ipse velut communis omnium episcopus a Deo constitutus, ministrorum Dei synodos congregavit.* Et lib. IV, c. 22 et 24: *Vos quidem, ait ipse Constantinus ad episcopos, in iis quæ intra Ecclesiam; ego vero in iis quæ extra geruntur episcopus a Deo sum constitutus.*

2. *Cum et fidei omnium subscriptentium consensus accesserit, quæ a me... emissa est.* Ita Griman. cod. In vulgatis vero: *Cum ei fidei omnium subscribendo consensus accesserit, quæ ad me... emissa est:* quæ apparet intellecta esse de synodi Chalcedonensis definitionibus ad S. Leonem missis: cum certissime de sua epistola ad Flavianum scripta et omnium subscriptionibus firmata sermonem habeat pontifex.

3. *Lucianum.* Legatum hunc probabile est eundem illum esse Lucianum Byzicæ episcopum, qui tam suo, quam Cyriaci episcopi 1527 Heracleæ Thraciæ nomine, interfuit Chalcedonensi concilio: qui et in actione 16, ubi de privilegiis Constantinopolitanæ sedis definitum est, semel et iterum subscripsit, primo quidem pro Cyriaco, secundo nomine proprio in hunc modum: *Lucianus episcopus Byzicæ et Arcadiopolis*

definiens subscripsi. Unde mirum non est illum proprio jam chirographo ligatum, et Constantinopolitani episcopi, ad cujus ordinationem pertinebat, splendoris studiosum, ad id electum esse, ut et Anatolii et imperatoris, immo (a) et totius synodi nomine apud S. Leonem de ejusdem privilegiis confirmandis ageret.

4. *Et de hæreticorum damnatione.* Hæc verba desiderantur in epistola Pelagii II ad Eliam cæterosque Istriæ episcopos, in causa trium capitulorum: nec credit quisquam ea vel aliud cogitant excidisse, vel de industria fuisse dissimulata: hoc enim posterior de Pelagio cogitare, vel de Gregorio Magno, a quo scripta fuisse putatur epistola, cum adhuc diacōni officio fungeretur, grande piaculum fuerit; alterum vero asserere non sinit ipsa, quam tractat, materia; in tota enim epistola de hoc unice inquiritur: an ea quæ pro confirmandis Chalcedonensis concilii actis scripta sunt a S. Leone, tantummodo proferantur pro custodia illibata fidei; an etiã pro causis episcoporum specialibus, quæ apud Chalcedonem discussæ sunt. Qua in disceptatione verba de quibus agitur reticuisse tergiversationis culpa 1528 non carisset. Satis ergo est hanc omissionem scribarum occitantia tribuere, cum et in alijs omnibus excusis manuscriptisque codicibus jaceat, et in Griman. præsertim non satis laudando ms.

AD EPISTOLAM CXIX.

APUD QUESNELLUM XCII.

Maximo Antiocheno episcopo.

1. *Leo Maximo Antiocheno.* Ita cod. Griman. Barb. 4 et Thuanei duo, quibus concinunt editiones omnes Canisiana antiquiores, ut in conciliis Merlini 1524, Coloniens. 1530 et 1535. In vulgatis vero post Canisii edit.: *Leo catholicæ Ecclesiæ episcopus, Maximo charissimo fratri episcopo Antiocheno.*

2. *In Orientalibus Ecclesiis.* De variis Orientis significationibus et divisionibus, quæ ad hujus loci intelligentiam facere possunt, consule, si lubet, illustrissimi Petri de Marca dissertationem de Constantinopolitani patriarchatus Institutione, et Joannis Morini Oratoriani presbyteri lib. I Exercit. Ecclesiast., II et III. Dicam solum Orientalium Ecclesiarum nomine videri hic comprehendi tam eas provincias quæ tunc temporis Orientalis seu Antiocheni patriarchæ dittoni suberant (b) quam alias quæ quasi *ἀντιοχειακῶν*

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Anatolii quidem et imperatoris nomine Lucianus episcopus ad Leonem directus cognoscitur ex epistolis 100 et 101, at synodi quoque nomine non item. Cum enim is memoratus in epistolis imperatoris 100, et Anatolii 101, non nominatur in relatione synodi nobis epist. 98; tum vero Anatolius epist. 101 synodi relationem ad pontificem non Luciano, sed Romanis legatis traditam prodit.

(b) Cum S. Leo Maximi vigilantia commendat, ne ullo modo sinat in Orientalibus Ecclesiis, maximeque in iis quæ Antiochenæ sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputare, ab improbis hæreticis Evangelio insultari, et vel Nestorii, vel Eutychetis a quoquam dogma defendi; hoc loco non questionem de Antiochenæ sedis juribus a Juvenali Jerosolymitano læsis, de quibus postea sermonem facit, neque illam de juribus metropolitaram Thraciæ, Ponti, et Asiæ ab Anatolio violatis, quæ ad Antiochenum non pertinebant, sed meram fidei causam, et perversa hæreticorum dogmata, eorumque nisus in Oriente apertissime respicit. Ut autem intelligatur quid Orientalium provinciarum nomine significet, haud confugiendum est ad questionem de sedium juribus, sed aliunde colligendum est. Hac autem in re satis indicii exhibet sequens epistola 120, ad Theodoretum, quæ eodem die signata, hujus ad Maximum epistolæ mentionem facit. In ea epistola 120, S. Pontifex non absimiliter pro fidei causa sollicitus, capite sexto Theo-

doreto eandem causam commendat his verbis: *Quod superest exhortamur, ut quia illic nonnullas Eutychiæ ac Nestoriani erroris reliquias cognoscimus remansisse, nunc etiam sedi apostolicæ collabores, etc.* Et post pauca: *Quid apud illas regiones doctrina Dominica proficiat, apostolicam sedem festines instruere, quatenus illius regionis sacerdotes.... adjuvemus.* Quo porro referantur voces ILLIC, ILLAS REGIONES, etc., si tota epistola legatur, non invenientur referri posse nisi ad Orientem late sumptum, uti ab Occidente distinguitur. Sic enim ait cap. 2: *Solis justitiæ jubar densis per Orientem Nestorii et Eutychiæ nebulis impeditum pure ab Occidente resplendit.* In toto sane Oriente hæresis venenum suum sparserat; et hoc præsertim tempore et in Palestina, et in Ægypto tumultuantibus hæreticis, erroris reliquæ non deerant. Hinc ergo Orientem late sumptum S. Leo commendavit Theodoretum, ut secum collaborans invigilaret, referret ad sedem apostolicam, etc. Quidni idem commendaret Maximo, qui majori quam Theodoretus auctoritate pollebat? Imbecilla cognoscuntur et levia, quæ hic Quesnellus subjicit, ut Ægyptum excludat. Neque enim jus Antiocheno tradebatur supra Ægypti Ecclesias, sed in gravissimis hæreticorum turbis, quæ S. Proterio Alexandrino episcopo recens ordinato, nec sedem satis tutam, nec idoneam auctoritatem præstabant, S. Leo Maximi tertiæ sedis episcopi auctoritatem utilem futuram putavit.

erant et sui juris, saltem si primævum usum respiciamus. Tales erant Asiatica 1529 et Pontica diœceses, quas quia suæ ordinationi subjecerat Constantino politanus, annitentibus Augustis, et decernentibus etiam Chalcedonensis concilii Patribus, ideo S. Leo, qui talem decretum infectum volebat, easdem curæ et sollicitudini Antiocheni episcopi commendat, non jure patriarchico, quo non ad ipsum pertinebant; sed titulo charitatis, quæ limites non habet. Ut enim per has Ecclesias non eas omnes intelligamus, quæ contra Occidentales distinguuntur, sed tantum distinctas illas diœceses, quæ suæ potestatis erant, facit.

1° Quod mens Leonis erat ambitum Anatolii carere ac coercere, qui certe Orientales omnes priori sensu Ecclesias non subjicere sibi sategerat, sed tantum Thracicam, Ponticam, et Asianam diœceses.

2° Per hæc verba odium et invidiam Alexandrini episcopi in se convertisset, si Ecclesias illius jurisdictioni obtemperantes, Antiocheno commendasset antistiti, cum quo semper aliquid illi simultatis intercesserat.

3° Quia ex fine hujus et sequentis epistolæ patet hanc Leonis sollicitudinem maxime creatam esse ex quorundam monachorum præsumptione, qui multa contra fidem inter prædicandum effudit; unde monet tam Maximum, quam Theodorum, ut hujus mali recidendi causa, prædicationis munere monachis alisque gradum sacerdotalem non obtinentibus interdicator. Porro ex alia Leonis epistola, quæ est ad Julianum Coensem, data mense Aprili hujusce anni 455, manifestum evadit hanc monachorum præsumptionem locum maxime habuisse in Ecclesia Cæsariensi Cappadociæ, quæ est Ponticæ diœcesis primaria: ubi nescio quis Georgius monachus, annitente Thalasio Cæsariæ episcopo, scribendi et prædicandi munus sibi arrogabat: cum antea, ut queritur S. Leo, præsumendo illicita et propositum monachi et nomen amisisset. Igitur (a) inde nata videtur occasio Leonis, ut ea de re scriberet Maximo et Theodoro: quia quo minus de illa Anatolium moneret obstabat et intermissum litterarum cum eo commercium, et ambitus Anatolii Ponticæ Ecclesiæ sibi vindicanti, cui suffragatus esset. Cum vero addit Leo: *Maximeque in his, quas Antiochenæ sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputaverunt*; illas provincias intelligit, 1530 quas tempore Nicæni concilii Antiochenus antistes administrabat, cum illius decreto 6 sancitum est, ut antiqui mores obtinerent tam in Ægypto quam in Antiochia, suæque Ecclesiæ privilegia servarentur: et his verbis suggillat confoditque Juvenalis ambitum qui, ut infra asseritur, ad invadendum Palæstinæ provinciæ principatum animos fiduciamque sumpserat ex discordia, quæ inter Cyrillum Alexandrinum et Joannem Antiochenum efferbuerat in concilio Ephesino primo. Quod cum obtinente non solum Antiocheno, sed et Alexandrino episcopo, consequi non potuisset sacerdotali decreto; ad imperatoria rescripta confogit, quorum auctoritate non solum Palæstinæ, sed etiam Arabiæ et

A Phœnicæ ab Antiochena diœcesi distractæ, Jerosolymitanæ sedi attributæ sunt. Verum cum omnes pragmaticas, omniaque rescripta imperatoria, quibus Ecclesiarum jura translata erant, posthabenda esse censuissent Chalcedonensis concilii Patres, lisque inter utramque Ecclesiam illam denuo mota esset; transigentibus tandem litigatoribus sopita est, actione 7, ea conditione, ut retentis Arabia et Phœnicis, Palæstinæ tres Jerosolymitano cederet Antiochenus. Neque hæc ego otiose hic refero, sed ut mecum miretur lector, inquiratque quamobrem Leo noster, qui totis viribus Constantinopolitani episcopi conatus repulit, quoniam Nicænis canonibus contrarii videbantur, hic quoque non insurgat in episcopum Jerosolymitanum, qui antiquam consuetudinem Nicæno æque decreto firmatam calcabat, cum alienas invadebat provincias. Quid quod de Juvenalis molitionibus ita loquitur, quasi irritæ fuissent nullumque effectum consecutæ? cum tamen tres Palæstinæ sibi subjectas habuerit. (b) Putabit aliquis Leonem hæc *κατ' οὐνοπορίας* dis-inulasse, ne turbulentissimis temporibus nova barbarum semina jacerentur: eoque libentius, quo Jerosolymitani episcopi potentia et incrementum non ita formidanda erant Romano episcopo, quam Constantinopolitani; qui primæ sedis privilegia per omnia æmulabatur, magnisque passibus ad Orientalium, et forsitan etiam ad Occidentalium Ecclesiarum monarchiam properabat. Suggestent alii Leonem, qui episcopi urbis regiæ auctoritatem depressam volebat, tamquam 1531 suæ imminem, ne illa cresceret, ideo aliorum patriarcharum privilegia strenue propugnasse: cum vero iisdem patriarchis res fuit cum aliis primatum ambientibus, non illibenter quoque de priorum splendore et viribus aliquid detrahi passum esse: non ex improba quidem eminentiæ ac splendoris ipsorum invidentiâ, sed quod difficillimis illis temporibus Nestorii et Eutyohis erroribus per omnes sese provincias inferentibus, intruderat religionis et Ecclesiæ plurimum episcoporum Orientalium potentiam minui.

C Crediderim libentius, cum *gestorum synodali*, ut Leo ipse asserit (*Epist. 86, nunc 145*), *quæ omnibus diebus concilii in Chalcedonensi civitate confecta sunt, parum clara propter linguæ diversitatem Romanæ tunc haberetur instructio*, non omnia, quæ illic acta fuerant, in Leonis tunc notitiâ venisse; adeoque ipsum omnino (c) ignorasse quid actione (c) tractatum esset inter Maximum et Juvenalem. Licet enim ex mutuo utriusque partis consensu contentio esset composita, nec modo Orientales, sed et Romanæ sedis legati assensione sua synodale decretum firmassent; nihil tamen tale passus esset, opinor, sanctus Leo, si rescivisset; cum liberum non putaret esse episcopo suæ sedis privilegia alteri cedere contra Nicæni synodi statuta, et consuetudinem multis sæculis roboratam, ut testatus est adversus Hilarium Arelatensem episcopum scribens, Ingenuumque Ebreundensem ideo increpans, quod in illius gratiam jura sua sibi adversus eum non vindicasset. Si quid porro

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Id falsum colligitur ex annot. 30 (*Col. 1045, n. 5*) in hanc epist.

(b) Duæ sequentes conjectationes, quas Quesnellus aliorum suspitionibus tribuit, a Leonis mente alienissimæ sunt; neque enim eo consilio Constantinopolitanæ sedis privilegio restitit, quod sibi exinde metuerat; sed quod Nicænos canones custodiri zelo disciplinæ summopere peroptabat, eosque nisus detestabatur, quibus iidem canones in irritum mitterentur. Juvenalis autem conatus, etsi Nicænis canonibus pariter contrarent, ideoque præterisse, quod Ecclesiæ utile putaret, si patriarcharum Orientalium potestas minueretur, falsa hypothesi nititur. Neque enim eos Leo præterivit hac in epistola, sed reprehendit; et solum opportunum tempus, quo fortius agendum esset contra Juvenalem, qui hoc tempore

D pulsus sua sede, dedit, uti explicavimus in observat. ad dissert. 9 Quesnelli num. 9. Quod si in epistola 159, quam ad Juvenalem suæ sedi jam restitutum dedit, nihil contradictionis hac in parte invenitur: vel Maximus nondum quidquam certi rescripserat, vel hoc tempore studio fidei reparandæ, in hac una re, seu in reparanda fide, utilius insistendum putavit.

(c) Actionem septimam de Maximo et Juvenali non ignoravit S. Leo, siquidem eum duabus aliis actionibus ad ipsum ab eodem Maximo missæ fuit, uti exposuimus in observationibus ad diss. 9, num. 9, ad quas sequentes Quesnelli conjectationes exigendæ erunt.

de illo Juvenalis ambitu subodoratus est sanctus Leo, A
ex litteris Maximi illud didicit.

Maximus siquidem, licet pro bono pacis et ne infensum haberet imperatorem, manus utcumque dedisset, ut tribus Palæstinis potiretur Jerosolymitanus antistes; molestissime tamen ferebat, quod dubium non est, amplissimas provincias ditiori suæ subtrahi. Ubi primum ergo didicit ea quæ ultimo canone Chalcedonensi pro Constantinopolitanæ sedis amplitudine decreta erant Leoni displicuisse, nullisque eum rationibus adduci posse ut etiam, intercedentibus pro Anatholio Augustis et uno ex legatis Juliano, rata illa haberet, ob reverentiam canonum Nicænorum, quibus Ecclesiarum privilegia firmata erant, tum animos resumere, Leonique suggerere per litteras quod sibi jurum suorum ex Juvenalis ambitu subtractum esset. Subobscurè quidem scripsit, tam de adjudicata potestate Juvenalis in tres Palæstinas, quam de consensu a legatis exhibito; ne apud imperatorem de violata pace et reintegrata dissensione accusaretur, neve legatorum a se animos averteret: scripsit tamen, ut ex rescripto Leonis mihi videor **1532** non obscure colligere. Primum enim ea est ratio cur tam circumspectè loquatur Maximum exhortans ut nullo modo sinat, in *Orientalibus Ecclesiis, maximeque in his quas Antiochenæ sedi sacratissimorum Patrum Nicæni canones deputaverunt, ab improbis hæreticis Evangelio resultari*. Maxime enim in Palaestina et Ægypto tunc temporis tumultus perseverabat per improbas hæreticorum artes, quarum provinciarum hæc Maximum nihil attinebat, illa sola ejus administrationi suberat jure perantiquo. 2° Sanctus Leo hæc ait cap. 3. *Cum aliquid pro Antiochenæ Ecclesiæ privilegii dilectio tua agendum esse crediderit, propriis litteris studeat explicare, ut nos consultationi tuæ absolute et congrue respondere possimus*. Quis non videat Maximum de rebus suis subobscurè scripsisse ad pontificem nostrum, quandoquidem hic explanationem requirit, ut possit absolute et congrue respondere? *Nunc autem, inquit consequenter, ad omnia generaliter pronuntiare sufficiat, quod si quid a quoquam contra Nicænorum canonum statuta in quacunque syn. do vel tentatum est, vel ad tempus videtur exortum, nihil præjudicii potest inviolabilibus inferre decretis*. Luce clarius mihi videtur de Constantinopolitani conatibus hæc non intelligi; dubitans enim et incerto similis non scriberet: *Si quid tentatum est, etc.* Nec contentus esset de hac re generaliter pronuntiare, cui tot jam litteris palam constanterque obstiterat. Denique de alio negotio hic agi perspicuum est ex cap. 5 hujusce epistolæ, ubi et in exemplum observantiæ suæ adducit ea quæ contra Constantinopolitani episcopi molitionem a se scripta fuerant ad eundem; et ait præterea quod si quid sane ab his fratribus, quos ad sanctam synodum vice mea misi, præter id quod ad causam pertinebat gestum esse perhibetur, nullius erit penitus firmitatis, quia ad hoc tantum, etc. Profecto sciebat Leo a suis contradicium fuisse decreto in gratiam episcopi regis sedis condito in fine synodi; hoc et ipsorum et imperatoris litteris didicerat; non ergo de eorum consensu hæc in re dubitanter loqueretur. De consensu igitur debet intelligi, quem datum fuisse a legatis in causa Maximum inter et Juvenalem composita per ejusdem Maximi litteras obscure suggestum erat.

3. *Conceptione*. Ita Griman. et Barb. cujus loco in omnes editiones portentosum irrepsit mendum cum habent conjunctione. Conceptionem autem intellige activam, de qua angelus ad Mariam Luc. 1: *Ecce concipies in utero*. Paulo post, ubi in vulgatis legitur: *Et de matre natus, ex Griman. addidimus: Et secundum veram carnem de matre est natus.*

1533 4. *Sicut etiam in Ephesina synodo, etc.* Visum est Davidi Blondello, lib. de Primatu pag. 546, hæc verba cum sequentibus usque ad illa, *Hoc tamen proprium, etc.*, tamquam subditiia repudiare; vel si Leonis sunt, ea tamquam irrationis hominis verba

canino dente carpere. Verum et Leonis sunt et hominis sui hoc imprimis loco potentissimi. Certe valde in Leonis scriptis peregrinus est, qui stylum ejus hic non agnoscit; et miro contradicendi pruritu eum laborare necesse est, qui a Deo leviculis rationibus, ut accidit Blondello, rapitur ad truncandam nobilissima sui parte epistolam, omnium excusorum et mss. codicum suffragio per omnia germanam. Ut enim cætera prætermittam, quæ refutare otio lectoris abuti esset, palmare dilemma, quo verborum illorum *adverbiis* impugnat, nullo negotio exsufflatur. Vel scripsit, inquit, Cyrillus Leoni ut pontifici, vel ut archidiacono. Illud absurdum, cum tunc Cœlestinus Romanam sedem occuparet: hoc vero quis dicat, ut scilicet Cyrillus neglecto pontifice, a quo uno totum pendebat, diaconum ejus adierit? Doleo virum doctissimum talibus ratiunculis motum, si tamen reapse motus est. Scripsit S. Cyrillus, inquam ego; ad Leonem diaconum, nec neglexit pontificem Cœlestinum. Ecquis enim regem æstimet posthaberi, cum ad regni administratos negotia referuntur? Quis vero nesciat Leonem archidiaconum rerum ecclesiasticarum habendas moderatum esse, et a secretioribus consiliis fuisse Cœlestino et Sixto pontificibus. Testis est Prosper in Chronico, quam strenuam operam Sixto præstiterit in repellendis Pelagianis Leo diaconus, cujus hortatu illorum insidiis vigilantè occurrit? Testis est Joannes Cassianus quantum Ecclesiæ rebus invigilaret Leo archidiaconus, cui opus suum de Incarnatione Domini, non tamen neglecto pontifice, nuncupavit circa tempora Ephesini concilii quod opus Leonis exhortationi debet Ecclesia. Testis est denique ipse Leo quam partem ecclesiasticæ administrationis obire tunc debuerit, qui archidiaconum, cujus munere ipse fungebatur, ait in epistolis 74 et 75 (nunc 94 et 95) negotiis ecclesiasticis fuisse præpositum, eique totius causæ et curæ ecclesiasticæ dispensationem delatam fuisse. His adde quod etsi Cyrilli epistola ad Cœlestinum non compareat, non propterea scriptam non esse indubitanter asserti potest; cum tot interierint injuria temporum hujusmodi monumenta ecclesiastica. Si tamen non scripsit ea de re ad pontificem Romanum, nulla hujus injuria vel contemptu factum est; sed ex certo consilio et ex prudentiæ præscripto, ut nimirum res secretius ageretur, ne inde Juvenalis simultatis occasionem caperet adversus Cœlestinum, quæ rebus Ecclesiæ Orientalis jam adeo perturbatis detrimenti plurimum esset allatura; vel denique ut Cœlestino et Cyrillo Juvenalis conatus simul repellentibus, eo justitiæ causa melius ageretur, quo simul de **1534** contradictione hujusmodi convenisse non videbantur. Et ut ita res fieret, scripsit Leoni Cyrillus, ut per eum Cœlestino suggereret quod conveniens erat ab ipsemet non fieri. Et revera si Leonis verba attentius considerentur, satis innuunt, non ad se scriptum fuisse a Cyrillo, quasi negotii arbitrum, sed velut ad suggestorem monitoremque; postquam enim ait: *Quod sanctæ memoriæ Cyrillus mihi . . . indicavit, non subdit. Et sollicita prece a me multum poposcit, ut nullam illicitis conatibus meam præberem assensionem; sed tantum: Et sollicita prece multum poposcit, ut nulla illicitis conatibus præberetur assensio*. Qua occasione eadem via Cyrillus accessit ad pontificem Romanum, qua Theodoritus a pseudo-synodo Ephesina depositus adiit sanctum Leonem: ad quem scripsisse non contentus, scripsit etiam ad archidiaconum Ecclesiæ Romanæ, cum quo sciebat rerum omnium ecclesiasticarum cognitionem tractationemque a Cœlestino communicari. Ad postremum vero, quod offert Blondellus, argumentum, scilicet verba, de quibus nunc agimus, inter alia collocata esse, quæ necessarium inter se nexum habeant, ut proinde illis interjecta fuisse a neoterica manu videantur, levis est momenti. Perspicuum enim est, hæc quæ falsi arguuntur, velut parenthesi esse claudenda, ut legenti patebit: ita ut ad præcedentia et ad

consequentia pertineant, nec tamen utrorumque connexionem et necessitudinem impediunt : quod nunquam non accidit in sermone, quoties aliqua in exemplum adducuntur.

5. *Præter eos qui sunt Domini sacerdotes.* Clarum mihi videtur his verbis docendi et prædicandi potestatem presbyteris non auferri : tum quia constat jamdiu permissam eis fuisse in Orientalibus Ecclesiis, quod maxime de Antiochena, de qua hic agitur, Joannis Chrysostomi exemplum comprobatur ; tum quia eos solum a prædicandi munere excludit, qui sunt extra sacerdotalem ordinem constituti ; quod de presbyteris nunquam dixerit sanctus Leo, quos vocat alibi *secundi ordinis sacerdotes*. Denique dum monachos et laicos nominatim arcet ab eo munere, et de presbyteris silet, horum jus intactum relinquit. Nolo rem pluribus commentariis vexatam rursus tractare. Vix tamen possum quin hic novitios antiquitatis ecclesiasticæ scrutatores moneam, ne multa temere confundant quæ discernenda sunt. Cum enim non una fuerit omnium vel regionum, vel Ecclesiarum, vel sæculorum consuetudo, quid cuique conveniat, sedulo inter legendum pensandum est. Præterea plures veluti gradus in hoc munere notandi veniunt. Primum enim illud pleno jure exercere, tamquam potiorem apostolici muneris partem, episcoporum est tantummodo, penes quos non Scripturæ modo fideique doctrina, sed et magisterium fidei illiusque explicandæ cura incumbit. 2º *Loqui in populo*, ut ait Optatus (*Lib. III, vel VII*) *sed insinuandæ alicujus rei gratia, puta jejunii, 1535 vel solemnitatis* (non tamen tractandi, quod est episcoporum) presbytero vel diacono ex officio conveniebat, cum hoc etiam discrimine, quod hi *nude loquebantur, contra episcopalis tractatus probatur ab omnibus sanctitate vestitus, salutatione scilicet geminata*, etc. Vide et Isidorum superius a nobis laudatum de archidiaconi officio et concilii Vasensis II can. 2. 3º Evangelium prædicare seu legere diaconi quoque proprium semper fuisse constat, etsi eidem, nec presbytero, illud tractare, quod episcoporum est, non permitteretur. Unde cum concilium Vasense II an. 529, can. 2, *verbum faciendi daret presbyteris potestatem*, statuit ut impedito presbytero *Patrum homiliæ a diaconis recitentur*, non ut de suo ad populum sermonem habeat. 4º Numquam sive presbytero, sive diacono, vel prædicare, vel quid aliud sine episcopi licentia licuit facere. 5º Coram episcopo per multum temporis non concessa est presbytero prædicandi facultas : ad quod nonnulli illam consuetudinem coarctant, de qua abrogata laudat Aurelium Carthagenensem episcopum Augustinus epist. 77, quamque Hieronymus arguit scribens ad Nepotianum, et alibi. 6º Denique tam præsentem quam absentem episcopo tandem aliquando presbytero permissum est sermonem habere ad populum tam in civitatibus quam in parochiis, ut Va-

senses Patres jam laudati statuunt in Galliis anno Domini 529.

6. *Sive laicus.* Monachum hic distinguit a laico, ut in epistola sequenti, per illum intelligens monachum qui aliquo ministerio ecclesiastico insignitus esset ; per hunc monachum nihil tale habentem. Concilium Arelat. III, anni, ut Sirmondus putat, 455, circa eadem tempora, idem quoque discrimen posuisse mihi videtur, dum clericos Lirinenses a laica monasterii multitudine et congregatione distinguit.

1536 AD EPISTOLAM CXX.

APUD QUESNELLUM XCIII.

Theodorio Cyri episcopo.

1. *Malum ejus auctore totius bonitatis dispensante.* Ita legendum cum vulgatis, etsi Griman., Barb., Thuan. unus et Cantabrig. codd. legant (*a*) *malo ejus*, etc. In illis porro verbis mire concinit Leo noster Augustino de Deo peccata ordinante scribenti, lib. de Prædest. SS. cap. 16, et Confess. lib. I, cap. 10, ad quem ultimum locum consule castigatones et notas celeberrimi Antonii Arnaldi doctoris Sorbonici (quem nominasse, laudasse est) ad calcem editionis Latino-Gallicæ.

2. *Ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas.* In vulg. et in solo Grim. cod. ms. reperi hæc verba : desiderantur enim in Thuan. quatuor, Barb., Treco-pith. et Cantabrig., qui etiam pro *summorum* habent *summoperum* vel *summopere* ; ita Treco-pith., Cantabrig., et e Thuan. unus, ubi sic, *ut ad majorem Dei gloriam proficiat finis examinis*, etc.

3. *Contra suum caput est molitus injuriam.* Dioscorus enim *excommunicationem fecit domino archiepiscopo Leoni*, ut loquitur Anatolius in synodo Chalcedon. de qua et Theodorus diaconus Alexandrinus, act. 3 ejusdem, et relatio ipsius synodi ad sanctum Leonem : quod non in Ephesino latrocinio, sed post illud solutum, (*b*) apud Alexandriam perpetratum a Dioscuro, allectis eam in rem aliquot episcopis. Liberatus, quem hic citat Baronius, nihil habet de hac excommunicatione Leonis.

4. *Pollutas jam pridem . . . manus.* Non enim in Ephesino latrocinio malitiæ suæ tirocinium posuit, sed, Liberato diacono teste cap. 10 Breviarii, statim ac ordinatus est episcopus Alexandriæ, *oppressit 1537 Cyrilli hæredes, et per calumnias multas ab eis abstulit pecunias*. Præterea eum ut Origenistarum et Arianum infamant libelli adversus eum oblati in concilio Chalcedonensi, nec non tamquam homicidam, incendiarium, et turpissimæ vitæ nebulonem. Hominem denique turbulentissimi ingenii et vaferissimi fuisse Dioscorum confirmat ms. fragmentum Vitæ S. Euthymii, quod ex Anglicana regni societatis bibliotheca laudat illius excerptor Andreas Arnoldus in notis ad epistolam Marciani.

BALLERINIURUM ANNOTATIONES.

(a) *Malo ejus* ex codicibus et contextu prætulimus : verba autem *auctore totius bonitatis dispensante* cum Augustino concinunt, qui *Deum bene uti nosse etiam malis pluribus in locis docuit*, nimirum in lib. de Prædest. SS. c. 16, tract. 27 in Joannem num. 10, de Continentia num. 15, serm. 10 num. 5, Enarr. in psal. cv num. 17, unde celebris et præclara est illa ejusdem doctoris sententia in Enchir. c. 27 : *Melius enim (Deus) judicavit de malis bene facere, quam mala nulla esse permittere*. Confer etiam c. 96.

(b) Græcus textus Theodori diaconi Alexandrini, qui act. 3 Chalcedonensi legitur, tom. IV Concil. col. 4271 (ut notarunt Romani editores), id gestum præfert in *Nicæa metropoli*. Vetus autem interpres in suo Græco exemplo aliter legisse videtur. Id enim non in Nicæa metropoli, sed *contra gestum in Nicæa concilium reddidit* : quæ verba significant, Dioscorum

damnando S. Flavianum et excommunicando S. Leonem ejus doctrinæ catholicæ defensores, quæ cum Nicæna concordat, adversus ipsum Nicænum concilium pugnas. Errores quidem aliquot deprehenduntur in Græco vulgato, qui ex antiqua versione corrigendi sunt. Si autem Græcus textus vulgatus hoc loco non credatur vitiatum, cum incredibile sit Dioscorum tantum ausisse in urbe Nicæa Marciano imperante, dum res omnes incitatus erant contra Dioscorum ; dicendum erit illum vivo adhuc Theodosio, cujus favore et patrocinio fretus omnia audebat, excommunicationem tulisse in S. Leonem, dum in variis ipsius excursibus Nicææ esset, quod hic fortassis nuntium accepisset, Leonem Ephesini latrocinii gesta irrita declarasse, et se quoque ab eodem pontifice in epist. 44 ad Theodosium acriter fuisse perstrictum.

5. Cum et apostolica sedis epistola, etc. Hæc verba cum sequentibus u-que ad illa capitis sequentis, *Sed benedictus Deus noster*, etc., sunt quidem in Griman. et vulg. edit.; desiderantur autem in Barber., Thuan. quatuor. *Preceptib. et Cantabrig.*, in quibus ita habetur: *Cum et in apostolica sedis epistola et cætera, quæ per ordinem supra posuimus, continuo agit. Sed benedictus*, etc., quod ex aliqua collectione canonum desumptum videtur, licet et in aliis nunc codicibus reperiat.

AD EPISTOLAM CXXII.

APUD QUESNELLUM XCIV.

Marciano Augusto.

1. Cum hujus observationis annos centum numero Theophilus collegisset. Cum hæc verba festinanter legeret Scaliger (quem secutus est Calvinus), miratus est pontificem nostrum scribere centum annis definitam esse a Theophilo periodum, non vero nonaginta annis, qualem ab illo episcopo constitutam esse existimavit. Sed miror ego Scaligerum legisse apud Leonem, quod a nemine lectum est. De (a) centenaria enim periodo ne apex quidem in hac vel alia epistola apparet; sed tantum centenariam annorum hujus observationis seriem a Theophilo ordinatam legimus. Revera nullam periodum centum præcise annis circumscriptam considerat Theophilus; sed centum annos et sua periodo dererptos exhibuit. Periodus autem tota quadringentorum triginta et septem annorum fuit: in qua omnia Paschata annotarat, quæ ab anno Christi 380 deinceps secutura erant. Quem cyclum Cyrillus nequos ejus et succesor, cum longiore existimaret, ad nonaginta et quinque annorum spatium, ut testatur ipse, contraxit.

2. A primo aug. mem Theodosii senioris consulu. Christi annus est 380 D.ony. G. natio et a. is auctoribus, in quo Gratianum collegam habuit Theodosius, qui ex Bucherii calculo Diocletiani annu- erat 96. Quo posito, duplicis erroris arguendus est 1539 Scaliger. Primum, quod scribat Theophilum cyclum solum inchoasse ab anno primo Diocletiani, cujus annus ultimus erat Christi 379, Ausonii consulu notatus; secundo, quod Sygrium et Eucherium consules ann. 381 anno præcedenti, hoc est 380 ascribit.

3. Siquidem ab xi kalend. Apr. usque in xi kalend. Maiar. legitimum spatium sit præfixum. Pro x kal. Maii, ut in vulgatis legitur, xi repositum: quod jam olim Petavius et Bucherius faciendum conjecterant; quorum conjectura auctoritate codicis nostri Grimanici ms. confirmatur, et ex sequentibus istis Leonis verbis: *Quod enim in x et in ix kalend. Maiarum videtur nonnumquam pervenisse festivitas, id propter diem Passionis factum, etsi dies Resurrectionis exisset.* Si enim notus et decimus dies ante kalendas Maii extraordinarius fuit Paschatis terminus, restat, ut dixerit sanctus Leo, undecimus fuisse limitem ordinarium, quem paschalis festi terminum ex Latinorum sententia fuisse refert etiam Beda. Quem porro terminorum illorum auctorem habuerit sanctus Leo, non omnino certum est. Facile tamen cum Bucherio mihi persuado, Patres concilii Cæsariensis ab eo intelligi, qui anno Christi vulgari 196, a passione 166, Cæsareæ in Palastina convenientes hos et idem Paschæ terminos primi posuisse videntur, ut docet Philippi etiam tunc superstitis epistola, quam Bucherius post Bedam euidit emendatorem. *Constitutum ergo est in illa synodo, inquit Philippus, ut ab xi kalendas Aprilis, usque in xi kalendas Maii Pascha debeat observari; et nec ante nec postea omniumque constitutum limitem transgredi sit facultas.* Eadem pene verba Leo usurpavit, ut ex illa epistola accepta esse credam;

vel ex ipsis synodi Actis, quæ ad Victorin. papam transmissa esse probabile est, cum per idem tempus tanta sollicitudine pro controversia paschali laboraret. Eundem terminum ab Africanis quibusdam calculatibus fixum esse narrat Anatolius Laodicenus episcopus apud Bucherium. Evidens in Passi usurpatione Ambrosii ætate, ex ejus epistola ad Emilie episcopos notum habetur; ut mirari non sit quod tam securè ac confidenter a Leone dicitur ipse termini per paternarum constitutionum normam antiquitas et legitime constanti; Alexandrinorum vero limites à totius antiquitate exemplo et ab omni auctoritate Patrum discordare, et nimis invidenter et aperta transgressionem contra morem ecclesiasticam statui (Epist. 108, nunc 130). Cum tamen paulo arctiores esse terminos experientia docuit, biduo diffusioris admittere coacti sunt sancti Patres; et ita et ad doctrinam et ad nonnum kalendarum Maiarum spatium paschalis extendere. 1539 Leonis ipso fatente: *Quod enim, inquit, in decimum et in ix kalendarum Maiarum videtur nonnumquam pervenisse festivitas, quodam ratione defenditur; quia dies Resurrectionis at ra terminum videtur exisse, dies tamen Passionis limitem posuimus non invenitur egressus.* Occurrentis videtur Alexandrinorum objectioni, qui nonnumquam, etiam suffragantibus Romanis, limitem a Leone latantem violatum esse causari poterant: Pascha, inquit, resurrectionis terminum præfixum quandoque egressum est, et nunquam Pascha *σταυρώσεως*, ut aiunt, seu crucifixionis. Ita ex ambigua Paschalis voce, non minus passionem Christi, quam resurrectionem significante, quæ unicam completam festivitatem efficit, probat præfixum a Patribus Paschatis limitem nunquam Latinos fuisse prætergressos. Ex quibus id etiam manifestum sit, cautum fuisse magna diligentia apud Latinos, ne ante die. hunc quartum kalendi, non solum Resurrectionis Dominicæ festum, sed magis etiam Passionis diem celebrarent. Proindeque si 14 luna in subbatum cecideret, non sequenti Dominica paschale Resurrectionis festum agebatur; sed in lunam 22 réjiciebatur, ne 13 luna Passionis solennis dies haberetur: quod et Victorinus testatur.

AD EPISTOLAM CXXII.

APUD QUESNELLUM XCV

Juliano episcopo Coensi.

1. Leo Juliano episcopo. Ita Griman. cod. qui certè necessarius erit, ut fœditissima menda eluerentur; quæ in hunc titulum irrepserunt vel scribarum negligentia, vel mala recentiorum diligentia: ita enim habent vulg. edit.: *Leo Romanæ et universali Ecclesie episcopus, Eudochiæ Augustæ salutem.* Eudochiæ prater inscripta habetur hæc epistola in editis exemplaribus Conciliorum J. Merlini an. 1524, Coloniens. 1530 et 1535, Cræbbi 1538, et Sorbani 1567, etc., necnon in ms. Victorino. In eo tamen differunt a recentioribus, quod prætermissis illo magifico titulo, hunc simpliciorum præferunt: *Leo Eudochiæ Augustæ.*

2. Ad Julianum datam esse, non Griman. solum codex indicat, sed et ipsis epistolarum contextus, qui submissis modo, quo Leo ad Augustas vel Augustas scribere solitus erat nullatenus congruit.

3. Sed et in depravatis collectionibus superius etiam antiquæ gentinæque lectiois vestigiis: siquidem sub finem epistolæ vox *fraternitatem* (quæ certè Eudochiæ vel ulli feminæ non convenit: sed epistolam legitur in Merlimani Concilio editio) 1540 ann. 1524 et 1535. nec non in codice ms. Vindob. in hunc modum: *Quia vero, inquit, oportet fraternitatem tam cuncta divinis mæritis esse participem, ut sole clarior appereat vocem serenitatem, sit attentus locum*

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Confer annot. 8 (Col. 1056, n. 1) in hac epistolam, ex qua errores hujus Quesnellianæ notationis delegentur.

esse substitutam, ut titulo responderet, quem emendavimus auctoritate Grimanici codicis.

4. Marius Scotus hæc laudat epistolam sub germana epigraphe ad ann. 451. Sanctus Leo papa, inquit, ad Julianum episcopum sic: DE PASCHALI OBSERVANTIA: Sanctæ memorie Theophilus Alexandrinus episcopus [In ed. del. Alex. episc.] ad Augustum Theodosium seniore[m] scribens, per centum annos a primo prædicti principis consuetu digessit ordinem diei festi paschalis: [Ed. del. diei... paschalis] cujus instructio[n]is 76 [Ed., 74] nunc annus evoluitur, quod [Ed., quo] Opitone consule, 21 idus Aprilis celebrat[ur] est sacra solemnitas paschalis [Ed. del. paschalis]. Unde sequenti anno. n. notis [Ed., pridie non.] Aprilis rationabiliter Pascha [Ed., eadem festivitas] consequetur. Sed annus qui erit 78 [Ed., 76; et aliqua hic omittuntur], ut videtur, discordat: siquidem in viii die kalendas Maii Pascha constituitur [Ed., transtulerit; reliqua discrepant], cum 15 kalend. Maii debuit fieri.

5. Denique certum est nullam tunc fuisse setu Eudociam, seu Eudoxiam Augustam, ad quam de his rebus scribere voluerit sanctus Leo. Eudocia enim Theodosii junioris uxor jam ab obitu mariti sui Jerusalemis commorabatur. Ad quem uti convenientissimum fuit ut Leo scriberet sequentem epistolam de Palæstinis rebellibus monachis, quibus favebat contra catholicam fidem; ita valde superfluum ut de Paschate cum ipsa ageret, moneretque ut Marciano pro consulendis ea de re Ægyptiis suggereret. Eudocia autem Valentiniiani uxor Romæ tunc agebat, aut saltem in Occidentalibus partibus. Quod et de juniore Eudoxia senioris hujus filia certum est, quæ sub matris adhuc ætate posita erat. Reliqua quæ ope codicum miss. emendavimus, ad marginem annotata reperiet, qui conferre voluerit.

AD EPISTOLAM CXXIV.

APUD QUESNELLUM XCVII.

Monachis Palæstinis.

Ad Palæstinos monachos. Ita pro episcopis Palæstinis (quod habent vulg. edit.) monachos substitutus, ad quos scriptam fuisse constat hæc epistolam tam ex Surii editione manuscriptisque codicibus, quibus ille nosque uti sumus, puta Victor., Clêréc., Cantabrig., Thoanets et Regis; quam ex ipsius epistolæ conspectu et lectione, qua perspicuum est sanctum Leonem cum episcopis non agere, sed cum solis Palæstinæ monachis. Hi scilicet, (a) Caro o 1541 et Dorotheo ducibus, adversus Chalcedonensem synodum palam et publice insurgentibus dimicabantque, exagitando, ut ait Leo nosser, seditionibus civitates, conturbando Ecclesias: nec solum injurias, sed etiam cædes præveteris atque episcopis inferendo; ut præfurore et sævitia propositi sui et professionis essent immemores. Dubium enim non est quin per hæc verba propositum et professionem monasticam intelligat; cædemque illos alloquitur, de quibus scripsit ad Eudoxiam et ad Julianum, nec non et ad Marcianum, cui de Palæstinis monachis conversis gratias agit. In re tam perspicua plura addere otiosum esset. Ex dictis porro liquet ad annum Dom. 453 referendam esse presentem epistolam, cum eodem anno de hoc negotio scriptæ sint a S. Leone ad Eudoxiam Augustam et ad Julianum episcopum epistolæ, quibus hæc affinis et eorundem esse facile cognoscitur. Nec ad ulteriorem annum rejici potest, cum ex epistola ad Marcianum citata et data 9 Januarii an. Dom. 454 manifestum sit tunc conversos fuisse rebelles monachos, de quibus hic agitur.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Non Caros et Dorotheo, sed Theodosio duce scribendum fuerat; illi enim Constantinopoli, non autem in Palæstina, turbas excitant. Palæstinorum

AD EPISTOLAM CXXV.

APUD QUESNELLUM XCVIII.

Juliano episcopo Coensi.

Subadjuvam. Vox ista, quam ex ms. cod. Grim. hic supplevimus, iterum occurrit apud sanctum Leonem, epist. 127 (nunc 158), ubi Gerontii et Olympii subadjuvorum fit mentio; et in Liberati Breviario. Rara ejus memoria apud Latinos scriptores, etsi Latina sit; quam Synesius, epist. 144, ita interpretatur: Ἀπορροσίων τις ἐστὶ τοῦ Ἡρακλεῖου δόρυφορῶν, ταξινίων τῶ βοηθῶ βοηθῶν, ἡ γὰρ σουβαδίουβα λέγεται, τοῦ τὸ ἐμπνεῖν πιστεύεται. Harpocrationo quidam est Hætacliani satellitum ex eorum ordine qui adjutores adjuvant, vox enim σουβαδίουβα id significare creditur. Igitur magistrus officiorum qui adjutor datus erat, adjutores iterum sub se habebat, quos subadjuvos appellabant. Vide notitiam imperii et ad illam Guid. Panciroli Commentar. c. 16.

AD EPISTOLAM CXXVII.

APUD QUESNELLUM C.

Juliano episcopo Coensi.

1. Octavo kal. Maii. Ita ex Grim. cod.; non vero, quod habent vulg., nono kal. Maii: quod clarum sit ex epist. 68 (nunc 83), ad Paschasinum Lilybætanum, quam publico damus, et ex epist. 94 (nunc 121), cap. 2, ubi et octavum kal. Maii a Theophilo designatum fuisse discrete asserit sanctus Leo, et in nonum vel decimum si pervenerit festivitas, quadam ratione defendi: cum tamen nunquam octavo kal. Maii Pascha 1542 celebratum fuisse a tempore Resurrectionis Dominicæ idem hic assereret. Quod autem de nono et decimo kal. Maii dicit, sumptum est ex epistola Paschasini Lilybætani ad ipsum scripta an. 443, quo de sequentis anni Paschate controversia orta est, asserente tunc Leone cum Occidentalibus, hanc festivitatem nono kal. Maii, ut a Theophilo annotatum erat, non esse celebrandam.

2. Canonibus constituta, etc. Totum hinc locum confer cum prioribus edition. quæ sic habent: Innotescere debuisset improbiti a vobis ambitum notatum fuisse, ne novis usurpationibus constituta, inviolata (ut semper scriptissimus) servarentur

AD EPISTOLAM CXXIX.

APUD QUESNELLUM CIII.

Proterio episcopo Alexandrino.

1. Hæc ad sanctum Proterium episcopum Alexandrinum epistola ipsa est quam perisse vehementer dolebat eminentis. cardin. Baronius scribens ad annum Dom. 453, quamque nobis codex cardinalis Grimani post interceptam ejus tot sæculis memoriam feliciter repræsentat. Hanc vere Leonis nostri esse stylus ipse clamat et epistolæ materiæ; ut supervacuum sit id operosius comprobare.

De ea mentionem faciunt, 1º Ipse Leo facit in epistola 104 (nunc 150), ad Marcianum Augustum: Rescripsi itaque, inquit, prædicto fratri (Proterio) quod debui, atque in sancto studio ut perseveraret admonui, etc. 2º Venerabilis Beda breve ejusdem epistolæ fragmentum recitat in libro de Ratione Temporum, cap. 42, ubi de cyclo paschali, quem condiderat Theophilus, sermonem faciens, hæc habet: Cujus circuli, inquit, Proterius Alexandrinæ urbis antistes ad inquisitionem sancti Leonis papæ luculentissimam reddens rationem, talis rescripti ab eo meruit tenore prædæ cari: et lætiferunt me litteræ dilectionis tuæ, quas frater et coepiscopus meus Nestorius pio apportavit officio.

autem tumultuantium dux fuit Theodosius, uti observavimus annot. 26 (Col. 1067, n. 1) in hanc epistolam.

Oportebat enim ut ab Alexandrinæ Ecclesiæ præsulæ talia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse Ægyptios, quod constat credidisse Romanos, et cætera; quæ si addidisset, inquit Philippus Labbe ultimæ collectionis Conciliorum procurator, ab omnibus antiquitatis ecclesiasticæ studiosis gratiam maximam iniisset. Hanc ergo nos gratiam inimus; verba enim illa dubium non est ex hujus epistolæ exordio esse desumpta; sed continuo admirari libet qua ratione illa ad Theophili cyclum vel quæstionem de Paschate referat Beda, cum de his ne apex quidem in tota quanta est epistola appareat. Horum certe alterutrum fateri necesse est: vel hoc solummodo excerptum 1543 penes Bedam fuisse, non vero integram epistolam; vel somnum inter legendum viro pio et erudito obrepisse; tota est enim de incarnationis mysterio epistola. Immo vero ne in fragmento quidem illo quidpiam est, quod ad cyclum paschalem quoquomodo referri possit. Nemo enim dixerit aut Ægyptios a B. Marco Evangelista, aut B. Marcum ab apostolo Petro de paschali computo credendum quidquam accepisse, quod ad controversiam Leonis ætate motam pertineret. Esto enim acceperit Ecclesia ab ipsis apostolis paschalis festi celebrandi præceptum ac ritum, quod ex præsentis epistolæ auctoritate viri docti probare conati sunt, quibus videlicet Bedæ excerptum imposuerat: at de strictioribus hujus festi limitibus quidquam ab illis statutum vel traditum fuisse posteris, quis asseverare velit? Deinde tantum abest ut litteræ quas sanctus Proterius de Paschate scripsit ad sanctum Leonem, hunc lætificaverint, vel propter luculentissimam quam Proterius reddidit rationem tali rescripto ab illo mernerit prædicari, quin potius sententiam, quam Alexandrinus antistes propugnabat, ægre admodum tulit sanctus Leo, eam veteri observantiæ contrariam existimavit, et ob hanc solam rationem consensum suum commodavit Alexandrinis, ne qua discrepantia per provincias de observantia tam venerabilis festi feret, nec inter Domini sacerdotes aliquid in tanta solemnitate esset varium (Epist. 108, nunc 137, ad Marc., cap. 1), ut loquitur epistola ad Marcianum nunc primum publici juris facta: in qua et testatum habemus ad Proterium de hac paschali controversia rescriptum a Leone non fuisse. Litteras autem, inquit, fratris et coepiscopi mei Proterii Alexandrinæ civitatis episcopi me accepisse significo, quibus apud pietatem vestram de mea consensione respondi. Sed nec Leo ipse ad Proterium de hac inquisitione prius scripserat, ut ex variis ejus litteris patet, et ex ipso epistolæ Proterii exordio. His denique adde quod jam pridem hanc ad Proterium, quem damus epistolam, scripserat sanctus Leo, cum Proterii litteras de Paschate accepit, ut ex variis ea de re scriptis manifestum evadit.

3. S. Thomas nonnulla ex eadem refert epistola 2-2, q. 11, art. 2, ad 2. Unde Leo papa, inquit, quadam epistola ad Proterium episcopum Alexandrinum dicit quod *Inimici crucis Christi omnibus et verbis nostris insidiantur et syllabis, si ullam illis vel tenuem occasionem demus qua Nestoriano sensui nos congruere mentiantur.*

De Proterio, ejusque collectione ac cæde vide Liberati Breviarium, cap. 14 et 15; 1544 Hormisdam P. R., epist. 8, ad Epiri veteris synodum; Nicephorum, lib. xv, cap. 16, et Leonem nostrum in epistolis 100, 102, 104, 117, 118, 125, 126, 133 (nunc 127, 131, 133, 147, 149, 156, 157, 164). De eodem fere certum habetur, quod a Dioscoro archiepiscopo Ecclesiæ Alexandrinæ ordinatus fuerat, in ejus locum postea subrogatus, ac tandem hæretico-

rum et Timothei præsertim factione occisus, in Ecclesiæ baptisterio, ut ait Liberatus, vel inter ipsa altaria, ut Hormisdas testatur. Statim ac Alexandrinæ Ecclesiæ præfectus est, litteras scripsit ad sanctum Leonem et ordinationis et fidei suæ indices, (a) quas satisfactionis plenas appellat pontifex noster; misitque per Nestorium episcopum, quem Nectarium mendose vocat Bedæ fragmentum, et Nestorianum edit. vulg. epistolæ 104 (nunc 133), ad Marcianum, qui per eundem antistitem Leoni nostro scripserat. Utrobique enim Grim. cod. legit Nestorium, quem eundem esse reor ac Nestorem civitatis Flagonitorum episcopum, qui primus subscriptis precibus Ægyptiorum episcoporum ad Leonem Augustum adversus Proterii parcidas.

Lectis primitus prædictorum sacerdotum assertionibus, tunc demum mea quoque scripta recitentur. Vetus quidem consuetudo et a primis Ecclesiæ ducta temporibus, ut apostolorum epistolæ et scripta in sacris fidelium conventibus legentur; sed haud scio ante hæc sancti Leonis nostri tempora usus invaluerit recentiorum Patrum seu episcoporum scripta legendi coram plebe congregata. Hinc forte vel ex simili occasione nata consuetudo homilias sanctorum Patrum publice in ecclesia recitandi, et officio ecclesiastico inserendi.

AD EPISTOLAM CXXXIII.

SANCTI PROTERII

ad S. Leonem papam I.

APUD QUESNELLUM POST EPIST. CIII.

9. Athanasio. Ita legendum, non Anastasio, ut ex mss. codd. Petavius et Bucherius jam monuerant in suo quisque de Doctrina Temporum opere: et res extra dubium est. Modo accedit auctoritas mss. Oxoniensis, et S. Augendi, qui habent Athanasio. Inde argumentum certum elicit Bucherius de ætate S. Athanasii, eumque ante hunc annum, qui Christi fuit C 373, diem non obiisse contendit: cui suffragare videtur Hieronymus in Chronico: ubi ordinationem Petri, qui successit sancto Athanasio, eidem anno assignat. Alii 1545 Rufini, sancti Cyrilli Alexandrini, Socratisque præsertim auctoritatem opponunt, qui quadraginta et sex tantum annos episcopatus Athanasio tribuunt; quorum ultimus Gratiano et Probo coss. illum obiisse testatur, qui quidem an. 371 consulatum gesserunt. Cum adversæ invicem istæ probationes conferuntur ac committuntur, fateor plus apud me SS. Hieronymi et Proterii auctoritatem habere ponderis, quam aliorum. Indirectæ enim sunt horum probationes (si Socratem excipias) quæ a numero annorum pontificatus trahuntur, qui et stare potest cum Proteriana mortis ejus epocha. Quid enim si non accurate admodum eos anno is recensuerit, qui primus omnium eos commemoravit, ut nulla necessitas erat? quid si exordia episcopatus sancti Athanasii non omnimode certa sint? Si enim sera magis sunt, quam vulgo creduntur, tunc verum esse poterit et quadraginta sex annos tenuisse episcopatum, et ante annum 373 non decessisse. At Hieronymus diligens scriptor ordinationem Petri successoris Athanasii referens ad hunc annum, hoc non scripsit nisi ex indubitatis monumentis. Proterius pariter ex propriis Ecclesiæ suæ archivis rem didicisse credendus est, nec alterutrius testimonium ad alium sensum detorquei ulla ratione potest. Ad Socratem quod attinet, etsi eadem ac Proterius ætate scripserit, non tamen auctoritate cum Proterio hac in re comparandus: cum illo, inquam, qui et Alexandriæ scripsit, ubi clara erat hujus epochæ notitia, et Ecclesiæ suæ scrinia, ut libuit scrutari

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Proterii litteras, quas satisfactionis plenas Leo testatur, non sunt primæ statim post ejus ordinationem scriptæ, sed secundæ, quas cum pleniore et apertiore fidei expositione ab eodem pontifex petiit

ex epist. 127, c. 1. Has secundas litteras Nestorius episcopus ad Leonem attulit. Vide supra dissert. de Epist. deperditis, n. 61 et 69.

potuit, et uni rei intentus, errori minus fuit obnoxius quam Socrates, qui ad alia multa properans decipi potuit ac decipere. Chronographus innominatus apud Scaligerum in Eusebianis Commentariis narrat Athanasium vita functum 7 Pachon anno Christi 377.

Hujus Proterianæ epistolæ mentionem habet geminumque fragmentum refert Adrianus papa I, in epistola sua 97, ad Hispaniæ episcopos scripta, quæ exstat in tomo III Scriptorum Historiæ Franciæ Duchesnianæ. *Attendite, dilectissimi nobis, et illud quod beatus Proterius Alexandrinæ Ecclesiæ præsul, prædecessori nostro beatissimo Leoni papæ ob piæ memoriæ Marciani principis jussu direxit. Post plurima enim ita ait: « Olim quidem Dominus per Moysen significans dicit: Mensis iste vobis initium mensium, primus erit in mensibus anni, etc.: Facies Pascha Domino Deo tuo quarta decima die mensis primi. » Et post pauca subjunctum dicens: « Si quando in die Dominico quarta decima luna reperta est, in sequenti septimana est dilatanda festivitas; sicut et veteres Patres nostri fecerunt quartas decimas lunas occurrentes in aliam Dominicam transferentes. »* Hæc porro Adriani versio ab ea quam Leoninis epistolis inseruimus diversa videtur. Cum autem Sigebertus Gemblacensis, in lib. de Script. Eccles. cap. 27, et Johannes Trithemius testentur 1546 scripta Proterii de Paschate anni 455 a Dionysio Exiguo fuisse ex Græco in Latinum translata, inde dubium oritur utra istarum versionum Dionysii opus sit. Forte hæc Adriani versio eadem illa est quam S. Leonis jussu factam esse statim atque ab eo recepta est vix dubitare licet, a Græculo opinor aliquo Latini sermonis parum sciente, cujus versionis barbarie offensus Dionysius aliam postmodum adornavit.

AD EPISTOLAM CXXXV.

APUD QUESNELLUM CVI.

Anatolio CP. episcopo.

1. *Joannis spiritualem copiosamque doctrinam.* Suum cuique postremorum quatuor prædecessorum Anatolii characterem egregie hic appingit S. Leo, unde eximiam in pontifice nostro Ecclesiarum scriptorumque sanctorum Patrum notitiam suspicias. Joannis Chrysostomi propriam indolem quam graphice brevi elogio comprehendat nemo non videt.

2. *Auctoritatem Attici.* De hoc vide Socratem lib. vi, cap. 20; lib. vii, cap. 2 et 25, etc., cui tantam auctoritatem, quam a Leone commendatam in eo vides, religio, prudentia, laboris assiduitas, eruditio, charitas eximia, sermo urbanus et ad alliciendos hominum animos aptissimus, hæreticorumque repulsi conatus conciliaverunt. *Unde etiam Ecclesiæ, inquit Socrates, sub ejus pontificatu maximum incrementum cepere; neque enim solum domesticos fidei tuebatur, verum etiam hæreticos admiratione prudentiæ suæ percellerat.* Addit Cælestinus papa I in repurgandis hæresibus vigilantiam in epistola ad Maximianum episc. CP., cui pariter decessorum exemplum suggerit. *Sequere, inquit, priorum a quibus eruditus es et nutritus exempla pontificum, beatissimi Joannis in prædicando scientiam, sancti Attici in repurgandis hæresibus vigilantiam, decessoris tui Sisinnii, cujus te successorem credimus, simplicem puritatem.* Vide etiam sanctum Prosperum in carm. de Ingratis.

3. *Industriam Procli.* In patientia ac mansuetudine sitam eam maxime fuisse testatur Socrates, lib. vii, c. 4. *Qui hæreticos hac ratione, inquit, potius quam vi*

A ad rectam fidem adducere studuit... mansuetudinisque dignitatem integram conservavit, ac veluti depositum quoddam Ecclesiæ restituit. E.g. cap. 45: *Eos qui ob depositionem Joannis (Chrysostomi) sese ab Ecclesiæ corpore sejunxerant ad unitatem revocavit, eorum dolorem prudenti consilio demulcens, Joannis corpus, quod Comanis sepultum erat, annuente imperatore Constantino-polim deportavit, idque solemni pompa urberim ad ductum ingenti cum honore in ecclesia Apostolorum deposuit.* Sozomenus, lib. viii, cap. 2, plurima quoque de Attico habet, Leonisque dicto concinit adhuc expressius, cum hæc ait: *Porro cum esset natura magis quam disciplina 1547 prudens, in rebus agendis summæ fuit dexteritatis, et ad struendas atque evitandas insidias solertissimus. Moribus autem blandus fuit, ita ut plerisque gratus esset. Porro erga suæ opinionis homines gnarus atque industrius fuisse dicitur; iis vero qui diversam sectam sequebantur, terribilis; ita ut, quoties volebat, metum illis incuteret; prorsus vero mutatus, mitis in eos appareret.*

B 4. *In injuriam canonum, ut agnoscis, illa tentata sunt.* Nihil tale legimus in epistola Anatolii, quæ tanta arte conscripta mihi videtur, ut in speciem Leonis querelis plene satisfaciatur, revera tamen (a) nihil in ea de juribus suis remittat Constantinopolitanus antistes. Vix enim pauca sub finem de canone 28 Chalcedonensi commemorat, circa quem hoc solum a Leone pro certo vult haberi, nullam in se culpam esse, seque semper ab alienis appetendis longissime abfuisse. Et ita profecto Orientales episcopi fixum apud se habebant a decreto suo numquam resiliire, ut cum epistola S. Leonis, qua consensus suo acta Chalcedone firmabat, lecta fuisset a Juliano in Constantinopolitano episcoporum conventu, cujus mentio fit in epist. 100 (nunc 127) ad Julianum, non ausus sit ea verba legere, quibus consensum suum Leo renuebat adhibere decreto in gratiam sedis regiæ condito apud Chalcedonam, ut ex eadem epistola compertum habetur. Immo dum correctionem per Marciani litteras promisit Anatolius, hoc solummodo pollicitus est, *Se in omnibus satisfacturum, quæ ad fidei observantiam pertinent, ipso Leone referente in jam laudata epistola 100 (nunc 127), cap. 3.*

5. *Ut Aetium presbyterum in gratiam tuam affectionemque revocaveris.* Non ait, in pristinum locum ac ministerium, quod exiit cardin. Baronio ad annum 453, num. 8, qui enim ex archidiaconi munere ad presbyteralem dignitatem gradum semel fecerat, nunquam ad prius ministerium redire permittebatur: unde in hac eadem epistola sollicitudinem suam de electione archidiaconi in locum Andreae subrogandi prodit S. Leo, dum hæc ait: *Electo primitus, inquit, et probato, qui archidiaconi officium possit implere, id est, quem nulla umquam prædictarum impietatum fama resperserit.* Quod valde supervacaneum fuisset monere, si locum suum vel recepisset, vel recipere potuisset Aetius. Quamobrem quod in Anatolii epistola ad Leonem papam scriptum reperitur, quod videlicet *Aetius in 1548 priore loco atque honore ecclesiastico est restitutus, quandoquidem ex Græci textus jactura obscurum manet, ex uno Leonis responso lucem mutuari potest, nec meo quidem judicio mediocrem.*

D Certum est enim ex hac ipsa et sequente Leonis epistola illam 106 (nunc 135) Anatolii litteris respondere, Romanumque pontificem, cum Aetium in gratiam affectionemque Anatolii revocatum scribit, attendere ad ipsius Anatolii verba, quibus Aetium in priore loco atque honore ecclesiastico restitutum asseruerat.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum Anatolius in epist. 132, quæ hic indicatur, capite 4, affirmet: *Gestorum vis omnis et confirmatio auctoritati vestræ beatitudinis fuit reservata, jus omne his gestis quæsitum, ut ratum esset ac certum, ab apostolica confirmatione et auctoritate pendere confessus est.* Quod si hac confessione non obstante, et contradicente pontifice, ipse et Orientales a decreto

semel lato Chalcedone non recessere, sicut cum Marciano epist. 110 constantiæ Leoni tribundum est quod sese huic ambitioni Nicænis canonibus contrariæ fortiter opposuerit, ita laudi verti nequit Orientalibus, si contra eosdem canones justis Leonis reprehensionibus nequaquam cessere.

Nihil erat igitur in authentico epistole Anatoliane quod Aetium archidiaconum non integratum significaret, cum nihil tale legimus a Leone in illius epistola hujus responsione manifestum esse. Illa igitur Anatoli verba non de archidiaconi officio intelligenda sunt, sed tantum de gradu et honore ecclesiastico, a quo per invidiam et malevolentiam adversariorum suorum dejectus fuerat, cum *paralelo* deputaretur, ut quæritur auctor noster epist. 84 (nunc 111), vel de restitutione ejusdem in propriam famam. Clarum est enim Aetium de aliquo crimine fuisse accusatum, cum ex epist. 100 discamus illum in episcopi conventu fuisse discussum, et cognitione habita in omnibus fuisse purgatum. Vir eruditus ex his epistole 86, at 56 (nunc 113), verbis: *Nam apud catholicum episcopum etiam erat utcumque decus sacerdotale, sacerdoti archidiaconus propter fidei reverentiam debuit præmitti, potius quam locum catholici nequissimus hæreticus obineret*; ex his, inquam, verbis, quæ egregie depravata ultro fatetur, suspicatur hæc corrigendo errori viam Anatolio Leonem aperuisse ut potius presbyter catholicus archidiaconi munere fungi sineretur, quam hæreticus diaconus. At quam remotum id a Leonis sensu textuque, quem longe emendatissimum atque adeo omni ambage vacuum perlegere poterat in nova ista Leonis editione jam tunc publicata! Ex ea enim elucet Leonem Anatolio id proponere, quod ante Aetii consecrationem in presbyterum facere debuisset; ut levia potius in eo errata condonaret, quam hæretico locum cedere juberetur.

1549 AD EPISTOLAM CXXXIX.

APUD QUE NELLUM CX.

Juvenali Jerosolymitano episcopo.

1. *Inter angustias diversorii.* Hæc verba indicant S. Leonem persuasum fuisse Christum Dominum non in spelunca extra Bethleem posita natum esse, ut plerique sentire videntur, sed in diversorio, in quo non fuit ei locus, secundum evangelistam, hoc est non cubiculum vel cubile, sed tantummodo stabulum sub ipsius tamen diversorii lecto positum. Eiusdem est sententiæ S. Ambrosius, iuxta appendicem fuisse diversorii. Utrique favet sacer Evangelii textus, dum ait simpliciter: *Reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio* (Luc. ii, 7); opponens, non diversorio stabulum ab eo separatum, sed præsepium diversorii cubiculo seu cubi, quod parturienti Virgini nascentique puero maxime necessarium erat. Angelus similiter Christum pastoribus annuntiat natum in civitate David et positum in præsepio. Pastores ipsi dicunt: *Transemus usque Bethleem; vidimus natum præsepibus, qui in diversorio erant, narrare omnia quæ audierant et viderant antequam reverterentur: Et omnes qui quiderant, mirati sunt; et de his quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo; et reversi sunt pastores.* Denique cum mari natum regem adoraturi venerunt, *Intrantes domum, inquit Matth., cap. ii, 11, invenerunt puerum cum Maria matre ejus.* Et hoc quidem modo penè necessarium est interpretari, ut prophetia Michæe impleta esse ad litteram dicatur: *Et tu Bethleem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim erit Dux.* Nec Eusebius, Hieronymus, Paulinus, alique opponi debent; ubi enim nascenti Domino diversorium erat, potuit solum stabulum ac spelunca

A superfuisse Patrum illorum temporibus; atque etiam extra urbem fuisse, cum ex Romanæ, Jerosolymitarum, aliarumque urbium exemplo satis manifestum sit per temporum vicissitudines, bellorum atque strages populationes sæpe sæpius id evenire, ut vel civitatum situs mutetur, et dum restaurantur dirutæ urbes, in remotioribus locis pro opportunitate aedificentur; vel etiam aliquibus suburbiorum partibus excisis, aliæ ab urbe dissitæ maneat, quæ eidem olim jungebantur.

2. *Nisi fuisset nostri generis, non potuisset esse mortalis.* (a) Cave ne ex his verbis mortem vel Adamo ejuque posteris ex ipsius corporis conditione connaturalem putes, ut neotericis quibusdam visum est, vel Christo Domino ex materna ipsius origine indeclinabilem fuisse. Utrique enim Adamo, primo et novissimo conveniebat *Prima immortalitas posse non mori*, quam S. Augustinus explicat lib. de Corrupt. et Grat. c. 12; lib. de Civit. Dei xxii, cap. ult., et alibi. Caro, inquam, illius potuit non mori, quia non erat caro peccati. Sed quia missus est in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne: *Caro Christi mortalitatem de mortalitate materii corporis traxit, quia mortale corpus ejus invenit; contagium vero peccati originale non traxit, quia concubentis concupiscentiam non invenit. Si autem nec mortalitatem, sed solam substantiam carnis de matre sensisset, non solum caro ejus caro peccati, sed nec similitudo carnis peccati esse potuisset* (Aug. contra Jul. lib. v. c. 15).

3. *Particulam dominicæ crucis cum eulogiis dilectionis tuæ veneranter accipi.* (b) Hæc verba claudunt epistolam, jacentque in vulg. ed. et mss. tribus, quos vidi, immediate ante notam consulariæ; sed cum illa non habeant mss. Grimani, Barb. duo, Cantabr., Trecopith. et ex Thuaneis tres, nempe non intelligit subditiua esse.

AD EPISTOLAS CXXI, CXXII ET CXXIII.

APUD QUESNELLUM CXXII, CXXIII ET CXXIV, ANNI 455.

Tres epistolas a Leone datas hoc anno 455 representavit nobis Grimanicus codex, ne annis hic integer nobis vacuum elaboraretur. Has porro necesse est antecessisse diem decimum sextum kalendas Aprilis, cum Valentinianum Augustum, cujus octavo consulatu consignatæ leguntur, illo die interfectum fuisse constat ex Romanarum rerum scriptoribus. Unde facile fuit emendare librarii errorem, qui in epistola 113 (nunc 141), ad Julianum, v. idus Martii legisse videtur; et alterum dubium solvere, quod circa epistolam 112 (nunc 142), ad Marcianum ex arcepiij compendiarie characteris lectione nascebatur. Sic enim ibi habetur: *Datum in id. Aug. Valentiniano viii cons.*, ubi licet 1551 pronum sit legere in idus Augusti, cum alius mensis nome non appareat; merito tamen legendum videtur *Augusto Valentiniano viii cons.*, credendumque mensis nomen per scribæ oscitantiam omissum fuisse. Præter hanc autem rationem ex Augusti morte petitam, quæ non sinit ut mensi Augusto ascribatur hæc epistola, altera quoque sese offert ex ipsius epistole materia, quæ est de paschalis diei controversia, qui cum jam a tribus mensibus celebratus esset, importune admodum memoriam regeret consensus sui Alexandrius datus, et litterarum a se ad Occidentales missarum circa ejusdem festi celebrationem. Tertia denique accedit ratio ex 113 (nunc 141), ad Julianum, epistola, quæ

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Cave potius ne immortalitatem Adamj in primo statu ex ipsius corporis conditione connaturalem putes. Immortalitas enim, ut posam docuit S. Augustinus in lib. vi de Genesi ad lit. c. 25, ei præstatur de iusto vitæ, non de constitutiæ naturæ; a quo signo separatus est, cum peccasset, ut posset mori; qui nisi peccasset, posset non mori. Mortalis ergo erat condi-

tionem corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris. Hinc etiam demonstrata fuit hæc prægo 110 inter Baianas 78, cui nunc Quesnellus hoc loco addidit, alij judicent: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficio, sed naturalis conditio.*

(b) De his verbis lege nostram antol. 29 (Col. 1198, n. 1) in hanc epistolam.

idus Martii data. Cum enim de correctione (a) Carosi monachi rebobis mentionem faciat, planum est prius scriptam esse epistolam illam 112 (nunc 142), ad Marcianum, in qua Augusto gratias agit quod eundem et Dorotheum erroris consortem et suis monasteriis detrudi iussit. Hanc enim monacho ad sanam doctrinam redeuntis minime inmixisset Marcianus: quare vel Januario mense vel Febuario data esse videtur hæc ad Marcianum epistola.

Porro ex epist. 145 (nunc 141), ad Julianum Coenensem, manifestum habemus quo anno ad Alexandrinos missus a Marciano fuerit Joannes Decurio, hoc videlicet anno 455, vel sub precedente finem. Nemo enim non videt hunc Joannem spectabilem virum et in fidei sinceritate laudabilem, ad Egyptum causa fidei directum, eundem esse ac Joannem illum decurionem, cui Marcianus Augustus litteras suas ad Alexandrinos monachos perferendas dedit, quæ parte III concilii Chalcedonensis referuntur num. 8. Hujus enim viri fidem prorsus laudat Marcianus, eumque ait sacro Chalcedonensi concilio interfuisse. Emendetur itaque illa trisimus Anonimus scriptor, qui hanc Joannis legationem ad annum 452 retulit.

AD EPISTOLAM CLVM.

APUD QUESNELLUM CXXVI.

Anatolio episcopo CL.

Nova hæc epistola, licet anni dieique notam nullam habeat, locum quem ei assignavimus habere debuit. In ea enim laudatur epistola 125 (nunc 156), quæ 1 Nov. (leg. 1 Dec.) data legitur, et alia indicatur quæ apud imperatorem Egyptios episcopos extiterat commendat, cum quæ hanc missam esse probabile est, forte epistola 127 (nunc 158) 1 Decembris scriptæ annexam. Denique accepta ista epist. 126 (nunc 157) recripuit Anatolius paulo prior 1552 factus, ut perspicuum est ex epist. 128 (nunc 165), quæ illum noster Leo de commotione increpat. Cum ergo (b) circa Martii medium hæc ultima scripta fuerit, et duo vel tres fere menses necessarii fuerint, ut illa 126 (nunc 157) Constantinopolim deferretur, et inde Anatolii responsum veniret, vix potuit aliam sedem sortiri novella 126 (nunc 157) epistola.

AD EPISTOLAM CLIX.

APUD QUESNELLUM CXXIX.

Nicetas episcopo Aquileiensi.

Nicetas, ad quem data legitur hæc epistola, ab aliis Nicetas appellatur. Et certe si idem est ac ille de quo Martyrologium Romanum ad 22 Junii, sanctus Hieronymus, epist. 42, et Gennadius, lib. de Viris Illustribus, Nicetas dicens est, non Nicetas; ita enim constanter ab illis appellatur; tametsi Lucas Holstenius in Animadversis seu annotatis marginalibus ad Romanum Baronii Martyrologium, Nicetas legi aserat in admiranda, ut ait, antiquitatis codice Gennadii ad S. Andream de Valle.

Jam vero non modicam difficultatem video in distinguendis pluribus Nicetis, vel Nicæa a Niceta, quos in unum confundendos non existimo. Cardin. Baronius discernit inter Nicetam in Dacia episcopum, et Nicæam Romanam, seu, ut interpretatur, Aquileiensis civitatis antistitem: illum enim ad diem 7 Januarii recenset; de hoc vero ad 22 Junii memoriam facit. Utrumque in unum esse collandum asserit Lucas Holstenius loco citato. Ego duos vel forsitan etiam tres putaverim esse numerandos.

Primum, de quo tam honorificam mentionem facit S. Paulinus, epist. 10, ad Severum, ubi eum vene-

rabilem, doctissimum, et Romanis merito admirandum episcopum appellat, necnon in fatali S. Felicis, ubi eum et magistrum et patrem suum predicat. Qui natalis S. Felicis, cum numerante Cæsare Baronio, incidat in annum Christi 397, jam tum Nicetam illum episcopum fuisse necesse est asserere: unde et procul abest ut idem sit cum Niceta nostro, ad quem S. Leo scribit, qui anno Christi 447 nondum erat episcopus, Januario tunc temporis Aquileiensem Ecclesiam gubernante. Nominis etiam differentia intercedit: certum est enim eum qui Paulino familiaris fuit, Nicetam fuisse appellatum; alium Nicæam plerique codices nominant. Accedit diversam utriusque fuisse patriam. Hunc enim Aquileiensem esse probabile est; illum ex Dacia ortum conjicio 1553 ex Paulino, qui eum in Daciam revertentem prosequitur his verbis:

Ergo dux idem modo prosequatur
Te via, qua nunc properas revertentem
Ire, Niceta, patrioque reddat
Lamine tutum.

Episcopales denique utriusque sedes tam longe a se invicem distat, quam Dacia ab Aquileiensibus.

Eum porro, de quo Gennadius et Honorius Augustodunensis, non alium esse putaverim a Paulini amico, tum quia a doctissimo pontifice, ut eum Paulinus vocat, probabile est condita esse opuscula, quæ commemorat Gennadius; tum quia veteres Gennadii codices, quorum unum laudat Holstenius, Nicetam, non Nicæam habent. Denique quia nomen episcopatus non repugnat.

Quod si diversum ab eo quis contenderit, per me licet. At eundem esse Gennadium Nicetam cum Leonino, non possum adduci ut credam. 1° Leoninus erat Aquileiæ episc. At quis credat Aquileiam vocatam a Gennadio Romanam civitatem, quo nomine a nemine veterum decoratam esse legimus, quod et si potuisset ab oratore et encomiaste usurpari, nunquam certe ab historico dissertatore, quem propriis magis et notioribus nominibus uti maxime convenit. Et ita ab ipso Gennadio usurpatum est, qui cum de Rufino scribit superiori pagina, non eum Romanum, vel Romanianum, sed Aquileiensem fuisse dicit. 2° Cum in suo Catalogo ordinem temporum seryet auctor iste, dum viros illustres recenset, Nicæam collocat longe ante scriptores Leonii æquales, immo ante Paulinum, Theophilum Alexandrinum, Sabbatium, et alios, qui quarto sæculo floruerunt, non quito jam media parte elapso, ut Nicetas Aquileiensi episcopus.

Jam vero Nicæam illum, de quo sanctus Hieronymus, eundem esse cum episcopo Aquileiensi, solum civitatis nomen videtur persuadere; plura dissuadent. Nam, 1° ille Nicæas ab Hieronymo dicitur, hic a Leone Nicetas. 2° Cum Nicæas Hieronymo amicus jam ad anno fere nonagesimo supra trecentimum subdiaconus esset Aquileiensi Ecclesiæ, ad quem gradum ante vigesimum quintum ætatis suæ annum probabile est non esse evehctum, septuagesimo quinto, vel octuagesimo anno ad labores episcopatus assumptus esset; nondum enim anno 447 locum alteri cesserat Januarius: hoc autem vero parum simile est. Confirmatur adhuc ex S. Hieronymo epistola 42, quæ Chronatio nondum episcopo Aquileiensi scripta est; in ea enim communes quas habuerant Hieronymus ipse et Nicæas peregrinationes in memoriam cum revocat, significat æqualem fere sibi illum fuisse, quocum necessitudine singulari conjunctus erat.

Hunc videt ex uno Niceta, vel Nicæa tres nobis saltem enasci. Primum quidem Nicetam Paulini carminibus celebratum, laudatum a Gennadio, Romanæ

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hic Carosus correctus diversus est ab alio quem Marcianus e monasterio ejecit, uti colligere licebit ex nostra annot. 7 (Col. 1111, n. 8) in epist. 142, ubi etiam erroneam notam ejusdem epistolæ ex optimo

ms. Ratiſponensi emendavimus.

(b) Chronica nota epistolæ 165, xv kal. Aprilis. Emendavimus v kalendas. Confer nostram annot. 42 (Col. 1148, n. i) in hanc epist.

seu Romatianæ civitatis episcopum; secundum, qui Nicæas **1554** dicitur, Aquileiæ hypodiakonum ac Hieronymi familiarium; tertium, qui episcopum Aquileiensem fuit post annum 447, ad quem S. Leo scribit anno 458.

Quod porro ad primi episcopatum attinet, *Romatianæ* civitati præpositum fuisse facile assentior, quam *Romanam* vocat Gennadius, *Romesianam* tabula Peutingeriana, *Remisianam* Aptonini Itinerarium. Ex quo geminam Nicetæ, seu Nicææ commemorationem, quam facit Baronius, ad unicum referri debere libenter velim. Sed quod per Romatianam civitatem Aquileiam esse intelligendam idem autumat, assentiri nequam possum. 1° Quia nemo non modo inter veteres, sed nec inter recentiores legitur, qui ita appellaverit; si Leandrum nescio quem recentiorum cosmographum excipias a Baronio laudatum, qui secundam Romam dictam esse asserit: quod et si verum esset, non id tamen probaret quod Baronius intendit. Esto enim ita appellata fuerit ab aliquo laudes illius prosequente, sicut Arelatam Gallulam Romanam legimus dictam; at non propterea cum de ea sermo habetur, Romana simpliciter civitas appellabitur, sicut numquam eo modo designatam legimus Arelatam. 2° De Romatiana civitate quod in Martyrologio commemorat ad 22 Junii, de Aquileia interpretari absurdissimum mihi videtur. Cum enim decies fere de Aquileia mentionem faciat sub hoc ipso nomine, quoniam consilio de Niceta acturus auctor ille loquendi morem solitum mutasset, proprioque ac omnibus noto nomine posthabito, aliud novum ignotumque usurpasset? 3° Etsi aliqua appellatione a Romana urbe deducta decoranda fuisset Aquileia, numquam Romatiana, nisi forte ab hominibus Imperitis ac semibarbaris, sed vel Romana, vel Romaniana dicta fuisset: præsertim cum in Dacia alia civitas esset eo nomine dicta, ut inde necesse fuisset ambiguitatem oriri.

4. Auctoritas inscriptionis opusculi de Octo Beatitudinibus, ubi Chromatius ejus auctor ROMANUS EPISCOPUS dicitur, non plurimi facienda, cum et incertissimum sit an de Aquileiensi Chromatio sit intelligenda, et valde insolens alium præter sedis apostolicæ episcopum Romanum inscribi. Demus tamen ita vere appellatum esse episcopum Aquileiensem. At istud post multos annos contigisse, arbitror; si tamen contigit: qua autem occasione fieri potuerit, videor mihi satis feliciter ex Paulo Diacono eruere, nimirum ex Longobardorum vastitate ortum habuit, quam fugiens plebs Aquileiensis in proxima Gradus insula sedem elegit, suumque sibi deinceps episcopum creavit, quem ad distinctionem alterius episcopi, qui in veteri Aquileia pariter creabatur, Romanum forte vocitavit, ut Romanis, vel a Romanis creatum. Audi Paulum Diaconum suis ipsum verbis hoc attestantem lib. IV Longobardicarum rerum cap. 34: *His diebus, defuncto Severo patriarcha, ordinatus est loco ejus Joannes abbas patriarcha 1555 in Aquileia vetere, cum consensu regis Agilulfi et Gisulfi ducis. In Gradus quoque ordinatus est Romanus (al. Romanis) Candidianus antistes... Candidiano quoque defuncto apud Gradum ordinatus est patriarcha Epiphaniae (alias Epiphanius), qui fuerat primicerius notiariorum, ab episcopis qui erant sub Romanis. Et ex illo tempore ceperunt duo esse patriarchas.*

Vides, lector, Aquileiensem episcopum Romanum aliquando appellatum: non ob eam causam, ut habet card. Baronius in notis ad Romanum Martyrologium, quod Aquileia vel Roma secunda, vel Romatiana, Romanave civitas appellaretur; non etiam propterea quod aliquis hujus urbis episcopus patria Romanus esset, quem admodum de Chrouatio somniavit Sixtus Senensis; non denique quia catholicus et Romanæ Ecclesiæ communicans, quod putat Baronius ad annum Christi 605, ubi de Candidiano, quem Paulus Diaconus Romanum appellavit; quamquam aliæ editiones non hoc modo habent: *ordinatus est Romanus*

Candidianus antistes, sed ordinatus est Romanis, etc. Valeat tamen per me licet prior illa lectio, quæ est veteris editionis Parisiensis anni 1514. At ex iis quæ descripsimus, clarum est appellatum esse Romanum, quia Romanis ordinatus erat, iis scilicet Aquileiensis veteris incolis, qui Gradum transmearent, parebantque Romanis; tum etiam quia ordinatus ab episcopis qui erant sub Romanis, ut expressis verbis habet Paulus Diaconus; denique quia auctoritate exarchi electus, ut alteri patriarchæ opponeretur, qui apud veterem Aquileiam, favente Longobardorum rege, ordinatus erat, eique subiacebat.

Hæc etsi ita sunt, nondum tamen exhausta difficultas. Quid enim hoc ad Chromatium, qui ducentis annis Candidianum antecessit, et gemini patriarchæ electionem? Verum necesse non est eo tempore vixisse Chromatium, ut Romani titulo decoraretur. Sufficit ut tractatus ille, qui ab ejus nomine circumferri, descriptus sit post inchoatum sæculum septimum postque geminatos Aquileienses episcopos. Probabile est porro titulos hujusmodi scribarum solum opus esse, qui præci antistitis opusculum describentes, illum eo nomine donandum crediderunt, quod communiter Aquileiensibus sui ævi episcopis tribi noverant.

AD EPISTOLAM CLXIV.

APUD QUESNELLUM CXXXIII.

Leoni Augusto.

Omnium epistolarum, quas in lucem emitimus, nulla est cujus auctoritas pluribus majorisque nominis auctoribus fulciatur. Sanctus enim Prudentius episcopus Trecensis, qui circa medium sæculum novum catholicam de prædestinatione et gratia Christi doctrinam adversus illius ævi novatores **1556** strenue propugnavit, hujus epistolæ dimidiam fere partem describit in insigni Scotum Erigenam, cap. 1. *Unius*, inquit opere de Prædestinatione contra Joannem, *Patris sententiam nonendam duximus, cujus astipulatione fidei ceteris nullatenus credulitas derogetur: Leo EPISCOPUS LEONI AUGUSTO. Multis manifestisque documentis probatum esse mihi gaudens, etc.* usque ad caput tertium, quo capite tertio cum quarto prætermisso, rursus ex quinti initio nonnulla refert; nec non ex alia ejusdem pontificis ad eundem imperatorem epistola, quæ isti præmittitur in nostra editione. Mirari porro subit tam præclarum fragmentum fugisse posteriores conciliorum epistolarumque pontificiarum collectores, inter quas locum merito obtinere debebat. Ex eo nos menda nonnulla quæ codici Grimani inspersa erant eluimus; sed nonnulla vicissim ope codicis nostri emendanda occurrunt in libro Prudentii, tam illius editionis, quam Ludov. Cellotius primus procuravit ex codice ms. bibliothecæ Thuaneæ, quam alterius quam irritavit vir clarissimus doctissimusque Gilbertus Manguinus, tom. I collectionis veterum auctorum qui nono sæculo de prædestinatione et gratia scripserunt.

Ejusdem epistolæ plura fragmenta referunt Vigilius et Pelagius II pontifices Romani, qui sexto sæculo floruerunt, hic in epistola ad Eliam Aquileiensem episcopum, ille in suo constituto: loca utriusque notata habes in margine epistolæ. Denique Facundus, ille celebris Herimianensis in Africa episcopus, triumque capitulorum propugnator, in libro II, cap. 6, p. g. 87, editionis Jacobi Sirmondi, amplum epistolæ hujus pannum representat, quem Sirmondus non pro scriptis Leonis papæ ad Leonem Augustum, sed pro verbis Facundi ad Justinianum imperatorem accepit.

Aliqua ex cap. 3 refert Pelagius quasi ex epistola ab Basilium. Si hoc ita est, vel dicendum eandem quæ Leoni Augusto scripta erant a Leone papa alteri etiam epistolæ scriptæ ad Basilium inserta fuisse, eamque excidisse temporum injuria epistolam; vel certe fatendum Pelagium ejusve scribam memoria lapsam.

AD EPISTOLAM CLXV.

APUD QUESNELLUM CXXXIV.

Leoni Augusto.

1. Hanc epistolam, quam ad decem codicum mss. fidem emendavimus, collatis etiam omnibus antiquis exemplaribus excusis, suo etiam loco restitutum ex editione Suriana S. Leonis, et Nicoliniana, ex collectione veterum de duabus naturis scriptorum a Josia Simlero edita Tiguri an. 1571, et volumine Miscellaneorum G. Vossii Tungrensis præpositi cura Moguntiae excuso an. 1604, quibus accedunt mss. codd. Trecephæanus et Oroniensis, qui omnes **1557** consuetudinem notam ab aliis omissam exhibent.

Exstat inter Agapeti papæ epistolas una, quæ ad Anthimum scripta legitur, quamque jampridem falsi arguit doctissimus card. Baronius ex styli ab Agapeti phrasi discrepantia. Facile erat eidem hanc cum præsentī Leonis epistola conferenti commentitiam deprehendere; tota enim ex pannis hujus consuetis compacta est. Si imposturæ ætatem nosse alicujus est momenti, eam (a) centum annis Anthimo posteriorem esse facile crediderim, quod ex nonnullarum vocum mutatione conjicio. Cum enim cap. 2, ubi legitur apud S. Leonem, *consubstantialis æqualitas*, pseudoepistolæ artifex in geminæ hujus vocis locum substituerit, *unius voluntatis æqualitas*, dubium non videatur quin ab aliquo fabricata sit Sergii episcopi CP. fautore, qui in ejus de unica Christi voluntate qualemcumque defensionem aliquod pontificis Romani testimonium proferre gestiebat. Adulterini enim hujusmodi fetus non sine certo consilio supponi solent pro legitimis: nullam porro aliam tota epistola libidinem impostoris suggerit, quam erroris Monothelitarum fulciendi. Simili impostura caput 4 cum sequentibus usque ad testimonium S. Hilarii in supposititiā Cæli papæ epistolam conversum est, et illud ipsum S. Hilarii excerptum in primam Eutychniani papæ epistolam, quæ est ad Bœticæ provinciæ episcopos.

2. *Effusio... Sanguinis Christi tam fuit dives ad pretium.* Ita habent mss. codd. Barb. duo, Thuan. quatuor, Trecephæ., Corbeiensis, Cantabrig., Bodl., Grimanicus, et Agapeti pseudoepistola. In vulg. porro exemplar. edit. sic legitur: *Effusio... sanguinis justi Christi tam potens fuit ad privilegium, tam dives ad pretium.* Sed quæ hoc loco abundant, ex epist. 97 (nunc 124), ad Palæstinos monachos, huc translata sunt.

3. *Omne enim sacramentum fidei christianæ magno decoloratur obscuro, si (ut hæretici volunt) lux veritatis sub mendacio putatur latuisse phantasmatis.* Parenthesis illam, (b) (ut hæretici volunt) loco suo movimus, nulla (quod fatemur) codicis cujusquam auctoritate adducti, sed sola conjectura, vel potius sensus ipsius necessitate. Falsum enim sensum inducit antiquus parenthesis illius situs, qui ita se habet: *Omne enim sacramentum fidei christianæ magno (ut hæretici volunt) decoloratur obscuro, si lux veritatis sub mendacio putatur latuisse phantasmatis.* An volebant Manichæi alique hæretici, qui veritatem **1558** carnis in Christo negabant, opinionem suam Divinitati injuriam esse? immo vero hoc ab eorum mente alienissimum erat, qui e contra magnam injuriam æterno Patris Filio inferri contendeabant, si vera carne indutus crederetur. Hoc porro erat, quod volebant hæretici, apparentem tantummodo carnem Christo Domino esse tribuendam. Cæterum facile fuit ut pa-

A renthesis, de novo forsitan adjecta, ab antiquo etiam scriba ad lineam nativo loco superiorem rejecta sit.

4. *Dehinc sequuntur testimonia.* etc. Horum testimoniorum mentionem crebram habent antiqui Patres, quos inter Vigilii Tapsensis in Africa episcopus, lib. v contra Eutychn. sect. 32. *Cunctos, inquit, Ecclesiæ tractatores in medium adducamus, ex quorum multiplicibus dictis pauca et brevia excerptentes, huic operi subnectimus; ad latiores eorum et diffusiores de hac confessione tractatus, quos beatissimus Leo in unum testimoniorum cumulum provida diligentia congestit, studiosos quosque mittentes.*

Pleraque porro hæc SS. Patrum testimonia (c) in actione secunda concilii Chalcedoniensis illigata reperiuntur epistolæ S. Leonis ad Flavianum CP. episcopum, non eodem ordine, nec æquali numero; plura enim huic epistolæ subjiciuntur, quam in Chalcedonensibus Actis. Non omittam porro quæ Hincmarus Remensis archiepiscopus de hoc testimoniorum delectu scribit in tractatu De non trina Deitate, quoniam Leonis ipsius commendationem habent singularem, dum sanctum pontificem nostrum præclaris Ecclesiæ luminibus Hilario, Athanasio, Ambrosio, Chrysostomo, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Cyrillo, atque ipsi Augustino non impari meritis audeat asserere. *Nam et Leo, inquit, sanctæ catholicæ et apostolicæ sedis pontifex istorum dumtaxat, qui eum tempore, etsi non loco præcesserunt vel merito, pauca numero, sed magna auctoritatis et rectæ fidei genio testimonia Leoni Augusto ad confirmandam fidem catholicam credidit mittenda sufficere.* Plura vide supra ad epistolam 24 (nunc 28), ad Flavianum.

Ad calcem hujus collectionis hæc in ms. cod. Barb. uno subjiciuntur. *Explicuerunt testimonia de libris SS. Patrum decerpta, quæ ostendunt Christum geminæ substantiæ gigantem esse, id est et Deitatis, et humanitatis veras perfectasque naturas unam Christi esse personam.*

C **1559** DE LIBELLO CONFSSIONIS LEPORII MONACHI, cujus auctor S. Augustinus nunc primum asseritur.

Nostra hæc editio istam epistolam seu testimoniorum cumulum uno testimonio, eoque egregio auctorem exhibet, quod quidem beneficio Grimanici nostri codicis ms. toties laudati nobis advenit. Habetur ultimo loco inter testimonia ex Augustino excerpta, cui sub hoc titulo ascribitur: *Item ejusdem ex libro assertionis fidei; et hoc habet exordium: Nostrum namque est credere, etc.* Quantalibet porro diligentia evolvas Augustini lucubrations, nusquam apparebit tale opusculum, ex quo hæc verba deprompta sint, nec aliud simili titulo decoratum. Sunt autem verba eximii illius libelli, qui *Leporii epistola vel confessio seu liber emendationis, vel libellus satisfactionis* dicitur; cujus vel partem retulere, vel mentionem saltem fecere antiquissimi auctores Joannes Cassianus, lib. 1 de Incarn. Dim.; Joannes papa II, epist. 3, ad Avienum et cæteros senatores; Vigilii Tapsensis, lib. xi de Trinitate; Facundus Hermianensis lib. 1 Defensionis trium capitulorum; Gennadius, in Catal. virorum illustrium; et Sigebertus. Addit Joannes Garnerius Basilium diaconum Thalassiumque et alios monachos, quorum libellus supplex ad Theodosium Augustum habetur 1 parte Act. Ephes. syn. cap. 30; sed profecto Leporium, qui in eo libello recensetur inter episcopos Divinitatis Christi defensores, et ipsum episcopum fuisse eo ipso apparet non monachum illum cujus confessionem expendimus. Videtur Basilius ordinem temporum servare in ea enumera-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cum hæc epistola sit inter supposititias Isidori Mercatoris, hæc impostura multo posterior est.

(b) Hæc verba auctoritate omnium mss. et antiquæ Græcæ versionis loco suo restitutum, sententiamque satis æquam explicavimus annot. 71 (Col. 1169, n. 1) in hac epistolam 165.

(c) Hæc testimonia a Leone collecta et missa in Orientem post latrocinium Ephesinum, non pertinent ad concilium Chalcedonense. Licet enim in vulgatis Conciliorum subjecta sint Leonis epistolæ insertæ actioni secundæ Chalcedonensi, non tamen in mss. Vide admonitionem in epist. 28, n. 8 et 9.

tionem, ac proinde de Leporio aliquo episcopo qui floruerit ante Ambrosium Mediolanensem, universam synodum Africanam quam commemorat, Joannem Chrysostomum, Severianum, Atticum Constantinopolitanum, qui post Leporium nominatur. Deinde, si de Leporio nostro et de illa synodo Africana, quæ confessioni ejus suffragata est, loqui voluisset Basilius, utrumque conjunxisset, nec medium inter Leporium et synodum in-erisset Ambrosium. Denique sola nominis similitudo levius est fundamentum quam ut huic assertioni statrenda sufficiat, cum et in concilio Toletano I et alibi leguntur hujus nominis aliqui viri. Ad synodum quod attinet, quam Africanam universam appellat Basilius, quis sibi persuaserit eandem esse in 1560 qua Leporii confessio approbata, si epistolam inde missam ad Gallicanos episcopos, subscriptionesque Africanorum inspexerit? Certe si ex Basiliæ diaconi verbis synodus universalis Africæ intelligenda est, ad illam oculos intendisse crediderim, quæ anno 397. Attico et Casario rossi, habita, et in qua *Nicæni concilii professio et fides recitata est et confirmata*, ut videri potest cap. 2 (a) codicis Romani.

Exstat idem excerptum confessionis Leporianæ in illo testimoniorum delictu quem habet actio 2 Chalcedonensis concilii, sub hoc titulo: *Item ejusdem Augustini sermo: DE EXPOSITIONE FIDELI*. Verum cum alienis hæcenus verbis personatum prodierit, ex Græco scilicet et translato, hæc est ratio cur a nemine hujus auctor Leporius sit deprehensus, etsi hæc eadem verba et apud Joannem Cassianum et apud Vigilium Tapsensem transcripta legereantur, antequam integrum opusculum cura doctissimi Sirmondi a tenebris vindicaretur.

Hoc genuino fretus suffragio, (b) Actorum scilicet Chalcedonensis concilii et ms. Grimanicum aurum contra arsi mandi, asserere non dubito libellum illum emendationis Leporianæ germanum esse magni Augustini fetum. Quod nonnullis etiam momentis firmare supervacaneum esse non existimo: cum et huic libello non parum auctoritatis ex tanti parentis nomine, nec gloriæ parum Augustino ipsi ex synodali libelli conscriptione accelat.

Primum igitur tanto majoris auctoritatis mihi esse videtur utrumque illud testimonium, quod et S. Leo, et œcumenicæ illius synodi Patres ætate Augustini dixerunt. Decennium enim a morte Augustini elapsum non erat, cum ad Romanam eodem evectus est Leo poster: cujus undecimo pontificatus anno in synodum œcumenicæ coierunt Chalcedonem sexcenti illi Patres.

2. Cum adhuc archidiaconi munere fungeretur S. Leo in Gallicanis provinciis aliquamdiu commoratus est, quas primum Leporius suo errore indicere ceperat, quasque postmodum suæ emendationis publicatione recreavit. Etsi enim nullius antiqui monumenti auctoritate testatum habeamus quod recentior quidam prodidit, videlicet Leonem nostrum Gallicæ pontificatus apicem adeptum esset, non semel Gallicanas provincias adiisse; certum tamen est Prosperi testis non modo æqualis, sed et ocularis testimonio, quod huic temporis Leonem nostrum Gallicæ detinebant, cum Sixtus papa excessit e vita anno Domini 440 fere (c) in eunte. Facile igitur potuit vir omnium ecclesiasticarum 1561 rerum curiosis indagator vel a Prospero, vel ab aliis regionis illius ho-

minibus hoc ipsum discere, quod postea et universalis synodo et Leoni Augusto et toti etiam posteritati notum esse voluit, Augustini stylo confessionem Leporianam exaratam fuisse.

3. Nisi certo certius S. Leo cognovisset sive ex publica notitia, sive aliunde, vere Augustini fuisse hunc, de quo agimus, libellum, nunquam id commisisset, ut illud tamquam authenticum catholica veritatis testem sub tanti doctoris nomine (d) synodo œcumenicæ proponeret, præsertim cum ex Africana Ecclesia nonnulli episcopi adessent concilio Chalcedonensi, quibus probe nota erant omnia Augustini sui opuscula. Hoc enim in comperto est in sacris Ecclesiæ synodis œcumenicis non nisi ex certa SS. Patrum traditione, eaque ex indubitatis illorum scriptis expressa, catholicam doctrinam statui; qui secus faceret, sacrosancitam veritatem Ecclesiam, ne ipsam contemptui probisque hæreticorum hominum ultro exponeret, quod de pontifice nostro minus quam de quoquam alio existimandum est.

4. Nemo est qui nesciat quam personam sustinerit per illam ætatem Augustinus tum in universa Ecclesia, tum maxime in Africana: nullum quippe coactum est tunc temporis in his regionibus concilium, cui dux Aurlius, ingeniumque Augustinus non esset; nec ingenium modo, sed et oculus, et lingua, et manus. Unde cum Leporii negotium actum fuerit, ejusque confessio approbata in Africana synodo (hoc enim et Joannes papa II dierte asserit in epistola ad Avienum cæterosque senatores, et ipsa Africanorum episcoporum ad Gallos epistola indicat, quæ synodice formam præ se fert), quis dubitet in hac occasione, ut in cæteris Augustini styli mutuam esse synodum?

5. Quæ ratio epistolam Africorum mox laudatam Augustino ut auctori asserit (cui sententiæ Sirmodus subscribit) eadem et libellum illi vindicat: stylus enim utrobique Augustinianus est; nec stylus soliquimodo, sed etiam doctrina ipsa conceptusque Augustinum prorsus redolent, ut legenti facile patebit. Sic in epist. 3 ad Volusianum ait quod homo *Deus homini permixtus sit*, et quod *persona Christi mixtura est Dei et hominis*; moneteque ibi, ut et in excerpto, lectorem ut recedat a consuetudine corporum, *qua solent duo liquores ita commisceri, ut neuter servet integritatem suam*. Vide etiam lib. IV de Trinit. cap. 20, Enchiridii cap. 35 et 36. Quod item in hoc eodem testimonio dicitur *Deus capax non capibilis*, Augustiniani styli est; sic etiam inquit Aug. in altercatione cum Paucenio: *Incapabilem autem nec legunt, nec sive defendunt. Quomodo enim incapabilis Pater, quem capit Filius totum?...* 1562 *Quomodo incapabilis Pater, qui capitur totus a Filio?...* *Qui capit omnia, quem capit nemo, sed homo: nam totus capitur a Filio*. Denique de modo quo Deus totus implet omnia, et in hac ipsa Leporianæ confessionis parte, et in epist. citata ad Volusianum iisdem verbis disserit. Ab accuratiori ampliorique utriusque collatione consulto me continet. Hanc spartam venustius adornabunt viri doctissimi Sanguinenses Benedictini, qui S. Augustini Opera novis curis expurgata, aucta, illustrata prope diem daturi sunt in lucem. Interim alia Augustini loca huic confessioni convenientia indicata lege in notis gruditi viri Joannis Garnerii, parte I Operum Marti Mercatoris, pag. 230.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Sic appellat collectionem canonum, quam tom. III emendatam recudemus, et Romanam non esse probabimus.

(b) Hoc Augustini testimonium non spectat ad Acta synodi Chalcedonensis, ut monuimus annot. 3. Græcus textus est vetus interpretatio testimoniorum quæ Leo misit in Orientem; hæcque Græca antiquissima interpretatio præter ms. Grimanicum Latinum eidem testimonio, licet in aliis codicibus Latinis

omisso, fidem facit.

(c) Sixtum III obiisse die 14 Augusti ex nostro vetustissimo Sacramentario probabilis conjecimus annot. 23 in § 53 mensis Octobris, hoc tomo col. 135 (nostro II).

(d) Patrum testimonia Leo non misit ad synodum Chalcedonensem, sed anno ante ea per legatos miserat in Orientem. Confer admonitionem in epist. 23, in fine

6. Non ea eruditione ornatus videtur fuisse Leporius monachus, ut eximie fidei professioni conscribendæ idoneus esset, præsertim cum de abstrusissimo incarnationis mysterio ageretur, quod omnem humanæ mentis captum longissime superat. Enim vero quod summa animi demissione de se fateatur Leporius, illæsa veritate dictum esse putaverim, quod, inquam, errorem suum in propriam ipse imperitiam refundit, et *stultam*, ut ipse ait, *simplicitatem* suam accusat. Si cujus operam desiderare compulsus est Leporius ad suam confessionem exponendam, non alterius debuit quam Augustini, tum ob eam rationem quam supra numero 4 posuimus, tum quia ejus studio et emendatus fuerat et ad sanam fidem revocatus. Augustinum enim, aliorum nominibus suppressis, nominant Geunadius et Leodiensis epistolæ Afrorum codex apud Sirmoudum tomo I Conciliorum Gallie.

7. Denique Leporius suo ipse subscribens libello sans indicat ab alio eundem fuisse conscriptum, cum eum *suo sensu dictatum esse* commemorat, et ita de eo loquitur: *Hujus epistolæ fidem, hujus epistolæ professionem*; in quo videtur eam non ausus esse vocare suam, quem scribat ab alio fuisse dictatam. Nec magis momenti est quod ex synodica Africanorum episcoporum epistola objicias, qui confessionem illam Leporius *ipsius esse testantur*. Multis enim nominibus ipse erat et dicebatur, quia videlicet ipsius sensu dictata, ipsiusque nomine evulganda erat; quia ejus fidem emendationemque palam faciebat; quia denique propria eam manu descriptam proprioque munitam chirographo in Gallias mittebat. Et certe plurimum intererat tunc temporis ut ipsius industria et ingenio conscripti esse crederetur, ut eo libentius promptiusque eorum consensus subscriptioque eliceretur, quos in errorem suum pertractos in Africam secum abduxerat. Denique plurima sunt hujusmodi epistolarum exempla, quæ non eorum esse dicuntur qui eas conscripserunt, sed eorum **1563** quorum vice ac nomine fuerant ab alio compositæ. Talis est celebris epistola Pelagii papæ II ad Elam et alios Istriz episcopos. Tales apud Augustinum, Bernardum et alios plurimæ, quæ tunc quando missæ sunt, dictam ob causam his a quibus mittebantur attributæ sunt, nunc vero merito jure germanis suis auctoribus restituntur.

Etsi porro luculenta hæc et Augustino digna sit epistola seu confessio, non tamen *tantæ fuit auctoritatis, ut propterea Leporius inter doctores catholicos censeretur in Oriente, et Augustinus, qui solus e quatuor subscriptoribus superates fuit anno 450 ad concilium Ephesinum vocaretur; quamquam, addit J. Garnierus, cujus et illa verba sunt pag. 230, Valusianus, cum ea tempestate in aula Theodosii versaretur, non sine causa dici potest impulsor, ut Augustinus præ cæteris Afri nominatim accerteretur*. Nec enim Leporius, ut vidimus, inter doctores in Oriente numeratus est, nec Augustinus ista commendatione indigebat, ut præ cæteris ad synodum vocaretur, cui tot aliis nominibus non hæc modo prærogativa, sed et singularissima quæque debebantur privilegia. Vide (a) supra pag. 43.

AD EPISTOLAM CLXVI.

APUD QUE-NELLUM CXXV.

Neonæ Ravennensi episcopo.

Hanc Leonis epistolam e loco quem hactenus obtinuerat dimovimus, cumque ad Marciani Augusti consulum pertinere credita sit, qui incidit in anni Christi 451, eam modo ad Majoriani Augusti consu-

BALLEBINIURUM ANNOTATIONES.

(a) Hic Quesnellus in sua editione citat canonum collectionem a se editam initio tomi secundi, quam nos tomo III recudemus, indicatque finem capituli 16.
(b) Confer nostram annot. 21 (Col. 1195, n. 4) in

latum referendam esse existimamus, hoc est ad ann. 458. Primum enim cum viginti epistolæ Leonis anno 451 datæ etiam nunc supersint, nulla tamen alia Marciani consulum annotata reperitur, episcopi Adelphi consulum inscriptum habent. Quis igitur sibi persuadeat, Leonem sibi in omnibus vel levis momenti rebus constantissimum, post tot epistolæ nomine Adelphi consulis insignitas, styli non mutasse, et de Marciani nomine apponendo cogitasse? Quod enim de hujus Augusti consulum in illis epistolis non minuerit, non ex memorie lapsu vel oscitantis casuve aliquo contigisse credendum est, sed potius putandum non ita fuisse in usu per ejus consulum tempora numerare, licet hujus omissionis ratio non a pareret. Hoc et pro certo habendum nequaquam id a Leone omittendum fuisse, si usus ulisset, præsertim cum illæ omnes epistolæ in Orientem missæ sint, et ad Orientales **1564** episcopos datæ; immo ad Constantinopolitanum antistitem, ad Julianum Coensem, ad Pulcheriam Augustam, ad synodum Chalcedonensem, et ad ipsum imperatorem Marcianum. Quibus consideratis nemo sibi suadet hanc epistolam, post illas omnes scriptam et ad Italianæ episcopum missam, præter consuetudinem decretam fuisse Marciani nomine.

2. Quoties unicuique consulem in epistolis suis Leo annotavit, toties Occidentalem consulem, non vero Orientalem nominavit. Quod non in solo hujus anni consulum fere vicesies sic annotato usurpavit; sed et in aliis pluribus. Epistola enim **12** [nunc 19] an. 443 solo Posthumiano; sex anni 452, solo Mercuriano; quatuordecim an. 453, solo Opilione; duæ an. 455, quæ solæ sunt, Valentiniano uno; epist. 129 [nunc 159] an. 458, solo Majoriano; epist. 137 [nunc 169] an. 459, solo Recimere designantur. In quo rationem simul habes cur tot epistolæ hujus anni 451 Adelphi potius consulum habeant quam Marciani, etiam illæ epistolæ novem ad Marcianum ipsam conjugemque ejus Pulcheriam datæ; et cur epistola quam discutimus non debuerit annotari Marciani unius consulum: nimirum hæc erat, ut apparet, tunc temporis consuetudo, ut Occidentales Occidentalem, Orientales Orientalem consulum publicis instrumentis inscriberent.

3. Numquam ita a Leone positam esse consulem notam, (b) *consulatu*, sed vel consule vel consulibus, legenti facile est animadvertere, ut aliena manu additam nemo non videat hujus epistolæ notam.

4. Apparet ex epistolæ hujus inspectione eam a Leone fuisse scriptam (c) ad consultationem episcoporum illius provincie, quæ Ravennensi suberat, illiusque consultationis occasionem natam esse ex reditu aliquorum hominum, qui ex illis regionibus in captivitate abducti ab aliquot annis fuerant post barbaricam aliquam irruptionem, et tunc demum ad sedes suas libertatemque redierant. Constat autem pace politam fuisse Italiam Leonis papæ temporibus saltem usque ad annum 451, quo volunt hanc scriptam esse epistolam. Jam quidem cœperat irruptio barbarorum duce Attila timeri a Romanis: vastabat enim tunc temporis Gallias vir ille ad hominum terrorem natus, et merito tantam tamque vicinam barbarorum multitudinem Romæ formidabat; sed Italiam non est ingresus, nisi anno sequenti 452, quo Attila continuo resumpta fiducia, ut Paulus Diaconus scribit, *cruentis Italiam petit, Aquileiam captam, fides eras, Ticinumque et Mediolanum regis urbes excidit*. Multum ergo verisimile est Ravennensem **1565** regionem inter Italicas nobilissimam, Attilam expertam esse furorem (etsi civitatem ipsam præsulis sui precibus liberatam esse nonnulli tolerant),

hanc epistolam.

(c) Hæc epistola ad consultationem episcoporum provincie Ravennatis scripta non apparet. Eucyclica videtur ad plures, ut in admonitione observavimus.

plurimosque saltem ex agro et parochia Ravennensi inde raptos in captivitatem anno 452, quando ætatis defectu nondum ullius rei firmam poterant habere notitiam, ut ait Leo, post aliquot annos, scilicet 457 et 458, discretionis annos libertatemque simul et patriam assecutos esse, et de suo baptismo dubitare coepisse ac regenerationis gratiam ambire. Quæ Italis occasio fuit consulendi pontificem Romanum, et Romano pontifici ad illius regionis episcopos hanc scribendi epistolam, sicut et aliam, propter controversias ex eadem clade et captivitate barbarica nascentes, scripsit ad Aquileiensem episcopum, eodem hoc Majoriani Augusti consulatu. Quam facile autem fuerit ut errore librariorum pro *Majoriani* nomine *Marciani* nomen irrepserit, nemo non videt: præsertim cum sæpissime arripites et fugitivi mss. codicum apices divinare cogant lectorem, quorum etiam penuria his nos conjecturis, si tamen meræ conjecturæ sunt, contentos esse compellit. Vix enim geminus codex ms. adfuit, et ex Cantabrigensi, cujus lectiones variæ nobis transmissæ sunt, nihil lucis affulget, nisi quod humanissimus vir dominus Gale indica- diem quo epistola scripta est illic non esse annotatam; ut probabile sit consularem quoque notam ab illo codice abfuisse. Hæc curiosus investigasse non omnino inutile fuerit, tum ad ordinem Epistolarum sancti Leonis securius ligendum, tum ne hac epocha amplius abutantur scriptores ecclesiastici, qui eam epistolæ consularem notam adire solent, ut annum obitus S. Petri Chrysologi Ravennæ episcopi investigent; immo et tempus mortis S. Germani Autissiodorensis, qui in ea professione decessit, in qua Ravennæ exceptus est a S. Petro Chrysologo, hujus civitatis episcopo.

1. *Neonæ seu Neonie*. Ita Victor. codex et indices Cisterciensis et Claromariensis cum edit. Isidoriana, necnon Ughellus in Italia sacra. Nec vero inusitatum hoc nomen est, subscripsit enim concilio Chalcedonensi Neon, episcopus Psyllii Paphlagiæ. Porro ille Neon, sive Leo, ut alii, successit Petro Chrysologo an. 450, decessitque tertio sui pontificatus anno, ut refert Ughellus.

2. *Inexpiabile scelus*. At Leonis nostri sensum August. epist. 203 : *Rebaptizare hominem hæreticum, omnino peccatum est; rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est*; ubi, ut vides, uterque latum discrimen ponit inter catholicum qui rebaptizat hæreticum, et hæreticum, qui rebaptizat catholicum.

3. *Juxta hæreticorum dogma, contra 1566 SS. Patrum instituta*. (n) Ita Thuan. et Cantabr.; at vulgat. : *Juxta hæreticorum damnata a sanctis Patribus instituta*. Porro vel Donatistas mihi videtur indicare S. Leo, teste S. August. de Hæresibus cap. 69, vel forsitan Novatianos et Montenses, de quibus idem affirmat Innocentius I epist. ad Victricium cap. 8.

Sententia. Ita Thuan. et Cantabr. necnon Gratianus et Yvo; vulg., *doctrina*.

4. *Nec vereamur huic salutis januam aperire*, etc. Ita intrepide tales baptizari volebant, etiam sine apposita conditione, Patres concilii Carthaginensis, quod quintum vocant, in cod. Afric. num. 72, Leo noster epist. 2 [nunc 167] ad Rusticum Narbon. et Gregorius III octavo sæculo; quod fere usque duodecimum in praxi fuit, quo coeperunt novam supplemendi baptismatis viam inire. Nam Alexander III PP. primus esse videtur qui post annum 1160 hanc baptizandi formulam sub conditione conceptam invenit: *Si baptizatus es, non te baptizo; sed si non baptizatus es, ego te baptizo in*, etc., quam ab illo hausit scho-

lastica, quæ eodem fere sæculo nata est, theologica.

5. *Per episcopalis manus imposuit*. Eandem disciplinam assertam lege epist. 2 [nunc 167] ad Rusticum Narbon. inquis. 18, et epist. 129 [nunc 169] ad Nicetam Aquileiensem; concil. Arelatens. I, can. 8; Constantinop. I, can. 7; Siricium papam epist. ad Himerium Tarracon.; Innocentium I, epist. ad Alexandrum Ant och. episc. et ad Victricium Rothomag. (b) Cum is ultimus ad episcopalis manus impositionem Arianos aliosque hujusmodi hæreticos recipi *sub imagine* vel *cum imagine penitentiae* decernit, videtur erudito viro mediam quandam iniisse viam inter antiquiorem disciplinam, quæ hæreticos ad Ecclesiam revertentes penitentia, et, ut loquitur Cyprianus, *lamentationibus et satisfactionibus* subiciebat, et eam quam hic Leo noster indicit, quæ nihil aliud præter manus impositionem ad virtutem Spiritus sancti recipiendam, includit. Sed cum Siricius Innocentio antiquior nihil amplius quam Leo noster requirat, tale discrimen nobis probari non potest; nec aliud *per imaginem penitentiae* significari putaverim, quam erroris pristini abdicatorem per professionem fidei aliquasque cæremônias dejecti penitentisque animi indices, quæ plerumque manus impositioni præstant.

1567 AD EPISTOLAM CLXVII.

APUD QUESNELLUM II.

Rustico Narbonensi episcopo.

1. Hanc ad Rusticum Narbonensem epistolam anno Christi 452 assignat Sirmondus Conc. Gall. tom. I, cui et alii postea scriptores consenserunt. Rationibus profertur cui isthæc epocha nitatur. Hanc illos suspicor in mente habuisse. Epistolam turbulentis temporibus scriptam esse testari videntur et anxietas Rustici, quem variorum scandalorum adversitas ad abdicandam pontificiam dignitatem pene adduxerat, et variæ quæstiones quas ex barbarica irruptione et provincialium clade natas pronum est credere, ut sunt illæ parvulus a barbaris in captivitatem abductos, ab hæreticis baptizatos, gentilitate conversatos, et contaminatos immolatiis escis significant. Venit enim statim in mentem clades illa miseranda, quam Hunni, duce Attila, intulerunt Gallis hoc 452 anno; nec dubitatum est quin hujus calamitatis occasione consultus a Rustico Leo noster istas ad eum litteras dederit.

Verum aliter de harum (c) ætate statuendum puto. Si enim inquisitionum tituli considerentur, quos ex plurimis codicibus mss. restituit Sirmondus, quosque in duobus Thuanico et Treopitueano ipsi vidi- mus, difficile non erit sibi persuadere Rusticum Narbonensem occasione, non Gallicæ cladis ab Attilanis copiis illatæ, sed potius (d) Vandalicæ direptionis et persecutionis, qua regiones Africanæ longe lateque vastatæ sunt, hanc consultationem ad Leonem papam misisse. Hoc satis innit inquisitio 18 : *De his qui ex Africa vel Mauritania venerunt, et nesciunt in qua secta sint baptizati*, etc. Cui titulo, præter mss. codicum fidem, accessit auctoritas ex lib. II Auxilii de ordinatione Formosi papæ, ubi idem legitur. Cum enim direpta maxima parte Africæ Geisericus ipsam urbem Carthaginem suæ potestati subjecisset, narrat Victor Vitensis impium illum et barbarum regem navibus fractis imposuisse maximum clericorum turbam una cum Quodvultdeo Carthaginensium episcopo. 1568 eosque nudos et exspoliatos prope- ra navigatione Neapolim Campaniæ appulisse.

BALLERINORUM ANNOTATIONES.

(a) Vulgatam lectionem revocavimus. Vide nostram annot. 16 (Col. 1194, n. i) in præsentem epist.

(b) Confer nostram annot. 25 (Col. 1158, n. 9) in epist. 159.

(c) Has litteras scriptas saltem non ante 450 probavimus in admonitione eisdem præmissa, ubi singulis Quesnelli rationibus satisfacisse nobis videmur.

(d) Id refellimus in admonitione, num. 3 et 4.

Quin et senatorum atque honoratorum multitudinem primum exsilio crudeli contrivit, postea transmarinam in partem projecit. Immo cunctos amissis omnibus bonis ad Italiam navigare compulsi Geisericus, testibus eodem Victore et Fulgentii actis. Nec dubium est quin plurimi quoque persecutionem fugientes in Gallias transmearint; quod et titulus seu inquisitio 18 citata comprobatur, et suadet frequens quod Gallicanis regionibus cum Africanis semper intercessit commercium. Cum autem Carthagine potius sit Geisericus anno 439 exeunte, annis proxime sequentibus, quibus maxime furorem suum exercere cepit tyrannus, ex Africa se catholici, et ipsi etiam Manichæi, ut ex Leonis ipsius epistolis suggerit Baronius, subduxerunt; ita ut eorum in Gallias adventus occasione dubia nota sint, quibus per S. Leonem consultum esse voluit Narbonensis episcopus.

Ut etiam circa hæc eadem tempora, nempe ann. 442, 443, vel 444, scriptam esse credam hanc epistolam facit, quod ex iis dubiis quæ proponit Rusticus nonnulla agitabantur per easdem illas regiones, eademque tempora, et de illis a conciliorum Gallicanorum Patribus pronuntiatum est, scilicet in Arausicano I, Vasensi I et Arelatensi II conciliis. Arausicanum enim I agit can. 3 de pœnitentibus qui de corpore recedunt; can. 4 de clericis, an iis concedenda sit pœnitentia; can. 12, an infirmo subito obmutescenti danda sit pœnitentia; can. 23 et 24, de continentia diaconorum; can. 8, 9, 21 et 25, de illicitis ordinationibus; can. 28, de his qui professi castitatem, eam violant, ut pœnitentiæ subjiciantur. Vasense I agit de pœnitentibus subito mortuis, ut eorum oblationes recipiantur. Arelatense vero I, quod pleraque antecedentium istorum capita resumit, eadem quoque dubia complectitur et resolvit. Ex quibus (a) duorum unum aliquod sequi mihi videtur, scilicet vel Rusticum ad Leonem scripsisse antequam eæ difficiles quæstiones in conciliis supra dictis ventilarentur et enodarentur; (b) supervacaneum enim videretur et præter consuetudinem Gallicanam, ut post soluta in pluribus comprovincialibus aut majoribus etiam synodis dubia, 1569 alia de eisdem consultatio haberetur: vel certe, si non præcessit has synodos Rustici epistola, non ab illarum ætate plurimum recedere putanda est; sed forte Rusticus existimavit illarum statuti sibi standum non esse, tum quia in multis durior disciplina apparebat, tum quod inter ipsum et Hilarium Arelatensem episcopum, quo auctore ac præside conditi canones fuerant, aliquid suberat similitatis, propter summam hujus in Ecclesiis Gallicanis auctoritatem, quæ Narbonensis metropolitæ et aliorum metropolitanorum episcoporum splendorem obscurabat. Et quidem jam olim sub Zosimo et Bonifacio Romanis pontificibus inter utriusque illius civitatis episcopos gravis controversia exarserat, ut ex illorum decretis manifestum est, nec par est credere aliquid de suo jure Narbonensem unquam remississe; præsertim cum posterius Bonifacii papæ judicium Narbonensi

A Ecclesiæ sua jura asseruisset. Revera numquam illis synodis interfuit Rusticus, quæ ab Hilario Arelatensi congregatæ sunt ex plurium provinciarum episcopis, quales fuere Regensis, Arausicana I, Vasensis I et Arelatensis II, ne metropolitico juri suo ullatenus derogatum esset: nec illarum constitutis parendum sibi esse existimavit, ne illius jurisdictionem agnosceret, a quo ut totius synodi præside condita maxime fuerant et promulgata.

Ad (c) Rusticum etiam aut aliquem alium Metropolitanum, qui se eam ob causam synodo sistere neglexerat, vel consentire recusabat, pertinere arbitror synodi Arausicanæ I, can. 29, quo episcopis illis pœnitentiæ intentantur, qui vel per se, vel per legatos, præsentibus se synodis non exhibuerant, aut non essent deinceps reddituri. Non ita, inquit, prætereuntes eos qui synodo aut per se, aut per consensus suos, vel ad vicem sui per legatos destinandos adesse detrectant, ut sibi supra nos illi placeant, qui Patrum statuta despiciunt, etc. Ex his enim verbis intelligis aliquos fuisse qui non modo per se, aut per legatos, sed nec per consensus suos synodorum illarum participes fieri volebant quod de Rustico magis quam de quoquam alio cogitare promptum est, propter contentionem quam Arelatensi moverat de iuribus Ecclesiæ suæ, vel (quæ erat prior nostra ratio) propter durioris disciplinæ austeritatem, quam emolliendam esse Leonis responso sperabat. Scilicet cum Romæ olim commemoratus esset Rusticus, ut testatur 1570 S. Hieronymus, in epistola ad ipsum, multa illic aliter usurpari viderat quam in Galliis agerentur. Et revera Romana hujus Leonis epistolæ disciplina in multis diversa apparet a Gallicana, quod paulo accuratius discutere supervacaneum non erit.

Nam Arausicanæ synodi canon. 3 reconciliatoriam manus impositionem pœnitentibus qui de corpore recedunt concedi vetat. S. Leo in epistola 85 (nunc 108), ad Theodorum, cap. 4, iisdem præcipit communionem non negari.

C Can. 12 statuit subito obmutescenti pœnitentiam dari posse, si voluntatis aut præteritæ testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu; (d) communionem vero dandam non esse, satis silentio suo testatur, quam tamen Leo noster ibidem concedendam esse decernit.

Can. 4 asserit pœnitentiam desiderantibus clericis non negandam. Clericorum porro nomine si, quod plerumque fit cum nihil additur, omnium ordinum clericos comprehendit, contrarius est Leoni, qui ad inquisit. 2 hoc alienum esse ait a consuetudine ecclesiastica, ut presbyteri vel diaconi per manus impositionem remedium pœnitentiæ accipiant.

Can. 22, 25 et 21, clericos omnes inferiores, etiam subdiaconos, a lege continentis absolvunt, dum eam solis imponunt diaconis, et iis qui supra diaconos sunt. S. Leo ad inquis. 3: *Lex continentis*, inquit, *eadem est ministris altaris quæ episcopis atque presbyteris: qui cum essent laici, sive lectores, licite et uxores ducere et filios procreare potuerunt; sed cum ad præ-*

BALLERINORUM ANNOTATIONES

(a) Has duas Quesnelli conjecturas inanes ostendimus in eadem admonitione, n. 7.

(b) Cum Rusticus etiam in Quesnelli sententia certe scriperit post concilia Arausicanum I, et Vasense I, nec supervacaneum sane, nec præter consuetudinem Gallicanam esse credidit post soluta in comprovincialibus aut majoribus synodis dubia auctoritatem apostolicam quarere, ne quid dubitationis superesset. Vide admonit. n. 7. Similiter quidem Theodorus Forojuvensis, licet Gallicanus, et licet probabilis sit ille Theodorus qui subscripsit Arausicano I, non dubitavit tamen a Leone de aliquot capitibus in ea synodo definitis inquirere, ut ex iis quæ post pauca Quesnellus proferat manifestum fiet.

(c) Hæc non solum gratis, sed etiam falso scribuntur de Rustico, qui cum absque difficultate interfuerit

D duabus synodis Ravennii Arelatensis, perperam eam ob causam neglexisse, aut non consensisse creditur aliis synodis S. Hilarii, ne metropolitico juri suo ullatenus derogatum esset, etc. Hac enim de causa a Ravennii synodis æque abstinuisset.

(d) Cum idem canon æque de baptismo ac de pœnitentiâ loquens decernat obmutescentem, prout ejus status est, baptizari, aut pœnitentiâ accipere posse, si voluntatis, etc., nomine pœnitentiæ etiam communionem, seu reconciliationem, videtur comprehendere; sicut enim non repugnat ei baptismatis sacramentum conferri, ita nec pœnitentiæ sacramentum: cum præsertim de eo sermo sit, cui sola pœnitentiâ, quam in eo statu perficere nequit, sine reconciliatione inanimiter subveniretur.

dictos gradus perbeterint, cepit eis non licere quod licuit; ubi dubium non est quin inter altaris ministros et eos qui ad predictos gradus pervenerint, subdiaconus numeret, cum præsertim ultra lectoratum licitum non esse conjugium clericis asserat, et seipsum satis explicet in epistola ad Anastasium Thessalonicensem circa idem tempus data, in cuius capite & dictum subdiaconis per legem ecclesiasticam interdictum esse matrimonio asseverat.

Can. 25 ad subdiaconatum promoveri sinit eum qui duplicatâ matrimonia inciderit, etsi ultra veteri Leo noster, cap. 3 epistolæ 10, ad Viennensis prov. episcopos, ad sacra militiam eos non permittit accedere, quæ vel viduæ sunt aut fuerint mariti, vel non unius tantum uxoris viri fuisse. 1571 monstratur: *Quod nos quidem, inquit, servantes legulâ constituta toleramus volumus custodiri, non solum circa sacerdotes, sed circa clericos quoque minoris officii. Quibus tamen recedit ab illo Gallicano canone.*

Vasensis 1, canoni. 2, statuit: *Pro his qui penitentia accepta in bonæ vitæ curâ satisfactoria compunctione viventes, sine commutatione inoffensio nonnumquam transitu in agris aut in itineribus præveniuntur, oblationem recipiant, et eorum sanctorum, ac deinceps memoriam ecclesiastico affectu prosequendam, etc.* Quibus verbis patet Ecclesias Gallicanas penitentibus improviso obitu decedentibus post mortem communicasse, etsi eisdem viventibus, utpote penitentibus studio decurrentibus, non communicavissent. S. Leo e contra, ad inquis. 8, respondens, ait: *Horam causa Dei iudicio reservanda est, in cuius manu fuit ut saltem obitus usque ad communionis remedium differretur: for autem, quibus viventibus non communicamus, mortuis communicare non possumus.* His non multum dissimilia scribit epist. 83 (nunc 108), ad Theodor. Forj., cap. 3.

Has libuit sanctiones referre et mutua collatione versare, ut et disciplinæ varietas in variis Ecclesiis etiam vicinis eluceat, et simul quid ad consulendum de his Leonem præcipam moverit Rusticum intelligeremus, quod et ad ipsius epistolæ ætatem ligendum plurimum facit.

Unum et alterum addam, quod conjecturas nostras firmare potest. (a) Primum est, de una forsitan illarum synodorum, quas memoravimus, Leonem loqui, cum initio sermonem habet de Gestis quæ in episcoporum 1572 honoratorumque examine confecta sunt recensitis, ut paulo post aliquam illarum scri-

psisse credatur. Alterum est, de Rusticorum nam et pusillanimitate, cui se dabat Rusticus occasione scandalorum quæ passim eas celebrantur, non videri esse ejus episcopi qui in ea dignitate sensisset, nec trepidationem illam in morbis Ecclesiæ curandis medici esse periculosissimi, quo nomine Rusticum appellat Ravennas invitans eum ad synodum Arthenensem, anno 455, ut Sirmondus conjicit; congregatam in causâ Lirinensis insulæ, quem triennio solum antecessit an. 452, cui assignandam putavit hæc epistola Sirmondus; magis tamen convenit iudicis episcopi atque ejusdem, vel amicus qui ab his iudicibus recesserunt. Cum enim aliquot episcopalis administrationis anni tam gravis oneris pondus afflicto tempore retexissent, tunc cepit vir in pacē et quiete monasterii educatus tanto oneri imparem se sentire, vacationem optare ab episcopatus laboribus, et reliquam vitæ tempus in silentio et pacē velle degere, hæc ut opus haberet S. Leo animos ille adhortationibus suis audere, et contra hujusmodi terrores spe celestis adjutorii eum commovere.

Ad hunc Rusticum egregia S. Hieronymi est epistola, qua ipsum tunc adolescentem, immo puertatis incensum, ut loquitur, calcantem et perfectæ etiam gradum scandentem, ad monasticam vitam invitavit. Patria Massiliensem eum fuisse elicitur ex epistola S. Hieronymi jam laudata, ubi Rusticum (b) in materna domo adhuc connostrantem ad Proculi Massiliensis episcopi disciplinam 1573 remittit. *Hæc, inquit, iste sanctum doctissimamque pontificem Proculum, qui viva et præsentis voce nostras schedulas superet, quotidianisque tractatibus iter tuum dirigat (Hieron. epist. 4, ad Rust., sub finem).* Suffragatur inscriptio Narbonensis, ubi et Venerii Massiliensis episcopi socium in monasterio fuisse, et ejusdem Ecclesiæ comprehensyter legitur.

Rusticum ait Hieronymus religiosam habitasse matrem multorum sanctorum viduam, quæ aluit, quæ erudit infantem, ac post studia Gallicarum, quæ vel florentissima erant, misit Romam, ubi patens sumptibus, et absentiam filii spe sustinens futurorum. Quod cum se audisse testatur: *Audio, inquit, religiosam te habere matrem, etc. (Ibid., post ill.)*, non abs re est existimare Rusticum, cum de vita instituenda Hieronymum vellet consilium, litteras suas Sisinnio dedisse perferendas; illi, inquam, Sisinnio monacho, quem legavit in Orientem S. Exuperius Tolosæ episcopus cum ingenti pecunia quatuor in mo-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Utramque conjecturam refellimus in admonit. n. 8.

(b) In materna domo, inquit Quesnellus ex sua sententia, qua Rusticum nondum monachum fuisse putat, cum ad eum S. Hieronymus scripsit; monachatum enim ejus non in monasterio Massiliensi, sed in Tolosâ austruere deinceps pluribus nititur. Non asseritur, inscriptio, quam idem Quesnellus postea exhibet, cum Rusticum episcopi Veneti socium in monasterio, id est, monachum et ejusdem comprehensyterum Massiliensem fuisse testetur, Massiliense monasterium satis obvius indicat. Hieronymus quidem in epistola omni 4, nunc in editione Veronensi 126, ad eundem Rusticum, eum et in inscriptio e monachum, et in contextu apud Massiliam degentem significat. Id Quesnellus ex eo solum impugnat, quod hæc ad Rusticum litteras datas existimet ante aliam Hieronymi epist. 14, nunc 123, ad Ageruchiam, quam scriptam censet an. 407, quo nondum Joannes Castianus Massiliense monasterium considerat. At præterquamquod hæc certum est quod Quesnellus præsumit, nihilominus multum aliud monasterium apud Massiliam existisse ante us illud quod Joannes Castianus post an. 407 Massiliam sese recipiens extruxit, Hieronymi epistola ad Rusticum certo certius scripta est post Rufini mortem. Gruntus enim, qui in ea moruus memoratur, n. 18, non alius est nisi

Rufinus Aquileiensis. Is autem obiit an. 410, ac propterea ea epistola commode affigenda est ann. 411, cum jam monasterium Massiliense a Joanne Castiano conditum fuerat. Apud Massiliam ergo monachi vitam una cum Venerio Rusticus agebat, cum ad illum S. Hieronymus scripsit; nec quidquam cogit Tolosano monasterio illum adire. Na sane congrue intelliguntur illa ejusdem epistolæ S. Hieronymi de S. Exuperio Tolosano episcopo: *Hujus tu e vicino sectare vestigia; et illa de Proculo Massiliensi: Habes isthinc sanctum doctissimumque pontificem Proculum, qui viva et præsentis voce nostras schedulas superet, quotidianisque tractatibus iter tuum dirigat. Videsne discernere formularum? De episcopo Massiliæ Hieronymus loquitur uti præsentem, eo quod Rusticus in Massiliensi monasterio vitam ageret; S. Exuperium vero vicinum indicat, propterea quod Tolosa licet distaret a Massilia, præ Palestinam tamen, ubi erat Hieronymus, illi erat vicina. Quod si epistola Hieronymi ad Rusticum scripta est an. 411, nulli fundamentum incumbunt quæ Quesnellus conficit de Sisinnio monacho Tolosate, ac si is sub an. 406 in Orientem missus a S. Exuperio Rustici litteras ad Hieronymum primum attulerit, et Hieronymi epistolam eodem anno reddiderit Rustico. Hoc editi ante Rufinus nondum obierat.*

monachorum Palaestinae et Ægypti subsidia destinabat. A Non minus enim Exuperii litteras ad Hieronymum detulit Sisinnius, sed et aliorum Tolosani monasterii monachorum Minerii et Alexandri, et sanctorum presbyterorum Riparii et Desiderii, qui etiam ad ipsum Viginti hros miserunt; necnon plurimum tam virorum quam mulierum. *Multas enim, ait ipse, sanctorum fratrum ac sororum de vestra provincia ad me detulit questiones Sisinnius (Hieronym., epist. 152, ad Minerium et Alex.).* Quos inter Rusticum numero, qui Massilia habitans monacho huc navem in illius civitatis portu scandenti ad Hieronymum litteras dedit, cujus fama universas orbis Christiani regiones, sed præcipue Gallicanas longe lateque pervaserat; atque ex hujus perlatoris colloquio de Rustici genere, studio et ejus matris pietate, audire ea quæ refert facit potuit. Illud etiam permadet de Exuperio elemosynisque ejus in Palaestinam delatis infecta mentio, de quibus ita loquitur, ut de re præsentis, quod constat ex ipso Hieronymo anno Christi 406 contigisse. Unde necesse est circa idem tempus scriptam fuisse Hieronymi epistolam ad Rusticum. Quæ quidem ideo curiosius investigare volui, quod inde lucis non nihil affulget ad inquirendum Rustici monasterium, de quo inscriptio Narbonensis mentionem facit. In Massiliensi illum constituerat vir eruditus Stephanus Baluzius; sed cum aliquid incommodi in ista opinione occurreret, Lirionensi eum monasterio vindicandum esse postmodum existavit. Ego nec in hoc, nec in illo monachum esse Rusticum facile probare posse mihi videor, sed Tolosani potius monasterii alumnus fuisse existimo. Enim vero constat epistolam ad Rusticum scriptam esse ab Hieronymo aliquo saltem tempore ante vastitatem Gallis illatam a barbarorum exercitu, quam idem dicit in epistola ad Ageruchianum de Monogauria (*Hieronym., epist. 11, ad Ager.*). Cum enim Aquitanicæ et Narbonensis, aliarumque provincialium urbes ultimo die anni 406 vastitate gradus vel premeret 1574 lames cœperit, nec de his mentionem facere omisit Hieronymus, nec Exuperius ad Palaestinae et Ægypti regiones opes et subsidia transmisisset, quæ suis maxime tunc necessarie fuissent. Nondum autem ea tempestate apud Massiliam sedem constituerat Joannes Cassianus, necdum extruxerat suum monasterium. Cum enim de rebus optimi magistri sui Joannis Chryostomi plurimum sollicitus esset, cujus etiam nomine litteras ad Innocentium detulerat, fas non est credere eum Romam revertisse ante sancti hujus episcopi mortem, quæ anno 407 contigit, et per quam ejusdem causa finita est. Lirionense vero monasterium vix tum exurgebat, nec ita saltem celebre evaserat, ut e regione satis remota Rusticum sua fama exciret: cui S. Hieronymus antiquum Tolosæ indicabat cœnobium, in quo monasticæ vitæ insueta vigeant, quod insuper Exuperii, qui episcopali sollicitudine, vitæ exemplo, et charitate in pauperes erat insignis, præsentia plurimum commendabat. Quin enim in sancti illius episcopi manu essent Narbonense monachi, dubitare non possumus; cum ex illis Sisinnium assumptum legimus, qui illius elemosynas in Palaestinam et Ægyptum usque deferret.

2. Cum eundem Rusticum monasticam vitam agredi meditantem ad Proculi Massiliensis doctrinam et monita, et ad Exuperii ex epistola remisit Hieronymus, nemo crediderit illum facie ab istarum episcoporum vicinia longius recedere voluisse, quæ quantum Hieronymi consilia fueret, satis indicavit; eum cum in transmarinis et remotissimis ab orbe Gallico regionibus commorantem, ignotus licet consuetere non dubitavit.

3. Nullam idem doctor vel Lirionensis eremi vel cœnobii Massiliensis habet hic mentionem; sed ad Tolosanum potius monasterium invitasse videtur juvenem illum his verbis: *Hujus (Exuperii) in vicino secure vestigia, ac ceterorum qui virtutum illius similes sunt, quos sacerdotium et humiliores facit et pauperes.*

4. Cum hoc solo Galliarum monasterio Lirionensium et pietatis commercium habuisse videtur Hieronymus: unde et frequenter illinc ad ipsum litteræ scriptæ sunt, et de Exuperio crebrior mentio facta, et major erga Tolosam affectus, ex quo subortas lacrymæ cum illius excidium in memoriam revocaret: *Non possum, inquit ad Ageruchianum scribens, absque lacrymis Tolosam mentionem facere.* Quamobrem de alio cogitasse monasterio credendus non est, cum illius provincie homini de inveniundo monasticæ vitæ instituto consulenti rescripsit. Hæc forte unum olim viderat, cum aliquando Gallias pergraret. Certe nondum Lirionensis vel Massiliensis fundamenta jacta tunc fuerant.

5. Hoc etiam addo, quod si Venerius Massiliensis et Rusticus Narbonensis episcopi ex insula Lirionensi ad sacerdotalem insulam evocati fuissent, vix fieri posset quin 1575 aliqua hujus rei vestigia in antiquis monumentis existerent, cum celeberrimi fuerint inter Gallicos episcopos. De his Hilarius Arelatensis episcopus verba fecisset, qui eodem tempore in Lerino vivebat, sub eademque honorati disciplina; vel Hilarii Vita auctor alter honoratus Massiliensis episcopus. De his Eucherius non sinitisset, cum ad Salonium filium instructiones scribens eos commemorat, quorum de conversatione vel monachis in insula profecerat. Sed Apollinaris præsertim Sidonius in suo ad Faustum Reiensem Eucharistico, ubi huic præcipuus insule illius incolæ in memoriam revocat, Caprasium scilicet, Lupum, Honoratum, Maximum, Eucherium, Hilarium, quorum Faustus socius fuerat, numquam aut Venerium aut Rusticum omisit recensere: cum et ille adeo commendatus fuerit, ut de illius in monasterio condiscipulatu gloriandum sibi duxerit Rusticus in illa celebri inscriptione quam posteritati exculti curavit, et eundem inter paucos primum nominandum esse existimaverit Coelestinus papa scribens ad universos Galliarum episcopos de S. Augustino ejusque scriptis: Rusticus vero ipse perceptoris erat, insignis Ecclesie præsulatu, in quo triginta et amplius annis claruit, Ravennit Arelatensis episcopi testimonio, qui ejus præcipue operam desideravit, tamquam peritissimi inter Gallicos episcopos, ut controversia inter quosdam illarum partium antistites et Faustum Lirionensem abbatem exorta tandem componeretur in concilio in Arelatensi, ut ex tractoris Ravennit epistola intelligere est. Sed et ipsius Hieronymi epistola ad eum scripta nota erat in Gallis, in quibus quo loco jam tunc haberentur sancti hujus doctoris scripta, testatur can. 4 concilii Varenensis anni 442, a quo laudatur epistola ejus ad Neopolitanum. Denique Chronologi Lirionensis, cujus auctor nulli pepercit laborem ac diligentiam in concurrendis iis omnibus quæ celeberrimi monasterii honori conducebant, eosque præsertim numeravit qui illud pietate sua ornassent aliquando, nihil prorsus de egregio 1576 illo episcoporum pari recessit: de quo prout ne apicem quidem reperisse credendus est in antiquis et bene multis quæ excussit vel repræsentat monumentis.

6. Et si non decretorium argumentum petatur ex Narbonensis urbis et monasterii Tolosani situ ad vicinia (in eadem quippe provincia sita erant) magis tamen pronum est ut credatur ex illius parochiæ cœnobio in quo florebat monastica disciplina assumptum fuisse episcopum, quam ex Lirionensi, quod ab illa civitate longo spatio dividebatur.

7. Cum Ravennit Arelatensis episcopus invitaret ut Arelatum pro causa Lirionensis insule terminanda conveniret, encyclicam per Gallias misit epistolam. Hoc autem maxime observandum, quod cum aliquod spectate insertum haberet exemplaria ad eos missa qui ex ipsa insula fuerant assumpti, hæc scilicet verba: *Beatitudinem vero vestram præcipue adesse cœnendi, quos insula ipsa velut situs quodam generis fovens, ad eam gratiam que nunc in vobis est, Dominus invitante, produxit; satis patet et eorum numero non*

Inisse Rusticum, ad quem missum exemplar non illa A verba, sed hæc alia substituta continet ad calcem epistolæ generalis: *Ac præcipue beatitudo vestra, ut adsit primum deprecatur, quia gravior infirmitas necessario medicos peritissimos inquiri.*

Fuerunt hæc Rustici initia: quibus ita vixit in monasterio, ut clericus esse mernerit (quemadmodum eum hortabatur Hieronymus) ac postmodum ad pontificalem dignitatem fuerit euectus. Quo vero id anno

contigerit, difficile est dicere. Coniicit laudatus ac sæpe laudandus Baluzius Rustici ordinationem ad annum Christi 430 referendam esse. An feliciter illi cesserit conjectura, decerni non potest, nisi inspecta, et explicata celebri inscriptione Narbonensi, quam notis suis ad Salvianum et supplem. lib. v Concord. sac. et imp. inseruit, quæ ex inquirendi initii episcopi Rustici consilio hic non potest omitti.

Inscriptio vetus quæ exstat Narbone in palatio archiepiscopali in aru marmorea. Ex Jani Greuteri Inscriptionibus, pag. 1058, et ex Stephano Baluzio.

† DO. ET XPO. MISERANTE. LIM. HOC. C. L. K. T. E. ANNO. IIII. CS. VALENTINIANO. AUG. VI. IIIEL. D. XVIII. ANNO. EPTVS. RUSTI.....

RUSTICVS. EPS. EPI. BONOSI FILIVS	COEP. DEPON. PARIET. ECCL. DVV. E. VSTÆ	BIENN. ADMINIST.	EPI. VENERI SOL. C.....
EPI. ARATORIS. DE SORORE NEPVS	XXVII. D. QVAD. INFVNDAM. PONI COEPI.	SVÆ PREB. ARTIFI. E.	EPI. DYNAMI L.....
EPI. VENERI SOCI. IN MONASTERIO †	ANNO. II. VII. ID. OCTB. ABSID. P. F. MONTANVS.	MERCED. SOL. OC	ORESI CC.....
	SVBD.		
COMPR. ECCL. MASSILIENS.	MARCELLVS. GALL. PREF. DI. CVLTOR. PRECE	ADOPER. E. CETER. SOL. I. O	AGROECI I.....
ANNO. XV. EPTVS. S. I. D. ANN. V. III. ID.	EVREGIT EPM. HOC ONS. SVSICIP. INPENDIA		ET DECONIÆ.....
OCTB.			
C. VRSOPBDO. HERMETE DIACO. ET EOB.	NECESSAR. REPROMITENS. QVÆ PER	HINC. OBLAT. SCI.	SALVTI.....
SEQ. TIB.			

1577 *Explicatio inscriptionis Narbonensis.*

Deo et Christo miserante, limen hoc collocatum est anno quarto consule Valentiniano Augusto vi, 3 kalendas Decembris, 19 anno episcopatus Rustici... Rusticus episcopus episcopi Bonosi filius, episcopi Aratoris de sorore nepos, episcopi Venerii socius in monasterio, compresbyter Ecclesiæ Massiliensis; anno 15 episcopatus sui, die anni quinta, 3 idus Octobris, cum Urso presbytero, Hermete diacono, et eorum sequentibus, cæpi deponere parietem Ecclesiæ dudum exustæ. Trigesima septima die Quadratum in fundamento poni cæpiit. Anno secundo, 7 idus Octobris absidem poni fecit Montanus subdiaconus. Marcellus Galliarum præfectus, Dei cultor, prece exegit episcopum hoc onus suscipere, impendia necessaria repromittens, quæ per biennium administrationis suæ prævuit artificibus mercedem solidorum sexcentorum ad operas, et cæteri solidos mille quingentos... Hinc oblationes sancti episcopi Venerii solidos C.... episcopi Dynami L... Oresii CC... Agroerii I... et Deconie... salutii....

1578 Præcipua difficultas versatur in explicacione supremæ linæ hujus inscriptionis.

LIMEN HOC COLLOCATUM EST ANNO QUARTO, CONSULE VALENTINIANO AUGUSTO SEXTUM; quibus verbis hunc sensum tribuit Baluzius: Positum basilicæ limen fuisse anno quarto ab ineunte sexto Valentiniani consulatu, qui incidit in annum Ch. 445. Annos namque, inquit, ab ultimo consulatu primum, secundum, et tertium, etc., numerabant, quousque rursus capesserent consulatum, ut patet ex antiquis inscriptionibus. Quamobrem anno 448, qui ab anno

B 445 quartus fuit, collocatum limen putat; qui cum decimus nonus esset episcopatus Rustici, restat ut anno 430 Narbonensis Ecclesiæ præfectus fuerit.

Non moleste feret vir eruditus hanc suam interpretationem ad incudem a nobis revocari, ut exordia episcopi Rustici non ignoremus. Non possum igitur mihi persuadere (a) hanc annos numerandi rationem ab uno imperatorum consulatu ad alterum in usu per id temporis fuisse.

Primum enim Onuphrius, in hujusmodi controversiis testis locuplet, scribit (*Comm. in Fast. Consul. lib. 1*), eam numerandi **1579** annos rationem longe post Rustici Narbonensis tempora iniri cæptam. Roma enim per bellum Gothicum, imperante Justiniano, sæpius obsessa, capta, populata, et aliquando diruta et incensa; regibus vero Gothorum, qui consules Occidentales designabant, bello occupatis, intermissum est in Occidente consulare nomen, et etiam in Oriente neglectum, ita ut viginti et quinque annis Oriens sine consule fuerit. Initio autem imperii

C Justiniani junioris Augusti, dignitas consularis iterum usurpata cæpta est, sed alia ratione atque ab antiquis. Nullus enim deinceps privatus consul ordinarius fuit: soli imperatores, quorum primus Justinus junior fuit, consules circa principia imperii semel tantum creabantur in annum; consulatusque anno exacto, imperii deinceps annos, ab ipsorum consulatu, hac ratione numerabant: *Post consulatum imp. N. anno primo. Iterum P. C. imp. N. tertio. P. C. imp. N. quarto*, etc. Hæc Onuphrius *fastorum patet* dictus.

2. Aliquando anni quidem notati inveniuntur hæc

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Per hanc Leonis ætatem exempla quidem aliquot inveniuntur computandi primum annum post consulatum hæc formula: Anno, ex. gr., 449, *Post consulatum Zenonis et Posthumiani*, qui fuerunt consules ann. 448, idque etiam si noti essent consules ordinarii anni currentis. Hinc in pseudosynodo Ephesina an. 449, vi idus Augusti, laudata formula legitur tum in Græco originali, tom. IV Concil Venetæ editionis col. 889, tum in antiqua versione a Baluzio recognita, not. a, cum tamen Protogenes Orientalis consul ordinarius ejusdem anni 449, signatus in Actis Constantinopolitanis eidem pseudosynodo insertis col. 1027 et 1030, Patribus ignotus esse non posset. At per hæc quoque tempora signatum quoque fuisse annum secundum, tertium et (ut in nostro documento) quartum post consulatum, nullo exemplo probabitur. Multo autem minus afferetur exemplum quo probetur adhibitam fuisse formulam ANNO IIII.

CS. VALENTINIANO AUGUSTO VI, id est, anno quarto, consule Valentiniano Augusto vi. Si enim hoc ævo usa recepta fuisset laudata formula in notandis annis 2, 3, 4, etc., scriptum legeremus *anno quarto P. C.*, id est, *post consulatum Valentiniani Augusti vi*. Hinc ergo optime interpretatur est Quesnellus, limen Ecclesiæ positum fuisse anno quarto post initium fabricæ, consule Valentiniano Augusto vi. Interpretatio autem Baluzii, quam dein Quesnellus profert, duplici ex capite corruii, tum quod alienum est a more ejus temporis designare quartum annum post consulatum, tum quod ea formula, *anno quarto consule*, etc., nunquam fuit adhibita, ut quartus annus post consulatum de-ignaretur. Hæc pro vindicanda Quesnelli interpretatione sufficiunt, ut nihil movere debeant nonnulla quæ hic in rem suam fusius, sed non admodum accurate prosecutus est; neque enim singula vacat expendere.

formula, post consulatum, etc., cujus exempla aliqua habentur in canonum codice Africano, ubi aliquot conciliorum ætas hoc modo designatur. Sed hoc non aliam ob rationem factum est, quam quia adhuc tunc consules Africanis nuntii non erant: nam certa erat regula ut tunc illa annos notandi formula usurparetur contra consuetum notarum consularium morem. Quamdiu enim dignitas consularis perseveravit, quod in Occidente factum est usque ad Justiniani imperatoris tempora et bellum Gothicum-Italicum per uniuscujusque anni consules ordinarios, tempora nota sunt, annique computati. Cum igitur anni 448 consules ordinarii fuerint Zeno et Posthumianus, ut fasti indicant, et Leonis nostri epistolæ duæ, omnesque chronicorum scriptores, valde insolens esset in publica inscriptione, quam posteris usui futuram volebat Rusticus, non tritum ab eo numerandi modum usurpatum fuisse.

3. Si ita tamen voluisset, non scripsisset: *Anno quarto, consule Valentiniano Augusto sextum; sed: Post consulatum sextum Valentiniani Aug. anno quarto.* Prima enim verba ad posteriorum sensum trahi vix ac ne vix quidem possunt, nec puto umquam eo sensu esse usurpata.

4. Nec postrema quæ posuimus verba, *post consulatum, etc.*, inscribere lapidi curasset Rusticus. Hanc enim numerandi rationem tunc solummodo in usum vocabant, cum ordinarii consules non erant designati, seu nondum noti aut nuntiiati. *Animadvertendum*, inquit Onuphrius, *illas notas P. C. interpretari debere, quo anno nullus consul ordinarius erat, perinde ac si quis diceret: Annus sine consulibus, qui fuit post consulatum N. (Onuphr. in lib. 1. Pastor. parag. de Consul.).* Quis porro dixerit Posthumianum et Zenonem, qui fuere ani 448 consules, in kalendas Decembris non esse designatos, cum jam a mense Martio 1580 eorum consulatu epistolam suam ad Dorum Beneventanum episcopum notaverit Leo noster? quis putet eosdem nondum tunc in Gallicana provincia cognitos, tam vicina, inquam, provincia, quæ præfecti prætorio sedem habebat?

Ex quibus manifestum aliam ineundam esse hujus inscriptionis explicandæ viam. Convenientiorem porro nullam invenio quam ut quartum illum annum, de quo agitur, non a consulatu sexto Valentiniani, sed a jactis basilicæ fundamentis numeremus. Familiare enim erat antiquis, ut quo tempore construi ædificium publicum coeptum erat, quoque perfectum, hujusmodi inscriptionibus notum posteris vellent: qui ritus semper in usu fuit, et hodie etiam ubique usurpatur. Hoc ergo voluit Rusticus significare, per quatuor annos ædificatam esse Narbonensem basilicam, seu quarto anno esse absolutam a quadrato saxo posito, id est a jactis fundamentis usque ad limen collocatum seu finem operi impositum. Saxum enim quadratum in fundamento poni solebat: unde Livius, libro vi, scribit: *Capitolium saxo quadrato substructum*; exinde absolute quadratum ponere idem apud antiquos ac fundamenta jacere, primumque lapidem ædificii ponere, ut in hac inscriptione. Similiter quoniam nonnisi absoluta domo limen poni consuevit, idem antiquis fuit absolutum esse ædificium ac limen collocatum seu finem operi impositum. Unde Institutionum Justiniani lib. 1 tit. 42: *Limina sicut in domo finem quandam faciunt, sic et imperii finem limen esse veteres voluerunt. Hinc et limen dictum est, quasi finis quidam et terminus.*

Confirmatur sententia nostra ex eo quod postquam in ipso inscriptionis capite linea oblonga contento, generatim significavit quatuor annos in construenda basilica esse consumptos, consequenter in reliquis, quid, quolibet anno, quoque progressu præstitum sit, singillatim explicat. Primo scilicet et basilicam veterem depositam, et novæ jacta fundamenta. Secundo, absidem positam, illudque omne biennii opus Marcelli præfecti impensis esse perfectum; altero denique biennio, residuum operis ex oblationibus

A sanctorum episcoporum aliorumque esse absolutum.

At, inquires, ab anno decimo quinto episcopatus Rustici ad decimum nonum, non quatuor anni, sed quinque numerantur. Responderi potest a jacto quadrato lapide ad limen positum quatuor annos numerari cum decem fere diebus, vel ad summum quindecim, si trigesima septima illa dies a die ordinationis computetur quæ potius a die quo deponi cœpit exustæ ecclesiæ paries numeranda videtur. Hoc porro tanti non erat, ut rotundus numerus quatuor annorum augeri deberet quindecim dierum mentione. Certe non eadem religione numerandi dies et anni qui ab incœpto ædificio fluxerant, qua episcopatus tempora ac pene momenta, præsertim cum in exstruendis molibus 1581 lapideis plurimi dies sine labore intermittantur, et multi forsitan post fundamentum positum fluxerint antequam operi manus admoveretur.

Illam inscriptionis vocem, *quad.*, de quadrato lapide in fundamentis posito explicuimus: quod et allata Livii auctoritas confirmat. Qui de die 37 Quadragesimæ locum illum interpretantur, a genuino sensu aberrant; nec enim usurpatum uspiam legitur talis computandi modus, nec verisimile est, per sanctæ hebdomadæ dies, Paschati proximis sacrisque solemnibus occupatos, manum ædificandæ basilicæ primum esse adnotam. Denique a tertio idus Octobris ad diem 37 Quadragesimæ sex fere menses interfluunt, qui certe dependendo veteris ecclesiæ parieti necessarii non erant.

His ita explicatis, clarum evadit ipso sexti consulatus Valentiniani Aug. anno, scilicet 445, absolutam esse basilicam Narbonensem, qui genuinus est sensus verborum istorum: *Consule Valentiniano Aug. vi*, qui annus erat decimus nonus episcopatus Rustici, quem proinde anno Domini 427 ordinatum esse oportet, triennio ante Baluzianam epocham. Hæc paulo scrupuliosius discussisse, tum quoad Rustici monasterium, tum quoad episcopatum ejus exordia, operæ forsitan aliquando pretium erit. Historicæ saltem veritati utile est, et notitiæ episcopatum Gallicanorum, quæ per illa tempora admodum obscura est et incerta.

Hæc a me superius scripta in prima mea editione optassem ut attentius perpensis eruditissimus Baluzius, antequam nostram illius particulæ inscriptionis explicationem convellere niteretur, uti conatus est in Notis ad regum nostrorum Capitularia, tomo II, pag. 4252. Pauca hic reponam, si prius virum clarissimum de nonnullis amice præmonero.

Ac primum quidem illum meminisse oportet hoc inter nos in quæstionem non vocari, utrum ante Rustici Narbonensis tempora usurpata sit hæc formula *Post consulatum*; quis enim vero istud negaverit? sed utrum tunc usurpata sit cum currentis anni consules et creati et his qui publica acta conficiebant non ignoti.

2º Frustra molem exemplorum congeri pro eadem formula *post consulatum*, cum nihil tale occurrat in inscriptione.

3º Nullum adduci posse exemplum in quo per illa tempora annus a consulatu jam ante tres annos elapso notatus habeatur.

4º Hanc annos numerandi rationem, quam vir doctus tam animose tuetur in inscriptione, ipso factente insolentem esse et a communi usu discrepantem.

Denique vel ex sola regula de ista formula *post pascha* in Formatis apponenda, quam pro se ipse adducit ex concilio Carthaginensi, litem facile dirimi de formula *post consulatum*. Cum enim prior illa de Paschate tunc solummodo usurparetur cum Paschæ dies vel erat incerta, vel nondum innotuerat, idem omnino de formula *post 1582 consulatum* dicendum esse manifestum est. Unum enim cum altero componunt concilii Patres. Hæc sunt verba: *Formate, quæ a primatibus, vel a quibuscumque episcopis,*

clericis propriis dantur, habeant diem Paschæ. Quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur quomodo solet, POST CONSULATUM, in publicis gestis ascribi.

Est canou 106 codicis Africani, conditus in concilio Carthagine celebrato sub Aurelio primate anno 407. Quamobrem non debuerat a viro tam erudito ex concilio Milevitano secundo assumi; apud eruditos enim jam pridem constat farraginem viginti septem canonum quæ sub concilii Milevitani et nomine circumfertur, falsissime hoc titulo insigui.

Verum cujuscumque fuerint verba illa, nullam Baluzio opem conciliauit, cum toto cœlo a se invicem distent hæc duæ formulæ, *post consulatum, et anno quarto coas. vi.* Istam habet inscriptio, illam non habet, nec una ad alterius significationem arte ulla reduci potest. Deinde canon ipse quem in suæ præsidium opionis advocat Baluzius contra illam militat. Sicut enim necesse erat Paschæ diem Formatis inscribi, quotiescumque certus erat et cognitus, ita consulum currentis anni nomina actis publicis inscribi necesse erat, cum illi designati erant, et in iis locis cogniti ubi acta conficiebantur. At quis vel somniando dixerit Zenonem et Posthumianum, qui anno 448 ordinarii consules fuerunt, nondum vel designatos vel pro talibus cognitos fuisse in Romana provincia, Romæ tam vicina, tertio kalendas Decembris ejusdem anni, quo die limen Narbonensis basilicæ positum est et sculptum inscriptio?

Proferturque exemplum Ephesinæ synodi, quarum actiones prænotantur hac formula: *Post consulatum Theodosii et Valentiniiani imperatorum, cum tamen constet eodem anno consules creatos esse Bassum et Antiochum.* At singularis exempli singularis fuit ratio; ut enim synodus œcumenica, jussu et consensu imperatorum indicta, eorumdem consulum supernotaretur in cujusque actionis exordio in quo decreti eorumdem mentio fieri debebat, dignitati imperatoris concessum est a Græcis hominibus. Si hæc responsio viro erudito non satisfacit, recurrit semper responsio generalis eaque multiplex, nimirum longe diversæ formulæ sunt Ephesina et Narbonensis, illa *post consulatum* habet, hæc *anno iv cons. Valentiniiano Augusto vi*, secundum Baluzianam interpretationem: quodque majoris adhuc est momenti, ut nonnumquam per illa tempora annus aliquis consulum anni immediate superioris notetur, non raro occurrit; ut aliquis annus signetur consulis jam ante tres aut quatuor annos magistratu illo defunctis, numquam et nusquam legit Baluzius. Et tamen de hoc vertitur quæstio, nihilque prorsus proficiet quamdiu geminam illam conditionem in suis exemplis non reperit.

1583 Ad Onuphrium consequenter appellat vir doctus optime; hunc judicem non declino. Sic igitur Onuphrius *Comm. ad lib. II Pastor. : Cum deinceps frequens mentio futura sit annorum sine consulis, quos per hæc tempora POST CONSULATUM appellabant, non alienum ab re erit pauca quædam de his annis tradere.* Vides de annis sine consulis rem esse Onuphrio, eosque solos *post consulatus* appellatos ab eo dici, non alios; quod continuo multis probat idem fastorum pater. *Sæpe, inquit, accidebat ut ob bella civilia vel externa, principum cades, pestilentias, vel alias causas annus sine consulis ordinariis esset, qui anno et fastis nomen dare solebant. Quod hoc anno propter Maxentii tyrannidem, qui in Urbe, ubi consules designari et consulatus auspiciari mos erat, imperabat, factum fuisse existimo: tunc huic anno II consules qui superiore anno fuerant nomen dabant. Denique, si pressius quid et clarius desideratur, pergat Onuphrius, audiat Baluzius. Cum igitur dicitur: POST CONSULATUM, tantundem est ac si dicas: ANNUS SINE CONSULIBUS, qui fuit post consulatum Diocletiani X et Maximiani VII. In quas ob causas, judice Onuphrio, consulis ordinariis notati anni non habeantur, quia sine consulis anni erant. En cur annus ab*

Urbe condita 1061, seu a Christo nato 509, *post consulatum, etc.*, dictus est, quia propter Maxentii tyrannidem consules ordinarii non fuerunt. Et tamen non dubitat scribere Baluzius noster: *Quod annus 509 et sequens notati a Cassiodoro reperiuntur post consulatum Diocletiani X et Maximiani VII, cum tamen, ut idem Onuphrius et Baronius observatum reliquerunt, anno 509 Maxentius et Maximus gesserint consulatum.* Maxentius, inquit, et Maximus hoc anno gesserunt consulatum, et hoc auctoribus Onuphrio et Baronio? Quam falsum de Onuphrio, ex verbis paulo superius descriptis abunde exploratum habetur. *Quod hoc anno, inquit, propter Maxentii tyrannidem, factum fuisse (hoc est, sine consulis ordinariis fuisse) existimo.* Refert quidem Onuphrius librum Damasi in Vita sancti Miltiadis, Maxentii Aug. IV et Maximi consulum hoc anno suffectorum meminisse; sed tam istud non approbat Onuphrius, ut potius evertat toto sermone superius ex parte descripto, tum auctoritate Cassiodori, Cuspiniani, fastorum Græcorum, et libri de Præfectis, tum ipsius Damasiani libri in Vita sancti Marcelli PP.

Baronium quod atinet, constanter affirmat consules ordinarios hoc anno fastis neque Latinis neque Græcis inscriptos esse, sive quod revera creati non fuerint, sive quod propter tyrannidem Maxentii ejus nomen et consulatus a fastis abradi fuerint: idem porro est quod ad notam consularem spectat, non creatum esse, et a fastis abradum esse; hoc est, pro consule non haberi: et ideo annum *post consulatum* eodem modo annotari debuisse ac si consules ordinarii non fuissent.

1584 Alterum exemplum Baluzius ex anno Christi 551 repetit, quo anno *Magentius et Gaiso consules, inquit, fuerunt, ut notat auctor libri de Præfectis apud Onuphrium. Et tamen liber Cuspiniani, Cassiodorus et Socrates, lib. II, cap. 28, huic ipsi anno ascribunt: Post consulatum Sergii et Nigriniiani, qui superiori anno gesserant consulatum.* Adde etiam et librum fastorum et Idatum in fastis, ut qui que optime notæ scriptores habeamus quibus incerti auctoris liber de Præfectis opprimatur. Quis enim dubiam unius scriptoris ignoti auctoritatem quinque isis testibus adeo locupletibus anteposendam existimet? Socrates loco laudato: *Isti, inquit, post consulatum Sergii et Nigriniiani, quo anno propter belli tumultus et seditiones NULLUS CONSUL consueta consulatus munera obire poterat, Sirmii congregantur.* Hæc procul dubio ex ipsis concilii Sirmiensis Actis hausit Socrates, qui hunc annum disertis verbis *sine consulis fuisse* scribit, ac propterea concilii Acta *post consulatum* notata fuisse affirmat. Verum auctores istos omnes conciliat Onuphrius, quos Baluzius inter se committit: scilicet, in Oriente *post consulatum* annotabatur, quia in Oriente consules non erant, in Occidente vero Magentius et Gaiso inscribit liber de Præfectis, quia isti in Occidente consulatum gesserunt: ac proinde tota corrui Baluzii argumentatio.

Notam consularem concilii Carthaginensis v dicti, quod anno 598 *post consulatum Atteci et Cæsarii* celebratum aiunt, tam falsam ac suppositam existimo, quam fictitia ipsa synodi Acta. Deinde, ut vera synodi Acta fingamus, Baluzii est certis argumentis probare consules istius anni ab Africanis tunc temporis fuisse cognitos, cum celebrata illa fuit: quo uno responso ehdimus vim omnem argumenti ex aliarum synodorum consularibus notis petiti. Quousque enim illud non probaverit Baluzius, cum præter morem *post consulatum* lego, tacitis consulum ordinariorum nominibus, hos nondum in provincias nuntiatos tunc esse pro jure meo assero, regulam secutus a Carthaginensi concilio commemoratam: ut si adhuc Paschæ dies incertus est, præcedens adjungatur, quomodo solet *post consulatum* in publicis gestis ascribi, quando consules anni currentis nondum sunt nuntiatii. Nec mirum videbitur mensibus Maio, Junio, Juliove incertos persæpe in Africa consules Roma-

nos fuisse, cum certum sit olim mense Septembri vel Octobri initum esse a Romanis consulatum etiam ordinariū: nam de suffectis consulibus manifesta res est certis temporibus eos non cepisse magistratum. Frequentissimum autem fuit post Julii Cæsaris tempora, ut consules ordinarii integrum annum in dignitate sua non explerent, sed aliis sibi suffectis locum cedere cogerentur. Immo asserere Onuphrius non dubitat post Augusti imperium paucos admodum esse repertos qui anno integro consules fuerint. Etsi enim singularis imperii **1585** sui initio more majorum annum consulatum per aliquot annos concessit, verum aliquibus interjectis annis ex annuo semestrem fecit, ita ut duo consules essent a kal. Januarii ad kalend. Julias; et rursus, his abdicantibus, duo alii a kalendis Julii ad anni finem. Tiberius Cæsar consulatum quadrimestrem fecit, qui postea a Claudio imperatore bimestris factus est. Immo cum venales dignitates sub Commodio imperatore factæ essent, uno anno xxv consules aliquando numeratos esse scriptum est.

Etsi vero Constantinus Magnus consulatum more veteri annum fecerit, ex variis tamen rerum vicissitudinibus sæpe accidit ut vel tardius designarentur ordinarii seu majores consules, vel iis ablati alii minores sufficerentur, vel unus in Oriente esset, nondum Occidentali designato, aut saltem nondum nuntiato; quod contigit anno Christi 451, ad quem Antiochus mense Martio exeunte consul in Oriente nominatur in lege Theodosii hoc anno data, nondum Occidentali ab Orientalibus cognito x kal. Aprilis. *Antiocho v. c. cons., et qui fuerit nuntiatus*; cum tamen jam Romæ utriusque consulis nominibus acta publica designarentur, ut patet ex Commonitorio Cælestini PP. dato episcopis et presbyteris euntibus ad Orientem, quod legitur *datum octavo iduum Maiarum, Basso et Antiocho consulibus*. Inter hæc incerta et dubia nihil commodius certiusque ad bene consi-gnanda tempora fieri poterat ab Africanis, quam ut ex certis anni proximè elapsi consulibus annus notaretur. Præsertim vero si Occidentis, a quo illi pendebant, imperii consul nondum fuerat nuntiatus.

Dixi ex anni proximè elapsi consulibus. Nam ut præteritis tribus consulum paribus qui more solito consulatu defuncti erant, annus qui proprius consules creatos nuntiatosque habebat, notatus fuerit per consulatum ante tres annos elapsum, nullo, quod sciam, illorum temporum exemplo demonstrari potest, nec ratione minus quam exemplo caret. Quamobrem prorsus monstrum simile est quod in illa Narbonensi inscriptione factum contendit vir eruditus. Anno enim 448, quem a sexto Valentiniiani consulatu quartum fuisse putat, fatetur ipse et constat Posthumianum et Zenonem consules fuisse, denique ordinariū, ut partim ex inscriptione veteri quam ad annum 423 refert Onuphrius, partim ex aliis monumentis palam sit; ac proinde kalendis Januariis, ut moris erat, erectum, aut saltem mense Martio, ut ex epistola S. Leonis ad Dorum Beneventanum perspicuum est. Ejus porro consulatum mense Novembri exeunte in Romana Galliarum provincia adhuc ignoratum fuisse, non opinor serio posse asseri. Sed demus ita contigisse, ac necessitatem nonnullam fuisse annum ex superioribus consulibus annotare hac formula: *Post 1586 consulatum*; certe cum post sextum Valentiniiani consulatum, qui in annum 445 incidit, consules in Occidente ordinarii fuerint, nimirum anno 446 Aetius et Symmachus, anno 447 Alipius et Ardabur, annus 448, si consulibus caruisset, per consulatum Alipii et Ardaburis, qui proximè hunc annum antecederat, designandus erat, non vero per consulatum ante tres annos jam elapsum, tribus consulum paribus calculatis, fuit recurrendum.

A Atque ex eo capite latissimum eruitur discrimen inter exempla omnia a Baluzio laudata et inscriptionis locum etiam Baluziano sensu intellectum: anni enim illi omnes a consulatu proximè antecedente numerantur, cum suum illum designatum fingat Baluzius a consulatu ante tres integros annos elapso.

Nihil igitur eorum probavit Baluzius quæ probare debuerat, ut suam inscriptionis illius explicationem defenderet.

In recensenda porro ista epistola usi sumus codicibus mss. Grimanico, Barberiniano, Corbeiensis, Trecothæano, Victorino, Cantabrigiensi, Navarrico et quinque Thuaneis; non omissis Dionysii Exigui, Cresconii, aliorumque collectionibus, doctissimique Sirmondi emendationibus, quas ipse ope mss. codd. tomo I Concil. Gall. publicas fecit. Inquisitionum titulos, quos hic singulis capitulis præfixit, nos quoque editioni nostræ inseruimus, quia et eosdem ipsi ex mss. codd. eruimus, et lucem plurimam epistolæ intelligendæ conciliant. Ne tamen perirent omnino alii tituli, quos in fronte totius epistolæ mss. codicibus Griman. et alii, nec non Dionysius Exiguus et vulgatæ editiones exhibent, eosdem sub uno conspectu epistolæ præmitti posse putavimus, eo tamen rejecto qui in prioribus editionibus decimus quartus habebatur: quoniam in mss. Griman. et Barb. et apud Dionysium desideratur, et capitulum cui apponebatur adjectitium esse ostendemus suo loco.

2. *Hermes*. Is archidiaconi officio in Ecclesia Narbonensi diu perfunctus, postea in episcopum Biterrensem assumptus fuit atque ordiatus. Verum cum indigne, ut ipse conquesus, a Biterrensibus fuisse exclusus, a Narbonensi susceptus est Ecclesia suo Rustico tunc orbata, reclamante licet Hilario papa, qui tamen agentibus apud ipsum Fausto Reiensis et Auxanio episcopis Galbis, tandem acquievit: de quo vide epistolas Hilari ad episcopos Gallicos. Eundem Hermetem commemorant inscriptio Narbonensis, Martyrologia Romanum, Gallicanum et Usuardi ad vii kalendas Novembris.

3. *Sabiniana et Leoni presbyteris actionis tuæ intelleximus fiduciam defuisse*. In vulg. edit. legitur *actionis tuæ (a)*; in mss. vero Griman., Barber., et Thuaneis tribus, **1587** *actionis tuæ*; quibus succinit Dionysius Exiguus; et ita corrigendum putavimus: quæ vox non de actione humana vel naturali intelligenda est, sed de actione judiciali seu de iudicio vel persecutione, ac potestate aliquem pro delicto persequendi. Eodem fere sensu accipitur ea vox in epistola 42 (*nunc 14*) ad Anastasium Thessalonicensem: ubi Atticus Epiri veteris metropolitans apud ipsum Leonem de indignissima astrictione, quam pertulerat, lacrymabili actione conquesus esse dicitur, coram astantibus Anastasio diacono, qui querelis febilibus nihil contra referendo, ea quæ ingerebantur, sibi non carere monstrabat; ubi actio pro libello querimoniæ vel accusatione judiciali sumitur.

4. *Ut vacationem ab episcopatu laboribus, etc.* Primus Innocentius III sanxit, *Tria hæc* (translationem, depositionem, aut cessionem episcopi) *institutione divina esse soli Romano pontifici reservata* (C. *inter corporalia, de Transt. episc.*). Abundant tamen ecclesiastica monumenta eorum exemplis qui vel nemine consulto onus episcopale abjecerunt, vel de hoc cum suæ provinciæ episcopis egerunt. Hujusmodi exempla vide, si habet, apud Petrum de Marca de Concord. sacerdot. et imp. lib. vi, cap. 8, et lib. vii, cap. 26, nec non in vita Domni Bartholomæi de Martyribus, Bracarensis archiepiscopi, lib. iv, cap. 11, auctore v. cl. D. Le Maître de Sacq. Vide et S. Augustinum epist. 261 ad Cælestinum papam, et lib. ii contra Crescon. Grammat. cap. 11, Cyrillum Alexandrinum epist. ad Donnum Antiochenum, etc.

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Cur et quo sensu præ suæ legendum sit tuæ, exposuimus annot. 18 (Col. 1499, n. 2) in hæc epistolam.

1588 *Nec a clericis sunt electi.* Vix opus est monere hanc vocem clericus non semper eum significare qui inferioribus ministeriis mancipatus est, quod vel ex hoc unico capite apparet, cum certum sit ad presbyteros maxime, cæterosque majorum ordinum ministros electionem episcopi pertinuisse. Immo plerumque omnium ordinum clericos designat, cum sine addito in antiquis scriptoribus reperitur: ut semel et iterum in hac inquisitione 1; item in inquis. 4, in epist. 10 ad episc. Vienn. prov. cap. 6, et epist. 3 (nunc 4) ad episcopos Camp., etc., cap. 3 et 4, ubi clericis usura interdicitur. Sæpe etiam majoris tantum ordinis clericos significat, ut cum Siricius P. R. epist. 1, cap. 14, ait: *Pœnitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum*; sequentibus enim verbis indicat se de iis esse intelligendum qui *gerenda sacramentorum instrumenta suscipiunt*; immo et apud S. Leonem epist. 42 (nunc 14) ad Anastasium Thessalon., cap. 4. Cum vero de inferioribus ministris intelligitur, ejus significatio aliqua adjectione restringitur, ut cum epist. 10 ad Viennenses, vocat *clericos minoris officii*, etc.

6. Si qui autem clerici ab istis pseudo-episcopis in ecclesiis ordinati sunt, qui ad proprios episcopos pertinebant, etc. Pro qui ad proprios, etc., ut est in mss. codd. Griman., Barber., quatuor Thuaneis, Threopith. et Isidoriano ms. ad marginem Canisii, Crabbi, etc., nec non et apud Gratianum, 1, q. 1, habent, (a) *quæ ad proprios*, etc., vulgares edit. Dionys. Exiguus, Hincmar. Rem. opusc. 33, J. **1589** Sirmondus, tom. I Veterum Concil. Galliæ. Quæ tantula lectionis varietas latum parit in sensu discrimen. Si enim postrema lectio retinetur, particula *quæ* ad Ecclesiâ referenda est; et eo devolvi quæstio videtur, utrum clericus in aliena Ecclesia ordinatus ab hujusmodi pseudoepiscopis in gradu ita accepto permanere possit? Respondet ratam posse haberi talem ordinationem, duplici tamen conditione apposita, 1° ut iudicio præsentium ejusmodi ordinatio facta sit; 2° ut in iisdem Ecclesiis in quibus ordinati sunt, tali modo ordinati clerici perseverent. Quæ conditiones si non adessent, irritam esse habendam decernit ordinationem, *quæ nec loco fundata est*; quia si in Ecclesia in qua ordinatus est non perseveret, vagus erit, et contra canones nullius loci cle-

ricus, dejecto præsertim pseudoepiscopo ab ea cui male præpositus fuerat Ecclesia. *Nec item auctore munita* esset illa ordinatione, cum contra præsentium nutum et consensum attentata sit. In quo concinit Leonis decretum canonis 8 concilii Arausicani, qui ita se habet: *Si quis alibi consistentem clericum ordinandum putaverit, prius definit ut cum ipso habitet; sic quoque non sine consultatione ejus episcopi cum quo ante habitavit eum ordinare præsumat.*

Melius tamen retineri mihi videtur prior illa lectio; ita ut particula *qui* ad clericos referatur qui ordinati sunt, et ad easdem illas Ecclesias pertinebant quæ tunc quidem pseudoepiscopos, olim autem habuerant et postea habituræ erant proprios; ita enim opponuntur, ut puto, *pseudoepiscopi* et *proprii episcopi*. Hanc lectionem probat 1° omnium mss. codd. consensus. 2° Prior illa lectio supponit clericos ejusmodi in aliena Ecclesia fuisse ordinatos: alioqui falso diceret ordinationem illam loco fundatam non esse. Falso etiam timeretur ne clerici alio migrare auderent, et frustra perseverandi in eis Ecclesiis necessitas pro ratificationis conditione imponeretur: at raro admodum usurpatum in veteri Ecclesia ut episcopi in aliena Ecclesia ordinationes celebrarent; nec minus rarum ut clericus in propria Ecclesia etiam ab alieno, etiam a falso episcopo ordinatus, de illa relinquenda cogitaret: ideoque supervacaneum fuerit eam conditionem adhibere quæ, ex communi omnium Ecclesiarum jure et ex canonum auctoritate etiam non expressa, nunquam non subintelligebatur. Clericus vero in propria Ecclesia ab ejusdem pseudoepiscopo ordinatus, poterat propter ordinationis vitium a proprio episcopo in locum pseudoepiscopi subrogato deponi, seu pro non ordinato haberi; Leo enim dicit *posse* ratam haberi ordinationem, non vero *debere*; et præterea confirmata etiam ordinatione, in proprii episcopi potestate relinquitur, ut vel in Ecclesiæ suæ ministerio hujusmodi clericum retineat, vel ad eum a quo ordinatus erat, ubicumque habitasset, transferendum curet, ut expresse decernit Reiense conc. can. 4, in causa Armentarii **1590** Ebredunensis episcopi. Ordinationem enim suscipere et alere ordinans tenebatur: quo casu vagus fuisset clericus, si in ordine clericali permaneret; tuncque verissime *nec loco fundata esset* ordinatione, *nec auctore munita*. Ita porro legimus, *auctore*,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Nisi omnium fere ac certe præstantiorum mss. diversæ originis exemplarium consensus qui prætulisset, in nostra editione recepissemus libenter emendationem *quæ* usitatæ Leonis syntaxi magis congruentem, cum præsertim vox *eis* hanc lectionem exigere videatur. At alii codices omittunt *eis*, alii habent *eorum*, ut suo loco notavimus. Hinc nihil mutare ausi sumus. Ad sententiam vero hujus loci quod pertinet, inter multas multorum opinionationes, quas ipsa hujus loci difficultas peperit, hæc nobis videtur expeditior et probabilior. Cum Rusticus interrogavit *de presbytero vel diacono qui se episcopos mentiti sunt*, non intellexit de presbytero vel diacono qui episcopali characterem carent, nec de illis tantum intellexit qui ab uno vel duobus, non autem (ut disciplina vel tum exigebat) a tribus saltem episcopis a diaconatu vel presbyteratu ad episcopatum promoti fuissent, sed de iis quorum consecratio aliquo defectu canonico laboraret, quod nimirum a clericis non essent electi, vel a plebibus non expetiti, vel a provincialibus episcopis cum metropolitani iudicio non consecrati. Hos enim omnes defectus Leonis responsio indicat. Hos autem cum Rusticus pro veris episcopis non haberet, diaconos vel presbyteros tantum vocavit, qui sese episcopos mentirentur. Leo vero memoratorum defectuum causa eosdem inter episcopos non habendos rescribens, et pseudo-episcopos appellans, non ordine, sed jurisdictione tantum episcopali

carere indicare voluit: quippe qui ab episcopis sine legitimis solemnitatibus consecrati, legitimum jus non perceperant. Ordine autem episcopali eos valide insignitos non dubitavit, ac propterea respondens ad alterum inquisitionis caput, *de his quos ipsi clericos ordinarunt*, affirmavit ratam haberi posse istorum ordinationem, si duo concurrant: 1° si consensu ac iudicio præsentium facta fuerit; 2° si in Ecclesiis in quibus fuerunt ordinati perseverent; secus vero ratam non fore, cum ex defectu consensus præsentium, auctore seu legitima auctoritate careret; ex dimissione autem Ecclesiæ in qua fuerunt ordinati, non esset *loco fundata*, quippe quod ex veteri disciplina nemo ordinaretur, nisi alicui Ecclesiæ esset addictus. Quæcumque porro lectio *qui* vel *quæ* magis arrideat, nostra hæc explicatio satis aptatur. Si enim præferatur *quæ*, sermo est de ordinatione clerici in Ecclesia diocesis alienæ, cui episcopi proprii consensus accesserit. Si vero præferatur *qui*, sermo esse potest de aliqua Ecclesia ejus diocesis, cui quis illegitime episcopus præfectus fuerit: qui cum jurisdictione in eam careat, ut ordinatione clerici rata esse possit, eorum saltem consensus ac iudicium a Leone requiritur, qui eidem Ecclesiæ præsentibus, jus aliquod habebant præsentandi clericos, qui in eadem Ecclesia ad aliquem ordinem erant ab episcopo promovendi.

cum mss. Griman., Victor., Trecopith., Thuaneis et Isidorus excuso; non vero auctoritate, ut habent Sirmundus tom. I Conc. Gall., Dionysius Exiguus, Hincm. Rem., Isidorus ms. et edit. vulg. Ex eisdem mss. in superiori linea lego *creatio*, non *ordinatio*, ut vulg.; vel *consecratio*, ut Dionys. et tres mss. codd.

Sed quoquo modo superiora legantur et intelligantur, gravis, ut ego reor, difficultas exurgit: qua ratione nimirum eorum clericorum *ordinatio rata possit haberi*, qui ordinati sunt ab iis quos, ut ibidem diserte asserit, *nullaratio sinit ut inter episcopos habeantur*; et quibus decernit *nequaquam esse tribuendum quod non docetur fuisse collatum*; quos denique *pseudoepiscopos* esse pronuntiat, quia videlicet *nec a Clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati*; ubi dubium non est quin de majoribus etiam clericis agatur, circa quos maxime difficultas versabatur; nec par est credere Leonem et Rusticum de minoris officii clericis qui a pseudoepiscopis ordinati erant sollicitos, de majoribus nihil omnino curasse, penes quos et ministerium altaris, et alia potiora Ecclesiæ munia reidebant.

Longe major etiam difficultas, et cui solvendæ imparem me proficior, si de iis pseudoepiscopis Leo debeat intelligi, qui nullam ab ullo episcopo manus impositionem accepissent qua episcopi fierent: quod innuere nonnullis videbuntur inquisitionis verba: *De presbytero, vel diacono, qui se episcopos esse mentiti sunt*. Verum vix ac ne vix quidem istum Leonis sensum esse mihi persuaserim.

Antequam hunc locum explanemus (quem miror Hallerio et Morino de sacris electionibus et ordinationibus Commentarios scribentibus prorsus esse intactum), revocandum est in mentem id quod supra delibavimus, et ex ista inquisitione ac responsione confirmatur: Rusticum videlicet, cum hæc Leoni proponebat, respexisse ad conciliorum Reiensis, Arausicani I et Arelatensis II canones, quibus palam sit passim per Gallias frequentari tunc illicitas ordinationes a duobus episcopis quæ occasione fuere Rustico ut ea de re pontificem Romanum consuleret. Quamvis enim certa esset apud Gallos et publicis sancita conciliis ea disciplinæ regula, quæ tres ad minus episcopos ad episcopi consecrationem convenire edicebat, non parum tamen roboris Gallicanæ consuetudini addi videbat, si Romanæ, adeoque primariæ Ecclesiæ usus et sententia suffragarentur. Sed duo præsertim Rusticum anxium ferisse videntur: unum, quod Reiensis canonis 3 auctoritate Armentario pseudoepiscopo, utpote a duobus tantum ordinato, **1591** nonnulla episcopalia munia obeundi concessa facultas fuerat, qualis est neophytorum confirmatio; alterum, quod clericorum ab eo ordinatorum consecratio non in irritum missa fuerat, si nulla ordinato conversationis macula præiudicaret, ut canone 4 definitur. Quare S. Leonis responso lux ex canone Reienti concilianda est, ex eoque et ex Arausico et Arelatensi dicendum eos quos pseudoepiscopos appellat sanctus Leo, episcopali manus impositione vel unctione in episcopos fuisse ordinatos; sed quia a duobus tantum contra canones episcopis, vel ab iis qui provinciales non erant, et sine metropolitani iudicio fuerant consecrati, inter episcopos non fuisse habitos, hoc est, ut loquitur S. Augustinus, lib. I de Bapt. contra Donatist. cap. 4, *non administrasse, sed sacramentum ordinationis suæ tamen gessisse*; vel, ut de Ephesino episcopo act. 12 Chalcedon. habetur, *servato honore episcopatus esse dejectos*; vel denique, ut ad hodiernum loquendi usum descendamus, *characterem sacerdotali seu pontificali fuisse insignitos, qui post depositionem remanserunt*; omni vero fuisse jurisdictione spoliatos, quæ nimirum vitiose fuerat collata. Ad illud sufficit ut vel unus adsit episcopus qui consecret; ad hoc ex placito Ecclesiæ necesse est ut duo vel tres consecranti assistant. Cujus ratio est, quod cum *unus sit episcopatus episcoporum multorum concordia nume-*

rositate diffusus (ut toties decantatum illud Cypriani axioma usurpem (*Epist. 52 ad Antonianum*), et unicus illius episcopatus pars ab unoquoque in solidum teneatur, minime convenit ut inivitis omnibus, vel non consentientibus episcopis, illius pars episcopatus in solidum pariter tenenda ulli concedatur, sed omnium potius consensus accedat, qui, si per se adesse omnes non possint ordinationem celebrari, duorum saltem vel trium præsentia, cæteris annuentibus, comprobetur. (Septem etiam episcoporum præsentiam requisivit Arelatense concil. I.) Ut enim omnes unius provinciæ ecclesiasticæ episcopi omnes ubique terrarum diffusos repræsentant episcopos, ita duo vel tres cum metropolitano universorum ejusdem provinciæ antistitum vice funguntur in coepiscoporum consecratione: ne, ut ait Innocentius papa (*Epist. ad Vict. c. 1*), *furtivum beneficium præstitum videatur*, vel aliquid contra fidem, vel fidei causam ab uno vel altero male erga illam affecto tentaretur. Res attingenti, non tractanti, hæc sufficient.

His a me ita scriptis, venit ex Anglia opus eximium Herberti Thorndicij viri eruditi, et, ut opus indicat, ecclesiasticæ unitatis studiosi. Editum est illud Londini superiori anno, seu 1674, cui titulus: *Origines ecclesiasticæ, sive de jure et potestate Ecclesiæ Christianæ Exercitationes*. Is porro nodum istum de ordinationibus pseudoepiscoporum **1592** ministerio celebratis aliter solvit; hæc enim habet cap. 20: *In ordinatione, inquit, cum duo esse ex dictis constat, auctoritatem ac jus Ecclesiæ in ordinando primum: tum consecrationis solemnitatem, quæ ministerio ordinis tradit auctorem Ecclesiæ palam inscribit: tanto majoris est momenti Ecclesiæ auctoritas, quam consecrandi ritus, ut in irritum cadat rite ac more Ecclesiæ peracta consecratio, ad quam usurpata sit auctoritas Ecclesiæ. Nam etsi in perpetuum Deo sacrum sit quod semel Deo rite sacrum fuerit, non tamen Deo rite sacrum videri debet, quod non sit jure Ecclesiæ Deo consecratum, etsi servato ritu Ecclesiæ. Et post paginam: Itaque si dubium existat de auctoritate Ecclesiæ, non de ritu ordinandi, non est mirum, accedente auctoritate Ecclesiæ, valere ordinationem non jure factam, ad id ad quod valere eam vult accedens auctoritas Ecclesiæ. Pauca sunt hujus causæ exempla in rebus veteris Ecclesiæ: pauca quidem, sed sunt tamen, quæ eam dubiam esse non sinunt. In concilio Reisiensi Galliæ irrita declarata est ordinatio episcopi Ebradunensis, cui tamen indulgetur, exemplo canonis Nicæni 8, chorepiscopus esse, strictis licet legibus, can. 2 et 3, puta eum, ut jam chorepiscopus, confirmare tantum potuisse. Non hoc vi irritæ ordinationis, nisi accessisset Ecclesiæ per hanc synodum consensus. Leo papa I, ad Rustici Narbonensis inquisitionem 1, ordinationes clericorum a pseudoepiscopis quibusdam factas, quas certum est seipsis irritas fuisse, ita ratas esse censet, si cum consensu episcoporum factæ fuerint. (Leo non habet episcoporum, sed præsidium.) Sane cum nihil majus quæri in hac tota re possit, quam ut rata sint apud Deum quæ fidei plebi ministrantur ab iis quorum dubia sit ordinatio, nec plebis esse de rebus Ecclesiæ communibus iudicium dictum sit, statuendum est non posse fidelibus fraudi esse ea apud Deum, in quibus sequuntur fidem Ecclesiæ. Hunc explicandi modum a theologo extra Ecclesiæ castra militante suggestum, catholicis doctoribus discutendum relinquo, eorumque in antecessum censuræ subscribo. Hoc in scriptore illo non laudo, quod *consensum episcoporum dixerit, pro consensu præsidium*; hoc enim postremum, quod habet Leo, latius patet, ad clerumque se extendit, cujus auctoritate et iudicio, episcopis aliquo impedimento ligatis, vel vacante sede, ordinationes in Ecclesia celebrantur.*

7. *Alienum est a consuetudine ecclesiastica, etc.* Vide doctissimum Morinum nostrum abunde Jisserentem de clericorum poenitentia tum commentarii de Poenit. lib. IV cap. 12 et seq., et alibi passim, tum Exercit. Ecclesiast. lib. II. Nonnulla tamen indicare operæ pretium erit.

Primum est, ex S. Leonis verbis erui, (a) minoris A 1594
 1593 ordiuis clericos, inter quos subdiaconi numerabantur, non semper agendæ pœnitentiæ lege exemptos fuisse: quod ex canone 2 concilii Carthaginensis v, vel potius ex commonitorio synodi Carthag.

kal. Julii an. 401, in cod. Afr. num. 62, quod Leonis decreto concinit, pariter evincitur, et expresse in Agathensi can. 5, Epaonensi can. 22, et aliis asseritur.

2. Quod hanc disciplinam (b) consuetudine 1595

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Cum S. Leo de solis presbyteris et diaconis interrogatus responderit, non idcirco elicitur minores clericos (quos idcirco solum præterit, quia de his Rusticus non quæsit) publicæ pœnitentiæ fuisse saltem aliquando subjectos. Nec canones deinceps a Quesnello allegati, qui clericos quibusdam criminibus irretitos peregrina seu laica communione donant, pœnitentiæ publicæ addictos significant. Adde quod canon Epaonensis 22 non de minoribus clericis, sed de presbyteris ac diaconis loquitur.

(b) Duo a S. Leone traduntur in responsione ad inquisitionem secundam. 1º Alienum esse a consuetudine ecclesiastica ut presbyteris aut diaconis pro aliquo crimine manus imponantur in pœnitentiâ; 2º hanc consuetudinem descendere a traditione apostolica. Ut primum sit verum, haud necesse est eam consuetudinem semper et ubique viguisse, cum satis sit ad veram consuetudinem astruendam, si aliquandiu ante Leonem inducta obtinuerit. Hujus autem disciplinæ consuetudinem jam vigentem testatur Siricius; qui tamen ne hujus disciplinæ auctor credatur, idipsum etiam antea obtinuisse discimus ex Optato, qui ante Siricium floruit. Hic enim sub finem libri secundi Donatistas reprehendens, eo quod diaconis, presbyteris et episcopis lapsis manus imponerent, *Multis, inquit, notum est et probatum, persecutionis tempore episcopus aliquos inertia a confessione Dei delapsos thurificasse; et tamen nullus eorum, qui evaserunt, aut manus lapsis imposuit, aut ut genua figerent imperavit.* Hæc de ipso persecutionis tempore plane evincunt, hanc disciplinam non inductam fuisse a Siricio, qui in epistola ad Himerium, n. 18, de re jam recepta loquitur. *Sicut pœnitentiâ (subintelligitur publicam, quæ cum manuum impositione jungebatur) agere cuique non conceditur clericorum, ita et post pœnitentiam ac reconciliationem nulli umquam laico liceat honorem clericatus adipisci.* Hæc quidem veterem consuetudinem astruunt, quæ ad vindicandam Leonis sententiâ sufficit; ut ne inovere debeat, si quando fortassis alicubi clericis manus imponerentur.

Aliud tamen non leve in Leone animadvertendum est, quod sententiâ ejus multo magis explicat, atque generatim veram confirmat. Rusticus in inquisitione de iis diaconis et presbyteris loquitur, qui sponte sua pœnitentiâ publicam postulabant, non autem eam subire ulla lege vel consuetudine cogebantur. *De presbytero, inquit, vel diacono, qui si cognito crimine suo pœnitentiâ publicam petat, utrum ei per manus impositionem danda sit.* De crimine igitur sermo est quod publicæ pœnitentiæ canonibus non subiciebatur, quodque per se clericum ab ordine non removebat; ac propterea eum in suo gradu et ordine relinquendum Leonis responsum præsumit. Quoad hos autem clericos semper alienum fuit a consuetudine Ecclesiæ ut manuum impositione subicerentur pœnitentiæ publicæ, quæ ex constanti omnium temporum disciplina pœnitentes publicos a clero arcebat. Hinc quicumque clerici ab ipsa hæresi vel schismate redeuntes ad unitatem Ecclesiæ, si in suum gradum (dummodo non essent iterato baptisate tincti) bono pacis admittendi viderentur, sola idonea satisfactione atque cautione sine ulla manuum impositione recipiebantur. Vide annot. 25 (Col. 1438, n. 9), in epist. 159. Hinc S. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos, n. 13: *Laicus, inquit, extra Ecclesiam fide baptisatus, pœnitens recipitur, Episcopus vero aut pœnitentiam non agit, et sacerdos est; aut si pœnitentiam egerit, esse episcopus desinit.* Nullum sane exemplum invenire licebit quo clerici in suo gradu recepti, aut

ab eo non deponendi, manuum impositioni aut publicæ pœnitentiæ subicerentur. Dum ergo de his S. Leo loquatur, propositio ejus generalis verissima est.

Adde quod nec illi quoque qui a suo gradu et clero dejiciebantur manuum impositioni seu publicæ pœnitentiæ subijci solebant, ne idem crimen præter depositionem publicam etiam pœnitentiâ castigantur duplici pœna mulctaretur, uti traditur in canonibus apostolicis, cap. 25, et a S. Basilio in epistola ad Amphiloichium, c. 3. Hinc etiam in concilio Carthaginensi apud Isidorum quinto habito an. 401, idibus Septembris canone 11, repetito in alia plenaria synodo anni 419, c. 27 cod. Africani de clericis a ministerio et gradu suo removendis hæc habentur: *Item confirmatum est, ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviore culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit removeri, non eis manus tamquam pœnitentibus, vel tamquam fidelibus laicis imponatur.* Duplicem hanc clericorum rationem, qui nunc in suo gradu recipiebantur, nunc autem ab eodem arcebantur, præclare distinguit Augustinus lib. 1 de Baptismo contra Donatistas c. 1, et neutris manus impositas indicat. Loquens enim de redeuntibus ad Ecclesiam, *Redeuntes, ait, qui priusquam recederent, ordinati sunt, non utique rursus ordinantur; sed aut administrant quod administrabant, si hoc Ecclesiæ utilitas postulat* (cum scilicet recipiebantur in suo gradu, quibus sane non imponebantur manus in pœnitentiâ, aut si non administrant (cum scilicet in suo gradu non reciperentur), sacramentum ordinationis suæ tamen gerunt, et ideo eis manus inter laicos non imponitur, quia scilicet sicut laici non suberant pœnitentiæ publicæ. Hinc ea Augustini verba in epist. 185, ad Bonifacium, n. 44, quibus hæreticis conversis post erroris sui pœnitentiâ honorem clericatus vel episcopatus non ablatum tradit, non de publicæ pœnitentiâ, quæ eum manuum impositione jungebatur, intelligenda sunt, sed de secreta, qua interioris compunctionis et necessariæ conversionis signa produntur.

Quod si aliquando clerici lapsi et ad unitatem redeuntes, non solum a suo gradu fuerunt exclusi, verum etiam subjecti fuerunt, æque ac laici, pœnitentiæ publicæ, ut S. Cypriani aliaque nonnulla testimonia innuunt; præterquam, quod id peculiare quorundam locorum ac temporum fuit, nunquam tamen invenitur, clericos ob crimen aliquod a suo gradu non dejectos nec dejiciendos publicam pœnitentiâ subisse: ac propterea eum de his Rustico inquirenti Leo responderit, *jure alienum dixit ab ecclesiastica consuetudine ut hi per manuum impositionem remedium accipiant pœnitentiæ.*

Hanc porro disciplinam, qua clerici suum gradum custodientes pœnitentiâ publicâ non plectebantur, originem ducere a traditione apostolica, qua clericos irreprehensibiles esse oportere, et ab omni nota ac infamia alienos, S. Paulus aperite tradidit, ipse Quesnellus fatetur.

His, quibus ab Ecclesiæ disciplina alienum semper fuisse affirmavimus clericos alicujus criminis reos manuum impositione seu per publicam pœnitentiâ recipi, duo opponi videntur ex concilio Nicæno. Primum est canon ejusdem synodi octavus, quo statutum fuit ut Cathari impositionem manuum accipientes in clero manerent. Alterum est synodica Nicæna apud Theodoretum, qua concessum fuit ut qui a Melitio fuerant ordinati, impositione manuum firmati in suo gradu reciperentur. Sed cum in his Græcæ locutionis formulæ æquivocationi locum dedere, tum vero, si recte explicentur, hæc testimonia nihil officient. Utrobique sane manuum impositio exprimitur. Sed

ecclesiastica, immo ex apostolica traditione accessit, A tione quidquam uspiam apparet, cum potius trius benigne intelligendum est; nec enim de hac tradi-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

Græca formula χειροτονία triplici sensu usurpatur, eo quod triplici occasione manus imponerentur, nimirum in chrismate, in ordinatione et in pœnitentia. Ubi autem sensus est multiplex, ille procul dubio in casu nostro eligendus est, qui communi ejus ætatis disciplinæ aliis testimoniis firmatæ haud contradicat. Porro cum alienum esset, ut vidimus, eos quibus manus imponerentur in pœnitentiam, in clerum recipere; illud profecto sequitur manuum impositionem laudatis Nicænæ synodi locis indicatam, in pœnitentiæ significationem accipi nequaquam posse. Non desunt qui explicitè de sacramento confirmationis, quod Catharos repudiassent Theodoretus tradit. At præterquam quod nemo alius Theodoro anterior id prodidit, cum idem error Meletianis, qui erant integræ fidei, et solo schismate dissidebant, tribui nequeat, hæc interpretatio ipsis non congruit. Restat ordinationis significatio. Sed duplici ratione id ipsum intelligi potest, nimirum vel de ordinatione jam suscepta, vel de nova ordinatione suscipienda; Græca enim formula utrumque sensum recipere potest. Vetus interpres auctor ejus versionis quæ, ab Isidoro suscepta, Isidoriana vocari solet, secundum sensum expressit can. 8, de Catharis seu Novatianis, his verbis: *Si qui voluerint venire ad Ecclesiam catholicam ex Novatianis, placuit sancto concilio ut ordinentur, et sic maneant in clero.* Hanc eandem significationem ex eadem Isidoriana versione suscepit auctor collectionis Quesnellianæ, canone apud ipsum 14. In vulgata quoque versione synodice Nicænæ tomo secundo Conciliorum inserta, de Meletianis eadem sententia exprimitur: *Illi vero, qui ab eo (Meletio) in sacrum ordinem lecti sunt, simul atque sanctiore ordinatione confirmati fuerint, ad communionem posthæc admittantur, et permittatur illis quidem honoribus frui, et sacris muneribus fungi, etc.* Id autem abhorret omnino a Nicænorum Patrum sensu, qui non minus sacros ordines quam baptisma extra Ecclesiam valide collatos, nec iterandos, cum catholica Ecclesia crediderunt. Igitur de ordinatione jam suscepta utrumque testimonium intelligendum est: ita ut eos qui ante sive ex Catharis, sive ex Meletianis sacra manuum impositione fuerant ordinati, in suo quemque gradu recipi placerit. Sic nimirum ad litteram reddendus canon 8, de Catharis: *Placuit sanctæ et magnæ synodo, ut qui manuum impositionem acceperunt, sic maneant in clero.* In alia quacunque interpretatione, sententia est prorsus absurda. Cum enim inter Catharos non soli essent clerici antea ordinati, sed etiam laici; nisi hæc nostra significatio canonis aptetur, dicendum esset Nicænos Patres generatim statuisse ut quicumque ex Catharis ad Ecclesiam venirent, sive clerici, sive laici, si manuum impositione accepta, sive in pœnitentiam, sive per confirmationem, sive per ordinationem, sic manerent in clero: quod sane tam est absurdum quam quod absurdissimum. Ut igitur generale Catharorum nomen initio canonis usurpatum Nicæni Patres restringerent ad solos clericos quorum receptioni dispensatione quadam erat providendum (de laicis enim nulla erat difficultas), adhibuerunt verba χειροθετούμενος αὐτοῦς, id est, qui manuum impositionem, seu ordines receperunt; et de his præcepere, sic in clero maneant, nulla alia ab iisdem conditione expetita, nisi ut antequam sic reciperentur, idoneam cautionem et professionem rectæ fidei præberent, ut in hæreticis recipiendis semper usitatum fuit. In hanc quidem significationem hunc canonem intellexisse videtur Rufinus, cum sic illum compendio exposuit can. 9, ut in novissima Veronensi editione emendatum invenies: *Et ut Catharos, qui apud nos Novatiani sunt, si forte pœnitentes ad Ecclesiam convertuntur, confessos ecclesiastica dogmata, clericos in ordine quidem suo recipi debere, sed in ordinatione*

data. Viden' data, inquit, non danda? Similiter in versione Philonis et Evaristi ab Attico Constantino-politano episcopo ad Afros missa Augustini tempore, can. 8: *Si aliquando venerint ad catholicam Ecclesiam Cathari, placuit sanctæ et magnæ synodo eos ordinos sic manere in clero.* Expressius vero in nostram explanationem Ferrandus diaconus Carthaginensis in Bre-viatione canonum n. 172, sic canonem refert: *Ut qui nominantur Cathari, accedentes ad Ecclesiam, qui ordinati sunt, sic maneant in clero.* De hac quidem interpretatione, quæ novam ordinationem excludit, et antea receptam tantummodo respicit, ne dubitari quiaquam queat, sequens contextus ejusdem canonis, quo ipsorum Catharorum recipiendorum modus præ-scribitur, plane evincet: *Ubi ergo omnes sive in vicis, sive in urbibus ipsi soli inveniuntur ordinati, qui inveniuntur in clero, erunt in eodem ordine.* Si autem catholica Ecclesiæ episcopo vel presbytero existente accedunt aliqui, clarum est quod Ecclesiæ quidem episcopi episcopi dignitatem habebit; qui autem apud eos qui Cathari dicuntur, nominatur episcopus, presbyteri honorem habebit, nisi utrique episcopo placeat ipsum nominis honorem impertire. Si autem hoc illi non placeat, vel chorepiscopi vel presbyteri locum excogitabit, ut esse omnino in clero videatur. Ita versio Gentiani Herveti ex Græco, cui concinunt etiam interpretatio-nes Philonis et Evaristi, Dionysii Exigui, nec non illa Quesnellianæ collectionis, ac ipsa Græca lectio. Non dicitur ut ordinentur, sed ut qui inveniuntur ordi-nati in eodem gradu maneant, si soli in eo loco sint. Alias diversimode iis providendum traditur præ diversitate circumstantiarum, ut nullum tamen indicium sit sacri ordinis iterandi.

Hæc autem cum scripsissemus, observare contigit annotationes Guilielmi Beveregii in can. 8 Nicæno. tom. II. pag. 67, ubi miratus Christophorum Justelium aliosque hunc canonem interpretatos de ea manu impositione, qua hæretici in Ecclesiam catholicam antiquitas recipiebantur, nostram sententiam mirifice confirmat. *Patres enim, inquit, non de quibusvis, sed de solis clericis Novatianis, qui canonicam nimirum ordinationem ante acceperant, per totum hunc canonem agunt, statuuntque ad Ecclesiam conversos in eodem clericatus gradu manere, quo inter Novatianos constituti fuerant; ut ex ipsis etiam canonis verbis rite perpensis elucescit. Hic enim de Novatianis dicitur: Οὗτοι χειροθετούμενος αὐτοῦς μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. Quo autem referatur illud οὕτως nisi ad χειροθετούμενος? Et quomodo illuc referatur nisi χειροθεσία ista præcessisset? Neque enim ita in clero manere possunt, nisi prius in clero fuissent; neque prius in clero esse poterant, nisi χειροθετούμενοι essent; ac proinde hæc Novatianorum χειροθεσία ipsorum ad catholicam Ecclesiam conversionem præcedat necesse est, non sequatur. Addit Balsamonem et Zonaram (adjice et Aristenum) hunc canonem eodem sensu fuisse interpretatos, et post recitata antecedentia Rufini verba, observat Græcam canonis vocem χειροθετούμενος apte ab ipso redditam clericos. Hæc de Nicæno canone.*

Synodice porro Nicænæ Græca verba de Meletianis, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας μυστικώτερα χειροτονία βεβαιωθέντας, κοινωθήναι ἐπὶ τοῦτοις ἐφ' ὧς τε ἔχουν μὲν αὐτοῦς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργεῖν, sic reddimus: *Illos vero qui ab ipso (Meletio) constituti sunt (in Ecclesiis) sacra manuum impositione firmati, in communionem (statuit) recipiendos hac conditione ut honorem ipsi quidem habeant, et operentur sacra.* Voces nimirum μυστικώτερα χειροτονία βεβαιωθέντας ad antecedentia τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, non autem ad sequentia verba referendæ sunt; ordinationemque jam antea acceptam indicant, qua a Meletio clerici in Ecclesiis constituti fuerunt. Cæteræ igitur interpretationes, quæ impositionem manuum æquivoco vel

tia **1596** publicæ fuisse subjectos multis probet Morinus. Familiare est Leoni nostro ut cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur quam ab apostolo Petro Ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Eam vero **1597** ex B. Petri traditione descendere existimavit, quæ et olim observata et decretis sancita inveniebatur eorum Ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta supererant illa ætate. Constat autem tum ex Dionysii collectione, **1598** qui prætorum sedis apostolicæ præsulum constituta quanta valuit cura diligentiaque collegit, et quotquot a se reperta sunt digessit, tum etiam aliis argumentis probabile nullius pontificis Romani **1599** Siricio ætate superioris decreta in Ecclesiæ Romanæ scriniis reperta fuisse tempore Leonis pontificatum subsequente: ut facile crediderim istam traditionem a Siricio Leonem hausisse. Revera hujus decretum, quod supra retulimus, exscripsisse videtur Leo, ejusque formam a Siricio conditam esse putavit secundum prædecessorum suorum constituta ac disciplinam. Sed cum aliter usurpatum esse aliquando, etiam in Ecclesia Romana, deprehendamus, nec non in Africana tempore S. Cypriani, quo diversa non erat utriusque Ecclesiæ istius disciplina, indulgentius explicandus est S. Leo, qui cum *sine dubio ex traditione apostolica descendere* hunc usum asserere contentus sit, nulla alia nisi se probatione prodit, quam ea consuetudine quam sua in Ecclesia a Siricii ætate ad sua usque tempora viguisse noverat.

Hac unica via Leonis verba cum aliorum testimoniis conciliari posse existimamus. Alia quippe responsa, quæ peremptoria vocat Morinus, pace doctissimi viri dixerim, satisfacere non videntur. Quod enim ait, eam consuetudinem ex apostolica traditione derivatam, clericos scilicet a manuum impositione ad pœnitentiam eximendi, ferventium persecutionum temporibus observari non potuisse; indeque evenisse ut publicæ quoque pœnitentiæ succubuisse legantur clerici per illam tempestatem, non video qua ratione cuiquam arridere possit. Econtra enim si adversa sententia probanda incumberet, ex traditione scilicet apostolica inductam esse hanc Ecclesiæ disciplinam, ut clerici pœnitentiæ publicæ non aliter ac laici adicerentur; huicque sententiæ objiceretur, id tribus rimis sæculis non fuisse observatum, recte mihi viderer respondere posse, intermissam hanc per turbulenta persecutionum tempora consuetudinem: multo enim facilius sævientibus tyrannis, Christianis omnibus vix missitæ audientibus, multo, inquam, expeditius tunc erat clericos lapsos suoque dejectos officio ad privatam secessionem pœnitentiamque compellere, quam solemnium manuum impositione ad pœnitentiam publicam adigere, cinere cilicioque indutos omnium fidelium pedibus involvere, per omnes denique circumducere luctuosæ satisfactionis **1600** gradus. Certe si ex persecutionum procellis quærenda est hujus difficultatis elucidatio, melius dicitur subjectos tunc fuisse

lugubri huic ac publicæ pœnitentiæ Ecclesiæ ministros, ut tantæ tamque insolite clericis impositæ pœnæ metu a lapsu detererentur presbyteri et diaconi, quorum ut opera tunc maxime indigebant Ecclesiæ, ita et magna erat ubique penuria, et lapsus nocentior.

Alterum responsum a Morino allatum hoc est: clericos solummodo suspensos hac Leonis sententia comprehendendi, et a pœnitentiæ publicæ necessitate eximi. Verum cuilibet paulo attentius pontificis verba legenti luce clarius apparebit ejus responsum generale omnino et nulla conditione, nulla restrictione definitum, omnes prorsus clericos complexi, omnes qui crimen aliquod admisissent, *pro crimine aliquo suo*. Ubi cum inter crimina nullum discrimen faciat, nullum etiam excipiendum est; decernendumque clericis, sive ea quæ suspensione sola plectebantur commississent, sive quæ depositione, numquam secundum Leonem ad pœnitentiam publicam adactos fuisse; immo nec ultro eam petentibus esse concessam: de his enim manifestum est agi in hac Leonis responsione, ut inquisitionis titulus testatur, quod et habent canones 4 Arausiacani concilii, et 29 Arelatensis II, ad quos Rusticum respexisse pluries monuimus; immo et Syricius ipse, qui de concessionem sola meminit, non de coactione ad pœnitentiam.

Quod de traditione apostolica diximus, idem de consuetudine ecclesiastica dicendum, quam vel ubique vigere et semper viguisse credidit S. Leo, vel ab omnibus Ecclesiis suscipendam esse autumabat: ita ut quidquid aliter in aliis ageretur, hoc inter morum ac disciplinæ corruptelas numeraret. Aliter tamen res se habebat, ut vel solo hoc exemplo declaratur. Quod enim Romæ numquam ulli majoris ordinis clerico pœnitenti concedebatur, optime quidem et sapienter fiebat; sed quod Gallicani pœnitentiam desiderantibus clericis non negandam esse putabant, ut ex Arausiacani I et Arelatensis II canonibus patet, culpandum profecto **1601** non erat: *Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, et pro eorum inter quos vivitur societate servandum est*, ut Augustinus habet epist. 118 ad Januarium.

Tertium, quod observandum venit in hoc capite, istud est, Leonem cum probare vellet clerico manum ad pœnitentiam imponi non debere, ad hoc adducere isthæc verba: *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo* (I Reg. II, 25)? Cujus ratio est, vel quod sacerdotum supplicationibus a peccatis solvi dicebantur pœnitentes; vel quia numquam sine oratione manus imponeretur, sive ad confirmationem, sive propter ordinationem, sive denique ad pœnitentiam. Quæ manus impositio cum ex se indifferens esset, aliquando honorifica erat, ut in ordinatione; aliquando humiliationi ac dejectioni publicæ conjuncta, ut in pœnitentia, ad quem effectum ex oratione determinabatur: et propterea a levitis et sacerdotibus, qui-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

alio sensu reddidere, ad hanc sententiam revocandæ sunt. Hinc sane Innocentius I, in epist. 17 ad Rufum, post allatum canonem 8 Nicænum de Catharis, his verbis: *Placuit sanctæ et magnæ synodo ut accepta manus impositione, sic maneat in clero*, ita aliis verbis eandem sententiam effert: *A Novatianis aliisque hæreticis revertentes debere in suo ordine recipi*, quibus acceptum ordinem ratum innuens, novam ordinationem satis excludit. Nihil igitur ex laudatis Nicænorum Patrum decretis nostræ sententiæ opponitur. Immo multum coherens hæc loca cum constanti disciplina Ecclesiæ, qua publicis pœnitentibus a clero exclusis, clerici ad Ecclesiam redeuntes cum idonea professione fidei recepti fuerunt sine pœnitentia publica, immo et sine illa manuum impositione, quam absque exactione rigidioris pœnitentiæ impositam memorat Vigilii papa epist. 2 ad Profuturum n. 4, quamque dum *imaginem pœnitentiæ* appellat Innocen-

tius I epist. 24 ad Alexand. n. 4, non in clericis, sed in laicis tantum excipiendis adhibitam prodit. Præclare S. Gregorius lib. XI, epist. 67 ad Quiricum tres recipiendorum hæreticorum ritus describens, *Et quidem, inquit, ab antiqua Patrum institutione didicimus ut quilibet apud hæresim in Trinitatis nomine baptizantur, cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut impositione manus, aut sola professione fidei ad sinum matris Ecclesiæ revocentur*. Tertium ritum, quo *sola professio fidei* exigebatur, proponit S. doctor pro Nestorianis clericis, de quibus recipiendis cum Quirico agens, eosdem si rectam professionem exhibeant, servatis *eis propriis ordinibus*, inquit, *in suo cætu recipiant*. Vides *solum professionem fidei*, eamque a manuum impositione ita distingui, ut qui *sola professione fidei* recipiebantur, iis manus nequaquam imongerentur?

bus manus alius imponendi jus erat, removebatur; ne sacerdotali dignitati contumelia hoc modo irrogari videretur, et eo magis, quod pœnitentes non ad clerici modo, sed ad laicorum etiam genua advolvebantur in pœnitentiæ suæ decursu.

8. *Lex continentiae eadem est ministris altaris.* Inter ministros altaris subdiaconum censi, patet ex epist. 12 (nunc 14), ad Anastasium Thessalonicens., cap. 3, ubi distinctius de ejus continentia disserit, de qua et nos ibidem aliqua. Hic solum observo, mirum satis videri eandem a Leone dici legem continentiae ministris altaris impositam, præsertim in Ecclesia Romana, cum et semper et lege divina ad illam obligatos episcopos et presbyteros velit Siricius papa; subdiaconi vero ad continentiam tenebantur et ex lege tantum ecclesiastica, et ea quidem quæ vix tunc primum in lucem prodibat. Quotquot enim ante S. Leonem, vel conciliorum canones, vel pontificum etiam Romanorum decreta promulgata fuerant, solos presbyteros et diaconos legi continentiae subjectos esse declarant. Vide Siricium, epist. ad Ilmerium Tarracon., cap. 7 et 9; Innocentium I, epist. ad Vitricium Rothomag., cap. 9, epist. ad Exuperium Tolos., cap. 1. Immo apud Gallicanas Ecclesias etiam Leonis temporibus nulli clerici, præter presbyteros et diaconos, continentiam profiteri jubebantur. Testis est Arausicana i synodus, can. 22: *Sedit præterea, inquit, ut deinceps non ordinentur diacones conjugati, nisi qui prius conversionis proposito professi fuerint castitatem.* Et can. 23: *Si quis autem post acceptam benedictionem leviticam cum uxore sua incontinentis invenitur, ab officio abjiciatur.* Demum cap. 4: *De his autem qui prius ordinati hoc ipsum inciderunt, Taurinatis synodi sequendam esse sententiam, qua jubetur non ulterius promoveri.* Suffragatur Arelat. ii can. 42, cujus etiam can. 45 statuitur ut qui inter-nupta et duplicata matrimonia inciderunt non ultra subdiaconatum ecclesiasticas 1602 capiant dignitates. Quod si facti forsitan sunt, ab ecclesiastico removeantur officio. Andegavense pariter concilium, anno 452, can. 11, de Digamis vel viduarum maritis ad diaconium vel presbyterii gradum non admittendis decernens, nihil de subdiaconis statuit; quos proinde inter minoris officii clericos ad continentiam non obligatos censi voluit. Hoc etiam notandum in can. 22 Arausicano, quod ait ut deinceps non ordinentur; quasi nova tunc fuerit hæc circa diaconos constitutio, quod innuere pariter videtur canon 24: cum enim hac levissima pœna, ut non ulterius promoverentur, eos diaconos multandos censat, qui ante hanc constitutionem ordinati, postea cum uxoribus suis se miscuissent; eos vero qui deinceps consecrarentur abjiciendo vellet, si id ipsum inciderint; indicium est hoc passim per Gallias usurpatum antea fuisse, ut diaconi continentiae legem non tenerent, sive id ex corruptela descenderet, sive ex indulgentia episcoporum Gallicanorum propter penuriam ministrorum, quam bellorum calamitas induxerat, introductum fuerit. Certe tantum abest ut ad continentiam subdiaconi tunc coacti fuerint in Galliis, ut ægre admodum huic jugo colla submiserint diaconi ipsi: quod Gallicanos antistites impulit ut frequenter de illorum incontinentia querelas emiserint, et eandem legem multoties renovaverint in synodis, ut in Turonensi i, anno 461, can. 1 et 2 (quæ quidem celebrata est Leone vix tunc e vivis erepto), et Agathensi, anno 506, can. 9.

Aliquid tamen, licet non omnino expresse, habetur in concilio Venetico, anno 465, eodem Perpetuo Turonensi præside, qui et Turonensi i synodo præfuerat. Nam can. 11, qui 39 est in Agathensi, hæc habet: *Presbyteri, diacones, subdiacones, vel deinceps quibus ducendi uxores licentia non est, etiam alienarum nuptiarum evitent contrivia.*

Verum, quod fatendum est, ut varia erat pro variis orbis regionibus in hac re disciplina, sic etiam intra Gallias ipsas pro diversis provinciis et Ecclesiis

A varietas erat non minima, quam nobis ob oculos ponit brevis epistola SS. Lupi Tricassini et Euphronii Augustodunensis episcoporum ad Talasium episcopum Andegavensem, in qua incertam et fluctuantem tunc cernimus in Galliarum Ecclesiis continentiae clericalis disciplinam, quod saltem subdiaconatum et inferiores ordines attinet (Tom. I, Concil. Gall., an. 461).

Qua in epistola quam exacte, quam distincte singula explicantur, non abs re erit propius intueri: tum quia utile admodum erit ad concilianda varia et interdum contraria canonum vel pontificum decreta, quæ pro temporum, regionum, Ecclesiarumque diversitate varia sunt; tum quia nullus est testis locupletior disciplinæ Gallicanarum hujus ævi Ecclesiarum, quam Lupus Tricassinus, *Pater patrum, episcopus episcoporum, alter sæculi sui Jacobus, qui de quadam specula charitatis, nec de inferiore Jerusalem tota Ecclesie Dei nostri membra superinspiciba: 1603 dignus qui merito ab omnibus consuleretur, Petri apostoli collega, primus omnium toto qua patet orbe pontificum, cujus prærogativæ subiciebatur, cujus censuræ adtre-mebat etiam turba collegii episcopalis, in cujus gravitatis comparationem ipsa etiam grandævorum corda puerascebant, sanctorum utriusque ordinis (monastici et pontificalis) conclamatisimum primipilaris, normarum, columna virtutum, junior magis quam minor Moyses, per quinquennia decem et amplius non æquævis sacerdotalibus tantum, verum et antiquis antelatus (Apollin. Synod. Epist. lib. vi, epist. 4; lib. ix, epist. 11).*

Tantum virum par est audire de clericorum continentia disserentem, distinguentemque quid in sua Trecenti ageretur Ecclesia, quid in Augustodunensi, quid in universa; quid ex consuetudine, quid ex necessitate, quid de facto institueretur; quid in votis haberet, quid in aliis laudaret, quid denique ipse non auderet. Ipsa hujus epistolæ verba describenda primum, tum per partes discutienda.

De clericis, inquit, bigamis usque ad ostiarios Ecclesia permittit et patitur: et quam quis sacerdotum regulam pro districtione sua assumpserit, jure custodiet. Exorcistas vero aut subdiaconos a secundis nuptiis penitus excludit. Generationem vero filiorum ab his quos conjugatos assumimus, melius esset, si fieri possit, arceri: quos melius est non assumi, quam de his postea sub diversa sensuum varietate certari: cum melius sit omnes disceptationum causas excludi; ut qui non vult in clericatu generari, non constituat in altario conjugatos. Hæc pro consuetudine Ecclesiarum nostrarum, quarum una est regula, paginæ hujus sermone teximus. Si quid vero pro honore Domini potest districtio-nis accrescere, etsi imitari non possumus, pro Domini honore laudabimus. Nam jam Ecclesie obsequiis aggregatos ad secundas nuptias transire non patimur: quos postquam assumpti fuerint, etiam a primis penitus arcemus, exorcistas dumtaxat atque subdiaconos. In Augustodunensi autem Ecclesia, vel ostiarius in imo officio constitutus, si uxorem aliam acceperit, ab officio penitus abdicatur. Subdiaconos autem ad pacem inter se in sacrario oportet accedere; in altario autem, non nisi dum porrigunt pallas diacono, aut suscipiunt quod refertur; ad pacem autem nequaquam eis permissum est. Si autem illius amantia fuerit vel exorcista, vel subdiaconus, vel etiam, sicut supra memoratum est, ostiarius, ut secundis se nuptiis illigari, non solum ab officio, sed etiam a communione penitus arceatur.

Hoc ergo primum ex ista epistola elicitur: Ecclesie permissione ac tolerantia clericos minores, usque ad ostiarios inclusive, bigamos esse posse; id est, et assumi posse ad ostiarii et ad infirmorum officiorum gradus qui conjugati erant vel fuerant, clericisque in hujusmodi muneribus constitutis licitissimè 1604 et uxorem accipere, et ad secundas nuptias convolare, et liberis etiam procreandis operam dare. Hic est sensus verborum istorum epistolæ: *De clericis vero bigamis usque ad ostiarios Ecclesia permittit et patitur.*

2° Exorcistis et subdiaconis eadem omnino permissa esse, uno excepto, ne videlicet ad secundas nuptias transirent. Sic enim ait : *Exorcistas vero aut subdiaconos a secundis nuptiis penitus excludit.*

3° Hanc Ecclesiæ permissionem ita sequi liberum fuisse episcopis, ut tamen arctiorem disciplinam in suam quisque Ecclesiam posset pro arbitrio suo inducere : *Et quam quis sacerdotum regulam, inquit, pro districtione sua assumpserit, jure custodiet.*

4° Optassent sancti episcopi nunquam conjugatos assumi ad exorcistarum et subdiaconorum officium : quoniam difficillimum erat quin inde multæ disputationes orirentur in Ecclesia, dum vix intra certos limites coerceri posset matrimonii usus in his qui matrimonio juncti ad Ecclesiæ officia assumebantur.

5° Saltem vero generationem liberorum, si fieri possit, arceri cupiunt ab iis qui conjugati assumuntur. Utriusque hujus partis sensus his verbis continetur : *Generationem vero filiorum ab his quos conjugatos assumimus, melius esset, si fieri possit, arceri; quos melius est non assumi quam de his postea sub diversa censuum varietate certari : cum melius sit omnes disceptationum causas excludi; ut qui non vult in clericatu generari, non constituat in altario conjugatos.*

6° Hæc, quæ prius observari docuere, usu recepta fuisse asserunt in uraque sua Ecclesia Augustodunensi, in Lugdunensi 1, et Trecenti in Senonia seu Lugdunensi 4. Hæc, inquit, *pro consuetudine Ecclesiarum nostrarum, quarum una est regula, paginæ hujus sermone teximus.* Sed pro jure, quod supra unicuique episcopo in sua Ecclesia competere agnovit, quam voluerit regulam pro districtione sua assumendi, testatur uterque ille episcopus strictiorem purioreque disciplinam in suas Ecclesias a se fuisse invectam, cum aliquo etiam unius ab altera discrimine, saltem quantum ad poenam iis qui contra irent infligendam.

7° In Ecclesia enim Trecenti hoc S. Lupus sanciverat, ne quisquam aliquo in ea ministerio initiatus secundis se nuptiis implicare sineretur : *Nam jam, inquit, Ecclesiæ obsequiis aggregatos ad secundas nuptias transire non patimur; quod de ultimis etiam gradibus intelligendum est; ita ut primo eisdem uxorem accipere liceret; quoad exorcistas vero et subdiaconos, si qui ante omne conjugium in iis gradibus collocarentur, iis ne semel quidem nubere permisit : Quos postquam assumpti fuerint, etiam a primis penitus arcemus, exorcistas dumtaxat atque subdiaconos.*

8° In Augustodunensi autem Ecclesia in hoc severior ab Euphronio sancita erat disciplina, ut depositionis poena multaretur etiam 1605 ostiarius, qui omnium ordinum ultimus, si secundam uxorem accepisset, exorcistam vero et subdiaconum, qui idem fecissent, non solum a suo officio, sed etiam a communione arcerent. *In Augustodunensi, inquit, Ecclesia vel Ostiarius in imo officio constitutus, si aliam uxorem acceperit, ab officio penitus abdicatur; si autem illius amenitiæ fuerit, vel exorcista, vel subdiaconus,*

vel etiam, sicut supra memoratum est, ostiarius, ut secundis se nuptiis alligavit, non solum ab officio, sed etiam a communione penitus arceretur.

An vero illis quos hic vel a primis vel a secundis nuptiis prohibet, uxoribus quas ante ordinationem acceperant uti facultas erat relicta? Ita fuisse existimo, quemadmodum etiam ex Venetico et Agathensi canonibus supra laudatis habetur : quorum conciliorum Patres, exemplo proculdubio sanctorum Lupi et Euphronii accensi, arctiores continentiarum leges altaris ministris præscripserunt, et ad eam disciplinam propius accedere cœperunt quam in Ecclesia Romana Leonis nostri temporibus vlguisse videmus; a qua tamen adhuc in multis discrepabant, ut vel ex hæc sancti Lupi epistola intelligere licet, si cum ista ad Rusicum, et aliis ad Anastasium Thessalonicæ, ad Italiæ episcopos, et ad Viennenses, confertur. In quarum ultima, cap. 3, clericos etiam in minoribus officiis residere non patitur, qui fuerint plusquam unius uxoris viri.

Laxiorem porro disciplinam illam, qua, ut memoravimus, subdiaconi permittebantur uxoribus propriis commiseri, et corruptelam quæ ante Arapicane synodi primæ et Arelatensis II canones Ecclesiæ Gallicanæ pervasisse videtur, ut diacones aliquando ordinarentur non ante professi conversionis seu continentiarum propositum, non ex morum solummodo corruptione, aut episcoporum negligentia descendisse putaverim, sed ex synodorum Orientalium canonibus, quibus (a) Gallicanum canonum codex ex parte compositus erat, quos inter Ancyranus 10 diaconum qui ordinationis tempore continentiam promittere noluerat ad nuptias sinebat transire, nec propterea gradum auferebat. Romana disciplina longe purior ac traditioni magis conformis, continentiarum legem diaconis semper indixerat; nec receperat Ancyranum canonem 10, nisi eum corrigendo et ad suum usum accommodando, ut in dissertatione ad antiquum nostrum Romanæ Ecclesiæ codicem diximus.

9. *Nec dimittere uxores.* Canon apostol. hoc velat : *Episcopus aut presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abjiciat; si vero rejecerit excommunicetur; sed et si perseveraverit, dejiciatur.* Huic Orientalis Ecclesiæ decreto concinunt plures Latinæ constitutiones, quibus tamen 1606 cautiore consilio provisum est ne clericus majoris ordinis conjugatus cum uxore in eadem domo habitet, nisi sequestrato mansionis cubiculo, religione præmissa (vel promissa), ut habet conc. Agathensis can. 16, postea quam pariter conversi fuerint.

10. *Christi et Ecclesiæ sacramentum.* Cur irritum sit matrimonium ingenui cum serva seu ancilla, non una afferri solet ratio, ea vero, quam ex ipsius sacramenti significatione repetit sanctus Leo, nescio an satis attendi solet. Quod scilicet, præter voluntariam sexuum conjunctionem, necesse sit ut habeantur matrimonia Christi et Ecclesiæ sacramentum; ut enim Christus liberam duxit Ecclesiam, seu ducendo

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Gallicani canonum codicis nomine Quesnellus a suo sensu intelligit codicem, ut alibi appellat, *auctoratum*, qui a Gallicana Ecclesia receptus, apud Gallos auctoritatem haberet. Nullus autem ejusmodi codex canonum nobis innotuit. Solum codex Vat. Palat. 574 similis Morbacensi, quem P. Constantius alique laudant, collectio est in Galliis compacta ante medium sæculum sextum, quippe quæ præter Nicænos et Sardicenses, solos canones conciliorum Gallicæ complectitur. Ancyranos canones cum cæteris Græcis ignorat. In concilio etiam inscripto in vulgaris Arelatense secundum, quod est canonum collectio facta sub S. Cesario Arelatensi eodem sæculo vi ineunte, nulli canones ex Græcis allegantur nisi Nicæni. Quod si qui codices apud Gallos continebant Latinam versionem aliorum canonum synodorum Orientis, privati erant studii, non publicæ auctorita-

tis. Codicem porro Romanæ Ecclesiæ, quem Quesnellus laudat, non esse Romanum, et Romanam quidem Ecclesiam non alios olim recepisse canones nisi Nicænos et Sardicenses, tom. III demonstrabimus. Idem Quesnellus hæc aliquando perdidit, et non obscure confessus est, cum dissert. 11, n. 6 scripsit : *Numquam a Romanis pontificibus Leoni vel æqualibus vel anterioribus alios canones citatos legimus præter Nicænos, vel Sardicenses pro Nicænis habitos ... nec particularium synodorum decreta (Græcorum canones ex contextu intelligit) .... ante Chalcedonensem synodum apud plerasque Occidentalium partium Ecclesias in auctoritate recepta sunt.* Iuanis est igitur Quesnelli conjectura, qua hoc loco laxiorem corruptelam in Galliis circa diaconorum continentiam ex Ancyranis canonibus Gallicano codici insertis derivasse existimat,

et redimendo liberam fecit, ejusque filii hæredes A quidem Dei, cohæredes autem Christi facti sunt in
 10 jussu divinæ personæ societatem, et aliqua unigeniti
 15 jura asciti; ita necesse est ut mulier libera sit dum
 20 assumitur in uxorem, vel libera reddatur dum a
 25 sciente assumitur et redimitur: *Ingenua facta et do-*
 30 *tata legitime, et publicis nuptiis honestata*, ut alias
 Leo. Quantum ad hanc *publicarum nuptiarum* condi-
 tionem, videtur eam necessariè requirere S. ponti-
 flex, ut rata sint et valida matrimonia: quod maxime
 favet nonnullorum doctissimorum juris canonici peri-
 40 riorum, qui clandestina matrimonia semper invalida
 irritaque fuisse autunt. Verum cum sacro-sancta
 Tridentina synodus ea rata et vera fuisse censuerit,
 quamdiu ea Ecclesia irrita non fecit, satius est Leonis
 verba intelligere de solis ancillarum matrimoniis
 quæ non nisi *publicarum nuptiarum* solemnitate pos-
 45 sint honestari et in libertatem vindicari. Vide san-
 ctum Augustinum, de Bono Conjugali cap. 5, multo
 pauciora ad veras nuptias requirentem, tametsi du-
 bitans loquatur. Porro quod de concubinis hoc capite
 dicitur, in malam partem accipiendum non est, sed
 50 de iis concubinis quarum usus tunc temporis licitus
 erat; quæque velut uxores erant, quamquam nec
 dotalibus instrumentis, nec solemniter ductæ, nec
 ingenuæ factæ, sed adhibitæ ad tempus maritali af-
 55 fectu, procreandorum liberorum causa. Ne materiam
 multorum tractatibus versatam inutiliter retractem,
 adeundi commentarii novi Emanuelis Gonzalez JC.
 in concilium Illiberitanum, cap. 8, subjecti antiquio-
 ribus Mendozæ Commentariis, ubi contrariam hujus
 sententiam refutat ille, expenditque fusius in quibus
 concubinatus hujusmodi et matrimonium vel conveni-
 60 ent vel discrepent.

11. *Paterno arbitrio*, etc. Membrum hoc cum præ-
 cedenti connectitur, non solum in collectionibus
 Dionysii Exigii, cap. 18, Isidori, Gratiani, 32, q. 2,
 10 *Non omnis mulier*, Burchardi et Yvonis; sed etiam in
 15 mss. codd. Corb., Grim., Victor. et quatuor 1607
 Thuaneis. Unicum Thuaneum cum Barberiniano, C
 Trecophœano et Cantabrigensi secuti sumus, ut
 cum Sirmondo ejusque codicibus mss. distinctum
 caput faceremus, quoniam id res ipsa exigit: præ-
 cedenti enim capite de solis clericis filias tradentibus
 ad nuptias agit; isto, de quavis fidei puella paterno
 arbitrio viro concubinæ prius conjuncto tradita. Hæc
 verba: *Quia aliud est nupta, aliud concubina*, quæ
 claudunt responsum ad inquisitionem 5, inchoant in
 Barber. inquisitionem 6, non malo sensu.

12. *Culpanda est sane*, etc. Apud eosdem collec-
 tores mox laudatos hoc caput cum superiori conjun-
 10 gitur: quibus et iidem mss. concinunt, exceptis
 15 Thuan. 1, Trecophth., Barber. et Cantabr. Latum
 materiæ discrimen distinguenda esse capita satis elo-
 quitur. Immo sine distincto inquisitionis titulo hoc
 caput inelligi nequaquam potest.

13. *Horum causa*, etc. Jam indicavimus supra hunc
 Ecclesiæ Romanæ morem ab aliis plerumque Eccle-
 10 siis servatum non fuisse. De Carthaginensi testis
 15 concil. IV, si genuinum est, can. 74: *Pœnitentes vero*
 20 *qui leges pœnitentiæ attente exsequuntur, si casu in iti-*
 25 *nerè vel in mari mortui fuerint, ubi eis subveniri non*
 30 *potest, memoria eorum et oblationibus et orationibus*
 35 *commendetur*. De Gallicana testatur Vasensis I canon.

2, supra descriptus. De Hispanica, Toletana synodus,
 quæ dicitur undecima, an. 675 congregata, quamque
 authenticam vocat Innocentius, PP. in epistola ad
 Petru Compostellanum. *De his autem*, inquit canon
 12, *qui accepta pœnitentiâ, antequam reconciliantur*
 15 *ab hac vita recesserint, quamquam diversitas præcepto-*
 20 *rum de hoc capitulo habeatur, illorum tamen nos sen-*
 25 *tentiâ placuit sequi, qui multiplices numero de hujus-*
 30 *modi humanius decreverunt; ut et memoria talium in*
 35 *Ecclesiis commendetur, et oblatio pro eorum dedicata*
 40 *spiritibus accipiatur*. Ubi synodus 16 (a) authentica
 Carthaginenses Gallicanosque antistes Leoni præ-
 ferendos censet, quia multiplices numero: quemque
 in eodem canone secuta est definitentem in epist. ad
 Theodorum Forojul. non denegandam reconciliatio-
 nem in periculo mortis, ab eo discedit cum in eadem
 epistola edicit mortuis in pœnitentiæ decursu com-
 45 municandum non esse.

14. *Melius expetit ecclesiasticum quam forense ju-*
 10 *dicium*. Quandoquidem hanc Leo ita optionem dat
 15 pœnitentibus, 1608 ut etiam magis approbet, si
 relicto sæculari iudicio ad ecclesiasticum confugiant
 qualibet de causa, argumentum est etiam tum vi-
 20 guisse leges, quibus ab imperatoribus Constantino,
 ut testatur Sozomenus, lib. 1, cap. 9, et ab Honorio
 data est episcopis potestas judicandi inter litigantes
 christianos etiam laicos vel pro rebus temporalibus.

15. Inquisit. 13. *De his qui post pœnitentiâ uxores*
 10 *accipiunt, vel concubinas sibi conjungunt*. Videtur hæc
 15 Inquisitio ex can. 21 concil. Arelat. II nata; nisi
 quod hic de secundis tantum nuptiis et illicita com-
 20 mixtione est, sanctus autem Leo etiam a primis
 nuptiis excludit pœnitentes, in eo, ut in cæteris,
 minus quam Galli nostri indulgens.

16. *Virginitatis propositum*. Manifeste duo distin-
 10 git S. Leo, *propositum* cum habitu conjunctum, et
 15 *consecrationem*. Propositum erat vel solemne, per
 ingressum monasterii; vel privatum, per susceptio-
 nem virginalis habitus in propria domo, quod a
 puella duodenni præstari poterat: consecratio vero
 ante annum ætatis quadragesimum ne fieret sancivit
 Leo. *Hic quoque constituit*, inquit liber de Romanis
 Pontificibus, *ut monacha non acciperet velaminis capitis*
 20 *benedictionem, nisi probata fuerit in virginitate annis*
 25 *quadragesima*. Idem edixit Majorianus imperator an.
 Ch. 458, hortata, ut par est credere, sancti Leonis:
 eodem edicto vetans ne quis filias invitæ ad sacrum
 velum accipiendum cogeret. Idem tempus annorum
 40 virginibus ante consecrationem probandis præ-
 scripsit Agathense concil. can. 19, cui præverat
 Chalcedonense can. 15, idem de diaconissis statuens.
 Quam pœnam virgines a proposito resilientes susti-
 45 nerent, non dicit sanctus Leo. Innocentius I eas ali-
 quanto tempore debere pœnitentiâ agere scribit
 in epistola ad Victricium Rothomagensi; eam autem,
 quæ et consecrationem nubendo violasset, pœ-
 50 nitentiæ post mortem mariti esse subjiciendam. Vide
 Ancyranum, can. 19. Consecratio vero ista solemnis
 nec ab alio quam ab episcopo, nec nisi majoribus so-
 55 lemnitatibus fieri debebat. Solis diebus Epiphaniarum,
 vel in Albis paschalibus, vel in natalitiis apostolorum
 dari sacrum velamen præcipit Gelasius papa
 60 epist. ad episcopos Siciliæ, Lucaniæ et Brutorum.
 Liberius PP. Marcellinam sancti Ambrosii sororem,

BALLERINIORUM ANNOTATIONES

(a) Innocentius III, in epistola ad Petrum Com-
 10 postellanum, ex hujus verbis non Toletanam, sed
 15 Emeritensem synodum *authenticam* eo sensu appellat,
 ut eam sinceram, seu non spuriam ostenderet: idque
 probavit ex collectione Hispanica, sive ex libro cano-
 20 num apud Hispanicos recepto, quem, inquit,
 25 *Alexander papa per interlocutionem authenticam ap-*
 30 *probavit*. In re autem non præcepta omnibus, in qua
 diversa erat Ecclesiarum disciplina, nihil mirum si
 35 Toletanis Patribus Carthaginensium et Gallorum

disciplina magis placuit. Vide autem ne hinc suspi-
 10 ceris Hispanos horum uti plurimum auctoritatem præ-
 15 tulisse auctoritati Romanorum pontificum, quam
 semper maximi fecisse pluribus documentis liquet.
 Neque enim hic auctoritatis cum auctoritate compara-
 20 tio fuit, sed præ rigidiori disciplina mitioris electio,
 in qua idcirco multorum exempla Toletani Patris
 25 allegarunt, ne relaxationem antiqui rigoris ipsi priumi
 inducere viderentur.

aliasque virgines Deo consecravit **1609** in ipso A sed jejuniis et manus impositione purgabantur. Hanc enim impositionem manus, nec de penitentia publica, nec de confirmationis sacramento intelligendam esse, planum mihi esse videtur ex contextu capitis et ex ipsa Inquisitione.

17. In omnibus editis exemplaribus sequitur hoc capitulum, quod etiam apud Gratianum 20, q. 1, reperitur.

Ambigi vero non potest crimen magnum admitti, ubi et propositum deseritur et consecratio violatur: nam si humana pacta non possunt impune calcari, quid eis (eos) manebit qui corruperint scœdera divini sacramenti?

Verum desideratur pars hæc integra in mss. codd. Grimani, Barb., Victor., Trecepith., Navarrico et tribus Thuaneis, nec non apud Dionysium Exiguum, Burchardum et in Isidori collectione edita Parisiis an. 1524 et 1535, cura Margarini de la Bigne: ut dubium non sit hæc (a) vel Gratiani verba esse, vel alicujus studiosi, qui cum animadverteret in Leonis decreto de solis puellis agi, quæ propositum virginittatis emiserunt, ex inductione quid de consecratis statuendum esset, ad marginem annotavit, quod postea irrepsit in textum per scribarum imperitiam. Et certe hominem arguit ratiocinantem potius quam desinentem pannus iste, nec a pontifice cum potestate loquente descendere videtur. In aliquibus exemplaribus unicum cum præcedenti caput componit, ut apud Gratianum et Sirmondum, qui inquisitionem huic respondentem nullam invenit: in aliis pro distincto capitulo habetur, ut in vulg. edit. et in mss. Thuan. duobus, et Cantabr. Cæterum ratio illa ex divini pacti sacramento petita, desumpta videtur ab auctore ex epistola Innocentii I, ad Victricium Rothomagens. cap. 13.

18. *Cujus fidei fuerint qui eos baptizaverunt, etc.* Eadem definitionem habet Leo noster epist. 135 (nunc 166), cap. 2, et epist. 129 (nunc 159), cap. 7, ubi cum a quocumque hæretico baptizatum denuo baptizari vetet, cave ne Paulianistas, quorum baptisina irritum proclamavit Nicæna synodus, idoneis ab eo baptizatoribus accenseri putes. Paulianistæ enim, ut dicit Innocentius I, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti minime baptizabant: ac proinde eorum baptisma (et si qui alii in nomine Trinitatis non tingebant) baptisma non erat: quia *formam baptismatis*, quam hic, *qualibet modo*, acceptam Leo supponit, non usurpabant. *Quis enim nesciat*, inquit Augustinus, lib. vi de Bapt. contra Donat., *non esse baptismum Christi, si verba evangelica, quibus symbolum constat, illic defuerint?* Indiscrete tamen loquitur sanctus Leo, quoniam indiscrete plerumque locuti sunt alii sancti Patres: et quia *faciliter inveniuntur 1610 hæretici, qui omnino non baptizent* (quod loco mox laudato ait Augustinus) *quam qui non illis verbis baptizent.*

19. *Possunt jejuniis et manus impositione purgari.* Vides hic (b) aliquid medium inter penitentiam publicam et solam manuum impositionem seu confirmationem. Per hanc solam catholicis copulabantur, qui ab hæreticis infantes baptizati erant, ut cap. præcedenti decernitur. Penitentia publicæ laboribus subjiciebantur, et ita ad communionem admittebantur ii qui, cum a catholicis baptizati et a gentilibus adhuc parvuli capti essent, idololatria, vel homicidiis, vel fornicationibus sese apud illos polluerant. Si vero iidem convivio gentilium solummodo et escis immolatilibus usi fuerant, nec penitentia publica multabantur, quoniam hoc ab eis adhuc juvenibus, in infantia raptis, quid agerent ignorantibus, et fame coactis admissum fuerat: nec item per manus impositionem, invocata virtute Spiritus sancti, seu per confirmationem: quia a catholicis baptizati, ab iisdem pariter Spiritus sanctificationem acceperant:

Leo noster in epistola 129 (nunc 159), ad Nicetam Aquileiensem cap. 5, ubi hujusmodi cibis immolatilibus pollutos penitentia satisfactione purgari præcipit, sive hoc terror extorserit, sive fames suaserit: sed discrimen in pœna est, quoniam et in peccantibus erat: ibi enim de adultis et grandævus agitur. Adde quod non tamquam ex canonum auctoritate loquitur sanctus Leo, sed quasi ex proprio sensu: *Credidimus*, inquit (unde vel de publicæ penitentia satisfactione non loquitur, vel eam ex episcopi prudentia et arbitrio moderationem adhiberi vult), *ut non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione pensetur: cum hujusmodi cibus pro metu, aut indigentia, non pro religionis veneratione sit sumptus.*

B Quod vero juniores illos jejuniis et manus impositione purgari mandat, etiamsi vix inter minima peccata numeranda videantur quæ ad miserant, non mirabitur qui apud Augustinum (Hom. 50, de Pœnit.) legerit, quod *pro quotidianis peccatis etiam sacrificia eleemosynarum, jejuniorum, et ipsarum orationum ac supplicationum quisque pro suis viribus offerre non cessat.* Nec difficultatem debet facere, quod de manus impositione mentionem facit, eo ipso enim confirmatur quod diximus: quia cum **1611** manus impositio solitarie ponitur, nullum significat sacramentum, multoque minus confirmationem; sed solummodo orationes et supplicationes manuum impositioni conjunctas, juxta illud ejusdem Augustini (Lib. 1 de Bapt. con. Donat. c. 10): *Manus impositio, non sicut baptismus repeti potest. Quid enim est aliud, nisi oratio super hominem?* Unde in hac ipsa epistola Leonis ad Rusticum inquis. 2, cum probare vellet clericos non debere penitentiam publicam accipere *per manus impositionem*, per quam luctuosum illud stadium dedicari solebat, adducit hæc Scripturæ verba: *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo?* I Reg. ii, 25.

C Postremo monebo per mediam illam penitentiam seu penitentia umbram, quam hic commemorat sanctus Leo, lucem afferri illis Innocentii I PP. verbis, quæ video a multis in alienos sensus detorqueri. **ARIANOS**, inquit, *laicos conversos ad Dominum sibi IMAGINE PENITENTIAE ac sancti Spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus.* Quod enim hic imaginem penitentia appellat, id ipsum esse arbitrator quod sanctus Leo jejuniis et manus impositione comprehendit: quæ penitentia, si cum illis omnibus laboriosis penitentia gradibus conferatur, qui passim in usu erant in reconciliatione peccatorum, imago potius et umbra penitentia merito dicitur, quam penitentia. Etsi enim in illa publice credendum est impositam esse manum a supplicantibus sacerdotibus, publicæ tamen penitentia nomine non decorabatur, quia ab omni **1612** illa publice humilificandi disciplina immunis erat. Hujusmodi tenuem et mediam penitentiam susceptam esse videmus 1° ab iis adultis qui ad baptismi sacramentum et consecrationem sese accingebant, de qua sanctus Augustinus homil. 50 citata, ubi tres actiones penitentia recenset, partum hæc prima est, quæ, inquit, *novum hominem paratur, donec per baptismum salutare omnium præteritorum fiat remissio peccatorum*; 2° ab iis de quibus Innocentius I, qui ab Arianis conversi per confirmationis sacramentum in catholica suscipiebantur: ad hanc enim sanctificationem spiritus sese per jejunia et orationes disponebant; 3° ab iis qui o captivitate re-

BALLERINIORUM ANNOTATIONES.

(a) Hoc additamentum vetustius multo quam Gratianus, ostendimus annot. 76 (Col. 1207, n. k) in presentem epistolam.

(b) Videsis nostram annot. 25 (Col. 1138, n. q) in

epist. 159, ubi germanus Leonis sensus exponitur, et quid in sequentibus Quesnelli conjecturis approbandum sit, satis exinde cognoscetur.

gressi, in qua immolatiis se cibis contaminant, sacramentorum Christi cupiebant esse participes, quorum illis prius communicatio non concedebatur, quin jejuniis, orationibus sacerdotalibus et manuum impositione purgati essent. Porro cum manuum impositionem hic lego, vix mihi tempero quin ad secretæ confessionis et sacramentalis absolutionis, ut hodie fit, ritum oculos mentis conjiciam : prodo suspicionem, sed nihil assero.

Antequam his observationibus finem imponam, operæ pretium est indicare nonnulla ex hujus epistolæ præfatione translata esse ad prologum fictitii

A rescripti Marci papæ ad Athanasium : aliqua etiam ex inquis. 13 in epistolam Julii papæ ad Orientales in causa ejusdem Athanasii. Alia sunt forsitan in aliis Isidori pseudo-epistolis.

MONITUM.

Quesnelli observationem in epistolam apud ipsum 9, ad episcopos Gallicanos Viennensis provinciæ, quam inter supposititias rejecimus, insertam invenies in admonitione eidem epistolæ præmissa. tom. I, col. 1465 (Supra. col. 1235), ubi nostras animadversiones adjecimus.

INDICES

IN HUNC TOMUM I OPERUM S. LEONIS.

ORDO NOVUS SERMONUM S. LEONIS

Cum antea vulgato comparatus.

Ordo novus	Ordo Quesn. ed.	TITULI SERMONUM.	Col.	Ordo novus.	Ordo Quesn. ed.	TITULI SERMONUM.	ol.
I		De Natali ipsius sermo.	i, 141	LII	60	De Passione Domini.	I 315
II	1	De Natali ejusdem.	ii, 142	LIII	51		II 317
III	2	De eodem Natali	iii 144	LIV	52		III 318
IV	3		iv 148	LV	53		IV 322
V	4		v 153	LVI	54		V 323
VI	5	De Collectis	i 157	LVII	55		VI 328
VII	6		ii 159	LVIII	56		VII 331
VIII	7		iii 159	LIX	57		VIII 337
IX	8		iv 160	LX	58		IX 342
X	9		v 163	LXI	59		X 346
XI	10		vi 166	LXII	60		XI 349
XII	11	De Jejunio decimi mensis	i 168	LXIII	63		XII 353
XIII	12		ii 172	LXIV	61		XIII 357
XIV	13		iii 173	LXV	64		XIV 361
XV	14		iv 174	LXVI	62		XV 364
XVI	15		v 176	LXVII	65		XVI 368
XVII	16		vi 180	LXVIII	66		XVII 372
XVIII	17		vii 182	LXIX	67		XVIII 375
XIX	18		viii 183	LXX	68		XIX 380
XX	19		ix 188	LXXI	69	De Resurrectione Domini	I 383
XXI	20	De Nativitate Domini	i 190	LXXII	70		II 390
XXII	21		ii 193	LXXIII	71	De Ascensione Domini	I 394
XXIII	22		iii 199	LXXIV	72		II 396
XXIV	23		iv 203	LXXV	73	De Pentecoste	I 400
XXV	24		v 208	LXXVI	74		II 404
XXVI	25		vi 212	LXXVII	75		III 411
XXVII	26		vii 216	LXXVIII	76	De Jejunio Pentecostes	I 415
XXVIII	27		viii 221	LXXIX	77		II 418
XXIX	28		ix 226	LXXX	78		III 420
XXX	29		x 229	LXXXI	79		IV 420
XXXI	30	In Epiphania Domini	i 234	LXXXII	80	In Natali apostolorum Petri et Pauli	422
XXXII	31		ii 237				429
XXXIII	32		iii 240	LXXXIII	App. 4.	In Natali S. Petri apostoli	433
XXXIV	33		iv 244	LXXXIV	81	In Octavis apostolorum Petri et Pauli	434
XXXV	34		v 249				437
XXXVI	35		vi 253	LXXXV	83	In Natali S. Laurentii martyris	441
XXXVII	36		vii 257	LXXXVI	84	De Jejunio mensis decimi	I 447
XXXVIII	37		viii 260	LXXXVII	85		II 458
XXXIX	38	De Quadragesima	i 263	LXXXVIII	86		III 441
XL	39		ii 267	LXXXIX	87		IV 441
XLI	40		iii 272	XC	88		V 447
XLII	41		iv 274	XCI	89		VI 450
XLIII	42		v 281	XCII	90		VII 453
XLIV	43		vi 283	XCIII	91		VIII 456
XLV	44		vii 288	XCIV	92		IX 458
XLVI	45		viii 291	XCV	93	De Gradibus ascensionis ad beatitudinem	460
XLVII	46		ix 294				466
XLVIII	47		x 297	XCVI	95	Tractatus contra hæresim Eutychis	466
XLIX	48		xi 301				
L	49		xii 303				
LI	94	Homilia habita sabbato antecessum Dominicam quadragesimæ, de Evangelio secundum Matthæum : In illo tempore assumpsit Jesus Petrum	308				

APPENDIX.

I	Append. 5.	Tractatus adversus errores Eutychis et alior. hæret.	477
II	Append. 2.	In Nativitate Domini	487
III	A best.	De Quadragesima	488
IV	A best.		490